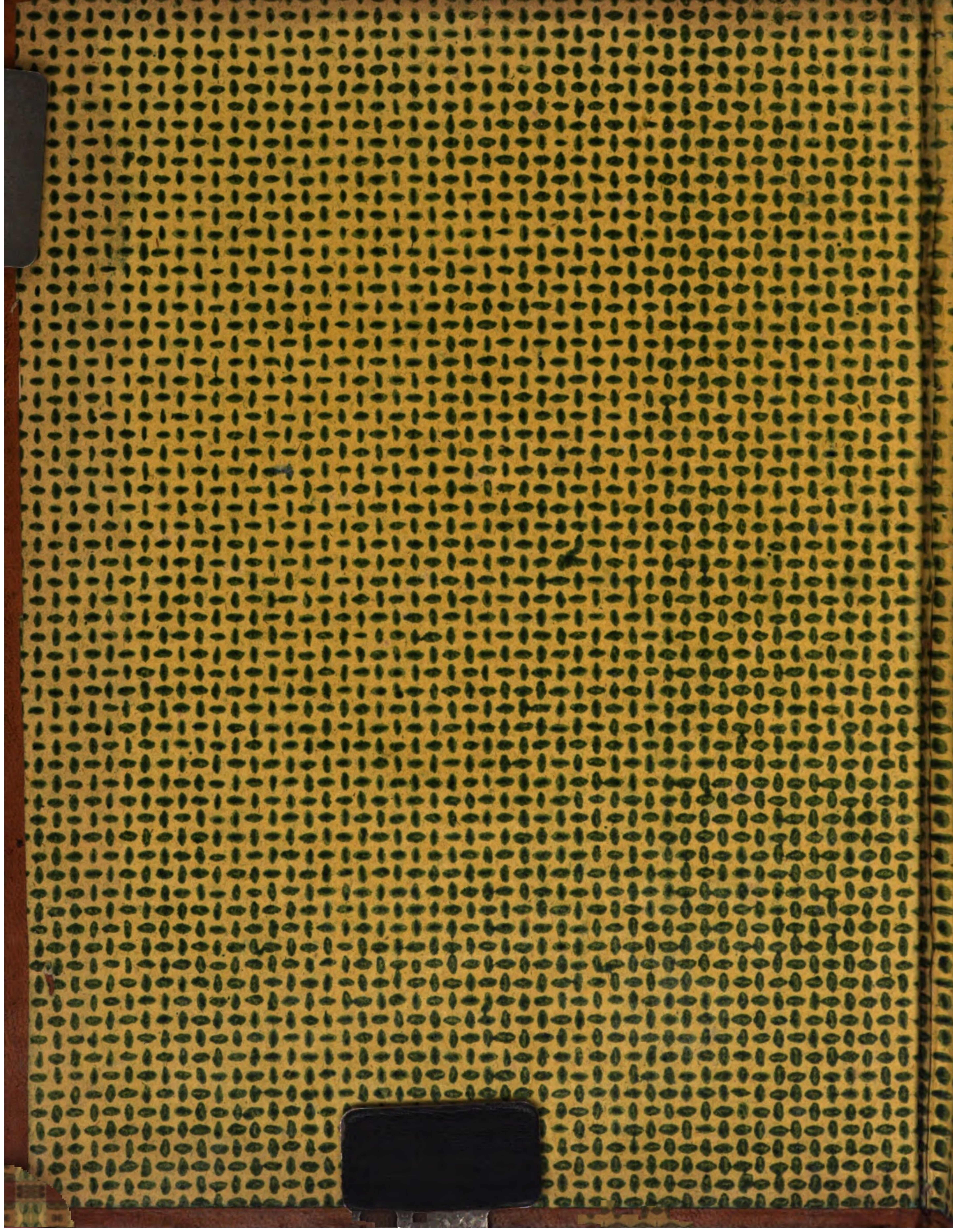
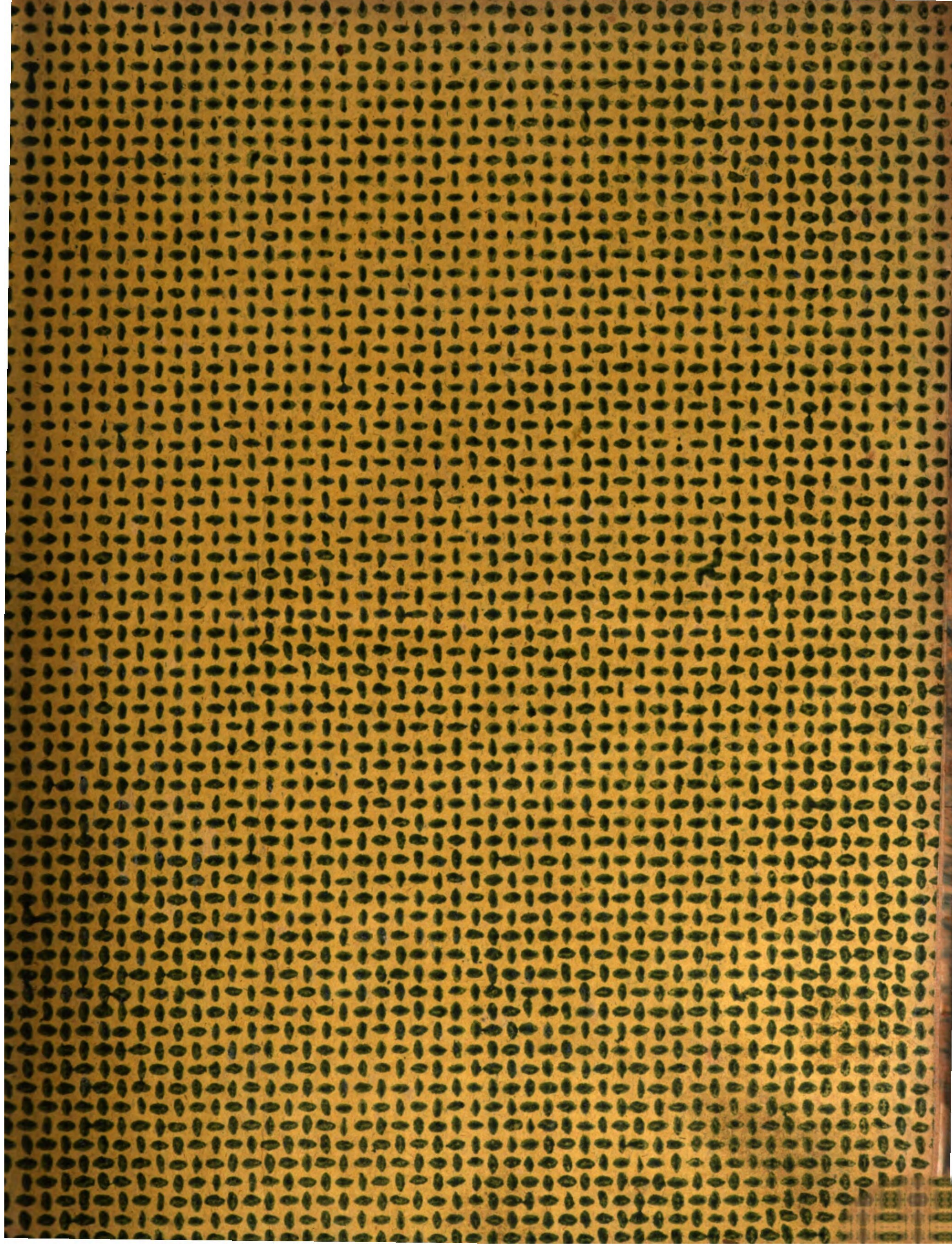

Litung 40

4

Aravalus

HYMNODIA

HISPANICA

HYMNODIA

HISPANICA

HYMNODIA

HYMNODIA

HISPANICA

HYMNODIA HISPANICA

AD CANTUS, LATINITATIS, METRIQUE LEGES

REVOCATA, ET AUCTA.

PRAEMITTITUR DISSERTATIO
DE HYMNIS ECCLESIASTICIS

EORUMQUE CORRECTIONE, ATQUE OPTIMA CONSTITUTIONE.

ACCEDIT APPENDIX

I. DE FESTO CONVERSIONIS GOTHORUM INSTITUENDO. II.
BREVIARII QUIGNONIANI FATA. III. CENSURA HYMNORVM
SANTOLII VICTORINI.

Ad Illustrissimum, & Reverendissimum

CLERUM HISPANUM.

AUCTORE FAUSTINO AREVALO.

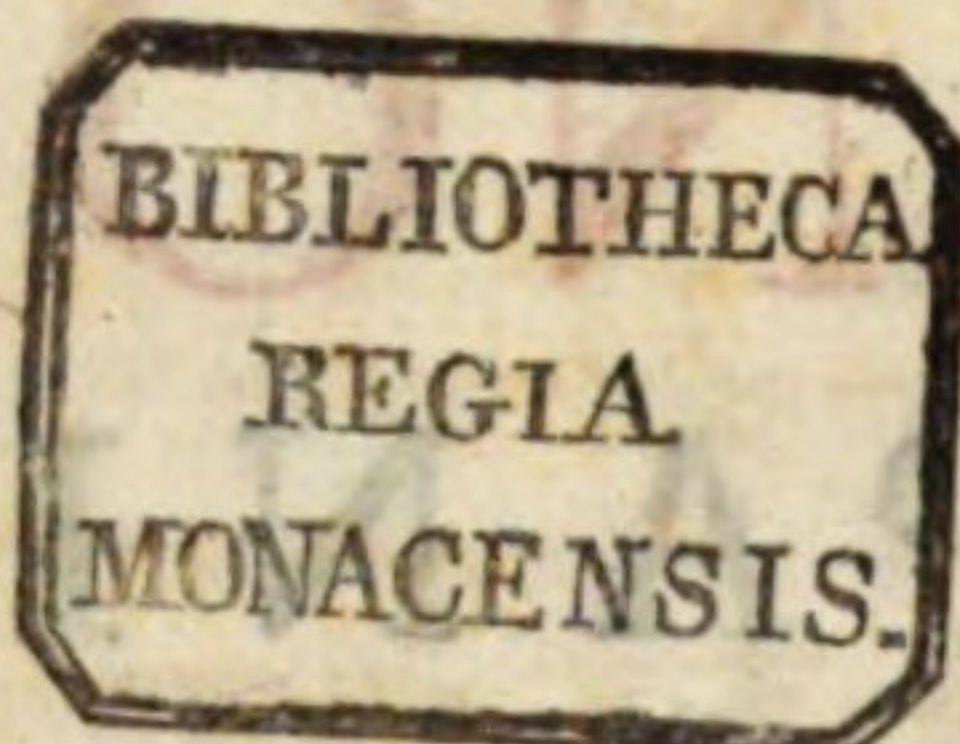

R O M A E

E TYPOGRAPHIA SALOMONIANA

AD DIVI IGNATII.

CLIOCCCLXXXVI.

HYMNODIA
HISTORIA
AD CANTUS, LATINITATIS, METRICQUE LEGES
REVOCATA, ET AUCTA.
PRÆMITTITUR DISSERTATIO
DE HYMNIS ECCLESIASTICIS
EORUMQUE CORRECTIONE, ATQUE OPTIMA CONSTITUTIONE.
ACCEDIT APPENDIX
I. DE PESTO CONVERSIONIS GOTHORUM INSTITUTIS. II.
BREVIARI QUIGNONIANI P. TA. III. CENSURA HYMNORVM
SANTOLI VICTORINI.
Ad Illustrandum, & Rectius
CLERUM HISPANUM.
AUCTORE FAUSTINO AREVALO.

R O M A E
E TYPOGRAPHIA SALOMONIANA
AD DIVI IONATHAN.

CLXXXV

ILLUSTRISSIMO, ET REVERENDISSIMO
CLERO HISPANO

FAUSTINUS AREVALUS S.

Quamquam in vestro ordine multi sunt virtute, dignitate, sapientia, et generis splendore praestantes, quorum singulorum nomen si huic operi praefixum conspiceretur, maximi honoris loco ponerem, malui tamen meum qualemcumque laborem vestro universo coetui, ad quem jure, meritoque spectat,

offerre , quam videri , unum aliquem fingillatim compellans , gratiam solum , et patrocinium aucupari voluisse . Nam cum mihi propositum fuerit , divini cultus decori , ac dignitati pro virili parte consulere , in eamque rem Hymnorum Officii proprii Hispanici emendationem persuadere , quae perfici plurimorum e Clero consensione potest , sine ea non debet , consentaneum , immo necessarium esse duxi , susceptum consilium , conatusque meos non tam vestro nomini consecrare , quam iudicio , prudentiaeque committere . Nec dubito , quin plerique Ecclesiastici Hispani pro ea , qua pollent , religione , et pietate libentissime hanc cogitationem , et curam sint amplexuri ; pro certoque habeo , omnes facile in eandem sententiam esse concessuros , si praeclara Majorum in hoc genere exempla memoria repetere , et vestigia persequi voluerint . Arroganter fortasse aliquis a me dictum putet , verissime tamen sum dicturus , nullam esse provinciam , nullum regnum , in quo ampliora , quam in Hispania , sacrae antiquitatis monumenta de Officio ecclesiastico ordinando , augendo , instaurando conserventur . Nihil autem proferam de primaeva in Hispaniis

Liturgia, sive ea a S. Petro, sive a S. Paulo, sive a S. Jacobo, sive a tribus his simul Apostolis fuerit inducta, propterea quod aut nulla fuit in tota Ecclesia primis seculis litteris exarata Liturgia, ut multi opinantur, aut, quod perinde est, ad nostram aetatem non pervenit. Seculo IV. ineunte habitum est celeberrimum Eliberitanum Concilium, cujus sunt capita 28., 29., et 43. de rebus liturgicis; eodem seculo exeunte, seu potius in ipso seculi V. initio, anno videlicet 400. canones quinque Concilii Toletani I. idem argumentum pertractant. Secutum est imperium Gothorum, in quorum ecclesiasticis officiis nonnullam partem habuit S. Joannes Chrysostomus, ut plurimis videtur, maximam Arianis, quibus adhaeserat Ulphilas, primus gentis Episcopus, et litterarum apud eam inventor, sive amplificator, qui sacros libros in patrium sermonem convertit. Sed ut veteres in Hispania incolae, et nonnulli ex Gothis catholicam religionem profitebantur, intermissa non fuit cura, et diligentia Hispanorum in divino officio perficiendo; cujus indefessi studii certa emicant argumenta in Concilio Bracarense anno 411., in Hispanico Generali anno 447., in

epistola Episcoporum Tarraconensium ad Hilarium Pontificem Romanum anno 465., et in Concilio Romano eodem anno lecta, in Concilio Tarraconensi anno 516., in Concilio Gerundensi anno 517., in epistola, qua Vigilius Profuturo Episcopo Bracarensi *Textum canonicae precis* misit, in Concilio Barcinonensi anno 540., in altero Bracarensi anno 565., ut alia praeteream. Postquam vero auspiciatus dies illuxit, sempiterna nostrorum hominum memoria recolendus, quo Gothi, ac ceteri populi, qui e diversis regionibus in Hispaniam confluxerant, duce, et impulsore piissimo Rege Recaredo haeresim Arianam ejurarunt, Fidemque Ecclesiae catholicae amplexi sunt, quis oratione satis explicare valeat, quanto cum animi ardore Episcopi, alique ecclesiastici viri doctissimi in libris liturgicis illustrandis, corrigendisque elaboraverint? Quo loco religioni haberem, si tacitum relinquerem clarissimum factum, ex quo tanti Principis pietas singularis maximopere elucet, quae inde ad Reges Hispanos veluti haereditario jure transmissa omnium linguis, plausuque celebratur. Cum enim Toleti catholici Episcopi congregati essent, ut gens Gothorum haeresi Arianæ

publice nuncium remitteret, nihil habuit Rex antiquius, quam ut Patres ad *Ordinem canonicum* reformandum adhortaretur; *Prius tamen*, inquit, admoneo pariter, et exhortor, jejuniis vos, et vigiliis, atque orationibus operam dare, ut *Ordo canonicus*, quem a sacerdotalibus sensibus detraxerat longa, ac diutina oblivio, quo [forte quem] aetas nostra se nescire fatetur, divino nobis rursus dono patefiat. Ac rursus, cum religionis amore accensus vehementer optaret, ut symbolum catholicum in sacrosancto Missae sacrificio clara voce recitaretur, ita Concilii Patres allocutus est. *At nunc, beatissimi Sacerdotes, non in eis tantummodo rebus diffundimus solertiam nostram, quibus populi sub nostro regno positi pacatissime gubernentur, et vivant; sed etiam in adiutorio Christi extendimus nos ad ea, quae sunt caelestia cogitare, et quae populos fideles efficiunt, satagimus non nescire...* Ceterum si totis nitendum est viribus, humanis moribus modum ponere, et insolentem rabiem regia potestate fraenare, si qui etiam paci propagandae opem debemus impendere, multo magis adhibenda est sollicitudo desiderare, et cogitare divina, inhiare ad sublimia, et ab errore retractis populis veritatem eis

serena luce ostendere . . . Hoc adhuc necessarium pro firmitate catholicae Fidei nostra Deo supplex iustituere decrevit auctoritas , et propter roborandam gentis nostrae novellam conversionem , omnes Hispaniarum , et Galliae Ecclesiae hanc regulam servent , ut omni sacrificii tempore ante communicationem corporis Christi , vel sanguinis , juxta orientalium Patrum morem unanimiter clara voce sacratissimum Fidei recenseant symbolum . Cum tam illustrem operam gloriosissimus Rex in sacras functiones contulerit , quid attinet jam dicere , qua alacritate , et industria Episcopi , et Concilia commissum negotium expleverint ? Nam praetermisso hoc tertio Concilio Toletano , quod Regis voluntati ultro morem gessit , in Concilio Toletano IV. canones 14. annumerantur , quibus sapientissimae regulae praescribuntur : in his maxime laudatur canon II. , jubens , per omnem Hispaniam , Galliamque unum eundemque ordinem recitandi constantem , et perpetuum observari : cui Concilium Bracarense II. praeiverat , et omnium votis esset expetendum , ut ea lex , quod Patres Tridentini cogitaverant , in universa Ecclesia in morem induceretur . Jam Concilium Toletanum V. anno 636. , VI. an-

no 638. , VII. anno 646. , VIII. anno 653. ,
 X. anno 656. , Emeritense anno 666. , Toleta-
 num XI. anno 675. , Bracarense III. , aliis IV.
 anno 675. , Toletanum XII. anno 681. , XVII.
 anno 694. , aliaque amplissimam dicendi co-
 piam mihi suppeditarent; quae tamen neque
 hujus loci, neque porro necessaria est, ut non
 iniqui rerum aestimatores singularem vete-
 rum Patrum Hispaniensium in ordine officii
 ecclesiastici excolendo sapientiam, studium-
 que admirentur. Zeno Episcopus Hispalensis,
 Profuturus Bracarensis, Joannes Abbas Biclaren-
 sis, Martinus Dumiensis, Petrus Ilerdensis,
 Leander, Isidorus, Conantius Palentinus,
 Joannes Caesaraugustanus, Eugenius Junior,
 Julianus Toletanus, ac permulti alii libris
 ecclesiasticis recognoscendis, augendis, ordi-
 nandis aeternam sibi nominis famam, lau-
 demque immortalem pepererunt. Et Isidori
 quidem opus de divinis officiis ut tempore, ita
 etiam eruditione, et elegantia reliquos o-
 mnes, quotquot extant, hujus generis tracta-
 tus antecellit; atque adeo in collectione ejus
 argumenti lucubrationum, quam Hittorpius,
 aliique procurarunt, primum inter scriptores
 locum obtinet Isidorus, atque ita, ut qui

consequuntur, vix possint cum eo ulla ex parte conferri, nisi in iis forte, quae ab illo sunt, ut plerique faciunt, mutuati. Infinitus essem, si omnes rationes colligere, et explanare vellem, quibus excellentiam, praestantiamque Ecclesiae Gothicae in officio divino adornando confirmarem. Non possum tamen, quin leviter attingam, quod ad rem meam proprie pertinet, nullum extitisse Concilium, in quo nervosius, et efficacius canone 13. Concilii Toletani IV. traditio Apostolica de hymnis in Ecclesia concinendis fuerit propugnata; nullum itidem fuisse Hymnographum Christianum, quem noster Prudentius longo post se non reliquerit intervallo. Quae cum adeo sint explorata, ut nemo Hispanae gloriae tam invidus reperiatur, qui in dubium revocet, quo vos tandem animo esse oportet? Quid statuendum esse censeatis? An vos non moveant Patrum, Majorumque vestrorum exempla, quibus exterae nationes impulsae pium, egregiumque consilium susceperunt? Sed quo ego imprudenti quodam impetu incitatus extra praestitutos limites aberro, quid vobis agendum sit, veluti praescribere aggressus? Non enim

quidquam aliud de re tota sperare, aut expectare ausim, quam ut propositum, ac voluntatem meam aequi, bonique consulatis. Id autem pro rei, quam prae manibus habeo, dignitate facile me impetraturum ab eis spero, qui ecclesiasticum decorem, et cultum non aversentur, multo facilius a vobis, quos certo scio eidem esse addictissimos. Equidem dum memoria repeto, quae olim in Hispania adolescentulus animadverti, simulque totam vitae rationem, moresque ecclesiasticorum aliarum Gentium confero, quorum nonnullos vidi, de aliis fando audivi, plures lectione cognovi, multa esse comperio, quibus si dixerò, Hispaniae Clerum eminere, longeque praecellere, non deerunt, qui existiment, hominem Hispanum aut amore patriae, aut assentandi studio fuisse abreptum; sed certe nihil esse, quamobrem Exteris iure possimus invidere, citra cujusquam offensionem, et, ut spero, summa omnium approbatione, et plausu licet confirmare. Quis enim in ditionibus Catholico Regi subjectis Episcoporum vigilantiam, gravitatem, temperantiam, religiosamque vitae consuetudinem ad antiquorum mores, regulasque ple-

ne conformatam non suspiciat ? Nam apud alias nationes laudata illa *Conclavia* Episcoporum , quibus Clerici communiter viventes ad pietatem , et scientiam informabantur , solum extant in antiquis monumentis Conciliorum ; apud nostros perseverant adhuc in Episcoporum Aedibus , quas rectius appellaris Collegia sanctissime constituta . Quis autem Canonorum in divinis officiis assiduitatem , Parochorum in animarum cura diligentiam , omnium Ecclesiasticorum modestiam , probitatem , in omni victu , atque cultu domi continentiam , foris dignitatem , rerum denique sacrarum intelligentiam summis laudibus non efferat ? Latissimus pateret dicendi campus , quem ego libenter decurrem , nisi hoc onus viribus meis multo gravius esse agnoscerem . Itaque hanc mihi dabitis veniam , ut in qua parte aliorum exultaret , et triumpharet eloquentia , in ea ego majestate argumenti deterritus conticescam , ne vestras laudes , quae nullius oratione , nedum mea , satis digne ornari , illustrarique possunt , merito quis dicat , obscuratas potius a me fuisse , quam celebratas .

I M P R I M A T U R

Si videbitur Rmo Patri Magistro Sac. Pal. Apost.

F. X. Passari Vicesgerens.

Etsi multos jam annos, ut gravioribus disciplinis mentem, animumque admoverem, poetis omnibus, S. Hieronymi exemplo monitus, omnino vale dixeram: jussu tamen Rmi. P. Mag. Sac. Pal. Dissertationem De hymnis Ecclesiasticis, eorumque correctione, atque optima constitutione cum Hymnodia Hispanica etc.: Auctore D. Faustino Arevalo, accuratissime perlegi; ejusque profecto lectione illum aetatis meae florem, quem junior Musis dicaveram, et qui prorsus aruerat, planeque exciderat, quodammodo recreari, et revirescere sensi: neque fieri potuit, quin eruditissimum juxta, ac numeris omnibus absolutum Cl. Arevali Opus et sua sermonis elegantia, et eruditionis copia, et argumenti utilitate, quibus omni ex parte summopere decoratur, pristinum in me amoeniorum litterarum studium excitaret, meque ipsum afficeret incredibili oblectamento. In hoc quidem scriptionis genere, quo sacros hymnos concinnandi regulae praescribuntur, et admissa antiquitatis vitia reprobantur, opus erat Auctori modo sermone soluto, modo stylo ad prosodiae leges exacto disserere, atque orationem passim carminibus interrumpere; quod ea ille elegantia, ac venustate praestat, ut procul dubio mereatur utriusque simul artis, et bene dicendi, et optime modulandi peritissimum audire. Plerique illorum, qui huic scribendi generi animos applicuerunt, singulare aliquod argumentum persecuti sunt, certisque illud limitibus circumscriptum; at vero disertissimus hic Auctor omnia prorsus, quae e re sunt, et sunt quidem pene infinita, indefesso studio complexus, singulares species ad suam regulam refert, singulas regulas enucleatissime exponit, earum officia exemplorum multitudine ostendit; antiqua novis, nova antiquis illustrat; veterum omnium, qui de rebus iisdem aut graece, aut arabice, aut latine scripserunt, ac recentium item eruditorum opiniones, atque sententias ad perfectissimae locutionis regulas examinat; verba, numeros, syllabas, accentus, atque adeo apices pensitat, cum antiquitatis reliquiis confert, et quid sentiendum sit, sapientissime pronuntiat; nimirum ad divinas laudes concinendas nihil adhiberi aequum esse, nisi grave, pium, decorum, elegans, splendidum, elaboratum ingenio, et perfectum industria, prout summa divini cultus ratio, templique majestas expostulant.

Propterea, et quod nihil opus continet divinis, aut humanis legibus contrarium, illud dignissimum censeo, quod typis evulgetur. In hoc SS. Trinitatis, et Redemptionis captivorum de Urbe collegio Prov. Castellae, 30. Januarii 1786.

Fr. Antonius Quevedo Procurator Generalis.

Faustini Arevali V. C. Hymnodiam Hispanicam etc. quum jussu Rm̃i P. Thomae M. Mamachii attente legerim, et expenderim, vřdeor mihi affirmare vere posse, opus elegans esse, politum, ingeniosum, eruditum, omnibus artis, omnibus doctrinae distinctum luminibus; varium praeterea, ac multiplex, ut, quia non omnes, ut ait ille, eadem mirantur, amantque, ejus quidem lectionis fructus pertinere ad multos possit: certe magnam inde, nisi valde me omnia fallunt, animo voluptatem percepturi sunt, ac profecturi etiam plurimum, quum poetae ipsi, quique humanitati, litterisque politioribus dediti sunt, tum qui gravioribus etiam Canonum, Rituumque Sacrorum studiis, atque adeo Christianarum omne genus antiquitatum, spissioribusque delectantur. Quare proferatur per me quidem in lucem, atque in adspectum hominum, liber praecclarus, ex quo, ut ex lucubratione in speciem quidem tenui, praeterquam quod non parva, ut dixi, in lectores utilitas, non tenuis utique gloria in eruditissimum, luculentissimumque Scriptorem est redundatura.

Romae prid. Nonas Sext. 1786.

Vitus M. Giovenazzius.

IMPRIMATUR

Fr. Th. Maria Mamachius Ord. Praed. Sac. Pal. Apost. Mag.

1

D I S S E R T A T I O
DE HYMNIS ECCLESIASTICIS
EORUMQUE CORRECTIONE
ATQUE OPTIMA CONSTITUTIONE.

§. I.

Scopus , et ratio Dissertationis .

1. Specimen emendationis Hymnorum, qui in Officio proprio Sanctorum Hispanorum occurrunt, adornaturus, operae pretium me facturum judicavi, si universam de Hymnis Ecclesiasticis tractationem susciperem, remque altius repetitam ad nostra usque tempora protraherem. Quod ut peragam, satis idonea causa videri potest consuetudo nostrae aetatis, ususque communis; quippe cum occasione quavis data, vel arrepta, in longiores Dissertationes plerique soleant excurrere in rebus praesertim, quae ad veterem historiam, disciplinamque Ecclesiasticam illustrandam quoquo modo pertinere intelliguntur. Ceterum nihil necesse est, ut ex hac agendi ratione excusationem petam. Nam qui sedulo animadvertat, quo ego in Hymnis Officii Hispanici ad cantus, latinitatis, carminisque leges revocandis respexerim, facile existimabit, opinor, utilem, ac propemodum necessariam provinciam me esse aggressum, gravissimasque esse causas, quibus inductus sum, ut Hymnorum correctioni historiam, ac dissertationem de eorum usu, et emendatione praemitterem.

2. Sane plurimos fore arbitror, qui vetustatem, plusquam satis est, in deliciis habentes, vel ipsos errores longinqui temporis auctoritate velint tueri, ac veluti ab Ecclesia consecratos

clament esse retinendos. Pervulgatum est, quantas tempestatum subierit moles sanctissimus Sacrae Scripturae interpres Hieronymus, quod plurima loca aliter, quam prius legi solerent, verterit, ac prorsus novam interpretationem condiderit. „ Periculosum opus certe, ait (1), et obtrectatorum meorum latratibus patens; qui me asserunt in septuaginta interpretum sugillationem nova pro veteribus cudere. „ Et alibi (2), „ Cogor per singulos Scripturae divinae libros adversariorum respondere maledictis, qui interpretationem meam reprehensionem septuaginta Interpretum criminantur. „ Ac rursus (3), „ tanta est enim vetustatis consuetudo, ut etiam „ confessa plerisque vitia placeant. „

3. Et ut innumera alia omittam, ita scribit ad Damasum (4). „ Novum opus me facere cogis ex veteri Pius labor, sed periculosa praesumptio judicare de ceteris ipsum „ ab omnibus judicandum: senis mutare linguam, et canescentem jam mundum ad initia retrahere parvulorum. „ Quis enim doctus pariter, vel indoctus, cum in manus volumen assumpserit, et a saliva, quam semel imbibit, viderit „ discrepare, quod lectitat, non statim erumpat in vocem, me falsarium, me clamitans esse sacrilegum, qui audeam aliquid in veteribus libris addere, mutare, corrigere? „ Neque vero is ego sum, qui ulla ex parte me cum S. Hieronymo velim conferre; neque ejus exemplum ideo profero, ut quod ipsi licuit, mihi pariter liceat. Sed praeterquamquod non eadem est ratio sacrae paginae, et Hymnorum, qui in Ecclesiis decantantur, non illud mihi propositum est, ut, quas exhibeo, Hymnorum emendationes probentur, ceterisque praeferrantur, sed illud solum, ut Hymnos correctione egere ostendam, sine pietatis offensione corrigi posse demonstrem, melioresque meo exemplo excitem, ut, siquidem meus labor non placuerit, novam ipsi operam collocent (a).

(1) In Praefat. ad Penitheatum

dem Librum Job.

(2) In Praefat. ad Librum Job.

(4) In Praefatione in Evangelistas.

(3) In altera Praefatione in eum-

(a) Verba Andreae Marci Bur-

4. Uno verbo hic meus scopus est, ut Hymni proprii Sanctorum Hispanorum emendentur. Quod ut facilius assequar, ad exponendam originem, ac progressionem Hymnorum in Ecclesia Dei per singulas aetates, optimamque recenti tempore eorundem constitutionem explicandam aggredior. Ita enim fiet, ut quivis intelligat, neque improbandum, neque novum esse Hymnos, etiam antiquos, extra recti sermonis latini, metricque leges vagantes ad exactam normam reducere. Quod si alicui videatur, uberiori, quam par sit, oratione me uti, hoc sibi responsum habeat, quod cum plures Heterodoxi in hoc Hymnorum argumento explanando diligenter fuerint versati (a), si veri, propriique sunt tituli tractatuum, quos exhibet Cl. Franciscus Antonius Zacharias (1), et Joannes Albertus Fabricius (2); contra e nostris neminem reperi, qui accurate disputationem hac de re instituerit, proptereaque multa dicta fuisse animadverti ab hominibus quoque doctissimis, quae castigatione indigerent, ut usu solet evenire in iis, de quibus obiter tantum, ac perfunctorie disseritur. Itaque

A 2

riel, Viri doctissimi, quamvis in ejus Epistola M.S. hispanica ad Pat. Franciscum Ravago legerim, tamen non auderem hic inserere, nisi in Bibliotheca Hispana Optimorum Scriptorum Semperii nuper edita Matricti 1785. in 8. vol. 1. transcripta vidissem, Causame verguenza, „ que los Estrangeros nos hayan ilu- „ strado de tantas maneras nuestras „ Liturgias Gotica, y Muzarabe „ Hoc ipsum ne cum Hymnis acci- „ dat, providendum est.

(a) Joannes Baptista Bonifacius *Miscellanea Hymnorum*. Dantisci 1690. in 4. Thomas Smith „ *De Hymnis Graecorum Diatriba in Miscellaneis Londinensibus* tom. 1. anno 1686., et 1710. in 8. Joannes

Georgius Walchius „ *Dissertatio de Hymnis Ecclesiae Apostolicae*. Jenae 1737. Jo: Matthias Gesnerus „ *De Hymnis veterum maxime Graecorum*, Gottingae 1742. Johannes Zacharias Hilligerus „ *De Psalmorum, Hymnorum, atque Odarum Sacrarum discrimine*. Witemb. 1720. Georgius Ostius „ *Dissertatio de Hymnis Martyrum in primitiva Ecclesia*, Jenae 1700. Benedictus Pictetus „ *Dissertatio de Hymnis, et Canticis, quorum usus fuit in Ecclesia vetere Christiana (Gallice)*. Genevae 1706. in 12. Aliorum nomina infra in decursu indicabuntur.

(1) Biblioth. Ritual. tom. 2. cap. 2. art. 3.

(2) Bibliogr. Antiq. c. xl. n. 13.

in veterum auctoritatibus exponendis abundare volui, ne quis a me confictum aliquid esse putet, si quando in recentes Auctores, qui aliter senserint, incidat.

§. II.

Quid sit Hymnus.

5. **P**rimo loco quid vox *Hymnus* proprie significet, ac quot diversis modis accipiatur, a Graecis, unde ea petita est, desumere oportet. Apud eos autem frequenter sonat carmen in honorem Dei scriptum. Quamquam enim a radice provenit, quae significat *celebrare*, *canere*, *dicere*, ideoque, ut multi ajunt, apud Athenaeum (1) carmen nuptiis celebrandis compositum *Hymnus Nuptialis* dicitur; tamen usus obtinuit, ut vocabulum *Hymnus* carmini ad laudes Deorum cantu celebrandas tribueretur. Ipso etiam *Nuptiali Hymno* Hymen magna ex parte canebatur. Auctores latini profani vix ea voce usi sunt; versusque in Deorum laudes compositos proprio nomine pauci distinxerunt. *Odas* enim vocarunt carmen lyricum, sive Deos tali carmine, sive homines celebrarent, sive quid aliud exponerent (a). Scriptores vero Ecclesiastici ab ipso nascentis Ecclesiae primordio Hymnorum passim meminere. Et in veteri quidem testamento, ac nominatim in psal-

(1) Lib. 4.

(a) Extant nihilominus Fragmenta ex Lucilii *Epodis*, *Hymnis* etc. Sanctus Isidorus lib. 1. Orig. cap. 38. „ Hymnos, inquit, primum David „ Prophetam in laudem Dei composuisse, ac cecinisse manifestum „ est. Deinde apud Gentiles prima Mnemia Timothoe fecit in „ Apollinem, et Musas, quae fuit „ temporibus Ennii longe post David „ vid „. Alii legunt *Nemmiam*, alii *Emmiam*, alii *Mnemia*, et *Timotoe*, alii dubitant, an Mnemia no-

men sit feminae, an potius *Monumenta* significet. Interpretes ad hunc locum nihil certi statuunt, et ego nonnihil incerti subesse puto, cum ante Ennium Hymni in consuetudinem apud Gentiles venerint. Dubito etiam, an Fragmentum, quod ex *Epodis Hymnis* Lucilii ex Nonio circumfertur, ex veris Hymnis sit depromptum, an potius ex aliquo opere, seu comoedia, quam Lucilius, non satyricus, sed alius sub eo titulo vulgaverit.

mis tam frequens, ac repetita est ejus vocis commemoratio, ut supervacaneum sit loca indicare. Neque in novo desunt exempla; sed ea meliori loco excribentur, postquam ostendamus, quid Sancti Patres, alique Auctores Ecclesiastici Hymni vocabulo intellexerint.

6. S. Augustinus ita definit (1): „Hymni laudes sunt Dei cum cantico: hymni cantus sunt continentes laudes Dei. Si sit laus, et non sit Dei, non est hymnus; si sit laus, et Dei laus, et non cantetur, non est Hymnus. Oportet ergo, ut si sit hymnus, habeat haec tria et laudem, et Dei, et canticum. Similia repetit alibi (2). S. vero Isidorus (3) carmen in laudem Dei hymnum vocat. Estne ergo necessarium metrum, an sufficit cantus ad rationem Hymni? Placet media via, quam tenet Walafridus Strabo (4). Notandum autem, hymnos dici non tantum, qui metris, vel rhythmis decurrunt, quales composuerunt Ambrosius, Hilarius, et Beda Anglorum Pater, et Prudentius Hispaniarum Scholasticus, et alii multi; verum etiam ceteras laudationes, quae verbis convenientibus, et sonis dulcibus proferuntur. In eandem sententiam disserunt Correctores Hymnorum Breviarii Romani sub Urbano VIII. (5); loquuntur enim de Hymnis prosa oratione, quos inquit „Viri sanctissimi si non certis illos pedibus, aliquibus tamen incisis partiti, auribus indulgentes, oratione non omnino soluta scripserunt. Neque S. Isidorus dissentit (6) in sententiam S. Augustini relabens „Hymnus est canticum laudantium, quod de Graeco in Latinum interpretatur pro eo quod sit carmen laetitiae, et laudis. Si ergo in laudem Dei dicitur, et cantatur, tunc est hymnus. Praeterea ex Hieronymo Amalarius (7)

(1) In Psalm. 72. num. 1. tom. 4. edit. Maurin. col. 753. Venetiis 1729.

(2) In Psalm. 149. num. 17. col. 1682.

(3) De Ecclesiast. Offic. lib. 1. cap. 6.

(4) De rebus Ecclesiasticis c. 25.

(5) In Praefatione ad Hymnos editos typis Vaticanis an. 1629.

(6) Lib. 6. Originum cap. 19.

(7) De Ecclesiasticis officiis lib. 4. cap. 3.

hymnum distinguit a psalmo, et cantico, „ Hic autem breviter „ hymnos esse dicendum, qui fortitudinem, et majestatem „ praedicant Dei, et ejusdem semper vel beneficia, vel facta „ mirantur „. S. Isidorus (1) universe sine hoc discrimine docet, quod „ Carmina quaecumque in laudem Dei dicun- „ tur, hymni vocantur „. Eadem habet Rabanus Maurus (2), qui plura capita ex S. Isidoro transtulit, ejus nomine non lau- dato; praemiserat tamen, se ea fuisse mutuatum ex Auctori- bus Ecclesiasticis. Etsi autem repugnare videatur Cardinalis Bona (3), non incongrue tamen Hymni appellantur carmi- na in laudem Martyrum, ac Sanctorum, non solum quia in eis plerumque Deus nominatim laudatur, verum etiam quia cultus, honorque Sanctis praestitus in Deum potissimum ver- git, ac refunditur. Georgius Cassander (4) hymnos in lau- dem Sanctorum *Odas Encomiasticas* rectius esse appellandas pronunciat; antiquum tamen hymnorum vocabulum, ratio- nemque indicatam libenter admittit.

7. Quare omissa ampla illa significatione, qua laus quae- vis, sive cantus *hymnus* fortasse nuncupari potest, ad usum Ecclesiae praesertim antiquum *Hymnus est canticum in lau- dem Dei, sanctorumve sive metro, sive rhythmo, sive oratio- ne incisus quibusdam disiuncta, ac non omnino soluta*. Nova autem multorum consuetudo fert, ut Hymnus solum dicatur carmen lyricum ad laudes Dei, Sanctorumque cantu celebra- das compositum. Nihilominus aliter sentit Card. Bona (5), qui Venerabilem Bedam redarguit, quod ad rationem Hymni metrum necessarium esse crediderit; nisi forte loquitur Cardi- nalis de hymnorum antiqua appellatione. Cassiodorus qui- dem Beda antiquior (*in Expositione Psalmorum* vi. xxxix. et lxvi.) in Hymnis metri alicujus legem pariter exigit. Sed uterque congruenter intelligi potest, ut improprie *metri* nomi-

(1) De Eccl. offic. lib. 1. cap. 6.

(2) De Institut. Clericor. lib. 2. cap. 49.

(3) Tractatu Divinae psalmo-

diae cap. 16. §. 9.

(4) In Epistola praemissa Hy- mnis Ecclesiast. Scholiis illustratis.

(5) Loc. cit.

ne rhythmum quemdam poeticum comprehendere voluerint. Nam Beda in libro de Arte Metrica Hymnos rhythmicè tantum compositos in exemplum cum ceteris metricis adducit. Guyetus (1), et Meratius (2) distinctionem inter psalmos, modernosque Hymnos hanc volunt esse, quod Hymni ad diem, festumve proprium Domini, B. Virginis, aut Sanctorum accommodantur; psalmi vero Dei laudes universales, communesque, vel mirabilia legis antiquae comprehendunt: uterque rationem carminis exigit. Equidem non video, cur psalmi aliqui ad festa propria aptari, accommodarique nequeant aequè ac plures Hymni proprii, qui extant in Breviario. Hoc tamen semper intererit discrimen, quod psalmi e lingua Hebraea translati carminis rationem non retinent, neque idonei sunt musicis modulis, quibus Hymni metro, vel certo syllabarum numero constantes succinuntur. Nam haec est adhibenda distinctio, ut contrariae sententiae in concordiam redigantur, quod alii sunt hymni metrici legibus carminis alligati, alii rhythmici solum exigentes, ut singuli versus determinato syllabarum numero includantur; reliquae Dei laudes latiori sensu Hymni dicuntur.

§. III.

*Non Graeci, sed Hebraei fuerunt primi
Auctores Hymnorum.*

8. Quibus ita expositis, videndum jam est, an Christiani, uti vocem, ita etiam usum hymnorum a Graecis antiquis acceperint. Siquidem veteres illi Graeci, ut erant non minus vani rerum suarum ostentatores, quam mendaces, sese primos Hymnorum auctores esse gloriabantur. Profecto antiquissimus fuit apud eos carminum in honorem Deorum usus sub Hymnorum nomine: scribebant autem haec carmina multiplici metri genere, et Diis, Deabusque suis quibuslibet dedicabant.

(1) In Heortologia, sive de Festis propriis lib. 3. cap. 5.

(2) In Notis ad Gavant. part. 2. sect. 5. cap. 6.

Homerus quidem plures habet Hymnos, hexametris versibus omnes; inscriptos autem in omne suorum Deorum genus (a). Est etiam inter eos unus in Hospites. Aliqui eorum sunt paulo longiores, ut hymnus in Apollinem versibus 546., et hymnus in Mercurium versibus 577. constans; nonnulli vero quinque, aut sex versibus concluduntur. Scio, non omnes huiusmodi hymnos Homero adiudicari (b); verum de multis constat, Homeri esse, et ego rei genus, argumentumque propono, non autem litem de certo auctore dirimo.

9. Fuerunt tamen ante Homerum alii, qui huius carminis pangendi laude excelluerint. Lycius, an Antheus, an Stesichorus Imeraëus inventor fuerit, non liquet. Linus, Musaeus, Orpheus in hoc pulvere desudarunt; longe post hos, immo et post

(a) In Apollinem, in Mercurium, in Venerem, in Martem, in Dianam, in Palladem, in Junonem, in Cererem, in Matrem Deorum, in Herculem, in Aesculapium, in Jovis pueros, videlicet Castorem, et Pollucem, in Panam, in Vulcanum, in Neptunum, in Vestam, in Musas, in Bacchum, in Matrem omnium, in Solem, in Lunam. Vide Scalig. *lib. 3. Poetic. cap. 112.*, et sequen.

(b) Joannes Albertus Fabricius *lib. 2. Biblioth. Graec. cap. 15. n. 11. et seq.* accurate disputat. de Hymnis Homeri, Alcaei, Anacreontis, Arionis Methymnaei, Aristotelis, Asclepiadis, Myronis, Damophylae, Sapphus, Simonidis, aliorumque. In Bibliographia vero Antiquaria *cap. 11. num. 13.* plures Auctores allegat, qui de variis Hymnorum generibus, nominibusque disserunt. Hymnus Cereris dicebatur Iulus, Rheae Lityersa, Bacchi

Dithyrambus, Apollinis Paeon, Dianae Hypoepus. Vide Theodoretum *sermone 4. ad Graecos infideles de Materia, et Mundo*, Athenaeum *lib. 14.*, Rhodiginium *lib. 7. cap. 5.*, Joannem Guilielmum Stuckium *Sac. Gent. Descript. p. 153.* De Graecorum Hymnis duas Dissertationes Souchay habes *T. XVIII. et XXVI. Academiae Inscript.* Ptolomaeus Hephaestion, sive, ut alii scribunt, Hephaestionis filius *lib. 3.* recensuit Auctores Graecos, qui Hymnos per singulas urbes canit solitos composuerant. Iulius Pollux *Onomastico lib. I. cap. 33.* ita Hymnorum nomina exprimit: „Dianae Hymnus Hypingus, Apollinis Paeon, utrorumque simul „Prosodia, Bacchi Dithyrambus, „Cereris Iulus dicitur. Sed Linus, et Litiæres Fossorum, et Rusticorum carmina sunt. „Consule etiam Conradum Gesnerum *tom. 2. Biblioth. tit. 7. par. 3.*

post Homerum Callimachus, aliique. Sed jactet, quam voluerit, suos Hymnographos Graecia; sanctiorem tamen, veriorumque originem ex Sacris Litteris repetere juvat, ac prorsus necessarium est. Cujus rei testem adduco locupletissimum Clementem Alexandrinum (1), „ Modos autem poematibus „ adjecit, et Lacedaemoniorum leges numerosis versibus scripsit Terpander Antissaeus, Dithyrambum autem excogitavit Lassus Hermiones, Hymnos Stesichorus Imeraesus, Chorem Alcman Lacedaemonius, Amatoria Anacreon Teius, canticum ad saltandum accommodatum Pindarus Thebanus Tempora horum tradunt Grammatici. Longum autem fuerit ea accurate tradere, cum ipse mox ostendatur Dionysius, nempe Bacchus, propter quem celebrantur et dionysia, et spectacula, esse Moyse posterior, . . . Legi potest Cardinalis Bona (2), qui de Hymnis Graecorum, ac multiplicitate eorum specie, nec non de Hymnis Orphei singillatim disputat erudite. Quidam Onomacritus, qui temporibus Pisistrati Tyranni floruit, creditur auctor Orphicorum Poematum.

10. Simillimum vero est, homines veri Numinis cultui addictos carmina, versusque excogitasse, quibus Divinas laudes in festis, sacrificiisque canerent, antequam caeco furore abrepti ad vanam Idolorum religionem se converterent. Probabiles conjecturas de Iob, qui creditur fuisse Iobab, quintus ab Abrahamo, ipso Abrahamo non numerato (3), ac de ejus historia arabico carmine conscripta, non vacat promovere. Cl. Mazochius, quem in linguis orientalibus eruditissimum nostra vidit aetas, (4) exponens illud Genesis (5), *Audite vocem meam, uxores Lamech, auscultate sermonem meum*, contendit, hoc loco frustum poematis latere. Non idcirco tamen hi qualescumque versus auctore Geneseos Moyse antiquiores erunt dicendi. Fabricius (6) commenta Rabbiorum

(1) Stromat. lib. 1. cap. 7.

(2) Divinae psalmodiae c. 16. §. 9.

(3) Genes. cap. 36. v. 33.

(4) Tom. 1. Spicilegii pag. 45.

(5) Cap. 4. v. 23., et 24.

(6) Bibliogr. Antiq. cap. 11. n. 13.

refert de novem Hymnis praeter psalmos ex Mechlita (1), et Targum, sive Chaldaeo Paraphraste (2), quorum primum cecinerint Israelitae in Aegypto, quod ex Isaia (3) conjiciunt. Dubitandum tamen non est, quin Hymni nomen mereatur canticum post transitum maris rubri a Moyse cum ceteris Israelitis decantatum, de quo Exodus (4), „Tunc cecinit „Moyse carmen hoc Domino, et dixerunt: cantemus Do- „mino etc. „ et (5), „Sumpsit ergo Maria prophetissa soror „Aaron tympanum in manu sua, egressaeque sunt omnes „mulieres post eam cum tympanis, et choris, quibus praeci- „nebat, dicens: cantemus Domino etc. „

¶ I. Quis enim perspicue in his verbis non videat, canticum Moysis verum hymnum, carmenque in laudem Dei fuisse? Atqui ad hujus cantici imitationem Therapeutas hymnos suos cecinisse, auctor est Philo Iudaeus (6), quemadmodum paulo post enarrabimus, disputaturi, fuerintae Therapeutae Philonis primi illi christiani, qui sub S. Marco in Alexandria summis virtutibus eminebant. Interim satis fuerit annotasse, Hebraeos mare rubrum incolumes transisse anno mundi 3357., et anno ante aeram christianam 1534.. Quod tempus vix fabulae Graecorum attingunt. Canticum Moysis ex calculis chronologicis Usserii, Newtonii, et Bedfordii ipsos ducentos annos ante Orpheum fuisse compositum, confirmat eruditissimus Alphonsus Nicolai (7).

§. IV.

Iudaeorum Hymnodia.

¶ 12. Plura alia ex Veteri Testamento ad hanc rem illustrandam proferre licet, quae breviter percensenda sunt; quoniam

(1) In xv. Exodi.

(2) In Cantica Cant.

(3) Cap. 30. v. 29.

(4) Cap. 15. v. 1.

(5) Vers. 20.

(6) Lib. de Vita Contemplativa, sive de Supplicum Virtutibus.

(7) Dissert. Lect. Sacrar. tom. 9. dissert. 7.

quo magis pateat, Deum apud Sanctos Prophetas sacrorum carminum cantu fuisse delectatum, eo certius argumentum conficietur, Ecclesiae consuetudinem in hymnis concinendis maximopere esse approbandam. Igitur aliud Moysis carmen in honorem Dei legitur in Deuteronomio (1), „ Locutus est „ ergo Moyses audiente universo coetu Israel verba carmi- „ nis hujus, et ad finem usque complevit: Audite caeli, quae „ loquor etc. Opinantur etiam aliqui, psalmum 89. non a Davide, sed a Moyse fuisse compositum, de quo vide Menochium (2). Canticum Debborae, et Barac habetur in libro Iudicum (3): „ Cecinerunt Debbora, et Barac filius Abinoem „ in illo die, dicentes: Qui sponte obtulistis etc., Canticum Annae, quod incipit „ Exultavit cor meum in Domino, et „ exaltatum est cornu meum in Deo meo „, refertur in libro 1. Reg. (4). Non ergo David primus fuit, qui hymnos sacros composuit, quamvis primus fortasse fuerit, qui, ut scite, publice, ac solemniter canerentur, instituerit.

13. Id intellexit, opinor, S. Isidorus, cum (5) scripsit: „ Hymnos primum eundem David Prophetam condidisse ac „ cecinisse manifestum est, deinde et alios Prophetas „. De cantoribus David mentio extat in *lib. 1. Paralip. cap. 25.* ubi inter alia dicitur *vers. 7.* „ Fuit autem numerus eorum cum „ fratribus suis, qui erudiebant canticum Domini cuncti Do- „ ctiores ducenti octoginta octo „. Jam Psalmos David, licet aliqui querelas, lamentationes, imprecationes, et narrationes solum comprehendant, majori tamen ex parte laudes Dei, ac Christi continere exploratum est; ideoque liber Psalmorum ab Hebraeis vocatur *Sepher Theillim*, nempe *Liber Hymnorum*, ut S. Hieronymus vertit. Mortuo subinde David, filius ejus Salomon in Templum Domini a se constructum cantores Psalmorum induxit, qui cymbalis, psalteriis, citharis,

B 2

(1) Cap. 31. in fine, et cap. 32.

(4) Cap. 2.

(2) In Praefat. in Lib. Psalmor.

(5) Lib. 1. de Ecclesiast. officiis

(3) Cap. 5.

cap. 6.

organis, et tubis personantes, carmina, et hymnos David canerent (1). Hic porro mos continenter deinde processit. Certe dum Iudaei tempore Ieremiae captivi Babylone detinerentur, ut hymnos de canticis Sion canerent, Babylonii flagitabant, quod egregie, ac plane poetice describitur in psalmo 136., qui inscribitur *Psalmus David propter Ieremiam*, ex quo primi quatuor versus huc pertinent, „ Super flumina Babylo-
 „ nis illic sedimus, et flevimus, dum recordaremur Sion. In
 „ salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra. Quia
 „ illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos verba
 „ cantionum. Et qui abduxerunt nos, Hymnum cantate no-
 „ bis de canticis Sion. Quomodo cantabimus canticum Do-
 „ mini in terra aliena „?

14. Non me latet, plures existimare, hunc psalmum non a Ieremia, sed a Davide in Prophetia fuisse confectum; nimirum ita tenent illi omnes, qui David auctorem volunt esse omnium psalmorum, qui in Psalterio reperiuntur. Verum si-ve Ieremias hunc psalmum ediderit, si-ve David longe ante futura praenuncians ita cecinerit, veritas rei utrolibet modo aequae immota, certaue permanet. Nec silentio praetereundum est canticum, si-ve hymnus trium Puerorum in fornace ignis, quem a Libris canonicis rejicere nefas est, et verissimam hymni metrici notionem prae se ferre constat ex iis obiectionibus, quas Iudaeus quidam opponebat, referente S. Hieronymo (2): „ Haec idcirco refero, ut difficultatem vo-
 „ bis Danielis ostenderem, qui apud Hebraeos nec Susannae
 „ habet historiam, nec hymnum trium Puerorum etc.. Au-
 „ divi ego quemdam de Praeceptoribus Iudaeorum, cum Su-
 „ sannae derideret historiam etc.. Deinde tantum fuisse otii
 „ tribus pueris cavillabatur, ut in camino aestuantis incen-
 „ dii metro luderent, et per ordinem ad laudem Dei omnia
 „ elementa provocarent „.

15. Optime cavillationem appellat S. Doctor ridiculam Iu-

(1) Paralip. lib. 2. cap. 5. vers.
 12., et cap. 7. v. 6.

(2) In Praefatione in Daniele.

daei difficultatem, quae profecto non admodum dissimilis est illis dubitandi rationibus, quas moderni aliqui Philosophi ad religionem evertendam usurpant. Quid enim? Nenne pro certo ponendum est, quod „ Angelus Domini descendit cum Azaria, et sociis ejus in fornacem, et excussit flammam ignis „ de fornace, et fecit medium fornacis quasi ventum roris „ flantem, et non tetigit eos omnino ignis, neque contristavit, nec quicquam molestiae intulit? „ Ecqua ergo difficultas in eo versari potest, quod canticum *Benedicite* metro luderent, sive tunc ipsi conderent, sive prius a se perceptum, memoriaeque traditum in eo quasi vento roris flante repeterent? Quaerat tamen fortasse aliquis, psalmi, hymnique, quos hactenus commemoravimus, metrone, an rhythmo, an prosa oratione in hebraico, aliove primo suo idiomate fuerint compositi? Non una est eorum, qui eas linguas sibi callere videntur, sententia.

16. S. Hieronymi affirmantis, haec pleraque omnia numeris metricis ligata esse, tum opinio maxime placet, tum auctoritas vehementer commovet (a); cui ego hac in re tantum

(a) En ejus verba in Praefatione in Librum Job: „ A principio itaque voluminis usque ad verba „ Job apud Hebraeos prosa oratio „ est. Porro a verbis Job, in quibus ait: *Pereat dies, in qua „ natus sum, et nox, in qua „ ctum est; conceptus est homo: „ usque ad eum locum, ubi ante „ finem voluminis scriptum est: „ idcirco ipse me reprehendo, et „ ago poenitentiam in favilla, et „ cinere*; hexametri versus sunt, „ dactylo, spondaeoque curren- „ tes, et propter linguae idioma „ crebro recipientes et alios pedes, „ non earumdem syllabarum, sed „ eorumdem temporum. Inter-

„ dum quoque rhythmus ipse dul- „ cis, et tinnulus fertur numeris „ pedum lege solutis: quod metri- „ ci magis, quam simplex lector „ intelligit. Quod si cui videtur in- „ credulum, metra scilicet esse „ apud Hebraeos, et in morem no- „ stri Flacci, Graecique Pindari, et „ Alcaei, et Sapphus vel Psalterium vel Lamentationes Ieremiae, „ vel omnia ferme Scripturarum „ cantica comprehendere, legat Philo- „ nem, Iosephum, Origenem, Cae- „ sariensem Eusebium, et eorum „ testimonio me verum dicere „ comprobabit. „ Vide etiam Praefationem in Chronica Eusebii, et in Ieremiam, lib. 9. Comment.

tribuo, ut non dicam equidem, malle me cum eo errare, quam cum aliis vera sentire; sed credam potius, eum unum vera sentire, ceteros recentiores errare. Adhaerent autem ei e recentioribus Mercerus, Erbertus, Gomerus, Buxtorfius, pluresque alii. Petrus Benedictus Interpres, et Editor Operum S. Ephrem in *Praefatione ad tom. 2.* repetit ex Cl. Assemano *tom. 1. Biblioth. Orient. in Ephrem, et Balaeo*, syriacam Poësim ab hebraica parum vocibus, minimum metro discrepare; syriacam, vel chaldaicam hebraica videri antiquiorem, cum Hebraei a Chaldaeis originem duxerint; neutram syllabarum quantitate versum definire, sed numero; versus septimam syllabam non excedere, nec a quarta deficere. Multi fortasse, licet linguam hebraicam, chaldaicam, et syriacam intelligant, prosodiam tamen ignorant, neque carmen ab oratione soluta distinguunt, aut saltem syllabarum quantitatem, ac varietatem, dimensionemque pedum non percipiunt, praesertim post puncta a Massoretis inventa.

17. Ita plures apud nos reperias, qui Terentium, Plautumve perlegunt, quin satis sciant, an metro sint scriptae eorum comoediae, quove carminis genere constent. Horatius observabat, in vocibus optimi carminis solutis, et hinc inde commutatis semper apparere, „ *disjecti membra Poetae* (1), „. Ego vero in Sacrae Scripturae psalmis, canticisque latine redditis non *disjecti membra Poetae*, sed vigentem ipsam animam videre mihi videor. Adeo ingentes, nobiles, sublimes, ac vere poetici sensus in verbis plerumque incomptis eminent. In eamdem sententiam disputat Mazochius (2), refutans eos, qui stylo tantum prosam orationem a carminibus differre contenderent, et antiquorum sententiam praeferens (3), „: Mihi profecto, inquit, antiquorum magis sententia placuit, sed ita „ ut in his pedibus hebraea tarditas magis, quam graeca ra-

in cap. 30. Ezechielis, et Epistolam 115. ad Paulam Urbicam, nec non Prolegomena Ioannis Martianay, et Antonii Pouget in *Divi-*

nam S. Hieronymi Bibliothecam.

(1) Lib. 1. Satyr. 4.

(2) Tom. 1. Spicilegii pag. 45.

(3) Tom. 2. pag. 171.

„ peditas numerorum se probaret „ . Diversas sententias de natura Poeseos hebraicae , auctoresque hinc inde contrarios recenset Nicolaius (1) post Fleurii, aliorumque Dissertationes. Blasius Garofalo (2) tenet, Hebraeorum carmina homoteleuta fuisse , non metrica ; quam ille opinionem mihi non persuasit . Expendi etiam possunt Roberti Lowth de Sacra Poesi Hebraeorum Praelectiones Academicae cum notis , et epimetris Ioannis David Michaelis : nec non Francisci Hare Psalmorum Liber in versiculos metricè divisus cum Dissertatione de antiqua Hebraeorum Poesi . Ex antiquioribus legi dignus est Alfonso Mendoza , Theologus amoenissimi ingenii Ordinis Augustiniani , qui *Quaest. 3. Positiva* probat , aliquot veteris Testamenti libros carmine conscriptos esse , idque magnopere decuisse . Nostro tempore celebris est Dissertatio Xaverii Matthaei de Poesi Hebraeorum , et Graecorum .

§. V.

*Hymnorum apud Christianos origo a Christo ,
et Apostolis repetenda .*

18. **H**actenus de veteris testamenti Hymnis : nam licet plura ejusdem generis congeri possent , rem per se claram , videlicet constantem , ac perpetuum usum cantandi hymnos apud Hebraeos superfluis probationibus confirmare nihil attinet , leviter exposuisse sufficiat . Sequitur , ut in novo Testamento , Christianaque Ecclesia eandem disciplinam , consuetudinemque , atque primam ejus originem perquiramus . Facem praeferrat Concilium IV. Toletanum , cujus extat gravissimus , et luculentissimus Canon 13. in haec verba,, : De Hymnis etiam „ canendis et Salvatoris, et Apostolorum habemus exemplum; „ nam et ipse Dominus hymnum dixisse perhibetur Mat- „ thaeo Evangelista testante : *Et Hymno dicto , exierunt in*

(1) Loc. cit.

(2) Considerazioni intorno al-

la Poesia degli Ebrei . In Roma 1707.

„ *montem Oliveri* (1). Et Paulus Apostolus ad Ephesios scripsit dicens : *Implemini spiritu , loquentes vos in psalmis , et Hymnis , et canticis spiritualibus* . Et quia nonnulli Hymni humano studio in laudem Dei, atque Apostolorum, et Martyrum triumphos compositi esse noscuntur , sicut hi, quos beatissimi Doctores Hilarius , atque Ambrosius ediderunt , quos tamen quidam specialiter reprobant pro eo quod de Scripturis Sanctorum Canonum , vel Apostolica traditione non existunt ; respuant ergo et illum Hymnum ab hominibus compositum , quem quotidie publico , privatoque officio in fine omnium psalmorum dicimus : *Gloria , et honor Patri , et Filio , et Spiritui Sancto in saecula saeculorum Amen* . Nam et ille Hymnus , quem nato in carne Christo Angeli cecinerunt : *Gloria in excelsis Deo , et in Terra pax hominibus bonae voluntatis* , reliqua , quae ibi sequuntur , Ecclesiastici Doctores composuerunt . Ergo nec idem in Ecclesia canendus est , quia in Scripturarum Sanctarum libris non invenitur . Componuntur ergo hymni , sicut componuntur Missae , sive preces , vel orationes , sive commendationes , seu manus impositiones ; ex quibus si nulla dicantur in Ecclesia , vacant officia omnia Ecclesiastica . . . Sicut igitur orationes , ita hymnos in laudem Dei compositos nullus vestrum ulterius improbet , sed pari modo Gallia , Hispaniaque celebret ; excommunicatione plectendi , qui Hymnos rejicere fuerint ausi , .

19. Haec quamvis longiora in medium proferre placuit , quia hymnorum consuetudo laudabilis efficacissimis rationibus vindicatur, et hic Canon loco *Textus* esse poterit pro his, quae modo sunt exponenda , ut pateat , usum canendi Hymnos in Ecclesia a Christi, Apostolorumque tempore , et exemplo processisse . Celebratum vero fuit Concilium IV. Toletanum anno 632. , eique praefuit sanctissimus , ac doctissimus Isidorus Praesul Hispalensis ; maximique proinde ejus auctoritas

(1) Cap. 26.

semper fuit habita . Adnectenda vero est generalis quaedam regula a S. Augustino tradita , et ad praesentem controversiam ab eodem Sancto Doctore accomodata (1) . „ Miror sane , quid ita volueris , ut de iis , quae varie per diversa loca observantur , tibi aliqua scriberem , cum et non sit necessarium , et una in his saluberrima regula retinenda sit , ut quae non sunt contra fidem , neque contra bonos mores , et habent aliquid ad exhortationem vitae melioris , ubicumque institui videmus , vel instituta cognoscimus , non solum non improbemus , sed etiam *laudando et imitando sectemur* etc. , maxime id , quod etiam de Scripturis defendi potest , sicut de hymnis , et psalmis canendis , cum et ipsius Domini , et Apostolorum habeamus praecepta , et exempla . „ Quae verba eo libentius excipsi , quia Epistolam , ex qua hic locus desumptus est , aliquando citatam vidi , quasi ex ea S. Doctor Hymnis contrarius arguatur . Ex his ergo intelligitur , morem cantandi in Ecclesia Hymnos , licet non ubique ab omnibus fuerit observatus , ut postmodum ex dicendis fiet manifestum , honestum tamen esse , ac retinendum , cum ad exhortationem vitae melioris conferat , et a Christo , atque Apostolis originem duxerit , et constanter in maxima Ecclesiae parte , et a plerisque Sanctis Patribus cum laude fuerit frequentatus .

§. VI.

Quinam sint in novo Testamento Hymni ?

20. Igitur edisserendum jam est de Hymnis in novo Testamento aut repertis , aut indicatis , aut praeceptis . Ac primum Archangelum Gabrielem , cum B. Virginem salutavit , usum fuisse Hymno , scilicet carmine , et modulatione vocis , ac similiter respondisse Deiparam , pluribus contendit Ruti-

C

(1) Tom. 2. edit. Venet. an. tiones Januarii num. 34. col. 141. ,
1729. epist. 55. lib. 2. ad Inquisi- et seqq.

lius Benzoni (1), quem refellit Theophilus Raynaudus (2), asserens, quod etsi S. Athanasius, sive quicumque alius auctor *Sermonis de Assumptione* salutationem Gabrielis vocet Hymnum, ea tamen vox late accipitur pro quavis Dei laude, sive gratiarum actione. Nec certo potest affirmari, salutationem Angeli aut metro fuisse adstrictam, aut canora vocis modulatione ab Angelo pronunciatam. Ceterum si nomine Hymni nihil aliud intelligamus, quam laudem Dei oratione quadam sublimi, ac veluti poetica, aptaque decantari expressam, facile quivis consentiet, eam salutationem, quam affert S. Lucas (3), recte hymnum dici posse. Nam de responsione Deiparae minus id liquet (a).

21. Potiori ratione affirmandum hoc est de verbis S. Elisabeth (4): „Repleta est Spiritu Sancto Elisabeth, et exclamavit voce magna, et dixit: *Benedicta tu inter Mulieres* etc. Neque ullo modo dubito, quin canticum *Magnificat* (5), quo B. Virgo Sanctae Elisabeth respondit, ac canticum *Benedictus Dominus Deus Israel*, quod Spiritu Sancto repletus protulit Zacharias (6), jure optimo Hymnis annumeranda sint. Quid enim his duobus divinis canticis, quibus quotidie personat Ecclesia, ad exactam hymni proprietatem deest, siquidem vera hymni ratio consistere potest sine metro, ac rhythmo in sola prosa oratione certis incisis distincta, cantuique accommodata? Quod si laus Dei cum cantico rite Hymnus appellatur, nullus praestantior Hymnus erit, quam is, quem exhibet idem S. Lucas (7): „et subito facta est cum Angelo

(1) In Psalm. 86. cap. 22.

(2) Diptych. Marian. puncto 5. n. 2. tom. 7. p. 53. (3) Cap. 1.

(a) Rutilius in Expositione Psalmi 86., non 87., ut habet Theophilus, septem rationes pro sua opinione affert, atque ad eas explicandas ita aggreditur „Con-
„gruis vero rationibus praeter
„ eas octo, quas adduximus in

„ lib. 1. cap. 3. Comment. in
„ *Magnificat*, Virginem hujusmo-
„ di mysterium carmine homini-
„ bus propalasse sic ostenditur „
Rationes, quas producit, congruas
esse non negaverim.

(4) Eod. cap. vers. 42.

(5) Eodem Capite.

(6) Eod. cap. Evangelii S. Lucae.

(7) Cap. 2. vers. 13. et seq.

„ multitudo militiae caelestis laudantium Deum , et dicen-
 „ tium : *Gloria in altissimis Deo , et in Terra pax hominibus*
 „ *bonae voluntatis* „ ; nam reliquam hujus Hymni partem ab
 hominibus fuisse compositam , admonet laudatus nuper Ca-
 non. 13. Toletani Concilii IV. , cujus verba habes §.V. nu-
 mer.18. Jam in cantico Simeonis *Nunc dimittis* (1) eadem
 prorsus ratio est , ac in duobus canticis *Magnificat* , et *Be-*
nedictus . In Antiphonariis , Breviariisque antiquissimis haec
 cantica Hymnorum nomine donantur . Restat igitur , ut de
 Hymno , quem commemoravit S. Matthaeus , ac significavit
 Concilium Toletanum , breviter dicamus . Evangelista Mat-
 thaeus (2) , postquam coenam Dominicam , institutionem-
 que Sacramenti enarraverat , subjungit illico (3) „ : Et hymno
 dicto , exierunt in montem Oliveti „ . Quidam male feriat Hae-
 retici , atque inter eos Priscillianistae Hymnum , quem Chri-
 stum cecinisse hinc colligebant , vulgo ostentabant , et in Ca-
 nonem Scripturarum referebant , de quibus est Epistola S. Au-
 gustini (4) „ : Hymnus sane , quem dicunt esse Domini no-
 „ stri Iesu Christi , qui maxime permovit venerationem tuam ,
 „ in Scripturis solet apocryphis inveniri Habes verba
 „ eorum (Priscillianistarum) in illo codice ita posita : *Hym-*
 „ *nus Domini , quem dixit secreto sanctis Apostolis Disci-*
 „ *pulis suis , quia scriptum est in Evangelio : Hymno dicto ,*
 „ *ascendit in montem etc .*

22. Quam libidinem mentiendi , recitatis , et explosis non-
 nullis versiculis Hymni commentitii , egregie refutat in ea Epi-
 stola S. Augustinus . Legi etiam potest Albini Epistola 106. ad
 Carolum Magnum Imperatorem , a quo interrogatus fuerat ,
 qualis esset iste Hymnus . Putat , esse verba illa : *Pater clarifi-*
ca Filium tuum etc . Ex loco Evangelistae illud tantum depro-
 mendum est , quod sive Christus , Apostolique psalmum ali-
 quem canonicum veterem dixerint , sive usitatam aliquam for-

C 2

(1) Eod. Lucae capite .

(2) Cap.26. (3) Vers.30.

(4) 237. tom. 2. edit. Venet.
col. 849.

mulam agendi Deo gratias post coenam usurpaverint, sive quid aliud cecinerint, tali exemplo primi Christiani permoti fuerint, ut cantica spiritualia in morem inducerent. Eoque etiam magis, quia accessit praeceptum Apostolorum. S. Paulus hortatur Fideles, ut non solum lingua, sed cordis affectu mutuo inter se cantiones spirituales canant (1), „: Et nolite „ inebrari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu „ Sancto loquentes vobismetipsis in psalmis, et hymnis et can- „ ticis spiritualibus, cantantes, et psallentes in cordibus ve- „ stris Domino „. Et alio loco (2), „: Docentes, et com- „ monentes vosmetipsos psalmis, hymnis, et canticis spiri- „ tualibus in gratia cantantes in cordibus vestris Deo „. Quibus consentit Epistola catholica S. Iacobi (3): *Tristatur aliquis vestrum? oret: aequo animo est? psallat*. Quod explicat Menochius ibi „. Cantet Deo laudes, et gratias agat „ pro acceptis beneficiis, et prosperis rerum suarum succes- „ sibus (a), „.

23. Siquis tamem haec, aliaque similia ita accipienda dicat,

(1) Ad Ephes. cap. 5. vers. 18.,
et sequen.

(2) Ad Coloss. cap. 3. vers. 16.

(3) Cap. 5. vers. 13.

(a) Referri huc possunt ex Epistola 1. ad Corin. c. 14. versiculus 15. „ Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo et mente: psallam „ spiritu, psallam et mente: et versiculus 26. „ Quid ergo est Fratres? cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet, „ doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet: omnia ad aedificationem fiant, „: Quem locum ita interpretatur Estius: „Quando convenitis ad res divinas, alii aliis donis instructi estis, et ea in medium promere parati. Nam verbi

„ gratia alius habet psalmum, id „ est, canticum aliquod spirituale, quo Deum laudet. Ad hoc „ enim quidam specialiter inspirantur, de quo dono supra versu 15. „: Grotium Estio assentientem in eumd. loc. audire non erit „ ingratum: „ Etiam extemporales „ isti Hymni ab afflatu erant. Talis „ fuit Hymnus Simeonis, et Annae Viduae; et ut credibile est, „ Mosis, et Mariae Sororis ejus, „ et alter Mosis, et Debborae, „ et Esaiiae cap. v. Omnia quae „ olim aut ex ingenio aut ex labore veniebant, tunc multis dabantur subito, et divinitus, ut „ ex eo intelligeretur Dei summa „ beneficentia. „

ut cantus veterum psalmorum, qui in Scripturis canonicis inveniuntur, non vero consuetudo carminum denuo conficiendorum, aut alterius generis Hymnorum suadeatur, is facile revincetur; non solum quia S. Paulus aperte distinguit Hymnos, et cantica spiritualia a psalmis, *odasque pneumaticas*, quod *carmen* sonat, pro canticis spiritualibus in graeco habet; verum etiam quia ex Christi exemplo, et praeceptis Apostolorum nascentis Ecclesiae usus, auctoritasque gravissimorum SS. Patrum semper tenuit, honestum, laudabileque maxime esse Deum metro, aliisque artificiosis laudationibus celebrare.

§. VII.

*De primitivae Ecclesiae Hymnodia:
ac primum de Therapeutis.*

24. Sed de primitivae Ecclesiae moribus disputaturo statim occurrit percelebris controversia de Therapeutis a Philone Iudaeo commemoratis, fuerintne vere Christiani, sub Marci disciplina in Alexandriae solitudinibus degentes; in quam etsi non divertisse, sed incurrisse mea videri debeat oratio, tamen ita in ea versabor, ut plura ultro praeteream, eaque potissimum seligam, quae ad sacrum cantum enucleatius explicandum pertinebunt. Antiqui Ecclesiastici Scriptores, primusque Eusebius Caesariensis (1), de Therapeutis Philonis cum incideret sermo, eos Christianos fuisse consentiebant. Recentiores aliqui aut negant, aut in dubium revocant, asserentes, Philonem in *Libro de vita contemplativa, sive de Supplicum virtutibus* Essenos laudare voluisse. Est in utraque sententia, quod probes; nam omnia, quae refert Philo, non in Essenos certe, neque tamen penitus in Christianos quadrare mihi videntur.

25. Et ut dicam, quod res est, in rationes hinc inde collectas intuens saepe subdubito, an non Philo sicut in aliis,

(1) Lib. 2. Histor. cap. 17.

ita etiam hac in re Platonem fuerit imitatus, et ut hic suam Atlantida creavit simul, et enarravit, ita ille vitam Ascetarum nusquam nisi in sua cogitatione existentium celebrandam suscepit. Pervulgatum erat apud veteres illud dictum: *Aur Plato philonizat, aut Philo platonizat*; nimirum propter consimilem in utroque philosophandi rationem, germanasque cogitationum perceptiones. Eusebius multum fidere in eo videtur, quod Philo in narrationis initio affirmaverit, se sine ullis exaggerationibus, aut rhetorico ornatu, quo veritas non eget, res ipsas religiose esse expositurum, „ Ordo (inquit in „ exordio) postulat, ut deinceps dicamus de contemplationi „ deditis, nihil affingendo rei ornandae gratia, sicut poetae, „ scriptoresque solent destituti vera, honestaque materia, „ sed simpliciter veritatem sectando, quam vix ulla eloquen- „ tia potest assequi „. At enim experientia satis nos docet, nunquam auctores magis laborare, ut historiam verissimam se narrare profiteantur, quam cum fabulam aliquam adornant, et suum aliquod ipsorum commentum evulgant, ac tunc maxime veritatis amorem ostentare, cum minime veritatem sequuntur. Philonis hoc ipsum exordium videtur prae oculis habuisse in sua fabulosa Utopia Thomas Morus, qui in *praefatione* ita habet, „ : Mea oratio quando accederet propius ad illius „ neglectam simplicitatem, tanto futura sit propior veritati, „ cui hac in re soli curam et debeo, et habeo „. Haec Thomas Morus, cum Utopiam ad similitudinem Insulae Platonicae confingeret (a).

(a) Timide ad hanc suspicionem de fabulosa Philonis narratione declarandam descendendi, paulo fidentius eam confirmaturus, si idoneum, quem sequeretur, Ducem haberem. Non enim mente, et cogitatione assequi possum, qui fieri potuerit, ut de hoc admirabili hominum instituto in multis orbis regionibus vigenti, et a Graecis, at-

que Barbaris magna in veneratione habito, nulla memoria extet, nisi in libro Philonis. Quid? tot scriptores Alexandrini, Clemens Alexandrinus, Origenes, alii, quorum aetas a Therapeutis non procul aberat, idne ignorasse dicendi sunt? an tacuisse, cum tanta alioquin eruditione de Christianorum, Iudaeorum, Gentilium-

26. Nihilominus longe probabilius est, Philonem in eo opusculo conficiendo ad vitam Ascetarum Ecclesiae Alexandrinae respexisse, eamque ita litteris consignasse, ut multa de suo addiderit, quasi incoeptum ab aliis vitae genus institutionibus suis perficeret. Sed jam audiendus est ipse. „Hoc genus reperitur *in multis orbis regionibus* merito ut absolutae pietatis receptum *a Graecis*, atque *Barbaris*. Maxime tamen in Aegypto frequentatur *per praefecturas singulas* praesertim circum Alexandriam... Solitarii sanctae vitae mysteriis dant operam, nec cibi, potusve quicquam eo inferunt, aliudve in usum corporis, sed legem tantum, et Prophetarum oracula divinitus prodita, et quaedam alia pietatis, scientiaeque promovendae utilia... Itaque non solum con-templantur, sed etiam cantica, hymnosque in Dei laudem componunt *vario metrorum, carminumque genere, rhythmis* concinnatos in augustiorem, et religiosam speciem... Tum ille (Praeses) assurgens hymnum in laudem Dei primus canit aut *recens a se compositum*, aut descriptum *ab aliquo Vatum veterum*: extant enim hujus generis *carmina prisca versu trimetro*, et hymni cum suis accentibus inter sacra canendi ante altaria vel a stantibus, vel a *choreas ducentibus* moderatas *variis flexibus, atque reflexibus*.

27. „Praesulem mox imitantur ceteri decenti ordine, omnibus intente, quieteque auscultantibus, praeterquam in fine hymni, extremaque clausula. Tunc enim universi vocem extollunt sine sexus discrimine... Ubi omnes consurrexere, *duo chori* fiunt in medio coenaculo, alter virorum, alter feminarum. Cuique suus incentor praeficitur, honore praestans, et canendi peritia; deinde

que ritibus multis in locis edisserant? Laudat Philo in suis Therapeutis interpretationes allegoricas, quibus hi delectabantur; in quo causam ille agit suam, cum litteram sacrae paginae ad sensus alle-

goricos plerumque absurdos detorque habuerit in deliciis. Atque utinam aliqui Christiani eius effrenatam licentiam in allegoricis explanationibus non fuissent imitati! Ad-sis Platonem *lib.7. de Legib.*

„ cantant hymnos in laudem Dei compositos *variis metrorum* ,
 „ *carminumque generibus* , nunc ore uno , nunc alternis , non
 „ sine decoris , ac *religiosis gestibus* , atque accentibus , mo-
 „ do stantes , modo prorsum , retrorsumve *gradum moventes* ,
 „ utcumque res postulat . Deinde postquam uterque chorus
 „ seorsum explevit sese his deliciis , velut amore divino ebrii
 „ unum chorum faciunt promiscuum . . . Hymnis gratias
 „ Servatori Deo canebant (Israelitae) , praecinente viris
 „ Mose propheta , Mariamne vero prophetide feminis , ad
 „ horum maxime imitationem hic *therapeutarum* , thera-
 „ peutridumque chorus compositus , et mixtis ad graves vi-
 „ rorum acutis femineis vocibus concinne temperatus con-
 „ centum reddit suavissimum , vereque musicum ; pulcher-
 „ rimis enim verbis includuntur sententiae pulcherrimae *re-*
 „ *ligiosis choreis* accedentibus . Horum porro universorum
 „ finis unus et idem est pietas etc. „

§. VIII.

*Quid ex Therapeutarum instituto ad concentum
 sacrorum Hymnorum confirmandum
 colligi debeat ?*

28. Haec ex Philone de Therapeutis , quantum quidem ad sacros eorum cantus attinet , excerpta sunt . Ex quibus omnibus liquet *primum* , Therapeutas in multis orbis regionibus , in singulis Aegypti Praefecturis , potissimum vero circa Alexandriam floruisse : *deinde* , eos solitos fuisse concinere Hymnos tum veteres , tum novos , tum metricae , tum rhythmicae : *praeterea* , modulos , numerosque musicos usurpasse : *postremo* , nunc ore uno , nunc alternis non sine choreis cantum huiusmodi fuisse celebratum , viris , feminisque aliquando simul cantantibus . Sed credibile est , hanc totam canendi disciplinam a primis Christianis per plures orbis regiones diffusis fuisse reipsa observatam ? Mihi sane vehementer displicent choreae illae quantumvis *moderatae variis flexibus* , et
refle-

reflexibus, neque adducor, ut credam, Apostolos eas instituisse. At enim, inquiunt aliqui, nihil mirum est, si Iudaei recens ad fidem conversi morem suum pristinum retinerent. Verum ubinam est hic mos priscus Iudaeorum, aut quo pacto fuisse unquam ostenditur, eo nempe ordine, quem Philo describit?

29. Quid quod hoc vivendi genus a *Graecis*, atque *Barbaris* receptum Philo commemorat? concentum musicum, et consuetudinem alternis canendi communem fuisse apud nascentis Ecclesiae Christianos nemo erit, qui affirmet; plerique etiam negabunt, primo illo tempore usquam extitisse. Quo loco miror, Nicephorum Callistum (1) summis viribus contendere, Philonem de Therapeutis fuisse locutum, cum ipse posteriorem originem alterni concentus agnoscat (2), „: Morem autem „ antiphonarum, hoc est, alternis per responsionem carminum concinendorum Ecclesia antiquitus jam inde ab Apostolis accepit. Divinum namque Ignatium . . . visionem „ novam vidisse ferunt: Sanctos scilicet Angelos alternis, et „ sibi invicem respondentibus carminibus Sanctam Trinitatem hymnis, et laudibus vehentes. Et ipse *primus* hanc „ concinendi formam Antiochenorum Ecclesiae dedit. *Unde* „ quasi a fonte in alias Ecclesias Dei omnes ejusmodi consuetudo est propagata „. Enim vero si Christiani sub disciplina S. Marci, qui Neronis anno octavo decessit, consuetudinem a Philone expositam observabant, qui convenit dicere, S. Ignatium tertium post S. Petrum Antiochenae Ecclesiae Episcopum hunc usum primum induxisse, inde in omnes alias Ecclesias propagatum?

30. Nam si Philo suum Librum edidit anno aerae vulgaris 68., ut vult Montfauconius (3), sive ante annum 40., ut mavult Cl. Mamachius (4), ab initio Ecclesiae musica alter-

D

(1) Lib. 2. cap. 16.

(2) Lib. 13. cap. 8.

(3) In Notis ad lib. Philonis Gal-

lice redditum.

(4) Lib. 1. Origin. Antiquit. Christ. p. 45.

na modulatio fere ubique invaluit, quod negat Theodoretus (1), „: Hi primi (Flavianus, et Theodorus, sive Diodorus Monachi) psallentium choros duas in partes diviserunt, „ et Davidicos hymnos alternis canere docuerunt; quod quidem tunc primum Antiochiae fieri coeptum inde ad reliquos pervasit, et ad ultimos usque terrarum fines perlatum est „. Eodem, ac Nicephorus, vitio laborat Cassianus, qui originem Monachorum Aegypti ab Anachoretis S. Marci discipulis repetit (2), et diversam prorsus psalmodiae rationem, causasque apud eos se animadvertisse profitetur.

31. Atque haec est communis opinio, modulationem vocis, consuetudinemque alternis concinendi in primo Ecclesiae fervore non innotuisse, ac psalmodiam tunc usitatam propiorum fuisse pronuntiationi, quam cantui, quod S. Isidorus testatur (3): „ Primitiva autem Ecclesia ita psallebat, ut modico flexu vocis faceret psallentem resonare itaut *pronuncianti vicinior esset, quam canenti* „. Videtur id desumptum ex S. Augustino, qui nominatim morem Ecclesiae Alexandrinae, in qua potissimum Therapeutae viguisse dicuntur, sub S. Athanasio laudat (4): „ Tutiusque mihi videtur, quod de Alexandrino Episcopo Athanasio saepe mihi dictum commemini, qui tam modico flexu vocis faciebat resonare lectorem psalmi, ut *pronuncianti vicinior esset, quam canenti* „. Hanc sententiam amplexus est Martene (5): Constat primis Ecclesiae seculis, cum adhuc in venis Fidelium pro nobis effusus Christi sanguis ferveret, psalmos ita modico vocis flexu decantatos fuisse, ut *pronuncianti vicinior esset psallens, quam canenti*; sed refrigescente postmodum charitate, ad excitandam Christianorum Fidem, et devotionem cum suavi vocis modulatione divina celebrari coepe-

(1) Histor. Eccl. Lib. 2. c. 19.

(2) Lib. 2. cap. 5. de Institut. Coenobior.

(3) Lib. I. de Offic. Eccles. c. 5.

(4) Lib. 10. Confession. c. 33.

(5) De antiq. Eccl. ritib. tom. 4. lib. 1. cap. 2. num. 50.

„ runt officia „ . Nicephorus (1) ad tria secula hanc consue-
tudinem extendit „ : Cum jam per tria a Christo nato secu-
la *simplex cantus* , sive potius *recitatio* nullo modulationis
fuco permixta Christi populos nutritisset, ecce tibi Harmo-
nius quidam etc. „ . Vide Marten. loc. cit.

32. Quae cum ita sint, persuasum cuilibet esse debet,
aut Therapeutas non fuisse Christianos, aut in eorum coetibus
describendis arbitrario Philonem plura confinxisse (a). Euse-
bius ipse Caesariensis etsi attestationi Philonis plurimum con-
fidere videatur, qua is veritati penitus se devovisse confir-
mat, statim tamen dubitat, an nomen Therapeutarum, quo
appellatos fuisse huiusmodi Monachos Philo asseverat, un-
quam fuerit a Christianis usurpatum, an a Philone primum
inventum. Praeterea apparatus defensionis, quam adhibet
Eusebius, qui primus, quod ego scierim, Philonem de
Christianis esse locutum tradidit, satis per se declarat, fuis-
se jam tunc, qui inficiarentur, aut in dubium revocarent,
nisi divinabat Eusebius, fore deinceps, qui secus essent ju-
dicaturi. Quamquam ut initio proposui, admodum credibile
est, Philoni ante oculos Ecclesiam nostram Alexandrinam
sub S. Marco vigentem obversatam fuisse, cum therapeutarum
vitam, et conversationem enarrandam, ornandamque su-

D 2

(1) Lib. 9. Hist. cap. 16.

(a) Auctoritas Philonis non ejus-
dem est apud omnes ponderis. Ne-
que ego huc afferam testimonium
Scaligeri, qui ait (cap. 18. *Elench.*
tribaeres), Philonem hebraici, et
syriaci idiomatis imperitiorem fuis-
se, quam ullus Gallus, aut Scythia,
et hoc omnia ejus scripta loqui;
neque judicium R. Cudworth, qui
contendit, eum ignorantissimum
fuisse rituum hebraeorum. Pro-
pius ad veritatem accedunt Eduar-
dus Bernardus (ad lib. 4. Antiquit.

pag. 320.) *Hunc itaque Archaelo-
gum forte an seduxit ars Philonis,
cujus sub calamo grandescunt o-
mnia, colliculique in magnos as-
surgunt montes*. Item Clericus
(ad Exod. 29. v. 20.) *Plerumque
fidiculis ad negotium suum, quid-
quid videtur, trahit*. Demum Hu-
go Grotius (ad Matth. 2. vers. 18.)
*In moribus hebraeis Philo ipse Ale-
xandrinus non satis certus est au-
ctor*. Haec omnia expendit Fabri-
cius *Bibliothec. Graec. lib. 4. cap. 4.*
pag. 104.

scepit: tum quia plura refert, quae in ejus temporis Christianis emicabant, neque alibi, aut apud alios unquam tanto virtutis ardore, tantaque animi contentione fuerunt observata, tum quia hoc saltemtribuendum est auctoritati Eusebii, S. Hieronymi, Epiphani, et aliorum, qui non solum opusculum Philonis de Christianis intellexerunt, sed addebant etiam causam, qua impulsus fuit Philo, ut eos scriptione sua collaudaret.

33. Traditum quippe fuerat, Philonem, Romae cum esset ad Claudium legatus, cum S. Petro consuetudinem habuisse, indeque in ejus gratiam Alexandrinos Christianos a S. Marco, quem Petri discipulum agnoverat, edoctos sub therapeutarum nomine laudibus extulisse. Ac Sanctus quidem Epiphanius in exemplar ejus operis, quod titulum de *Iesseis*, quasi a *Iesu* praeseferret, videtur incidisse: loquitur enim (1) de libro Philonis, „quem, inquit, de *Iesseis* inscripsit. Denique Sozomenus ad eandem sententiam inclinat (2): „Et Philo quidem cum ista ad hunc modum narrat, *indicare videtur* Christianos sui temporis, qui ex Hebraeis conversi iudaico more vivebant, eorumque ritus custodiebant. „ (a).

34. Ut ut haec sunt, hoc ad rem nostram pertinet, quod ad hymnorum usum comprobandum exemplum therapeutarum maximopere confert, si vere fuerunt Christiani; sin minus, illud certe constat, veteres Christianos, quibus opinio de therapeutis Christianis insederat, pro certo habuisse, consue-

(1) Haeresi 29. Nazaraeorum num. 4., et 5.

(2) Lib. 1. cap. 12.

(a) Mazochius in Expositione Calendarii Neapolitani die 25. Martii ex duobus Actorum S. Marci locis, quibus eum Ascetam fuisse dicitur, conjicit, fieri potuisse, ut *Iudaeorum therapeutarum plurimi Marci praeconio incitati ascetis*

evangelicae Institutionis adhaeserint, ex quo sensim, dissolutis therapeutarum societatibus, imo eisdem in Christi, et Marci nomen concedentibus, soli deinceps Marci ascetae viguerint, qui proinde cum illis prioribus mere Iudaeis ascetis confundi a sera posteritate coeperint.

tudinem Deo hymnos metricè, ac rhythmicè concinendi primo Ecclesiae tempore increbuisse. Singillatim Eusebius id annotat (1): „ Quae omnia vir ille (Philo) toties nominatus „ eodem plane modo, quo a nobis solis hodieque observan- „ tur, accurate notata scriptis suis tradidit: atque imprimis „ pervigilia magnae solemnitatis, piasque in iisdem exercitatio- „ nes, et hymnos, qui a nobis recitari solent, commemorat. Et „ quo pacto cum unusquisque modulate, ac decenter psal- „ mum canere exorsus fuerit, ceteri cum silentio auscultan- „ tes extremas dumtaxat hymnorum partes simul concinant „.

§. IX.

De aliis primi seculi Hymnis.

35. Quoniam vero ea, quae de therapeutis feruntur, non omnibus aequè certa sunt, inquirendum est, an alia monumenta suppetant, quibus Christianos primi seculi Dei laudes hymnis celebrare consuevisse demonstretur. Huc referri posset, quod ex Nicephoro *in superiori proximo §. num. 29.* excipsi, S. Ignatium Martyrem vidisse Sanctos Angelos alternis, ac sibi invicem respondentibus carminibus S. Trinitatem concelebantes, ex quo ipse morem hunc invexit. Sed erunt, opinor, qui hanc narrationem certioribus documentis confirmatam velint; et cum S. Ignatius longissime vixerit ad Trajani usque tempora, mortemque subierit anno 110., definiri nequit, primone seculo, an secundo visio Angelorum, et origo alternae in hymnis concinendis modulationis acciderit. Libentissime locum darem Hymnis S. Hierothei, quos *Amatorios* vocat S. Dionysius Areopagita (2), atque adeo Libro de Hymnis, quem se scripsisse narrat (3), nisi valde dubitarem, an genuina sint opera S. Dionysii, quae ejus nomine circumferuntur; quidquid pro sententia affirmante

(1) Lib. 2. Histor. cap. 17.

(2) Cap. 4. De divinis Nomini-

bus part. 2. (3) Lib. 7. de caelesti

Hierarchia cap. 7.

congerat Natalis Alexander (1), eruditissimus ille quidem Historicus, sed tam facilis in Gentiles suos, quam severus criticus in nationes extraneas. Hymnis S. Dionysii Areopagitae auctoritatem conciliant cum aliqui SS. Patres, qui ejus opera laudant, tum nominatim S. Damascenus, qui Hymnos Apostolorum ex Areopagita commemorat *de Dormitione Deiparae prope finem*, „ Viso sacro corpore (Deiparae) placuit omnibus, „ prout quisque poterat, hymnis celebrare infinitam bonitatem divinae potentiae „ Locus hic desumptus est ex *cap. 3. de Divinis nominibus*, ubi addit S. Dionysius, S. Hierotheum post Apostolos ceteris omnibus antecelluisse *Divini Hymnologii* laude insignem, et S. Timotheum hujusmodi *divinas Hymnodias* mente retinuisse. Sed longe ante de Praedicatione S. Jacobi in Hispania, quam negat Natalis, in Ecclesia mentionem factam constat, quam de S. Dionysii Areopagitae Operibus, quae idem asserere, et defendere conatur.

36. Multo efficacius, et luculentius antiquitatis monumentum extare nonnulli putant in celeberrima Epistola Plinii Junioris e Bithynia ad Trajanum missa; quae licet anno Domini 103. data fuerit, tamen *de solitis* Christianorum moribus, et conventibus loquitur, quos jam pridem in usu fuisse significat, et in quos ipse diligenter inquisierat etiam ante datae Epistolae tempus: proindeque ad primum Ecclesiae seculum consuetudines Christianorum a Plinio investigatae congruenter accomodari posunt. Ita ergo Plinius (2), „ Affirmabant autem (christiani), hanc fuisse summam vel culpaesuae, vel erroris, *quod essent soliti* stato die ante lucem convenire, *carmenque Christo* quasi Deo dicere secum invicem „. Objici nequit Plinio diligentissimo Judici, et Scriptori, quod ignoraverit, quid inter Christianos ageretur, aut quid vox *Carmen* significet. Aliqui dicunt, *Carmen*, de quo loquitur Plinius, nihil aliud fuisse, nisi hymnum Angelicum,

(1) Histor. Eccles. secul. I. cap. 12. artic. 15. et tota Dissertatione 22. ad secul. I. (2) In Epist. 101. lib. 10.

sive orationem Matutinam *Gloria in excelsis Deo*, in quam cadit ratio *Carminis*. Nam *Carmen* antiquis dicebatur quaelibet oratio composita, et solemnis dictio, quamvis metrum abesset, quod Jo. Ludov. de la Cerda *Eglog. V. ad vers. 45.* probat. Ex quo tantum colligo, adhibitos jam tunc a Christianis Bithyniae Provinciae fuisse hymnos metricos, vel saltem rhythmicos, aut alio quovis artificio in Jesu Christi laudem compositos (a), et alternis cani consuevisse, quod exprimitur verbis illis *secum invicem*. Quod autem ait, *Carmen dicere*, fortasse confirmat, psalmodiam, hymnodiamque in Ecclesiae initio pronuntiationi, quam cantui fuisse viciniorem.

37. Neque alienum erit ab hoc loco de Constitutionibus Apostolorum mentionem facere, non quod eas ab Apostolis, aut a Sancto Clemente editas putem, sed quia ab ipso Sancti Epiphanii tempore nonnullam auctoritatem habuisse constat; et cum neque de auctore, neque de aetate liqueat, ad primum seculum, cui multi eas adscripserunt, commode referentur. Observatum est *Canone 13. Concilii 4. Toletani* supra exposito, hymnum *Gloria in excelsis Deo etc.* ab Angelis incoeptum ab hominibus fuisse absolutum: Hic igitur Hymnus in constitutionibus Apostolicis aliquo verborum discrimine reperitur (1), „ Oratio Matutina. Gloria in excelsis Deo, et „ in terra pax, in hominibus bona voluntas. Laudamus te, „ hymnis celebramus te, benedicimus te etc. . Et rursus (2): „ Oratio vespertina. Laudate pueri Dominum; laudate nomen Domini. Laudamus te, hymnis celebramus te etc., . Berno Abbas (3) asserit, hunc hymnum a S. Telesphoro, qui

(a) Ioannes Laurentius Moshemius sibi persuaserat, ac defenderrat, Carmen Christianorum, de quo loquitur Plinius, non fuisse verum, ac proprium *Carmen*. Prodiit *Dissertatio Tom. V. Miscell. Lips. inserta*, qua opinio contraria suadetur. Ejus rationibus permoveri

visus est Moshemius, et priorem suam sententiam non quidem penitus abiecit, quod difficillimum est, sed certe dubiam esse pronuntiavit. *Bibliotèque des Sciences Tom. I. p. 161.* (1) Lib. 7. cap. 47.

(2) cap. 48.

(3) De officio Missae cap. 3.

obiit anno 152., prius auctum, et a S. Symmacho, qui decessit anno 498., fuisse completum (a).

38. Notissimus erat hic hymnus, cum S. Athanasius, si-
ve quivis alius Auctor antiquus scribebat Librum *de Virgini-
tate*: „ Matutino autem tempore hunc psalmum dicite: Deus
„ Deus meus ad te de luce vigilo; sitivit te anima mea; di-
„ luculo autem: Benedicite omnia opera Domini Domino.
„ Gloria in excelsis Deo, et in Terra pax, in hominibus bo-
„ na voluntas: laudamus te, benedicimus te, adoramus te,
„ et reliqua „. De altero Hymno, cujus meminit Concilium
Toletanum, *Gloria Patri etc.* copiosius disputabimus §. XXXI.,
cum inter Hymni conficiendi regulas de extrema clausula ser-
monem instituemus. Constitutionibus Apostolicis succedat
Epitome Clementina de gestis S. Petri (1), ubi mentio fit hy-
mnorum, quos S. Clemens populo praecinebat. Sed quam
fidem mereantur huiusmodi opera, quae S. Clementi olim
tribuebantur, norunt Eruditi; quod vero ad hymnorum can-
tum spectat, certe rem narrant neque absurdam, neque in-
credibilem. Denique duos celeberrimos hymnos, Trisagium
Sanctus Deus, Sanctus Fortis etc., et hymnum vespertinum
Lumen hilare ad Apostolorum tempora referendos esse, opi-
natur Nicephorus (2), „: Tersanctum porro, carmen id, ut
„ apparet, et mihi videtur, jam inde ab Apostolis, etiam an-
„ te Theodori Junioris, et Procli Patriarchae tempora per ma-
„ nus Ecclesiae Christi traditum est: sicut et cantilena illa
„ *Lux hilaris* pro atque ad Amphiloichium in triginta Capitu-
„ lis magnus testatur Basilius „. De Trisagio, ejus origine,
et additamento *Qui crucifixus est pro nobis* accurate disputat
Aloysius Assemanus (3).

(a) Videri potest de hoc Hymno
Petrus Le Brun in *Explicat. Missae*
Tom. I. Part. 2. Art. 3., et Bene-
dictus XIV. de *Sacrificio Missae*
Lib. 2. cap. 14.

(1) Tom. I. SS. Patrum Aposto-
licorum num. 153.

(2) Lib. 18. cap. 51.

(3) Tom. XI. Codic. Liturg.
pag. 281.

§. X.

*Argumenta hymnodiae Ecclesisticae
Seculi secundi.*

39. Ad seculum Ecclesiae secundum si veniamus, non quidem multa, sed nonnulla tamen occurrunt, quae primae Ecclesiae consuetudinem in sacris hymnorum cantionibus comprobant. Martyrium S. Ignatii ex Actis authenticis habetur apud Ruinart, et in secundo tomo Patrum Apostolicorum. In iis Actis (1) haec leguntur: „Atque dicitur quidem, „quod post Viri per martyrium consummationem, cum lu- „gerent illius privationem ii, qui Romae erant fideles, et „nullam omnino acciperent doloris consolationem, vacarent „vero sepulchralibus Hymnis, ac vigiliis, ipse in somniis „apparens, et eos quasi amplectens, qui scilicet seipsos „prius praebuerant dignos illius consuetudine, luctum eis „effecit facilem, ac leniorem „. Id non multo post primi seculi initium contigit, et Acta non longe inde litteris consignata fuisse manifestum est: quod ideo animadverto, quia si narrationis veritas forte vacillet, persuasio saltem scribentis ad usum hymnorum suffragetur.

40. Baronius (2) ex Libro de Romanis Pontificibus (a) refert, Sixtum constituisse, „ut Missarum actionem Sacerdote „incipiente populus hymnum decantaret: *Sanctus, Sanctus „Dominus Deus Sabaoth etc.* „. (3) Ex eodem Libro, Telesphorum statuisse, „ut ante Sacrificium diceretur Angeli- „cus hymnus *Gloria in excelsis Deo etc.* „. Circa id tempus florebat Justinus Martyr, et Philosophus dictus, cujus marty-

E

(1) Cap. 25.

(2) Ad annum 142. num. 12.

(a) Liber Pontificalis falso creditus est olim S. Damasi. Institutio, quae ab eo tribuitur S. Sixto, a Bonifacio Sutrinus Episcopo San-

cto Clementi Papae adjudicatur: ita etiam, quod de Telesphoro tradit, alii de Symmacho, alii de S. Hilario narrant. Res ambigua est, et incerta.

(3) Ad annum 154. num. 2.

rium contigit anno 165. (a). Is ergo in *Oratione ad Antoninum Pium* ita ait „: Rationalesque pompas, et hymnos celebramus, atque decantamus „. Et alibi (1) cantum Ecclesiasticum moderatum laudat „. In Ecclesiis non usus carminum „ per ejus generis instrumenta, et alia insipientibus congruentia receptus est, sed simplex cantio in eis manet. Excitat „ haec cantio cum voluptate quadam animum, et flagrans „ ad ejus, quod carmine celebratur, desiderium „. Quid plura? Hymnum in Dei laudem ex oraculo nescio quo extortum servasse plurimos, memorat idem Justinus (b),

41. Prope finem hujus seculi, nimirum sub Victore, et Zephirino Pontificibus, vivebat Auctor, ex quo id excerpsit Eusebius (2) „: Psalmi quoque, et cantica (odae graece, „ quae carmina sonant) fratrum *jam pridem* a fidelibus conscripta Christum Verbum Dei concelebrant, divinitatem „ ei tribuendo „. (c) Quod non nisi de novis hymnis metri-

(a) S. Justini Liber inscriptus *Psaltes* intercidit: ignoratur ejus argumentum, sed fortasse hymnos, aut quid simile continebat.

(1) Quaest. 107.

(b) In cohortatione ad Graecos sub finem: „ Si qua autem vobis „ obstrepat dubitatio, quominus „ fidem hominis creationi adhibeatis, iis credite, quos adhuc „ audiendos putatis, et scitote oraculum vestrum, cum a quodam „ rogatum esset, ut hymnum in „ Deum Omnipotentem ederet, „ sic in medio hymno dixisse: „ *Qui primum Mortalem Hominem effinxit, Adamque vocavit*. Atque hunc hymnum a „ multis, quos novimus, servari contingit „. In quadam veteri editione male redditur: *A multis e vestris pro a multis, quos*

novimus. Idem paulo ante: „ Cre- „ dite Sybillae antiquissimae, cu- „ jus libri per totum orbem servantur afflatu divino prodi- „ ti „. Erant enim magno in honore apud plures veteres Christianos Sybillina carmina, ex quo *Sybillistae* vocabantur, teste Origene *lib. 5. contra Celsum prope finem tom. 2. oper. edit. Paris. 1619.* „ Facit etiam „ (Celsus) mentionem nescio quorum Sybillistarum, fortasse quod „ audierat, a quibusdam impro- „ bari eos, qui Sybillam Prophe- „ tidem existimant, notarique „ Sybillistarum nomine „.

(2) Lib. 5. cap. 28.

(c) Photius *cap. 48.* hunc Scriptorem vocat Gajum Presbyterum, Nicephorus *lib. 4. cap. 21.* Auctorem ignotum esse putat, librum appellat *Parvum Labyrinthum*,

cis vel rhythmicis toto saltem secundo seculo usurpatis intelligi valet. Congruit Tertullianus ejusdem ferme aetatis (1), „:

„ Coena nostra de nomine rationem sui ostendit; vocatur
 „ enim *agape*, id quod dilectio apud graecos est etc. . Post
 „ aquam manualet, et lumina ut quisque de Scripturis san-
 „ ctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium
 „ Deo canere „. Et (2) de Conjugibus Christianis: „ Sonant
 „ inter duos psalmi, et hymni, et mutuo provocant, quis
 „ melius Deo suo canet. Talia Christus videns, et audiens
 „ gaudet „.

42. Neque separandus est ab hoc seculo Clemens Alexan-
 drinus, quamvis primos tertii seculi annos attigerit: qui (3)
 de canticis Christianorum testificatur „. Hic est mons Deo
 „ dilectus, mons sobrius, castis umbrosus materiis ... In eo
 „ autem bacchantur non fulmine ictae Sorores Maenades,
 „ quae in incesta visceratione carnum initiantur; sed Dei
 „ filiae pulchrae agnae, quae veneranda Verbi orgia conce-
 „ lebrant, chorum moderatum congregantes: chorus sunt ju-
 „ sti, canticum est hymnus Regis omnium: psallunt Puellae,
 „ gloria afficiunt Angeli, Prophetae loquuntur, editur so-
 „ nus musicus ... Si velis, tu quoque initiare: et chorum du-
 „ ces cum Angelis circa eum, qui est ingenitus, et ab interi-
 „ tu alienus, et qui solus est vere Deus: una nobiscum canen-
 „ te Verbo Deo „. Et (4) alludens ad usitata Graecorum
 convivia, in quibus post potum vel omnes alternis, vel aliqui
 soli canere consueverant, ad modestiorem cantum in convi-
 viis Christianos hortatur „: Haec est gratiosa, et jucunda

E 2

cui adhaeret ex Theodoreti opi-
 nione Valesius in Notis ad Euse-
 bium, addens, de his Hymnis in
 honorem Jesu Christi locutum
 Hippolytum in oratione de Con-
 summatione Mundi in fine. Eodem,
 ut videtur, pertinet, quod ait Con-
 stantinus in Oratione ad Sancto-

rum coetum cap. 12. Proinde hym-
 ni, psalmique, et laudes inspe-
 ctori omnium Deo post haec ca-
 nuntur.

(1) Apologet. cap. 39. n. 6.

(2) Ad uxorem lib. 2. cap. 9.

(3) Orat. hortatoria ad Gentes.

(4) Lib. 2. Paedagog. cap. 4.

„ nostra comessatio . Et si ad lyram , et ad citharam canere ,
 „ et psallere noveris, nulla in te cadet reprehensio . Hebraeum
 „ justum Regem imitaberis ... Quemadmodum autem ante-
 „ quam sumamus alimentum , laudare nos convenit factorem
 „ universorum: ita etiam in potu nos decet ei psallere ... Ve-
 „ rum amatoria quidem procul absint cantica . Sint autem
 „ cantica Dei laudes Sunt autem admittendae modestae ,
 „ et pudicae harmoniae ; a forti , et nervosa nostra cogita-
 „ tione vere molles, et enervatas harmonias amandando quam
 „ longissime etc. „ .

43. Non me praeterit , tum hunc locum Clementis Alexan-
 drini , tum alterum Tertulliani *ad Uxorem* intelligi debere non
 de cantu Hymnorum Ecclesiastico , sed de cantu privato in
 domibus Christianorum . Verum utrovis modo aequè com-
 pertum est , primos Christianos novis hymnis , sanctisque
 carminibus Deum , ac Christum solitos fuisse canere , ac ce-
 lebrare . Id in conventibus Christianorum Ecclesiasticis facti-
 tatum Auctor est Lucianus , cui tribuitur Dialogus *Philopatri*
Mors inscriptus . Fabricius (1) putat , Doxologiam fuis-
 se *Odam* Christianorum *polyonymon* , cuius meminit Lu-
 cianus . In Luciano solum legitur = ἐπὶ παννυχὸς ὑμνωδίας
 ἐπαγρυπνοῦντες = quod recte vertas : *Ad hymnos tota nocte*
concinendos vigilantes . De Hymnis quoque Ecclesiasticis men-
 tionem facit Clemens Alexandrinus (2) hymnum Christo ser-
 vatori exhibens , quem ex iis , qui metro alligati extant , exi-
 stimo esse antiquissimum . „ Quoniam autem Paedago-
 „ gus nos duxit in Ecclesiam , ipseque sibi ipsi , verbo , in-
 „ quam , quod docet , et omnia considerat , assidet , bene
 „ habuerit , si nos cum in hoc loco simus , justae gratiarum
 „ actionis mercedem pulchrae paedagogiae convenientem lau-
 „ dem Deo offeramus „ . Deinde incipit : = *Hymnus Christi*
Servatoris = ex quo paucos versiculos seligo „ - *Pueros congre-*

(1) Bibliograph. Antiq. c .xi.
 num. 13.

(2) In fine lib. 3. Paedagog.

*ga - Ad sancte laudandum - sincere canendum - ore innoxio -
- Christum puerorum Ducem - - Hymnos veraces - Regi
Christo - Canamus simul - Canamus simpliciter - Psallamus si-
mul Deum Pacis : = (a).*

44. Aliam hic excitant quaestionem nonnulli, in quibus est Valesius (1), contendentes, non fuisse carmina in Dei laudem a Christianis composita usque ad Antoninorum tempora post dimidiatum seculum secundum; quo nimirum tempore Philosophi, Virique litterati fidem Jesu Christi amplecti coeperunt. Quo tamen id argumento conficiunt? Quamve dant responsionem Plinii, aliorumque auctoritatibus, quibus sacrorum carminum usus apud Christianos antiquior Antoninis adstruitur? Nam vel illi ipsi, qui imperantibus Antoninis, aut paulo post hymnos Christianorum laudant, rem veluti jam pridem fieri consuetam attestantur. Neque ulla oritur difficultas ex asserta ignorantia scriptorum Apostolicorum in humanis scientiis. Primum quia adeo est naturae humanae consentaneum carminis cantu delectari, ut etiam indocti aliqui in sua quisque lingua versus rudi saltem minerva effundant. Recte S. Chrysostomus (2): „Nihil animam aequae erigit . . . ut versus modulatus, divinum canticum numero compositum. Nostra certe natura usque adeo delectatur canicis, et carminibus, et tantam cum eis habet necessitudinem, et convenientiam, ut vel infantes ab uberibus pendentes, si fleant, et afflictentur, carminibus sopiantur . . . Hoc autem faciunt mulieres, et viatores, et agricolae, et nautae etc. . . Quamobrem sine ulla dubitatione ab aliquibus primis Christianis etiam non admodum

(a) Fabricius *Bibliogr. Antiq.* cap. x1. n. 13., et *Biblioth. Graec.* lib. 5. par. prim. c. 1. §. 21. consentit, hymnorum Ecclesiasticorum, quotquot extant, antiquissimum esse hunc Clementis Alexandrini, ac nescire se dicit, qua fide Cangi-
gius in Appendice ad Glossarium

Graecum pag. 123. voce *lychnicon* Antigeni (Athenogeni forte) Martyri Clementis aequali eum tribuerit. De hymno S. Athenogenis, ejusque aetate vide §. x1. n. 47.

(1) In notis ad Eusebii histor. lib. 2. cap. 17.

(2) Homil. in Psalmum 41.

doctis carmina in Christi honorem compingi potuerunt, quibus pulcherrimas certe sententias includerent.

45. Deinde ex historia Ecclesiastica liquido patet, ab Apostolis, virisque Apostolicis plurimos e Graecis, Latinisque, quorum nobilitas, scientiaque laudatur, ad religionem christianam fuisse conversos (a), qui sin minus Philosophorum nomen obtinuerunt, non propterea artem condendi carminis ignorasse omnes censendi sunt. Notum est, quem fructum tulerit Apostolus Paulus ex Areopago (1), „: Quidam vero viri „ adhaerentes ei crediderunt: in quibus et Dionysius Areopagita, et mulier nomine Damaris, et alii cum eis „. Imo S. Paulum, antequam nomen Christo dedisset, Tarsi, et Hierosolymae insigniter fuisse philosophatum multorum est sententia: eum a poetarum lectione non omnino abhorruisse ipsius Epistolae demonstrant. Ac de Patribus Apostolicis, quorum extant opuscula, et tamquam humanae sapientiae expertia a quibusdam traducuntur, non absurde affirmari potest, eos litteras profanas non tam ignorasse, quam contempsisse. Plinius in memorata Epistola ad Trajanum multos omnis ordinis homines Religioni Christianae adhaesisse confirmat „: Multi „ enim, ait, omnis aetatis, *omnis ordinis*, utriusque sexus „ etiam vocantur in periculum, et vocabuntur. Neque enim „ civitates tantum, sed vicos etiam, atque pagos superstitionis istius contagio pervagata est „. Nihil igitur est causae, quamobrem ante Antoninos neminem fuisse in Ecclesia dicatur, qui sacris carminibus condendis operam dare arte, et doctrina adjutus potuerit.

(a) Longa horum series texti posset: satis sit nominare Corneliū Centurionem, Josephum nobilem Decurionem, Nicodemum, Gamaliel Pharisaicum, Lazarum cum Sororibus Maria, et Martha, Jairum Principem synagogae, Regulum, seu Principem Capharnaum, turbam Sacerdotum Judaeo-

rum, ut in Act. Apost. cap. 5., et 6. refertur, Flavium Clementem Domitiani Patruem, ejus Uxorem Flaviam Domitillam. Confer Ansaldium *De multit. vet. Christ.* Lamium *De Erudit Apost.*, et Sebastianum Pauli *de Poesi SS. PP. primorum seculorum*.

(1) Actor. cap. 17. vers. 34.

§. XI.

*Monumenta tertii Seculi pro Sacris
hymnis Christianorum.*

46. Quo magis a primorum temporum obscuritate recedimus, uti aliis in rebus, ita etiam in hac, quam prae manibus habemus, de hymnis Ecclesiasticis tractatione ampliora suppetunt documenta, latiorque proinde pateret disserendi campus, si foret operae pretium. Sed quo certior veritas apparet, eo minus nobis est allaborandum; nisi quod cum non modo usus hymnorum invaluerit, verum irrepserit quoque abusus, sive corruptela, hac ex parte novae controversiae excitabuntur. Igitur Dionysius, non ille Arcopagita, sive mayis, Scriptor *Caelestis Hierarchiae*, et de *Divinis nominibus*, ut male asseruit Cardinalis Bona (1) deceptus nominis similitudine, sed alter ab Alexandriae Episcopatu dictus Alexandrinus, qui circa annum 250. florebat, Nepotem Episcopum Aegyptiacum, quamvis cum Chiliastis, seu Millenariis sentientem refellat, laudat tamen jam vita functum propter quosdam psalmos, quos ediderat, quosque adhuc populus decantabat, ut cernere licet in ejus verbis apud Eusebium (2), „ Quam-
„ quam non modo pro multis aliis rebus Nepotem amplector,
„ et diligo, ut pro fide, pro studio in doctrina posito, pro as-
„ sidua in Scripturis exercitatione, pro nonnullis quoque psal-
„ mis, et hymnis ab eo compositis, quibus hucusque nonnulli
„ fratres libenter utuntur etc. „

47. Sub idem tempus virtute, et sapientia eminebat S. Cyprianus, cujus, ut aliqui volunt, est Hymnus *de Pascha Domini*, qui tamen aliis quoque tribuitur (3). Ipse quidem S. Cyprianus (4) laudibus effert cantum Ecclesiasticum, et modos

(1) Lib. Divinae Psalm. cap. 16.

(3) Labbè de Script. Eccles.

§. 9. num. 2.

(4) de Oration. Domin.

(2) Histor. lib. 7. cap. 19.

musicos videtur approbare in sobriis Christianosum conviviis (1): „ Sonet psalmos convivium sobrium; et ut tibi tenax
 „ memoria est, voce canora aggredere hoc munus ex more:
 „ magis charissimos pasces, si sit nobis spiritualis auditio,
 „ prolectet aures religiosa mulcedo,, . Sub Diocletiano Sebastē in Armenia martyrio coronatus est S. Athenogenes (2), a quo hymnum discipulis suis relictum scribit S. Basilius (3), „
 „ Quod si quis etiam novit Athenogenis hymnum, quem tam-
 „ quam aliud aliquod valedictionis munus discipulis suis reliquit ... is novit et Martyrum sententiam de Spiritu (san-
 „ cto), „ . Cl. Franciscus Antonius Zacharias in Bibliotheca Rituali (4) S. Athenogenis meminit, eumque Clementi Alexandrino supparem fuisse existimat. Hymnus Graecorum: *Lumen hilare sanctae gloriae*, qui legitur in Bibliotheca Graeca Fabricii (5), et alius *Gloria in excelsis Deo*, prorsus distincti apparent ab hymno Athenogenis, de quo loquitur S. Basilius, licet nonnulli aliter sentiant.

48. Viguisse autem hoc seculo consuetudinem hymnos recens compositos in Ecclesia decantandi non aliunde efficacius ostenditur, quam ex eo, qui eam tollere aggressus est, Paulo Samosateno. Ac vide singularem hominis audaciam, intolerandamque impudentiam; qui cum Episcopus esset Antiochenus, hymnos in Ecclesia probatos, et in Dei laudem cani solitos tamquam recentiorum auctorum rejecit, alios vero penitus novos, impiosque subrogavit in suam laudem a mulierculis in sancto Ecclesiae coetu decantandos. Bene habuit, quod Synodus Antiochena anno 269. inchoata, et anno 270. continuata effraenem haeresiarchae temeritatem repressit. Concilii nomine missa ad Dionysium Rom. Pontificem *Epistola Synodica*, „ Porro, inquit, quid vobis in memoriam re-
 „ vocemus, quemadmodum psalmos, ac cantus, qui ad Do-
 „ mini

(1) ad Donat. in fine.

(2) Sollerius tom. 4. Sanctorum Junii pag. 216, et seq.

(3) De Spiritu Sancto cap. 29.

(4) lib. 2. c. 2. art. 1. ad ann. 196.

(5) tom. 5. pag. 195., & seq.

„mini Jesu Christi honorem decantari solent, *tamquam recentiores*, et a viris recentioris memoriae editos exploserit, et in media Ecclesia solemni Paschatis die mulieres, quae inanes cantilenas, quas si quispiam audiret, plane exhorresceret, in ipsius (rectius, *suipsius* graece εἰς ἑαυτὸν) laudem fundere pararit? „

49. Arbitror equidem Paulo Samosateno non tam novitatem hymnorum ecclesiasticorum displicuisse, cum novas improbas cantilenas ipse cuderit, quam vetustatem dogmatum, quae iis cantibus celebrarentur, ejusque erroribus aperte repugnarent. Episcopi, qui huic Synodo interfuerunt, consuetudinem antea vigentem psalmos in honorem Domini nostri Jesu Christi a Christianis editos concinendi dilucide testantur. Convenerunt autem ex multis orbis partibus *Episcopi prope innumeri*, ut ait Eusebius (1), quamquam S. Athanasius (2) *Septuaginta* recenset; in Concilio vero Ephesino libellus supplex Basilii diaconi, et monachi 180. *Episcopos* fuisse commemorat. Sed cum sermo habitus fuerit de Paulo Samosateno, qui ecclesiastico hymnorum cantu impie abusus est, consentaneum erit, alios itidem Haereticos in medium proferre, qui suos errores hymnis concinendis proposuerunt, merito proinde a SS. Patribus objurgati.

§. XII.

Nonnulli Haeretici hymnis Ecclesiasticis male abutuntur.

50. Primus occurrit Valentinus, qui circa annum 153. Romam advenit, et Hymnis, sive Psalmis in vulgus sparsis suos errores instillavit; de quo Haeretico ita Tertullianus in scriptis reliquit (3): „Sed omisso Alexandro cum suis syllogismis, quos in argumentationibus torquet, etiam cum *Psalmis Valentini*, quos magna impudentia quasi idonei ali-

F

(1) Lib. 7. c. 29. (2) lib. de Synodis. (3) De carne Christi c. 17.

„cujus auctoris interserit, ad unam jam lineam congressio-
 „nem dirigamus, et *cap. 20.* „: Nobis quoque ad hanc spe-
 „ciem *Psalmi* patrocina buntur *non quidem Apostatae, et Hae-*
 „*retici, et Platonici Valentini*, sed sanctissimi, et receptissimi
 „Prophetae etc. „ Si haec duo Tertulliani capita legisset, aut
 attente considerasset doctissimus Cajetanus Maria Travasa,
 qui veterum haereticorum vitas litteris consignavit, non
 affirmasset, nesciri, quo in his Psalmis conficiendis re-
 spexerit Valentinus: „ Di così fatti salmi però, inquit (1), da
 „Origine riguardati come componimenti di Valentino, nè egli,
 „nè alcun'altro Padre ce ne ha conservata parola, donde possa
 „trarsi argomento della lor qualità, e delle mire avute dall'Ere-
 „tico loro autore, „. Alexander Haereticus, quem Tertullianus
 refellit, ex Valentini Psalmis arguebat, Christum non fuisse
ex Maria Virgine natum, sed *per* Mariam Virginem, neque
 humanum corpus assumpsisse: qui error a Valentino quoque
 traditus fuerat. Bardesanes, homo eruditus, et de fide, an-
 tequam ab ea deficeret, bene meritus, circa M. Aurelii Anto-
 nini tempora scripsit, ac veterum haereticorum erroribus no-
 vos ipse addidit. Filius Harmonius eundem cum Patre funem
 duxit. Igitur Pater, et Filius, sive uterlibet, et ut probabilius
 videtur, solus Filius concinnam numerorum modulationem
 invexit, qua Syri hymnos ab ipso haeretice conscriptos decan-
 tarent. S. Ephrem Diaconus, ut Syros musicis modulis delini-
 tos ab Harmonii haeresi ad veram fidem revocaret, eisdem
 numeris catholicas sententias inclusit; quo factum est, ut ab
 eo tempore in Syrorum Ecclesiis cantica S. Ephrem musicis
 vocum modulationibus celebrentur, et, ut multi opinantur,
 inde ad reliquas Ecclesias eadem consuetudo pervaserit. Quae
 cum antiqui Historici non eodem omnes modo referant, eo-
 rum verba exhibenda sunt, ut quid certius ex eis colligi valeat,
 legentibus appareat. Theodoretus (2), „ Et quoniam, inquit,
 „Harmonius Bardesanis filius cantica quaedam olim compo-

(1) *Histor. haeret. cap. 12. vitae Valent.* (2) *Lib. 4. Hist. cap. 29.*

„ suerat, et modorum suavitati impietatem admiscens au-
 „ dientium animos demulcebat, et ad exitium pertrahebat;
 „ ipse Ephraim modorum compositionem ab illo mutuatus
 „ pietatem canticis permiscuit, et suavissimum simul, ac uti-
 „ lissimum medicamentum audientibus exhibuit. Atque haec
 „ cantica festos Martyrum dies laetiores, ac splendidiore
 „ etiam nunc efficiunt,, . Consentit his Sozomenus (1),,
 „ Ephraim vero cum Syros et verborum elegantia, et modu-
 „ lationis concinnitate delinitos videret, eaque ratione paula-
 „ tim adduci, ut idem cum Harmonio sentirent, ipse grae-
 „ cae eruditionis expers operam dedit, ut Harmonii nume-
 „ ros intelligentia assequeretur: et juxta numeros scriptorum
 „ Harmonii alios composuit libros ecclesiasticae doctrinae
 „ consentientes. Cujusmodi sunt ea, quae in Hymnis, et
 „ encomiis sanctorum virorum sunt elaborata. Ex eo tempo-
 „ re Syri juxta numeros canticorum Harmonii scripta Ephraim
 „ psallere solent,, .

51. Paulo aliter rem narrat Nicephorus (2): „ cum jam
 „ per tria a Christo nato secula simplex cantus, sive potius
 „ recitatio nullo modulationis fuce permixta Christi populos
 „ nutritisset, ecce tibi Harmonius quidam Bardesanis haere-
 „ siarchae haereticus filius, mali corvi malum ovum cum sua
 „ prava dogmata musicis numeris includeret, et multi ex
 „ Syris propter verborum venustatem, et sonorum suavita-
 „ tem demulsi paulatim haeresim imbiberent; B. Ephrem ea
 „ re cognita carmina catholicam fidem resonantia veneficis
 „ Harmonii versibus opposuit, clavo scilicet clavum tru-
 „ dens. Ea itaque suavi vocum, sonorumque flexu accommo-
 „ data Syris audienda praebuit, et canenda,, . Haec ipsis-
 „ sima verba Martenius Nicephoro tribuit, ut innui supra
 „ num. 31., quae tamen ego minime reperire potui *loc. cit.*, ubi
 „ Nicephorus quidem de Harmonio loquitur.

52. Si alibi ait, post tria Ecclesiae secula Harmo-

F 2

(1) Lib. 3. cap. 16. (2) Lib. Histor. 9. cap. 16.

nium suos versus condidisse, fallitur certe, et in eundem errorem traxit Cardinalem Bona (1), cum ex historia constet, Bardesanem Harmonii patrem seculo secundo vixisse. Iam Acta Sancti Ephrem syriace edita, et latine reddita (2) affirmant, S. Ephrem operam versibus sacris dedisse, contra molles, diversasque cantiunculas Bardesanis, qui centum, et quinquaginta cantus harmonicos elucubravit. Argumentum carminum S. Ephrem eadem Acta indicant (3): docuitque odas sublimibus, spiritualibusque sententiis compactas de Christi Nativitate, Baptismo, Jejunio, Passione, Resurrectione, Ascensione, deque reliquis divinae illius dispensationis mysteriis, quibus adiecit alios hymnos de Martyribus, de Poenitentia, de Defunctis... docebatque modos musicos, et modulandi carminis leges. At enim cum S. Ephrem seculo 4. floruerit, et a S. Basilio diaconus ordinatus Juliani tempora attigerit, consequens est, ut longe postquam a Bardesane, vel potius a filio ejus Harmonio odas pravum dogma continentes fuerint compositae, eis catholicos hymnos S. Ephrem objecerit.

53. Fortasse insania concinendi modulos Harmonii tempore, ut fit, invalescebat, ac plures in exitium pertrahebat; cui malo ut occurreret S. Ephrem, ad carminis, ac musicae artis leges animum feliciter applicuit. Testatur Petrus Benedictus S. J. (4), in Oriente adhuc vigere consuetudinem cantandi hymnos a S. Ephrem elaboratos (a). Praeter Harmonii impietatem versibus expressam reprehenduntur quoque ab antiquis psalmi recentes Hieracis haeresiarchae, qui prope seculi 3. finem tum alia opera erroribus referta, tum, ut ait S. Epi-

(1) Divin. Psalm. cap. 16. §. IX. num. 2.

(2) Ex Vaticano codice Nitriensi tom. 3. operum editionis postremae Romanae.

(3) num. 33.

(4) In Praefat. ad ejus opera t. 2.

(a) „ Quis enim, ait, Christianarum gentium in Oriente coetus Chaldaeorum, Syrorum, Maronitarum, et Indorum compositos a S. Ephrem Hymnos non cantet? „.

phanus (1) *Psalmos etiam multos recentes confinxit*. Paulo post contigit schisma Meletianorum seculo 4. ineunte, quos narrat Theodoretus (2) solitos fuisse cum plausu manuum, et quadam saltatione hymnos concinere, necnon tintinnabula plurima simul funi appensa motu pulsare.

54. Sanctus etiam Athanasius, qui sola simplici psal-
 rum recitatione delectabatur, nimium molles Arii cantiones,
 et ad *Sotadis numeros* accommodatas acriter reprehendit (3):
 „ Quod ipse Arius in cantiunculis, et Thalia velut desperans
 „ effutivit, „. Et rursus (4): „ Certe Arius pravae suae doctri-
 „ nae exponendae causa Thalam conscripsit effeminatis, ac
 „ ridiculis modis, aegyptium nempe Sotadem imitatus, „.
 Cui consonat Socrates (5): „ Porro sciendum est, Arium de
 „ opinione sua librum quemdam composuisse, quem Thalam
 „ inscripsit. Est autem dicendi genus molle, ac solutum so-
 „ tadis carminibus non absimile, „. Idemque legitur in So-
 zomeno (6). His, aliisque similibus de causis Concilium Lao-
 dicensem, non sub Silvestro ante Synodum Nicaenam cele-
 bratum, ut multi existimarunt, sed post annum 360. Ca-
 none 59. statuit, „ Quod non oportet privatos, et vulgares ali-
 „ quos psalmos (a) dici in Ecclesia, nec libros non canoni-
 „ cos, sed solos canonicos veteris, et novi testamenti, „. Zona-
 ras, et Balsamon hoc loco psalmos Salomoni falso adscri-
 ptos (b) intelligi arbitrantur; alii psalmos a privatis homini-
 bus compositos, neque ab Ecclesia approbatos improbari pu-

(1) Haeresi 67. num. 3.

(2) Lib. 4. haeret. fabul.

(3) Epistola de Decretis Nicae-
 nae Synodi num. 16. tom. 1. Oper.
 p. 174. edit. Maurin. Parisiis 1698.

(4) Epistola de sententia Diony-
 sii num. 6. pag. 194.

(5) Lib. 1. cap. 9.

(6) Lib. 1. cap. 21.

(a) Alii vertunt *psalmos plebe-
 jos*; ac posset aliquis interpretari;

prohiberi hymnos vernacule com-
 positos, si lingua Graeca vulgi di-
 stincta erat ab eruditorum idioma-
 te, quod de lingua latina nonnulli
 opinantur. Contrarium verius puto.

(b) Psalmi 18. Salomoni tribu-
 ti graece, et latine editi sunt ad
 calcem *Adversariorum sacrorum*
 Ludovici de la Cerda, qui eos la-
 tine interpretatus est, notisque il-
 lustravit.

tant ; alii asserunt , hoc canone perstringi Apollinarem Laodicensem (a) haeresiarcham , qui psalmos quosdam confinxerat , ac vulgo hominum decantandos tradiderat (b) . Sozomenus (1) reprehendit Apollinaristas , quod *praeter sacros hymnos ab Ecclesia institutos cantiunculas quasdam numeris adsinctas , quas Apollinarius excogitaverat , cantarent* . Qualiscumque tamen fuerit causa , mens eorum Patrum fuisse multis videtur , ut ad evitanda scandala solum sacra Scriptura legeretur . Verum contrarius plane erat usus Ecclesiae jam ab Apostolis acceptus , neque oportebat , ut penitus aboleretur , quando plurimae suppetebant rationes , quibus abusus , qui irrepserant , aut everterentur , aut correcti in meliorem formam redigerentur .

§. XIII.

*Melodia ecclesiastica 4. seculo aucta ,
et propagata .*

55. Quapropter sanctissimi illi homines , ac sapientissimi Patres , qui seculo 4. , ac consecutis deinceps temporibus splendidissimum lumen rebus Ecclesiasticis attulerunt , receptum morem hymnorum , et modestam numerorum harmoniam summopere commendarunt (c) . Ipse S. Athanasius , qui ce-

(a) Apollinaris , sive Apollinarius fuit Episcopus Laodiceae , non Phrygiae , ubi habitum fuit Concilium Laodicensem , sed Syriae . Distinguendus etiam est ab Apollinario professore Grammaticae , et poeta Christiano , qui fuit ejus pater . Filius rhetoricam docuerat , et uterque ab Ecclesiae communione olim segregatus fuerat , quod ad audiendum *hymnum in honorem Bacchi* a Gentilibus decantatum interfuerat . Ambo tamen ad Ecclesiam redierant post actam poenitentiam .

(b) Confer Bibliothecam Ritua-
lem Zachariae lib. 2. cap. 2. ad an-
num 370. (1) Lib. 6. cap. 25.

(c) Fabricius *Bibliograph. Antiq.* cap. XI. num. 13. allegat duas Dissertationes inter se contrarias , alteram Salomonis Ernesti Cypriani *de propagatione haeresum per cantilenas* ; alteram Johannis Andreae Schmidii *de propagatione Religionis per carmina* . Argumentum primae offerre potuerunt , quae §. Superiori explanavimus , levi tamen negotio refellenda ex fere tota reliqua Dissertatione .

terroqui cantum propius accedentem ad recitationem praetulit, quique Sotadicos Arianorum modulos exagitabat, tamen usitatam in Ecclesiis psalmorum modulationem, et suavem melodiam egregie confirmat, causasque amplissime exponit in epistola ad Marcellinum (1): „ Quid causae autem sit, quod „ ejusmodi sermones cum modulatione, et oda psallantur, „ nequaquam praetermittendum est. Quidamenim inter nos „ simpliciores tametsi credunt, verba esse divinitus inspirata, „ arbitrantur tamen ob soni suavitatem, voluptatemque aurium psalmos cani. . . . Quod itaque cum modulatione psalmi dicuntur, id non fit ex suavis concentus studio; sed si- „ gnum est harmoniae cogitationum animae, harmonica „ lectio indicium est animae recte compositae, atque tran- „ quillae etc. „ .

56. Ac de Hymnis clare S. Gregorius Nyssenus (2) loquitur „ Sermo autem per totam noctem circumsonans *in psalmis*, „ *hymnis, cantionibusque spiriualibus* tamquam flumen quod- „ dam gaudii per aures omnium influens nos optime reple- „ vit „ . Gregorii autem Nazianzeni inter alia carmina de rebus sacris extant *Hymni ad Christum post silentium in Paschate versibus elegiacis* = *Hymnus ad Deum carmine anacreontico* = *Alius hymnus ad Deum versibus hexametris* = *Hymnus ad Christum versibus iambicis*. In carmine vero iambico 15., quod complectitur rerum definitiones quasdam, hymnodiam, psalmodiamque distinguit, et explicat (3): „ Modulata laus est „ hymnus, ut quidem arbitror; cum cantione psalmus est „ psalmodia „ . Et rursus in *Carmine iambico de Virtute* prope finem concentum alternum praedicat:

Nocturne, cernis, ut canat laudes Deo

Naturae uterque sexus oblitus suae,

Quot, quamque sancti? cernis Angelicum chorum,

Qui nunc simul, nunc vicibus alternis canit,

(1) tom. 2. oper. pag. 798. num. 27. et seqq.

(2) In Orat. de festo Paschae.

(3) vers. 145., et 146.

Partim deorsum positus, et partim supra
Sine fine summi concinens laudes Patris?

57. Prae ceteris insignis locus S. Basilii producendus est, quo S. Doctor alternam psalmorum modulationem, hymnorumque concentum, divisosque inter psallendum choros acriter defendit (1), „: Psalmos causantur [Adversarii], et modum
„ melodiae, quo sit vetus apud nos immutata canendi consuetudo, et huiusmodi quaedam alia: de quorum illos
„ praetextu pudere debebat etc. . Ad id vero, quod propter
„ psalmodiam accusamur ... hoc habeo, quod dicam: quod
„ videlicet, qui jam obtinuerunt ritus, omnibus Ecclesiis
„ Dei concordēs sunt, et consoni. De nocte siquidem populus
„ consurgens antelucano tempore domum precationis petit ... *Et nunc quidem in duas partes divisi alternis succinentes*
„ *psallunt ... Deinde uni ex his hoc munere dato, ut quod canendum est, prior ordiatur, reliqui succinunt ...* Horum gratia si nos fugitis, fugietis simul et Aegyptios, fugietis Lybiam utramque, Thebaeos, Palaestinos, Arabes, Phoenices, Syros, et qui ad Euphratem habitant, et ut semel dicam, omnes apud quos vigiliae, aut preces, communesque psalmodiae in pretio sunt etc. Scire autem vos volo, quod optamus nobis, et vobis et virorum, et mulierum coetus dari (loquitur de Monachis) ... quorum os non loquatur opera hominum, sed hymnum concinat Deo nostro ... Sed ista dicitis temporibus Gregorii Magni non fuisse: verum neque litaniae, quas vos jam in usu habetis, illius tempore fuerunt ... Quod autem ea, quae facimus, sub admirando Gregorio in usu non fuerint, quibus testimoniis evincere poteritis,?

58. Profecto S. Gregorius Thaumaturgus Neocaesariensis Episcopus Synodo Antiochenae interfuit, qua, ut supra meminimus, consuetudo hymnos in honorem Iesu Christi canendi, quae in Ecclesiis vigeat, luculenter confirmatur. Quid?

(1) Epist. ad Neocaesarienses Clericos 63.

Quid? quod Eusebius Episcopus pariter Caesariensis hymnos in Ecclesia Therapeutarum ritu cani consuevisse paulo ante Basilii tempus affirmaverat? Quippe ex hoc capite Philonis Therapeutas fuisse Christianos Eusebius confirmat, cujus verba habes §. VIII. num. 34. Sedulo tamen est animadvertendum, praeter illum canendi ritum, quem Eusebius statuit, duos alios Therapeutas adhibuisse, nimirum quod in choros segregati alternis succinerent, quodque aliquando eorum unus hymnum inciperet, quem subinde ceteri pergerent decantare. Exempli loco esse potest tum alterna modulatio stropharum in choris nunc usurpata, tum solitus cantus Hymni *Pange lingua gloriosi* in expositione Ven. Sacramenti, cujus primum versum Presbyter orditur, ac reliquam deinde stropham totus populus continenter ad finem perducit.

59. Quod enim uno tantum canente universa fidelium congregatio extremam clausulam succineret, id intelligi potest ex Cassiano (1), qui asserit, psalmos quandoque consummari *sub Alleluja responsione*, vel ex Concilio Agathensi (2), ex quo habetur, orationes, sive conclusiones quasdam post hymnos, ac psalmos a solis Episcopis, seu Presbyteris recitatas fuisse, quibus finitis bis *Amen* cunctus populus respondebat (3). Aliam item canendi rationem antiquitus usitatam ex S. Augustino (4) explicat V. Cardinalis Thomasius, nimirum, quod Presbyter partem etiam brevem versus, ut *Judica me Domine*, caneret, ut ita facilius eam memoria retinentes Fideles cantu repeterent, atque hoc demum pacto psalmus a Presbytero praecinente, et Populo eadem verba repetente cantaretur. Ex quo perspicui licet, a primis Ecclesiae seculis in usu fuisse totam hanc canendi varietatem, quae modo observatur, quod aliquando unus tantum canit, aliquando omnes simul, nunc unus praeit, quem reliqui sequuntur, nunc vicissim,

G

- (1) Lib. 2. de Inst. Coenob. c. 5. Praefat. tom. 2. oper. in Psalmos.
 (2) Anno 506. Canon. 30. (4) In psalmum 21. & tractatu
 (3) Vide V. Card. Thomasium in 22. In Joannem num. 5.

et alternis duo chori concinunt, nunc unus primus cantat, quod repetunt alii, ac demum nonnunquam populus universus extrema clausula respondet, postquam Sacerdos continentem orationem, vel quid simile pronuntiavit (a).

60. Sed olim non omnes hi ritus in omnibus Ecclesiis simul observabantur, cum alios aliae praeferrent, eisque solis insisterent. Ac modulatio quidem exigua, aut plane nulla in multis Ecclesiis initio personabat, cum saevientis persecutionis metu latentes Christiani neque locum, neque otium concentui musico idoneum possent nancisci, quemadmodum observatum reperio a S. Augustino (1): „Numquid enim, „ quando fugiebant Christiani persequentibus inimicis idololatriis fiebant congregationes, et jubilationes? Numquid concinebantur hymni de Ecclesiis Dei, qui solent in pace concini, dulcique concentu fraternitatis Dei auribus personari, ? Quarto igitur seculo in Oriente primum, deinde in Occidente melodia ecclesiastica, ususque hymnorum potissimum invaluit.

(a) Alium canendi modum, quem ego hactenus non audivi, in funere S. Macrinae Sororis SS. Basilii, & Gregorii Nysseni usitatum video. In illius Vita S. Gregorius Nyssenus pompam funebrem describens ait „ Quae quidem pompa „ non carebat mysterio, cum a „ principio ad finem usque decantatio psalmorum eadem voce, „ triplicique canentium ordine absol- „ veretur. „ Ubi tres choros fuisse intelligo non aliter ac de *Laconicis Institutis* Plutarchus memorat

T.2. p.238. edit. Paris. 1624., Tres „ enim Chori erant in festivitatibus „ pro triplicis ratione aetatis, quorum princeps senum sic canebat, „ *Olim juventutem nos strenuam egimus.* Cui respondebat viorum aetate vigentium chorus. „ *Fortes sumus nos: fac, si vis, periculum.* Tertius Puerorum cantabat. *Nos erimus his praestantiores plurimo.* „

(1) Tom. 4. edit. Venet. 1729. in psalm. 43. col. 374.

§. XIV.

*Origo in Occidente musicae, et alternae modulationis
hymnorum inquiritur.*

61. **E**x his autem, quae hactenus sunt exposita, satis, ut arbitror, constat, per universas fere Orientis Ecclesias harmoniam hymnorum incrementum accepisse. Reliquum est, ut de Ecclesiis occidentalibus sermonem modo institutam. S. Hilarius, et S. Ambrosius primi memorantur, qui hunc morem induxerint. S. Isidorus (1) id confirmat, : Hilarius autem „ Gallus, Episcopus Pictaviensis eloquentia conspicuus hymnorum carmine floruit primus. Post quem Ambrosius „ Mediolanensis Episcopus vir magnae gloriae in Christo, et „ clarissimus Doctor in Ecclesia copiosus in ejusmodi carmine claruisse cognoscitur, atque inde hymni ex ejus nomine „ *Ambrosiani* vocantur, quia ejus tempore primum in Ecclesia Mediolanensi celebrari coeperunt: cujus celebritatis „ devotio posthac per totius Occidentis Ecclesias observatur „.

62. Certe S. Hilarius ex Oriente in Occidentem reversus solemnem hymnorum cantum invexisse quibusdam videtur. De hoc sane cantu ipse loquitur (2) „: Audiat orantis populi „ consistens quis extra Ecclesiam vocem, spectet celebres hymnorum sonitus etc. „. Et alibi (3): „ Progressus Ecclesiae in matutinarum, et vespertinarum hymnorum delectationes maximum misericordiae Dei signum est. Dies in „ orationibus Dei inchoatur, dies in hymnis Dei clauditur „. Et rursus (4): „ Nisi forte ... obscoenis illis spectaculorum „ turpium fabulis non amoenius divina illa humanae spei „ eloquia cantantur „. Auctor est S. Hieronymus (5), Hila-

G 2

(1) De officiis eccl. lib. 1. cap. 6.

(2) In psalm. 63. num. 4.

(3) In psalm. 64. num. 12.

(4) In psalm. 118. Lit. s. num. 14.

(5) Libro de Scriptoribus ecclesiasticis.

rium Librum (a) Hymnorum scripsisse; et in *Praefatione in Lib. 2. commentar. ad Galat.* ait, quod „ Hilarius latinae eloquentiae rhodanus Gallus ipse, et Pictavis genitus in *Hymnorum carmine* Gallos indociles vocat „.

63. Georgius Cassander, et Georgius Fabricius nonnullos S. Hilarii Hymnos ediderunt. Hi vero sunt: Hymnus = *Beata nobis gaudia*, Hymnus = *Jesu Quadragenariae - Dicator abstinentiae*, Hymnus = *Jesus refulsit omnium*. Cl. Vitus Maria Giovinazzi commentarium parabat, quo ostenderet, Hymnum a Cassandro sine auctoris nomine editum, qui incipit *Hymnum dicat turba fratrum*, S. Hilario adjudicandum esse, (b) ut narrat Zacharias in Bibliotheca Rituali (1). In editione operum S. Hilarii Veronensi anni 1730. col. 529. solum legitur hymnus S. Hilarii filiae suae Abrae missus, qui incipit = *Lucis largitor splendidae*, ac laude Trinitatis terminatur, *Gloria tibi Domine*; necnon fragmentum alterius hymni, cu-

(a) Donatus Marra Augustinianus, qui vulgavit anno 1578. enarrationes in Hymnos Breviarii Romani, S. Augustini, Benedicti, Dominici, Francisci, et Carmelitarum, tradit in Praefatione, S. Hilarium, *ex multis Hymnis, quos alii composuerunt, utiliores elegisse, et in Ecclesia cantandos proposuisse*. Penes eum sit fides. Libentius assentiar Fr. Joanni Paulo Palanterio, Civitatis Aquiloniae Episcopo *Illustr. in Hymnos Ecclesiasticos Explanat. Bononiae 1604. in 4. in Praefatione*: „ Prudentissimum quemdam virum nomine „ *Hilarium* sequar, qui compendiose „ Hymnos videns jam compositos „ in unum collegit. „ Eadem fere repetam num. 146. in not. ex antiquiori auctore, Jacobo de Lora

Hispano. Nihil praeterea aliud novi de hocce prudenti viro *Hilario*; quem post Prudentium, Sedulium, S. Ambrosium, S. Gregorium vixisse Lora declarat.

(b) Favet certe Juvenatio Hincmarus *Libro de non Trina Deitate*, qui affirmat S. Hilarii esse hunc versum: *Et refert fragmenta coenae ter quaternis corhibus*. Hic autem versus spectat ad Hymnum, cujus est initium: *Hymnum dicat turba fratrum*. Ubi Cassander male legit: *Et refert is fragmenta Coenae*. Benedictini Editores operum S. Hilarii negligentiae arguendi sunt, quod Hymnos S. Hilarii ex legitimis monumentis colligere omiserint.

(1) Lib. 2. cap. 2. art. 2. ad annum 354.

jus dictio S. Hilarii non videtur, ut ibidem asseritur. In Hymnario, quod edidit V. Cardinalis Thomasius (*tom. 2. oper. edit. Rom. pag. 358.*) habetur Hymnus S. Hilarii in Epiphania = *Jesus refulsit omnium etc.*

64. De S. Ambrosio multo plura hac in re supersunt documenta. Praeclare S. Augustinus originem modulationis hymnorum in Ecclesia Mediolanensi exponit (1): „Nec satiabar illis diebus dulcedine mirabili considerare altitudinem consilii tui super salutem generis humani. Quantum flevi in hymnis, et canticis tuis, suave sonantis Ecclesiae tuae vocibus commotus acriter. Voces illae influebant auribus meis, et eliquabatur veritas in cor meum, et exae-
 „ stuabat inde affectus pietatis; et currebant lacrymae, et bene mihi erat cum eis... (2) Non longe coeperat Mediolanensis Ecclesia genus hoc consolationis, et exhortationis celebrare magno studio fratrum concinentium vocibus, et cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, cum Justina Valentiniani Regis pueri mater hominem tuum Ambrosium persequeretur haeresis suae causa, quae fuerat seducta ab Arianis. Excubabat pia plebs in Ecclesia mori parata cum Episcopo suo, servo tuo. Ibi Mater mea, ancilla tua sollicitudinis, et vigiliarum primas tenens orationibus vivebat. Nos adhuc frigidi a calore spiritus tui excitabamur tamen civitate adtonita, atque turbata. *Tunc hymni, et psalmi ut canerentur secundum morem orientalium partium*, ne populus moeroris toedio contabesceret, *institutum est*; ex illo in hodiernum diem multis jam, ac *pene omnibus* gregibus tuis, et per cetera orbis imitantibus „.

65. Hinc colligere fas est, non tunc primum hymnos, et psalmos cani coepisse, sed novum canendi modum fuisse adhibitum; et hunc morem in Orientis partibus jam fuisse usitatum, ac *pene omnes* Ecclesias exinde pervasisse. Atque

(1) Lib. 9. Confessionum cap. 6. (2) Cap. seq.

ita explicandus est Paulinus (1): „ Hoc in tempore primum,
 „ inquit, antiphonae, hymni, ac vigiliae in Ecclesia Me-
 „ diolanensi celebrari coeperunt. Cujus celebritatis devotio
 „ usque in hodiernum diem non solum in Ecclesia Medio-
 „ lanensi, verum *per omnes pene Occidentis Provincias*
 „ manet „. Apertius indicat Prosper Aquitanicus, non
 hymnos, sed modulos tantum in Ecclesiis Latinis tunc pri-
 mum fuisse inductos (2): „ Hymni Ambrosii compositi, qui
 „ nunquam ante in Ecclesiis Latinis modulis canebantur „.
 Huic opinioni favet Eustachius a S. Ubaldo, *Dissert. de cantu*
a S. Ambrosio in Ecclesiam Mediolanensem inducto. Neque
 silentio praetereundum est, vocabulum *Antiphonarum*, sive
Antiphonarum diverso modo ab antiquis fuisse acceptum,
 ac a modernis scriptoribus. Nam olim etiam hymni per *anti-*
phonas, sive *antiphona* cani dicebantur, cum alternae mo-
 dulationis concentus adhibebatur, juxta proprietatem graeci
 nominis *antiphonos*, quod significat *contra sonans*, seu *re-*
spondens. Quocirca antiphonarius canendi modus, alter-
 nusve hymnorum cantus distinguendus est ab Antiphonis,
 quae modo in officio ecclesiastico inseruntur, quaeque
 nihil aliud sunt, nisi quaedam sententiae, et piae particulae
 certis in locis dispositae, ac distributae; quarum usus quo
 tempore coeperit, nondum satis est compertum. V. Cardi-
 nalis Thomasius (3) ita Antiphonam definit, ut sit *Sententia*
intercalaris, quam *Chorus choro alteri psallenti respondens*
intercinit.

66. De carminibus autem suis loquitur S. Ambrosius (4):
 „ frustra hymnum virginitatis exposui, quo et gloriam pro-
 „ positi, et observantiam pariter decantares „. Et clarius
 „ (5): „ Hymnorum quoque meorum carminibus deceptum
 „ populum ferunt, Plane nec hoc abnuo. Grande carmen

(1) Vita S. Ambrosii num. 13.

(2) In Chronico sub Theodosio.

(3) In Praef. ad Resp., et Antiph.

(4) Ad Virginem lapsam cap. 7.

(5) Sermone contra Auxentium

de basilicis tradendis num. 34.

„ istud est, quo nihil potentius. Quid enim potentius,
 „ quam confessio Trinitatis, quae quotidie totius populi ore
 „ celebratur? Certatim omnes student fidem fateri, Patrem,
 „ et Filium, et Spiritum Sanctum norunt versibus praedi-
 „ care „. Quae verba ita nonnulli intelligunt, ut maximam
 hymnorum S. Ambrosii partem in praedicanda Trinitate ver-
 satam esse autument. Sed nihil id est necesse, cum satis sit,
 ut totius populi ore Trinitas quotidie celebretur, quod po-
 strema hymnorum clausula in sanctissimae Trinitatis laudem
 referatur, quemadmodum hodieque fit, et in Hymno supra
 indicato S. Hilarii cernitur, atque in nonnullis S. Ambrosii si-
 militer observatur. Nam ex quo tempore post singulos psal-
 mos hymnus *Glorificationis* coeptus est apponi, pariter
 hymnis sacris in fine adjungebatur, ut distinctius explicabo
 §. XXXI. num. 229. et seqq. .

67. Verum quinam sint genuini S. Ambrosii hymni, haud
 in promptu est definire. Editores Maurini operum S. Ambro-
 sii tom. 4. duodecim tantum hymnos tamquam veros S. Am-
 brosii agnoscunt (1). Hi autem S. Ambrosii esse probantur,
 quia eorum plures S. Augustinus allegat (2): alios Faustus Rhe-
 giensis (3), et Cassiodorus (4). Auctor *sermonis de parturi-
 tione, et Purificat. B. M. Virginis*, qui falso S. Idelfonso ad-
 scribitur, cum sit opus Radberti, aut ejus seculi, refert primam
 stropham hymni duodecimi = *Fit porta Christi pervia etc.*. Ni-
 hilominus V. Cardinalis Thomasius ex Hymnariis antiquis
 plures alios S. Ambrosio adscribit, et hunc hymnum duode-
 cimum aliter inchoat, videlicet = *A solis ortus cardine etc.*.
 Queritur, Maurinos omisisse hunc hymnum, cum eum, ut
 putat, S. Ildefonsus S. Ambrosio asseruerit, eosdemque re-
 darguit, quia *auctoritate Sermonis de Parturit., et Purificat. B.
 M. V.* alium hymnum admiserint, hunc non admiserint.

(1) pag. 302., et seq.

de Musica cap. 9., lib. de Natur., et

(2) Lib. 1. Retractat. cap. 21.,
 lib. 9. Confessionum c. 12., lib. 6.

Grat. c. 63. (3) Ad L. Diaconum.

(4) In psalm. 74. v. 8.

Re tamen vera Maurini ex testimonio illius Sermonis admittunt hunc ipsum hymnum = *A solis oriens cardine*, omisso hoc principio, quod ex alio hymno petatum est. Illud monere non pigebit, in Hymnariis etiam vetustis saepe hymnos commutato auctorum nomine, et strophis hinc inde translatis apparere, ac nonnunquam unum aliquem hymnum ex multis diversorum auctorum strophis esse compactum. Praeterea cum Hymni cujuslibet auctoris *Ambrosiani* fuerint appellati, magna inde rerum permistio, ac perturbatio nata est, atque adeo lapidem lydium adhibere oportet, ut Hymnos S. Ambrosii ab *Ambrosianis*, qui eum non habent auctorem, distinguamus. Ac fortasse ex isto *Ambrosiani* nomine error manavit, quod hymnus *Te Deum laudamus* a S. Ambrosio praecinente, et alternis respondente S. Augustino fuerit compositus. Quam opinionem plerique rejiciunt ut fabulosam; interea incertum est, quisnam verus illius Hymni auctor extiterit (a). Verum Editores Maurini, qui saepe opera *Dubia*, et *Supposita* adscribunt, in hymnis edendis nimium parci, ac religiosi fuerunt, et testimonia Bedae, et Hincmari Rhemensis quosdam S. Ambrosii hymnos laudantium aut ignorarunt, aut contempserunt. Vide hujus Dissertationis §. XXX.

(a) Hujus hymni mentio antiquior alia mihi non occurrit, quam quae repeti potest ex Monasterio Lirinensi. Regula S. Caesariae, quae obiit circa annum 530. apud Bolland. die 12. Januarii, exhibet §. XI. *Ordinem quemadmodum psallere debeatis ex maxima parte secundum Ordinem Monasterii Lirinensis*, et ibi praecipitur, *In Solemnitatibus vero ipsis impletis Matutinis et hymnum dicant: Te Deum Laudamus*. Binghamus Orig. sive Antiquit. Ecclesiasticarum lib. 14.

cap. 2. §. 9. censet, a Nicetio Episcopo Trevirensi, qui circiter annum 564. obiit, hunc Hymnum fuisse conditum. Sed antiquiorem illius originem agnoscimus ex laudata Regula S. Caesariae, quam exaravit ejus frater S. Caesarius, primum Monachus Lirinensis, deinde anno 502. Episcopus Arelatensis. Regula appellari solet S. Caesariae, vel S. Caesarii, et dicenda potius esset S. Caesarii ad S. Caesariam, cujus Arelatense Monasterium anno 512. absolutum est.

§. XV.

*Quaenam fuerit S. Augustini de Hymnis,
cantuque modulato sententia.*

68. Postulat tamen hic locus, ut mens S. Augustini explane-
tur, ad novos hymnos quod attinet, concentumque musicum
in Ecclesiis. Nam quidam opinantur, carmina humano in-
genio composita ab ecclesiasticis conventibus eum rejecisse,
cum ita contra Donatistas scripsit (1): „De hac re tam utili ad
„ movendum pie animum, et accendendum divinae dilectio-
„ nis affectum varia consuetudo est, et pleraque in Africa Ec-
„ clesiae membra pigriora sunt: ita ut Donatistae nos repre-
„ hendant, quod sobrie psallimus in Ecclesia divina cantica
„ Prophetarum, cum ipsi ebrietates suas *ad canticum psalmo-*
„ *rum humano ingenio compositorum* quasi ad tabulas exhorta-
„ tionis inflamment, . At enim quis non videat, planeque
sentiat, Donatistarum psalmos a S. Augustino improbari ea
solum de causa, quod ad ipsorum cantum ebrietates eorum
inflammarentur? Quis non intelligat, S. Augustinum non ge-
nus ipsum hymnorum ecclesiasticorum, sed Donatistarum
insanias humano ingenio, et sensu numeris inclusas repre-
hensione dignas existimasse?

69. Aperta res est, si prae oculis habeantur tum ea, quae
proximo superiori §. ex S. Doctore excipimus, tum laudes,
quibus Hymnos S. Ambrosii passim prosequitur. (2), „In hoc
„ libro dixi in quodam loco de Apostolo Petro, quod in illo
„ tamquam *in Petra* fundata sit Ecclesia, qui sensus etiam can-
„ tatur ore multorum in versibus beatissimi Ambrosii, ubi
„ de Gallo Gallinaceo ait: *Hoc ipsa Petra Ecclesiae-canente cul-*
„ *pam diluit*, . (3) Eram in lecto meo solus recordatus veridi-
„ cos versus Ambrosii tui = *Tu est enim Deus creator o-*

H

(1) Epist. 55. lib. 2. ad inquisitionem
Janesuanuarii num. 34.

(2) Lib. 1. Retract. cap. 21.

(3) Lib. 9. Retract. cap. 12.

„ *mnium* „ . (1) Quem spiritum memoratus Episcopus etiam
 „ precibus impetrandum ... admonet ... ubi in hymno suo di-
 „ cit : *Votisque praestet sedulis = Sanctum mereri Spiritum* (2).
 „ Hunc nostri Gigantis excursum brevissime, ac pulcherrime
 „ cecinit Beatus Ambrosius in hymno, *quem paulo ante can-*
 „ *tastis* . Loquens enim de Domino Christo sic ait: *Egressus*
 „ *ejus a Patre = Regressus ejus ad Patrem = Excursus usque ad*
 „ *infernus = Recursus ad sedem Dei* „ .

70. Et quamvis Maurini Editores in hoc sermone de Nati-
 vitate Domini non omnia sapere Augustinum affirment, et in-
 ter dubios eum reponant, tamen caractere majori illum di-
 stinguunt, qua nota eos sermones insigniunt, qui probabi-
 lius S. Augustini esse videntur. Deinde an ille sermo vere sit
 S. Augustini, hac ratione dubitant, quod S. Augustinus loco
 supra relato contra Donatistas hymnos humano ingenio com-
 positos in Ecclesia non esse cantandos censuerit; quod quam
 a S. Augustini sententia sit alienum, abunde est demonstra-
 tum (a). Neque simile vero est, ut morem a Beato Ambrosio
 inductum, quem tantopere laudavit, ac *pene in omnibus occi-*
dentis Ecclesiis susceptum pronunciat, ipse damnaverit, cum
 potius sit rationi consentaneum, ut in sua etiam Ecclesia, si-
 quidem abesset, admiserit. Profecto vigilias non multo ante
 in sua Ecclesia inductas testatur (3): „ Istum tam sanctum
 „ locum, ubi jacet tam sancti Martyris (Cypriani) corpus,
 „ sicut meminerunt multi, qui habent aetatem, locum, in-
 „ quam, tam sanctum invaserat pestilentia, et petulantia sal-
 „ tatorum. Per totam noctem cantabantur hic nefaria, et can-
 „ tibus saltabatur. Quando voluit Dominus per fratrem no-
 „ strum Episcopum vestrum, ex quo hic coeperunt sanctae

(1) Lib. de Natur. et Grat.
 cap. 63.

(2) Sermone 373. tom. 5. part. 2.

(a) Relege §. V. num. 19. verba
 S. Doctoris: *Non solum non impro-*

bemus, sed etiam laudando, et imi-
tando sectemur etc. maxime id,
quod etiam de Scripturis defendi po-
test, sicut de Hymnis etc.

(3) Sermone 311. n. 5. col. 1252.

„ vigiliae celebrari , illa pestis aliquantulum reluctata postea
 „ cessit diligentiae , erubuit sapientiae „ .

71. En ut S. Augustinus nefaria quidem carmina condemnat , laudat tamen sanctas vigiliis similes Ambrosianis , in quibus hymni sacri personabant . Dubium vero non est, quin S. Augustinus psalmodiam ad modulationis Mediolanensis musicum concentum instituerit . Immo quod (1) se adversus Donatistas psalmum , et hypopsalma fecisse testatur , quid aliud indicare potest , nisi quod improbis Donatistarum hymnis salutarem hymnum a Populo cantandum opposuerit ? Fluctuabat tamen S. Doctor , subtiliter inquirens , praefendusne esset harmonicae melodiae simplex cantus pronunciationi similis ; et ut erat in dubitando acutior , quam confidentior in definiendo , ita quaestionem pertractat , ut vix intelligere valeas, quid tandem dijudicet .

72. Aliquanto longus est, totus tamen referendus ejus controversiae locus (2) . „ Nunc in sonis , quos animant eloquia
 „ tua , cum suavi , et artificiosa voce cantantur , fateor , aliquantulum acquiesco non quidem , ut haeream, sed ut surgam , cum volo ... *Aliquando* enim plus mihi videor honoris
 „ eis tribuere , quam decet , dum ipsis sanctis dictis religiosius , et ardentius sentio moveri animos nostros in flammam
 „ pietatis , cum ita cantantur , quam si non ita cantarentur ,
 „ et omnes affectus spiritus nostri pro sui diversitate habere
 „ proprios modos in voce , atque cantu , quorum nescio quae
 „ occulta familiaritate excitantur. Sed delectatio carnis meae,
 „ cui mentem enervandam non oportet dari , saepe me fallit.
 „ *Aliquando* autem hanc ipsam fallaciam immoderantius cavens erro nimia severitate : et valde *interdum* , ut melos omne cantilenarum suavium , quibus Davidicum psalterium
 „ frequentatur , ab auribus meis removeri velim, atque ipsius
 „ Ecclesiae ; tutiusque mihi videtur , quod de Alexandrino

H 2

(1) Retract. cap. 20. lib. 1. vide
 Dissertat. hujus num. 216. in Notis

(2) Lib. 10. Confess. cap. 33.

„ Episcopo Athanasio saepe mihi dictum commemini , qui
 „ tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmi , ut
 „ pronuncianti vicinior esset,quam canenti. *Verumtamen cum*
 „ reminiscor lacrymas meas , quas fudi ad cantus Ecclesiae
 „ tuae in primordiis recuperatae fidei meae , et nunc ipso
 „ quod moveor non cantu , sed rebus , quae cantantur , *ma-*
 „ *gnam instituti hujus utilitatem rursus agnosco* „ .

73. „ Ita fluctuo inter periculum voluptatis , et experimen-
 „ tum salubritatis ; *magisque adducor non quidem irretractabi-*
 „ *lem sententiam proferens cantandi consuetudinem approbare in*
 „ *Ecclesia ; ut per oblectamenta aurium infirmior animus in affe-*
 „ *ctum pietatis assurgat* . Tamen cum mihi accidit , ut me am-
 „ plius cantus , quam res , quae canitur , moveat , poenali-
 „ ter me peccare confiteor , *et tunc mallem non audire cantan-*
 „ *tem* „ . His argumentis S. Augustinus nunc in hanc , nunc
 in illam rapitur sententiam ; quem tamen modulatum concen-
 tum praetulisse , vere affirmare possum , ducem sequutus Isi-
 dorum (1) „ Beatissimus Augustinus in libris confessionum
 „ suarum consuetudinem approbat canendi in Ecclesia , ut
 „ *per oblectamentum aurium infirmus animus ad affectum pieta-*
 „ *tis exsurgat* „ . Quod res ipsa confirmat .

§. XVI.

*Frequens modulationis hymnorum consuetudo
 ante S. Chrysostomi tempora invaluerat .*

74. **I**taque recte concludi potest , harmonicum hymnorum
 concentum fere per omnes occidentis Ecclesias juxta morem
 orientalium fuisse propagatum . Non levis tamen oritur diffi-
 cultas ex auctoritate Nicephori , qui ad S. Joannis Chryso-
 stomi tempora tam late patentem consuetudinem differre visus
 est (2) : „ Ariani nocturno tempore in publicis porticibus
 „ congregati , atque in choros suos segregati carmina quae-

(1) De offic. eccles. cap. 5. , lib. 1. (2) Lib. 13. cap. 8.

dam alternis antiphonarum modo sibi invicem respondentia
 ad haeresis suae placita accommodata concinne canebant.... Joannes, ne aliqui ex Ecclesia sua ejus generis cantibus demulsi ab illis seducerentur, ad eundem modum contra illos psalmodiam suam instituit. Et brevi ea celebrior, quam adversariorum esset, facta est (a). Catholica autem Ecclesia principio ejusdem psalmodiae hymnorum canendorum inde sumpto ad hunc usque diem consuetudinem retinet, et sacris cantilenis operatur. Haec Nicephorus, qui ibidem morem antiphonarum, hoc est, alternis per responsionem carminum concinendorum a S. Ignatio martyre, tamquam a fonte repetit. Ac certius repetere poterat ex Isaia(1), ubi Seraphim clamabant alter ad alterum, et dicebant: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus*. Quamquam si haec deessent, apud Ethnicos antiquos haec ipsa consuetudo alternae modulationis viguit, uti ex carminibus amoebaeis apud Virgilium, et ex Homero, qui (b) Musas alternis canentes inducit, colligit eruditus, piissimusque Cardinalis Bona (2).

75. Quare quod de Arianorum cantu Nicephorus narrat, ita est intelligendum, ut Ecclesia Constantinopolitana ab eis mutuata fuerit numeros, sive modulos canendi, quibus eadem Ecclesia, ac forte aliae deinceps psalmodiam instituerint, aut certe antiquam, et in multis aliis partibus usitatam hymnorum melodiam magis atque magis frequentaverint. Ex isto tamen Nicephori loco natus est, ut opinor, error

(a) Sozomenus lib.8. cap.8. commendans antiphonarios hymnos S. Joannis Chrysostomi addit, quod, Eunuchus Imperatricis (Brioso) huic rei praepositus erat, qui idoneum ad haec sumptum, et hymnos ad canendum praeparabat. Magno stetit Eunuchostiusmodi apparatus; nam coorta

seditione, saxo ab Arianis Catholicos cantores persequentibus in fronte petitus occubuit.

(1) Cap.6. v.3.

(b) I. Iliad. vers.604. *Musisque, quae canebant, alternantes voce pulchra.*

(2) Div. Psalm. Cap.16. §. IX. num. 2.

quorundam, qui alternam hymnorum modulationem ab Arianis, tamquam ab origine desumendam esse arbitrantur. Non enim Ariani Dei laudes suavi, atque etiam alterno carmine celebrare primi coeperunt, sed hoc cantu, qui apud plures Ecclesias pridem fuerat adhibitus, ad haeresis suae errores disseminandos abusi sunt. Siquidem cum animadverterent, homines musicis modulis, ac carminibus facile deliniri, hoc poculo venenum eisdem propinarunt; quin etiam sotadicos numeros, effeminatum scilicet, et enervem concentum hymnis pariter nefariis accommodarunt. Ipsa Arii Thalia, quae tantas in Ecclesia Dei tragoedias excitavit, nihil aliud erat, nisi carmen, quo impia ejus adversus Trinitatem dogmata populis instillabantur, ut constitit supra §. XII. num. 54. Excogitavit autem Arius novos modullos, quibus carmina sua, aut ab aliis edita musice decantarentur. Nam Philostorgius (1) scribit, *Arium cantilenas nauticas, molarias, et viatorias composuisse, aliasque rursus editas in numeros redegisse, quos cuique convenire existimabat*.

76. Arianos ab ecclesiasticis coeribus, ac choris secessisse, ut suos ipsi hymnos catholicis oppositos succinerent, colligi posse videtur ex S. Gregorio Nazianzeno (2), „: Atque uti-
 „ nam ille quoque coetus ad chorum nostrum se adjungeret,
 „ qui cum prius cantionem haudquaquam adulterinam, at-
 „ que ignobilem nobiscum Deo accineret; haud scio, qua re
 „ commotus repente cantum in diversum mutat, alioque gra-
 „ du, atque ordine se collocat, . Quae verba ut non nisi de Arianis intelligam, persuadet Philostorgius, qui (3) narrat, Arianos ante Aetium communicasse cum Catholicis *in precationibus, atque hymnis, et consultationibus, aliisque fere omnibus praeterquam in mystico sacrificio*. Cum dissensiones essent subortae propter diversam formulam Glorificationis sanctissimae Trinitatis, de quibus agetur §. XXXI. num. 230., Aetius Arianos suos in alium chorum seduxit.

(1) Lib. 2. Cap. 2.

num 3. num. 10.

(2) Oratione adversus Julia-

(3) Lib. 3. cap. 14.

77. Verum alternae modulationis in hymnis concinendis usum Arianis acceptum non esse referendum, multoque antiquiorem esse S. Chrysostomi temporibus manifestius est, quam ut his confirmandis immorari oporteat. Proindeque si aliter commode Nicephori locus explicari nequeat, posthabenda est ejus auctoritas, ne contraria gravissimorum testium fides aliquo pacto vacillet. Socrates (1), et Sozomenus (2) ita Historiam hanc antiphonarii certaminis enunciant, ut non rem ipsam, sed modum Arianorum imitatus fuerit S. Chrysostomus. Sozomenus (3) his verbis proludit narrationi: „ Sed et populus Constantinopolitanus matutinis, ac nocturnis hymnis exinde *promptius* uti coepit ob hanc causam etc. „. Non propterea inficiabor, aliquas fuisse sive in occidentis, sive in orientis regionibus Ecclesias, quae ab hymnis in ecclesiastico officio inserendis aliquandiu abstinerint.

§. XVII.

Ecclesia Romana Hymnorum usum non accepit a Franciscanis.

78. **A**c primum de Romana Ecclesia erunt, qui dubitent, an ante S. Ambrosii inductas vigilias alternus psalmodiae cantus in ea viguerit, itidemque an exemplo S. Ambrosii, sicut fere omnes Ecclesiae occidentis, ita etiam ad sacros Hymnos decantandos eadem Romana Ecclesia fuerit permota. Difficile est dijudicare, an psalmodia antiqua Ecclesiae Romanae alternis modulationibus constiterit. Etenim neque ratio ulla mihi apparet, quamobrem id affirmem, neque rursus, quamobrem negem. In lectionibus Breviarii Romani de S. Damaso legitur „ Statuit, ut *quod pluribus jam locis erat in usu*, „ Psalmi per omnes Ecclesias die noctuque *ab alternis* cantarentur „. Idemque fere habet Walafridus (4): „ Dama-

(1) Lib. 6. cap. 8.

(2) Lib. 8. cap. 8.

(3) Cap. 7. in fine.

(4) de rebus eccles cap. 25.

„ sus vero constituit , ut psalmi die , noctuque canerentur
 „ per omnes ecclesias „ . Caelestinus I. , qui cum S. Ambro-
 sio videtur aliquando fuisse versatus , paulo post initium secu-
 li 5. „ Constituit , ut psalmi David 150. ante Sacrificium
 „ psallerentur *antiphonatum*, ex omnibus, quod ante non fiebat,
 „ sed tantum epistolae S. Pauli recitabant (sic), et S. Evange-
 „ lium (1) „ . Sed cantus antiphonarius probabiliter anti-
 quiolem habuit originem . Quod autem ab Ecclesia Mediola-
 nensi ad alias hic mos permanaverit , accipiendum est de fere
 omnibus aliis ecclesiis , cum exploratum sit , S. Hilarium ab
 oriente reversum in musico hymnorum concentu Graecos
 fuisse imitatum .

79. De more concinendi sacra carmina duplex institui
 potest quaestio , fueritne in Ecclesia Romana olim adhibitus,
 et si adhibitus fuit , an intra divinum officium . Potuit enim
 accidere , ut hymni canerentur quidem in ecclesia , sed ad
 divinum officium non pertinerent . Vix autem ullus dubita-
 tionis locus est , quin musici hymnorum concentus olim
 Romae in ecclesiis audirentur , neque video , cur asseren-
 dum sit , ad seculum VII. in Romano officio ecclesiastico non
 fuisse *metricos hymnos usurpatos* , ut plures existimant , et
 praecipue V. Cardinalis Thomasius (2): „ Ecclesia , inquit,
 „ Romana antiquitus *non admittebat hymnos* in divinis of-
 „ ficiis . Amalarius in supplemento edito a Cl. Mabillonio .
 „ Ex hoc Antiphonario , et Ritualibus Benedicti Canonici ,
 „ et Cencii Camerarii constat ad XII. seculum antiquum mo-
 „ rem perdurasse . *Tum primum admissus est hymnus* ad com-
 „ pletorium , ut patet ex hoc Antiphonario . . . Dicendum
 „ videtur in aliquibus tantum Urbis Ecclesiis *tum temporis*
 „ *admissum hymnorum usum* , majorum Ecclesiarum Clericis
 „ antiquum ordinem retinentibus „ . Erat autem Antipho-
 na-

(1) ex Pontificali Romano in vi- soriale , et Antiphonarium Ro-
 ta S. Caelestini I. manae Ecclesiae tom. 7. oper.

(2) In annotationibus ad Respon- col. 168.

narium, et Responsoriale, quod Cardinalis Thomasius edit, *juxta veterem* usum Canonorum Basilicae S. Petri.

80. Explicatius hanc opinionem tuetur Grancolas *in Commentar. histor. in Breviarium Romanum*, ex quo fere totidem verbis haec excerpit Meratus (1): „Romae non ab antiquo
„ tempore, sed sero hymni cani coeperunt; neque enim in
„ ullis Romanis ordinibus, et ne in illo quidem, quem Be-
„ nedictus Canonicus S. Petri tribuit Guidoni de Castello,
„ qui postea anno 1143. Pontifex Romanus fuit, et Caelesti-
„ nus II. appellatus, mentio aliqua fit hymnorum recitando-
„ rum in officiis, quae describit. Hinc, et ex aliis conjecturis
„ infert Grancolas (2), post XII. dumtaxat Seculum Romae
„ Breviario hymnos insertos fuisse... Conjicit tamen Gran-
„ colas, id ab Haymone Franciscanorum Generali praestitum
„ fuisse, cum Romanum officium Gregorio IX. jubente an-
„ no 1240. recognovit, et concludit, quod etiamsi prioribus
„ seculis aliqui hymni inserti fuerint Breviario Romano, cer-
„ tissimum tamen sit, quod XII. in Ecclesia S. Petri nulli re-
„ citati fuerint: et cum Uldaricus in *Consuetudinibus Clunia-*
„ *censibus* hymnorum Romanae Ecclesiae mentionem facit,
„ de singularem aliquarum Ecclesiarum hymnis loqui vo-
„ luisse „.

81. Quam totam narrationem, et conjecturas imbecillo ni-
ti fundamento perquam facile est demonstrare. Romanus qui-
dem Pontifex S. Damasus inter alia carmina hymnum habet
in festo S. Agathae, qui est carmen 30. (3) *Martyris ecce dies*
Agathae = Virginis emicat eximiae etc.; quem hymnum licet
Tillemontius S. Damasi esse neget, quia rhythrice, seu ver-
sibus homoteleutis scriptus est, putans, usum hujusmodi
rhythmorum esse S. Damaso posteriorem, attamen Marchio
Maffaejus eorum usum antiquiorem S. Damaso esse confir-

I

(1) In Notis ad Gavant. in Ru-
bric. Brev. Rom. Part. 2. sect. V.
cap. 6. num. 3.

(2) Lib. I. Cap. 23.

(3) Edit. Roman. 1753.

mat (1), ut notavit Canonicus Merenda Editor operum S. Damasi. Invenitur hic idem hymnus in antiquo Hymnario, quod edidit V. Cardinalis Thomasius (2), sub nomine S. Damasi, eidemque alter hymnus adscribitur in conversione S. Pauli (3). Non longe post S. Damasum florebat hymnographorum elegantissimus Prudentius, qui (4) ita canebat invictum Christi Martyrem Laurentium laudans: = *Quidquid Quiritum sueverat = ornare naenias Numae = Christi frequentans atria = hymnis resultat Martyrem*. Et festum SS. Apostolorum Petri, et Pauli in duabus Romae Basilicis quotannis celebrari solitum describens ait (5): = *Lux in duobus fervet una festis = Nos ad utrumque tamen gressu properemus incitato = Et his, et illis perfruamur hymnis*.

82. Subinde anno 430. Synodus Romana celebrata est, et in fragmento orationis, quam habuit Caelestinus I. Pontifex, „ Recordor, inquit, beatae memoriae Ambrosium in die „ Natalis Domini nostri Jesu Christi omnem populum fecisse „ una voce Deo canere: *Veni Redemptor gentium = Ostende „ partum Virginis = Miretur omne seculum = Talis decet partus Deum* „. Quare probabilis est conjectura, Caelestinum exemplo S. Ambrosii permotum consuetudinem decantandi hymnos, si nondum in Ecclesia Romana vigeat, libenter fuisse invecturum. Faustus quoque Rhegiensis ejusdem seculi auctor de alio S. Ambrosii hymno ita scriptum reliquit (6): „ Accipe etiam in hymno Sancti Antistitis, et Confessoris Ambrosii, quem in natali Dominico *per omnes Italiae, et Gal- „ liae regiones persultat ecclesia = Procede de thalamo tuo* „. Siquis excipiendam esse dicat Ecclesiam Romanam, in eoque mordicus haereat, arbitrario isthuc affirmabit, non tamen ex ea arce facile dejicietur, nisi validioribus armis impetatur. Igitur Walafrius (7) testis est, S. Gelasium Pontificem Roma-

(1) Histor. Diplom. pag. 187.

(2) T. 2. p. 187. (3) pag. 382.

(4) Peristephanon lib. Hymno 2.

(5) Ibidem Hymno 12.

(6) Epist. ad G. Diaconum.

(7) De rebus Ecclesiast. cap. 25.

num in hymnis componendis S. Ambrosii exemplum fuisse sequutum : *Et de Beato Gelasio Papa scribitur , quod tractatus , et hymnos in morem Beati Ambrosii composuerit .*

83. Sicui tamen auctoritas Walafridi levior esse videatur , nisi antiquiori testimonio corroboretur , primum dicimus , Walafridum non fuisse id affirmaturum , si nulli hymni in Ecclesia Romana suo tempore usurparentur . Non enim facile credendum est , S. Gelasium more S. Ambrosii hymnos composuisse , qui tamen Romae non decantarentur . Deinde adungere possumus confirmationem ex vetustissimo catalogo Romanorum Pontificum , quem Cl. Blanchinius edidit (1) :
 „ Fecit [S. Gelasius] et hymnos in modum Beati Ambrosii .
 „ Fecit et Sacramentorum praefationes cauto sermone „ Consentit catalogus Pontificum ex antiquissimis membranis palatinis Bibliothecae Vaticanae (2) „ : Hic [S. Gelasius] fecit tractatus , et hymnos , sicut Beatus Ambrosius „ . Et Gennadius S. Gelasio synchronus (3) : *Fecit et hymnos in similitudinem Ambrosii Episcopi* = Scio , caput 94. in quibusdam editionibus , et codicibus Mss. desiderari ; sed , ut notatur in *Bibliotheca Ecclesiastica Fabricii* , illud *ab Honorio , et codicibus plerisque agnoscitur* . Non est certe , cur Gennadius , qui S. Gelasium laudat obiter in fine libri , eum nonnullis operibus jam celebrem inter scriptores ecclesiasticos non retulerit . Quid ? magnus ille Gregorius nonne plures , egregiosque hymnos condidit diversis temporibus , festis , Horisque divini officii accommodatos ? Legatur Hymnarium V. Card. Thomasii , et pag. 360. reperientur septem ejus Hymni , pag. 362. duo , pag. 406. et seq. duo , qui in officio ecclesiastico hodieque recitantur = *Primo dierum omnium etc.* , = *Nocte surgentes vigilemus omnes etc.* , Pagina vero 410. = *Ecce jam noctis tenuatur umbra etc.*

I 2

(1) In Prolegomenis ad vitas Romanorum Pontificum .

(2) In Propylaeo Bollandiano-

rum ad Acta SS. Maii p. 74. par. 1.

(3) De Scriptor. ecclesiastic.

cap. 94.

84. Alium hymnum rhythmicum de quinque vulneribus Christi ex Breviario antiquo Romano Venetiis impresso referunt Bollandiani operis continuatores (1) S. Gregorio Magno adscriptum; sed, ut ipsi advertunt, stylum Gregoriani aevi non sapit, et solum tribui posset S. Gregorio Septimo seculi XI. De S. Leone II., cujus aetas incidit prope finem seculi septimi, in lectionibus Breviarii ad diem 28. Junii enarratur, quod *humanis, et divinis litteris graece, et latine doctus, musicis etiam eruditus fuit: ipse enim sacros hymnos, et psalmos in Ecclesia ad concentum meliorem reduxit*. Quo pertinent alii Romani Pontifices, et S. Romanae Ecclesiae Cardinales inter Hymnographos §. XXIII. recensendi, qui ad hymnos pangendos ante XIII., et XII. seculum incubuerunt, ut recte conjicere possumus, ex consuetudine in Ecclesia Romana vigente. Et ne longum faciam, Hymnaria antiqua Ecclesiae Romanae suadent, ac persuadent penitus, multo ante XII. seculum admissos fuisse in divinis officiis hymnos rhythmo, ac metro compositos (a).

85. Radulfus Decanus Tungrensis, qui seculo XIV. scribebat, ait (2): *Omnes autem praedicti hymni, et adhuc plures alii reperiuntur Romae in Hymnariis antiquis*. In antiquioribus consuetudinibus Cluniacensis Monasterii fit mentio hymnorum Ecclesiae Romanae (3), et in tabula vetusta marmorea Romae reperta extat mentio Hymnarii, ut videre licet apud V. Card. Thomasium (4), in qua tabula continetur instrumentum Donationis ad annum 902. a Theobaldo Ecclesiae

(1) Loc. cit. pag. 91. part. 1.

(a) Benedictus XIV. in *Append. ad lib. de Fest. SS. ad diem S. Proculi* pag. 709. edit. I. Romanae oper. omn. laudat Hymnarium antiquum MS. membranac., cui erat titulus: *Hymnarium per totum anni circulum secundum usum, et consuetudinem Romane curie*. Non dubito, quin ex Hymnariis vetu-

stissimis Bibliothecae Vaticanae magnum lumen huic controversiae explicandae posset afferri; sed V. Thomasius neque certam eorum aetatem, neque titulos expressit.

(2) De Canonum observantia Propos. 13.

(3) Lib. 1. cap. 52.

(4) Appendic. ad Antiphonar., et Responsor.

S. Valentini factae, et inter alia donantur, Missale unum, Antiphonaria duo, unum diurni, aliumque nocturni officii, feriales duo, liber Geneseos cum Historiis canonicis, Passionarium, Dialogus cum scintillario, *Hymnaria duo* etc. Quo constituto, apparet liquido ratio, cur in Responsorialibus, et Antiphonariis antiquis Ecclesiae Romanae hymni non recensentur; quia videlicet distincte, ac seorsim a codice Antiphonario, et Responsoriali adhibebatur alius codex hymnorum, qui *Hymnarius*, sive *Hymnarium* appellabatur; et sicut in *Hymnario* non adscribebantur antiphonae, et responsoria, ita neque in Antiphonario, et Responsoriali hymni notabantur.

86. Neque vero objici contra haec valet, potuisse in Ecclesia Romana hymnos sacros adhiberi, sed extra divinum officium, aut si in aliis Romae Ecclesiis adhiberentur, non tamen in Ecclesia Vaticana, aliisque Basilicis; quia in Responsoriali, et Antiphonario, quod V. Card. Thomasius vulgavit (1), dicitur: „In choro hunc hymnum non dicimus, sed in aliis Oratoriis decantamus = *Nunc Sancto* (lege *Sancte*) *Nobis spiritus* „ . Quo loco annotatur, tunc primum admissum fuisse ab Ecclesia Romana hymnum hunc in completorio, quem morem Ecclesia Lugdunensis, et Viennensis ad nostra usque tempora retinuerint, quae nisi in completorio nusquam in officio divino hymnos decantant. Ex quo, inquiunt aliqui, factum est, ut in officio trium postremorum dierum hebdomadae majoris, et in hebdomada Paschatis Resurrectionis, et in officio Defunctorum nulli recitentur hymni, quia in iis officiis nulla mutatio inducta est.

87. Sed enim praedicta Rubrica, quae *de illo certo hymno* loquitur, qua ratione trahi potest, ut ex ea negetur, alios hymnos in choro dici consuevisse? Annon potius quia in choro *hunc hymnum* non esse dicendum asserit, colligere fas erit, alios forte fuisse, qui in choro per alias horas diceren-

(1) Tom. 7. col. 168.

tur? Illae quidem auctoritates, quas supra dedimus, vix, ac ne vix quidem plurimae earum intelligi possunt, nisi de Hymnis in ecclesiastico officio recitandis. En verba Uldarici (1): „Soli nocturni nescio quid hic commiserint, qui cum „ in adventu Domini, et totiens in solemnitatibus specialem „ hymnum habeant, in Quadragesima hoc amiserunt; in „ qua etiam tam parva hora, sicut est Tertia, non caret „ Hymno alio, quam consueto, id est: *Ternis ter horis numerus*: et si hoc apud nos est, tamen *non est ita apud Monachos Italiae, et ipsius sedis Apostolicae, et Ecclesiae Romanae, apud quos nimirum quod ea vice habent aliae horae, habent etiam nocturni* „. Monachi ipsius sedis Apostolicae, et Ecclesiae Romanae quinam congruentius fuisse existimandi sunt, quam Canonici sub Regula monastica viventes, qui aetate Uldarici circa annum 1070. Ecclesiae Lateranensi, aliisque primariis Romae basilicis inserviebant?

88. Quodsi in aliis Romae Ecclesiis hic mos invaluerat, in Vaticana pariter invaluisse censendum est, nisi perspicua argumenta contrariae consuetudinis proferantur. In citata *Appendice V.* Cardinalis Thomasius producit *Officium pro Infirmis* ex vetusto codice membranaceo Archivii Basilicae Vaticanae cum Hymno sapphico = *Christe Caelestis medicina Patris etc.*, qui legitur etiam in Hymnario ejusdem Thomasii ex Breviario Mozarabico extractus. (a) Equidem nulla ratione adduci possum, ut credam, tot Pontifices Romanos ex ordine S. Benedicti ad Apostolicam sedem evectos hymnorum usum, qui apud Monachos communis erat, in omnibus Romae basilicis, et ecclesiis, si forte deerat, non induxis-

(1) Cap. 52. Consuetud. Monasterii Cluniacens.

(a) Albinus, qui prope finem saeculi 8. enituit, in officiis per *Ferias Feria V.* hunc hymnum inseruit, cui hic Titulus: *Hymnus S. Ambrosii pro Infirmis*. Non inu-

tilis esset opera, quae in hymnis S. Ambrosii colligendis, et veterum testimonio vindicandis collocaretur: nam Maurinos in hac parte cessasse multis est confirmatum exemplis.

se . Profecto Pipinus , et Carolus Magnus *unitatis , et perfectae cum sede Apostolica consensionis spiritu permoti* , ut ait Benedictus XIV. (1) , summis viribus contenderunt , ut ritus , officiumque ecclesiasticum Romanum in Galliam inveherent , quod feliciter evenit . Ut idem officium Romanum , Mozarabico abrogato , in Hispania admitteretur , saepius tentatum est , ac tandem obtentum circa annum 1080. . Cum vero indubitatum sit , in Gallia , Hispaniaque toto isthoc tempore hymnorum cantum fuisse observatum , ecquis negabit , officium Romanum , cui se Galli , Hispanique conformare studuerunt , hymnos habuisse ? An simile vero est , Romanos Pontifices , qui consensionem aliarum gentium cum officio sedis Apostolicae expetebant , interea in Urbe permisisse , ut aliae Ecclesiae hymnos haberent , aliae non haberent ? an cum officium divinum Ecclesiae Romanae ceteris proponebant , non officium basilicarum , sed quarundam *singularium Ecclesiarum* significabant ?

89. Neque vero tam leve in hoc diverso ritu est discrimen , ut unum , idemque valeat dici officium Hispanicum , Gallicum , et Romanum , licet in hoc deessent hymni , qui apud alios recitarentur , praesertim cum nullius Auctoris dictum proferatur , qui neget , in Ecclesia Romana adhibitos fuisse hymnos . Walafridus Strabo , qui claruit seculo 9. (2) , postquam hymnorum metricorum consuetudinem exposuerat , nonnullis interjectis circa officii ecclesiastici ritus , *praevaluisse* sedis Apostolicae magisterium in omnibus pene Ecclesiis Latinorum tradit , : Et quamvis in quibusdam Ecclesiis *hymni metrici* non cantentur , tamen in omnibus generales hymni , id est , laudes dicuntur ... Sed privilegio Romanae sedis observato , et congruentia rationabili dispositionum apud eam factarum persuadente factum est , ut *in omnibus pene Latinorum Ecclesiis consuetudo , et magisterium ejusdem sedis*

(1) De Beatificat. , et Canonizat. lib.4. part.2. cap.13. num.5.

(2) De rebus eccles. cap.25.

„ *praevaleret*: quia non est alia traditio aequae sequenda vel in
 „ fidei regula, vel in observationum doctrina „. Quocirca
 ridiculum est solis argumentis negantibus, et quia in uno,
 vel altero *Ordine Romano* mentio hymnorum non fit, conclu-
 dere, vel nullatenus fuisse Romae in usu hymnos, vel saltem in
 primariis Basilicis non fuisse. Quid? si hoc ipsum, quod
 pro certo a plerisque ponitur, falsum est? In libro antiquo, qui
Ordo Romanus dicitur, haec habentur „: In die Palmarum.
 „ Ex Schola Infantes Paraphonistae *hunc hymnum* cantent:
 „ *Gloria, laus, et honor etc.*, clero per viam cantante anti-
 „ phonas, vel responsoria de praesenti festivitate, sive ver-
 „ sus istos in laudem Salvatoris compositos: *Magnum salutis*
 „ *gaudium = laetetur omne seculum etc.*, De consecratione prin-
 „ cipalis chrismatis. Tunc vero subsequantur Pueri in laudem
 „ ejusdem mysterii concinentes *hos versus* ad hoc congruen-
 „ tes: *Audi judex mortuorum etc.*, et clerus respondeat = *O*
 „ *Redemptor sume carmen = Temet concinentium etc.* Ordo in
 „ die Parasceves: *Crux fidelis inter omnes etc.*. Ordo de Sab-
 „ bato sancto in die. Aliqui tamen hic cantant *hymnum* Pru-
 „ dentii: *Inventor rutili dux bone luminis*. Ordo in die S. Pa-
 „ schae. Cum versibus istis in die S. Paschae: *Salve festa*
 „ *dies, toto venerabilis aevo etc.* „.

90. Haec ex *Ordine Romano* antiquissimo. Quin immo in
 Responsoriali, et Antiphonario Cardinalis Thomasii, in quo
 solum responsoria, et antiphonae inseruntur, quaedam sunt
 responsoria, quae pluribus versibus constant, ut in die
 S. Petri ad 2. noctur. *Solve jubente Deo terrarum Petre cate-*
nas, - Qui facis, ut pateant caelestia regna beatis: - Cui Regni cla-
ves, et curam tradit ovilis, - Qui caeli, terraeque Petro commisit
habenas, - Ut reseret clausis, et solvat vincla ligatis. Adeo non
 Ecclesia Romana a metricis cantionibus abhorrebat. Nihil ve-
 ro magis opinionem communiter receptam refellit, quam ina-
 nitas conjecturarum, quibus innititur. Ajunt, ab Haymone
 Generali Franciscanorum, Gregorio IX. jubente, correctum
 Breviarium Romanum, ac tunc primum inductos fuisse hy-
 mnos.

mnos . Diligenter , et enucleate haec historia explicanda est ; video enim plures in ea hallucinari . Correctio Breviarii Romani passim Haymoni tribuitur , jussu , ut alii dicunt , Alexandri IV. , cujus tempore jam obierat Haymo ; ut alii malunt , ex praescripto Innocentii IV. . Wadingus (1) censet id factum sub Gregorio IX. , ejusque auctoritate . Sed quid id est , quod auctoritate Gregorii IX. fuit peractum ? Extat ejus Indultum anno Pontificatus 15. , et ultimo , quod incipit : *Pio vestro Collegio* : „ Vestrae itaque precibus devotionis inducti , ut „ observantia moderni officii , *quod in Breviariis vestris exacta „ diligentia correctum a Nobis , ex statuto Regulae vestrae jux- „ ta Ecclesiae Romanae morem ,* excepto psalterio celebrare „ debetis , sitis contenti perpetuo „ . Nihil igitur correctum fuit in Breviario Romano , sed in Breviariis Franciscanis *jux- ta Ecclesiae Romanae morem ,* idque *ex statuto Regulae Fran- ciscanae* . Nempe legibus suis tenebantur Franciscani officium divinum Ecclesiae Romanae persolvere ; sed cum aliqui Regu- lam negligentes ab eo discederent , Gregorius IX. , et Haymo Generalis eos ad praescriptum Regulae redegerunt . Quaenam autem hic apparet correctio Romani Breviarii ? quaenam hy- mnorum nova introductio ?

91. Post neque ita multo Joannes Parmensis Generalis lit- teras ad Superiores Ordinis dedit (2) , quibus iterum Fratres ad officium Romanum revocavit (a) . Bernardus de Bessa , qui

K

(1) Ad annum 1244. , et Reli- gionis 37. , quo decessit Haymo .

(2) Wadingus ad annum 1249. , Religionis 42. .

(a) „ Quia sicut indubitanter co- „ gnovi nonnulli fratres officium di- „ vinum , qui (sic) de Regula no- „ stra *secundum ordinem S.R.E.* ce- „ lebrare debemus , in littera mu- „ tare interdum , sed in cantu ma- „ xime variare praesumunt etc. ,

„ duxi praesentibus injungendum , „ quod praeter id solum , quod „ Ordinarium Missalis , et Bre- „ viarium a Fratre Haymone san- „ ctae recordationis Praedecessore „ nostro pio correctum studio per „ sedem apostolicam confirmatum , „ et approbatum postea nihilomi- „ nus per Generale Capitulum no- „ scitur continere , ut nihil omni- „ no in cantu , vel littera sub alicu-

socius fuit S. Bonaventurae, (1) hoc praeceptum injunctum asserit, quia nonnulli fratres, „ necessarium ex voto Regulae „ officium *secundum ordinem S. Romanae Ecclesiae* negligebant, et variando, ac lacerando foedabant, . Itaque non illud tunc agebatur, ut Ecclesia Romana a Franciscanis ordinem officii novum, hymnosque acciperet, sed ne illi ab Ordine Romano sive in hymnis, sive in aliis officii partibus aberrarent. Reponunt tamen aliqui, Breviario Franciscanorum ita correcto uti deinde coepisse Pontifices in capella ad S. Joannem Lateranensem, ac postremo Nicolaum III. edixisse, ut in omnibus Urbis Ecclesiis admitteretur. Testem nullum alium afferunt, nisi Radulphum Tungrensem (2): „ Fecit „ (Nicolaus) in Ecclesiis Urbis amoveri Antiphonarios, Gradualia, Missalia, et alios libros officii antiquos quinquaginta, et mandavit, ut de cetero Ecclesiae Urbis uterentur libris, et Breviariis Fratrum Minorum, quorum Regulam etiam confirmavit; unde hodie in Roma omnes libri sunt novi, et Franciscani. „ Hujus assertionis veritatem in dubium revocant Pagius Junior (3), et Benedictus XIV. (4), quia ex *Epistola Apologetica* Petri Abaelardi adversus S. Bernardum colligitur, in omnibus Urbis Ecclesiis officium contractum, sive *Abbreviatum* recitatum fuisse anno 1140. .

92. Audiatur tum Abaelardus, tum Radulphus. Ille in epistola ad S. Bernardum diversas in Ecclesiis consuetudines saepe inductas allegans: „ Antiquam (inquit) Romanae Sedis „ consuetudinem nec ipsa civitas tenet, sed *sola Ecclesia Lateranensis*, quae mater est omnium, *antiquum tenet officium*, „ nulla filiarum suarum in hoc eam sequente, nec ipsa etiam „ Romani Palatii Basilica, . Radulphus (5) diversitatem aliquam pariter agnoscit inter capellam Pontificiam Lateranen-

„ jus festi, seu devotionis obtentu
 „ in hymnis seu responsoriis . . . in
 „ Choro mutari . . . modo aliquo
 „ permittatis. „

(1) Apud Wading, loc.cit.

(2) De Can. observ. prop. 21.

(3) In vita Nicolai III. num. 24.

(4) De Beatific. et Canoniz. lib.

4. part. 2. cap. 13. num. 2.

(5) De Can. obser. pr. cit. 22.

sem, et reliquas Urbis Ecclesias, quia in illa officium Romanum complete non dicebatur. „ Nam olim quando Romani „ Pontifices apud Lateranum residebant, *in eorum capella* servabatur Romanum officium *non ita complete* sicut in aliis „ Urbis Ecclesiis collegiatis. Imo Clerici capellares sive de „ mandato Papae, sive ex se officium Romanum semper breviant, et saepe alterabant, prout Domino Papae, et „ Cardinalibus congruebat observandum. Et huius officii ordinarium vidi Romae a tempore Innocentii III. recollectum. „ Et *istud officium brevium* secuti sunt Fratres Minores. Inde est, quod breviaria eorum, et libros officii intitulant „ secundum consuetudinem *Romanae curiae*, non autem curaverunt mores aliarum Ecclesiarum Urbis Romae recipere, et observare ... Aliae autem nationes orbis Romani libros, et officia sua habent e directo ab ipsis Ecclesiis Romanis, et non a *capella Papae* „.

93. Ex Abaelardi verbis contractio officii in Ecclesiis Romanis praeter Lateranensem haud certo colligi potest, cum diversitas officii sine hac contractione valeat intelligi. Radulphus de Rivo, qui Romae extiterat, et veteres Urbis consuetudines indagaverat, clare distinguens officium *capellare* seu capellae Pontificiae ab officio *Ecclesiae Lateranensis* affirmat, usque ad Nicolai III. Pontificatum apud basilicam Lateranensem, et ceteras omnes Urbis Romae Ecclesias antiquum officium fuisse conservatum integrum, et completum, contra quam putant aliqui. Idem asserit, Franciscanos Breviario contracto capellae Pontificiae adhaesisse, non autem Pontificem in capella officium Franciscanorum cantari iussisse, quod alii affirmant. Propterea si verum est, Nicolaum III. in omnes Urbis Ecclesias Breviaria, et libros Minorum invexisse, nihil inde consequitur, nisi officium capellae Pontificiae contractum ad Franciscanos primum, deinde ad alias Ecclesias fuisse propagatum. Equidem suspicor, *Ordinarium*, de quo Radulphus loquitur, esse illum ipsum *ordinem Cencii Camerarii*, qui post Innocentium III. ad cathe-

dram Pontificiam euectus est, et suum *divini officii ordinem* sedente Innocentio III. composuit. Hic Cencii ordo, alterque paulo antiquior Benedicti Canonici ea tantum explicant, quae coram Pontifice agebantur, hymnos non indicant, excepto hymno *Gloria, laus, et honor*, in Dominica palmarum cantari solito. Franciscani officium contractum capellae amplectentes hymnos, qui in omnibus Urbis Ecclesiis etiam collegiatis canebantur, admittere voluerunt. Quare cum hymni fuerint a Franciscanis juxta ritum Romanae Ecclesiae usurpati, dici nequit, tunc primum in Ecclesia Romana fuisse in usu, cum Nicolaus libros, et Breviaria Minorum in eam invexit. Quamquam quid his immoror, cum ante Nicolaum III. sub Urbano IV. S. Thomas hymnos pro officio, et festo sanctissimi Corporis Christi hujus Pontificis jussu condiderit? Et Grancolas quidem, qui defendit (1), Germanos nullum unquam officium habuisse praeter Romanum illuc a Bonifacio Moguntino Episcopo, et Germaniae Apostolo illatum, ac propterea in *Ordinem Romanum* Commentarios edidisse Walafridum, et Rhabanum Maurum, quo pacto se tueri potest, dum negat, in *ullo Ordine Romano* hymnorum mentionem fieri? Nam Germani hymnos concinebant, Walafridus, et Rhabanus inter reliquas officii partes hymnos enumerant, et laudant.

94. Ipse Decanus Tungrensis, cujus allegantur verba, ut a Franciscanis hymnos in Breviarium Romanum commigrasse conficiatur, Franciscanos potius objurgat, quod plures Romani Breviarii hymnos omitterent (2). „ In Romano, et Benedictino officio ad nocturnos dicitur unus hymnus... Dominicis quotidianis in Sabbato: *Deus Creator ... hunc hymnum Fratres Minores, et plures alios male omittunt*, quia authenticus est, et multum pulcher... *Alii omnes feriales omittunt*, et Dominicales aestivales in feriis repetunt, ut Praedicatores; *securius est sequi morem Romanum* „. Itaque non a Franciscanis capella Pontificis desumpsit officium, sed Fran-

(1) Commentar. Histor. cap. 12. (2) De Canon. observant. propos. 13.

ciscani ex praescripto Regulae cum morem Romanum sequi tenerentur, officium capellae Pontificiae elegerunt, a quo non semel recedentes in viam, et ordinem reduci debuerunt. Quibus omnibus minime est contrarius Radulphus.

95. Inanior est altera conjectura, quod in officio Defunctorum, et Hebdomadae majoris hymni praetermittuntur ex veteri consuetudine, qua nulli in officio hymni recitabantur. Amalarius ipse, qui a contrariae opinionis auctoribus testis producitur, quia, ut aiunt, in suis libris *de Divinis officiis* saepe de *Ordine Romano* loquitur, ac nunquam de hymnis, Amalarius, inquam, diversam prorsus rationem reddit, cur hymni omittantur (1). „ In quibusdam vero locis non ignoro „ in Passione Domini tribus nocturnis XII. Psalmos, et XII. „ lectiones cum responsoriis agi: ubi *praetermittuntur hymni*, „ et cantici, quippe qui pertinent ad laetitiam „. Durandus (2), qui floruit seculo XIII., de omissione hymnorum tum his diebus, tum in die festo Epiphaniae veluti de re antiquissima disputat, cur nempe his destinatis diebus praetermittantur, aliis vero recitentur, causasque pro varietate festorum varias, congruentesque designat, quae videri possunt apud eum (3), et apud Peironet (4). Quare ut huic disputationi satis quidem longae, sed ad errorem inveteratum e multorum animis evellendum propemodum necessariae, finem imponam, recte affirmare mihi posse videor, *Hymnos metricos* in Ecclesiis etiam primariis Urbis seculo XII., et longe ante solitos fuisse inter divina officia decantari. Atque hujusce consuetudinis originem repetere possumus vel ab ipsis nascentis Ecclesiae initiis, vel ab Ambrosianae Ecclesiae exemplo, vel saltem ab eo tempore, quo Monachi Benedictini primum florere, et ubique diffundi coeperunt.

(1) Supplement. ad 4. Lib. de divinis officiis tom. 2. Analector. Mabillonii.

(2) Rational. divini officii.

(3) Lib. 6. cap. 16., et 72., et 87.

(4) In Manuali Breviarii Romani Gallice part. 2. cap. 17. §. 11. cap. 29. §. 5., cap. 31. §. 6.

§. XVIII.

Monachorum hymnodia.

96. Videamus igitur, quam late in Monasteriis consuetudo concinnae modulationis hymnorum patuerit. Praemittenda est assertio Merati (1), „ Nulli quoque hymni apud Graecos extant, neque apud veteres orientis Monachos, cum „ Cassianus eorum non meminerit, sicut etiam nullam mentionem hymnorum faciunt in occidente Regulae S. Columbani, S. Isidori, S. Fructuosi, Magistri, et Donati. „ Faciunt primae Regulae S. Caesarii, et S. Aureliani in Gallia, et S. Benedicti in Italia „. Quae quam oppido falsa sint, ex superioribus argui potest, et ex modo enarrandis manifestius patebit. Ac de S. Ephrem, ac Magno Basilio, quae hic essent commemoranda, praemissa sunt §. XII. num. 50., et §. XIII. num. 57. De Hymnis Monachorum videri potest Sozomenus (2). *Deum perpetuo celebrant oratione, et hymnis juxta Ecclesiae ritum vacantes.* (3) *Disciplina vero communis haec fuit pene omnibus, animae quidem praecipuam curam gerere ... orando scilicet, jejunando, ac divinos hymnos canendo.* Quae omnia ad seculum IV. spectant, quo disciplina monastica coepit innotescere, nam Therapeutae Philonis, si Christiani, et monachi fuerunt, sub eodem vivendi instituto non permanserunt, aut si permanserunt, eorum historia, et memoria oblitterata penitus est. Quod autem asserit Theodoretus (4), Flavianum, et Theodorum monachos primos duas in partes psallentium choros divisisse, et alternis canere docuisse, confirmatque Theodorus Mopsuestenus eorum aequalis, cujus verba refert Nicetas (5), id, inquam, fortasse Antiochiae ita

(1) Num. 3. in Notis ad Gavant.
in Rubric. Breviar. Roman. part. 2.
sect. 5. cap. 6.

(2) Lib. 6. cap. 33.

(3) Cap. 34. lib. 6.

(4) Lib. 2. Hist. eccles. cap. 19.

(5) Thesaur. orthodoxae fidei
lib. 5. cap. 30.

accidit, ut novus iste mos induceretur a praedictis monachis, vel intermissus instauraretur, si nempe a S. Ignatio Martyre ex divina visione Angelorum alternis canentium, quod praeter Nicephorum tradit Socrates (1), inductus fuerat; aut etiam in choris separandis novam aliquam formam illi invenerunt, quae ad reliquos inde pervaserit.

97. Verum alternum concentum ante Flavianum, et Theodorum monachos in quibusdam saltem Ecclesiis usurpatum fuisse, evidenter est in superioribus §§. demonstratum, et verba Theodori Mopsuesteni a Niceta adducta comprobant hoc ipsum, cum Theodorus affirmet, hos duos monachos a Syris hunc morem fuisse mutuatos, ut observat Henricus Valesius (2). Martene (3), „ Certissimum est, inquit, antiquiores monachos non divisis choris, sed unum dumtaxat, quem interim auscultarent alii in silentio, medium psalmos decantasse „. Nititur auctoritate Cassiani (4). At Cassianus loquitur ibi de solis Aegypti monachis; nam de aliis (5) praemiserat: „ Quidam enim vicanos, seu tricenos psalmos, et hos ipsos *antiphonarum* protelatos melodiis, et adjunctione quarumdam modulationum debere dici singulis noctibus censuerunt... *totque propemodum typos, ac regulas vidimus, quot etiam monasteria, cellasque conspeximus* „. Profecto aetatem Cassiani Theodorus, et Flavianus praecesserant, ac proinde cum ille orientem peragravit, praefatam consuetudinem antiphonariae psalmodiae plurimis in locis vigentem invenerit, necesse est.

98. In occidente autem Monachi libentissime Ambrosianum morem canendi hymnos sequuti sunt. S. Caesarius Arelatensis Episcopus in Regula ad Virgines (6), approbata a S. Hormisda Pontifice, qui obiit anno 523., praescribit ordinem

(1) Lib. 6. cap. 8.

(2) Ad Socratis lib. 6. cap. 8.

(3) De antiq. Eccles. ritib. tom. 4. lib. 1. cap. 2. num. 42.

(4) De Instit. Coenob. lib. 2. c. 5.

(5) Cap. 2.

(6) Ex Bollandi ad diem 12. Januarii.

psallendi *ex maxima parte secundum ordinem monasterii Lir-
nensis*. „ Ad nocturnum psallantur psalmi decem, et octo ;
„ antiphonae minores cum allelujaticis suis, et lectiones
„ duae, *Hymnus*, et capitellum etc. . . . *Hymnus = Jam sur-
git hora tertia . . . Jam sexta sensim volvitur . . . ter hora tri-
na volvitur . . . Hic est dies verus Dei . . . Christe precamur
annue . . . Christe, qui lux es, et dies . . . Rex aeterne Domi-
ne . . . Magna, et mirabilia . . . Mediae noctis tempus est . . .
Aeterne rerum conditor . . . Fulgentis author aetheris . . .
Deus, qui certis legibus . . . Deus creator omnium (a).*
S. Benedictus in Regula (1) : „ Inde sequatur *Ambro-
sianum* : deinde sex psalmi cum antiphonis. (2) „ et sub-
„ sequatur mox Abbas hymnum = *Te decet laus*. (3) „
„ Prima hora dicantur psalmi tres etc., hymnus ejusdem
„ horae post versum = *Deus in adiutorium meum inten-
de* . . . Tertia vero, Sexta, et Nona eodem ordine ce-
„ lebretur . . . id est, versus hymni earundem horarum . . .
„ Inde (in vespertina synaxi) responsorium, *Ambrosia-
num* Hymnus ejusdem horae (completorii) „
S. Aurelianus Arelatensis post finem regulae (4) „ . Hy-
mnus :

(a) S. Caesarium Laicos quo-
que, et populares homines coegis-
se, ut psalmos, et hymnos pro-
merent, et Clericorum more alii
graece, alii latine prosas, et anti-
phonas succinerent, auctor est
Cyprianus in ejus Vita. Quod
Cardinali Bona *Rer. Liturg. lib. 1.
cap. 24.* sublatum videtur a conci-
lio Turonensi II. *cap. 4.* Antipho-
nas quidem in sua Regula praescri-
bit S. Caesarius ea fere vocis signi-
ficatione, aut etiam eadem pror-
sus, quae nunc est in usu. Ejus-
dem S. Caesarii Regula ad Mona-
chos habetur apud Holstenium

Tom. 3. p. 72., qua similis Ordo of-
ficii divini continetur. In hac Hol-
stenii Collectione sola Regula SS.
Pauli, et Stephani hymnos huma-
no ingenio compositos videtur pro-
hibuisse *cap. 14. Tom. 2. pag. 93.* „
„ Nullus praesumat responsoria,
„ vel antiphonas, *quae solent ali-
qui composito sono pro suo libitu,
et non ex Canonica Scriptura as-
sumpta canere*, in Congregatio-
„ ne ista meditari, vel dicere. „

(1) Cap. 9. apud Holstenium
tom. 2. pag. 25.

(2) Cap. XI. (3) Cap. 18.

(4) Tom. 2. pag. 109., et seq.

„mnus : *Jam surgit hora tertia . Jam sexta sensim volvitur : Ter*
 „*hora trina volvitur . Hic est dies verus Dei .* Hymnus ad pri-
 „mos nocturnos : *Aeterne rerum conditor : ad secundos : Ma-*
 „*gna , et mirabilia etc. ,* „.

99. S. Isidorus (1) „ : In vespertinis autem officiis primo
 „lucernarium , deinde psalmi duo , responsorium unum ,
 „hymnus , atque oratio dicenda est „ . Quem S. Isidori lo-
 cum doctissimus Martene cum *num.* 70. allegaverit , vehe-
 menter miror , cur *num.* 39. ejusdem capituli scripserit „ : De
 „hymnorum usu apud veteres monachos nihil apud Cassia-
 „num , aliasque orientalium Patrum Regulas , sed neque in
 „Regula incerti auctoris sub nomine S. Augustini vulgata ,
 „neque in Regula S. Columbani , S. Isidori , S. Fructuosi ,
 „Magistri , Donati , Cujusdam ad monachos „ . Non est au-
 tem hic solus locus , quo Regula S. Isidori hymnos ordinat ;
 nam in eadem Regula statuitur (2) , quod „ in tertia , sexta ,
 „et nona tres psalmi dicendi sunt , responsorium unum ,
 „lectiones ex veteri , novoque testamento duae : deinde lau-
 „des , *hymnus* , atque oratio „ . Nec dubitari de S. Isidoro
 posset , quin hymnos ecclesiasticos adamaverit , cum praefue-
 rit , parsque maxima fuerit Concilii IV. Toletani , in quo
 acerrime propugnata est Apostolica hymnorum consuetudo .

100. Verum etiam de S. Columbano Sigebertus Gembla-
 censis (3) narrat , quod „ tanto sapientiae thesauro est dita-
 „tus , ut adhuc adolescens *librum psalmorum* elimato sermone
 „scriberet , et alia multa ederet *vel ad canendum digna* , vel
 „ad docendum utilia „ . Fit pariter mentio psalmorum , et
hymnorum in Regula S. Augustini ad Moniales (4) , et in Re-
 gula S. Donati (5) . Ex quo satis revincitur sententia Martenii,
 et aliorum , qui , ut videtur , eo duce in eundem errorem in-
 ciderunt , ut Schola Liturgica Collegii Romani in *Conclusioni-*

L

(1) Reg. cap. 7.

(3) De Scriptor. Eccles.

(2) Tom. 3. Holsten. pag. 208.
cap. 7.

(4) Cap. 4. pag. 7. tom. 3.

(5) Cap. 17. pag. 91. ibidem.

bus anno 1751. editis Decade 32., quarum auctor est, non Benedictus XIV., ut quidam putarunt, sed Emmanuel Azevedo. His, ut alios praeteream, adhaesit Joannes Peregrinus Pianacci in *Tractatu de divino officio* Clementi XIV. dicato (1): *Ne anche nell' Occidente, inquit, sene vede vestigio in quelle [Regole] de' SS. Colombano, e Cesario in Francia, e de' SS. Isidoro, e Fruttuoso in Ispagna.* Ita ille de hymnis loquens Martenii assertionem transcribit, additque Regulam S. Caesarii; cum tot contraria sint evidentissima argumenta.

101. Praeterea Regula S. Fructuosi nihil aliud est nisi quaedam admonitio, et commentatio in Regulam S. Benedicti, ut probat Mabillonius citandus §. XXI. num. 114., neque a S. Fructuoso hymni rejici poterant, quos per Hispaniam, Galliamque omnem retinendos praeceperat Concilium Toletanum IV., et VIII., cujus verba referentur §. eodem, num. 117.. Concilium Toletanum XI. cap. 3. decrevit, quod *Abbatibus sane indultis officiis, quae juxta voluntatem sui Episcopi regulariter illis implenda sunt, cetera officia publica, id est, Vesperam, Matutinum, sive Missam aliter quam in principali Ecclesia celebrare non liceat.* S. Fructuosus Concilio X. Toletano subscripsit, quod anno 656. habitum fuit, scilicet undeviginti annos ante Concilium XI.. Quapropter si aliquod forte discrimen inter officium commune Hispanicum, et officium a S. Fructuoso ordinatum intercessit, hoc decreto Concilii Toletani XI. sublatum fuit. Praeterquam quod Monachi Episcopis penitus subjecti erant (a), et cum in Concilio Toletano III. jusserint Episcopi, unum idemque officium in universa Hispania, Galliaque celebrari, quis dubitet, plerosque Episcopos etiam in monasteriis id exequi voluisse?

102. Decipiuntur similiter, qui apud Monachos in occidente non viguisse hymnos dicunt, quia in Regula S. Donati non fit eorum mentio. Donatus Episcopus Vesontiensis (2)

(1) Part. 1. cap. 27.

Hispan. Dissert. 6. cap. 2.

(a) Egregie id probat Cajetanus Cennius tom. 2. de *Antiquit. Eccles.*

(2) In veter. Cod. MSS. apud Holstenium.

Fideles viros sub B. Benedicti, et B. Columbani Luxoviensi Regula victuros instituit. Et in Regula Gauthstudae Abbatissae, aliisque Virginibus nuncupata ita loquitur, „: Quamquam
„ vos juxta normam Regulae, vasa pretiosissima, egregie no-
„ verim quotidie vitam ducere; attamen qualiter magis ex-
„ cellere debeatis, sagaci vultis semper intentione perquirere.
„ Quam ob causam saepius mihi injungitis, ut explorata
„ S. Caesarii Arelatensis Episcopi regula, quae specialibus
„ Christi Virginibus dedicata est, una cum Beatissimorum
„ Benedicti quoque, et Columbani Abbatum, ut puta (ut ita
„ dixerim) collectis in unum flosculis ad instar Enchiridion
„ excerpere vobis, vel coacervare deberem etc. „. Igitur cum
S. Donatus cap. 17. obiter hymnorum meminit, intelligendus est
de illis hymnis esse loquutus, quos Moniales juxta normam Re-
gulae S. Caesarii recitabant. Praetereo, Mabillonium (1) multis
argumentis contra Bollandianos demonstrandum suscepisse,
Regulam S. Benedicti Coenobiis S. Columbani a prima eorum
origine fuisse impositam simul cum S. Columbani Regula.

103. Quae vero deinde consequuta sunt tempora, ita clare observantiam monachorum in hymnis concinendis praeserunt, ut id confirmatione minime indigeat. Annotandum est tamen, quod circa eorum cantum apud Cluniacenses testatur Uldaricus (2). „ Quamquam illorum hymnorum melodia, qui cantantur in Pascha, ita sit plana, et in directum, et in ipso sacrosanctae dominicae Resurrectionis die non magis solemnis, quam si iidem hymni ad aliquem, ut ita dicam, privatum diem pertinerent, quod nobis relictum a simplicitate seniorum nostrorum adhuc ita teneatur... Et si qua persona esset idonea, quae id Domno Abbati suggereret, et suaderet, fortassis emendari juberet „. Monachi Claravallenses sub S. Bernardi disciplina in hymnorum usu aliquantum a communi Ecclesiae consuetudine recesserunt, si fides habenda sit Petro Abaelardo,

L 2

(1) Tom. I. Annal. Benedict. in Praefat. (2) Lib. 2. cap. 25.

qui, ut contra S. Bernardum defenderet, recte a se in oratione dominica pro *Panem nostrum quotidianum* substitutum fuisse *Panem nostrum supersubstantialem* novitates monasterii Claravallensis in officio divino illi exprobrat (1): „ Quorum,
 „ ut pauca commemorem, inquit, pace vestra *hymnos solitos*
 „ *respuistis*, et quosdam apud nos inauditos, et fere omni-
 „ bus Ecclesiis incognitos, ac minus sufficientes introduxi-
 „ stis. Unde et per totum annum in vigiliis tam feriarum,
 „ quam festivitatum uno hymno, et eodem contenti estis,
 „ cum Ecclesia pro diversitate feriarum, vel festivitatum di-
 „ versis utatur hymnis... Cum hoc triduum tamquam exe-
 „ quiae Domini in luctu peragatur... non mediocriter mi-
 „ randum videtur vel invitatorium, vel hymnum, vel gloria,
 „ quae potius gaudii voces sunt, decantari... Quae omnia
 „ cum omnibus in magnam admirationem veniant, cur haec
 „ scilicet vestra novitas *totius Ecclesiae usui* apud vos praefe-
 „ ratur, nec tamen ab institutione vestra receditis, ?

104. Sed nimis operosus, neque utilis labor esset ea omnia persequi, quae in re hymnaria ad varietates, dissensionesque monachorum tum inter se, tum cum ceteris Ecclesiarum moribus, ac ritibus pertinere viderentur. Fuerunt autem aliqui SS. Patrum testimoniis contra cantum theatralem in ecclesiis quibusdam usitatum decepti, qui temere affirmarent, nullo pacto in ecclesia psalmorum, hymnorumve cantum esse celebrandum. Horum, qui *Petrobusiani* dicebantur, errorem refellit Petrus Abbas Cluniacensis in *tractatu adversus illos, qui negabant esse ore cantandum*. Consuli potest Teophilus Raynaudus (2), qui sicuti effeminatos in ecclesiis concentus ex Origine (3), ex S. Hieronymo (4), et ex S. Augustino (5) fuse exagitat, ita moderatam psalmodiae, et hymnodiae modulationem defendit.

(1) In Epist. 5. ad S. Bernardum.

(4) In Cap. 1. ad Ephesios, et

(2) tom. 1. Haeteroclit. part. 1. pag. 162., et seq.

ad Rusticum de Institutione Monachi.

(3) Homil. 6. in Judic. a medio.

(5) 10. Confes. cap. 33.

§. XIX.

Novi hymnorum impugnatores.

105. **V**erum in cantu ecclesiastico, nisi Episcopi invigilent, facile est, ut corruptelae irrepant, contra quas licuit semper, licebitque declamare. Sed hymnos ecclesiasticos post tantam SS. Patrum, et Ecclesiarum consensionem cur aliqui explodendos censuerint, nullam video esse causam idoneam. Canonem Concilii Laodicensi *de privatis, et vulgaribus psalmis rejiciendis* supra exhibuimus. Concilium Carthaginense III. celebratum est circa tempora Siricii, cujus hic canon ordine 47. circumfertur: *Item placuit, ut praeter scripturas canonicas nihil in Ecclesia legatur sub nomine divinarum Scripturarum ... Liceat etiam legi Passiones Martyrum, cum anniversarii eorum dies celebrantur.* Harduinus putat, hunc canonem pertinere ad caput 24. Concilii Carthaginensis celebrati sub Bonifacio, cujus fit in eo mentio, post duodecimum Honorii consulatum, et octavum Theodosii. Cujuscumque tamen Concilii dicatur esse praedictus canon, usum hymnorum non tollit, cum hi non legantur *sub nomine divinarum Scripturarum*. Immo cum concedat, Passiones Martyrum in ecclesia legi, ecurr hymnos, quibus Passiones, et triumphi Martyrum celebrantur, legere, et canere non permittet?

106. Certius contra carminum ecclesiasticorum observantiam profertur canon 12. Concilii Bracarenensis anno 561. celebrati: „ Item placuit, ut extra psalmos, vel canonicarum „ Scripturarum novi, et veteris testamenti *nihil poetice compositum* in ecclesia psallatur; sicut et sancti praecipiunt „ Canones „ . Quid clarius? Nihilominus P. Henricus Florez (1) in Cajetanum Cenni invehitur, quod asseruerit, Concilium Bracarense hymnos reprobasse, vehementer mira-

(1) Tom. 3. Hispaniae Sacrae Dissert. 1. cap. 3.

tus, Beneficiatum S. Petri Vaticani (a) ad explicationem canonis parum piam descendisse: benignamque interpretationem ipse adhibere contendit, conatu certe magis pio, quam critico. Quid enim refert, quod addat canon = *sicut et sancti praecipiant Canones*? Nam si Patres illi credebant, sanctis canonibus praeceptum esse, ut *nihil poeticum* in Ecclesia psalleretur, recte omnia canonis verba procedunt in sensu obvio, ut nihil omnino in ecclesia *poetice compositum* caneretur. (b)

107. Quod autem Florez ait, canonem concilii Bracaren-
sis contra Priscillianistas, qui altas radices egerant in Gallae-
cia, quique jam olim hymnum Domino nostro Jesu Christo
adscriptum commenti fuerant, a Patribus fuisse directum, ac

(a) Nescio quid magnum Flore-
zium noster de Beneficiatis S. Petri
sibi finxerat, nisi forte existima-
bat, aliquam infallibilitatis Ponti-
ficiae particulam Beneficiatis S. Pe-
tri communicari, ne Concilii cu-
juspiam Provincialis canones alie-
no sensu accipiant. Certe inter-
pretatio Cennii piissimis, doctis-
simisque hominibus perplacet Ma-
billonio, Martenio, Pinio, Gran-
colae, Meratio, aliisque. Ex-
plicationem Florezii fortassis pro-
baverit Binghamus, qui *lib. 14.*
Orig. eccl. cap. 1. §. 17. hunc ti-
tulum fidenter posuit: *Nulla contra*
psalmos, ac hymnos humano studio
compositos, ut tales facta objectio.
At de Canone Concilii Bracaren-
sis altum silentium in toto illo pa-
ragrapho. Alias objectiones pari-
ter omittit, neque eis, quas sibi
proponit, plene satisfacit. Saepe
miratus sum pervulgatae de hoc
scriptore famae diligentiam non
respondere; ac dolendum est,
quod Cl. P. Mamachius eruditissi-

um opus *de ecclesiasticis antiqui-
tatibus* non absolverit, aut, eo
cessante ob amplissima reipublicae
christianae munera ipsi collata,
alius non sit aggressus perficere.

(b) Franciscus Lopez de Barre-
ra Chartophylacii Hispanae Lega-
tionis in Urbe Praefectus edidit an-
no 1758. Dissertationem perquam
eruditam, qua non solum opinionem
Cennii quemdam antiquum Cano-
num codicem S. Isidoro tribuentis
refellit, sed etiam alium codicem
antiquum ipse producit, quem es-
se ipsum verum veteris Ecclesiae
Hispanicae codicem juxta reforma-
tionem S. Martini Bracaren-
sis dispositum ostendere conatur. Hujus
codicis canon 67. his verbis est con-
ceptus: *Non oportet psalmos com-*
positos, et vulgares in Ecclesia di-
cere, neque Libros, qui sunt ex-
tra Canonem legere, nisi solos ca-
nonicos novi et veteris testamenti.
Qua explicatione manifestior red-
ditur sententia concilii Braca-
rensis.

similiter canonem Concilii Laodicensi contra plebeos, et vulgares hymnos adversus Paulum Samosatenum prodiisse, (nam utrumque canonem Florez in bonam partem accipit), id, inquam, in primis admodum incertum est, vel potius falsum. Etenim nihil est causae, cur Patres Bracarenenses hymnum Jesu Christi confictum, quem Priscillianistae *abscondebant* potius, quam *evulgabant*, prae oculis habuisse dicantur, cum *nihil poetice compositum in ecclesia canendum* esse decernebant (a). Ita etiam Laodicensi Patres insania Pauli Samosateni, quae seculo praecedenti in Concilio Antiocheno fuerat compressa, permoti fuisse non videntur, ut psalmos vulgares, et plebejos prohiberent. Deinde licet isthaec, vel alia consimilis causa Patres utriusque Concilii compulerit, ut novum aliquod decretum circa hymnos humano ingenio compositos pronunciarent, tamen probabilissimum est, quod, dum periculum omne effugere conantur, falcem ad radicem apposuerint, ac carmina omnia ab ecclesiasticis coetibus, et cantibus expulerint, nihilque aliud praeter Scripturas canonicas admiserint; quod verba ipsa canonum ostendunt, nisi aliqua violenta explicatione alio detorqueantur. Crediderim, Patres Concilii Bracarenensis contra consuetudines monachorum hunc de hymnis canonem condidisse; nam canon I. haec habet. *Placuit omnibus communi consensu, ut unus, atque idem psallendi Ordo in matutinis, ac vespertinis officiis teneatur; et non diversae, ac privatae, neque monasteriorum consuetudines cum ecclesiastica Regula sint permixtae.*

108. Sicui tamen benignior Canonum interpretatio arri-

(a) Ex versiculis hymni Priscillianistarum, quos S. Augustinus profert, agnoscere potuit Florezius, eum hymnum non fuisse *poeticum*, aut *metricum*, si facultatem poeticam callebat. Sed ex pluribus ejus historiae locis arguo, ipsum sublimibus scientiis multo magis, quam his levioribus doctri-

nis fuisse excultum. Versiculi, sive verba hymni sunt: *Solvere volo, et solvi volo. Salvare volo, et salvari volo. Plangere volo, tundite vos omnes. Ornare volo, et ornari volo. Lucerna sum tibi, ille qui me vides. Janua sum tibi, quicumque me pulsas. Qui vides, quod ago, tace opera mea.*

deat, per me licet: dummodo hoc mihi vicissim concedatur; unius, alteriusve Concilii particularis auctoritatem, siqua tamen sit ecclesiasticis hymnis contraria, nequaquam Apostolicae, et communi traditioni gravissimis Patrum, et Conciliorum attestationibus comprobatae praejudicare: ob illam etiam rationem, quia antiquis temporibus sua officia quique Episcopi, vel Provinciae ordinabant, ac proinde liberum ipsis erat hymnos admittere, vel explodere. Et quoniam ex hac libertate timeri poterant incommoda, idcirco minus est mirandum, si aliqui Episcopi solam sacrae scripturae recitationem, vel modulationem in Ecclesiis stabiliendam esse arbitrentur.

§. XX.

*Ecclesiasticae Hymnodiae Adversarii
refelluntur.*

109. **H**is certe canonibus Concilii Laodicensi, et Bracaren-
sis Agobardus Lugdunensis Episcopus circa annum 813. per-
suadere conabatur (1), nihil omnino in divinis officiis esse ca-
nendum, nisi quod ex sacra pagina esset depromptum: *Sed
et reverenda Concilia Patrum*, inquit, *decernunt, nequaquam
plebejos psalmos in Ecclesia decantandos, et nihil poetice compo-
situm in divinis laudibus usurpandum.* Hunc tamen errorem
Agobardi (sic enim eum appellat (2) Cardinalis Bona) egre-
gie refutarunt Stephanus Durantus, sive verus sit auctor
Lib. de Rit. Petrus Danezius Episcopus (3), Bellarminus (4),
Suarez (5), aliique permulti. Quin etiam librum Agobardi,
viri alioqui sanctitate illustris, ab Inquisitoribus Hispanicis
notatum censura fuisse monet Theophilus Raynaudus (6).
Ac fortasse ex hac Agobardi opinione contigit, ut in Ecclesia
Lugdu-

(1) De ritu psallendi, et de
correctione Antiphonarii.

(2) Divinae psalmod. c. 16. §. 14.

(3) Lib. 3. de ritibus cap. 18.

(4) Lib. de operibus in particu-
lari c. 14. (5) Lib. 4. de orat. c. 2.

(6) In Paralipom. ad Indicem
Sanctorum Lugdunensium p. 599.

Lugdunensis nulli adhuc hymni nisi in completorio concinantur. Sed vel hic ipse hymnus in completorio admissus, qui singulis feriis, et festis mutatur (a), et antiphonae, responsoria, versus, et multa alia, quae licet non desumpta ex Sacris Litteris in officio Ecclesiae Lugdunensis leguntur, argumento sunt, a Lugdunensibus flocci habitam fuisse sui Episcopi sententiam, praesertim cum ipse contra Antiphonarium S. Gregorii Magni, cui illud adscribendum esse pernegabat, orationis suae jacula potissimum contorserit.

110. Ceterum ut appareat, ad hymnos quod attinet, nullam fuisse Agobardo rationem, cur eos rejecerit, canonem 30. Concilii Agathensis anno 506. non modo multo ante Agobardum, sed etiam ante Bracarense Concilium celebrati in medium proferre non pigebit,,. Et quia convenit, inquit, ,, ordinem Ecclesiae ab omnibus aequaliter custodiri, studendum est, ut *sicut ubique fit, post antiphonas collectiones per ordinem ab Episcopis, vel Presbyteris dicantur, et hymni matutini, vel vespertini diebus omnibus decantentur*, et in conclusionem matutinarum, vel vespertinarum Missarum *post hymnos capitella de psalmis dicantur*,,. Sexennio post Concilium Bracarense habita est Synodus Turonensis anno 567., quae decretum Concilii Bracarenensis singillatim videtur refutare canone 23. . ,, Licet hymnos Ambrosianos habeamus in canone; tamen quia reliquorum sunt aliqui, qui digni sunt

M

(a) P. Paulus M. Paciaudus in *Antiquit. Christ. de cultu S. Joannis Baptistae Dissertat. 4. cap. 6.* postquam asseruerat, Ecclesiam Lugdunensem a cantionibus metricis abstinere *praeterquam in Completorio*, subjicit in Nota, neque impugnat assertionem falsam, et quadamtenus contrariam Petri Persin Episcopi Pontiiopolis in Gallia, *Quod Ecclesia Lugdunensis ex prae-*

scripto Concilii Bracarenensis, et monito S. Agobardi: *ne dit point d' Hymnes dans tous ses Offices.* Neque silendum est, S. Agobardum, quamvis hymnos ab officiis ecclesiasticis amandaverit, non tamen ab iis pangendis abhorruisse, cum illius Hymnus in Translatione Reliquiarum SS. Martyrum Cypriani, Sperati, et Pantaleonis ad nos usque pervenerit.

„ forma cantari , volumus libenter amplecti eos praeterea ,
 „ quorum auctorum nomina fuerint in limine praenotata :
 „ *quoniam quae fide constiterint , dicendi ratione non obstant* „ .
 Nimirum , ut ego arbitror , quoniam Patres Bracarenses *poeticas cantiones* a divinis officiis removendas autumaverant , Concilium Turonense respondet , quae fide constiterint , *dicendi ratione* non obstare .

III. Addita vero est lex , ut hymnographorum nomina notarentur ; quod illis temporibus opportunum visum fuit , ne callidi haeretici latenter suos errores instillarent . Hoc ipsum observatum fuit in Breviario Romano jussu S. Pii V. edito ; sed cum animadversum fuisset , ambiguum valde esse , an antiqui auctores , quorum nomina praemittebantur , vere eos hymnos composuissent , nullum praeterea esse periculum erroris , cum examine , et auctoritate Ecclesiae illiusmodi hymni comprobati essent , in editionibus consequentibus auctorum nomina praetermissa sunt . Sed ut eo redeam , unde aliquantulum diverti , ad eandem prohibitionem Concilii Bracarensis respexisse videtur Concilium IV. Toletanum anno 632. , cuius canonem 13. dedimus supra §. V. num. 18. . Etenim ad eam alludunt , vel non multum abludunt illa verba : *Quos tamen (hymnos) quidam specialiter reprobant pro eo quod de Scripturis sanctorum canonum , vel Apostolica traditione non existant etc.* . Eoque validior erit haec conjectura , si prope finem canonis pro *Gallia* legatur *Gallaecia* , seu *Galicia* , ut in quibusdam MSS. legitur , videlicet „ : Sicut igitur orationes , ita hymnos in laudem Dei compositos nullus vestrum „ ulterius improbet , sed pari modo *Galicia* , Hispaniaque celebret , excommunicatione plectendi , qui hymnos rejicere „ fuerint ausi „ . Itaque cum huic IV. Concilio Toletano inter alios subscripserit Julianus Bracarensis Metropolitanus , qui Gallaecis praeerat , consequitur , Clerum Gallaeciae opinionem de reprobandis hymnis , si eam , ut videtur , amplexus fuerat , deinceps abjecisse , ac cum reliquis Hispaniae Provinciis veterem Ecclesiae consuetudinem adoptasse .

§. XXI

*Antiqua Ecclesiae Hispanae consuetudo
in hymnis celebrandis .*

112. Quis crederet , ex hoc canone 13. Concilii Toletani argumentari aliquem potuisse , ante id tempus non videri in usu fuisse apud Hispaniam Hymnos ecclesiasticos ? Atqui ita sibi colligere visus est Cajetanus Cenni (1) , quem merito refellit Florez in *Hispania Sacra* (2) . Equidem de Hymno S. Jacobi in officio Mozarabico : *O Dei verbum Patris ore proditum etc.* , quem ex codice antiquo Ecclesiae Toletanae correctum exhibet Florez (3) , nihil habeo certum , quo primum tempore prodierit , de quo in *Hymnodia* ad diem 25. Julii disputabo . At consuetudinem in Hispaniis viguisse decantandi hymnos in officio ecclesiastico ante IV. Concilium Toletanum quis ita ineptus sit , ut audeat inficiari ? Quis in ipso canone 13. hujus Concilii perspicue non legat , morem antiquum propugnari ? Agitur in eo canone contra *quosdam* , qui hymnos humano studio compositos reprobabant ; approbabant ergo ceteri , et quidem Salvatoris , et Apostolorum exemplo permoti . *De hymnis etiam canendis* (inquiunt Patres) *et Salvatoris , et Apostolorum habemus exemplum* .

113. At Concilium Bracarense (reponit Cennius) hymnos reprobavit . Non repugno . Sed hujus canonem editum contendo contra usum cum alibi , tum in *reliquis Hispaniae partibus* vigentem : immo ut hunc usum , quem corruptelam existimabat , corrigeret , ita Concilium pronunciasset facile quivis sibi persuadebit . Non enim abusus , qui procul invaluerunt , sed qui prope imminet , solent censura configi . Revera consentiunt Auctores , (Vide supra §. XIII. , et seq.) seculo 4. frequentiore hymnorum celebritatem ab Ecclesia

M 2

(1) Tom. 1. Dissertat. 1. cap. 2.
num. XI. et XII.

(2) Tom. 3. Dissert. 1. cap. 3.
(3) Ibid. pag. 96.

Mediolanensi pene omnes alias occidentis Ecclesias pervasisse, idque ipsum fatetur S. Isidorus (1). Si autem tota, qua late patet, Hispania ab hac consuetudine abhorruisset, non potuisset ea assertio proferri ab aliis, multo vero minus a S. Isidoro, quem res Hispanicae minime latebant. Prudentius saepe cantum hymnorum, rationemque describit, uti in hymno de SS. Fructuoso, Augurio, et Eulogio (2).

Circumstet chorus ex utroque sexu
 Heros, virgo, puer, senex, anicla,
 Vestrum psallite rite Fructuosum,
 Laudans Augurium resultet hymnus,
 Multis Eulogium modis coaequans,
 Reddamus paribus pares camoenas.
 Hinc aurata sonent in arce tecta,
 Blandum littoris extet inde murmur.
 Et carmen freta feriata pangant.

114. His accedit conjectura desumpta ex Ordine monachali S. Benedicti in Hispaniis. Mabillonius (3), „Id unum, inquit, addere juvat, Leandri, Isidori, et Fructuosi Regulas censendas esse potius admonitiones, ut loquitur Isidorus, et quasdam in S. Benedicti regulam commentationes locis, ac personis accommodatas, . Apud monachos regula S. Benedicti de hymnis recitandis observari debuit; ex monachis autem plurimi ad Sedes Episcopales evecti hymnos, quorum concentui insueverant, vix credibile est, quod in Ecclesias suas non induxerint. Ipsum Concilium Bracarense id queritur, consuetudines monasticas ad ritus Ecclesiasticos a quibusdam traduci. Nec dubito, quin monachi Benedictini plurimum ubique juverint, ut hymni metrici, et rhythmici in officii ecclesiastici ordine rite inducerentur, aut crebrius celebrarentur, ubi aliquatenus vigeabant: praesertim cum Regula S. Benedicti summopere laudata, et Monachis, ac Mo-

(1) De divin. officiis lib. 1. cap. 6.

(2) Peristephanon hymno 6.

(3) Praefat. ad secul. 1. Benedict. num. 74., et 75. Act. SS.

nialibus proposita fuerit in *Concilio Germanico Incerto confirmato ad annum 743. a Leptinensi canone I., et in Concilio II. Rhemensis can. 9. (1).*

115. Non tamen silentio praeteribo, Mabillonium plerisque videri, Benedictinorum claustra antiqua ultra, quam par est, extendisse, quod tenet laudatus Cennius (2) probans, sexti seculi dimidio antiquiorem non esse monasteriorum originem in Hispaniis, Joannem Mariana diligentem, et integrum, ut ait, Historicum sequutus. Profecto *monasterium* saepe antiquitus vocabatur unius tantum monachi cella; atque adeo ex hac parte origo Congregationum monasticarum differri potest, licet superioribus seculis mentio *monasteriorum* occurrat. Sed qualiacumque fuerint, erant certe ante Concilium Bracarense *monasteria*, quorum consuetudines in officiis divinis, ne cum ecclesiastica Regula permiscerentur, Patres ejus concilii vetuerunt. Ratio vero, qua Cennius ad hymnos in antiqua Hispaniae Ecclesia negandos permovetur, levissima est, ac nullo negotio diluitur. „Haud
„dubie, ait (3), seculo Ecclesiae septimo, quum maxime
„florebat Ecclesia Hispana, Ambrosiani praesertim hymni
„ubique obtinebant... In Hispaniis autem secus erat, quippe
„quas ante invaserunt Arian, quam hymni Ambrosiani in-
„valescerent. Hinc est, quod Episcopi Hispaniarum anti-
„qui moris retinentissimi, ubi primum sub Regibus Suevo-
„rum in Gallaecia deposuerunt haeresim, veluti abusum
„sunt aversati sacros hymnos „

116. Ex quibus conjecturis nihil contra usum hymnorum in Hispania conficitur: primum, quia ante Gothorum imperium *Hispanicum Catholici erant in Hispania*, qui juxta morem Ecclesiae Ambrosianae, aut ex Apostolica traditione, et observantia hymnorum concentum habere, et post Gothorum irruptionem retinere potuerunt. Deinde licet Ulphilas primus

(1) Apud Holsten. tom. 2. pag. 3.

(2) Tom. 2. Dissert. 4.

(3) Tom. 1. Dissert. 1. cap. 2.

num. XI.

Gentis Gothorum Episcopus ad Arianos defecerit, nihilominus multi alii Religionem Catholicam, ritusque primos conservarunt, et cum ceteris Catholicis Italis, aliarumque Provinciarum communicabant. Tum post acceptam a Ghotis haeresim Arianam, S. Joannes Chrysostomus in officiis ecclesiasticis Gothorum, qui Catholici remanserant, partem aliquam probabiliter habuit, ut ostendit Pinius (1). Postremo tantum abest, ut Arianii hymnos rejecerint, ut maxime illis fuerint abusi. Ac vide diversa hominum judicia, pugnantisque inter se opiniones. Supra nobis laborandum fuit, ne Arianii hymnorum inventores crederentur; nunc Cennius Gothos ab hymnis abhorruisse putat, quia haeresim Arianam fuerant amplexi.

117. Postquam autem Concilio IV. Toletano solemniter Hymnologia approbata fuit, et in omnibus Hispaniae Ecclesiis idem divinum officium praeceptum est servari, mirum, qua constantia Praesules Hispani hanc consuetudinem auxerint, et promoverint. Concilium Toletanum VIII. anno 653. (2) hoc edidit decretum: *Proinde sollicite constituitur, atque decernitur, ut nullus cujuscumque dignitatis ecclesiasticae deinceps percipiat gradum, qui non totum psalterium, vel canticorum usualium, et hymnorum, sive baptizandi perfecte novenerit supplementum.* (a) Huic simile est aliud decretum Concilii Cojacensis in Ovetensi Dioecesi anno 1050. *Quinto titulo decrevimus, ut Archidiaconi tales Clericos constitutis quatuor temporibus ad ordines ducant, qui perfecte totum psalterium, hymnos, et cantica, evangelia, et orationes sciant.* Nec multo post Concilium Compostellanum anno 1056. canone I.,

(1) De Liturgia Hispanica antiq. cap. 2. §. 2. (2) Tom. 2. pag. 566.

(a) Hispanos clericos diligentius, quam Romanos, hymnis, et psalmis memoria retinendis circa haec tempora sese excoluisse, non negabit, qui hunc canonem

cum Walafridi sententia de reb. eccl. clesiast. cap. 25. conferat, De Gregorio autem III. velut inauditum quiddam, et novum refertur, quod omnes psalmos memoriter tenuerit. Vbi intelligi datur, paucos priorum ita psalterium didicisse.

et II. constituit, ut *Subdiaconus annos 18. habeat*, *Diaconus 25.*, *Presbyter 30.*; et ipsi, qui totum psalterium, cantica, et hymnos... perfecte sciant., Praeterea in codice veterum canonum Ecclesiae Hispanae ex genuina Conciliorum, et Decretalium Epistolarum collectione, quem S. Isidorus Cennius adjudicat, hi duo canones habentur (1): „ Ut „ post antiphonas orationes dicantur: verum et *hymni Matutini*, et *vespertini* cum capitellis psalmorum cantentur. „ *Concilii Agathens. tit. 30. a cap. 30.* De non renuendo pronunciare hymnos. *Concil. Tolet. 4. tit. 13. a cap. 47.* „ Sed de Hymnorum in Hispaniis antiquitate hactenus dicta sufficiant, Plura eodem spectantia mox proferentur, cum nonnulli latini auctores hymnographi indicabuntur.

§. XXII.

Hymnorum auctores orientales.

118. Et primum quidem de orientalibus, qui ecclesiasticis carminibus operam dederunt, breviter disserendum est. De Clemente Alexandrino, de Nepote Aegyptiaco Episcopo, de Athenogene Martyre, de S. Ephrem Syro diacono sermo habitus est §. X., XI., et XII. Impias Pauli Samosatani cantiones, damnatos Valentini, et Hieracis psalmos, Arii thaliam, et sotadea carmina, plebejos, ac vulgares Apollinarii versus nihil attinet hoc loco commemorare; et si maxime attineret, in §§. quoque superioribus dictum est abunde. Apud continuatores Bollandi (2) sculpta est tabula 29. Hymnographos Graecos repraesentans cum hoc lemmate *Hymnorum modulos hi composuere sacrorum*. Praecipui sunt Germanus Patriarcha Constantinopolitanus sub Leone Armeno, Sophronius Patriarcha Hierosolymitanus seculo 8., Philotheus Patriarcha Constantinopolitanus seculo 14., Andreas

(1) L. 4. tit. 14. (2) T. 2. Junii Dissert. ad Acoluthiam officii Graeci.

Cretensis Archiepiscopus, Joannes Euchaitarum Metropolitae, Georgius Nicomediae Archiepiscopus, Methodius, Cyprianus, Anatolius Episcopi ignoti. Sunt praeterea sex viri seculares; in latere vero sinistro enumerantur Monachi, e quibus noti sunt Joannes Damascenus, Cosmas ejusdem aetatis Majumae Episcopus, S. Ioseph *hymnographus*, cujus Mariale vulgavit Mairaccius Romae 1661. in 8., Theophanes Graptus. In ima parte Tabulae exprimitur Casia, nobilis poetria, quae seculo 8., aut 9. floruit.

119. Leo Allatius (1) unum et septuaginta sacrorum carminum scriptores recenset, e quibus praeter jam memoratos illustriores sunt Constantinus Porphyrogenneta, Joannes Archiepiscopus, Leo Imperator, Methodius Patriarcha Constantinopolitanus, Metrophanes, Michael Psellus, Photius Patriarcha Constantinopolitanus, Procopius Chartophylax, Theophilus Imperator. Reliquorum nuda nomina quid juvaret exscribere, aut legere? Si tamen erit, cui placeat distinctas notiones vocum, quibus diversas Hymnorum species, et partes Graeci in suis officiis ecclesiasticis appellant, videlicet = *Echus*, sive *tonus*, *troparium*, *sticherum*, et *stichus*, *idiomelum*, *hirmi*, *contacion*, *canon*, eas haurire poterit ex laudata *Dissertatione Bollandianorum tom. 2. Junii*. Cardinalis Quirinus in *Diatribis post vetus officium Quadragesimale Graeciae orthodoxae* idem argumentum accurate, et erudite pertractat.

120. In Bibliotheca Patrum editionis Lugdunensis reperiuntur Synesii Episcopi Cyrenensis Hymni varii (2), Cosmae Hierosolymitani Hymni (3), Marci Episcopi Idruntis hymnus in magnum Sabbatum (4), Joannis Geometrae hymni (5) incertae aetatis. Ejusdem codicem Ms. citat Oudin de scriptor. Ecclesiast. hoc titulo, *Hymnus in sanctissimam Virgi-*

(1) Distert. 1. de libris eccles. Graecorum.

(2) Tom. 6. pag. 159. Seculo 5.

(3) Tom. 12. pag. 737. secul. 7.

(4) Tom. 13. pag. 333. secul. 8.

(5) Tom. 27. pag. 471.

Virginem, auctore sapientissimo Geometrio. Adduntur salutationes in quatuor sectiones divisae, sicut et alia carmina in festa, et celebriores festivitates. Idem de S. Joanne Damasceno plura refert, cujus, ut ait, extant iambi pentastici, cantica, carmina, octoechi etc. in Bibliotheca Caesarea Vindobonensi inter Mss. cod. Graecos theologicos, necnon cantica ecclesiastica in praecipuis anni solemnitatibus cantari solita. Extant similiter Cosmae Hierosolymitani Graece canones, sive canuica ecclesiastica, et troparia. Sed audiat idem Oudin, ubi loquitur de Cosma Hierosolymitano: Primi, inquit, canones, „ seu cantica sacra, et troparia in Ecclesiam graecam cantanda introduxisse creduntur Cosmas Hierosolymitanus, „ et Joannes Damascenus. Post hos Josephus Thessalonicensis Archiepiscopus circa annum 810., Theophanes Graepus Nicaenus Archiepiscopus circa annum 842., et Josephus alter *Hynnographus* dictus circa annum 850., et Andreas Cretensis eadem aetate. Hunc Ecclesiae Graecae morem Latina suscepit „.

121. Miror singularem hominis alioquin eruditi vel oscitationem, vel confidentiam. Nam quem lateat, hunc morem longe ante isthaec tempora et in Graeca, et in Latina Ecclesia latissime fuisse propagatum? Vel ipsa Graecorum vocabula *Canones, troparia* multo antiquiora esse indubitatum est. Nicephorus Callistus (1) de Justiniano Imperatore memoriae prodidit, quod „ Post Synodum (quintam universalem) troparium, seu cantilenam, cujus initium est, *Unigenitus filius, et Verbum Dei*, composuit, atque eam Ecclesiae inter psallendum usurpandam tradidit „. Aloysius Assemanus (2) confirmat, Cedrenum (3), et antea Theodorum Lectorem (4) asseruisse, auctores fuisse tropariorum Anthimum, et Timoclem. Alii apud Bollandianos (5) hoc

N

(1) Lib. 17. cap. 28.

(2) L. 8. p. 4. to. 9. Cod. Liturg. in Annot. in Graec. ord. p. 331 et seq.

(3) In Zenone. (4) Eclog. 1.

(5) Tom. 2. Junii Dissertat. ad Acoluthiam officii Graeci.

inventum S. Joanni Chrysostomo tribuunt. Ibidem habetur, Romanum diaconum circa annum 500. *contacia*, nempe genus quoddam hymni ceteris simplicius, plus mille fecisse divino instinctu, et afflatu permotum, sed non propterea inventorem esse credendum, ut nonnullis placuerat.

122. Simon Wangnereckius in *Prolegomenis ad Pietatem Marianam Graecorum* arbitratur, nonnullas odas, quae in Menaeis Graecorum nomine Joannis Archiepiscopi inscribuntur, auctorem habere S. Joannem Chrysostomum; quia Chrysostomi cognomen post plura secula addi coeptum est, cum S. Hieronymus, Gennadius, S. Augustinus, Isidorus Pelusiota, Theodoretus, Sozomenus, et Socrates Joannem tantum Episcopum Constantinopolitanum appellent. Ibidem probat, Menaea Graecorum in ordinem, ac methodum fuisse redacta a S. Sabba, Sophronio, et Damasceno, proindeque ingentem illam canticorum multitudinem, quae sine Auctorum nomine ponuntur, his tribus sive ut auctoribus, sive ut collectoribus, imputandam esse; multaque ex his canticis per traditionem fuisse accepta a S. Charitone, qui tempore Constantini Magni floruit, a S. Euthymio, qui natus est anno 377., ab ejusque collega S. Theoctisto (a). Vellem, validioribus argumentis Wangnereckius haec asserta roborasset; sed cum solum nitatur auctoritate Simeonis Thesalonicensis, qui seculo 15. vixit, merito ei refragatur Cardinalis Quirinus (1); cui placet opinio tenens, hymnographos Graecos, quorum hymni extant in officiis, post septimum seculum plerosque florere coepisse.

123. Jam vero de Graecis scriptoribus Hymnorum nonnulla alia peti possunt ex Theophilo Raynaudo, qui *tom. 7. oper. Marian. pag. 355.* laudat Hymnum Theophanis *de Annuncia-*

(a) De S. Sophronio commemoratio fit in Menaeis *die XI. Martii, et 29. Novemb.*, de S. Euthymio *die 20. Januarii*, de S. Theoctisto *die 3. Septembris*, de S. Cha-

ritone *28. Septembris*. Vide Wangnereckium *loc. cit. §. XI., et seqq.*

(1) Diatriba de Ecclesiasticorum officiorum apud Graecos auctoritate *pag. 24.*

zione, pag. 359. canonem, et odem 8. Theodori Studitae, ibidem canonem Andreae Cretensis in conceptionem B.V., pag. 36. Canonem conciliatorium Theotericti, e quibus omnibus hymnis elogia quaedam in Bñam Virginem decerpit. Postremo pag. 368. hymnum integrum Theodori Lascari Imperatoris e Graeco Codice Leonis Allatii profert continentem *Odas novem, et troparia, et stichera*, quibus concluditur, ita praenotatum: *Canon. Salutatio ad sanctissimam Deiparam. Opus piissimi Imperatoris Domini Theodori Lascari*. Quibus alios addere facile est e Bibliotheca rituali Zachariae (1), nempe Isaac cognomento *Magnum* Presbyterum Antiochenum ad annum 450., cujus duo hymni extant in officio Syriaco Maronitarum; Theoctistum ad annum 472., cujus sunt Mss. in Biblioth. Vindob. canones, sive cantica sacra in Sanctos totius mensis Aprilis; Joannem Bar-Aphtonium, qui cantus Syriacos de Nativitate Domini composuit, Babaeum Magnum ad annum 599., qui hymnos per anni circulum juxta officium ecclesiasticum Chaldaeorum contexuit; Niersem Chelaiensem ad annum 1166., cujus est liber canticorum Venetiis excusus, quo utitur etiam num Ecclesia Armena; ut alios praeteream.

124. Joannes Albertus Fabricius (2) post duas Leonis Allatii Dissertationes de Libris ecclesiasticis Graecorum addit, intercidisse alteram ejusdem Dissertationem de *Melodis Graecorum*, cujus loco elenchum ipse subjicit celebriorum circiter centum (3). Nuda fere eorum nomina ponit, ac paucorum aetatem exprimit, inter quos Anatolius Patriarcha Constantinopolitanus circa annum 450.; Anthimus itidem P.C. P. anno 535.; Andreas monachus Cretensis anno 630.; Theodorus Syracusanus seculo 8., qui troparia composuit, quae leguntur in vigiliis jejuniorum, de quo Acta Sanctorum Junii (4); Joseph Studita anno 883., Constantinus Porphy-

N 2

(1) Lib. 2. cap. 2. art. 1.

(2) Tom. 5. Biblioth. Graecae.

(3) Pag. 236., et seq.

(4) Tom. 2. pag. 780.

rogenitus anno 912.; Nilus Rossanensis anno 980.; Mauropus Metropolita Euchaichorum anno 1050.. Sed de Theodoro Studita, quem leviter attigi, plura videri possunt in Jacobo Sirmondo *tom. 5. oper.*, ubi *pag. 753. et seqq.* habentur multi iambi sacri, et *pag. 169. Theodori refutatio, et subversio impiorum poematum Christomachorum Joannis, Ignatii, Sergii, et Stephani, primum quidem versibus pari cum ipsis numero dimensis, aliisque: tum soluta oratione.* In vita ejusdem operibus praemissa agitur de illius Hymnis.

125. Qui vero de auctoribus hymnorum officii quadragesimalis Graeciae orthodoxae plura scire voluerit, adeat duas doctissimas Diatribas Cardinalis Quirini de hoc argumento post laudatum officium quadragesimale ab eo recognitum editas. Fabricii quaedam errata emendans exponit diligenter aetatem, vitam, res gestas Theodori Studitae, Josephi Studitae, qui Theodori germanus frater fuit, alterius Josephi Hymnographi nuncupati, Joannis Damasceni, Theophanis Graptis Nicaeni Episcopi, Andreae Cretensis, Cosmae aequalis Damasceno, Marci Episcopi Hydruntini sub Leone Sapiente, Casiae tempore Michaelis Balbi, qui omnes triodia composuerant in Quadragesima cantari solita: nonnulli ex his, et ante eos Romanus in contaciis elaborarunt. Quaerit etiam eruditus Cardinalis, versibusne, et quo versuum genere conditae sint odae officii ecclesiastici Graecorum; cui quaestioni lucem praetulerat Wangnereckius (1). Uterque propendet in sententiam agentem, haec pleraque cantica oratione prosa esse conscripta (a).

(1) In prolegomenis ad Pietatem Marianam Graecorum num. 31.

(a) Aliud reponendum non habeo, inquit Wangnereckius loco citato, quam ideo vocari odas a Graecis, quod in strophas dividantur imitatione odorum; cum praesertim ex usu vulgari significet

oda, quicquid cantatur... Suidas ait, S. Joannem Damascenum, uti et ejus Collegam S. Cosmam Hierosolymitanum, condidisse Canones musicos tum carmine iambico scriptos, tum oratione soluta. Non proinde ambigam, Menaeorum innumeras Odas, in quibus

126. Hymnus Graecorum *Acathistus* quid fuerit, et cur ita appellatus, Raynaudus explicat (1), ac prius ea de re egerat Gretserus Junii interpretationem refellens (2). Summa haec est. Heraclio Imperatore in Persidem profecto, populus Constantinopolitanus Scythas, et Persas irruentes perculit. Hanc victoriam Deiparae acceptam cum referret, hymnum in ejus laudem, et in gratiarum actionem stans cecinit, et tota nocte sine intermissione repetivit, eundemque anniversario die quotannis simili ritu renovavit. Hinc dies, et hymnus *Acathistos* quasi *sine quiete* dictus, quod tunc (ut advertitur in Triodio Graecorum rituali libro) *et populus, et clerus universus eodem ardore idem facerent, nemine cessante, nemine a divinis laudibus conquiescente*. In eodem libro asseritur, nemini permissam fuisse sessionem in Aede B. Virgini sacra, cui nomen in Blachernis, in qua hymnus *acathistus* canebatur.

§. XXIII.

Latini veteres hymnorum auctores.

127. **V**eniendum jam est ad sacram Latinorum melodiam. S. Hilarium Pictaviensem, et S. Ambrosium, qui primi Auctores habentur, et celebrantur, laudatos habes §. XIV. De Romanis Pontificibus S. Damaso, S. Gelasio, et S. Gregorio Magno pertractatum est §. XVII. Hoc loco in primis celebrandus esset *nobilissimi generis Hispanus Presbyter*, ut eum vocat S. Hieronymus (3), Juvencus, qui sub Constantino Magno claruit, si exploratum haberem, quod in monito ad ejus opera dicitur (4), eum *hymnos* scripsisse. Sed unde id desumptum sit, non video; nam quod S. Hieronymus recenset alia Juvenci *metrica ad Sacramentorum ordi-*

nullum iambi vestigium lucet, in suis omnibus strophis ex mera omnino prosa constare.

(1) Tom. 7. pag. 372.

(2) Ad Codin. cap. 13. edit.

Paris. 1648. p. 238. ibid. Goar. p. 104.

(3) De Scriptor. Eccles. cap. 84.

(4) Biblioth. Patrum edit. Paris.

1674. tom. 8.

nem pertinentia, ratio mihi non est idonea, ut hymnos ei affingam. Paciaudus *Dissertat.* 4. cap. 6. de cultu S. Jo: Bap. fidem praestat Georgio Wicelio in *Hagiologio*, sive de Sanctis vet. et nov. Testam. Moguntiae 1541. excribenti Hymnos in laudem S. Joannis Baptistae, quos caelesti mentis instinctu, et artificiosa verborum conclusione fuderunt Juvencus Presbyter sub Constantino, et Adamus a S. Victore. Quod mihi satis non liquet, tacentibus antiquioribus. Sed sive hymnos exaraverit Juvencus, sive secus, non erat tamen omnino silentio praetereundus, cum primus fuerit, qui, ut verba S. Hieronymi usurpem (1), non pertimuit Evangelii majestatem sub metri leges mittere; vel ut canit Venantius Fortunatus (2);

Primus enim docili distinguens ordine carmen

Majestatis opus metri canit ore Juvencus.

Sedulius, qui longe post Juvencum ejusdem argumenti *Opus Paschale* edidit, cum in praefatione, sive epistola ad Macedonium versatum se in operibus S. Hieronymi ostendat, dissimulat sibi notum esse Juvenci carmen, a S. Hieronymo saepe laudatum.

128. Ad seculum 4. pertinent *Hymni tres* Victorini Afri, quos tomus 4. Biblioth. SS. Patrum (3) exhibet. Lactantio Firmiano *Carmen de Passione, et elegiam de Resurrectionis dominicae die* Eruditiores abjudicant, quamquam ejus nomine in quibusdam antiquis breviariis nonnulli versus inde recitarentur (4). In orientali autem Ecclesia, immo in universa nullus est, opinor, qui lyrici carminis laude cum Hispano Prudentio possit contendere; de quo Erasmus recte pronunciat (5): „ Jam si quis Prudentium, unum inter Christianos vere facundum poetam volet enarrare, litteras etiam arcanas calleat, oportet. Scio quibusdam neque indoctis hominibus aliter videri; sed gravissima plurium eruditissimorum hominum

(1) Epist. ad Magnum.

(2) De vita S. Martini initio.

(3) Lugdun. edit. pag. 294.

(4) Georg. Cassan. de hym. eccl.

(5) Libro de Pueris liberaliter instituendis.

auctoritate iudicium paucorum de Prudentio iniquum obrui, et refelli demonstrat Nicolaus Antonius (1).

129. Maximum lyricum poetam Christianum Prudentium cur in locupletissima Bibliotheca rituali (a) Franc. Antonius Zacharias inter Hymnographos latinos non recensuerit, nihil causae esse video, nisi id oblitus fecerit, praesertim cum in eo catalogo locum dederit Mauritio a S. Angelo Florentino Carmelitae Discalceato, eum inter praecipuos latinorum hymnorum auctores enumerans, quod Ms. reliquerit *Hymnologium de sanctissima Virgine Maria, Sanctis, ac praecipuis festis anni*. Neque enim adducor, ut credam, eruditissimum auctorem Bibliothecae ritualis pro nostro Aurelio Prudentio Clemente alium Prudentem, sive Prudentium per errorem subrogasse, cuius meminit (2) ad annum 846., eundem referens inter praecipuos latinorum hymnorum auctores (3). Erat hic Prudens, sive Prudentius gente Hispanus, Trekarum in Gallia Episcopus, cui hymnos ecclesiasticos tribuit Liserus in Historia Poetarum medii aevi, ex quibus quaedam excerpserit Abbas le Beuf. (4). A cl. Joanne Andres in historia *de omni litteratura Aur.* Prudentium esse praetermissum admodum nihil miror.

130. Quamquam vero non constet ex Historicis, aut aliis monumentis seculo V., quo Prudentius decessit, aut saltem ante Concilium IV. Toletanum, hymnos Prudentii in ecclesiis Hispanicis fuisse usurpatos, tamen simillimum vero est: quandoquidem ejus hymni plurimi pro horis canonicis cantandis compositi, et distributi esse noscuntur (b). Possu-

(1) Bibl. Antiq. Hisp. c. 10. lib. 2.

(a) Prudentii Clementis meminit Zacharias in Dictionario Ecclesiastico, patriam poetae Christiani celeberrimi indicare nihil sollicitus (2) Lib. 2. cap. 2. art. 1.

(3) Cap. 5. art. 4.

(4) Tom. 1. Dissert. Gallicar.

(b) Fallitur egregie Cajetanus Cenni de *Antiquit. Eccles. Hispan.*

Dissert. 1. cap. 2. num. XI., affirmative asseverans, S. Isidorum docere, hymnos, qui rejici prohibentur in Concilio IV. Toletano, non esse alios, quam Ambrosianos. Nam S. Doctor, ut apparet ex ejus verbis §. XIV. num. 61. hujus Dissertationis, docet, hymnos ex nomine S. Ambrosii vocari Ambrosianos, quia ejus tempore in Eccle-

mus quoque conjicere, inter auctores Hymnorum humano studio compositorum, quos concilium IV. Toletanum alios etiam esse praeter Hilarium, et Ambrosium innuit, Prudentium vel in primis fuisse comprehensum, cum et Hispanus fuerit, in Hispaniaque scripserit, et ejus circa fidem doctrina laudata in Ecclesia semper fuerit, et in re nulla (a) re-

sia Mediolanensi celebrari coeperunt. At non asserit, Concilium Toletanum solum probasse hymnos, quos ediderat S. Ambrosius. Itaque aut ludit, vel potius luditur Cennius in verbo *Ambrosianus*, aut nihil affert, quo ostendat, illo

tempore hymnos Prudentii nondum fuisse ab Hispanis admissos.

(a) Stephanus Chamillardus hoc elogio mactat Prudentium. Cave tamen, hunc sequaris in hymni S. Romani ultima strophæ sic canentem.

Vellem, sinister inter hoedorum greges

Ut sum futurus, eminus dignoscerer:

Atque hoc precante, diceret Rex optimus,

Romanus orat, transfer hunc hoedum mihi,

Sit dexter agnus, induatur vellere.

Quod vix intelligi potest, nisi de die extrema Judicii. De poenis damna-

torum idem Prudentius in hymno 5. Cathemerinon haec profert:

Sunt et Spiritibus saepe nocentibus

Poenarum celebres sub styge feriae

Illa nocte, Sacer qua rediit Deus

Stagnis ad superos ex acherontiis,

Marcent suppliciis tartara mitibus,

Exultatque sui carceris otio

Umbrarum populus liber ab ignibus,

Nec fervent solito flamina sulphure.

Prudentium id *poetice* scripsisse, non *dogmatice*, ait Natalis Alexander *secul. 2. Dissert. 1.* Poetis quidem valde familiare est Inferorum supplicia, quoties ipsis libuerit, relaxare. Sed non est, cur negetur, Prudentium in ea fuisse opinione, ut aliquando levare posse poenas damnatorum existimaverit. In Missali Mozarabico Leslaei *Feria IV. Paschae pag. 206.* legitur: *Attonita paululum stetere supplicia*

miserorum. Alia in eandem sententiam allegantur in Dissertatione Natalis Alexandri, qua demonstrat, Trajani Imperatoris ex Inferis liberationem S. Gregorii precibus commentitiam prorsus esse, nec a Theologo veritatis amante asserendam. Graviora quaedam doctrinae Prudentii objicit Baelius in *Lexico Artic. Pruden.* Ab hac injusta censura illum vindicare in alio opere cogito.

prehensa, ut observatur in Prooemio ejus operum editionis ad usum Delphini anno 1687.. Eodem fere tempore Nolae Episcopus erat S. Paulinus S. Ambrosii Discipulus, alius ab ejus vitae auctore, cujus praeter alia carmina in laudes Sanctorum extant: *Precationes matutinae duae* (1): idem, ut inquit Gennadius de Scriptor. Eccles. cap. 48., *fecit et Sacramentarium, et Hymnarium*. Recentes aliqui Editores *Hymnarium* non de Libro Hymnorum, sed de uno tantum *Hymno* interpretantur: inepte, cum *Sacramentarium*, et *Hymnarium* sint vocabula ecclesiastica libros, seu codices ad usum Ecclesiae significantia. Paulo post Prudentium, et Paulinum floruit Sedulius, ut probabiliter asserit Labbè, nimirum circiter annum 430.. Ejus celebratur Hymnus iambicus dimeter de Christo Domino: *A solis ortus cardine* etc., ex quo Hymni Ecclesiae in Christi Natali, et in Epiphania sunt deprompti.

131. Caelii Sedulii Presbyteri Hymnus *de Vita Christi* in Bibliotheca SS. Patrum edit. Lugd. (2) reperitur, estque hymnus *Abecedarius*, ut ajunt, sive *Alphabeticus*, cum omnes strophae ab una Alphabeti littera ordine alphabetico collocatae incipiant, donec ultima strophæ ultima quoque littera Alphabeti concludatur. Inter Hymnographos recensetur etiam Claudianus Mamercus Presbyter Viennensis Sidonii Apollinaris amicus (3). Habuerunt quoque Latini, ut vulgo creditur, suam poetriam hoc seculo, longe antequam Graeci suam Casiam. Ea est Elpis Severini Boetii Uxor, quae duos hymnos SS. Apostolorum Petri, et Pauli in Ecclesia decantari solitos composuit: *Doctor egregie Paule mores instrue*; et *Aurea luce, et decore roseo* (4). Diversi generis est, non multum tamen dissimilis, quod Arator S. R. E. Subdiaconus Ligur edidit carmen: *Actus Apostolorum*. Anno 543. hujusmodi carmen a Vigilio Papa susceptum fuit, ejusque jus-

O

(1) Labbè de script. Eccles.

t. 6. sect. 5. Praefat. in ejus opera.

(2) Tom. 6. pag. 459.

(4) Hymnar. V. Card. Thoma-

(3) V. Bibli. SS. PP. edit. Lugd.

si pag. 382., et pag. 387.

su saepius recitatum in Ecclesia *S. Petri ad vincula* (1). Magni Felicis Ennodii Hymnos XI. illustravit Sirmondus, qui a Mss. aberant, sed stylum Ennodii referre visi sunt.

132. Chilpericus Francorum Rex, qui anno 584. extinctus est, hymnis quoque concinnandis vacavit, ceu tradit S. Gregorius Turonensis (2): *Inter alia opuscula hymnos scripsit, sive missas, quæ nulla ratione suscipi possunt*. Clarum est nomen Venantii Fortunati in carminibus ecclesiasticis, cui passim adscribuntur duo celeberrimi hymni: *Vexilla Regis prodeunt*, et *Pange lingua gloriosi lauream certaminis*. Vixit ad annum 600.. Joseph Aloysius Assemanus (3) ex Ms. Pontificali ecclesiae Pictaviensis annorum 800. transcribit hymnum Fortunati ad baptizatos, qui inter ejus opera non legitur; *Post haec*, ait ordo Pontificalis, *si voluerit Pontifex, baptizat, interim canitur versus Fortunati Presbyteri ad baptizatos: Tibi laus perennis auctor etc.* Hymnum in Chrismatis benedictione cani solitum eidem Fortunato attribuit codex ecclesiae Bisuntinae (4).

133. Seculo autem septimo in Hispania claruere Conantius circa annum 609., qui fuit ecclesiasticorum officiorum ordinibus intentus, et providus: nam melodias sonis multas noviter edidit (5). Joannes Caesaraugustanus, qui in ecclesiasticis officiis quaedam eleganter et sono, et oratione composuit (6). S. Leander Episcopus Hispalensis, teste ejus fratre S. Isidoro: *Siquidem et in ecclesiasticis officiis idem non parvo elaboravit studio. In toto enim Psalterio duplici editione orationes conscripsit: in Sacrificii quoque laudibus, atque psalmis multa dulcisona composuit* (7). Quae magis ad mores nostros expressa sunt in lectionibus 2. nocturni ejus officii ad diem XIII. Martii: *Solemnia Ecclesiae officia, hymnodiam, sacrae Missae ritus, preces-*

(1) Sirmondus in Notis ad Ennodium Ticinen. Ep.

(2) In fine lib. 6.

(3) Cod. Litur. part. 4. l. 2. p. 60.

(4) Zacharias Biblioth. ritual.

lib. 2. cap. 2. art. 1. ad annum 560.

(5) Apud S. Ildefonsum de scriptor ecclesiast. cap. XI.

(6) Ibid. cap. 6.

(7) De script. Ecclesiast. c. 28.

que, quibus eo tempore omnes Ecclesiae Hispaniae utebantur, ordinavit, et auxit. Bollandiani (1) afferunt duos hymnos in honorem S. Agathae, rudes illos quidem, ut ajunt, sed antiqua, ac grata simplicitate gratiosos, quos ex breviario Toletano Baronius S. Isidoro tribuit (2). Alcuinus (3) affirmat, S. Eugenii Toletani esse orationem metricam: *Rex Deus immensi quo constat machina mundi etc.* Hac oratione sub S. Eugenii nomine clauditur Hymnarium antiquum V. Thomasii; eademque in ecclesiasticis hymnis Georgii Cassandri reperitur, multisque aliis in locis praeterea. Florezius (4) corrigit errorem quorundam, qui hymnum S. Dionysii Parisiensis Episcopi Eugenio I. Toletano Episcopo imputabant, concluditque Eugenio tertio esse tribuendum, cui jam adjudicaverant Hugo Menardus, et Natalis Alexander (5), ex eo hymno probans, Dionysium Areopagitam in Gallias a Clemente Romano Pontifice missum fuisse. Inter S. Ildefonsi scripta S. Julianus ejus successor (6) enumerat *Partem tertiam missarum, hymnorum, atque sermonum*. Julianus ipse, referente Felice ejus pariter successore (7), *de officiis quam plurima dulcifluis sono composuit*. Quantum vero hoc in genere praestiterint Praesules hi Toletani, demonstrat doctissima Praefatio, quam Exc^{ms} D. Franciscus de Lorenzana Archiepiscopus Toletanus novissimae Operum Editioni Matritensi praemisit: qua docemur, non exiguam partem operum, quae illi SS. Patres composuerant, in hoc argumento positam fuisse; quae tamen longa vetustas, et calamitosa tempora nobis inviderunt (a).

O 2

(1) ad diem 5. Febr. t. 1. pag. 597.

(2) In Notis ad Martyrol. Rom.

(3) In officiis per ferias,

(4) Tom. 3. cap. 4.

(5) Seculo 1. Dissert. 16. Pro-
pos. 2.

(6) In Vita S. Ildefonsi.

(7) In Vita S. Juliani.

(a) Vidi primum tomum hoc ti-

tulo: SS. Patrum Toletanorum, quotquot extant, opera, nunc primum simul edita, ad Codices MSS. recognita, nonnullis notis illustrata, atque in duos tomos distributa. Tomus I. Montani, S. Eugenii III., et S. Ildephonsi Toletanae Ecclesiae Praesulum opuscula, epistolas, fragmentaque complectens, opera,

134. Subinde seculo 8. Ven. Beda scripsit librum Hymnorum diverso metro, sive rhythmo, ut ipse tradit in *Indiculo suorum operum*. Casimirus Oudinus (1) putat, eos hymnos non extare; sed multi in *Hymnario Card. Thomasii*, et in *Hymnis Ecclesiasticis Cassandri* nomine Bedae insigniuntur. Eodem seculo 8. lyrici quoque poetae nomen assecutus est Paulus Diaconus, qui scripsisse dicitur hymnum S. Joannis Baptistae = *Ut queant laxis etc.*. Edidit versus de S. Scholastica ad diem 10. Februarii; et in libro de *viris illustribus Casinensibus* studio Joannis Baptistae Mari ex Bibliotheca Barberina excuso inseruntur nonnulla ejus opuscula: *Hymni*, *versus*, *Homiliae etc.*: praeterea composuit *Hymnum alchaicum dactylicum in festo Assumptionis* decantari solitum in ecclesia Beneventana, nec non *hymnum de Passione S. Mercurii*, et alterum de translatione corporis ejusdem Beneventum (2).

135. Initio seculi 9. obiit Paulinus Aquilejensis Patriarcha, de quo loquitur Walafrius Strabo (3): *Traditur siquidem, Paulinum Forojuliensem saepius, et maxime in privatis missis circa immolationem Sacramentorum hymnos vel ab aliis, vel a se compositos celebrasse* (a). Versus facti, ut a pueris in die Palmarum cantarentur: *Gloria, laus, et honor etc.* auctorem habent Theodulphum Episcopum Aurelianensem, et correcti vulgati sunt a Sirmondo in illius operibus, et deinde prodierunt in *Biblioth. SS. Patrum* (4). Alcuinus, qui ad tempora Ludovici Pii, et Theodulphi non pervenit, dicitur meminisse hujus carminis *lib. 14. de divinis officiis*; hunc vero librum Alcuini non esse, sed post annum 1000. scriptum eruditi

auctoritate, et expensis Exmⁱ D. Francisci de Lorenzana, Archiepiscopi Toletani, Hispaniarum Primatis. 1782. *Matriti*. His, aliisque operibus aliorum, suisque editis Exm^{us} Lorenzana optime de Republica Litteraria meritis est, ac porro mereri pergit, quod, ut diutius contingat, vehementissime

optamus. Alterum tomum jam prodisse scio.

(1) De scriptor. Eccles.

(2) Labbè de Ecclesias. scriptor.

(3) De rebus Eccles. cap. 25.

(a) S. Paulini opera cum nonnullis hymnis Madrisius publicavit Venetiis anno 1737.

(4) Edit. Lugd. tom. 14. pag. 37.

observarunt . Tiraboschius (1) rejicit vulgatam fabellam , Theodulphum , cum Andegavi in vinculis esset , in die Palmarum hunc hymnum cantitasse , ab Imperatore Ludovico Pio praetereunte , et Processionem sequente auditum , proptereaue Imperatorem , cui hymnus arrisit , Theodulphum carcere detentum , quod contra Imperatorem conjurasse argueretur , liberum dimisisse . Quod Theodulphus elegiam memoratam , quae satis longa est , tempore Andegavensis calamitatis confecerit , non obscure ex ea colligitur . Cetera adjuncta non cohaerent cum veritate historica , neque enim Ludovicus eo anno Andegavi praesens esse potuit in die Palmarum . Nihilo tamen secius hanc elegiam ejus esse , verti nequit in dubium , quandoquidem Lupus in Dioecesi Senonensi Abbas Ferrariensis aequalis id innuit (2) , et inter genuina illius opera ex probatis Codicibus MSS. eruitur .

136. Ad seculum 9. referuntur Hymni Servati Lupi (3) , et Rhabani Mauri hymnus de SS. Petro , et Marcellino (4) . Cordubae cum Mauri adversus christianos desaevirent , hymnorum disciplina non refrikerat , ut arguitur ex Alvaro Cordubensi aequali , et auctore vitae S. Eulogii , qui Martyr occubuit anno 859. : *Ibi , (inquit loquens de carcere , quo S. Eulogius detinebatur ,) metricos , quos adhuc nesciebant Sapientes Hispaniae , pedes perfectissime docuit , nobisque post egressionem suam ostendit : quem locum Ambrosius Morales hoc scholio illustrat : Innuit , D. Eulogium in carcere positum hymnos iis carminum generibus scripsisse , quae Hispanis eo tempore essent incognita . Nimirum , ut mox apparebit , Horatii poetae opera ipse nuper adinvenerat , et illa illectus carminum varietate similia tentare est aggressus . Immo addere poterat , quod idem Scriptor S. Eulogium laudans ait : Ubi Hymni , vel peregrina opuscula , quae ejus non percurreret pulcherrimus oculus ? Et rursus de libris , quos ex longa peregrinatione*

(1) Tom. 3. Histor. litter. Italiae
Lib. 3. cap. 2. num. XI.

(2) Epist. 20.

(3) Tom. 14. Biblioth. SS. PP.
edit. Lugd. pag. 59.

(4) Bolland. t. 1. Junii pag. 176.

secum detulerat, sermonem habens,, : Hymnorum catholico-
 ,, rum fulgida carmina ... reportavit,, . Post vitam S. Eulogii
 legitur hymnus asclepiadeus : *In die S. Eulogii Presbyteri V.
 Idus Maji*, ejusdem Alvari, ut conjicit Ambrosius Morales.
 137. Odonis II. Abbatis Cluniacensis, qui decessit an-
 no 947., hymnus in honorem S. Martini refertur in *Anna-
 lib. Benedict.* (1). Hubaldus, sive Auebaldus monachus Be-
 nedictinus ad annum 916. scripsit, teste Sigeberto (2), *Li-
 brum de arte musica, cantusque multorum Sanctorum dulci, et
 regulari melodia*. Duos illius hymnos in officio S. Theodori
 affert Mabillonius (3). In Hispania obiit anno 962. Salvus
 Abbas Albeldensis monasterii, *Cujus oratio in hymnis, ora-
 tionibus, versibus, ac missis, quas illustri ipse sermone com-
 posuit, plurimam cordis compunctionem, ac magnam suavilo-
 quentiam legentibus, audientibusque tribuit*; ut ex Anonymo
 scriptore refert Loaysa (4). Sigebertus ad annum 1027. re-
 fert, cantus in honorem Sanctorum a Leone Papa IX. fuisse
 compositos.

138 S. Petri Damiani S.R.E. Cardinalis eodem seculo XI.
hymnum de Gloria Paradisi ex S. Augustini dictis concinnatum
 laudat Labbè (5). In quarto tomo operum S. Petri Damiani,
 qui a Constantino Cajetano primum additus fuit anno 1640.,
 extant orationes, sive preces, et litaniae, *hymni*, lectiones,
 missae, et responsoria etc. . Ejusdem aetatis sunt *hymni* Ful-
 berti Carnotensis Episcopi, qui obiit anno 1029. (6). S. An-
 selmi *Hymnos de variis festis B. Virginis* allegat Theophilus
 Raynaudus (7). In editione Parisina operum S. Anselmi an-
 no 1675. a Gerberonio adornata continentur hymni, et psal-
 terium in commemoratione Deiparae. Canisius (8) excribit
 odas Quirinales Metelli Tegerensis Benedictini circa an-

(1) Vol. 3. pag. 712.
 (2) De scriptor cap. 108.
 (3) Append. tom. 3. Annal.
 (4) Collect. Conc. Hisp. p. 774.
 (5) De script. eccles.

(6) Bibl. Patrum t. 18. fol. 48.
 (7) Tom. 7. operum Marian.
 pag. 347.
 (8) Tom. 1. antiquar. Lection.
 in Append.

num 1060. in laudem S. Quirini Martyris metris Horatianis compositas. Albericus monachus Casinensis, et S. R. E. Cardinalis, qui obiit 1088., scripsit, teste Petro Diacono (1), hymnos in S. Nicolaum, de Paschate, de Ascensione, de Cruce, de die Judicii, de poenis Inferni, de gaudio Paradisi, de Assumptione B. Mariae, de S. Paulo, et de S. Apollinare.

139. Petri Cluniacensis *rhythmī, prosae, versus, et Hymni* extant in Bibliotheca Cluniacensi (2). Hic autem ad seculum 12. spectat, quemadmodum S. Bernardus, qui *hymnum de S. Victore* neque metro, neque rhythmō vulgari, sed solum servato numero syllabarum, quem exigit versus sapphicus cum quarto quoque adonio, in officio ejusdem Sancti cantandum elaboravit (3). Sub initium ejusdem seculi Godfridus Abbas Vindocinensis Cardinalis S. Priscæ edidit tres hymnos, quos Sirmondus Parisiis anno 1610. publici juris fecit. Eodem seculo exeunte Ecclesiam Dei regebat Innocentius III., cujus *hymnum de Christo et Maria* allegat Theophilus Raynaudus (4). A Mauris occisus est anno 1275. Sancius Aragoniae Infans, Antistes Toletanus, qui litanias, et hymnos in laudem B. Mariae Virginis composuisse refertur in Biblioth. Mariana Marracii (5).

140. Ab Urbano IV., ut notum est, festum SS. Corporis Christi pro universa Ecclesia institutum fuit, officiumque S. Doctori Thomæ Aquinati commissum, in quo habemus *hymnos rhythmicos* sine metro, sed certa syllabarum quantitate servata, maximam pietatem redolentes. Hoc officium, secundum usum omnium ecclesiarum compositum, ex alio antiquiori Leodiensi S. Thomam ordinasse Bollandistæ existimaverant *ad diem 15. Aprilis* in festo S. Julianæ Forneliensis apud Leodium defunctæ; sed acerrima Natalis Alexandri expostulatione castigati palinodiam cecinerunt (6), eo usque

(1) De vir. illustr. cap. 21.

(2) Parisiis in fol. an. 1614.

(3) Tom. 3. oper. in fin. edit. Maurin.

(4) Tom. 7. Marian. pag. 351.

(5) Tom. 2. pag. 351.

(6) In Propylæo p. 2. Dissert. 23. fol. 52, et seq.

progressi, ut officium Leodiense a S. Thoma neque prae oculis habitum fuisse affirmaverint. A S. Thoma non est sejungendus S. Bonaventura, in cujus operibus hymni quoque recensentur.

141. Neque omittendus est Jacobus de Benedictis Tuder-
tinus Franciscanus, qui decessit anno 1306., notus vel eo
nomine, quod auctor creditur hymni rhythmi: *Stabat Ma-
ter dolorosa. Scripsit rhythmos, hymnos, et prosas plurimas,*
stylo valde rudi, ait Oudinus (1), qualis insanienti conve-
niebat. Sed eum sanctitatis ergo inter Beatos coli certum est,
insaniamque prae animi demissione simulasse narrant Histo-
rici. Prodierunt ejus hymni italici Romae anno 1558., et
Venetiis anno 1617. una cum reliquis ejus operibus. Propius
ad nostra tempora accessit, sed tacendus non est sive propter
vitae innocentiam, sive propter generis splendorem S. Casi-
mirus filius Casimiri III. Poloniae Regis, cujus hymnum, seu
orationem quotidianam ad Bñam Virginem habes in *Actis*
Sanctorum (2). Bernardus Pezius (3) meminit voluminis *pre-*
cum, rhythmorum, et hymnorum auctore Conrado Priore
Carthusiae Gemnicensis, cui putattribuendum hymnum:
Omni die dic Mariae; qui, ait, *vel ideo S. Casimiri Poloniae*
Regis esse nequit, quod adhuc in Carthusia Gemnicensi adserva-
tur codex S. Casimiro multis annis antiquior, cui controversus
hymnus insertus est. Postremo in *Biblioth. SS. PP. Lugd.* (4)
leguntur *Hymni Sacri Monasterii S. Galli virorum illustrium*
incertae aetatis. Nonnulla alia de Melodis Latinis videri pos-
sunt apud Fabricium in *Bibliotheca Latina*; qui commemorat
Hildeberti hymnos, rhythmosque de Trinitate cum oratio-
ne metrica ad Dominum vulgatos ab Usserio *de Symbolo*, et
Hartmanni versus sacros, hymnos, seu sequentias.

142. Eorum autem, quos retuli, plura nomina extant in
Hy.

(1) De script. eccles. secul. 14. Thesauri Anecd. §. 28.

(2) Bolland. t. 1. Martii pag. 357.

(4) Tom. 27. pag. 507.

(3) Dissert. Isagog. ad tom. 1.

Hymnario Ven. Card. Thomasii suis quaeque hymnis praefixa. Hi auctores sunt *S. Ambrosius, Prudentius Clemens, Caelius Sedulius Presbyter, Venantius Honorius Clementianus Fortunatus Episcopus Pictaviensis, B. Petrus Damiani Episcopus Ostiensis, Beda Presbyter, S. Hilarius, S. Gregorius Papa, Theodulphus Episcopus Aurelianensis, Flavius Cabilonensis Episcopus, Rhabanus Maurus Episcopus, Paulinus, S. Damasus, Elpis uxor Boetii, Paulus Diaconus, Odo Abbas Cluniacensis II., S. Magnus Felix Ennodius Episcopus Ticinensis (a)*. Inter alia memoratu digni sunt duo hymni S. Ambrosii p. 426., et seq., alter ad serenitatem, alter ad pluviam petendam, qui a Beda *Lib. de Metris* laudantur, et S. Ambrosio attribuuntur, omissi tamen sunt a Maurinis Editoribus operum S. Ambrosii. Sunt etiam aliqui hymni abecedarii, ut pag. 389. Hymnus V. Bedae: *Apostolorum gloriam*; et pag. 432. alter Hymnus abecedarius Caelii Sedulii Presbyteri, quem supra meminimus: *A solis ortus cardine*.

§ XXIV.

*De hymnis ecclesiasticis emendandis post restitutas
Litteras agi coeptum est.*

143. Hi fere sunt nobiliores Hymnorum scriptores, de quibus nonnulla mox adjungam, cum hymnos, qui in Breviario correcti supersunt, suo quemque auctori adjudicare conabor. Plura proferre, certe haec eadem facilius colligere potuissem, si ad manus fuisset Dissertatio Tassini monachi S. Mauri de *Hymnographis*, qui pro diligentia, et eruditione, qua ejus Congregationis homines pollent, non dubito, quin argumentum accurate, et dilucide explanaverit. Sed ut id quod volui, conficerem, fuisse in omni aetate, qui carminibus ecclesiasti-

P

(a) Inter hos adnumeratus est Hymnario ex *vetustissimis Codicibus*, ut profitetur Cardinalis Thomasius, deprompto, cui certe locus dandus non erat in

cis operam navarent, satis, aut etiam, ut multis videbitur, nimis multa conguessi. Quamquam vero plures ex his sanctissimierant, et, ut ferebant tempora, doctissimi; eorum tamen hymnos, qui ad nos pervenerunt, multis erroribus scatere compertum est; sive id librariorum incuria acciderit, sive auctores aut noluerint verborum elegantiae, et correctioni vacare, pietati, et sensui unice intenti, aut his litterariis subsidiis, quibus in hac tanta luce frui cuilibet licet, destituti exactas carminis conficiendi regulas, et justam syllabarum quantitatem ignoraverint. Veterum christianorum non modo lyricorum, sed cujuslibet generis poetarum princeps Prudentius in syllabarum quantitate nonnunquam lapsus est; catalogumque syllabarum, in quibus peccavit, exhibet editio ad usum Delphini anno 1687. a Stephano Chamillardo procurata, quem facile augere possem, si tanti esset hujusmodi labor (a). Sequioribus seculis qui ecclesiasticis canticis componendis allaborarunt, in crassiores, ac frequentiores tum metri, tum latinitatis errores inciderunt.

144. Quocirca multi, cum desperarent, servatis carminis regulis, sensum pietati accommodari posse, illam tenuerunt viam, ut numerum syllabarum, qui cantui idoneus esset, retinerent, metricas leges penitus contemnerent. Illustre hujus rei exemplum est in hymno, quem in S. Victorem S. Bernardus composuit, totidem nimirum syllabis, quot versus sapphici constant, addito quarto adonio, nullo interea servato discrimine brevium, vel longarum, ut in prima strophâ cernere licet.

Vita Victoris meritis praeclara
Hominem terris, qui non sit de terra
Velut e caelo datum repraesentat
Ad imitandum (1).

(a) Prudentius, ait P. Juven-
cius in Instit. Poet., *stylo utitur
saepe barbaro*; quod intelligendum
est de puritate sermonis latini, quae

Prudentii aetate fere ubique perie-
rat: qualis scilicet a morosis qui-
busdam Ciceronianis exigitur.

(1) Tom. 3. oper. in fine.

Subinde cum rhythmus vulgares in usu esse coepissent, plerique se ad hoc studium in carminibus sacris contexendis converterunt, nihil solliciti de syllabarum brevi, aut longa quantitate, dummodo certo earum numero versus concluderentur. S. Thomas eidem viae institit, cum hymnos in festo SS. Corporis Christi confecit, imitatus in vespere carmen trochaicum archilochium:

Pange lingua gloriosi
Corporis mysterium,
Sanguinisque pretiosi,
Quem in mundi pretium etc.

Et in matutino dactylicum asclepiadeum cum quarto phre-
recreatio.

Sacris solemniis juncta sint gaudia,
Et ex praecordiis sonent praeconia;
Recedant vetera, nova sint omnia

Corda, voces, et opera.

In laudibus vero iambicum dimetrum.

Verbum supernum prodiens,
Nec Patris linquens dexteram,
Ad opus suum exiens,
Venit ad vitae vesperam.

Frustra justam pedum dimensionem, ac syllabarum quantitatem in his hymnis requiras, cum auctores metri legibus sese alligare noluerint.

145. Eo autem latius haec consuetudo manavit, quod jam paucae essent, ac non bene audirent Ecclesiae, quae hymnos rejicerent. Guilielmus Durandus (1) seculo 13. scribebat: *in quibusdam Ecclesiis hymnos non cantant, quod tamen approbandum non est, quoniam non sine causa a SS. Patribus sunt instituti*. Postquam vero seculo 14. Petrarcha, aliisque eminentibus, novus splendor Litteris affulgere visus est, qui seculo sequenti auctus ad illam deinde claritatem, ac perfectio-

P 2

(1) De Divino officio lib. 5. cap. 21. num. 23.

nem devenit, quam seculo 16. tot clarissimi viri contulerunt, sacris quoque Musis melior fortuna benigno flatu aspiravit. Sed ut magna ubique vigeat libertas tum in Episcopis, tum in Religiosis ordinibus officia ecclesiastica arbitrato suo disponendi, Radulfus Decanus Tungrensis (1) summopere contendit, ut ad hymnos breviarii Romani reliqui conformarentur, inductus in quosdam Regulares, qui ab officio ecclesiae Romanae dissentiebant. *De Hymnis autem, inquit, metricis valde curandum est, ne cantentur aliqui, nisi approbati, et editi, ut supra dictum est. Reprobi autem ut plurimum nosci possunt vel quia non sunt generales, vel quia metrum habent corruptum... Securius est sequi morem Romanum etc.*,

146. Actius Sincerus Sannazarius ceteris legibus venustatem, et elegantiam adjunxit in hymnis in honorem S. Gaudiosi. Quippe mira ingenii dexteritate tubam illam sonoram, qua in argumento etiam sacro de Partu Virginis usus fuerat, ad suaviorem Lyrae sacrae modulationem, ecclesiasticamque consuetudinem feliciter convertit. Sed paucis hymnis editis, vix exemplum, desiderium certe aliorum similium reliquit. Georgius vero Cassander in hymnis ecclesiasticis, quos scholiis illustratos edidit, multos recenset a Jacobo Meyero, et Jodoco Clitoveo ad carminis leges revocatos. Inter hymnos, quos Cassander collegit, multi sunt a Meyero, et Jodoco de novo conditi, et sub eorum nomine proferuntur. Est etiam hymnus ad Sanguinem Jesu Christi eleganter compositus, quem Cassander existimat esse Ludovici Vives. (a) Clitoveus publi-

(1) Lib. de canonum observantia prop. 13.

(a) Nicolaus Antonius tom. 1. *Bibliot. novae Hispanae* pag. 109., et tom. 2. pag. 179. docet, Antonium Nebrissensem, ejusque discipulum, et in Scola Hispalensi successorem Petrum Nuñez Delgado Scholia, et Annotationes in Hymnos scripsisse. In eadem Bi-

bliotheca Hispana Tom. 1. pag. 58. notantur haec opera simul edita Lucronii 1506. apud Guilielmum de Brocar, curante Andrea Gutierrez: *Disticha Catonis; Floretum; quinque Claves Sapientiae; Fabulae Aesopi, Hymni, quos canit Romana Ecclesia cum Expositione aurea Jacobi de Lora Grammaticae, atque Poeticae artis Professoris,*

ci juris fecit Parisiis 1514. *Elucidatorium ecclesiasticum in hymnos, et cantica ecclesiastica, officium, et prosas: in primo li-*

qui et Hymnos ipse diligentissime correxit. Plura huc pertinentia peti possunt ex Indice materiarum *Bibl. nov. Hisp. classe 8. Sectione de Sacrosancto Missae sacrificio, Caerimoniis Ecclesiasticis, et Horis Canonicis.* Sed observandum est, Franciscum Rosarium, qui Hymnos exposuit, non esse distinctum a Petro Rosario, sive Rosales Humaniorum Litterarum Burgensi Professore, quamvis diverso loco recensitum, sed unum, eundemque Hymnorum enarratorem, qui alterutro nomine fuerit insignitus, uti monuit *in appendic. tom. 2. pag. 293.* idemmet Nicolaus Antonius: quam correctionem non advertit Cl. Zacharias Franciscum, et Petrum Rosarium ex Nic. Antonio distinguens *Tom. 3. Bih. Rit. in Supplem. ad Lib. 2. verbo Rosarius.* Verum auctoris nomen est Petrus, cognomen Hispanum Rosales, ut conspicitur in opere, quod extat in Bibliotheca Hospitii S. Annae Carmelitarum Excalceatorum Congregationis Hispaniae Romae existentis. *Observationes quaedam in 95. Hymnos, qui in Breviario Romano continentur, eoque ordine quo in illo digesti sunt. Burgis apud Philippum Juntam. 1578. in 4.* Auctor in Epistola nuncupatoria ad Franciscum Pacheco de Toledo Cardinalem, primum Archiepiscopum Burgensem, haec habet. „ Omit-

„ vel Typographorum negligentia
 „ censoria quidem virga notanda,
 „ aut ubi ratio latinae locutionis,
 „ aut carminis, sed praecipue sen-
 „ tentiae efflagitat. Sunt praete-
 „ rea carmina aliqua praepostere
 „ scripta, prave interpuncta, dis-
 „ juncta alia. Clauduntur etiam
 „ aliquot Hymni multo aliter,
 „ quam illorum Auctores scriptos
 „ reliquerunt, quae omnia ita
 „ esse suis locis, suoque tempore
 „ in commentariis apertissime os-
 „ tendam. „ Nicolaus Antonius
 Jacobo a Lora in Bibliotheca locum
 separatum non dedit, et in Indice
 materiarum Expositionem Hymno-
 rum attribuit *Andreae Gutierrez,*
sive Jacobo a Lora. Vidi ipsam Ex-
 positionem seorsum editam Neapo-
 li 1504. in 4. characteribus Gothi-
 cis inscriptam: *Aurea Expositio*
Hymnorum una cum textu noviter
emendato per Jacobum a Lora. Pro-
 pe finem: *Jacobi a Lora ad Divam*
Genitricem Dei Mariam Hymnus
carmine Sapphico etc. Item, *Hym-*
nus Divo Martyri Sebastiano pie
dicatus. Sequitur haec notatio: *Au-*
rea Hymnorum Expositio: una cum
textu noviter vigilantissimo studio Jaco-
bi a Lora: Grammaticae, atque poe-
tice artium Professoris diligentissi-
me correcto. Fausto sydere est ex-
plicita. Arte mira. impressa.
Neapoli. per Sigismundum Mayr
Alemanum. . . Visum opus et exa-
minatum per Reverendos D. Domi-
num Ferdinandum de la Torre, et

bro hymnos explanandos, declarandosque suscipit. Paulo ante Argentorati, seu Argentinae anno 1513. Jacobus Wimpelingius hymnos edidit *de tempore, et de Sanctis emendatos, et interpretatos*. Extat praeterea Liber sacrorum hymnorum Laurentii Massorilli Fulginatis Ordinis Minorum regularis observantiae Fulginiae anno 1547., divisus in quatuor partes, sive libros, in quorum primo Hymni versibus hexametris continentur, in secundo distichis, in tertio sapphicis, in quarto rhythmis. Stylus eo seculo indignus non est.

147. Et quoniam sub haec ipsa tempora typorum usus jam invaluerat, passim et ubique gentium breviaria prodibant, in quibus fere omnibus praemittebatur, accurate, ac diligenter adhibitam fuisse correctionem (a). Parisiis anno 1527. editum fuit Psalterium cum hymnis, ad quos ita praefatur Editor: *Hymni totius anni hic colliguntur: in quorum castigatione ita laboratum est, ut qui prius ad carminis genus aliquod fuerant compositi, ad illud servata diligenter sententia (mutatis interdum verbis) sint redacti: Et ideo quicumque leges, obstrepere noli: sed*

D. Rodericum de Sancta ella Archidiaconum de Reyna, Is est Rodericus Fernandez de Santa-Ella inter Scriptores Hispanos recensitus. Putat Lora, Prudentium esse Auctorem Hymni S. Agathae: *Martyris ecce dies Agathae*, qui S. Damaso tribui solet. In Prologo vero ait: „ Quatuor fuerunt „ principales Auctores, qui Hy- „ mnos composuerunt, scilicet Gre- „ gorius, Prudentius, Ambrosius, „ Sedulius. Sed quidam vir pru- „ dens nomine Hilarius videns illos „ multos Hymnos composuisse, di- „ gnum duxit illos in unum colli- „ gere etc. „ Confer Num. 62.

(a) P. Andreas Marcus Burriel in Epistola ad Pat. Ravago,

quae gallice reddita typis prodit, refert in Ecclesiae Toletanae Bibliotheca asservari 24. diversa Breviaria ante correctionem Breviarii Romani formis impressa ex his, quae Ecclesiae, et Religiosi Ordines in Hispania emendabant, et edebant: quae fortasse pertinerunt ad haereditatem Doctoris Salazar de Mendoza, qui his plura collegerat. Salmantina sunt duo, quorum primo breviarium MS. antiquum, altero hoc ipsum primum typis excusum corrigitur. De breviariis editis ab inventa typographia ad correctionem sub S. Pio V. peractam erudita, et utilis historia posset confici.

potius gaude, quod tam tersum opus cernas: quod non est verisimile Auctores primos in ea contexuisse imperfectione, quae hactenus ubique fere visa est (a). At Parisini Correctores opus non adeo tersum perfecerunt, ut in ipso limine non offenderint. Ita siquidem ordiuntur primum hymnum: *Primo dierum omnium*; qui versus a carminis legibus aberrat, pro quo Romani correctores sub Urbano VIII. subrogarunt hunc alium: *Primo die, quo Trinitas*. Frequentes igitur sunt errores prosodiae in Hymnario illo Parisino, ac vestigia antiquae rubiginis se plerumque produnt vel in eo etiam, quod aliqui hymni exarantur tamquam magno artificio conditi, quia ultimus cujuslibet strophae versus ipsissimus est cum primo versu aliorum hymno-

(a) Grancolas (Comm. histor. in Breviar. Rom. cap. 25. lib. 1.) putat, hymnos in Breviario Parisiensi sero fuisse admissos, quia in prima Breviarii editione Parisiis anno 1491. nulli leguntur. Sed cum in hoc Hymnario edito anno 1527. de hymnis tamquam de re non recenti agatur, et hymni hoc loco separati a reliquis partibus Breviarii excusi sint, recte hinc consequitur esse potuisse, ac probabiliter fuisse in usu hymnos apud Parisienses, licet in prima editione Breviarii non appareant. Non enim constat, an tunc Editor omnes breviarii partes typis mandare voluerit, an aliquas tantum. Quamquam quid opus est conjecturis? Joannes Belethus Theologus Parisiensis, qui scripsit seculo 12., totum Ordinem divini officii ferme, qualis nunc observatur, singillatim explicat (in Rational. Divinor. Officior. Lugduni 1562. cap. 23., 25. et alibi), ac professus,

de officio monachorum sibi non esse sermonem, *fnita*, inquit, *exhortatione, quae ob id appellatur Invitatorium, quod ceteros ad laudem Dei invitet, sequitur ipsa laus, videlicet hymnus, qui ideo stando canitur*. Ita pergit Belethus Ordinis Romani singulas horas describens, fere quales nunc habemus, eo videlicet Seculo, quo plerique asseverant, nullos in Ecclesia Romana fuisse hymnos. Vidi etiam *Horas Canonicas* B. Mariae Virginis in 12. Parisiis editas anno 1508. per Thielmanum Kerver Impressorem Universitatis, in quibus Hymnos olim consuetos legi observavi; atque iterum in 8. Parisiis 1514. Alva in *Militia Concept. eol. 237.* laudat Breviarium *secundum usum Parisiensem* impressum Parisiis opera Magistri Georgii Wolff anno 1492., in quo in die Conceptionis Hymnus ad Matutinum est: *O quam Gloriosa etc.*

rum, qui in pluribus, distinctisque festis recitantur. Nec felicior sane fuit correctio, quam multi in breviariis Hispanicis inducere conati sunt, inter quos eminuerunt Antonius Nebrissensis initio seculi 16., et Joannes Martinez Siliceus Archiepiscopus Toletanus, postea Cardinalis, cui dicatum fuit *Breviarium Toletanum Lugduni 1551. auctum, et emendatum*. Plures hymnos proprios exhibet hoc breviarium (a), qui tamen omnes parum, aut nihil sunt emendati. (b)

§.XXV.

(a) Nempe in translatione S. Jacobi, in festo S. Ildefonsi, S. Blasii, S. Agathae, Angeli custodis, S. Gabrielis, S. Benedicti, S. Joannis Baptistae, S. Mariae Magdalenae, S. Jacobi, S. Annae, S. Marthae, in Transfiguratione Domini, S. Laurentii, S. Bernardi, in triumpho de Benamarim, S. Martini, S. Eugenii, S. Elisabethae, S. Catharinae, S. Andreae, S. Nicolai, S. Leocadiae.

(b) Breviarium Burgense, cujus correctionem Carrerae, Larae, et Joanni Maldonato Conchensi Joannes Fonseca Burgensis Antistes commisit, non vidi; sed ex *vitis Sanctorum*, quas Joannes Maldonatus publici juris fecit, arguere libet, emendationem in hac parte fuisse rite, ac recte confectam. Nec moveor contra, quod Bailius in *art. Joannes Maldonado in nota 2.* Domini Thiers auctoritatem opponit; qui anno 1699. Dissertationem gallice vulgavit circa locum, ubi corpus S. Firmini Episcopi Ambianensis requiescit, in eaque narrat, Joannem Maldonatum in Epistola ad Sodales Carreram, et Laram data affirmasse nihil eo breviario per-

fectius, et absolutius prodiisse. Addit Thiersius istam Epistolam nihil esse aliud, quam, *une Rodomontade Espagnole*, longe plures inanitates in Lectionibus breviarii Burgensis, quam in antiquis legendis reperiri. Solent Galli, ut hoc primum notem, illo verbo *Rodomontade* Hispanos ferire: quod perspicui potest vel ex titulo hujus Libelli gallice, et hispanice editi, et Domino Vieillard Galliae Thesaurario dicati: *Rodomontadas Castellanas recopiladas de los Comentarios de los muy espantosos, terribles, e invencibles Capitanes, Matamoros, Crocodillo, y Rajabroqueles. A Lyon, Par Jean Baptiste Cesar 1619. in 12. pp. 72.* Exstat in Bibliotheca Romana Sapientiae. Verum hoc nihili est: gravius illud, quod Thiersius, non dicam fide gallica, ne unius hominis convicio laccessitus iniquam notam toti Nationi videar inurere, sed certe singulari quadam impudentissimi hominis confidentia tamquam ex tripode definit, Breviarium correctum Burgense multo pluribus fatuitatibus scatere, quam veteres Legendas. Quae censura multis re-

§. XXV.

*Romanorum Pontificum in reformanda
Hymnodia diligentia.*

148. Interea plurimis in locis breviaria Romana excusa sunt, ut titulus plerumque praefererat, *recognita, correctae, et emendata*; sed quorum hymni, ut de ceteris taceam, contra car-

Q.

felli posset; sed satis est unius Baronii testimonium de Joanne Maldonato honorificentissimum producere ex *Notis ad Martyr. Rom. die XIX. Julii*: „Joannes Maldonatus, vir quidem disertissimus, inter alia multa praeclassissima ingenii sui monumenta reliquit harum (SS. Justae et Ruffinae) Acta a se paucis descripta, *magis consulens historiae veritati*, quam studio eloquentiae. „Hunc Joannem Maldonatum Presbyterum Secularem unum eundemque hominem cum Joanne Maldonato Societatis Jesu Theologo doctissimo in Indice edito Bibliothecae Barberinae fieri, non valde miror; miror magis cum errorem in Indice accuratissimo Bibliothecae Casanatensis irrepsisse, quem tamen corrigendum, cum littera M. typis committetur, juvat credere. Quantum in hoc genere elaboraverit Alfonsus Fernandez de Madrid, Archidiaconus de Alcor, verbis Antonii Honcalae in Libro inscripto, *Grammatica Propaegnia* Nicolaus Antonius commemorat *Bibliot. nov. tom. 1. p. 18.* „Quid referam quam solerti industria

„laudum divinarum Epitomes, „quae antehac mutilae, mendosae, et male digestae versabantur, resarciit, castigavit, et ad certum ordinem redegit; idque nunc in reliquos ecclesiasticae caeremoniae libros indefesso labore molitur! „Egregium Alfonso elogium Nicolaus Antonius adornavit, in quo tamen nonnulla sunt reformanda, quae nunc breviter indicabo, olim, ut spero, uberius confirmanda. 1. Quod Erasmo Rotterodamensi charus fuerit, et ab eo in aliquot Epistolis doctrinae, ac judicii nomine laudatus, liquere non puto, cum litterae Erasmi ad *Archidiaconum Alcoranum* datae non de *Alfonso*, sed de ejus Fratre *Francisco Madrid*, qui in Archidiaconatu praecessit, loquantur. 2. Erasmus in Epistola ad *Archidiaconum de Alcor* data anno 1528. refert, suum *Enchiridium* ab hoc hispanice fuisse redditum, typisque mandatum; eandem versionem inter bonos hispani sermonis libros recenset Auctor antiquus operis primum a Mayansio editi: *Dialogo de las lenguas*. Omissa autem est a Nicolao Antonio in

minis, latinique sermonis regulas saepissime peccabant. Harum editionum seriem longissimam pertexere non arbitror esse opportunum, quarum multae indicatae sunt in Bibliotheca rituali. Leo X. egregius amoeniorum litterarum, Litteratorumque fautor sedulam navavit operam, ut hymni ecclesiastici intra metri, ac latinitatis leges coercerentur, ejusque rei perficiendae curam Zachariae Ferrerio Vicentino commisit. Is novam hymnologiam absolvit, cum Leone X. e vivis sublato, Clemens VII. post Adrianum VI. in cathedra Pontificia succedens litteris (a) datis die 11. Decembris 1523. Hymnos recentes probavit. Praestat legere titulum his Hymnis praemisum. *Zachariae Ferrerii Vicent. Pont. Gardiens. Hymni*

Francisco, et in Alfonso fratribus Archidiaconis de Alcor. 3. Quod librum, quem MS. reliquit Alfonso, *De la antigüedad y nobleza de la Ciudad de Palencia* vulgo *Historiae Palentinae* nomine vocare solent, qui ejus testimonio utuntur, si verum est, declaratione indiget. Nam Mariana id nomen Historiae Roderici Sanctii de Arevalo donabat lib. 23. *Hist. cap. 9.* „ Quo tempore Romae Rodericus Sanctius „ utriusque juris cum primis peritus, moli Hadrianæ Praefectus, „ de rebus Hispaniae piam magis, „ quam elegantem historiam conscribebat, *Palentinam ex eo dictam, quod is Palentinae Ecclesiae consequentibus annis Episcopus est datus* etc.,. 4. Examinanda est opinio Joannis Perez de Montalvan, qui in fine operis *Para todos* Alfonso Fernandez de Madrid, et Franciscum de Madrid inter cives Matritenses reponit, cum Nicolaus Antonius eos dicat Palentinos. Alia nunc praetereo.

(a) Ita loquitur Pontifex de Ferrerio: „ Cum nuper pro divini „ cultus splendore hymnos ecclesiasticos variis Omnipotentis „ Dei, et Mariae semper Virginis, „ et plurium Sanctorum diebus festis, ac totius anni circulo, et „ tempori congruentes veris metris, sensibus, ac latinitate perspicuos pro suo, et fidelium „ Christianorum, peritorumque „ praecipue Sacerdotum solatio „ spirituali texuerit, et excusserit, eosque uno volumine congestos, et a plerisque viris doctis, etiam nonnullis ex fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus celebratos nobis, et Apostolicae Sedi dicaverit, et obtulerit, „ Nos animo tenentes in sacro eloquio scriptum esse bonorum laborum gloriosum esse fructum... „ ut *quilibet etiam Sacerdos eisdem hymnos etiam in divinis legere, et eis uti possit*, tenore praesentium auctoritate apostolica concedimus, et mandamus. „

novi Ecclesiastici juxta veram metri, et latinitatis normam a Bño Patre Clemente VII. Pontifice Maximo, ut in divinis quisque eis uti possit, approbati, et novis Ludovici Vicentini, ac Lautitii Perusini characteribus in lucem traditi. Sanctum, et necessarium opus. Breviarium ecclesiasticum ab eodem Zach. Pont. longe brevius, et facilius redditum, et ab omni errore purgatum propediem exhibet. In fine operis notatur annus, et locus editionis. Impresum hoc divinum opus Romae in aedibus Ludovici Vincentini, et Lautitii Perusini non sine privilegio. Kal. Febr. 1525. De suis hymnis Zacharias in epistola dedicatoria Clementi VII. inter alia haec refert: Singulos quidem Hymnos, prout a me quotidie prodibant, perlegit Leo Pontifex, ac probavit. (a)

149. Eos summis laudibus extollit Martinus Becichemus Patavinae Academiae Rector in praefatione. *In his, ait celeberrimus P. Paciaudus (1), naturalis, et non fucatus latini sermonis nitor, et poetica numerorum harmonia, verborumque compositio permagni facienda mihi semper visa sunt. Quod autem dicitur, Breviarium ecclesiasticum brevius propediem exiturum, respicit ad breviarium, quod deinde Cardinalis Quignones jubente, vel hortante Clemente VII. ordinavit. Nam Clemens VII. e Medicea quoque Gente, quemadmodum ejus Patruelis Leo X. de Hymnis ecclesiasticis aut reformandis, aut*

Q 2

(a) Meratius *ad Gavant. part. 2. sect. 5. cap. 6.* narrat, Ferrerium collectionem Hymnorum edidisse approbatam, ut ait, a Clemente VII., sed nemo, quod sciam, (subjungit) ea facultate usus est. At de Pontificia approbatione non solum id asserit Ferrerius, sed ea in editione Romana, vivo, et vivente Clemente VII., inserta est, et cum in his Litteris Pontificiis affirmetur, multis etiam e Cardinalium numero praedictos hymnos placuisse, vix credi poterit nemi-

nem ea facultate usum fuisse. Hymnorum emendationem Clementi VII. cum adhuc esset Cardinalis, gratam fuisse, argui potest ex codice Ms. Bibliothecae Vaticanae 3641. apud Montfauconium in *Biblioth. Mss.*, cujus haec est inscriptio: *Francisci Priscianensis Hymnorum secundum Romanam curiam castigationes cum metrorum reformatione ad Julium Cardinalem de Medicis.*

(1) Antiquit. Christ. S. Joan. Bapt. Dissert. 4. cap. 6.

novis inducendis cogitaverat, ita ipse totum Breviarium Romanum in meliorem formam redigere conatus est (a). Existimo Zachariam Antistitem Gardiensem huic muneri delectum rem ad exitum non perduxisse; cui succedens Franciscus Quignones Presbyter Cardinalis tituli sanctae Crucis, hortante Clemente VII., ut Breviarium ad veterem formam reduceret, quod ipse testatur in praefatione ad suum Breviarium Paulo III. dicatum, opus aggressus est, et multa alia cum rescuisset, ut commodius redderet, hymnos tamen non omisit, sed veteres aliqua, non tamen justa correctione adhibuit. Quamquam vero Cardinalis Quignones clamaret, suum breviarium *novum* non esse, sed potius *vetus restitutum*, nihilominus pluribus non arrisit nova recitandi ratio. Idcirco Paulus IV., ut narrat Antonius Caracciolus (1) citatus a Benedi-

(n) Claudius Jolyus in *Dissertatione contra Assumptionem Deiparae* pag. 125. et seqq. auctoritatem summorum Pontificum, Ferrerii, et aliorum, qui breviaria aut reformarunt, aut reformari desiderarunt, in absurdae suae opinionis confirmationem adduxit. Eum insigniter impugnarunt Nicolaus Lavocat Billiad in *Vindiciis Parthenicis*, et Jacobus Gaudinus in opusculo *Assumptionis Mariae Virginis vindicatae*. Qui tamen non negant, breviaria, ubi opus fuerit, in meliorem formam redigenda. Apposite Gaudinus pag. 357. „Non peccavit, inquit, Leo X. „Pontifex Max., nec Clemens VII., „nec Ferrerius, nec Becichemus, „nec Albertus Cardinalis, nec „Rev. in Christo P. Adolphus „de Scanvenburg Archiepiscopus „Coloniensis, nec Joannes Ferus „Concionator percelebris Mouguntinus, nec Innocentius III.,

„nec antea Agobardus, nec E- „spencaeus, nec Cardinalis Allia- „censis, nec Ferdinandus Impe- „rator, nec Carolus Franciae „Rex, nec Pius V., nec Cle- „mens VIII., nec Urbanus VIII., „illi, inquam, omnes, in quo- „rum testimoniis adducendis par- „tem non exiguam operis frustra „consumpsit Usuardi Patronus, „non peccarunt, cum *vel opta- „runt vel imperarunt emendatio- „nes fieri in Missalibus, et Bre- „viariis*, tum resecando, si quae „restarent vana, et apocrypha, „tum in ordinem redigendo, tum „puriori latinitate donando. Im- „mo si qua adhuc supersint emen- „danda, ut esse possunt, quae „emendanda sint, non inutilem „operam Ecclesiae navabunt, qui „in hujusmodi emendationibus in- „dustriam suam collocaverint „.

(1) In vita ejus italica Ms. lib. 4. cap. 16.

cto XIV. (1), Breviario reformando ad veterem normam, et gravitatem longo tempore per seipsum solus incubuit, quod morte praeventus absolvere non potuit.

150. Quid deinde a Concilio Tridentino, et a Pio IV. actum fuerit, luculenter exponit S. Pius V. in constitutione, quae incipit, *Quod a Nobis postulat ratio*, data septimo idus Julii 1568. . . „ Quae divini officii formula pie olim, ac sapienter a summis Pontificibus, praesertim Gelasio, et Gregorio primum constituta, a Gregorio autem septimo reformata, cum diuturnitate temporis ab antiqua institutione deflexisset; necessaria visa res est, ut ad pristinam orandi regulam conformata revocaretur. Alii enim praeclaram veteris breviarii constitutionem multis locis mutilatam, alii incertis, et alienis quibusdam commutatam deformarunt: plurimi specie officii commodioris allekti ad breviter novum breviarii a Francisco Quignonio tituli sanctae crucis in Jerusalem Presbytero Cardinale compositi confugerunt (a). Quin etiam in Provincias paulatim irrepserat prava illa consuetudo, ut Episcopi in Ecclesiis, quae ab initio communiter cum ceteris veteri Romano more Horas canonicas dicere, et psallere consuevissent, privatum sibi quisque breviarium conficerent etc. Hinc illa tam multis in locis divini

(1) De Beatific. et Can. SS. lib. 4. part. 2. cap. 13. num. 3.

(a) Breviarium Card. Quignonii in Gallia et impugnatores, et defensores habuit acerrimos. Richardus Simonius *Epist. Select. Epist. 25.* multus est in exponenda fortuna huius breviarii varia, ac diversa apud Theologos Parisienses. Ab his primum censura confixum fuit anno 1535. Rursus anno 1552. approbatum publice est, ac praesertim circa annum 1574. Theologi Parisienses illius causam contra Maldonatum susceperunt.

Siquidem Maldonatus cum eis disputans de Immaculata B. Virginis Conceptione parum honorifice de hoc Breviario sensit, quod nondum ab ineptiis, fabulisque satis emendatum videretur. Quae omnia refero ex fide Simonii, qui *Epist. 15.* narrat, se legisse *Acta Disputationis de Conceptione B. V.* cum Theologis Parisiensibus, victoriamque pro Maldonato sine ulla dubitatione stetisse, qui tamen alio deinde coactus fuerit concedere. *Vide appendicem secundam.*

„ cultus perturbatio etc. . Hanc nimirum orandi varietatem
 „ gravissime ferens fel. mem. Paulus Papa quartus emendare
 „ constituerat „ .

151. „ Itaque provisione adhibita , ne ulla in posterum
 „ novi breviarii licentia permetteretur , totam rationem dicen-
 „ di ac psallendi Horas canonicas ad pristinum morem , et
 „ institutum redigendam suscepit . Sed eo postea , nondum
 „ iis , quae egregie inchoaverat , perfectis , de vita decedente ,
 „ cum a pia mem. Pio Papa quarto Tridentinum Concilium ,
 „ antea varie intermissum , revocatum esset , Patres in illa
 „ salutari reformatione ab eodem Concilio constituta brevia-
 „ rium ex ipsius Pauli Papae ratione (a) restituere cogita-
 „ runt . Itaque quidquid ab eo in sacro opere collectum ,
 „ elaboratumque fuerat , Concilii Patribus Tridentum a
 „ praedicto Pio Papa missum est . Ubi cum doctis quibus-
 „ dam , et piis viris a Concilio datum esset negotium , ut ad
 „ reliquam cogitationem Breviarii quoque curam adjungerent ,
 „ instante jam conclusione Concilii , tota res ad auctoritatem ,
 „ iudiciumque Romani Pontificis ex decreto ejusdem Concilii
 „ relata est : qui illis ipsis Patribus ad id munus delectis , Ro-
 „ mam vocatis , nonnullisque in Urbe idoneis Viris ad eum nu-
 „ merum adjunctis rem perficiendam curavit . Verum eo

(a) Grancolas monumenta alle-
 gat , ex quibus infert , omnes se-
 culares Potestates reformationem
 breviarii petivisse , *Commentar. Hist.*
lib. 1. cap. 5. Nec dissentire vide-
 tur Benedictus Pontifex XIV. de
Beatif. , et Canon. lib. 4. p. 2. cap.
13. num. 3. In Propositione , inquit ,
 facta a Carolo V. Augustae Vinde-
 licorum anno 1548. dicitur brevia-
 rium in forma precum , et oratio-
 num ab antiquis Ecclesiae Patri-
 bus , et Rectoribus traditam , prae-
 scriptamque redigendum ; insuper
 apocrypha , parumque ad sincerum

cultum pertinentia a Breviariis re-
 secanda : et hac forsitan de causa
 Summus Pontifex Paulus Papa IV.
 in animum induxerat &c. Vide Pe-
 titiones Oratorum Caesareae Ma-
 jestatis *Art. 12. Actuum , et Memo-*
rialium Concilii Tridentini , et
 Claudium Jolyum in *Dissertatione*
de verbis Usuardi contra Assum-
ptionem Deiparae eas allegantem ,
 et asserentem *pag. 138.* Ferdinan-
 dum Imperatorem , et Carolum
 Franciae Regem breviarii , et mis-
 salis reformationem postulasse :

„ etiam in viam universae carnis ingresso, Nos, ita divina
 „ disponente Clementia, licet immerito ad Apostolicum api-
 „ cem assumpti, cum sacrum opus, adhibitis etiam ad illud
 „ aliis peritis viris, maxime urgeremus, magna in nos Dei
 „ benignitate (sic enim accipimus) Romanum hoc Breviarium
 „ vidimus absolutum, . Pergit Pontifex abolere Breviarium
 Francisci Quignones, et quaecumque alia vel antiquiora,
 vel quovis privilegio munita, nisi eorum institutio, vel con-
 suetudo ducentos annos antecesserit. Prodiit ergo Breviarium
 S. Pii V. jussu reformatum anno 1568.

152. Maxima vero laude dignus est Andreas Resende ele-
 gans, et diligens scriptor, multaeque eruditionis, ac subacti
 ingenii, qui ante curas Pontificum publicas officiis quibusdam
 propriis emendandis operam utiliter impendit; non enim ho-
 nore, quem extero cuivis impertirem, fraudare debeo Nostra-
 tem, si tamen per Lusitanos hominem Eborensem ita appella-
 re licet. Pro officiis Eborensis ecclesiae a se correctis pugnat
 in responsione data anno 1567. ad Bartholomaeum Quebe-
 do (a) sanctae Toletanae Ecclesiae Sacerdotem virum doctissi-
 mum: „ Beati Gundisalvi, inquit, officium a me composi-
 „ tum mire extollis. Gaudeo sane, et ita vere affectum esse
 „ te non solum gaudeo, sed exulto... Cum officia nonnul-
 „ la hujus nostrae Eborensis Ecclesiae a mea officina prodie-
 „ rint, ex eadem cantum adjeci duobus... Quod interro-
 „ gas de S. Elisabeth officio, et an ante meum hoc aliud exta-
 „ ret, quod tamen apud solas Clarales Conimbricensis Par-
 „ thenonis Virgines, ubi ea Diva sepulta est, festo ejus die
 „ ad 4. nonas Julii celebraretur, quave id auctoritate, sic

(a) Nic. Antonius *Bibliot. novae*
tom. 1. pag. 157. affirmat, utram-
 que Epistolam Bartholomaei Que-
 bedo, et Andreae Resende exta-
 re in Hispaniae illustratae volumi-
 ne secundo. Hujus quidem Episto-
 la legitur *loc. cit. a pag. 1003.*, ubi

pro Quebedo ponitur *Kebedius*.
 Sed Quebedi Epistola, cui respon-
 det Resendius, abest ab eo loco,
 et ab omnibus quatuor volumini-
 bus Hispaniae illustratae, neque
 seorsum editam puto.

„ accipe . . . Canebatur tunc officium illud , quo' me offen-
 „ sum in Praefatione sum testatus . Eaque fuit causa , ut
 „ novum ipse conderem „ . Eo autem libentius diligentiam
 Resendii commendo, quod ipse in ea epistola Hispanos incre-
 pat, quod eorum quidam contemnant Lusitanos (a) . Et quo-
 niam mea laudatione nemo permoveri debet , addo alterum
 Hispanum , cuius ore celebrari sive propter eloquentiam, sive
 propter magnam nominis existimationem Lusitani non dedi-
 gnentur , Perpinianum scilicet (1) . „ Precandi ritum , quem
 „ officium vulgo vocant , Lucius Andreas Resendus vir ap-
 „ prime doctus prudenter composuit, genere quodam oratio-
 „ nis ad Ecclesiae consuetudinem accommodato „ (b) . Haec
 Perpinianus de officio S. Elisabetae , quod Resendus multo
 ante composuerat , quam Romani Pontifices reformationem ,
 seu restitutionem absolvissent , de qua dudum cogitaverant .
 Hymnos S. Gundisalvi a Resendio fuisse elaboratos docet Bar-
 bosa

(a) „ *Amplum , lateque diffu-
 sum vestrae gentis est imperium
 (Quebedum alloquitur), urbesque,
 quaqua Hispania est, celeberrimae,
 ac florentes , passimque memoriae
 veteris res cognitu dignissimae ,
 ut nulli terrarum invidere jure pos-
 sitis . Hoc quamquam ita est , ve-
 strates quidam nescio quo livore ,
 seu potius quo malevolo genio in-
 stincti multum angulum hunc no-
 strum , ac Portugalliolum , ut con-
 temptim appellant , non modo la-
 cessunt , verum etiam fastidire se
 ostendunt .*

(1) Lib. 3. vitae S. Elisabetae.

(b) Prodiit Jo: Petri Perpiniani
*De vita , et moribus B. Elisabetae
 Lusitaniae Reginae Historia Colo-
 niae Agrippinae sumptibus Bernar-
 di Gualtheri 1609. in 8. Excudebat*

*Stephanus Hemmerden . Vincen-
 tius Ximeno auctor Bibliothecae
 Valentinae , cuius aliis in rebus
 jure laudatur diligentia , hoc Per-
 piniani opus non viderat. Nam cum
 haec editio a Nic. Antonio non
 quidem omnibus suis veris notis ,
 sed tamen satis distincte esset ex-
 pressa , Ximenus tom. 1. p. 143. ti-
 tulum ex Nic. Antonio mutuatus
 subjungit : Refiere D. Nicolas An-
 tonio esta obra como àistinta de las
 Oraciones . del n. 3. . Tribus Libris
 constat ea Historia a tribus oratio-
 nibus in laudem S. Elisabetae habi-
 tis penitus distincta . Cl. Petrus
 Lazzeri locupletiore operum Per-
 piniani editionem adornavit ; sed
 quae adhuc augeri posset ex MSS.
 codicibus , quos mihi videre con-
 tigit .*

bosa in Bibliotheca Lusitana; quos ego in officiis Eborensis ecclesiae non inveni, in officiis Ord. Praedic. vidi.

§. XXVI.

Novae curae a Summis Pontificibus adhibitae in breviario corrigendo, ac praecipue in hymnis emendandis.

153. Sed ut varium est hominum ingenium, ac diversa studiorum ratio, Pontifices Medicei Leo X., et Clemens VII. (a)
R

(a) Non defuit etiam Paulo III. sedente, qui hymnos ad numeros redigere studuerit, eidem summo Pontifici dedicandos. Veronae anno 1762. prodierunt *Libri quatuor Numerorum Nicolai Comitis Archii*; in quorum praefatione inseruntur verba Stephani Laurei ex epistola nuncupatoria primae editionis operum Nicolai Mantuae 1547. Pollicetur Laureus, se alia Nicolai poemata editurum, in quibus, inquit, in primis sunt hymni jam latini, et in suos numeros redacti, quibus Ecclesia multos annos incompositis, ac stylo fere barbaro utitur. Et in codice operum Archii legitur. *Hymnorum Lib. I. ad Sanct. Paulum Pont. Max.*, ac rursus, *Hymni incompositi, quos Sacerdotes nostri cantant, redacti ad numeros latios*. In editione Veronensi quantumvis aucta pauci hymni apparent, ad numeros quidem latios, sed non ecclesiasticos, denuo conditi. Aegre intelligere possum, quo pacto tanta venustas sermonis, ac carminis Catulliani in poematibus Archii plerumque elucens cum

tanta negligentia legum prosodiae, et grammaticae, quae interdum observatur, valeat cohaerere. Inter carmina Caelii Calcagnini *Lib. I.* legitur Epigramma in commendationem hymnorum Rhoseti, quem puto esse Franciscum Rhoseti, cujus non quidem hymnos, sed quaedam alia poemata typis impressa vidi. Tiraboschius *Histor. Lit. Secul. XVI. Lib. 3. cap. 4. n. 38.* Laurentii Frizzolii hymnos sacros peculiari laude dignos praedicat, qui paulo ante *num. 36.* magis editionis, quam hymnorum Ferrerii elegantiam admiratur. Ad Philippum Archintum tunc Salutensem Episcopum, et Urbis Romae Vicarium Apostolicum Joannes Petrus Ferretus Ravennas Lavellinatis ecclesiae Antistes Correctionem Hymnarii Romani misit a se elaboratam, in cujus nuncupatoria epistola asserit, se ab Archinto ad id opus impulsus. Codex Ms. autographus justae molis in fol. asservatur in Biblioth. Mediol. Archintea. Vide *Bibliot. Mediolan. Argelati in Appendice*. Philippus Archintus anno 1546. crea-

hymnorum elegantiam adamarunt; Paulus IV., et S. Pius V. chori disciplinae innutriti alia, quae decori dignitatique cantus ecclesiastici congruunt, praetulerunt. Quamobrem cum Cardinalis Quignonius antiphonas, responsoria, aliaque huiusmodi concentui chori deservientia, sed privatim recitantibus aliquam molestiam importantia e suo Breviario exulare iussisset (a), quod, ut ipse in praefatione fatetur, potius utilitati privatim recitantium consulisset, S. Pius V. ea omnia ex praescripto Pauli IV., et Concilii tridentini restituens acerrime invectus est in breviarium Quignonii. Ceterum hymni in ea breviarii correctione parum, aut nihil profecerunt, quod aut difficilis videretur provincia hymnos veteres emendandi, aut venerabilis antiquitas in ipsis metri, ac latinitatis erroribus coleretur. Nihil enim interesse aliqui putabant, staretne, an caderet mensura hymnorum, dummodo pia sententia subesset. Omissi vero sunt hymni officii veteris SS^mae Trinitatis, quod Stephanus Leodiensis creditur exarasse.

156. Atque hoc fere tempore Seraphinus Razzi Ordinis Praedicatorum Hymnarium Dominicanum Perusiae anno 1587. edidit versibus italicis redditum, annotationibusque illustratum, cui addidit novos hymnos a se confectos. P. Ti-

tus est Episcopus Salutiensis. Neque ipse Paulus IV. hymnorum elegantiam, et nitorem negligere prorsus debuit, si vera sunt, quae Joseph Silos *Hist. Theat. lib. 3. ad an. 1528.* refert, Episcopum Theatinum Carafam in veteri breviario sermonis inconcinnitatem, plebejamque plerisque in locis dictionem sugillasse, illamque officiorum inelegantiam dedecere sacrorum sive puritatem, sive maiestatem Epistola ad Gibertum data asseruisse.

(a) Non longe a Quignonii mente Cardinalis Thomasius Votum Sac. Rituum Congregationi obtulit (*Part. 2. tom. 1. operum editionis Josephi Blancbini*), quo distinguens officium privatum a publico ait. *Hinc si videretur summo Pontifici, ipsum privatum officium revocari posset ad pristinam normam constantem ex psalmis, et lectionibus sac. Scripturae, remotis antiphonis, et responsoriis, quae ut eorum nomina demonstrant, Coetum canentium requirunt.*

motheus Buonamici, qui ad eos praefatur, ingenue faterur, quod, *il Prefato R. Padre non fà Professione di Poeta... si è impegnato d'imitare il più che hà potuto la frase, e stile degli Hiinni antichi, poco, o niente curandosi (come nè eglino ancora per lo più curarono) della lunghezza, o brevità delle syllabe.* Nihil hoc monito inutilius, nihil tamen verius: adeo exleges, et inconditi sunt hymni Razziani, ut legentibus statim se prodatur absurditas. Quis autem antiquos in iis imitari voluerit, in quibus eos peccasse manifestum est, quaeque ipsi primi corrigerent, si hoc nostro tempore scriberent? verum de his paulo post uberius. Hujus quoque temporis sunt odae, et hymni Benedicti Ariae Montani, viri omnigena eruditione exculti, in quibus, ut ait Petrus de Valentia in praefatione ad editionem Antuerpiensem omnium illius poematum anni 1589., *nec latinitatem, nec poeticum leporem, et numerum, aut stylum, et elegantiam desideres.* Sed eos rectius odas sacras, quam hymnos ecclesiasticos appellaveris, cum ad Ecclesiae morem non sint accommodati. Nunc quod aiebam, cum Breviarium Romanum Concilii Tridentini decreto, et auctoritate Pii V. recognitum, restitutumque est, nemo fuit, qui hymnos ad latinitatis, carminisque leges revocaret, quamvis lectionibus, seu historiis Sanctorum vel emendandis, vel componendis Julius Pogianus fuerit designatus: sed quaedam invecta est hymnorum commutatio, ut alii alio diverso loco, quo primum erant, locarentur (a). Muretus sub idem tempus hymnos ecclesiasticos composuit a

R 2

(a) Lagomarsinius Vol. 2. Epist. Julii Pogiani in Annot. ad Vitam hujus historiam emendationis brevii auctoritate Concilii Tridentini confectae docte, et eleganter persequitur. Correctiones, quas Cardinalis Sirletus faciendas censuerat, ex autographo codice producit. Sirleto in hujusmodi reco-

gnitione socios dat Mutium Calinum Episcopum Jadrensem, Aegidium Fuscararium Ep. Mutin., Leonardum Marinum Ep. Lancianen. Franciscum Forerium ordinis Dominici Lusitanum, qui certe ad Catechismum Romanum cum his tribus conscribendum delectus est, libenter cum Nicolao

Duce Mantuano impulsus, cui eos offerens ait; *Sume datis a te scriptos mihi legibus hymnos*; nempe latini sermonis nitorem, harmonicamque metri mensuram exacte observavit. Et quamvis Mureti carmina tantum in ejus orationum, et epistolarum gratiam legantur, hymni tamen inter cetera poemata non ultimum locum habent: sed pauci numero sunt, et plerique asclepiadei, non tamen omnes, ut scripsit Guyetus *Heortologiae* cap. 5. lib. 3.

155. Non multo post S. Pium V. in novam breviarii correctionem Clemens Papa VIII. incubuit, (a) cujus rei causas explicat in constitutione, quae incipit, *Cum in Ecclesia ca-*

Antonio in *Bib. nov.* Correctoribus breviarii adjungam, nisi quod antequam esset absolutum, in patriam reversus est.

(a) De Correctione breviarii jussu Clementis VIII. peracta erudite agit Odoacer Ilbachius, sive Jacobus Laderchius *Congregat. Orator. Acta SS. Martyrum vindicata Lib. 6. cap. 9., et 10.* Ex Codicibus MSS. Bibliothecae Vallicellanae tradit, animadversiones ad eam correctionem perficiendam ex Hispanicis Ecclesiis venisse, quae adhuc in ea Bibliotheca asservantur, et a quodam, inquit, P. Hieronymo de la Higuera concinnatae leguntur. Higuera scribere debuit; neque enim oportuit, Vindici *Actorum Veterum SS. Martyrum* ignotum esse P. Hieronymum Roman de la Higuera, nomen in historiis antiquis ecclesiasticis propagandis famosum. Idem Laderchius inter censuras, quae in codicibus MSS. Vallicellanis reperiuntur, enumerat *Animadversiones in hymnos breviarii D. Silvii Anto-*

niani, item R. P. Fulvii Carduli *castigationes in hymnos*. Fulvius Cardulus S. J., quantum hac facultate polleret, specimen dederat in hymnis insertis libello a se exarato: *Passio SS. Martyrum Gentuli, Amantii, Cerealis, Primitivi, Symphorosae ac septem Filiorum, notis, et digressionibus illustrata. Romae 1588. pagina 180. etc.* Cur autem Cardinalis Silvii, et P. Fulvii conatus in irritum ceciderint, ratio peti potest ex praefatione MS., cujus fragmentum vulgavit Laderchius *cap. XI.* „ In „ hac breviarii correctione data „ est opera, ut quam minima mutatio fieret. Quare quod attinet „ ad hymnos, qui magna ex parte „ scatent erroribus syllabarum, ea „ solum mutavimus, quae videntur errata Librariorum, vel „ quae poterant unius litterae, vel „ syllabae mutatione restitui, ac „ praesertim in hymnis Ambrosii, „ et Prudentii, quos non est credibile cum erroribus ab initio fuisse compositos „ .

tholica, sub die X. Maii 1602. „ Cum vero progressu tempo-
„ ris typographorum negligentia, et incuria, et nimia alio-
„ rum etiam ea, quae ad ipsos non pertinent, temere sibi as-
„ sumentium audacia, ac licentia multi errores in illud irre-
„ pserint, ac tum in sacra Scriptura, et lectionibus Patrum,
„ tum in vitis Sanctorum, et rubricis, aliisque locis, sine
„ nostra, et Romanorum Pontificum Praedecessorum no-
„ strorum auctoritate, pro cuiusque arbitrio pleraque addita,
„ et immutata fuerint, ita ut nulla jam reperiantur breviaria,
„ quae a prima editione ejusdem Pii in multis non discrepent,
„ atque dissentiant, et aliqua recognitione non indigeant
„ etc. „ . Non tamen propterea credas, nihil aliud actum
fuisse, nisi ut primae editioni Pianae breviarium penitus con-
formaretur. Adhibita enim est diligentia, ut etiam ea, quae
in eo breviario reperiiebantur, recognita, et, ubi oportuit,
emendatiora prodirent; in quam rem delecti sunt plurimi ce-
leberrimi viri, quos nominatim compellat Gavantus (1). De
his loquitur idem Clemens VIII. *cit. const. Mandavimus non-*
nullis piis, et eruditis viris, quorum consultatione, et opera in
hujusmodi rebus frequenter utimur, ut idem breviarium nova
adhibita diligentia accuratius inspicerent, atque examinarent, et
ea, quae depravata esse, et recognitione indigere animadvert-
rent, pro sua doctrina, et pietate restituerent.

156. In hac vero correctione, sive mavis, recognitione, et
restitutione vix alius locus datus est hymnis, nisi quod aliqui-
bus antiquis omissis pauci novi recte compositi inducti sunt,
uti hymnus, *Fortem virili pectore*, et hymnus ad vespertas
S. Mariae Magdalenae, *Pater superni luminis*; quorum hic
auctorem habet Cardinalem Bellarminum, ille Cardinalem
Silvium Antonianum, utrumque e numero Correctorum.
Ex hoc tempore siqui hymni recentes in breviarium inseri de-
buerunt, latiniores eos esse, et justa mensura praeditos
oportebat; quod praecipue animadverti potest in hymno ad

(1) In rubric. brev. part. 2. sect. 5. cap. 6.

vesperas SS. Angelorum custodum: *Custodes hominum psallimus Angelos*, qui regulis omnibus mirifice respondet. Auctor incertus mihi est, sed in breviario Romano sub Paulo V. apparuit. Jam vero anno 1623. ad Pontificiam cathedram evectus est Mapphejus Barberinus, non obscurum inter poetas nomen, cujus teretes aures dulci Musarum harmonia delectatae sane quam a barbaris, inconditisque hymnorum versibus abhorrebant. Ergo huic curae, ac labori animum sedulo applicuit, non ita tamen ut hymnos per se ipse castigaverit, quod aliqui falso affirmant, nisi forte dum hymnos ab Urbano VIII. emendatos fuisse pronuciant, ejus jussu id factum esse intelligant (a). Igitur licet celeberrimus Poeta haberetur Urbanus VIII., correctionem Hymnorum aliis commisit, vel quod gravioribus curis ipse distineretur, vel quod se non aequè idoneum existimaverit. Quod enim acute, salseque Cicero dixit in Tusculanis quaestionibus, *Adhuc neminem cognovi poetam, (et mihi fuit cum Aquinio amicitia), qui sibi non optimus videretur*, laudandum potius est acumen, quam confirmanda sententia, aut in exemplum adducenda.

§. XXVII.

Hymnorum emendatio sub Urbano VIII.

7. 15 Quo autem respexerit Urbanus Pontifex VIII., quibusque causis permotus fuerit, ex ejus constitutione, quae incipit, *Divinam psalmodiam sub die 25. Januarii 1631.*, liquido perspicitur. „ Divinam psalmodiam sponsae consolantis „ in hoc exilio absentiam suam a Sponso caelesti decet esse „ non habentem rugam, neque maculam, quippe cum sit „ ejus Hymnodiae filia, quae canitur assidue ante sedem

(a) Haec interpretatio non quadrat in verba Claudii Jolyi *Dissertat. de verbis Usuardi contra Assumptionem Deiparae* pag. 139. „ Urbanus VIII. Hymnos Ecclesiasti-

„ cos ipsemet puriori latinitate donavit, ac metris regularibus includit „. In eundem errorem incidit Tiraboschius *Tom. VIII. Hist. Lit. Ital. Lib. 1. cap. 2. n. 8.*

„ Dei, et Agni, ut illi similior prodeat, nihil, quantum
 „ fieri potest, praeferre debet, quod psallentium animos
 „ Deo, ac divinis rebus, ut convenit, attentos avocare alio,
 „ ac distrahere possit: qualia sunt, siquae interdum in sen-
 „ tentiis, aut verbis occurrant non tam apte concinneque
 „ disposita, ut tantum tantique obsequii ac ministerii opus
 „ exigeret. Quae causae quondam impulere summos Ponti-
 „ fices etc. ... Nos quoque in eandem cogitationem traxere et
 „ sollicitudo nostra erga res sacras, quas primam, et opti-
 „ mam partem muneris nostri censemus, et piorum docto-
 „ rumque virorum judicia, et vota conquerentium in eo
 „ [breviario] contineri non pauca, quae sive a primo nitore
 „ institutionis excidissent, sive inchoata potius, quam per-
 „ fectâ forent ab aliis, certe a Nobis supremam imponi ma-
 „ num desiderarent. Nos itaque huic rei sedulam operam
 „ navavimus, et jussu nostro aliquot eruditi, et sapientes viri
 „ suam serio curam contulerunt, quorum diligentia studioque
 „ perfectum opus est, quod gratum omnibus, Deoque et san-
 „ ctae Ecclesiae honorificum speramus: Siquidem in eo hy-
 „ mni, paucis exceptis, qui non metro, sed soluta oratione, aut
 „ etiam rhythmico constant, vel emendatioribus codicibus adhibi-
 „ tis, vel aliqua facta mutatione ad carminis, et latinitatis leges,
 „ ubi fieri potuit, revocati, ubi vero non potuit, de integro con-
 „ diti sunt, eadem tamen, quoad licuit, servata sententia „.

158. Haec de hymnis Urbani constitutio; nam cetera, quae
 recognita fuerunt, leviora, neque nostri sunt instituti. Viros
 eruditos, ac sapientes huic correctioni hymnorum a Pontifice
 delectos (a) enumerat Meratius. *Ad praefatos hymnos reci-*

(a) Grancolas *Comment. Histor. Brev. Rom. lib. 1. cap. 28.* auctor est, extare decretum Congregationis Sac. Rituum in quo legitur: *idem facere coguntur, qui jussu S. D. N. Urbani VIII. sacros hymnos emendant.* Censeo, eum falli;

nam correctores ipsi in praefatione ad hymnos emendatos, exemplo S. Hieronymi relato, addunt: *Idem facere coguntur ii, qui jussu S. D. N. Urbani VIII. sacros hymnos emendant.* Hanc praefationem consequitur Decretum sac.

tandos, et corrigendos adhibuit praefatus Pontifex tres lectissimos Societatis Jesu viros, ac politiorum litterarum bene peritos, et hi fuerunt Famianus Strada, Tarquinius Gallucius, et Hieronymus Petruccius (1). Extant hujusmodi hymni emendati typis romanis editi, antequam breviario adjungerentur, quorum tres ejusdem anni vidi editiones in 4., in 8., in 12. hoc titulo: *Hymni Breviarii Romani Sñi Dñi Nostri Urbani VIII. jussu, et Sacrae Rituum Congregationis approbatione emendati. Romae typis Vaticanis 1629.* Transcriptum inibi est decretum sac. Rituum Congregationis, quo permittitur, ut hi correcti hymni pro antiquis usurpentur.

159. Nimirum voluit Pontifex experiri, an illi hymni emendatiores prodire possent, si interea quidquam objiceretur ab iis, qui eos legerent, quod limam ulterius desideraret. Pauca tamen mutata sunt, et quaedam non admodum necessario: aliqui versus, qui ex antiquis remanserant, in venustiore formam sunt redacti. In praefatione vero ad sacram Rituum Congregationem Correctores, quorum nullum in toto opere apparet nomen, intactos se reliquisse profitentur quosdam breviarii hymnos, quos *Viri sanctissimi si non certis illos pedibus, aliquibus tamen incisis partii, auribus indulgentes, oratione non omnino soluta scripserunt*; quales sunt hymni S. Thomae in festo Sñi Corporis Christi, et hymnus: *Ave Maris stella*. Addunt: *Hymni, quos Ambrosius, Gregorius, Prudentius, Sedulius, Fortunatus, aliique poetae magni nominis ediderunt... siquando legem latinitatis, et carminis neglexerunt, quam minima mutatione syllabae revocantur ad legem*. In ceteris hymnis castigandis severiores se fuisse non diffitentur, sed, ut ajunt: *In omnibus relictas sunt multa, quae fieri meliora potuissent*. Praeter alios errores summa falsarum syllab-

Rituum Congregationis, quo recitatio hymnorum correctorum permittitur, sed illa, aut similia verba non exprimuntur. An non aequum

est credere, Grancolam verba praefationis Decreto affinxisse!

(1) Ad Gavant. part. 2. Sect. 5. cap. 6. num. 5.

syllabarum fuit 952., ut legitur in calce operis. Theophilus Haynaudus (1), licet magni omnino faciendum esse hunc laborem propugnet, subjungit: *Esse, quod in illis correctionibus patere possit novae per Pontifices correctioni ... monstratum recolo a Fr. Ludovico Cavalli-Ordin. Min. Poenitent. Lateran.*

160. Quo loco id monstraverit Ludovicus Cavalli, non reperi; neque video, quid circa mensuram, latinitatemque denuo possit emendari, nisi quod Emendatores ipsi affirmant, *plura esse relictas, quae fieri potuissent meliora*. Certe quod Theophilus in voce *Paracletus* cavillatur, flocci faciendum est: *Romana correctio hymnorum*, inquit, *hymnum de Spiritu sancto sic immutavit: QUI DICERIS PARACLITUS, correpta penultima, cum prius diceretur: QUI PARACLETUS DICE- RIS, producta penultima*. Quam correctionem ut infirmet, multus est in probando, penultimam esse longam in nomine, quod Spiritui sancto tribuitur, sive *Paraclitus*, sive *Paracletus* dicatur. Nihil attinet novas iterum lites excitare de voce *Paracletus*, de cujus recta pronuntiatione uberrime disseruerunt Sanrei, et Thiers, qui postremus pronuntiationem ab Ecclesia adhiberi solitam in voce *Paraclitus* penultima correpta defendit. Enim vero cum jam haec pronuntiatio invaluisse, necessarium prorsus fuit, ut in hymno de Spiritu sancto mutaretur versus, *Qui Paraclitus diceris*; nam cum ea vox multis aliis in locis relictas fuerit, et sive in versu, sive in oratione soluta pronuncietur, penultima correpta, ita quoque accideret in eo versu, quo sonus, modulusve syllabarum vitiosus redderetur. Vide notata in Hymnodia ad diem III. Martii (a).

S

(1) Tom. XI. oper. Critic. Sac. punct. 2. pag. 11., et 12.

(a) P. Emmanuel Bernardus de Ribera, qui me puero inter Salmanticenses Doctores ingenii acumine, et amaeniori doctrina excellebat, ordinis SS. Trinitatis alumnus, et decus, in *Parergis ad*

Tom. 1. Instit. Philosoph. contendit *I in potitur* breve esse debere ex Virgilii versu, *Vi potitur etc.*, neque permovetur exemplo hymni ad laudes Confessorum Pontificum, *Potitur inter Angelos*, et alterius ad laudes *nec Virg. nec Mart., Caeli potitur gaudiis*; quia,

161. Erit fortasse, qui scire velit, cur Urbanus VIII., quandoquidem hymnorum antiquorum barbarie offende-
 ba-

ut ait, *Grammaticae leges interdum Ecclesia spernit*, sive potius *Negligit interdum latias Ecclesia leges*: quem versum auctoritate Joannis de Deo Gonzalez olim sui in litteris humanioribus Praeceptoris subrogat loco illius antiqui, qui nihilominus meo iudicio et verior est, et gravior hoc altero novo Gonzalezii. Sed in *potitur*, vellem, vir doctus animadvertisset, primum hymnos ecclesiasticos fuisse ad grammaticae, et prosodiae leges revocatos, tum auctorem hymni nec *Virg.* nec *Martyr.* esse Cardinalem Silvium Antonianum huius artis peritissimum, postremo verbum *potior potiris* fuisse olim simul tertiae et quartae conjugationis, non secus ac *morior*, et *orior*. Ex quo fit, ut *potitur* habeat *I* breve, cum more tertiae conjugationis inflectitur, longum vero, cum more quartae. Communis ergo secunda vocalis passim indicatur in prosodiae auctoribus. Sed quoniam ad veteres provocat, pro uno Virgilii versu, in quo brevis est, duos dabo, in quibus est longa: *Faecundo penetrat penitus, thalamoque potitur*. Naevius 2. *Iliad.* *Deficit alma Ceres, nec plebes pane potitur*. Lucilius. Eos adducit Priscianus *Lib. X. fol. 138. Venet.*, ut probet *potior* esse quartae conjugationis. Hac ego de causa putarem versum Catulli in nuptiis Pelei, et Tethidos, *Liber ut innuptae potiretur flore novercae*, corrigendum

ita esse, *Liber ut innuptae potiretur flore novercae*; ac simili modo versum Ovidii *lib. 13. Metamorph.*, *Tuque tuis armis, nos te potiremur, Achille, Tuque tuis armis, nos te poteremur, Achille*. Nam secunda vocalis in *potiremur* quartae conjugationis debet esse longa, brevis autem in *poteremur*, vel *poteretur* tertiae conjugationis. Aliis quoque hanc correctionem placuisse novi. Quod vero cl. Ribera pro suae prosodiae defensione Coelemannum, Noltenium, et Amaltheum prosodicum allegat, eos auctores mihi non vacat consulere, neque in verbo *potitur* credo esse meae assertioni contrarios, et si maxime essent, nullatenus ab opinione discederem, quam sustinere cogor clarissimis Prisciani verbis permotus: „ In *tior*, inquit „ unum deponens tam tertiae, „ quam quartae conjugationis invenitur *potior* „ Versibus ab eo citatis Lucilii, et Naevii, sive, ut alii legendum putant, Laevii adiungi potest alius Ovidii in *Epistola Heroid. Hypermnestrae*: *Ille ferox solus solio sceptroque potitur, Cum sese nos inopi turba vagamur inops*. Itaque injuria Ribera prosodiae peccatum hymnis illis duobus objicit, injuria adversarios suos acriter hoc loco reprehendit: *His omnibus*, ait, *id unum admonendum, ut prius adlaborent, libris se perpetuo dedant, noctes ducant insomnes, quam de scriptis, atque*

tur, Zachariae Ferrerii hymnos tantopere probatos non elegerit. Quantum ego quidem conjicio, non una fuit Urbano VIII. causa, cur Zachariae hymnos recitandos non obtulerit. Primum enim satius visum fuit, ut ex antiquis sententiae, et, quantum fieri posset, verba retinerentur, contra quam fecit Ferrerius, qui novos penitus contexuit. Deinde magnificae illae laudes, quibus, a Clemente VII., Becichemo, et Paciaudo ornatus est Ferrerius, quasque ei aliqua ex parte deberi non diffiteor, non efficiunt, quominus a metri legibus non raro aberraverit, ut ex multis exemplis, quae possem adducere, in versu sapphico hymni S. Stephani, *Ut remisisti injurias tuorum*. Tum congruitatem ad cantum ecclesiasticum aut ignoravit, aut contempsit. Postremo hymnos suos fabulosis narrationibus foedavit, ac nonnullis, quae minime Theologum deceant, qualis est illa in hymno S. Gregorii,

Ille Trajanum revocans ab orco

Efficit dignum Superum catervis.

Quapropter etsi in hymnis ecclesiasticis Ferrerii venustas, poeticus lepor, et pura latinitas emereret, quod negat Tiraboschius, tamen rectius Urbanus VIII. fecit, dum antiquos reformari jussit.

§. XXVIII.

Vindicatur correctio Hymnorum Urbani VIII.

jussu peracta.

162. Age vero discutiamus aliorum reprehensiones, qui non recte factum blaterarunt, quod hymni usu, et antiquitate consecrati mutarentur, ut comptiores, venustioresque apparerent. Falsus quippe animi fuit Urbanus Pontifex, dum *opus omnibus gratum* se facturum esse speravit, si vete-

S 2

auctoribus critice scribant, et mentem aperiant. Si adversarii ita admoniti rationem hujus constructionis, his omnibus id unum admo-

nendum est, a Ribera poscerent, nescio, an aeque facile sese ille expedire posset.

res hymni in meliorem formam redigerentur. Aiebant enim aliqui, *Accessit latinitas, recessit pietas*; praecipue in novam emendationem acriorem, et liberiores aequo censuram ferre ausus est Henricus Valesius citatus a Meratio (1), cujus auctoris *censurae nimis severae*, adjungit Meratius, *aurem praestare non possumus*. Nihil autem falsius, quam quod objicit Valesius, hymnos correctos male fuisse compositos, et adversus communem hominum sensum depravatos. Grancolas (a) affirmat, mutata quidem fuisse verba quaedam in hymnis, sed eandem fere sententiam intactam permansisse. Si igitur eadem auctorum veterum sensa melioribus verbis, quod nisi impudenter negari non potest, et justa carminis mensura redduntur, quid est, quamobrem jure quis opponat, accessisse latinitatem, sed recessisse pietatem? An magis pietati consonum est dicere, *Lustris sex qui jam peractis*, quam, *Lusis sex qui jam peregit*? An praeferenda erit ultima strophæ hymni antiqui, *Vexilla Regis prodeunt*, ultimæ strophæ ejusdem hymni emendati? Ita aiebat vetus hujus hymni conclusio:

Te summa Deus trinitas
Collaudet omnis spiritus,
Quos per crucis mysterium
Salvas, rege per seculum,

In breviario Romano optime recognito Venetiis 1558. . Modo canimus:

Te fons salutis Trinitas
Collaudet omnis spiritus,
Quibus crucis victoriam
Largiris, adde praemium.

163. Conferantur hymni emendati cum antiquis, sumantur in manus exempli loco hymni veteres, recentesque in fe-

(1) Ad Gavan. part. 2. sect. 5. c. 6.

(a) Comment. Histor. Breviar. Rom. lib. 1. cap. 28. Constat autem, pauca eos circa sententias immutas-

se, atque veteres cum emendatis conferenti vix aliud discrimen occurret praeter variam dimensionem, atque loquendi rationem.

sto dedicationis Ecclesiae, ac sine ulla controversia apparebit, sententias veterum, metri, sermonisque latini erroribus vitiatas, non esse aptiores ad pietatem excitandam, fovendamque, quam easdem puris verbis, elegantique carmine inclusas. Errant vero, qui putant, hymnos ex antiquis temporibus ad nos transmissos tam absurde a praeclaris auctoribus Hilario, Ambrosio, Gregorio, Sedulio, Prudentio, Fortunato fuisse compactos, quam in breviariis postremi temporis legebantur. *Illud etiam, inquiunt Correctores Romani in praefatione, ex variis scriptionibus in Bibliotheca Vaticana servatis exploratum est, plurimas in pluribus hymnis voces, quae nunc leguntur, et pro antiquis habentur, authorum esse recentiorum.* Ac vide, quid jam a 9. seculo de hymnis Ambrosianis senserit Walafridus (1): *Sciendum tamen, multos hymnos putari ab Ambrosio factos, qui nequaquam ab illo sunt editi. Incredibile enim videtur, illum tales aliquos fecisse, quales multi inveniuntur, id est, qui nullam sensus consequentiam habentes, insolitam Ambrosio in ipsis dictionibus rusticitatem demonstrant (a).* Audiatur, quid de Ms. ipsis Hymnariis etiam Va-

(1) de rebus Eccles. cap. 25.

(a) S. Ambrosium cap. 42. lib. 2. in Lucam de suis hymnis dixisse, negligere verba debemus, spectare mysteria, apud multos leges. Addit Grancolas *Comment. Histor. Breviar. lib. 1. cap. 28.*, Urbanum VIII. asseruisse: *Patres inchoasse potius hymnos, quam perfecisse.* Urbanus quidem in constitutione Apostolica breviario praefixa loquitur solum de suorum Praedecessorum curis *in reformando breviario*, affirmans ex sententia piorum, doctorumque virorum in breviario post primas reformationes, „tineri non pauca, quae sive a „primo nitore institutionis exci-

„dissent, sive inchoata potius, „quam perfecta forent ab aliis, „supremam imponi manum desiderarent. „S. Ambrosius eo loco de suis hymnis non agit, sed de verbo *Praesepe*, quo interpres latinus sacrae Scripturae usus est. „Agnovit enim bos possessorem „suum, et asina praesepe Domini sui. Immo *praesepe* diximus, sicut scripsit, qui transulit. Nihil enim apud me distat in verbo, quod non distat in sensu. „Deinde vero cap. seq. suis jam verbis loquens ter *praesepe*, non *praesepe* dixit. Et quamvis auctores correctionis Romanae putent, in Hymnariis MS.

ticanis sentiat Ven. Card. Thomasius (1): *Hymnos ipsos saepius mendis respersos, sublatis tantummodo manifestioribus erratis, reliquis vero retentis integros, prout in Codicibus reperiuntur, in lucem proferimus.* Multo deinde post fassus est (2), Hymnarium a se editum correctione indigere.

164. Quare ineptissimum est asserere, errores hymnorum, qui in breviariis ante Urbanum VIII. recitabantur, retinendos fuisse, quia ita erant a primis sanctissimis auctoribus confecti, cum in hoc scriptorum genere a sciolis, ignarisque Presbyteris choro inservientibus tantopere fuerit variatum, ut difficillimum sit statuere de pluribus versibus mendosis, an a primo auctore ita prodierint. In antiquo Hymnario V. Thomasiai manifeste deprehenditur, integras strophas ex aliis hymnis in alios diversis auctoribus adjudicatos fuisse translatas; quod non a scriptoribus primis factum credam, sed ab his, qui versus, et strophas hinc inde corradentes hymnum aliquem temere compingebant, et ejus nomen praeponabant, cujus plures versus, aut verba remansissent. Accedit, hymnodiae decorem, cui promovendo summi Pontifices, imprimisque S. Gregorius Magnus insudarunt, vix, ac ne vix quidem conservari posse in versibus claudicantibus, ubi nimirum aut desunt, aut abundant syllabae. Cujus rei ratio est,

substitutis interdum *voces meliores pro antiquis aliis, quae carminibus repugnabant*, tamen dubium non est, quin saepius contrarium acciderit. Relege notam ad num. 115. circa Clementis VIII. correctionem. Jodocus Clitoveus Theologus eruditissimus lib. 1. *Elucidatorii Ecclesiastici* interpretans hymnum, *Nocte surgentes vigilemus omnes* ad matutinum ab octava Pentecostes usque ad Dominicam proximiorum Kalendis Octobris in Dominicis, adduci nequit, ut credat, S. Gregorium ejus hymni

auctorem ita conclusisse stropham ultimam, *Spiritus, cujus reboat in omni-Gloria mundo*, cum facile potuerit rectam pedum mensuram, quam in aliis versibus servavit, in hoc etiam adhibere, nimirum, *Spiritus, cujus reboat per omnem-Gloria mundum*. Non inutilem operam sumpsisse puto, qui orationem pro *Poesi Theologis utili* typis commisit Leodii 1749. in 4., quam aveo legere.

(1) Tom. 2. oper. praefat. ad Hymnarium.

(2) Ep. 13. tom. 7. oper. col. 219.

quod cum vis notarum musicarum in vocalibus sita sit, si eae plures, paucioresve sunt, quam modulatio exigit, abnormis, dissonusque cantus efficietur.

165. Nam quo pacto musicae artis ratio constare potest in versu primo ad Laudes S. Eulaliae die 10. Decembris apud officia propria Hispanica? Ita enim ait: *Lampades postremo Virgini ligatae*. Longior est una syllaba, atque adeo concensus, qui carminis sapphici proprius est, nequit ei convenire. In versu quidem (ait Cicero in Oratore) *Theatra tota reclamant, si fuit una syllaba aut brevior, aut longior*. Et rursus in *Paradoxis*: *Histrion si paulo se movit extra numerum, aut si versus pronuntiatus est syllaba una aut brevior, aut longior, excubatur, et exploditur*. In templo ea deformitas, et discrepantia aequis animis, et auribus accipietur? Quid? ubi sola peccat latinitas, vel syllabae quantitas, nonne decet vitium emendari? Nonne eruditae, quantumvis piaae, aures ab inconditis, absurdisque carminibus abhorrent? Ferrerius in epistola, qua Clementi VII. suos hymnos offert, praeclare hanc causam tuetur: „Leo X., inquit, patruelis tuus, Clementis beatissime, cum esset rei ecclesiasticae studiosissimus, et ea, qua humanas litteras callebat sagacitate, odas, sive hymnos, quibus in Dei Maximi laudes quotidie utimur, a vera latinitate, et metro aberrare perpenderet, adjecit animum, ut vel in melius reformarentur, vel juxta rectam mensuram, et latinitatem exclusa barbarie de novo excuderentur, idque oneris meis humeris imponendum censuit... Ad obeundum quoque id laboris me summopere animavit, et impulit, quod qui bona latinitate praediti sunt Sacerdotes, dum barbaris vocibus Deum laudare coguntur, in risum provocati Sacra saepe contemnunt. Quod quantum damnabile sit, quantumve huic malo obsistendum sit, quilibet aperte novit.

166. Videant ergo, ne ignorantiam prodant, qui vanam pietatis speciem, amoremque antiquitatis praetexentes barbariem hymnorum veluti sacram magno in honore habendam,

ac retinendam contendunt. Erant jam aliqui hujusmodi homines, quo tempore Zacharias Ferrerius, Leone X., et Clemente VII. vel jubentibus, vel hortantibus, plurimis Cardinalibus, aliisque piis, doctisque hominibus approbantibus, novos hymnos pro antiquis substituere voluit, contra quos declamat Martinus Becichemus Patavinae Academiae Rector in praefatione: „ Vides, mi Lector, quos passim canunt „ in templis hymnos, uti sunt omnes fere mendosi, inepti, „ barbarie referti, nullaque pedum ratione, nullo syllabarum „ mensu compositi, ut ad risum eruditos concitent, et ad „ contemptum ecclesiastici ritus vel litteratos Sacerdotes inducant? Litteratos dixi, nam ceteri, qui sunt sacri patrimonii helluones sine scientia, sine sapientia satis habent, ut „ dracones stare juxta arcam Domini etc. „. In re simili non dissimilis est sententia Thomae Correa in Prosodiae fine titulo de accentu in peregrinis vocibus citati a Ricciolio (1), agentis, *non esse cuiusvis consuetudini cedendum, sed eruditorum tantummodo, et qui propius accesserit ad latini sermonis canones, praeclarius loqui, atque a depravata consuetudine longius recedere, neque ecclesiam, sed imperitos in ecclesia barbarismos invenisse, quos qui sequitur, barbare loqui, nec se ecclesiae auctoritate tueri debere.*

§. XXIX.

Hymni recentes, si boni sint, praeferri debent antiquis mendosis, et barbaris.

167. Egregie rem hanc illustrat celeberrimus poeta, et hymnographus seculi superioris Joannes Baptista Santolius, seu Santevil, qui nomen Santolii Victorini suis operibus praefixit (a). Cum hymnos breviarii Cluniacensis, qui modo recitan-

(1) Part. 8. prosod. cap. 5.

(a) Auctor Dictionarii scriptorum ecclesiasticorum e gallico in italicum idioma conversi hoc San-

tolii Victorini elogium profert.

Tra tutti i Poeti Latini moderni egli è il migliore. I di lui Inni Sacri nella maggior parte delle

citantur, plures confecisset, eos dedicans Cardinali Bullonio Principi de Turre Arverniae, Abbati, Capiti, et Superiori Generali Monasterii, et ordinis Cluniacensis, ita canit de ipso Cardinale loquens:

Pertaesus jam dudum haud aequa mente ferebat
Simplicitate rudes, et majestate Tonantis
Non dignos adeo, quos error scripserat hymnos
(5) Praetextu pietatis, et ignorantia vaturn.
Et in carmine, quo inducit S. Hunegundem querentem, quod
Abbas hymnos ejus novos neglexisset.

Hactenus hymnos,
Quos et barbaries, et mendax cuderat error,
Romanae linguae opprobrium, turpesque prioris
Aevi reliquias vanae deliria mentis
Hos ego Diva sonos animo indignante ferebam.
Obtinuit causam S. Hunegundis, curante Antistite loci. Si-
mitem causam agens inducitur a Santolio S. Maglorius in alio
carmine.

Ignoscenda quidem rudioribus horrida seclis
Barbaries fuit; at postquam gens pinguis avorum
Secessit procul, incultis gens aspera musis,
Credideram simul ignotas abiisse sub oras,
Et cessisse loco foedam squallore, situque

T

*Diocesi di Francia servono a canta-
re le lodi dell' Altissimo, e a cele-
brarne i misterj. La luce spiritua-
le, la pietà, la divozione de' sen-
timentì, l'esattezza della dottrina,
l'eleganza, e la forza ci destano
maraviglia. Quantum vero San-
tolio suo delectati sint Galli, nul-
la alia res magis ostendit, quam
tot, tamque egregii viri, qui in
ejus hymnis gallice reddendis ope-
ram collocarunt suam, Petrus
Corneille, Bouhurs, Le Monno-*

*ye, Marchio de Robias, la Fosse,
Perrault, Damchet, Dupuis, Fai-
dit, Bosquillon, Vaultier, Die-
reville, Du Perier, Bosy, Ben-
sarede, Saurin, alique. Santo-
lius inter versiones, quas vidit,
Monnoyanam praeferbat. An au-
tem Galli rerum suarum studio,
et amore in laudibus Santolii ni-
mum processerint, aliis dijudi-
candum relinquo; sed videnda an-
te est Appendix III. post Hymno-
diam.*

Barbariem, et miseros, sese quibus illa tuetur,

Auctores operum, Romanae opprobria linguae.

168. Et ut ad hymnos Cluniacenses revertar, habuerunt etiam illi Monachi alios hymnos antiquissimos, ac nominatim in *Consuetudinibus Cluniacensibus* Uldarici, qui floruit circa annum 1070., fit mentio hymni Flavii Episcopi Cabilonensis cap. 12. *Praeter solitas antiphonas, quae sunt de Mando, habetur hymnus Flavii primi Cabilonensis Episcopi (a): Tellus, ac aethera jubilent-In magni coena principis; ut missos nunc faciam hymnos Odonis II. Abbatis Cluniacensis, et V. Petri Cluniacensis, aliorumque ejusdem coenobii, et instituti. Nihilominus hymnos nitidiores Santolii Victorini hymnis veteribus non modo praetulerunt, sed ut refertur in Dictionario Moreri verbo Santeul, l'ordre di Clugni lui accorda des lettres de filiation e le gratifica d'une pension en reconnaissance de ce service qu'il venoit de lui rendre.* Prodiit autem breviarium Cluniacense Parisiis anno 1686. juxta Regulam S. Benedicti, et mentem Pauli V. Pont. Max.; cui Decretum, seu praefationem praemittit Emmanuel Theodoricus a Turre Arvernicae Cardinalis Bullonius, superior Generalis Monasterii, et ordinis Cluniacensis; ubi de hymnis haec habet: *In hymnis ea lex servata est, ut retinerentur ab Ambrosio, Sedulio, Prudentio scripti: nonnulli ab Urbano VIII. emendati; alii de novo cuderentur eorum loco, in quibus vel mensura desiderabatur, vel cura sermonis. Iis profecto accessit modulatio, ac latinitas; vis, et pietas non deest. Data enim est*

(a) Extat in Hymnario V. Thomasiai sub nomine Flavii Episcopi Cabilonensis, ubi primus versus correctior legitur: *Tellus, ac aethra jubilent*, ut octo Syllabis concludatur. *Tom. 3. Galliae Christ. Sammart. fol. 439.* Flavius Episcopus Cabilonensis laudatur circa annum 580., sed ante eum alii Cabilonenses Episcopi recensentur. Clau-

dus Robertus *Gallia Christiana Parisiis 1626. pag. 276.* monet, errorem esse, quod Flavius inter Sanctos Episcopos Cabilonenses *primus* collocetur, putatque id accidisse ex aliquo mendoso breviario. Sed Flavius non solum *primus* dicitur in hymnariis Cardinalis Thomasiai, sed etiam in *Consuetudinibus Cluniacensibus* Uldarici.

opera, ut in omnibus strophis sententiae emerent elegantes verbis, rebus autem graves.

170. Ceterum praeter hymnos ab Ambrosio, Sedulio, et Prudentio scriptos alii quoque antiqui in eodem breviario remanserunt, et quidem nulla adhibita emendatione, uti in Dominica ad vigilias hymnus S. Gregorii, *Primo dierum omnium*; in festo Epiphaniae hymnus S. Paulini ad secundas vespervas; sabbato ad vespervas Dominicae Passionis hymnus Mamerti Viennensis, *Vexilla regis prodeunt*; et in eadem Dominica hymnus Fortunati, *Lustris sex qui jam peractis*. Santolius Victorinus antequam pro Cluniacensibus allaboraret, laudatissimos hymnos cuderat, ut in breviario Parisiensi insererentur, atque eum honorem assecutus est, ut ejus hymnis omnes fere Galliae Ecclesiae resonarent. *Editis*, inquit ipse in praefatione ad sua carmina, *in lucem hymnis, quos praeter spem meam pene omnes Ecclesiae Galliarum fecere suos*.

171. Neque solius Santolii hymni in Breviario Cluniacensi sunt inserti; sed quibusdam aliorum auctorum nomina praemittuntur, aliquando expressa, interdum litteris nominum primis indicata, ut in octava Epiphaniae *hymnus ad vespervas N.T. P. R.*; die 15. Januarii *hymnus Hug. Val. Monac. Pontil.*; in Conversione S. Pauli *hymnus C. S. et S. V.*, et ad vigilias, et ad laudes ejusdem festi *hymnus Guill. de Brun. Ep. Santon.*; die 29. Aprilis *hymnus Franc. Br. theolog. Paris.*; die 2. Julii *hymnus C. S. et S. V.*. Litterae C. S. fortasse denotant Claudium Santevil fratrem Joannis Baptistae Santevil; nam illius quoque extant aliqui hymni in breviario Parisiensi sub nomine Santolii Magloriani. Sed quid causae esse dicam, quamobrem unus, idemque hymnus Claudii Santolii, aut alius, simulque Santolii Victorini nomen praeferat? An quia Claudius, aliusve auctor fecit, Victorinus perfecit? Ita arbitror.

172. Breviarium Parisiense iterum recognovit, et reformavit anno 1736. Carolus Gaspar Guillelmus Archiepiscopus, qui in Epistola, qua illud clero dirigit, haec scribit: *In hujus porro operis ordinatione id servandum esse duximus, ut si*

excipiantur hymni, orationes, canones, et lectiones nonnullae; singulae officii partes e scriptura sacra depromerentur... Immo veteribus hymnis locus datus est, nisi quibus ob sententiarum vim, elegantiam verborum, et teneriores pietatis sensus recentes anteponi satius visum est. Veteres hymni ita a Parisiensibus retenti sunt, ut in quibusdam neque Romana correctio sit adhibita, veluti in hymnis dedicationis Ecclesiae; in aliis plura alia sint correcta, quae in hymnis Romanis perseverant; ut in hymno SS. Innocentium recitant Parisienses primam stropham hoc pacto: *Salvete flores Martyrum-In lucis ipso limine,-Quos saevus ensis messuit,-Ceu turbo nascentes rosas.* Quamvis enim Prudentius scripserit hanc stropham, qualis in Romano breviario legitur, recteque procedant omnes illius versus, praestat nihilominus ad suaviorem concentum elisiones secundi, et tertii versus effugere.

173. Hymnorum recentium breviarii Parisini plurimum est auctor Santolius Victorinus indicatus litteris S. V., nonnullorum Guyetus, trium in die S. Genovefae Petavius. Ceteris praeponuntur litterae Auctores significantes, C. multis, aliis B. et C., N. T., G. Ep. S., B., S. M., qui est frater Victorini, H. Ep. Vab.. Scripsisse etiam hymnos in Sanctos Ordinis S. Benedicti Hugonem Guilielmum Villant monachum Congregationis S. Mauri memoriae prodidit P. le Cerf in bibliotheca Maurina. Praeterea de studio antiquiori cleri Gallicani in reformandis hymnis plura habet Carolus Guyetus (1). Affirmat *quaest. 1.*, quod hymni *haud retineri debent ex antiquis, multo minus novi ulli admitti, nisi probati, eoque stylo, et arte conditi, vel restituti, quibus non rugas, aut maculas, sed magis ornatum, et decorem divinis officis afferant.*

174. *Quaest. 2.* laudat, tueturque correctionem Urbanianam, referens Aurelianensem ecclesiam in postrema breviarii sui editione, rejectis veteribus, hymnos novos suscepisse, residuosque proprios instauravisse. *Quaest. 3.* commemorat,

(1) Heortolog. sive de festis propriis lib. 3. cap. 5.

Urbani VIII. diligentiam imitatas fuisse ecclesiam Parisiensem admissis novis hymnis a D. Isaaco Lambert poetico lepore elaboratis, nec non Meldensem, et Andegavensem; plures recentiores hymnos mirifice probatos in proprio Canonorum Regularium Congregationis S. Genovefae fuisse receptos. Idemmet Guyetus post Heortologiam libellum adjecit hoc titulo, *Hymni proprii variarum Galliae Ecclesiarum revocati ad carminis, et latinitatis leges*. In praefatione breviter refellit eos, qui pietatem praetexentes correctioni hymnorum repugnant, barbariemque defendunt; ostendit, usum contrarium facile tolli, cantumque apposite accommodari hymnis emendatis, praesertim ubi metrum antiqui hymni retinetur, ex quo fit, ut nulla varietas in cantu intercedat. Inter hymnos vere correctos exhibet alios novos, quos Episcopis petentibus condidit pro ecclesiis Corisopitensi, Trecorensi, et Dolensi *pagin. 45. et seqq.*. Pietas nota hominis non minus in hymnis, quam in ceteris ejus operibus elucet, verborum pariter nitor, et exacta carminis lex ubique perspicitur. Nec defuit in Gallia nostra aetate laudatus hymnographus, quippe Franciscus Oudin egregius poeta novem hymnos in honorem S. Francisci Xaverii publici juris fecit, aliosque plures in diversis Galliae breviariis immissos. Denique Meratius (1) auctoritate tum Theophili Raynaudi, tum praesertim Caroli Guyeti correctionem Urbanianam tuetur: „ Hanc Urbani „ correctionem, inquit, commendat pariter Carolus Guye- „ tus (2), et asserit, quod qui hanc emendationem respuunt, „ quibuscumque ducti rationibus, parum se Ecclesiae deco- „ rem diligere probant (a) „.

(1) Part. 2. ad Gavan. sect. V. c. 6.

(2) Lib. 3. cap. 5. q. 2.

(a) His, qui novum hymnorum cultum veteri compositioni praetulerunt, addere possumus Paulum Piranum in *Dialogo querelarum italico-latinarum de causis corru-*

ptae latinitatis. Romae 1669. in 8. pag. 262.. Correctio hymnorum omnino esset adhibenda, si audiretur Doctor Navarrus, qui *de orat. et hor. canonic. cap. 19. num. 172. et seqq.* pro consuetudine praelegendi in scholis hymnos,

§. XXX.

Recensentur hymni in breviario Romano existentes post correctionem Urbani VIII., eorumque auctores indagantur.

175. Quae omnia, ut evidentius pateant, catalogum at-
texam hymnorum, quibus utimur in breviario Romano, et
eorum auctores, qui noti sunt, exponam; addamque ini-
tium, quod habebat hymnus, antequam emendaretur, ubi
scilicet mutatum fuit principium. Ita facile cuivis erit, hy-
mnos recentes cum antiquis in hymnariis, breviariisve ante
Urbanum VIII. editis componere, et animadvertere, in re-
centibus majorem venustatem, et decorem, nec minorem
pietatem adesse (a).

*Ad regias Agni dapes. olim, Ad coenam Agni providi. Sab-
bato ad vespas ante Dominicam in Albis.*

176. „ *Aeterna caeli gloria.* Feria VI. ad laudes post Epi-
phaniam. In hymnario V. Card. Thomasii huic hymno prae-
figitur nomen S. Ambrosii.

et orationes vehementer pugnat, confirmans, *compositionem hymno-
rum veterum Ecclesiae valde subli-
mem esse, adeoque parum cedere
odis Horatianis, quod ad latinita-
tem, et artem metricam attinet.*
In quo sane fallitur, si de hymnis,
quales suo tempore conspicieban-
tur, loquitur. Opinioni suae pon-
dus adjicit auctoritate Ferdinandi
Nuñez de Guzman, *Pinciani* ap-
pellatione vulgo cogniti, in grae-
cis, latinisque auctoribus versa-
tissimi, qui *tamquam haec exper-
tus affirmabat expedire multum reli-
gioni Christianae hymnos, et ora-
tiones ad Grammaticorum scholas de
more antiquo redire.* Rursus cap.

22. num. 93. de reducendis ad lati-
nitatis scholas hymnis, et aliis spi-
ritualibus decretum Concilii Late-
ranensis sub Leone X., exemplum-
que Jesuitarum in Hispania tunc
humaniores litteras profitentium
allegat.

(a) Duae virgulae „ praefixae
inducant, S. Ambrosium haberi
auctorem illius hymni; sed ut plu-
rimum ex sola auctoritate Cornelii
Sculth. tom. 1. p. 2. cap. 6. *Biblioth.*,
Radulphi *Propos.* 13., Dionysii
Carthusiani, Clichtovei, Michaelis,
Timothei Joannis B. Rubei,
aut ex breviariis antiquis, et ma-
nuscriptis. Major fides tribuenda
est V. Card. Thomasio.

„ *Aeterna Christi munera* . In communi Apostolorum ad matutinum . Est S. Ambrosii in hymnario Card. Thomasii , et in illius operibus .

Aeterne Rector siderum . Die 2. Octobris ad laudes .

„ *Aeterne rerum conditor* . In Dominica ad laudes . S. Ambrosii ex V. Card. Thomasio . Hujus hymni initium refertur in regula S. Caesarii , de quo actum est num. 98. . Eum admittunt Maurini in operibus S. Ambrosii .

Aeterne Rex altissime . In Ascensione Domini ad matutinum . S. Gregorii esse dicitur in quibusdam breviariis .

Ales diei nuntius . Feria III. ad laudes . Auctor est Prudentius .

„ *Alto ex olympi vertice* . olim, Angularis fundamentum . In dedicatione Ecclesiae ad laudes . Rubeus in *Psalterium* S. Ambrosio tribuit hunc hymnum . Maurini editores inter S. Ambrosii hymnos huic nullum dant locum .

177. *Antra deserti teneris sub annis* . Die 24. Junii ad matutinum . Est pars Hymni, *Ut queant laxis* etc. , quem vide .

A solis ortus cardine . In Nativitate Domini ad laudes . Hymnus Abecedarius Sedulii . Prima strophæ hujus hymni legitur in alio hymno , qui S. Ambrosio tribuitur in hymnario V. Thomasii .

Athleta Christi nobilis . Die 18. Maji ad matutinum .

„ *Audi benigne Conditor* . Sabbato primo in Quadragesima ad vesp̄as . A Timotheo tribuitur Prudentio ; sed extat inter hymnos S. Gregorii Magni post Antiphonarium in editione Maurina . *Ambrosianus* dicitur in hymnario Thomasii .

Audit tyrannus anxius . In festo SS. Innocentium ad matutinum . Prudentii .

Ave Maris stella . In officio B. Mariae in Sabbato ad vesp̄as . Franciscus Costerus apud Gavantum, alique hujus hymni S. Bernardum auctorem dicunt . Repugnat Mabillonius in editione operum S. Bernardi (a), affirmans, in breviario Casinensi scripto tempore Oderisii Abbatis eo nomine primi ,

(a) Tom. 5. praefat. ad Carmina.

qui vivere dessit anno 1115., haberi hunc ipsissimum hymnum.

„*Aurora caelum purpurat* . olim , *Aurora lucis rutilat* . Dominica in Albis ad laudes .

„*Aurora jam spargit polum* . Sabbato ad laudes .

178. *Beata nobis gaudia* . In Dominica Pentecostes ad laudes . Cornelius S. Hilario hunc hymnum tribuit , cui favent Cassander , et Fabricius .

Beate Pastor Petre , clemens accipe . olim , *Jam bone Pastor Petre , clemens accipe* . Die 18. Januarii ad laudes .

Caelestis agni nuptias . Die 19. Junii ad vespertas (a) .

„*Caelestis Urbs Jerusalem* . olim , *Urbs Jerusalem beata* . In dedicatione Ecclesiae ad vespertas . Vide hymnum , *Alto ex olympi vertice* , qui est pars hujus .

„*Caeli Deus sanctissime* . Feria IV. ad vespertas . S. Ambrosii ex V. Thomasio .

Caelitum Joseph decus , atque nostrae . Die 19. Martii ad matutinum . Hic hymnus , uti alii ejusdem diei in honorem S. Josephi additi sunt auctoritate S. Congregationis , instante Ven. Dei serva Clara Maria de Passione e nobilissima Columnensium familia , ut ait Benedictus XIV. (1) , qui asserit , Clementem XI. S. Josephi officium auxisse (b) .

Christe sanctorum decus Angelorum . Die 8. Maji ad laudes .

In hymnario V. Card. Thomasii tribuitur Rhabano Mauro .

Christo profusum sanguinem : olim , *Aeterna Christi munera* . In

(a) Hymnus S. Julianae de Falconerijs ex officiis Servorum Mariae . In eo versus , *Sed crescit infusa fletu* peccat quarto loco , ubi iambum non habet ; tertio loco trochaeum male admittit , nisi velis , auctorem produxisse *a* in *infusa* , quia verbum sequens *fletu* duplici consonante inchoatur .

(1) De Serv. Dei Beatif. lib. 4. part. 2. cap. 20. num. 20.

(b) Idem narrat auctor vitae Clementis XI. in limine Bullarii hujus Pontificis : sed de hymnis nominatim nihil asseritur , quos in breviario Romano circa annum 1674. , aut ante fuisse immisos habeo exploratum . Quod in 4. stropha hymni ad laudes *A* in *Flagitemus* corripiatur , non omnibus , opinor , placebit .

In communi plurimorum Martyrum ad matutinum . S. Gregorii ex Timotheo , S. Ambrosii ex ejus operibus ; est enim pars hymni : Aeterna Christi munera , quem vide .

„ *Consors paterni luminis* . Feria III. ad matutinum . S. Ambrosii ex Hincmaro , et hymnario V. Card. Thomasii , eum recipiunt Maurini .

Corpus domas jejuniis . Die 20. Octobris in festo S. Jo: Cantii ad matutinum . Pars hymni : *Gentis Poloniae gloria*, quem vide .

„ *Creator alme siderum* . olim , Conditor alme siderum . Sabbato ante Dominicam primam Adventus ad vespas . S. Ambrosii ex V. Thomasio .

Crudelis Herodes Deum . olim , Hostis Herodes impie . In Epiphania Domini ad vespas . Sedulii (a) .

179. *Custodes hominum psallimus Angelos* . Die 2. Octobris ad vespas . Qui factum fuisse credam , ut in breviario Cluniacensi anni 1686. hic hymnus venustissimus inter ceteros

V

(a) Erasmus primum hujus hymni versum aliter , neque inepte, restitui volebat . Ejus verba dabo ex *Colloquio Convivii Poetici* . „ *Crato* . Scis , Hilari , quid provinciae te vellem suscipere ? *Hilarius* , Sciam , si dixeris . *Cr.* „ Chorus canit hymnos quosdam „ *non indoctos , sed per indoctos , multis locis depravatos*: eos cupe- „ rem tua opera nobis restitui . Ut „ autem exemplum proferam , ita „ canimus : *Hostis Herodes impie* „ *Regem venire quid times ?* Ordo „ dictionis unius inversus geminum „ vitium invexit carmini . Nam *hostis* „ cum trochaeum efficiat , nullum „ habet locum in carmine iambico : „ et *hero* spondaeus non recipitur „ secunda sede . Nec dubium est , „ quin versus ita primum scriptus

„ sit: *Herodes hostis impie*. Jam Epi- „ thetum *impie* mollius cohaeret „ cum *hostis* , quam cum *Herodes* . „ Porro quoniam *Herodes* dictio „ graeca est , „ vertitur in „ in ca- „ su vocandi , ut *Σωκράτης* , „ *Σώκρατες* etc. . *Hi* : Istius generis „ et ipse permulta offendi , nec pi- „ gebit olim huic rei aliquot die- „ rum opellam dare . Nam mihi „ videtur Ambrosius in hoc carmi- „ ne non parum habere gratiae: adeo „ fere finit metrum dictione trisyl- „ laba , et caesuram fere collocat „ in fine dictionis . Id crebrius apud „ eum fit , quam ut casus videri „ possit . Si quaeritis exemplum : „ *Deus creator* : hic est Penthemimeris , accinitur , *omnium* : *Poli-* „ *que rector* ; accinitur , *vestiens* ; „ *Diem decoro*, accinitur , *lumine* , „

Joannis Baptistae Santevil annumeretur, praefixis litteris S. V. ? Atqui anno 1608. auctoritate Pauli V. in breviario Romano insertus est, ut tradit Gavantus (1) commemorans, eum hymnum, ac paucos alios in correctione Urbaniana intactos fuisse relictos, quod emendatione non indigerent. Santolius autem Victorinus primam lucem vidit anno 1631.. *Decora lux aeternitatis, auream*. olim, Aurea luce, et decore roseo. Die 29. Junii ad vespertas. Elpidi uxori Boetii in V. Card. Thomasii hymnario, atque alibi passim adscribitur. Tiraboschius (2) affirmat, de Elpide uxore Boetii neminem fuisse locutum nisi mille fere annos post Boetium, atque adeo nullo fundamento id asseri existimat. Fuisse autem aliquam Elpidem, quae hymnos in honorem SS. Apostolorum Petri, et Pauli confecerit, auctoritate Card. Thomasii permotus inclinatur, ut credat.

180. „*Deus tuorum Militum*. In communi unius Martyris ad vespertas. Timotheus S. Gregorio tribuit, hymnarium V. Card. Thomasii S. Ambrosio; eumque inter ceteros hymnos S. Ambrosii editores Maurini referunt.

Domare cordis impetus Elisabeth. Die 8. Julii ad vespertas. Auctor est Urbanus VIII., extatque hic hymnus inter cetera ejus poemata Romae eo vivente edita, et Thadaeo Barberino Principi Praenestinatorum dicata.

Dum nocte pulsa Lucifer. Die 18. Maji ad laudes.

Ecce jam noctis tenuatur umbra. Dominica post Pentecostes octavam ad laudes. S. Gregorii Magni, ut apparet ex hymnario Card. Thomasii, et ex operibus ejusdem S. Gregorii post Antiphonarium in editione Maurinorum.

Egregie Doctor Paule, mores instrue. olim, Doctor egregie Paule, mores instrue, Die 25. Januarii ad vespertas: tribuitur Elpidi, de qua vide hymnum = *Decora lux*.

„*En clara lux redarguit*. olim, Vox clara ecce intonat. Dominica prima Adventus ad laudes.

(1) Rubr. Brev. Rom. Sect. 5. cap. 6. part. 2.

(2) Histor. litterar. Italiae t. 3. lib. 1. cap. 4. num. 8.

„*Ex more docti mystico* . Dominica prima Quadragesimae ad matutinum : S. Ambrosii ex hymnario V. Card. Thomasii .
Exultet orbis gaudiis . olim , *Exultet caelum laudibus* . In communi Apostolorum ad vespervas .

181. *Fortem virili pectore* . In communi nec Virginis , nec Martyris ad vespervas . Silvii Antoniani Presbyteri Cardinalis ex Gavanto , et hymnario Card. Thomasii .

Gentis Poloniae Gloria . Die 20. Octobris in festo S. Joannis Cantii ad vespervas (a) .

Haec est dies , qua candidae . Die 15. Octobris ad matutinum . Auctor est Urbanus VIII. , inter cujus poemata reperitur .

„*Hominis superne conditor* . olim , Plasmator hominis Deus : feria VI. ad vespervas . S. Ambrosii nomen huic hymno praemittitur in hymnario V. Card. Thomasii ; S. Gregorio tribuunt quaedam breviaria , non vero editio ejus operum .

Hujus oratu Deus alme nobis . olim , *Hujus obtentu Deus alme nobis* . In communi non Virginum ad matutinum : pars hymni : *Virginis proles , opifexque Matris* .

„*Jam Christus astra ascenderat* . Dominica Pentecostes ad matutinum . S. Gregorii ex Cornelio , S. Ambrosio adscribit Thomasius .

„*Jam lucis orto sidere* . Ad primam . S. Ambrosii ex V. Card. Thomasio .

„*Jam sol recedit igneus* . olim , *O lux beata Trinitas* . Sabato ad vespervas , et in festo SS. Trinitatis ad vespervas . Gavantus ait , esse Alcuini ex Cornelio , S. Gregorii ex Timotheo . Abest ab operibus S. Gregorii . Hincmarus S. Ambrosium auctorem dicit , cui potius fides est praestanda , licet in hymnariis Ms. Card. Thomasii sine nomine proferatur : consentiunt Maurini .

V 2

(a) Non multis abhinc annis hymni S. Joannis Cantii in breviario Romano comparuerunt ; mirorque vehementer , cur peccata metri non fuerint sublata in his versibus .

Legem nitamur exequi .

Redemptionis pretium .

Esca potuque sublevas .

Sacratas morti Victimias .

Ejus rapis e faucibus .

Te deprecante , tumido .

Respondens votis supplicum .

182. „*Jesu corona celsior*. In communi Cofessoris non Pontificis, ad laudes. S. Ambrosii ex hymnatio V. Card. Thomasii.

„*Jesu corona virginum*. In communi Virginum ad vespervas. S. Gregorii ex Timotheo, S. Ambrosii ex V. Thomasio (a). *Jesu decus Angelicum*. In festo SS. Nominis Jesu ad laudes: pars hymni rhythmi sequentis.

Jesu dulcis memoria. In festo SS. Nominis Jesu ad vespervas. Plurimi hunc hymnum S. Bernardo adscribunt, repugnante Mabillonio (1), qui existimat, S. Doctorem nec rhythmycos, nec metricos versus unquam composuisse. Praeterea hic hymnus rhythmicus de Nomine Jesu in quodam Codice Vallis Cernai Ordinis Cisterciensis inscribitur: *Meditatio cujusdam Virginis de Amore Christi* (b).

(a) Bartholomaeus Leonardus Argensola poeta Hispanus praestantissimus, cui par solus ejus frater Lupercius censebatur, pulchram hujus hymni versionem metro hispano habet pag. 361. edit. Caesaraug. 1634., *Jesus corona del Virgineo Coro*. Idem hymnum, *Ad perennis vitae fontem* S. Petri Damiani versibus Hispanis reddidit pag. 349., pluresque psalmos praeterea aliis in locis operum.

(1) Tom. 5. oper. S. Bern. in praefat ad versus.

(b) Officium SS. Nominis Jesu a S. Bernardino Senensi fuisse compositum passim traditur. Et fortasse aliquod officium ille confecerit. Sed in breviario Romano de camera inscripto Venetiis 1550. apud Juntas in fol. lego officium, quo nunc utimur, cum rhythmo, *Jesu dulcis memoria*, et hoc titulo. *Officium sacratissimi Nominis Jesu a*

Fratre Bernardino de Bustis Ord. Min. compositum, et a Sixto IV. Summo Pontifice approbatum, et nuper supplicatione Fr. Bonaventurae Dubiem Ord. Min. a Clemente VII. confirmatum etc. Benedictus XIV. de Beatif. lib. 4. p. 2. cap. 31. num. 7., et de Fest. lib. 1. cap. 3. n. 9. et seq. rem paulo aliter narrat, nimirum Bernardinum de Bustis officium a se compositum Sixto IV., et Innocentio VIII. obtulisse, neque ab eis quidquam impetrasse, ac tandem Clementem VII. ejus postulationi subscripsisse. Jam rhythmum ipsum: *Jesu dulcis memoria*, eidem Bernardino de Bustis ego referam acceptum, nisi certiores tabulae proferantur, quibus opinio contraria corroboretur. Ex Bernardini nomine inductus fortassis est error, ut rhythmus S. Bernardo, et totum officium S. Bernardino Senensi attribueretur. Cle-

„*Jesu Redemptor omnium*, - *Perpes*. In communi Confessoris Pontificis ad laudes.

Jesu Redemptor omnium - *Quem*. olim, *Christe Redemptor omnium* - *Ex Patre*. In Nativitate Domini ad vespas.

Jesu Rex admirabilis. In festo SS. Nominis Jesu ad matutinum. Pars hymni: *Jesu dulcis memoria*.

„*Immense caeli conditor*. Feria secunda ad vespas. S. Ambrosii ex Thomasio.

Invicte Martyr, *unicum*. olim, *Martyr Dei*, qui *unicum*. In communi unius Martyris ad laudes.

Iste Confessor Domini, *colentes*. olim, *Iste confessor Domini* sacratus. In communi Confessoris Pontificis, et non Pontificis ad vespas.

Iste, *quem laeti colimus fideles*. Die 19. Martii ad laudes. Hymnus S. Josephi, cujus vide alterum hymnum: *Caelitum Joseph*.

„*Lucis creator optime*. Dominica ad vespas. Hymnarium V. Card. Thomasii praefert nomen S. Ambrosii; sed hymnus est S. Gregorii ex ejus operibus.

„*Lustra sex qui jam peregit*. olim, *Lustris sex qui jam peractis*. Dominica Passionis ad laudes (a).

mens VII. primus fuit, qui hoc officium recitari a Franciscanis concessit Litteris Apostolicis Bononiae datis 25. Feb. 1530., quibus affirmat, officium approbatum fuisse a Sixto IV., sed nullum de SS. Nomine Jesu festum antea fuisse celebratum. Nunc officium est recognitum ad regulas breviarii reformati.

(a) Apud Timotheum Jacobus de Valentia hunc hymnum S. Ambrosio adscribit in commentario Psalmi 95.. Verum Jacobus Perez de Valentia in psalmum 95. fol. 286. edit. Venet. 1526. non de hoc hy-

mno loquitur, sed de altero illo, *Vexilla Regis prodeunt*. Sic enim habet; „Et idem Ambrosius secutus litteram Originis dicit in hymno Passionis: *Impleta sunt quae concinit David fidei carmine - Dicens in Nationibus - Regnavit a li-gno Deus*.. Quae est strophæ hymni iambici dimetri, *Vexilla Regis prodeunt*. Hymnus trochaicus, *Lustra sex qui jam peregit*, est ejusdem auctoris, ac, *Pange lingua* etc.. Errorem Michaelis Timothei p. 263. edit. Rom. 1602. ad marginem hymni, *Lustra sex qui jam peregit*, sive, *Lustris sex qui jam peractis*

Lux alma Jesu mentium . olim, Amor Jesu dulcissime . Die 6. Augusti ad laudes . S. Bernardi ex Timotheo .

183. *Lux ecce surgit aurea* . Feria V. ad laudes . Prudentii Hymnus matutinus ,

„ *Magne Deus potentiae* . Fer. V. ad vespervas . In hymnario V. Card. Thomasii asseritur auctor S. Ambrosius .

„ *Maria castis osculis* . olim, Nardi Maria Pistici . Die 21. Julii ad matutinum pars hymni Ordinis Romani in Benedictione Palmarum ; Rubeus illum S. Gregorio adjudicat , V. Thomasius S. Ambrosio .

Martinae celebri plaudite nomini . Die 30. Januarii ad vespervas . Auctor est Urbanus VIII. .

Martyr Dei Venantius . Die 18. Maji ad vespervas . Hujus hymni peccat ille versus, *Irae, famisque immemores* , qui loco tertio trochaeum recipit .

Memento rerum conditor . olim, Memento salutis auctor . In officio parvo B. Mariae Virginis ad completorium : pars hymni in Nativitate Domini ad vespervas , *Jesu Redemptor omnium* .

Miris modis repente liber ferrea . olim, Petrus beatus catenarum laqueos . Die prima Augusti ad vesp. . Elpidi tribuitur , quemadmodum, *Decora lux* , de quo supra . Hymnarium V. Card. Thomasii S. Paulini nomen huic hymno praemittit .

184. *Nocte surgentes vigilemus omnes* . In Dominica ab octava Pentecostes ad matutinum . S. Gregorii ex ejus operibus , et hymnario Card. Thomasii .

Non illam crucians ungula, non ferae . In festo S. Martinae ad matutinum . Pars hymni : *Martinae celebri* .

„ *Nox atra rerum contegit* . Feria V. ad matutinum . S. Ambrosii ex hymnario Card. Thomasii .

Nox, et tenebrae, et nubila . Feria IV. ad laudes . Auctor est Prudentius , ut in ejus operibus cernitur . Ricciolius hunc

multi alii transcripserunt . Jacobum Perez de Valentia Editores Veneti anni 1526. saepe appellant

Perem , qui error in aliis editionibus correctus est, in quibus Jacobus Perez clare dicitur ,

hymnum excribit *Part. 3. Prosod. Bonon. cap. 5. Reg. 2.*, et in exemplum elegantiae adducit; errat tamen, quod Boetii eum esse dicit.

Nullis te Genitor blanditiis trahit. Die 13. Aprilis ad matutinum. Urbani VIII. ex ejus operibus.

„*Nunc sancte nobis Spiritus.* Ad tertiam. Hincmarus, et hymnarium Ven. Thomasii S. Ambrosio hunc hymnum tribuunt. Editores congregationis S. Mauri repugnant levissima ratione permoti, quod alius sit S. Ambrosii hymnus pro *hora tertia*, quasi hic hymnus necessario olim *hora tertia* esset cantandus, aut non potuerit S. Ambrosius duos hymnos pro *eadem hora* conficere.

O Gloriosa virginum. olim, *O Gloriosa Domina.* In officio parvo B. Mariae Virginis ad laudes. Cornelius Fortunato adjudicat.

O nimis felix, meritique celsi. Die 24. Junii ad laudes; pars hymni, *Ut queant laxis.*

O sol salutis intimis. olim, *Jam Christe sol justitiae.* Dominica in quadragesima ad laudes.

O sola magnarum urbium. In Epiphania Domini ad laudes. Pars est hymni Prudentii.

Opes, decusque regium reliqueras. Die 8. Julii ad laudes. Auctor est Urbanus VIII. ex ejus operibus.

Pange lingua gloriosi - Corporis. In festo SS. Corporis Christi ad vespas. Auctor S. Thomas.

185. *Pange lingua gloriosi - Lauream.* Dominica Passionis ad matutinum (a).

(a) Venantius Fortunatus a pluribus auctor hujus hymni habetur, cujus inter opera extat. Id tenet Albinus, sive Alchuvinus in *Officiis per ferias*. Adhaeret hymnarium Card. Thomasii. Contra Claudiano Mamercum Presbytero Vientiensi adscribit Savaro interpretans de hoc hymno verba Sidonii Apol-

linaris Arvernorum Episcopi ad Claudianum Mamercum scribentis *lib. 4. epist. 3. De hymno tuo si percontare, quid sentiam, commaticus est, copiosus, dulcis, elatus, et quoslibet lyricos dithyrambos amoenitate poetica, et historica veritate supereminet.* Ita etiam judicat Sirmondus ad hanc *Epist. Sido-*

Paschale mundo gaudium. olim, Claro paschali gaudio. In comuni Apostolorum tempore paschali ad laudes. Est pars hymni, *Tristes erant Apostoli.*

186. *Pater superni luminis.* Die 22. Julii ad vespervas. Auctor est Card. Bellarminus ex Gavanto, et elogiis virorum illustrium Florentinorum (a). In breviario Piano legebatur alius hymnus, cujus erat initium, *Lauda mater ecclesia*, qui in hymnario C. Thomasii auctorem habet Odonem II. Abbatem Cluniacensem ex ejus operibus.

Placare Christe servulis. olim, Christe Redemptor omnium - Conserva etc. In festo omnium Sanctorum ad vespervas.

Primo die, quo Trinitas. olim, Primo dierum omnium. Dominica post Epiphaniam ad matutinum. S. Gregorii in editione scilicet Maurinorum. *Quem*

nii addens, stylum hujus hymni cultiorem esse, quam Fortunati esse soleat. Mamercus pariter adjudicatur a vetere Scholiaste, et a codice Gennadii in Coenobio S. Michaelis de Tumba vulgatis auctiori. Consentiant Caveus, et Placcius de libris Anonymis num. 1637. Claudianum Edicium Mamertum auctorem appellans. Eum lectiones, responsoria, hymnos, psalmos in Ecclesia concinendos ordinasse colligitur ex naenia Sidonii Apollinaris, qui Claudianum amicū laudans, ait:

*Hic solemnibus annuis paravit,
Quae quo tempore lecta convenirent.*
Postremo S. Hilarius auctorem esse hymnorum de Cruce inepte conjicit Erasmus, quem refellit Oudin de Script. ecclesias. tom. 1. col. 433. edit. Lips. an. 1722. Erasmus Epist. 8. Lib. 28. solum ait, S. Hilarii fortasse esse hymnos, *Crux fidelis et, Ut queant laxis.*

(a) Daniel Bartoli lib. 3. cap. 16. vitae Card. Bellarmini refert, Clementem VIII. Cardinali Silvio Antoniano, qui propter facultatis poeticae famam audiebat *il Poetino*, et V. Bellarmino simul negotium dedisse, ut hymnos in laudem S. Mariae Magdalenae quisque suum conficerent, et certi auctoris ignarum praetulisse hymnum Bellarmini, *Pater superni luminis.* Non explicat Historicus, quanti ponderis in hoc genere esse debeat judicium Clementis VIII.; quamquam hymnus Bellarmini commendatione non indiget. Non omisit autem rationem, et modum, quo Clemens hymnos dijudicavit: *copiati*, inquit, *da una me desima terza mano per giudicar dell'opera senza saper dell'Autore antipose all'altro quello del Bellarmino.* Confer tamen Stephanum Fuligatti Cap. 3. Vitae Bellarmini.

Quem terra, pontus, sidera. olim, *Quem terra, pontus, aethera*. In officio B. Mariae Virginis in Sabbato ad matutinum. Cornelius auctorem vult esse Fortunatum; Timotheus S. Gregorium. Primum magis probatur, favetque V. Thomasius. *Quicumque Christum quaeritis*. In festo Transfigurationis ad vespervas: hymnus est Prudentii, nota marginis Timothei perperam cum tribuit S. Bernardo: quae propterea in alia editione omissa est. Guyetus in Hymnis a se correctis post Heortologiam fatetur, duos hymnos breviarii Romani ad hanc diem praestare quibusdam aliis in Gallia ad eandem diem usitatis. *Quodcumque in orbe nexibus revinxeris*. olim, *Quodcumque vinculis super terram*. Die 18. Januarii ad vespervas. Elipidis dicitur esse, uti, *Decora lux* etc. Est pars hymni, *Miris modis*, quem vide.

„*Rector potens, verax Deus*. Ad sextam. S. Ambrosii ex V. Card. Thomasio.

Regali solio fortis Iberiae. Die 13. Aprilis ad vespervas. Auctor Urbanus VIII. ex ejus carminibus. Falsum quippe est, quod affirmat Grancolas *Comment. Histor. in Brev.*, Urbano VIII. tribui solere *dumtaxat* hymnos S. Bibianae, S. Martiniae, et S. Elisabeth Lusitanicae.

Regis superni nuntia. Die 15. Octobris ad vespervas. Urbani VIII. ex ejus operibus.

„*Rerum creator optime*. Feria IV. ad matutinum. S. Ambrosii in hymnario V. Card. Thomasii.

„*Rerum Deus, tenax vigor*. Ad nonam. S. Ambrosii ex V. Card. Thomasio.

Rex gloriose martyrum. In communi plurimorum Martyrum ad laudes. S. Gregorii ex Timotheo.

Rex sempiternae caelitem. olim, *Rex sempiternae Domine*. Dominica ad matutinum tempore paschali. In regula S. Caesariae praescribitur inter alios hymnus, *Rex aeternae Domine*, qui est hic ipse; extat quoque in regula S. Aureliani Arelatensis ad Virgines.

187. *Sacris solemniis juncta sint gaudia*. In festo SS. Cor-

poris Christi ad matutinum. S. Thomae. Vide Bullarium Dominic. tom. 3. pag. 555.

Salvete flores Martyrum. In festo Ss. Innocentium ad laudes; ex hymnis Prudentii.

Salutis aeternae dator. olim, Jesu Salvator seculi. In festo SS. omnium ad laudes.

„*Salutis humanae sator*. olim, Jesu nostra redemptio. In Ascensione Domini ad vespas. S. Ambrosii ex Thomasio.

Sancta Mater istud agas. In officio Septem dolorum B. Mariae Virginis ad matutinum. Pars hymni rhythmici, *Stabat Mater dolorosa*, de quo infra.

Sanctorum meritis inclita gaudia. In communi plur. Mart. ad vespas. Prodiit hic hymnus in lucem, cum floreret Hincmarus Rhemensis Archiepiscopus, qui versum primum ultimae strophae: *Te trina Deitas, unaque poscimus* acri animo impugnavit, hymnique auctorem sibi ignotum dicit esse, sed recentem.

188. „*Somno reffectis artibus*. Feria II. ad matutinum. S. Ambrosii ex Hincmaro, et V. Thomasio; reperitur in editione Maurinorum.

„*Splendor paternae gloriae*. Feria II. ad laudes. S. Ambrosii ex ejus operibus. Regula Aureliani Arelatensis inter alios hunc hymnum memorat.

Stabat Mater dolorosa. In officio septem dolorum B. M. Virginis feria VI. post Dominicam Passionis ad vespas. B. Jacoponi, sive Innocentii III., ut mavult Benedictus XIV. *de festis lib. 2. cap. 4.*

„*Summae Parens clementiae*. olim, Summae Deus clementiae. In sabbato ad matutinum. S. Ambrosii ex Hincmaro, et hymnario Thomasiano. Hymnus ad matutinum in festo SS. Trinitatis constat ex prima strophā hujus hymni Sabbati ad matutinum, et ex secunda strophā hymni feriae VI. ad laudes.

Summi Parentis unice. olim, Aeterne Patris unice. Die 22. Julii ad laudes.

Te deprecante, corporum. Die 20. Octobris in festo S. Joannis Cantii ad laudes. Pars hymni: *Gentis Poloniae gloria*, de quo ante dixi.

Te Joseph celebrent agmina caelitem. Die 19. Martii ad vespervas. Consule dicta in hymno: *Caelitem Joseph*.

Te lucis ante terminum. Ad completorium. S. Gregorii apud Gregorium Valentianum.

„*Telluris alme conditor*. olim, *Telluris ingens conditor*. Feria III. ad vespervas, S. Ambrosii ex V. Card. Thomasio.

Te splendor et virtus Patris. olim, *Tibi Christe splendor Patris*. Die 8. Maji ad vespervas. Olim erat carmen trochaicum; nescio, cur Romani correctores metrum mutarunt.

189. *Tristes erant Apostoli*. In communi Apostolorum tempore paschali ad vespervas.

Tu natale solum protege, tu bonae. Die 30. Januarii ad laudes, pars hymni: *Martinae celebri*, Urbani VIII.

Tu Trinitatis unitas. Feria VI. ad matutinum. Prima strophae eadem est in festo SS. Trinitatis ad laudes. Hincmarus hunc hymnum adscribit S. Ambrosio in lib. de non trina Deitate; consentitque hymnarium Card. Thomasii. Deest in editione Maurinorum.

„*Veni Creator Spiritus*. In festo Pentecostes ad vespervas. S. Ambrosii hunc hymnum esse negant ejus operum editores Maurini; neque in hymnariis Card. Thomasii illi tribuitur. Dicitur esse Caroli Imperatoris in vita B. Notkeri (1).

Verbum supernum prodiens - E Patris. Dominica prima Adventus ad matutinum. Timotheus auctorem hujus hymni vult esse S. Thomam deceptus simili principio hymni sequentis.

Verbum supernum prodiens, - Nec Patris. In festo SS. Corporis Christi. Hymnos hujus festi, totumque officium composuit S. Thomas. Hic canitur ad laudes.

„*Vexilla Regis prodeunt*. Dominica Passionis ad vespervas. Theodulpho, seu Theodulo hunc hymnum tribuit Benzonius apud Gavantum, Sedulio alii, Fortunato Baronius ad annum 566. n. 35., et Thomasius (a).

X 2

(1) Bolland. t. 1. Aprilis p. 587.

(a) Non aequo animo fert Bin-

ghamus *Antiq. Eccles. lib. 14. cap. 2. §. 9.*, tantam vetustatem huic

Virginis proles, opifexque Matris. In communi Virginum ad matutinum.

Virgo Virginum praeclara. In officio septem dolorum B. M. Virginis ad laudes. Pars est prosae, *Stabat Mater dolorosa*, de qua supra.

190. *Ut queant laxis resonare fibris.* Die 24. Junii ad vespas. Asseruerunt aliqui, Paulum Diaconum in prima stropha collegisse sex notas musicas *ut, re, mi, fa, sol, la*, ex *ut, resonare, mira, famuli, solve, labii* desumptis primis litteris. Sed hae notae musicae inventae sunt a Guidone Aretino seculo XI., qui eas huic hymno accommodare coepit, ex eoque nomen indidit litteras initiales usurpans. De inventis musicis hujus monachi diligenter disputat Tiraboschius (1). Cl. Stephanus Arteaga in suo opere de theatro musico Italico tom. 1. cap. 3. plura inventa Guidoni vulgo tribui, quae revera ejus non sunt, testatur, et in his Gamma, sive scalam cum notis: *ut, re, mi, fa, sol, la* ... *mà per testimonianza del medesimo Guidone siffatto metodo era stato di già inventato a suoi tempi.* Sed si Guidonis testimonio standum est, multa eum sibi arrogare non est dubium, quamvis qualia ea fuerint, non satis liqueat. In epistola ad Michaellem monachum Pomposiae, ubi

hymno concedi, quia SS. Crucis adoratio eo continetur; quae est lepida ratio judicandi scripta veterum, respuere, quae opinionibus praejudicatis opponuntur. Quid tamen isthuc Binghamo proderit? Siquidem Venantius ipse Fortunatus alia carmina habet adorationem Crucis persuadentia. Eo autem vero similis Fortunatus auctor ejus hymni est censendus, quia cura, ac diligentia S. Radegundis Reginae, quam suis carminibus passim celebrat, Lignum SS. Crucis ex oriente tunc erat allatum, et maxima pompa in urbe Pictavo-

rum publicae venerationi expositum. *Baron. loc. cit.* In operibus Venantii haec sunt in laudem Crucis carmina *Lib. 2.* Primum, *Crux benedicta nitet, Dominus qua carne pependit.* Secundum, *Pange lingua gloriosi praelium certaminis.* Tertium, *Virtus celsa Crucis totum rite occupat orbem.* Quartum, *Vexilla Regis prodeunt.* Antiquior erit hic hymnus, si ejus auctor sit S. Ambrosius, quod putabat Jacobus Perez de Valentia in *Psalmum* 95. Vide supra n. 182.

(1) Tom. 3. histor. litter. lib. 4. cap. 5. num. 14.

se comparat artifice, qui vitrum flexibile reddiderat : „ Nam
„ si illi, ait, pro suis apud Dominum devotissime interce-
„ dunt magistris, qui hactenus ab eis vix decennio cantandi
„ imperfectam scientiam consequi potuerunt, quid putas no-
„ bis pro nostris adjutoribus fiet, qui annali spatio, aut si
„ multum biennio perfectum cantorem efficimus . . . Interim
„ tibi de inveniando ignoto cantu optimum dirigo argumen-
„ tum, nuper nobis a Domino datum, et utilissimum com-
„ probatum „. Et in altera epistola, qua Theodaldo Areti-
no Episcopo suum Micrologum mittit : „ Offero solertissimae
„ paternitati tuae musicae artis regulas, quanto lucidius, et
„ brevius potui, explicatas, philosophorum neque eadem via
„ ad plenum, neque eorum insistendo vestigiis „. Et ibidem
inventum suum caelo acceptum refert : „ Coepi jure cogitare
„ aliam Musicam Pueris tradere. Tandem affuit divina gra-
„ tia ; et quidam eorum imitatione cordae (sic) et nostrarum
„ notarum usu exercitati ante unius mensis spatium versus,
„ et inauditos cantus primo intuitu indubitanter canta-
bant „. Sigebertus, qui eodem seculo floruit, aliquanto cla-
rius loquitur (1). *Guido Aretinus monachus post omnes pene Mu-
sicos in Ecclesia claruit, in hoc prioribus praeferendus, quod
ignotos cantus etiam pueri, et puellae facilius discant, et do-
ceantur per ejus regulam, quam per vocem Magistri, aut per
visum (aliter usum) alicujus instrumenti, dummodo sex litteris,
vel syllabis modulatim apposis ad sex voces, quas sola Musica
recipit, hisque vocibus per flexuras digitorum laevae manus di-
stinctae per integrum diapason se oculis, et auribus ingerunt
intentae, et remissae elevationes, vel dispositiones earumdem
vorum. His objicit Arteaga Guidonis verba ex Micrologo :
Notae autem in Monachordio hae sunt. In primis T Graecum
a modernis adjunctum. Non declarat tamen, an ipsemet Mi-
crologum legerit, an ab alio scriptore hunc locum fuerit mu-
tuatus ; nam liber Micrologus hactenus ineditus est, et in*

(1) De scriptor. Eccles. cap. 144.

paucis Bibliothecis latet. Praeterea non adeo sunt ea verba clara, ut ex eis inventum Guidonis fuisse negetur usus, qualis nunc viget, sex notarum musicarum, et appellatio earumdem ex hymno S. Joannis Baptistae. Isaacus Vossius (1) Aegyptios, aliosque Barbaros ante Guidonem eadem ratione musicam docuisse tradit; sed loca auctorum, quae pro sua opinione producit, multo sunt incertiora, et obscuriora, quam quae de Guidone proferuntur. Invidia certe, et odium, quo ceteri monachi Guidonem persecuti sunt, argumentum non leve est, eum inter reliquos longe excelluisse, sive musicam veterem aliqua ex parte restituerit, sive novam prorsus invenerit. Sex autem ejus notis musicis septimam adjecit Erycus Puteanus (2), nomenque ex eodem S. Joannis hymno imposuit *Bi ex labii reatum*, quae aliquoties mutatur in *Ci*. Ex quo solertissimus Newtonus numerum diversarum notarum musicarum numero colorum distinctorum aequalem esse observavit, mutuamque proportionem invenit (a). Paulo

(1) Lib. de poemat., cantu, et viribus rhythmī.

(2) Musathena pag. 34.

(a) Novitates in re musica a Guidone invectas Caramueli displicuisse vel ex ipso titulo hujus libri compertum est: *Arte nueva de musica inventada año de 600. por S. Gregorio el Grande, Monje de N. P. S. Benito, y despues Pontifice Maximo, desconcertada año de 1022. por Guidon Aretino, Religioso de la misma Orden, y Musico excelente en su tiempo, restituida a su primera perfeccion año de 1610. por Fray Pedro de Ureña, Monje Cisterciense, hijo de nuestro Real Monasterio de la Espina, reducida a este breve Compendio año de 1644. por J. C. Religioso del mismo Monasterio. Ro-*

mae apud Fabium de Falco 1669 in 4. De hac nova Arte, Caramuelisque Compendio musices perit judicabunt. Cl. Arteaga (Rivolu- zioni del Teatro cap. 4. p. 162. tom. 1.) philosophico quodam nostri seculi more, ac licentia non leviter in hoc argumento errat. Petrum de Ureña anno 1520. in Italia vixisse, notam septimam prioribus sex adjecisse affirmat. Atqui Petrus ille de Ureña Caramuelis in musica magister anno 1610. novam suam Artem condidit, cum jam anno 1602. Hanoviae typis Wechelianis prodisset Eryci Puteani Musathena: sive notarum Heptas ad harmonicae lectionis novum, et facilem usum. Quod opus anno 1599. Vincentio Pinello video dicatum; in quo Puteanus cap. 1. : Com-

Diacono antiquiorem esse S. Joannis hymnum suspicatur Erasmus, qui auctorem illius S. Hilarium fuisse conjicit; sed nulla satis idonea conjecturae ratione. Videsis Oudin. *de Scriptor. Eccles. secul. 4. Tom. 1. col. 453.* Paciaudus quoque *Dissert. 4. cap. 6. de cultu S. Joan. Bap.* refellit Canisium, qui *commentar. de Verbi Dei corruptelis lib. 1. de Puero Joanne* opinionem Erasmi fuerat amplexus. Sed nescio, cur vir doctus *Abbatem* vocaverit Guidonem Aretinum; nec causam ullam

pono, inquit, *Musathenam*, *septem notarum novum facilemque usum edocturus*: et cap. 18. *Glorior novam hanc viam aperuisse.* Quodsi cl. Arteaga Caramuelem legisset, [qui inter sua opera *Compendium* ejus Artis recenset, (quod veluti *divinabat* Arteaga) aut saltem Nicolaum Antonium in verbo, *Petrus Ureña*, non adeo ignotum hunc hominem existimasset:,, In re
,, musica, inquit Antonius, usque
,, eo profecit, ut *rejectis Guidonis*
,, *Aretini notis*, quas ingeniorum
,, crucem existimabat, ad simpli-
,, ciorem et faciliorem methodum
,, eam doctrinam reduxerit, quae
,, in Coenobiis Cisterciensibus His-
,, paniae hodie in usu est. Nam
,, Thomas Gomez ejusdem Ordinis
,, a se illustratam anno 1649. Matri-
,, ti edidit; quo ipso anno Capitu-
,, li Generalis, quod vocant *inter-*
,, *medium*, decreto probata fait,
,, et introducta in omnia Congrega-
,, tionis Hispanae monasteria, Cam-
,, paniensi laudato Episcopo id affir-
,, mante,,. Id parum cohaerere vi-
detur cum septima nota ab Ureña
invecta, aut inventa: sed de re
ipsa, inquam, peritiores judicium

proferent, ego historiae veritatem vindico. Hocce musicae artis compendium Romae impressum anno 1669. in Romanis publicis Bibliothecis (quis crederet?) reperire non potui. Ideo ex Nicolao Antonio nonnullam cognitionem illius haurire conatus sum. Sed vereor, ut Bibliothecae Hispanae auctor Caramuelis mentem satis fuerit assecutus. Nam in *Diario Litteratorum Romae* 1669. ita enunciatur haec *Ars nova*, sive potius *vetus restituta*, ut in eo posita sit, quod, cum Octava in septem gradus dividatur, totidem nomina, et syllabae adhiberi debent, ut hi gradus significantur. Quapropter S. Gregorius, aliique antiqui *septem* distinctas voces usurparunt, quas vocabant A, Be, Ce, De, E, Fe, Ge.. Guido Aretinus *septem* has notas ad solas *sex* redegit. Instaurator Artis *septem* restituit cum nominibus Guidonis Vt, Re, Mi, Fa, Sol, La, Mi; alibi scriptum lego Ri. Addit Caramuel in Hispania et Germania ad hanc ipsam rationem libros musicos revocari coepisse, in quibus una tantum clavis Sol apponebatur,

reperio, cur Christianus Lupus *Gregor. VII. Pont. Dictat. can. X.* in scholio prope finem eidem monacho Guidoni librum Micrologi editum, qui *observationes de ritibus ecclesiasticis* complectitur, affinxerit.

191. Hi ergo sunt hymni, quos post correctionem Urbanianam breviarium Romanum exhibet recitandos (a). His possunt adjungi nonnullae antiphonae breviarii, et quatuor prosae, sive sequentiae missalis, videlicet antiphona, *Alma Redemptoris mater, quae pervia caeli*. Hartmanni Contracti ex Trithemio, cujus verba paulo post dabo, Antiphona, *Salve Sancta Parens, enixa puerpera Regem*, tribuitur Sedulio in hymnario V. Card. Thomasii. Sequentia in Paschaté Resur-

(a) In Bibliotheca rituali Zachariae hi auctores enumerantur, qui hymnos enarrarunt, Matthaeus Aulæ Regiae, Jodocus Clitoveus, Potitus de Joriis, Donatus Marra, Gregorius a Marsalia, Joh. Paulus Palanterius, Franciscus Rosarius, Dionysius a Rychel, Anacletus Siccus, Michael Timotheus, latine omnes; italice vero Joh. Ferdinandus Bilancini, Guillelmus Bramicelli, Joh. Baptista Brunetti, Alexander Calamato, Laurentius Maggi, Joannes Olita, Joh. Baptista Possevinus; hispanice Joannes Baptista Mena. In hymnos, *Lauda Sion Salvatorem*, et, *Ave maris stella* scripsit Albertus Juohovius: de hymno, *Iste confessor* Felix Gabriel. His addi potest Joannes Baptista Sorazabal, qui anno 1777. Matriti edidit hymnos breviarii Romani, et officii proprii Hispanici versibus vulgaribus redditos, et in praefatione laudat versionem Hispanicam Bonifacii Lahoz. Idem

Zacharias *Biblioth. rit. tom. 2. lib. 2. cap. 5. art. 4.* hymnographos praecipuos cum veteres, tum recentes indicat, in hac Dissertatione, ubi res postulabat, laudatos, quibus plures alios addidi. Vidi etiam Antonii Alexii Neapolitani *Hymnorum Libros 4. Romae 1565. ad Pium IV.*, qui morem ecclesiasticum non habent; necnon Mutii Sforzae Monopolitani *Hymnorum Libros tres Romae 1593. ad Clementem VIII.*. Mutius, ut fatetur in prologo, non curavit interdum syllabarum quantitatem, maluitque, ut *iambus tinnulus, ac dulcis in ore canentium flueret, quam asper, et intercisis prae nimia syllabarum observatione haereret*. Poterat tamen, ut ex reliquis partibus liquet, utrique rei consulere. Maximi Margunii, antea Emmanuelis, ex Monacho Episcopi Cytherorum hymnos anacreonticos graece, et latine habes *Tom. 2. collect. Poet. Graec. pag. 129.* Obiit anno 1602.

Resurrectionis, *Victimae paschali laudes immolent Christiani*, adjudicatur Roberto Francorum Regi a Durando (1). Bellote ab Hartmanno Contracto, Herrera ab Otgero Abbate S. Galli hunc hymnum fuisse confectum scribunt, ut docet Benedictus XIV. (2). Sequentia in festo Pentecostes, *Veni sancte Spiritus et emitte caelitus lucis tuae radium* maxime laudatur. Apud Benedictum XIV. (3) alii Notkero Monacho S. Galli seculo X., alii Roberto Gallorum Regi seculo XI., alii B. Hartmanno Contracto hanc sequentiam se debere putant. Doctissimus Pontifex verisimile credit, quod nonnulli dicunt, auctorem fuisse Innocentium III., inter cujus opera legitur. Franciscus Antonius Zacharias (4) ait, Roberti Francorum Regis esse sequentiam: *Sancti Spiritus adsit nobis gratia*; non hanc, *Veni sancte Spiritus*; quae potius Hartmannum habet auctorem. Confer tamen num. 194.

192. De Hartmanno Contracto monacho Augiae Majoris ordinis S. Benedicti narrat Trithemius (5), quod *composuit etiam dulci, et regulari melodia cantus, et prosas pulcherrimas, e quibus est illa de B. Virgine Maria dulcissima, Salve Regina, et Alma Redemptoris mater, et ceterae, quarum copiosus est numerus*. Alii alia referunt de auctore antiphonae, *Salve Regina*. Joannes Eremita in vita S. Bernardi ait num. 7. *Voce angelica audivit decantari antiphonam, Salve Regina, ex integro usque in finem. Quam corde tenus retinens et postea scripsisse, atque Domino Papae Eugenio transmississe refertur*. Sed Albericus in Chronico ad annum 1130. narrat, hanc antiphonam fuisse prius ad Heimero Episcopo Podiensi factam, auditam vero ex Angelis a S. Bernardo. Nec desunt, qui Petrum Compostellanum seculo X. auctorem faciant, quod in dubium revocat doctissimus Henricus Florez (6).

Y

(1) Lib. 4. cap. 22.

(2) De festis D. N. J. C. lib. 1. cap. 9. num. 9.

(3) De festis in festo Pentecost.

(4) Bibl. rit. lib. 2. ad ann. 997.

(5) Cap. 321. de scriptor. eccl.

(6) Tom. XIX. Hisp. sac. p. 174. et seqq.

Eam fuisse S. Bernardo antiquiorem, hoc nempe principio, *Salve Regina misericordiae*, additamque deinde S. Bernardi tempore vocem *Mater* certissimum videtur. In Chronico Spirensi Guilielmi Einsegeri (1) narratur, S. Bernardum, cum hanc antiphonam a Clericis Spirensibus audivisset, statim addidisse haec verba: *O clemens, o pia, o dulcis Virgo Maria*. Videri potest Benedictus XIV. (2), et cl. Trombellius (3), qui fatetur, incertum esse, quisnam sit verus auctor antiphonae, *Regina caeli*.

183. Sequentia in festo SS. corporis Christi, *Lauda Sion Salvatorem*, nullum est dubium, quin sit S. Thomae, ac proinde temere Joannes Rioche affirmat, a S. Bonaventura fuisse conditam, quamvis id Fabricio (4) non penitus displiceat. Sequentia in commemoratione Defunctorum, *Dies irae, dies illa*, tribuitur multis auctoribus, nempe S. Gregorio, S. Bernardo, S. Bonaventurae, Matthaeo Aquasparto, Augustino Bugellensi, et Latino Cardinali Ursino Frangipane. Consuli potest Joannes Michael Cavalieri (5), qui in dubia re, ut ait, amplectitur sententiam, quam ejus propinquus Marcellus Cavalieri (6) pronunciaverat, eam tribuendam esse Cardinali Ursino Frangipane. Atque haec est communior sententia. Petrus Antonius Corsignani (7) contendit, Thomam de Celano Minoritam circa annum 1220. auctorem esse hujus sequentiae.

194. De hymnorum, et sequentiarum auctoribus extat Jacobi Wimphelingii tractatus. Versus Hartmanni monachi S. Galli ante Evangelium canendi reperiuntur in Bibliotheca SS. PP. (8) cum aliis ejusdem hymnis. Sed ex sequentiis Missalis Romani nulla inibi existit. Fuit Hartmannus discipulus Rhabani Mauri, et B. Notkeri, qui sequentias etiam

(1) Lib. 12. ad annum 1147.

(2) In festis B.M.V. par. 2. c. 13.

(3) In vita Virginis Part. 3. Dissert. X. Quaest. 2.

(4) Tom. 1. Biblioth. mediae, et infimae latinitatis.

(5) In Sacr. Rit. Decreta T. 2.

cap. 10. in prooemio num. 8.

(6) Statera sacra tit. 2. n. 192.

(7) De viris illustr. Marsorum pag. 54.

(8) Edit. Lugd. tom. 27. p. 508.

composuit editas a Bernardo Pezio (1), quarum decimaquarta est, *Sancti Spiritus adsit nobis gratia* etc. . Obiit anno 912.. *Hujus doctissimi viri*, ait Trithemius (2), *Sequentiarium Nicolaus Papa I. approbavit, et ad Missas decantari praecepit*. Hactenus de hymnis breviari Romani reformatis, eorumque auctoribus (a).

§. XXXI.

Praescribuntur regulae ad hymnos novos cudendos, veteresque castigandos.

195. Sequitur, ut rationem tradam, qua recte hymni aut conficiantur novi, aut refoventur antiqui, quos forte depravatos esse constiterit. Quo in genere Carolum Guyetum (3), et Martinum Clarum, seu Claire (4) versatos esse novi, neminem praeterea. Ex iis autem desumam, quae mihi probabuntur, alia cur non probentur, exponam. Stabilendum est primo loco, in hymnis ecclesiasticis, quemadmodum in ceteris officii partibus, veritatem (b), gravitatem-

Y 2

(1) T. I. Thesauri Anecd. col. 15.

(2) De Scriptor. Eccles. c. 279.

(a) Joannes Godofredus Bauman Heterodoxus libellum scripsit de hymnis, et hymnopoeis veteris, & recentioris Ecclesiae, atque Christianae Religioni promovendae, ac propagandae inservientibus. Bremae 1765. in 8., de quo contemptim agunt Auctores Commentariorum de libris minoribus vol. I. p. I. pag. 18., et seq., ut tradit Zacharias Biblioth. rit. part. 2. in Verbo *Bauman* inter scriptores Haereticos.

(3) Heortolog. lib. 3. cap. 5.

(4) In Dissertatione praevia ad Libellum: *Hymni Ecclesiastici novo cultu adornati*. Parisiis 1673..

(b) Quantum contra veritatis

leges nonnulli peccaverint in hymnis concinnandis, ex Petro Venerabili Abbate Cluniacensi *Lib. 4. Epist. 30.* colligitur. „ Nosti, inquit, quantum me pigeant falsa „ in Ecclesia Dei cantica, quantumque nugae canorae mihi odibiles. Inter quas (nam plurimae sunt) cum nuper in festo magni Patris Benedicti hymnum praeter sententias *metricam legem*, „ *seriemque verborum peroptimum* „ et cantari audirem, et cantare cogerer; nimium, sed non tunc „ primum aegre tuli, et tanti viri „ veras laudes mendaciter proferri erubui. Nam praeter aptitudinem sententiarum, quae nulla „ est, ad minus vigintiquatuor

que prae oculis habendam, nequid falsum, aut temere assertum, nequid indecorum, aut divina maiestate indignum proferatur. De dotibus vero peculiaribus hymnorum has habeo, quas explicem, regulas.

Prima Regula.

196. *In hymnis metricis adhibenda est legitima syllabarum quantitas, debitusque pedum numerus, ac mensura.*

Vix credi potest, esse aliquos, qui huic regulae repugnent, nisi qui se adeo stolidos fateantur, ut inter metrum, et orationem solutam nullum discrimen animadvertant. Ceterum non desunt, qui exactam carminis mensuram in hymnis contemnendam esse effutiant, et quodam S. Bernardi testimonio absurdissimam opinionem tueri pergant. Piissimus hic Doctor rogatus, ut officium S. Victoris ordinaret, primum prae vera animi demissione abnuens, postremo ut morem petenti gereret, operi manus admovit, et (1) de officio a se composito loquens haec habet: *Cantus ipse si fuerit, plenus sit gravitate; nec lasciviam resonet, nec rusticitatem...* Deinde

„mendaciis canticum illum citato
„percurrere animo in ipso repe-
„ri„. Quid si attente, et per-
otium hymnum expendisset? Et ta-
men V. Petrus is erat, qui alium
cum edidisset, gloriatus est *Epis.*
ead. 30. lib. 4., eo praeter spiritua-
les S. Benedicti virtutes duodecim
ipsius miracula breviter explicari.
Oscitanter hunc locum legerat
Grancolas, qui refert, *Comm. hist.*
cap. 5. lib. 1. viginti saltem men-
dacia a V. Petro fuisse observata
ultra peccata latinitatis, et metri.
V. Petrus hymnum 24. mendaciis
refertum, metro, et verbis *peropti-*
um iudicavit, non optimus alio-
quin harum rerum Iudex; ejus ta-
men hymni cultiores sunt, quam

eo tempore esse solerent. Hymnis,
quos in S. Benedictum pepigit,
Benedictinos uti suo tempore scri-
psit Mabillonius *Tom. 4. Annal. ad*
ann. 1141. pag. 320., qui neque
ipse plene narrationem V. Petri as-
secutus est, cum dicat, ab hoc sub-
rogatos hymnos: „loco alterius,
„qui non modo *impolitus* erat,
„sed falsa *quaedam* continebat„.
Petrus Pictaviensem monachum
non ignobilem suorum temporum
poetam hymnis V. Petri plausisse
compertum est ex *Bibliot. Cluniac.*,
ubi quaedam sunt epistolae Petri
Pictaviensis ad Petrum Cluniacen-
sem inter hujus opera.
(1) Epistola 398., alias 312.
tom. 1. operum.

quod ad cantum spectat, hymnum composui, metri negligens, ut sensui non deessem. En objectionem ex S. Bernardi verbis petitam. Quid ergo erit respondendum? Facilis expeditaque est responsio, sed quam vix auderem in medium proferre, nisi haberem, quem sequerer, ducem Carolum Guyetum, cujus in rebus liturgicis celeberrimum est nomen, quemque adeo Benedictus Pontifex XIV. (1) vocat *doctum, pium, et eruditum*. Is igitur (2) his verbis alloquitur objicientes auctoritatem S. Bernardi: *Neque in Bernardi seculo sumus, ut non cultiora in hoc genere exigantur, neque tu Bernardus es, cujus scripta in quocumque seculo probentur, nec si denique ad ipsum vel procul accedas, ideo ut sensui non desis, metri negligens esse debes, qui utrique vales consulere.*

197. Quare cum possit idem sensus carmine, ac plerumque vividius, et cultius exprimi, tantum abest, ut lex metri sit negligenda, ut etiam ad eundem sensum melius exprimendum sit usurpanda. Quo spectat ratio, quam S. Bernardus in eadem epistola attigit: *Quod si nova audire libet, et causa requirit; ea ut dixi recipienda censuerim, quae cordibus audientium QUO GRATIORA, eo utiliora reddat et eloquii dignitas, et auctoris.* Nam cum gratiora sint, quae versibus legitimis continentur, quam quae discordibus, et inconditis, oportet omnino, ut in hoc seculo, quo fieri potest commode, hymnus ad metri regulas exigatur. *Ut in fidibus musicorum aures* (quod ait Cicero in lib. de officiis) *vel minima sentiunt,* ita in carminibus poetae, eruditique vitium quodvis, ac discrepantiam percipiunt, ab eaque abhorrent, cui malo occurrendum est, adhibita metri lege, ac mensura. *Si enim gemmam pretiosissimam,* ait Ferrerius in praefatione ad suos hymnos, *auro valemus claudere, cur plumbo, cur aurichalco, aut alio inferioris metalli genere circumdabimus?* An ad Dei laudes concinendas inepta erit poesis? an decebit, eam circa res ludricas, aut etiam noxias suis legibus procedere, in rebus

(1) De Serv. Dei Beatif. et Can.
lib. 4. part. 2. cap. 20. num. 20.

(2) loc. cit. quaest. 2.

autem divinis claudicare? an putamus, Davidem, dum psalmis operam dabat, metri fuisse negligentem? Sed de his sermo jam habitus est §. XXVIII., et XXIX., et aliis in locis.

Regula secunda.

198. *Hymnorum stylus sit poeticus, et nitidus, neque humilis, neque elatus, pietati Christianae consentiens, ab ethnico fastu alienus.*

Pro hac regula confirmanda satis est animadvertere, hymnos esse carmina in laudem Dei, ac proinde stylo poetico, gravi, et, prout res postulaverit, sublimi, semper nitido, nunquam abjecto esse componendos. Cujus rei exemplum rursus in Davidis psalmis facile est reperire. Decipiuntur quippe, siqui putant, satius esse in officiis divinis verbis humilibus, ac sermone, qui repat humi, immortales Dei laudes canere, quam tanti argumenti gravitatem stylo rei cujusque proprio persequi. Nec propterea flosculos poeticos undique captare, et fabularum deliramenta intexere oportebit, quod in carmine sacro maxime dedecet. Nimum etiam delicatum, ac molle est exemplum Lasi Hermionensis, qui apud Athenaeum (1) ab oda, et hymno litteram S prorsus exulare voluit. Nonnulli odio hanc litteram prosequuti sunt, eamque potius sibi, quam litteram esse affirmabant; ac Pindarus odam *asigmon* propterea composuit. Ridicula esset hujusmodi in hymnis ecclesiasticis diligentia. Recte Correctores Romani sub Urbano VIII. in praefatione de hymnorum stylo pronunciant: *Divinas enim laudes, inquiunt, si non ornari floribus, certe decenti cultu carere non convenit.* Et Zacharias Ferrerius in praefatione ad hymnos. *Sane si Dei Maximi summam illam majestatem rectis, congruisque laudibus attollere possumus, cur barbaris, ineptisque attollamus?*

199. Nitor in hymnis, perspicuitas, et quidem quasi sapor ecclesiasticus in sententiis, et nonnunquam in ipsis verbis ab hujusce rei peritioribus laudatur. Grancolas (2) de hy-

(1) Lib. 10. sub finem. (2) Comment. Hist. in Brev. cap. 28. lib. 1.

mnis hanc profert sententiam . Novitii vero penitus excludendi , cum probe conscripti non sunt ; praeferri autem praesertim debent , qui perspicuis verbis constant , atque piis animi motibus excitandis inserviunt , nulloque negotio ab omnibus percipi possunt , sacraque unctione redundant . Hanc regulam secutus est Ferrerius saepe laudatus . Hanc vero hymnorum editionem eo luculentiori stylo , ac facilitate contexere conatus sum , quo ab universis saltem eruditis ipsa etiam celeri lectione clare intelligamur , ut in divinis laudibus mens , et labia invicem (ut par est) facile concordent , quamquam omnem barbariem paucis Hebraeorum vocabulis exceptis , in quibus sacrae auctoritatis deferre volui , evitaverim . Nomina gentilia familiarum , et cognomina in hymnis non exprimenda superfluum esset monere , nisi nuper in hymno B. Simonis de Roxas Causae Patronus Joseph Placidus bis *Roxas* intrusisset , quod merito a solertissimo Fidei Promotore Carolo Erskine , cujus eloquentiae , et ingenio maximi plausus in Urbe impertiuntur , censura confixum fuit ; qui neque passus est, *Beati* appellationem in eodem hymno inseri .

200. Martinus Clarus ad hymnodicam majestatem flagitat , ne verba fabulas , et gentium ritus oleant , ac propterea cavit , ne in suis hymnis novo cultu adornatis fieret aliqua mentio , ut ipse ait in praefatione , *orci, averni, tartari, et similium vocum, quae poeticas fabulas , et gentium ritus oleant* . Et rursus (1) : *Eam ob rem exterminantur primum de hac sacra poesi cum barbarae voces , tum maxime prophanae , quae poeticas fabulas sapiunt* . Equidem , si voces unice ad fabulas exprimendas aptae adhiberentur , non recte factum putarem ; sed cum ex antiquo SS. Patrum usu , et consuetudine etiam ecclesiastica voces *averti* , *orci* , et *tartari* ad inferos significantes sine ulla fabularum permixtione usurpentur , nihil est causae , cur penitus earum mentio prohibeatur . Itaque illis utuntur Correctores ab Urbano VIII. deputati ,

(1) Auctar. hymnorum Parisiis anno 1674.

vel certe eas ex antiquis hymnis non substulerunt; utitur Urbanus ipse VIII., et Santolius Victorinus, utuntur alii hymnographi recentes. Facile tamen consentiam, parce, ac raro in hymnis ecclesiasticis esse adhibendas, et ubi novifiant hymni, non reprehendendum, qui eas adhibuerit, sed laudandum, qui prorsus omiserit. Liberius judicium feram contra Ferrerium, qui non solum voces fabularum, sed fabulas ipsas identidem in suis hymnis inducit. Laevinus Torrentius Julii Pogiani censuræ suos hymnos, sive odas sacras subjecerat. Pogianus quamvis poeticam illius facultatem vehementer laudet, et quod istud donum amplissimum ad Deum celebrandum converterit memor ordinis, et instituti sui, tamen quaedam animadvertit, et in his: *Fati vox*, scripsit ad Torrentium, *abhorret ab homine Christiano*. Torrentius in aliis iudicio Pogiani acquievit, sed vocem *Fati* aliquando usurpavit: *Cumaea sed jam carmina prosperis - Impleta fatiis, jam nova secula etc.* Adito Lagomarsinium (1).

Regula tertia.

201. *Nihil sit in hymnis, quod cantum ecclesiasticum difficilem reddat.*

Joannes Launojus (2) memorat, Joannem Muneratum edidisse Martyrologium Usuardi anno 1490., et ad calcem concordiam grammaticae, et musicae in officio ecclesiastico. Quisnam fuerit certus ejus libri scopus, cum a me visus non fuerit, expedire nequeo, quamquam ab hac regula non prorsus eum aberrare existimo. Grancolas (3) *Hymnos*, inquit, *proprie appellare solemus carmina ad Deum laudandum composita, atque ad leges musicas decantanda.*

202. Omnino necessaria est haec regula, quam antiqui hymnorum correctores non penitus observarunt, verborum nitori, ac legibus carminis potissimum intenti. Carolus Guye-

(1) Ad Pogiani Epistolas Vol. 3. p. 327. et seqq.

(2) Hist. collegii Navarrei p. 710.

(3) Comment. histor. in Brev. cap. 28. lib. 1.

Guyetus primus, quod ego scierim, hoc monitum utilissimum aperte posuit, et exequutus est in hymnis post Heortologiam; eidem viae institit Martinus Clarus in hymnis novo cultu adornatis, ac de Santolio Victorino idem asseritur in Dictionario Moreri (1). *Il paroît (Santeul) qu' il a rompu express la cadence des vers qui aiment enjamber sur les autres, et qu' il a aussi ôtè les elisions, qui incomodent la mesure du chant, et en dereglent l' harmonie.* Quaenam autem cantui incommodent, distincte, et dilucide tradit Guyetus (2): *Ratio item cantus exigit, ut ab elisionibus, et synaloephis, quantum fieri potest, abstineatur... Ad cantus quoque euphoniam pertinet, ut in sapphiciis maxime, et in asclepiadeis hymnis post secundum pedem semper supersit caesura.* Et Martinus Clarus in praefatione: *Nulla tamen facta est mutatio pedis in alterum, qui pluribus quam alter syllabis constet, ut puta iambi, aut spondae in Anapaestum, nullus vocalium concursus, qui syllabae alicujus incisionem exigeret, nullius plane poeticae licentiae usus, nulla denique in sensu verborum interruptio: sed absoluta semper cum singulis versibus orationis sententia, vel saltem suspensa leviter, et ad sequentem versum quasi sponte producta sine vi, sine obscuritate, sine defformitate canius.* Et in praefatione ad Auctarium: *Excluduntur deinde vocalium elisiones, et illae, quae dicuntur poeticae licentiae, quibus legitimus carminis pes permutatur in alterum, qui pluribus syllabis constat; unde auctius syllabarum numerus non parum canentibus incommodat.* Hanc diligentiam in Claro commendat Bailletus (3).

203. Ex his colligo, contra euphoniam esse 1. concursum vocalium, ubi synaloepha opus est, aut ecthlipsi, ut:

Christum *datura*, aut sanguinem.

Cavendum ergo est, ne id fiat, aut saltem ne saepe fiat, et praesertim in dictionibus, quae littera *M* terminantur, nam

Z

(1) Edition. anni 1732.

(2) Lib. 3. cap. 5. quaest. 2.

(3) Tom. 4. Judic. Sapient. num.

1549.

difficilior tunc est elisio, majorque oritur cantus deformitas. Duriuscula etiam est synaloephe in versu hymni Dominicae primae Adventus ad laudes: *Ab alto Iesus promicat*. Nam ut secundus pes sit iambus, pronunciari debet: *Ab alt' Iesus promicat*. Suavior flueret versus in hanc formam restitutus: *Jesus ab alto promicat*. In antiquis enim breviariis, codicibusque Mss. legitur *Christus ab alto promicat*, qui versus tametsi non constat, elisionis tamen asperitate caret (a). Nullo autem modo

(a) Iis, qui unum Iota, aut unum apicem in examen vocare amant, subtilis controversiae occasionem exhibebo. In omnibus breviariis, quae vidi, (vidi autem plurima,) in quibus non I, sed J scribitur, cum haec littera est consonans, reperi hunc versum ita scriptum: *Ab alto Iesus promicat*. Correctores hymnorum sub Urbano VIII. ediderunt versum: *Ab alto Iesus promicat*. Sed cum in ea editione etiam J consonans semper exprimitur per I, nulla inde regula hauriri potest pro recta scribendi ratione. Ex metro autem liquet, I hoc loco vocalem litteram esse, non consonantem, et propterea typographos, qui nunquam J adhibent, nisi cum est consonans, errare, dum versum typis excudunt, *Ab alto Iesus promicat*, qui omnino ita est reddendus, *Ab alto Iesus promicat*. Si typographi diligentia meae voluntati respondisset, curassem ego etiam, ut in hoc genere magis constans, similisque sibi esset mei operis orthographia, et semper character J pro J consonante fuisset adhibitus, quandoquidem semel adhibitus fuit, atque ita etiam in aliis vocibus, de quarum

orthographia sub iudice lis est. Ingenue tamen fatebor, eam curam non admodum me sollicitasse, quia inter probabiles hinc inde pugnantibus opiniones sententiam hanc teneri posse judico, in multis vocibus communem fuisse orthographiam, et pronunciationem, ut in aliis communis erat quantitas syllabarum, et ab uno, eodemque scriptore posse utrolibet modo scribi *litteram*, et *literam*, *seculum*, et *saeculum*; qua in re liceat cuivis esse probabilistam. Nullum vero locum excusationi esse puto, cum J pro I vocali exaratur, quod passim fieri video in verbis quibusdam graecis, ut in eo Horatii versu *Oda 3. lib. 1.*; *Obstrictis aliis praeter japyga*. Nam eo loco *iapyga* est quadrisyllabum, ut ex *praeter iapyga* duo dactyli eveniant. Praeterquamquod si origo graeca retineatur, apud Graecos i nunquam vim consonantis habet, si ritu latino nomen illud proferatur, inflectendum potius esset *japygem*, atque ita ex utraque parte perperam scribitur *japyga*. Ad quem errorem quadrare posset dictum elegans in Sabinum Clodium uno die et graece et latine declamantem: de

committendum est, ut ultima vocalis unius versus absorbeatur a prima sequentis per synaloepham, ut Horatius more Graecorum aliquando usus est, dictionem in fine sapphici secans, et partem rejiciens in alterum sapphicum, aut adonium (1):

Labitur ripa, Jove non probante, U-
xorius amnis.

Et nonnunquam sine synaloepha (2):

Grosche non gemmis, neque purpura ve-
nale, nec aurum.

204. Santolius Victorinus in multis hymnis hanc regulam religiose tenuit, in aliis liberius vagatus est, quam ratio cantus ferat, frequentes, et duriores elisiones admittens, et unum cum altero versu connectens. Sic in hymnis festi Purificationis praeter alias plures elisiones hanc quoque inducit:

Triplex honorem *Virgineum* immolat.

Et in festo S. Martini ad Vigiliis strophæ 6. dictionem unius versus secat, ut cum versu praecedenti jungat, et elidat ultimam vocalem versus prioris:

Substinet lapsum, capitique sacro a-
versa pepercit.

Ac fortasse haec, aliave hujusmodi reprehendit Dinovartius in Epistola, qua in *Bibliotheca rituali verbo Santevil* nonnulla in Santolii hymnis animadvertisse dicitur; cui deinde respondens Dominus de Lavarde pro Santolio edidit Librum hoc titulo: *Reponse a la Lettre de Ms. Dinovart au sujet des hymnes de Santevil*.

205. Sed ut ea persequar, quae cantui musico difficultatem creant, 2. requiritur, quod in hymnis sapphiciis post se-

Z 2

quo Cassius Severus interrogatus, quomodo dixit, respondit, male, καὶ κακῶ. Id refert *Controvers.* 27. in fine M. Annaeus Seneca, sive, ut ego verius puto, quivis alius auctor, qui post Quintiliani tempora *Controversiarum, et Suasoriarum*

libros assumpta persona Senecae patris L. Senecae Philosophi conscripserit, quod validissimis rationibus, historicisque argumentis in Dissertatione peculiari habeo demonstratum. (1) Lib. 1. oda 2.

(2) Lib. 2. oda 16.

cundum pedem caesurae locus sit, idque similiter in asclepiadeis observandum est. Guyetus animadvertit, plures alioquin eruditos poetas hujus regulae ignaros, aut negligentes in suis hymnis versus immiscuisse musicae modulationi repugnantes, exemplumque profert ex hymno Anonymi in sapphicis:

Confer, offensique graves serena,
Et ex Mureti hymno asclepiadeo in festo Paschae.

Cum spes sancta, moraeque impatiens amor.
Recte fere omnes hymni breviarii Romani hac in parte procedunt (a), eademque via, et ratione Guyetus, Clarus, Santolius, alique recentiores hymnographi hoc genus ecclesiasticorum carminum elaborarunt. Annotandum est, non minus dissonum esse versum sapphicum, in quo post secundum pedem fit sectio trochaica, sive pes trochaeus, ut in hoc Catulli:

Otium Catulle tibi molestum est.
Quae omnia cum a viris experientissimis confirmantur, quin vera sint, non dubito (b); sed suboritur mihi difficultas,

(a) In Hymnis S. Josephi, qui proximo seculo exeunte inducti sunt, versus I. strophae IV. ad matutinum, *Rex Deus Regum, et Dominator orbis* hanc legem non servat in quibusdam breviariis; sed in aliis pluribus rectius omittitur conjunctio *Et*, suaviorque redditur versus: *Rex Deus Regum, Dominator orbis*.

(b) Antiquissimum est in Ecclesia hoc studium, ut versus modulationi apti praeferrentur. B. Notkerus in praefatione ad suas sequentias in hanc sententiam disputat. *Contigit, ut quidam Presbyter de Gemidia nuper a Nordmannis vastata veniret ad nos Antiphonarium suum secum portans, in quo aliqui ver-*

sus ad sequentias erant modulati, sed jam tunc nimium vitiiati; quorum ut visu delectatus sum, ita sum gustu amaricatus. Narrat exinde, operam se dedisse novis sequentiis, quas Isoni corrigendas ostendebat, qui Iso, emendare curavit dicens: singulae notae cantilenae singulas syllabas debent habere. Quod autem audiens ea, quidem, quae in *ia* veniebant, ad liquidum correxi, quae vero in *le*, vel in *lu* quasi impossibilia vel attemperare neglexi: cum et illud postea facillimum visu deprehenderim. De cantu in Ecclesia antiquissimo, instrumentisque musicis veterum Christianorum fuse disserit Joannes Baptista

cur apud antiquos odae, quae canendae proponebantur, his legibus non essent adstrictae?

206. Ut enim ego opinor, in ipso rei exordio neque musicus concentus vocibus exprimebatur, nisi metro, vel rhythmo alligatis, neque versus fiebant, nisi modulis, numerisque musicis accommodati. Ex avium concentibus musicas vocum modulationes homines didicisse multorum est opinio. Sive id ita acciderit, sive humanum genus natura ipsa duce inter amabiles diversarum vocum sonos, quod magis placuerit, elegerit, et ordinaverit, post inventam Musicam statim verba modulationi apta quaesivit, materiamque Musicae, carmen scilicet, invenit, imperfectum primum, deinde regulis, et arte perfectum (a). In praesentia res alio prorsus modo accidit; nam et multa prosa oratione canuntur, et carmina pauca fiunt, ut canantur. Nihilominus quo tempore lyrico carmine Horatius Romam demulcebat, exploratum

Casalius de veter. sacr. Christianor. usib. cap. 44. . Athanasius Kircherus in *Musurgia* regulas etiam ad hymnos musicos tradit; sed ad rem nostram illa maxime facit lib. 8. cap. 6.: *Non omnia carmina apta sunt harmonicis modulis, sed ea tantum, quae certam, et immutabilem pedum stationem obtinent. Immo cap. 5. advertit, in hymnis non metricis rationem accentus vocum habendam esse, quamvis quantitatis syllabarum ceterarum nulla ratio habeatur.* Editam circa annum 1726. scio, sed non vidi Dissertationem de collectione novorum hymnorum cum cantibus idoneis ad versuum mensuram, auctore Joanne Lebeuf. Martinus Gerbertus monachus non multis ab hinc annis typis commisit duo volumina in 4. de cantu, et musica sacra a prima ec-

clesia ad praesens tempus.

(a) Accipe Ciceronis sententiam Orator. fol. 215. Venet. 1514. typ. Aldi. *Neque enim ipse versus ratione est cognitus, sed natura, atque sensu, quem dimensa ratio docuit, quid acciderit, ita notatio naturae et animadversio peperit artem. Sed in versibus res est aptior, quamquam etiam a modis quibusdam cantu remoto soluta esse videatur oratio, maximeque id in optimo quoque eorum poetarum, qui ^{ἁπλοῦς} a Graecis nominantur, quos cum cantu spoliaveris, nuda pene remanet oratio. Quorum similia sunt quaedam apud Nostros, velut ille in *Thieste*: Quemnam te esse dicam? qui tarda in senectute, Et quae sequuntur, quae nisi cum tibicen accessit, orationi sunt solutae simillima:*

est, ejus odas decantari consuevisse, et *carmen seculare* non alia ex causa factum est, nisi ut juxta monitum Sibyllinum a virginibus, puerisque ludis secularibus caneretur (a). Quo in carmine Horatius saepe, ac frequentius, quam alibi, versibus utitur, qui modo ob defectum caesurae post secundum pedem cantui inepti existimantur, ut nihil interim de Synaloephis dicam (b).

207. Illi omnes Horatiani versus in una oda, seu carmine seculari inducti a nostris hymnis ecclesiasticis repellerentur. Unde igitur haec diversa modulationis ratio? Nam ad elisiones quod attinet, intelligitur satis, veteres non pronunciassent syllabas elidendas, (c) ut in versu eadem semper ejusdem pe-

(a) Spanhemius in limine Notarum ad Callimachum docet, hymnos Graecorum ad tibiam inter Sacra, libationesque, et choreas solitos fuisse cantari.

(b) Videlicet:

*Phoebe, sylvarumque potens Diana.
Lenis Illithya tuere Matres.*

Sive tu Lucina probas vocari.

*Prosperes decreta super jugandis
Feminis, prolisque novae feraci.*

*Quod semel dictum est, stabilis-
que rerum.*

Siderum Regina bicornis audi.

*Roma si vestrum est opus, Iliaeque
Iussa pars mutare lares, et urbem
Liberum munivit iter daturus.*

*Romulae genti date, remque pro-
lemque, et decus omne.*

*Imperet bellante prior, jacentem.
Jam mari, terraque manus poten-
tes.*

*Medus, Albanasque timet secures,
Jam Scythae responsa petunt, su-
perbi.*

*Priscus, et neglecta redire virtus.
Audet, apparetque beata pleno.*

*Augur, et fulgente decorus arcu
Phoebus, acceptusque novem Ca-
moenis.*

*Quindecim Diana preces Virorum.
Haec Jovem sentire, Deosque cun-
ctos.*

*Spem bonam, certamque domum
reporto.*

(c) Notatu digna est opinio Ven. Bedae, qui existimat, versum hexametrum spondaicum, scilicet quinto loco spondaeo constantem, ab antiquis ita pronunciatum fuisse, ut una vocalis interponeretur, perinde quasi pes dactylus esset *Lib. de arte Metrica de Episynaloepha, vel Diaeresi*. Neque enim in quinta regione versui heroici spondaicum ponere moris erat, sed ita tamen versus hujusmodi illos voluisse scandere reor, ut addita in sono vocali, quam non scribebant, dactylus potius, quam spondaeus existeret, verbi gratia, INTERECEPTO, INCEREMENTA, INTEREFECTAE, RESPERIGEBAT, et per synaloepham DENARIGENTI. Quod ideo

dis esset mensura . Sic in carmine seculari hic versus , *Curet , et votis puerorum amicas* , proferebatur in cantu , *Curet et votis pueror' amicas* , quod ab hac nostra consuetudine abhorret plurimum . Igitur ratio discriminis , cur versus alterius generis , qui harmonice antiquis sonarent , ecclesiasticae modulationi minus congruant , necessario petenda est ex diversitate modulorum , quos antiqui his versibus applicuerunt . Possent enim recentiores , qui numeros musicos orationi solutae accommodant , versibus sapphiciis libere fluentibus idoneum concentum quaerere ; sed cum primi auctores cantus ecclesiastici musicas notas pro versibus sapphiciis , et asclepiadeis , quales necessarios esse diximus , condiderint , oportet omnino , ut hymni ad has leges musicas , quae vigent , revocentur .

208. Enim vero si in theatro musico Italico ii praeferuntur poetae , qui mensuram carminum modulis musicis scite , apteque accommodaverint , ut erudite demonstrat cl. Stephanus Arteaga (1) , quanto potiori jure enitendum est , ut hymni in ecclesiis concinendi regulis musicis in primis respondeant ? Quae musicae praecepta si quis in ecclesia negligenda esse duxerit , gravissimo auctore revincetur S. Gregorio Magno , qui decorem cantus ecclesiastici diligentissime promovit , et , ut refert Paulus Diaconus (2) , *Scholam quoque cantorum , quae hactenus eisdem institutionibus in S.R.E. modulatur , instituit : eique cum nonnullis praediis duo habitacula fabricavit : ubi usque hodie lectus ejus , in quo recubans modulabatur , et flagellum ipsius , quo pueris minabatur , veneratione congrua reservatur* . Idem studium cantus ecclesiastici reformandi imitatus est Adrianus I. . In Hispania hoc seculo ineunte floruit Joannes Interrian de Ayala , exteris quoque notus , et maxime laudatus

magis R. littera , quam ceterae consonantes , patitur , quae quia durius naturaliter sonat , durior efficitur etc. . . . Quod etiam in cantilenis ecclesiasticis saepe cum eadem littera facere consueverunt , qui antiphonas , vel responsoria , vel ce-

tera ejusmodi , quae cum melodia dicuntur , rite dicere norunt . Circa versus spondaicos V. Bedae opinionem non omnes probabunt .

(1) In suo opere de musico theatro Italico tom. 1. cap. 1.

(2) In ejus vita cap. 6. lib. 2.

tum ob alia, tum praecipue ob singulare opus *Pictoris Christiani*. Ejus opuscula poetica prodierunt Matriti anno 1729., edente P. Francisco de Ribeira, qui inter alia Mss. monumenta Joannis Ayalae recenset primum illud, *quod hujusmodi inscribendum erat: Psaltes egregius, sive de usu, et abusu cantus ecclesiastici*. Potuisset certe egregius hic, et eruditus poeta hymnos officii Hispanici ad cantum simul, et ad latinitatem redigere, sed in lyricis carminibus, quae composuit *de Conceptione B. M. Virginis, de S. Paulo Apostolo, de certaminibus Martyrum, de certaminibus Confessorum, et Virginum*, nitorem, et elegantiam sequutus est, ecclesiasticae consuetudini non consuluit.

209. Jam ad harmonicum ecclesiae cantum exigitur 3., ut nulla admittatur poetica licentia, qua versus longior ceteris evadat, sive, ut ait Clarus, mutatio pedis in alterum, qui pluribus syllabis constet, ut puta iambi, aut spondae in anapaestum (a). Hanc regulam Correctores Urbaniani non observarunt, ac saepe in hymnis breviarii Romani iambicis dimetris occurrunt versus novem syllabarum, ut, *Oculos in altum tollite. - Populique Rex Judaici. Gavantus (1), Mendum*, inquit, *putant aliqui in hymnis iambicis, quando legunt novem syllabarum versus, non advertentes, anapaestum poni pedem primo loco pro spondaeo, vel iambo. Optime: sed inde oritur error eorum, qui mendum subesse putant, quod deformitas cantus intercedit, cum a versu octo syllabarum sub eisdem*

(a) Veteres Latini in pronuncian-
da syllaba brevi unum tempus, in
longa vero duo insumebant, immo
aliqui in scripture syllabam lon-
gam geminabant, *naatus* pro *natus*
exarantes. Itaque facile unum in
alterum pedem sine cantus incom-
modo mutabant; licet enim pro
spondaeo anapaestum ponerent,
semper quatuor tempora remane-

bant, nimirum duo syllabae lon-
gae anapaesti, et altera duo dua-
rum brevium ejusdem pedis. Hu-
jusmodi discrimen a nobis non ob-
servatur, versusque in pronuncian-
do, et canendo longior evadit, si
loco spondae intrudatur anapae-
stus; proptereaque id effugiendum
est. (1) In Rubr. brev. part. 2.
sect. V. num. 11.

modulis proceditur ad versum novem syllabarum, nempe *Quicumque Christum quaeritis, Oculos in altum tollite*. Pro quo secundo versu Clarus subrogavit, *Mentes in altum tollite*.

210. Eodem pertinet, quod in iambicis dimetris breviarii Romani aliquando secundo loco tribrachys pes tribus syllabis brevibus constans occurrit, ut in hymno Sedulii ad laudes in Nativitate Domini, *A solis ortus cardine*, ubi versus tertius sextae strophae habet, *Et lacte modico pastus est*. Non inficior, id licere in odis iambicis dimetris; sed in hymnis ecclesiasticis hujusce generis, cum notae musicae pro solis octo syllabis sint dispositae, perturbatur euphonia, si novem syllabae adhibeantur. Propterea Parisienses hunc versum ita reformarunt, *Et indiget lactis cibo*. Sed cur potius retentus non est Sedulii versus? Nam in breviariis, et hymnariis antiquis ita legitur, *Parvoque lacte pastus est*. Apud Albinum in officiis per ferias Sabbato integer refertur hymnus inscriptus: *B. Episcopii Sedulii*, et eodem pariter modo hic versus, *Parvoque lacte pastus est*. Recte igitur procedit versus Sedulii octo syllabis contentus, et cantui opportunior est altero novem syllabarum. Nec dissimile his est, quod nonnullae voces, in quibus synaeresis fieri solet ex duabus vocalibus retentis, sed in unum coactis effugiantur, quantum fieri possit, si nempe sint ejusmodi, ut hodierna pronuntiatio duas syllabas semper proferat, ut in *deinde*, *suavis*: vel si admittuntur, non fiat synaeresis, ut nonnunquam ab antiquis observatum est in *süavis*, *süetus*. S. Bernardus, qui metri leges negligebat, ut cantui prospiceret, fecit trisyllabum *süavis* in hymno S. Malachiae (1), *nobilis signis, moribus süavis*. Et Urbanus VIII. similiter in hymno S. Teresiae, *Sed te manet süavior* (a).

A a

(1) Apud Martenium tom. 3. veter. script. et monument. column. 745.

(a) Putarem etiam, occurrendum esse ignorantiae plurium Sa-

cerdotum, praetermissis iis vocibus, in quibus corripuntur vocales, quae sermone pedestri semper producantur. Quotus enim quisque est qui non producat *i* in *unius*

211. Postremo recta harmoniae ratio exigit, ut sententia in uno versu incoepa non ad alterum longe dissitum absolvenda differatur, aut ex una strophā ad alteram protrahatur, quod alternae modulationi maximum impedimentum afferret, ut in Horatii Oda 2. lib. 1. *Neve te nostris vitiis iniquum-Ocior aura-Tollat*. Haec fere sunt, quae cantui hymnorum in ecclesiis usitato obesse comperi (a), et ab his, qui hymnos aut corrigunt, aut componunt, observari cuperem (b). Venu-

in versu, *Unius, Trinique nomen?* De quo admonendi sunt typographi, qui in breviariis saepe excidunt, *Unus, Trinque nomen*, cum ita hic versus sit exarandus, *Unius, Trinque nomen*. Correctores Romani sub Urbano VIII. in prima editione aliter scripserant, *Unicum, trinumque nomen*. Simili ratione vocales breves, quae solum in carmine producuntur, ut e secundum in *tenebrae*, effugere oportebit. Hoc monitum intelligendum est de vocalibus penultimis in voce trisyllaba, aut plurium syllabarum.

(a) De ecclesiastico hymnorum cantu prodiit Parisiis anno 1772. in 8. Liber hoc titulo: *Hymnaire de Noyon contenant les hymnes, et Proses notées, extraites du Breviaire, et du Missel précédé d'une méthode nouvelle pour apprendre facilement le Plainchant* per M. l'Abbé Oudeux Chapelain Ponctoyeux, et Musicien de l'Eglise de Noyon: De hoc opere agit Dinovartii Diarium ecclesiasticum Sept. anni 1772. p. 286., et Augus. ejusdem anni p. 82., ac Bibliotheca ritualis part. 2. verb. *Oudeux*, ubi asseritur, me-

thodum fuisse separatim excusam in 12.. Hieronymus Romero de Avila in Ecclesia principe Tolctana melodiae magister antea ediderat Matriti typis Joachimi Ibarra 1761. in 4.: *Arte de Canto llano etc.* cujus operis in quatuor partes divisi tertia pars est, *De la especulativa, y practica de todo hymno, sequencia, o prosa*.

(b) Universe de verbis, quae poemati musico apte conveniunt, hoc tradit Salomon Van-Til de cantu poeseos cap. 3. in *Thesouro Antiquit. Sacrar. Ugolini* vol. 32. pag. 231.: *Poeta maximam verborum copiam ad manum habere debet, ut non eadem continuo replicare adigatur, minusve singula materiae propriae sint idonea, quia una melodia exigit syllabas longiores, altera requirit breviores, una petit suavia, altera gravia, aliqua verba modicam, alia majorem continent emphasim; ut paucis dicam, sint fluentia sine affectatione, seria absque coactione. Per magnam enim cantui, et poemati affert utilitatem notitia qualitatis, ac quantitatis pedum, et syllabarum. Nemo vero enucleatius, et eruditius de re*

stiores certe , et elegantiores hymni procudi possent , si hujusmodi leges negligerentur; sed habenda est ratio finis hymnorum , ac proinde ii meliores sunt censendi , qui , dummodo metrici , purique sint , aptiores erunt , ut canantur . Tota igitur hujus regulae explicatio confirmanda est , et roboranda Martini Clari verbis in praefatione : *Cum hymni non styli exercendi causa , nec lectionis dumtaxat studio , sed canendi gratia conficiantur ; tanti non interest , ut politi , et elegantes sint , quanti ut ad rectam modulationem , et ad pietatem excitandam idonei sint etc..*

Regula quarta .

In novis hymnis conficiendis aut raro , aut nunquam adhibendus est rhythmus .

212. In diversas sententias Guyetus , et Clarus abeunt; hic rhythmorum usum commendat , ille rejicit. Clarus in praefatione ad hymnos ecclesiasticos novo cultu ornatos ait : *Non desunt , qui ecclesiae precibus , et canticis rhythmice scriptis impense favent ; aliis tamen reclamantibus , qui hunc extremarum syllabarum lusum novum veluti , ac barbarum imperitorum inventum vix , ac ne vix quidem ferre possint etc..* Cum igitur de his dumtaxat hymnis disputandum sit , quos ipsa suum ad usum fecit , aut approbavit ecclesia , quis illam continuo non asserat rhythmorum studiosissimam fuisse , iisque suos hymnos ex omnium aetatum memoria ornare solitam ? His rationibus , et Therapeutarum exemplis suam causam tuetur Clarus , ac vere suam , cum ipse hymnos suos rhythmis ornaverit , non illis quidem vulgaribus , qui duas simul postremas syllabas alterius versus postremis duabus consonantes postulant uti , *Dies irae dies illa - Solvet seclum in favilla* . Sed alio rhythmorum genere aures minus ferientium , ubi ultimae tantum syllabae eodem modo desinunt , cujus rei exemplum proferam ex ejus hymno pro Martyre non Virgine , *Diva supremo veneranda cultu-Laurea*

A a 2

tota musica tractavit cl. Antonio co : Dell' origine , progresso , e
Eximeno in celebri suo opere Itali- decadenza della Musica .

fronem radiante cincta-Nostra, festivo renovata cantu-Accipe vota.

213. Ante Martinum Clarum Robertus Hanyvel idem saxum voverat, ut hymnos rhythmico, et metro alligatos efficeret, labore adeo improbo, ut interdum omnes versus unius integri hymni sibi rhythmice consonarent. Hymnologiam suam rhythmicam semel atque iterum edidit Urbano VIII. dicatam. Facilior fuit labor, minorque gloria Jacobi Planenati, cujus extat sine carminis lege duobus tomis comprehensa rhythmica *Hymnodia caelestis SSmo, ac Bmo Patri Papae Innocentio XI. humiliter dicata*. Tomus secundus Collegio Eminentissimorum S. R. E. Cardinalium apparuit dicatus anno 1682. tres annos post editionem primi tomi. Ceterum Carolus Guyetus *loc. cit. quaest. 5.* affirmat, inutilem fore operam, quae in hymnis rhythmicis condendis insumeretur, et quod recte ii, qui sunt in breviario Praedicatorum, et Minorum de S. Dominico, et S. Francisco, et aliis, vel rejicerentur penitus, vel ad metri leges revocarentur (a). Auctor epistolarum de recta methodo studiorum Lusitanice scriptarum, qui Eques Ludovicus Antonius Vernei creditur esse, quamquam ipse negat, solumque extremam manum operi impo-

(a) Surdis canebat Guyetus; nam rhythmicae deliciae adeo in Gallia altas radices egerant, ut seculo superiori Alexander Piny. Quaestiones Theologicas versibus rhythmicis incluserit, ratus, ut in praefatione ait, satis sibi praesidii adversus obtrectatores in eo esse positum, quod S. Thomas rhythmice quoque hymnos fuerit elu-
cubratus. Pinyo praeluxerat Franciscus Penon in Conventu Parisiensi Dominicano Magister, cujus prodiit Parisiis 1651. *Hymnus Angelicus, sive Doctoris Angelici Summae Theologicae Rhythmica synopsis*. Majori laude digna est

opera P. Augustini Cermelli ejusdem ordinis Praedicatorum, cujus sunt, *Hymni Sacri Emo, et Rmo D. Cardinali de Alteriis Episcopo Tudertino dicati Ferrariae 1648.* qui magnam pietatem redolent, et plerumque regulis conformantur, quamquam, ut inquit in Praefatione, *interdum non ita accurate pedes, sed sensum attendens per ipsa S. Scripturae, et magis exprimentia SS. Patrum verba eos concinnavit.* Ejusdem ordinis poetria nobilis Laurentia Strozzi anno 1588. Florentiae edidit in singula totius anni solemnia Hymnos, nitidos, et legitimo pede decurrentes.

suisse fatetur, *Epist. 7.* usum hymnorum rhythmicorum tamquam seculis barbaris ortum, et propagatum exagitat, et abolendum censet.

214. Ego quid sententiam, enucleate expediam. Exemplum Therapeutarum defensoribus rhythmorum nihil prodest, cum illi hymnos lingua, ut credi potest hebraica, cui rhythmus bene congruit, decantarent, neque tamen *omnes* eos hymnos fuisse rhythmos Philo commemorat. Denique neminem ex Latinis, aut Graecis antiquis reperiēs, qui vocabulum *Rhythmus* pro versibus *Leoninis*, aut similiter desinentibus accepit. Franciscus quidem Petrarcha hanc significationem admisit, remque ipsa antiquissimam arbitratus est. *Quod genus* (loquitur de suis carminibus hetruscis in *Praefat. ad Epist.*) *apud Siculos, ut fama est, non multis ante seculis renatum brevi per omnem Italiam, ac longius manavit, apud Graecorum olim, ac Latinorum vetustissimos celebratum, siquidem et Romanos vulgares rhythmico tantum carmine uti solitos accepimus.* Ceterum graeca vox *Rhythmos* nihil aliud prae se fert, nisi concinnitatem, et quod certa ratione, ac modo fit. S. Augustinus *de musica lib. 5. cap. 1.* *Quid sit versus, inquit, inter doctos veteres non parva luctatione quaesitum est; nec fructus defuit. . . . Interesse igitur animadverterunt inter rhythmum, et metrum aliquid, ut omne metrum rhythmus, non etiam omnis rhythmus metrum sit.* Ex eodem Augustino S. Isidorus Hispalensis *Lib. 1. orig. cap. 38.* *Huic [versui] adhaeret rhythmus, qui non est certo fine moderatus: sed tamen rationabiliter ordinatis pedibus currit; qui latine nihil aliud, quam numerus dicitur, de quo est illud, Numeros memini, si verba tenerem.* Ven. Beda, qui seculo 8. scribebat, Rhythmum pro versu ex certo syllabarum numero, sine brevium, longarumque discrimine composito videtur accepisse (1). *Videtur autem rhythmus metri esse consimilis, quae est verborum modulata compositio non metrica ratione, sed numero syllabarum ad*

(1) De Arte metrica.

judicium aurium examinata, ut sunt carmina vulgarium poetarum. Et quidem rhythmus sine metro esse potest, metrum vero sine rhythmum esse non potest, quod liquidius ita definitur, Metrum est ratio cum modulatione: rhythmus modulatio sine ratione: plerumque tamen casu quodam inveniens etiam rationem in rhythmum non artificis moderatione servatam, sed sono, et ipsa modulatione ducente, quem vulgares poetae necesse est rustice, docti faciant docte (a).

215. Erat apud veteres in usu figura rhetorica dicta similiter desinens, cum orationis membra, vel articuli eodem modo terminabantur, et altera similiter cadens appellata, cum plura vocabula per eosdem casus, et per eadem tempora sibi consentiebant, et quasi concinebant (b). Itaque saepe in

(a) Rhythmi definitiones ex antiquioribus collegit Bacchus Senior in *Introductione Artis musicae*, quem primus latine vertit, et notis illustravit Marcus Meibomius *Amstelodami apud Ludovicum Elzevirium* 1652. inter alios rei musicae scriptores *Vol. 2.* Quid est Rhythmus? temporis commensuratio facto quodam certo motu. Secundum Phoedrum vero rhythmus est syllabarum aliqua ratione inter se constitutarum metri particeps positio. Secundum Aristoxenum: tempus divisum in unoquoque, quod rhythmus suscipere potest. Secundum Nicomachum: temporum ordinata compositio. Secundum Leophantum: temporum compositio per proportionem, et commensum inter se spectatorum. Secundum Didymum: certae cujusdam vocis figura. Vox itaque certo quodam modo figurata rhythmum efficit. Atque ita fieri amat aut in verbo, aut in cantu, aut etiam in corporis motu. Eo-

dem pertinent, quae de rhythmum exponit Aristides Quintilianus, et Meibomius commentatur ad ejus *Lib. 1. de Musica Volum. 1.*, ex Plutarchi Mss. observationibus in Ptolomaeum, ex Suida, et Martiano Capella argumentum hoc illustrans. Quin audimus Ciceronem? Quidquid est, (inquit *Orat. fol. 103. edit. Aldi Venet. 1514.*) quod sub aurium mensuram aliquam cadit, etiamsi abest a versu (nam id quidem orationis est vitium) numerus vocatur, qui graece *ῥυθμὸς* dicitur:

(b) S. Isidorus *lib. 1. orig. cap. 35.* de schematibus has figuras vocabulis antiquis cum aliis Grammaticis ita explicat. Homoptoton est, cum plurima nomina per unum casum denunciantur, ut est illud, Sed neque currentem, sed nec cognoscit euntem, Tollentemque manus, saxumque immane moventem. Homoteleton est, cum uno modo plurima verba finiuntur, ut abiit, accessit, evasit, erupit.

poetis, et in oratoribus hujusmodi voces sibi consonantes reperiuntur, quas illi aut casu adhibebant, aut arte, et ratione figurae rhetoricae. Sed rhythmos latinos nostris vulgaribus penitus similes dedita opera, et studio in uno integro carmine usurpari, non ante consuevisse credam, quam postquam sermone latino corrupto carmina vernaculo idiomate conscribi coeperunt, ex quo nata est libido hoc ipsum experiendi in hymnis, aliisque versibus, et *sequentiis* latinis. Cum enim nitor, et gratia idiomatis latini periisset, ejus temporis poetae novo isthoc adsciticio decore poemata ornare voverunt, aut vulgares poetas eodem carminum genere superare. Originem rhythmorum a natura ipsa repetit Salomon Van Til (1). *Verumtamen quia non omnium gentium eadem est linguarum proprietas, hinc quorundam fuit mos solum ex aequalibus atque similiter desinentibus syllabis componere versus, quin longitudini, aut brevitati attenderint syllabarum: tacendo Europaeos, etiam ipsi Arabes, Persae, Africani, Tartari, Sineses hac assueti erant forma, quam iis ab ipsa natura fuisse inditam conjicere licet, quos lapsu temporis etiam Latini imperante Nerone, ac tandem alii in Hispania, ac Italia sunt imitati.*

216. His concinit Isaacus Vossius (2) adjungens Americanos iis nationibus, quae rhythmice versus effingunt. Quae tamen ita intelligi velim, ut pro varietate linguarum homines a natura ad pangenda carmina inducti eam rationem, viamque invenerint, quae cuique idiomati congruentior agnoscitur. Nam apud antiquos Graecos, Latinosque, quibus addunt aliqui Hebraeos, rhythmus pro versibus similes litteras extremas sive unam, sive duas, sive tres habentibus nusquam reperitur usurpatus, licet aliquod exemplum e Latinis afferri possit, in quo hic lusus verborum saltem penes ultimam syllabam notetur (a). Quare concludendum est, non esse a lati-

(1) De cantu poeseos cap. 3.

(2) Lib. de poemat. cantu p. 25.

(a) Revera hymnus S. Agathae

S. Damaso adscriptus hoc artificio est conditus. Psalmus abecedarius

S. Augustini adversus Donatistas a

nitate alienum, si raro aliquis hymnus rhythmō minus proprio compositus adhibeatur, rectius tamen fore, si rhythmī duarum consonantium nullatenus novi admittantur; monendi sunt praeterea, qui hymnis cudendis operam navant, non magno in pretio haberi laborem rhythmī unius tantum vocalis similiter desinentis, ac multum elegantiae deperire posse, si praeter alias necessarias hanc legem sibi velint imponere (a).

217.

populo cantandus, qui *tom. 9. operum* extat, nulla metri lege alligatur, prout ipse docet *Retract. lib. 1. cap. 20.*: habet autem unaquaeque alphabeti littera duodecim versus syllabarum sexdecim singulos, quos alii dividunt in duos, singulos octo syllabarum; nisi quod nonnunquam syllabarum numerus variat, fortasse quia versus corruptus est, et correctione indiget. Finitis versibus ad singulas litteras pertinentibus, redit semper *hypopsalma*, sive responsio iisdem verbis concepta. S. Augustinus *loc. cit. Retrac.* notat, id a se factum, et tres postremas litteras alphabeti praetermissas, nihil vero dicit de clausula versuum, qui omnes desinunt in *E*, quod in tam longo psalmo casus videri non debet. Quod nomen huic carminum generi fuerit, latet, neque exploratum est, quo tempore hic usus increbuerit, aut quandonam iucoeperit. Nam antiquiorum exempla, quae proferuntur, non sunt aequae certa. Ex carminibus vulgi forte aliquid posset innotescere; sed ea non sunt conservata, cum nemo curaverit poemata rudia, et impolita posteritati mandare. Muratorius quidem

Tom. 3. Antiq. Italic. Dissert. 40. demonstrat, versus *Leoninos*, quorum scilicet duae postremae syllabae sibi consonant, ante Leonem Parisiensem poetam saeculi XII., qui eo genere delectatus est, in usum fuisse inductos.

(a) A Ven. Beda *Lib. de metris prope fin.* edocemur, jam tunc extitisse aliquos hymnos non metricos, sed tantum rhythmicos, certo numero syllabarum sine postremo lusu verborum similiter cadentium conclusos. *Quomodo*, inquit, *instar iambici metri pulcherrime factus est hymnus ille praeclarus: Rex aeternae Domine, Rerum creator omnium... et alii Ambrosiani non pauci. Item ad formam metri trochaici canunt hymnum de die Iudicii per alphabetum: Apparebit repentina dies magna Domini, Fur obscura velut nocte improvisos occupans.* Declinante latini sermonis elegantia a vulgo ad doctos haec ratio carminum permanavit. Muratorius vero *loc. cit.* plures versus solo rhythmō constare credidit, qui vere sunt metrici; nam alii sunt trochaici ejus generis, quod spondaeos qualibet sede praeterquam in septima recipit, alii trochaici ejus

217. Improbo rhythmorum labori conjungenda est opera, quae in hymnis alphabeticis ordinandis insumitur : qua in palaestra desudavit Ferrerius, qui de hoc suorum hymnorum artificio nos certiores reddit, *Horum praecipuos juxta quorundam ex antiquis hebreorum vatum consuetudinem servato per singula metrorum capita alphabeti ordine exaravi*. Persaepe tamen illi accidit, ut *Litterae initialis* necessitate coactus ad res extraneas avolaverit : ut in festo Pentecostes e flammis amoris divini ad Xenophanis iambicos versus Litteram X quaerens confugit : *Xenophanis ceu Lesbii - Te iambicis attollimus*. Et in festo SS. Corporis Christi pro Littera X exercitus Xersis arripit. *Xersis haud tot colligimus phalanges*. Atque ita ferè pro Littera Y expiscanda in alienas, absurdasque sententias, argumento minime convenientes, prolabitur.

Regula quinta

Praeter usitatas in hymnis metri species non est nova aliqua inducenda.

218. Quinque hymnorum species in breviario Romano Guyetus recenset. Prima est iambici dimetri : *Jam lucis orto sidere*. Altera est sapphici cum quarto adonio : *Iste confessor Domini colentes*. Tertia asclepiadei juncto post tres versus glyconio : *Sanctorum meritis inclyta gaudia*. Quarta species est iambici trimetri, ut in festo SS. Apostolorum Petri, et Pauli, *Decora lux aeternitatis, auream*. In quinta specie reponuntur trochaici : *Pange lingua gloriosi - Lauream certaminis*. Animadvertit Guyetus, ante correctionem Urbanianam hy-

B b

generis, quod pyrrhichium primo loco admittit ; illi autem, quos Hadrianus Imperator moriens fertur effudisse, sunt iambici dimetri, quorum primus, secundus, ac tertius pes possunt esse iambi, vel spondaci, vel anapaesti, vel tribrachi. Jam si quis rhythmico solo hymnos componere voluerit, non-

nullos ecclesiasticos auctores imitabitur, necnon Graecos, quorum aliqui hymni versibus *politicis*, ut ipsi ajunt, nempe rhythmicis, procedunt. Apud Latinos autem melioris notae desunt hujusmodi exempla. Versus politici quindecim syllabis conclusi apud Graecos mediae aetatis inventi sunt.

mnos in festo dedicationis fuisse trochaicos, pro quibus substituti sunt iambici dimetri sex versus in unaquaque strophæ complectentes, quod novum hactenus fuerat, cum singulae strophæ in hymnis iambicis dimetris quatuor versibus absolvantur. Praeterea formam hymni de S. Elisabeth: *Domare cordis impetus Elisabet - Fortis, inopsque Deo*, tamquam cantui ineptam traducit, ejusque hymni auctorem se ignorare innuit.

219. At vero tum hanc speciem hymni, tum aliam, quam omittit Guyetus, in festo S. Hermenegildi induxit Urbanus VIII. . Nam hymnus S. Hermenegildi continet duos primos asclepiadeos, tertium pherecratium, quartum glyconium: *Regali solio fortis Iberiae - Hermengilde jubar, gloria Martyrum, - Chrisii quos amor almi - Caeli coetibus inserit*. Alium hymnum condidit Urbanus VIII. alterius generis, scilicet alcaicum in diem festum S. Bibianae: *Flos o Quiritum candide virginum - Caeli decus lux fulgida Martyrum, - Quas ornat effusi cruoris - Purpureum Bibiana tegmen*. Insertus non est hic hymnus in breviario Romano; sed in Basilicae S. Mariae Majoris officio recitatur. Has, aliasque hymnorum species in breviario Cluniacensi sub Santolii Victorini, et poetarum recentiorum nomine cernere licet, ut *Hymnus Santolii Victorini die 2. Februarii, Stupete gentes, fit Deus hostia. Ejusdem die 15. Augusti, O vos aetherei plaudite cives*. Idemque animadvertitur in breviario Parisiensi, aliisque Gallicanis. Qui vero ad normam breviarii Romani hymnos conficere volet, genus odae quodlibet ex usitatis in eodem breviario amplecti poterit; nam jam intelligitur facta idonea modulatio cantus musici in hymno, qui praecesserit; sed extra hos terminos, praefixasque hymnorum species non est excurrendum.

220. Neque abs re erit breviter explanare, quot, quibusque pedibus singulae species versuum breviarii Romani constant, quantum scilicet harmonica modulatio patitur. Iambicus dimeter quatuor habet pedes, secundum, et quartum

iambos, primum, et tertium vel iambos, vel spondaeos, *Jam lucis orto sidere* (a). Sapphicus habet primo loco choreum, secundo spondaeum cum penthemimeri, tertio dactylum, quarto, et quinto choreum, *Iste confessor Domini colentes*. Adonius, qui veluti strophae clausula post tres sapphicos apponitur, constat dactylo, et spondaeo, *Laudis honores*. Asclepiadeus habet primo loco spondaeum, secundo dactylum, tum syllabam in medio longam cum caesura, aut divisione a verbo sequenti, ac deinde duos dactylos, *Sanctorum meritis inclyta gaudia*. Glyconius, qui saepe tribus asclepiadeis adjicitur constat spondaeo, et duobus dactylis, *Victorum genus optimum*. Primus pes Glyconii aliquando est choreus, raro iambus. Nonnunquam post duos asclepiadeos apponitur pherecratius ante quartum glyconium. Versus ergo pherecratius constituitur ex primo spondaeo, secundo dactylo, tertio spondaeo, *Christi quos amor almi*. Primo loco iambum, vel choreum, sed raro admittit.

B b 2

(a) In iambicis dimetris pro majori suavitate aliam regulam tradidit Erasmus in praefation. comment. ad Prudentii hymnum de Natali pueri Iesu, quam ex colloquio poetico partim exhibui num. 178. in nota. Ambrosius, inquit, hoc genere potissimum est delectatus, in quo illud a nobis est observatum, quod plerumque penthemimeris finit dictionem, et ab hac dictio trisyllaba claudit dimetrum. Quae compositio carmen efficit mollissimum, ut: *Deus creator*: haec est penthemimeris. Sequitur dictio dactylica: *omnium*... Id frequentius fit apud Ambrosium, quam ut casus videri possit. Nec infrequenter idem observat noster Prudentius.... Quamquam in genere car-

men omne mollius est, quoties penthemimeris finit dictionem.... Hoc carminis genus putant esse mollissimum, quod alternat spondaeis, et iambis, qualia pleraque sunt Ambrosiana, et Prudentiana. Placent haec monita, sed non ut omnes versus prorsus similes inter se sint, et hac mensura decurrant: *Jam lucis orto sidere*. Alioquin ex versibus mollissimis carmen monotonon coalesceret; longeque abesset varietas illa, et harmonia, si ve concordia discors, quae in Horatii lyricis, et in Virgilii heroicis aures demulcet, et animos extra se rapit. Admisceantur ergo interdum versus varia, et diversa mensura, ut totus hymnus gratior evadat.

221. Versus iambicus trimeter acatalecticus, qui *senarius iambicus* dicitur, sex habet pedes iambos omnes, si purus sit; cum est mixtus, requirit locis paribus, nimirum secundo, quarto, et sexto iambum, locis autem imparibus, primo, tertio, et quinto recipit spondaem, *Decora lux aeternitatis auream*. Alios pedes recipit quidem senarius iambicus, sed longiores, adeoque numerum syllabarum augentes, pluresque notas musicas postulantes. In hymno S. Elisabeth Urbanus VIII. post unum iambicum senarium inseruit dactylicum archilochium, nempe duos dactylos, et unam syllabam, *Fortis, inopsque Deo*. Superest explicandum carmen trochaicum archilochium. Si legitimum sit, constare debet septem pedibus, et una syllaba in fine, sive quod perinde est, componitur ex trochaico alcmanio, et ex trochaico euripidio. Trochaicum alcmanium constat quatuor choreis, recipit tamen secundo, et quarto loco spondaem; trochaicum euripidium componitur ex tribus choreis, et una syllaba in fine, sed loco secundo admittit spondaem. Ex ecclesiae consuetudine euripidium dividitur ab alcmanio, eidemque subjicitur, *Pange lingua gloriosi - Lauream certaminis*. Veteres autem non dividebant, sed unum integrum versum compingebant, ut Prudentius hymno 9. *Cathemerinon, Da puer plectrum choreis ut canam fidelibus*. Veteres imitatus Prosper Martinengius, monachus Casinensis, librum integrum eo carminum genere evulgavit Romae 1589. in 4., cui titulus, *Theotocodia*, quod Deipara hymnis in eo celebretur.

222. Itaque si ad antiquorum normam trochaicum archilochium quis contexere voluerit, caveat, oportet, ne ultima vocalis alcmanii, sive primi versus elidenda sit ob concursum alterius vocalis, qua inciperet versus secundus, sive euripidius. Quam ego regulam tradere ausim non tam mea opinione, quam iudicio cl. Viti M. Giovinazzi confirmatus, qui egregius novorum scriptorum censor, atque alter veluti Horatius hoc tempore Romae celebratur. Profecto huic legi religiose paruisse Prudentium, aliosque veteres trochaicorum

auctores, facile sibi persuadebit, qui eorum carmina evol-
verit. In breviariis Gallicanis recentibus, uti in Parisiensi,
aliisque Santolius Victorinus, ejusque frater Santolius Ma-
glorianus, ac ceteri culti poetae hujus praecepti poetici nullam
rationem habuerunt, sive divisione versuum delusi sunt, si-
ve ex hac divisione contra antiquum morem agere sibi licere
existimarunt. In hymno, *Lustra sex qui jam peregit*, hic
concursum vocalium inter unum, et alterum pedem semel
observatur sine elisione, *Atque portum praeparare Arca
mundo naufrago* (a).

223. Non est autem praetereundum, quod Ricciolius ani-
madverit (1). *Qui aurium tantummodo leges sectantur, et a re-
gulis trochaici legitimi recedere non dubitant, dummodo quartus
pes sine caesura sit, et in fine adsit choreus cum una syllaba,
reliquis in locis quoslibet dissyllabos non respuunt, ut fecit Sido-
nius, et alicubi Catullus, et vetus poeta apud Suetonium. Ego
vero Sidonium hoc carminis genere lusisse nusquam reperi.
Pervigilium Veneris non esse Catulli docti consentiunt, quod
certe carmen corruptissimum est. Sed tum hujus carminis
versus, tum alii trochaici, qui apud Suetonium leguntur,
revocari possunt ad regulam, quam tradidit Beda, ut car-
men trochaicum plures spondaeos admittens gravius decur-
rat* (2). *Metrum trochaicum tetrametrum, quod a poetis Grae-
cis, et Latinis frequentissime ponitur, recipit locis omnibus tro-
chaeum, spondaeum omnibus praeter tertium. Currit autem al-*

(a) Peccatum hoc correctorum
proprium est: nam in hymnariis,
et breviariis vetustissimis legitur,
Nauta mundo naufrago. Alii le-
gendum putant, *Nante mundo
naufrago*, alii, *Nata*. Jacobus
Meyerus in notis ad hunc hymnum
apud Cassandrum advertit, in
hoc altero versu, *Et medelam fer-
ret inde, hostis unde laeserat*,
aspirationem *h* in *hostis* esse pro

consonante, negatque hoc metrum
dividi posse, ut alternatim cur-
rat. Fatendum tamen est, apud
ecclesiasticos scriptores antiquam
hanc esse consuetudinem, ut divi-
datur, cujus testis est Beda in *Li-
bro de metris*. Sed recentiores hy-
mnographi regulis Bedae non satis
fidere videntur, ut mox dicam.

(1) Part. 7. prosod. cap. 6. re-
gula 3. (2) De arte metrica.

ternis versiculis ita ut prior habeat pedes quatuor, posterior tres, et syllabam. Hujus exemplum totus hymnus ille pulcherrimus, Hymnum dicat turba Fratrum, Hymnum cantus personet, in quo aliquando et tertio loco prioris versiculi spondaeum reperies (a). His omnibus praeceptis si quis obtemperet, quamlibet speciem hymnorum ad usum breviarii Romani rite, recteque conficiet.

224. Consuetudo recentior obtinet, ut sapphici, asclepiadei, et iambici dimetri seligantur. De Graecorum, Syrorumque diversis metris in canticis ecclesiasticis agit Petrus Benedictus (1), asserens, S. Ephrem heptasyllabo plerumque usum, S. Jacobum Sarugensem tetrasyllabo ter repetito, Graecos ad octo tonos hymnodiam redegisse, Syros per tonos septuaginta

(a) Censeo recte hymnos confici posse ad hujus regulae praescriptum. Nam praeterquamquod usitatum id fuit a S. Hilario, aliisque Christianis scriptoribus, in ipso seculo Augustaeo aliquod vestigium carminum hujusmodi apparet, velut apud Suetonium versus in Caesarem, *Gallos Caesar in triumphum ducit: iidem in curia Galli braccas deposuerunt, latum clavum sumpserunt*. Ubi *deposuerunt* est quadrisyllabum, et *sumpserunt* habet E breve. Similes sunt alii versus apud eundem Suetonium pariter adversus Caesarem cantati. *Urbani servate Uxores, maechum calvum adducimus* etc. Accedit, gravitatem, quae ex spondaeis repetitis oritur, majestati hymnorum maxime congruere, et oportere negligere leges non necessarias, cum aliunde plurimae sint necessario ad modulationem cantus observandae. Obstant his plerique recentiores. Meyerus in notis ad Hymnum, Pan-

ge lingua notum esse ait spondaeum tantum admisceri locis imparibus, nec contrarium fieri nisi fortassis rarissime. Gregorius Valentianus a Marsalia in apparatu ad hymn. eccles. affirmat, trochaicum versum semper in prima, et tertia sede trochaeo constare. Correctores Romani in hymno, *Pange lingua spondaeos a locis omnibus imparibus amandarunt*: in quo tamen Meyerus adeo licenter fuit versatus, ut dixerit legendum: *Dulce lignum, dulce signum*, pro: *Dulce lignum, dulces clavos*; item: *Ut superni membra Regis mite tendas stipite*, pro: *miti tendas stipite*, ne Fortunatus spondaeos locis imparibus posuisse argueretur. Ceteri horum temporum hymnographi plerique his severioribus legibus se obstrinxerunt; sed interim concursum vocalium inter quartum, et quintum pedem non evitarunt.

(1) Tom. 2. Oper. S. Ephrem in praefatione ad lectorem.

quinque supra ducentos fuisse vagatos. Apud antiquos Latinos non una, nec constans fuit metri ratio, sed varia, et multiplex pro temporum varietate, ingenioque scriptorum, ut liquet ex Prudentio, Hymnario Mozarabico, aliisque per-
vetustis.

Regula sexta.

Hymnus nec plus aequo longior, nec brevior sit.

225. Ratio, ac natura ipsa hanc regulam praescribit; sed quaenam sit nimia aut longitudo, aut brevitās hymnorum, superest inquirendum. Guyetus nec breviores hymnos quinque strophis, nec longiores septem admittit. Santolius Victorinus ad decem, vel plures aliquando strophas hymnos brevissimi Cluniacensis protraxit, quod Monachis Choro assuetis non ingrātum fortasse fuerit. Breviarium Romanum hymnos ejus fere longitudinis habet, quam Guyetus praescribit. Nec desunt hymni, qui tribus tantum strophis absolvantur, nec rursus, qui ad novem strophas extendantur. Modus ergo optimus erit, quinque, vel sex strophas in sapphiciis, et asclepiadeis, sex, septemve in iambicis trimetris adhibere. Audivi aliquando, numerum imparem stropharum ob Chori, et cantus commoditatem esse praeferendum. Sed cum id nusquam legerim confirmatum, et passim optimi Hymnographi recentes numerum parem adhibeant, nihil habeo, quo novam hanc legem statuam, aut corroborem. Solum Muretum animadverti impari stropharum numero suos omnes hymnos conclusisse.

Regula septima.

Pro unoquoque officio non plures hymni fiant, quam tres, vel unus in tres partes divisus.

226. Solent in quibusdam breviariis quatuor hymni proprii recitari, ad vesp̄as, ad matutinum, ad laudes, et ad secundas vesp̄as. Hujusmodi quatuor hymni sunt in breviario Turonensi pro quolibet festo S. Martini, nimirum decem universe praeter septem alios in officio ejus parvo. Ex usu breviarii Romani aliter res procedit, nam ubi hymni proprii

sunt inserendi, aliquando unus tantum, aliquando duo, saepe tres admittuntur, nunquam plures. Etenim hymnus pro primis vespers ad secundas vespers repeti consuevit.

Regula octava.

Congruenter hymnus perficitur 1. invocatione Numinis, aut invitatione ad laudandum Deum, aut denunciatione celebritatis, 2. historica narratione Mysterii, seu Vitae Sancti celebrandi, 3. petitione, seu obsecratione.

227. Hanc regulam tradit Guyetus, licet fateatur, exempla contraria non deesse. Ac sunt sane multa exempla, quibus istiusmodi methodus non observatur. Permittendum est enim poetae, ut qua malit parte, incipiat, pergatque libere, dummodo legitimum carmen in Dei, Sanctorumque ejus laudem efficiat, more, et exemplo psalmorum, qui nullis certi ordinis legibus adstringuntur, sed prorsus poetice ad divinas laudes celebrandas vagantur. Non propterea negaverim, hymnos breviarii Romani magna ex parte eo artificio, quod Guyetus explicat, esse conditos, majoremque laudem assecuturum, qui intra hos terminos impetum contineat, quam qui effraeni quadam sublime volandi cupidine incitatus non tam se extollat, quam in praeceps ruat.

228. Historicam hymni narrationem idemmet Guyetus admonet, ac ratio ipsa rei penitus persuadet, constare debere ex factis propriis, eximiis, et selectioribus; docet praeterea cavendum, ne ulla diei, quae vera non sit, fiat designatio. Huic praecepto adhaerens Clarus mutavit versus hymni de communi Confessoris Pontificis, et non Pontificis, *Hac die laetus meruit beatas - Scandere sedes*, aliosque supposuit, quibus certus dies mortis non exprimeretur, ut eo pacto occurreretur molestiae indagandi, sitne, an secus dies obitus. Sed ubi maxime oportuit veritati historicae consulere, suam regulam Clarus neglexit, canens in auctario de S. Josepho, *Hac die Christi moriens in ulnis - Occidit*. Nota est ea rubrica breviarii, qua mutatio praescribitur, si non sit dies obitus. Simile quid legitur in hymno de communi Confessoris non Pontificis.

Pontificis ad Laudes strophæ 3. (a), *Anni reverso tempore - Dies refulsit lumine*, - *Quo Sanctus hic de corpore - Migravit inter sidera*. Haec tamen strophæ mutationi non subjacet, forte quia *refulsit* praeteritum est, neque dicitur *haec* dies. Ut igitur nulla in his supersit difficultas, hymnus non designet, diem certum, quo canitur, fuisse emortualem Sancti, qui celebratur, ne si translatio officii fiat in alium diem, aut falsum narretur, aut necesse sit, versum aliquem in alium commutari.

Regula nona.

In postrema hymni strophæ Doxologia semper, et idonea ratione exprimat.

229. Doxologia (b), sive Glorificatio SS. Trinitatis quo

C c

(a) Plures quaestiones ad rubricarum de hymnis disciplinam pertinentes explicat Guyetus *Lib. 3. cap. 5. quaest. 7.* nimirum hymnum debere esse iambicum dimetrum, ut in festis, et octavis Christi Domini, et Deiparae conclusio communis mutetur; esse conclusionem propriam, non communem, in hymnis vesp. et matut. tempore Quadragesimae, et ad laudes S. Mariae Magdalенаe. Capite vero 13. *lib. 3. quaest. 8.* docet, quid cavendum in hymno, *Iste Confessor*, affirmans breviarium Parisiense, et Meldense omittere in laudibus hunc versum: *Quo Sanctus hic de corpore*. Sed conferendus est Cavalerius *tom. 1. cap. 13. decreto hujus capituli 1. in ordine 332. et tribus decretis sequentibus*, qui diserte tradit, quandonam dici debeat, *Meruit supremos Laudis honores*, asserens infra octavam festi in die obitus celebrati dicendum esse; *Scan-*

dere sedes. Quaerit etiam, cur in quibusdam Sanctorum orationibus verbum *natalitia* in translatione non mutetur, et in officio Conceptionis etiam extra diem proprium, et octavam proferatur antiphona: *Conceptio est hodie*. Plura etiam habet de Hymnis S. Hermenegildi, S. Martinæ, S. Venantii, S. Teresiae, *Ave Maris Stella*, S. Josephi. Facilius quidem est ex rubricis quid agendum sit, definire, quam proprias uniuscujusque mutationis rationes explorare. De S. Teresia bis in anno recitabant Hispani diversis diebus hymnum Urbani VIII. *Haec est dies, qua candidae Instar Columbae Caelitum Ad sacra templa Spiritus Se transtulit Teresiae*. Sed anno 1738. S. Rit. Congregatio jussit, in festo transverberationis dici: *Felix dies, qua candidae*.

(b) Hymnus Angelicus, sive Seraphicus, *Gloria in excelsis Deo* dici etiam solet *Doxologia*, et ali-

tempore in ecclesia coeperit, et quale fuerit initium pervulgati versus, *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in secula seculorum*, magna est inter scriptores dissensio. Sed mihi omnem dubitationem adimit Magni Basilii cum auctoritas, tum efficacia argumentorum, quibus perspicue demonstrat, hymnum glorificationis SS. Trinitatis a prima Evangelii adnunciatione perpetuo fuisse in ecclesia usitatum, locupletissimos testes adducens Clementem Alexandrinum, Dionysium Alexandrinum, Irenaeum Lugdunensem, Julium Africanum, Origenem, Firmilianum Caesariensem, Gregorium Thaumaturgum; confirmans, additamento, *sicut erat*, jam usos fuisse Clementem Alexandrinum, Dionysium Alexandrinum, Irenaeum, ac Julium Africanum. Non ergo hymnus glorificationis a synodo Nicaena primum auctus fuit additamento, *sicut erat*, quod innuit Baronius ad an. 325. num.6.; neque aliud volunt synodus II. Vasensis canon. V., et Vita S. Damasi, lectionesque ejus in breviario Romano, nisi quod hoc additamentum tempore S. Damasi adjici psalmodiae coeptum fuerit per varias ecclesias, ut erudite explicat Christianus Lupus (1).

230. In Antiochena ecclesia post exortam haeresim Arianam cum Ariani, et Catholici ad officia divina celebranda simul convenirent, glorificationem SS. Trinitatis post psalmos, et hymnos alii alio modo proferebant, ut auctor est Sozomenus (2): *Sed per choros, ut apud illos moris est, distributi inter psallendum sub finem hymnorum singuli sententiam suam declarabant. Nam alii Patrem, et Filium honore aequalem glorificabant; alii vero Patrem IN Filio hac propositione adjecta denotantes, Filium Patre inferiorem esse. Congruit Theodoretus (3) Leontii Antiocheni Episcopi fraudulentam simulatio-*

quando hoc discrimen interponitur, ut versiculus, *Gloria Patri* dicatur *Doxologia minor*, hymnus Angelicus *Doxologia major*.

(1) Tom. 1. oper. in Can. Concil. Nicaeni cap. 7.

(2) Lib. 3. cap. 20.

(3) Lib. 2. histor. cap. 24.

nem detegens, qui, necui parti displiceret, satagebat: *Cernens itaque (Leontius) tam clerum, quam populum duas in partes divisum, et alios quidem conjunctivam particulam in glorificatione Filii usurpantes, alios vero praepositionem PER tribuentes Filio; IN autem Spiritui sancto applicantes, ipse glorificationem submissa voce proferebat, ita ut haec solum verba IN SECULA SE- CULORUM exaudirent ii, qui propius adstabant.*

231. Quod igitur Philostorgius factionis Arianae fautor, et assecla (1) ait; *Flavianum Antiochenum collecta monachorum multitudine primum omnium acclamasse, GLORIA PATRI, ET FILIO, ET SPIRITUI SANCTO etc.*; id, ut conjicio, intelligit de recta formula glorificandi Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, cujus primum auctorem comminiscitur fuisse Flavianum: non quod neget, aliquam formulam adhiberi olim consuevisse, qua gloria SS. Trinitatis praedicaretur.

232. Intolerabilior est error Nicephori Callisti, qui (2) asseverat, quod *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto a Flaviano Antiocheno, adjuvante Chrysostomo, est inventum*; cum longe ante Flavianum Antiochenum Antistitem, et S. Chrysostomum simulatio Leontii Aniocheni Episcopi acciderit, cui successit Eudoxius anno 359.. Neque intelligi potest Nicephorus locutus de Flaviano Antiocheno monacho; nam quo tempore is orthodoxam glorificationis formulam adversus Arianos, non invenit, sed promovit, et tutatus est, nondum Chrysotomus in ea erat aetate constitutus, ut Flaviani conatus posset adjuvare. Flaviano monacho Antiocheno in choris duas in partes dividendis adiutorem fuisse Theodorum, seu Diodorum narravit Theodoretus supra §. VIII. num. 30.. Itaque ut Ariana haeresis funditus everteretur, antiqua catholica formula glorificationis aequalem honorem Patri, Filio, et Spiritui sancto tribuens a Conciliis, a SS. Patribus, a summis Pontificibus vindicata est, et, ut frequentius in ec-

C c 2

(1) Lib. 3. cap. 3.

(2) Lib. 10. cap. 51.

clesiasticis precibus repeteretur, utilissimis sanctionibus cautum per omnes ubique ecclesias (a).

233. Diversum glorificationem concinendi morem in quibusdam ecclesiis commemorat Cassianus (1): *Illud etiam, quod in hac provincia vidimus, ut uno cantante in clausula psalmi omnes adstantes concinant, GLORIA PATRI, ET FILIO, ET SPIRITUI SANCTO, nusquam per omnem orientem audivimus, sed cum omnium silentio ab eo, qui cantat, finito psalmo orationem succedere, hanc vero glorificationem Trinitatis tantummodo solere antiphona terminari*. Clarior est sensus, si legas cum Gazaëo in sua Cassiani editione: *Hac vero glorificatione Trinitatis tantummodo solere antiphonam terminari*. Quam lectionem a Baronio ad annum 325. mutuatus est, adducens hanc interpretationem, non dici ab illis monachis versum, *Gloria Patri*, in fine psalmorum, sed in fine antiphonarum. Gothi in Hispania glorificationem ita proferebant, ut dicerent,

(a) Binghamus *Antiquit. eccles. lib. 14. cap. 2. §. 1.* negat, ante Concilium II. Vasense anno 529. discrete fieri ullam mentionem clausulae: *Sicut erat in principio et nunc et semper in secula seculorum*. Sed praeter vitam S. Damasi ex archivis Canonorum S. Petri editam, qua S. Damasus hoc additamentum doxologiae per omnes ecclesias enunciari decrevisse refertur, nisi Binghamus cavilletur in his verbis: *Sicut erat in principio*, manifestum est, re ipsa hanc formulam antiquissimam esse, et apostolicam. S. Basilus *Lib. de Spiritu sancto cap. 29.* plures formulas glorificationis verbis nonnihil discrepantes, re consentientes adducit, et inter eas hanc, quam Dionysius Alexandrinus a Senioribus acceperat: *Deo autem Patri, et Filio Domino nostro Jesu Chri-*

sto cum S. Spiritu gloria, et imperium in secula seculorum Amen: Eadem postrema verba alii veteres proferunt. Quod autem idem Binghamus *loc. cit.* Cardinalem Bona coarguit, quod is S. Basilium *tamquam reprehensibilem repraesentaverit*, nihil vero S. Leoni objecerit, cum uterque eadem omnino doxologiae formula usus fuerit, id nihili est faciendum. Cardinalis Bona formulam a S. Basilio, et a S. Leone usurpatam aequè catholicam esse profitetur; sed pro diversitate loci, et temporis cum Basilio in offensionem quorundam incurrerit, non autem S. Leo, admonet, oportere, Episcopum *irreprehensibilem* esse, et omnem etiam speciem mali effugere.

(1) De instit. Coenob. lib. 2. cap. 8.

Gloria et honor Patri etc. , ut in concilio Toletano IV. cernitur , et praescribitur in *Indice sacrorum canonum* , et conciliorum in *Hispania ab ineunte sexto seculo ad initium octavi* (1) ; *Quod non sit aliter dicendum nisi* , GLORIA , ET HONOR PATRI , ET FILIO , ET SPIRITUI SANCTO . *Epistola Vigili ad Profuturum . Quod in fine psalmorum GLORIA , ET HONOR DEO sit dicendum . Concil. Tolet. IV..* Laudabilis consuetudo laudandi SS. Trinitatem in fine psalmorum ad hymnos quoque traducta est , et probabile apparet , ut supra dixi num. 66. , carmen S. Ambrosii , quo se perculsos Ariani fatebantur , fuisse postremam hymnorum clausulam , qua eadem Patris , Filii , et Spiritus sancti virtus , et divinitas a populo concinebatur (a) .

234. Exinde hic mos inductus est , ut non solum psalmi , sed hymni quoque doxologia concluderentur . Accidit vero aliquando , quod cum Trinitatis mysterium difficilius sit carmine , quam oratione soluta clare , et distincte exprimere , quidam in doxologia metrica , et in alia quavis Trinitatis laudatione versibus concepta non omnibus satisfecerint , sive data opera , et studio sententiam verbis obscuris involverint , sive necessitate carminis coacti dubium sensum reddiderint . Victorini Afri tres hymnos de homousio recipiendo benignum interpretem in nonnullis requirere ait Launojus (2) . Joannes Maria Brasichellanus in Romano Indice observat , Synesium

(1) Apud Catalanum tom. 4. Concil. Hispan. pag. 4.

(a) Hincmarus *lib. de non trina Deitate* refert quinque diversas hymnorum clausulas doxologiam exprimentes , quas S. Ambrosii esse testatur ; prima incipit , *Praesta Pater piissime* ; altera , *Deo Patri sit gloria* ; tertia , *Laus honor , virtus , gloria* ; quarta , *Gloria tibi Domine* ; ac postrema , *Christum rogemus , et Patrem* . Ex quibus

collectio hymnorum S. Ambrosii a Benedictinis Editoribus nimis parce , et restricte confecta potest augeri . Sunt etiam aliqui hymni , quos in laudem SS. Trinitatis praecipue direxisse videtur Ambrosius , velut hi , quos Hincmarus *eod. loc.* laudat : *Tu Trinitatis unitas , Orbem potenter quae regis* , et alter , *O Lux beata Trinitas , Et principalis unitas* .

(2) In Dissert. de Victorinis

Platonica quaedam suis hynnis inseruisse ; praesertim cum de Trinitate loquitur , vix potuisse exactam loquendi rationem poeticis numeris retinere , ut tradit Labbaeus *de script. eccles.* . Acerrimum vero exarsit bellum seculo nono circa glorificationem hymni de communi plur. Martyr. ad vespervas , *Te trina Deitas , unaque poscimus* . Contendebat Hincmarus , Deitatem non esse dicendam trinam , et hunc loquendi modum proscripsit . Ratramnus contra pro hymno stetit , et schedulam in eandem sententiam scripsit Gothescalcus , qui tunc temporis ab Hincmaro carcere inclusus detinebatur . Huic scripto respondit Hincmarus libro edito, *De non trina Deitate* , asserens , recentem esse hunc hymnum , *Sanctorum meritis inclyta gaudia* , licet auctorem invenire se non potuisse fateatur ; satius esse , ut quando monachis , unde hic hymnus prodierat (a) , veteres essent hymni , hos canerent , omissis novis , et qui certo auctore carerent .

(a) Christianus Lupus infra laudandus opinatur , hymnum, *Sanctorum meritis* e Monasteriis Benedictinis prodiisse , unde plures hymni ecclesiastici ortum duxerunt . Certe Petrus Diaconus Casinensis monachus , qui obiit anno 1140. , et catalogum Virorum Casinensium illustrium contexuit , plurimos eorum hymnis concinnandis vacavisse testatur , nimirum Albericum Diaconum Cardinalem S. R. E. , Cyprianum Presbyterum , Paulum Diaconum , Theodoricum , Alphanum Salernitanum Archiepiscopum , Benedictum , qui et Guaiferius dictus est , Gregorium Taracinensem Episcopum , Raynaldum Casinensem Subdiaconum . Hunc vocat cl. Zacharias *tom. 2. biblioth. rit.* Rinaldum Abbatem Casinensem Cardinalem tituli SS.

Petri , et Marcellini , qui scripsit hymnos de S. Severo Abbate Casinensi , de S. Mauro , de S. Placido excusos omnes cum breviario Casinensi anno 1568. , et 1572. . Petrus ipse Diaconus se auctorem prodit hymni de Sancta Christina . Placidus Romanus supplementum adjecit, quo ceteros hymnographos Casinenses complectitur , sed plerosque ad seculum XVI. pertinentes , Ignatium Florentinum , cujus est hymnus in honorem SS. Trinitatis breviarii Casinensis , Angelum Sangrinum Abbatem , Joannem Evangelistam , Gregorium Cortesium Cardinalem , cujus laudatur hymnus in Deiparam , et Hymnorum diverso metro liber . Prosper Martinengius monachus Casinensis Romae 1590. edidit odas suas sacras cum hymnis illustrium

235. Tum aggreditur ad probandum, catholicam non esse rationem loquendi, qua Deitas *Trina* dicitur, posse ejus loco poni, *Te sancta Deitas*. Respondet praeterea contrariis quorundam auctorum exemplis, quibus eundem, vel similem loquendi modum usurpatum fuisse Gothescalcus confirmabat. Quo loco haeret aqua Hincmaro, neque ea affert, quibus se ab objectionibus extricet. Quod enim ait, Prudentium dixisse, *Numine triplici, vel Nomine, et trinam Pietatem*, et alibi ad demonstrandum tres Personas unius substantiae, *Est tria summa Deus, trinum specimen*, itemque Aratorem scripsisse *trinam Potestatem, sed metri necessitate, quae non praejudicat liberae fidei simplicitati*; id inquam, recte habet; at quid erit causae, cur auctor hymni *de communi plur. Martyr.* eadem defensione non utatur, cum fere eadem sint vocabula? Videri potest Christianus Lupus (1), qui monachi Gothescalchi aerumnas, et carcerem miseratus, ejus causam adversus Hincmarum tuetur. Qui autem Lupus asseruerit, quod *a multis seculis in hymno de SS. Martyribus cantavit omnis latina ecclesia, Te trina Deitas, unaque poscimus*, non satis assequor; quandoquidem statim ac ille hymnus divulgari coepit, Hincmarus eam loquendi rationem, damnavit, cuius vel argumentis, vel auctoritate plures ecclesiae permotae loquutionem in hunc modum correxerunt, *Te summa Deitas, unaque poscimus*.

236. Ita cecinit antiquitus ecclesia Romana, neque aliter unquam cecinisse constat, donec sub Urbano VIII. ut metri lex servaretur, leviter correctus est versus, *Te summa o Deitas, unaque poscimus*. Aliae ecclesiae, et monasteria primam lectionem retinuerunt, quae in breviario Cluniacensi quantumvis emendato eodem modo perseverat. Similem loquendi

monachorum Casinensium. Fere omnes isti Monachi post Hincmarum floruerunt, neque de his, qui praecesserunt certa duci potest conjectura, quod hymnum, *San-*

ctorum meritis confecerint.

(1) Tom. 2. oper. Dissert. posthum. de vocibus substantia, essentia, persona etc.

formulam adhibuit Agobardus Lugdunensis Episcopus, qui eodem seculo cum Hincmaro floruerat, in hymno ad translationem Reliquiarum SS. Martyrum Cypriani, Sperati, Pantaleonis, cujus haec est conclusio, *O triplex honor, o trifor-
me culmen, - O tres magnifici, piique Testes - Sit nobis tripli-
ci o favens precatu - Pollens unica Trinitas per aevum*. S. Thomas veterem etiam versum adoptavit, et in hymnum officii de SS. Corpore Christi transtulit, *Te Trina Deitas, unaque
poscimus - Sic nos tu visita, sicut te colimus*. Quo lis omnis prorsus dirempta est, cum hymni S. Thomae et maxima scriptoris auctoritate, et universae ecclesiae Romanae eos recitantis approbatione nullum dubitandi locum relinquant. A Sedulio neglectam fuisse carminis legem, ne obscure Trinitatis myterium exprimeret, animadvertit V. Beda de arte metrica: *Sedulius in clausula carminis, cujus supra memini, cum dixisset: GLORIA MAGNA PATRI SEMPER, TIBI GLORIA NATE, subdit: CUM SANCTO SPIRITU GLORIA MAGNA PATRI*. Spiritus enim primam syllabam habet longam... Sed poeta ut gloriam sanctae, et individuae Trinitatis clara voce decantaret, neglexit regulam grammaticae dispositionis.

237. Quae omnia latius exposui, ut liqueat, quanta cura, ac diligentia adhibenda sit in SS. Trinitatis mysterio versibus comprehendendo, ac nequis formulas loquendi Patribus, et antiquitati ignotas usurpet; tum etiam, ut fidem num. 38. datam liberarem, qua de hymno glorificationis longiorem orationem me adhibiturum esse sponendi. Ceterum hymnorum clausula plerumque unitatem essentiae, trinitatemque personarum sive singillatim, sive universe expressarum complectitur, paremque, et jugem honorem praedicat. Interdum vero sola Trinitas sine distincto nomine Unitatis essentiae, aliquando sola Deitas, sive natura divina sine Trinitatis commemoratione celebratur. Nec raro laus Christo dicitur, quin Pater, et Spiritus sanctus exprimantur. At in solemnitatibus B. Mariae Virginis illud usu receptum animadverto, quod

quod mentio virginalis partus fiat . Quorum rerum omnium cum passim obvia sint in breviario Romano exempla , inutili labore ea indicanda susceperem .

§. XXXII.

*De auctoritate Episcoporum in hymnos
in ecclesia cantari solitos .*

238. **H**actenus de regulis , quibus novi hymni cudi , aut antiqui recudi possint . Nonnihil modo dicendum est de auctoritate , qua hymni correcti , aut alii recentes in ecclesiis singularibus sint admittendi . Instituitur autem haec quaestio tum de hymnis in officio ecclesiastico recipiendis , tum de aliis sive latinis , sive vulgaribus in ecclesia decantandis . In correctione vero , vel additione hymnorum intra officium rursum distinguendum est inter Episcopos , in quorum dioecesisbus receptae sunt Bullae summorum Pontificum correctionem breviarii praescribentium , et inter alios , in quorum dioecesisbus non sunt receptae , ipsis Romanis Pontificibus scientibus , et tolerantibus ; quam distinctionem affert doctissimus Pontifex Benedictus XIV. (1) . In dioecesisbus , quae breviarium Romanum correctum receperunt , nihil posse Episcopos addere , vel mutare sine Romani Pontificis approbatione pro certo haberi debet . Merito igitur laudatus Pontifex invehitur in quemdam Episcopum , qui aliter sentire videbatur . *Post haec , inquit , quo modo factum sit , ut in aliquibus ultra montes dioecesisbus nova quotidie breviaria edantur , ignoratur (a) .* Non

D d

(1) De Serv. Dei Beatif. et Canon. lib. 4. part. 2. cap. 13. num. 6.

(a) Urbanus Robinet edidit anno 1744. breviarium ecclesiasticum clero propositum , quod a Cadurcensi , Cenomanensi , aliisque Galliarum Episcopis adoptatum fuit , nec non breviarium Rothomagensis IV.

voluminibus in 12., et epistolam hoc titulo : *Lettre d' un Ecclesiastique a un Curè , ou l' on expose le plan d' un nouveau Breviaire .* De reformatandis horis canonicis , et de novis breviariis extant quoque epistolae Claudii Joly , et Philippi Mezzangui , qui tamen notior est red-

multis ab hinc annis in Galliis editus est ab Episcopo liber, cujus nomini parco, de jure, et potestate Episcoporum ordinandi officia divina intra fines suae dioecesis juxta omnium seculorum traditionem a Christo Jesu ad nos usque transmissam.

239. Videtur hic esse liber Petri Joannis Persin seculo elapso Episcopi S. Pontii, qui editus est sine loci, annive designatione hoc titulo: *Du droit, e du pouvoir des Evêques de regler les offices divins dans leurs Dioceses suivant la tradition de tous les siecles.* Pergit Pontifex, et audaciae accusat tum sententiam Grancolae, tum praecipue assertionem Joannis Pontas, qui (1) novorum breviariorum editionem, et reformationem ab Episcopis faciendam esse refert. Allegat praeterea doctrinam Vanespenii (2), qui quamquam teneat, breviariorum, aliorumque librorum ad divinum officium spectantium examen, et correctionem ad Episcopos pertinere, asserit tamen in Belgicis ecclesiis, aliisque, in quibus receptum est breviarium Romanum, Bullam S. Pii V. esse attendendam, et si aliquid judicatur addendum, mutandum, vel detrahendum, id esse a sede Apostolica postulandum. Major difficultas occurrit circa illas dioeceses, in quibus Bullae Romanorum Pontificum breviarium correctum praefinientes non fuerunt receptae, quarum Episcopis jus statuendi, et reformandi preces ecclesiasticas nonnulli concedunt.

240. Porro, ait Pontifex idem Benedictus XIV. num. 7., *an haec sufficiant, aliorum judicium sit. Quod autem videtur asseri posse est, tutius esse, ut etiam Episcopi, qui putant, se post Bullam Pii V. posse aliquid addere, vel immutare in breviario, aut novum breviarium edere, praevidium Sedis Apostolicae judicium requirant.* Absit, ut quod sapientissimus Pontifex aliorum judicio reliquit, ausim ego definire; prudentissimum vero ejus consilium summis laudibus extollendum, atque

ditus ob vulgatum Catechismum Romae censoria nota inustum. Plura in eandem rem affert Diarium ecclesiasticum Dinovartii.

(1) In Dictionar. Cas. Consc. tom. 2. in verb. *festum* cas. 5.

(2) Jur. Eccles. part. 1. tit. 16. c. 9., et tit. 22. cap. 7. n. 19. et seqq.

ab omnibus observandum existimo . Nonnulla ego istiusmodi breviaria (a) pervolutavi , ac multa reperi in eis , quae approbatione , et laude digna mihi visa sunt ; non idcirco tamen breviarii Romani me taedet , immo pluris hoc habere coepi , ex quo diversa alia perlegi , ac nescio quo pacto partes illae , quae in ceteris potissimum eminent , aut ex breviario Romano desumptae sunt , aut ad hujus similitudinem effictae .

241. Jam de aliis hymnis tum latinis (b) , tum vulgaribus , qui extra divinum officium in ecclesiis succinuntur , quid juris sit Episcopis , erunt fortasse , qui scire cupiant , neque ab hac Dissertatione alienum puto in eos etiam hymnos inquire-
rere . In ecclesiis Germaniae etiam nobilissimis cantica quaedam , sive hymnos ex Germanico simul et Latino idiomate an-

D d 2

(a) Audiatur ex Abbate Desfontaines *Osservations sur les escrits modernes tom. 7. p. 12.* judicium de quibusdam breviariis Gallicis . *Cet excellent Breviaire* (novum Parisinum) *est le plus parfait qui ait encore paru , quoique non exempt de defauts ... Les Auteurs du Breviaire de Rozen on fait paroître plus de critique , par rapport aux Legendes , et ceux du Breviaire de Lisiens plus de discernement par rapport aux Canons .* Dinovartius in Diario ecclesiastico tom. 24. Augusto 1766. breviarium Pictaviense Parisiensi praefert: tom. 66. p. 118., et 1266., et rursus p. 1272. plures observationes super novis breviariis exhibet; tom. 74. pag. 70. adducit epistolam super novis litanis , et hymnis Deiparae .

(b) Dinovartius in Diario Ecclesiastico tom. 25. Octob. 1766. ex breviario Pictaviensi quasdam pre-

ces in die Circumcisionis ante completorium recitandas proponit ad gratias Deo referendas , et in eis hymnum , quem ad regulas superius traditas reformat , cujus hoc initium , *Lapsus est annus , redit annus alter* . Perelegans etiam est , suisque numeris omnibus expletus hymnus in honorem Principis Apostolorum , *Si vis patronum quaerere* , quem ad ejus sepulchrum appensum saepe legimus . SS. D. N. Pius VI. plures indulgentias hunc hymnum recitantibus concessit , ut Fideles beatum Petrum maxima veneratione , pioque animi sensu prosequantur , quo ipse summopere inflammatur . Quod eximium exemplar qui attendat , majestatem , et pietatem bene convenire , et in una sede morari sine ulla dubitatione consentiet , contrariasque impie philosophantium argumentationes irridebit .

no circiter 1390. in consuetudinem venisse narrat Oudin-
nus (1).

242. Ex hymnis hujusmodi Latino-Germanicis quatuor
pro Nativitate Domini a Lutheranis conservati sunt, qui au-
ctorem habent Petrum Dresdense, ut refert Placcius (2).
Idem num. 1922. tradiderat, plures hymnos Germanicos a
Luthero fuisse compositos. Tractatus ediderunt de recentio-
rum cantionum Germanicarum usu, et auctoribus Georgius
Goetzius, Johannes Ben Carpzovius, Georgius Henricus
Goezius, praecipue Johannes Christophorus Olearius in *Bi-
bliotheca Hymnopoetorum*, Georgius Serpilius Godfridus Ludo-
vici de *Hymnis*, et *Hymnopoetis Hennebergicis* cum Joannis
Averani ad eum Epistola (a). Promiserat etiam Joannes Joa-
chimus Molleri delicias hymnologicas, et theatrum hymnolo-
gicum; quos omnes auctores indicat Joannes Albertus Fabri-
cius (3). Inter Catholicos viguit, vigetque etiamnum in qui-
busdam regionibus consuetudo decantandi in solemnioribus
festis Nativitatis, et SS. Corporis Domini hymnos vulgares,
et nonnunquam jocosos. In Italia, atque adeo Romae, dum in
Tabernaculo reponitur Sacramentum, a Presbytero, et a po-

(1) De Script. Eccles. Seculo 8.,
tom. 1. col. 1787.

(2) Biblioth. Anonymorum, et
Pseudonymorum num. 1638. et seq.

(a) De recentium Judaeorum hy-
mnis confer Jo: Christophorum
Wolphium Biblioth. Hebr. pag.
181., 208. et seq., de Arabum can-
tionibus rhythmicis in Moscheis Pe-
trum Bellonum lib. 2. observat.
cap. 32.. Antiquam Cantabrorum
consuetudinem refert Strabo lib. 3.
p. 165. edit. Paris. 1620.. *Cantabri-
cae dementiae id quoque fertur
exemplum, quosdam eorum captos,
et in crucem suffixos Paeonem ceci-
nisse; quod potius dicerem hymnos*

cecinisse ex graeco Strabonis *ἱπαιώ-
μιζον*. Si Cantabrica lingua nullam
subiit mutationem, et, qua nunc
utitur poesi, eadem olim usa est,
exemplum versuum extremis sylla-
bis consonantium inde repetere pos-
sumus: hoc enim pacto nunc car-
mina sua pangunt Cantabri. Sed
quis certo id asserere audeat, anti-
quis documentis penitus deficienti-
bus? De Americae Hymnis nihil
opus est dicere; nam multa, ea-
que satis mira passim narrant quae-
dam Historiae recentes.

(3) In Bibliogr. antiq. cap. 11.
num. 13.

pulo versiculi quidam pii recinuntur. Nihominus prostant Pontificum constitutiones, et sac. rit. Congregationis decreta, quibus id vetari videtur.

243. Decretum S. R. Congregationis 21. Martii 1609. habet: *In festo SS. Corporis Christi non convenit cantare cantiones vulgares*. Alexander VII. in constitutione, *Piae solitudinis* 23. Aprilis 1657., *Novae, aut inusitatae orationes praeserim in Missa non recitentur*. Benedictus XIV. in constit., *Inter omnigenas* 2. Febr. 1744. . *Omnibus, et singulis utriusque cleri superioribus almae Urbis prohibetur, ne in eorum ecclesiis, dum officia divina celebrantur, vel SS. Eucharistiae Sacramentum manet expositum, quidquid cantari permittant praeter ea verba, quae a breviario, vel missali Romano in officio de proprio, vel de communi pro currenti cujusque diei festo, vel Sancti solemnitate praescribuntur, vel quae saltem a S. Scriptura, aut SS. Patribus desumpta sint, quae tamen prius a S. Rituum Congregatione specialiter approbentur, exclusis modulis illis, qui Choreas, et prophanam potius, quam ecclesiasticam melodiam imitantur*.

244. Haec, aliaque consentientia decreta diligenter explicat P. Joannes Michael Cavalieri (1), quem, utpote harum rerum experientissimum, audire, et sequi possumus. Omissis ergo aliis, ea, quae ad nostrum institutum faciunt, seligam. *Ex motetis tamen, inquit num. 5., non semel nonnulla audivi, quae a particulari persona erant pie, et erudite composita, et decantabantur, praevia nulla approbatione sacrae Congregationis. An id recte? De hoc jam diximus tom. 1. cap. 41. n. 5.; id enim videtur permittere ecclesiarum praxis, Doctorum auctoritas, et tolerantia Praelatorum, unde in hac parte Constitutio Alexandrina non videtur obligare, utpote quae non fuit utentium moribus recepta; Benedictinae vero Constitutiones orationes dumtaxat tangunt, cujusmodi reapse non sunt moteta, sed magis breves cantiones quaedam, quae ad majorem solemnitatem decantantur. Praelati, ad quos spectat Divinorum cura, ipsi*

(1) In Sac. Rituum Decreta tom. 4. c. 9. Decreto 171. p. 342., et seq.

videant, quid permittere possint ... ne audientes ad lasciviam potius, quam ad devotionem excitentur, ut cavetur in cap. Cantantes 92. . Ex his colligi licet, cantiunculas, quae in Hispania appellantur *Villancicos*, quaeque in celebrioribus solemnitatibus inter divina officia cantari aliquando consueverunt, non esse omnino reprobandas, dummodo Episcopi, ad quos *Divinorum cura spectat*, eas approbent, et in ecclesia cantari permittant.

245. Vehementer tamen dubito, an olim haec approbatio fuerit expetita, cum in mentem subeunt quaedam cantilenae non multis ab hinc annis in Hispania auditae, immo in poetis Hispanis passim occurrentes, quae ad Natalem diem Domini nostri Jesu Christi celebrandum erant compositae, quibus si non ad lasciviam audientes, ad risum certe data opera excitabantur; sive Episcopi conniverent, sive in ecclesiis Exemptorum (a) hic abusus permetteretur. Quamquam quae ecclesia satis exempta esse potest, ut Episcopi non invigilent, nequid in ea indecorum committatur? Sed cum nova quaedam lux, et splendor multis aliis rebus in Hispania hisce proximis annis accesserit, ut et audio, et incredibiliter gaudeo, fortasse aut jam reformata est ea hymnodia vulgaris jocosa, aut, quod opto, augurorque, brevi reformabitur. Contra cantilenas italicas, quae dum Eucharistiae Sacramentum reconditur, concinuntur, paulo severior est sententia Cavalieri num. 6. . *Se modo nobis offert brevis cantilena illa a modernis Missionariis inventa, et a quibusdam ecclesiis jam in usu indu-*

(a) In Diario ecclesiastico Dinovartii Mense Novem. 1766. legitur: *Lettre sur l'abus de la Musique dans les Communantes Religieuses*. In ea Epistola plures abusus hujus generis reprehenduntur, subjiciturque haec nota, *Un Scandale bien frappant est de voir des affiches au coin des rues de Paris,*

pour annoncer que pendant la Semaine Sainte il y aura dans tel convent de belles voix qui chanteront en musique les Leçons, e le Miserere a l'office des tenebres. De cantionibus Hispanis *Villancicos* consuli potest Feijous tom. 1. Theat. Disc. XIV. n. 48., ubi stylum earum damnat.

eta, videlicet: Lodato ogni momento - sia il santissimo Sagramento; aut: Vi adoro ogni momento - O vivo Pan del Ciel - Gran Sagramento; vel: Sia lodato ogni momento - Gesù Figliuol di Dio, e di Maria - nel Sagramento; et de ea excitatur quaestio, utrum in tali circumstantia ab ecclesiarum Praesulibus permitti possit. ut decantetur... Comprehendi videtur in constitutionibus Benedicti XIV., in quarum una recitari inhibet novas, aut inusitatas orationes; et in altera in sacris ritibus ex orationibus, quales sunt praedictae Cantilenae, non admittit nisi eas, quae in ecclesia receptae sunt.

246. Parum sibi constare hic auctor videtur, dum has cantunculas ait esse orationes, quod de *Motetis* negat. Fortasse quo tempore ille scribebat, usus harum cantilenarum, quas damnat, nondum satis fuerat confirmatus. Modo vero cum in fere omnibus ecclesiis Romae id fiat, videntibus, et consentientibus Superioribus, tam piam totius populi canentis suo idiomate consuetudinem sine temeritatis nota nemo reprehenderet. Quod de hymnis extra divinum officium usitatis, cantionibusque vulgaribus dictum sit satis (a).

(a) Antiquissimum est apud Hispanos genus poeseos vulgaris sacrae, valdeque usitatum, uti colligi potest ex *Bibliot. nova Nicolai Antonii in Indice Materialium Classe 21. Titul. Poemata, poematia, carmina vulgaris Hispanae linguae sacra, et moralia*. Ad meas quoque manus pervenit libellus in 12. characteribus gothicis editus 1555. sine loci nota inscriptus: *Cantares mysteriosos del Viejo, y Nuevo Testamento nunca antes impresos*. Continet hymnos vulgares ex veteri, novoque Testamento, Vitisque Sanctorum. Ignotus est mihi auctor. Ludovicus Legionensis, praestantissimus ille non

minus Poeta, quam Theologus, causam piorum poetarum agit in praefatione ad III. Librum suorum Carminum edition. Mediolan. 1631. qui pia poemata continet: *y nadie, inquit, deve tener por nuevos, o por agenos de la Sagrada Escritura los Versos, por que antes le son muy propios, y tan antiguos, que desde el principio de la Iglesia hasta oy los han usado en ella muchos hombres grandes en letras y en santidad, que nombrara aqui si no temiera ser muy prolijo*. Nicolaus Antonius *Bibliot. vet. part. 2. pag. 178.* notat, Ferdinando Perez de Guzman in quodam Ms. Codice Bibliot. Hispal. tribui: *Hymnos rimados a Loores*

§. XXXIII.

*Exponitur, quid in Hispanico Hymnario
sit reformandum.*

247. **N**unc ut ad hymnologiam ecclesiastici officii redeam, ac disputationem meam tandem aliquando concludam, superest, ut breviter indicem, quae in ecclesiasticis hymnis proprii officii Hispanici emendanda, mutanda, et addenda esse crediderim. Cum enim ab omni hominum memoria praestantissimi viri pro cujusque temporis captu hymnis novis compingendis, aut antiquis castigandis decorem cultus divini promoveri contenderint, ut hactenus est demonstratum, nullius ego justam reprehensionem incurram, si istiusmodi hymnorum emendationem congrue in Hispania suscipiendam esse affirmam.

*Divinos al muy noble, y discreto
Alvar Garcia de S. Maria. Non
dubito, quin ii sint hymni, quos
Alfonsus de Cartagena, Antistes
Burgensis, frater Alvari Garcia,
commemorat in opere: Oracional
de Fernand Peres, ubi in prologo
ita Ferdinandum Perez de Guzman
alloquitur: Pero agora acordades
passar a lo divino, e devoto, que
a todo lo humano transcende, scri-
viendo por vuestra suave metrificacion
hymnos, e oraciones, e otras
contemplaciones pertenescientes a
consideracion del culto divino de
que yo algo ley, e vi leer, e loar
al Rey de gloriosa memoria, que
de pocos dias aca de nos se partio.
Hunc librum aliter inscriptum apud
alios memini, sed titulum posui
editionis antiquissimae, cujus est
initium: Tractado que se llama el*

*Oracional de Fernand Peres, porque
contiene respuestas a algunas Que-
stiones, que fizo el noble Cavallero
Fernand Peres de Guzman al Rev.
P. virtuoso Perlado D. Alfonso de
Cartajena de buena memoria Obispo
de Burgos, tocantes a la fiel, e de-
vota Oracion. in fine: En la muy
noble, e leal Cibdad de Murcia por
manos de los honrados Gabriel Loys
Arinyo Notario, e Maestre Lope
de la Roca Impressores de Libros lu-
nes a 26. dias de Marzo año de
mil e CCCCLXXXVII. años. Volu-
men est in fol., Characteres ad
Gothicos aliquantum accedunt, sed
majori ex parte sunt Romani. His
addam hymnum lingua lusitanica a
S. Francisco Xaverio compositum,
quem latinum metro iambico dime-
tro fecit Petrus Possinus lib. 2.
Epist. p. 94. Epist. 2.*

firmavero, et aliquem meum in utilissimum hoc opus conatum exhibuero. Nec mihi quisquam objiciat Pausaniae dictum, (1) recentiores hymnos elegantiores esse, antiquiores simpliciores, ac plus auctoritatis, et religionis habere. Etenim ferendum id esset, aut laudandum etiam, si antiquiores hymni simplices tantum essent, non vero vitiosi, et corrupti. Alioquin reprehensioni obnoxii forent tot pietate, ac doctrina celeberrimi viri, qui preces ecclesiasticas hominum incuria, ac temporum vetustate vitiatas in ordinem redigere, et emendare studuerunt (a).

248. Eugenius II. Toletanus circa annum 646. *Cantus passivis usibus vitiatos correxit*, ut scripsit S. Ildefonsus *de scriptor. eccles.*. S. Julianus seculo 8. Toletanus pariter Antistes *Officium divinum vetustatis incuria vitiatum emendavit, atque complevit*, ut narrat Felix ejus successor in illius vita. Officia propria Toletanae dioeceseos saepe reformata, et emendatiora prodierunt, ut anno 1613. ab Archiepiscopo Cardinali Bernardo de Sandoval, et Roxas; anno 1682. ab Eñmo Cardinali Ludovico Emmanuele Portocarrero Archiepiscopo. In officiis ipsis ecclesiasticis Romanis quot, qualesque reformationes adhibitae sunt a tempore S. Gregorii Magni? Is, ut asserit Paulus Diaconus (2), *Gelasianum Codicem de Missarum solemnibus multa subtrahens, pauca convertens, nonnulla vero superadjiciens pro exponendis evangelicis lectionibus in unius Libri volumine coarctavit*. Neque vero ad eam perfectionem breviarium Romanum adhuc pervenit, ut de nova ejus reformatione non cogitetur, quod testatur Benedictus XIV. (3). *Post haec autem*, inquit, *ad breviarium Romanum a S. Pio V., aliisque*

E e

(1) Apud Fabric. in Bibliograph. antiq. cap. 11. num. 13.

(a) Plato lib. 7. de legibus hymnos novos permittit, sed monet, poetam ea, quae scripserit, cuiquam privato ostendere non debere, an-

tequam constituti hac de re iudices, et legum latores ea viderint, approbarintque.

(2) In ipsius vita lib. 2. n. 17.

(3) De Beatif. et Canon. lib. 4. part. 2. cap. 13 num. 7.

Romanis Pontificibus correctum redeundo saepe citatus Grancolas cap. 15. repetit, illud merito ceteris omnibus esse praeferendum, et quaedam subjicit, quae mutanda censeret, ut videlicet nonnullae lectiones emendarentur, nimius festorum numerus minueretur, vel saltem eorum commemoratio sola praescriberetur in feriali officio. An autem haec, vel alia facienda sint, examinandum erit, cum arduum negotium corrigendi, et reformandi breviarium Romanum assumetur.

249. Ex quibus, et aliis omnibus uberius supra expositis ad hymnorum Hispaniensium correctionem tentandam novitatis nota antiquorum temporum, et ecclesiae Romanae, aliarumque usu, et auctoritate depulsa est; et ab audacia me longissime abesse consentiet, qui animadvertat, speciem correctionis hymnorum me edere constituisse, non quod facultatem lyricae poeseos mihi arrogem, aut ullo in pretio meos hymnos habendos esse persuasum habeam, sed ut exemplo meo ad eandem rem experiendam aliorum industriam, ingeniumque provocem. Aliam quamdam difficultatem a suis Gallis objectam remove conatus est Carolus Guyetus *Praefat. in Hymnos correct.*, quam ego, cum mihi res sit cum Hispanis, tuto possem praeterire. Sed tamen hoc ille aiebat respondens suis: *Sumptus alii praetexunt in choralibus edendis, comparandisque libris... De sumptibus vero non nisi perperam queraris, quibus ut parceret Pontifex (Urbanus VIII.) veteres libros, quamdiu per integritatem usui esse poterunt, haudquamquam ablegandos edixit; at cum iis detritis novi comparandi erunt, plurisne constabunt postremae, ejusque cultioris editionis, quam obsoletae, minusque castigatae? Quinam igitur hymni Hispanici reformatione indigeant, facile perspicitur, si regulis, quae §.XXXI. explicatae sunt, conferantur hymni corrigendi. Praeterea ut planius facerem, depravatos esse plures hymnos in officio proprio Sanctorum Hispanorum, quibus vitiis singuli laborarent, in *Hymnodia correcta* aperui, propterea quod etsi hominibus in hoc genere versatis superfluum id esset, non deerunt tamen, qui errores, nisi perspicue de-*

monstrentur, non animadvertant. Atque utinam nulli sint futuri, qui tanta demonstratione nondum convicti hymnos, quibus assueverunt, emendatione non indigere mordicus tueantur. Tamen liberum cuique relinquo sentire, quod maluerit de synaloephis, et elisionibus submovendis, quandoquidem in breviario Romano licet non frequenter occurrunt.

250. Quoniam vero quibusdam novis hymnis *Hymnodiam Hispanicam* auxi, an id fieri oporteat, quaeri potest. Siquidem plurimi sapientissimi homines in officiis propriis Sanctorum hymnos proprios facile admittendos esse negant. Audiendus est Benedictus Pontifex XIV. sententiam, et verba Cardinalis Bellarmini allegans, et ex eis veterem sensum Sac. rituum Congregationis colligens (1). *Verum quod attinet ad praesens institutum, utcumque sit de exemplis, quae in contrarium afferri possent, Sacrae Rituum Congregationis olim sensus fuit, ne peculiares fierent concessiones, teste Ven. Dei Servo Cardinali Bellarmino in Epistola 112. scripta ad Gasparem Archiepiscopum Arelatensem, in qua haec habet pag. 248.: Non solere Congregationem approbare officia propria, exceptis lectionibus secundi nocturni. Approbata sunt quidem aliquando officia propria etiam quoad antiphonas, hymnos, orationes, responsoria, et alia: sed quoniam nimis multiplicantur hujusmodi officia propria, decrevit Congregatio, deinceps non approbare nisi lectiones proprias secundi nocturni, quae sunt de vita, et rebus gestis Sanctorum, de quibus tunc celebratur officium.*

251. Fatendum est, non semper in hoc sensu, et decreto S. Congregationem stetisse, cum multi hymni in breviario Romano ex eo tempore sint inserti. Nec dubitare licet, quin aequissimum sit, hymnos, atque alias officii partes proprias pro Sanctis Patronis concedi, et reapse frequenter concedantur; quemadmodum eodem jure Religiosae familiae officia propria Sanctorum Fundatorum a Congregatione approbari exorant. Huc fere pertinet prima rubrica breviarii: *Officium*

E c 2

(1) Lib. 4. de Serv. Dei Beatif. et Canon. part. 2. cap. 10. num. 2.

fit Duplex . . . In festo Patroni unius , vel plurium alicujus loci , vel Titularis Ecclesiae ; et in festis Sanctorum , qui apud quasdam Ecclesias , Religiones , vel Congregationes consueverunt solemniter celebrari cum officiis propriis a Sede Apostolica approbatis , aut ex ejusdem Sedis auctoritate receptis , vel recipiendis . Clarius , distinctiusque in eandem sententiam disputat Guyetus (1) : Hinc est , quod in omnibus fere breviariis , aut codicibus dioecesium propriis habentur officia propria Patronorum praecipuorum , immo et pleraeque Ecclesiae circa particulares suos Patronos , seu titulares id etiam juris usu sibi vindicant . Et rursus (2) : Si officiorum priorum nomine intelligas orationem dumtaxat , et lectiones , opportunum satis est , eas singulis festis propriis adhiberi , dummodo probatae sint , ac legitimae . Si vero historiam integram accipis , hoc est antiphonas , responsoria etc. , usus recentior obtinuit , ut nonnisi raro extra Patronorum festa officia habeantur .

252. Nominatim de hymnis loquitur (3) . Hymni proprii haberi non solent , nisi in festis propriis Patronorum . Cujus rei ratio efficax est , quam affert Theophylus Raynaudus in opere , quod inscribitur : *Tituli cultus Sanctorum specialis , Puncto II. . Justum plane est , inquit , tutelam hujusmodi beneficiis in cives universos exoratis testatam speciali cultu repenso ab omnibus civibus iamquam fiduciario obsequio agnosci . Peculiarem cultum , et venerationem esse iis Sanctis exhibendam , quibuscum patria nobis communis est , in Homilia de S. Gordio Martyre persuadere nititur S. Basilius mascula illa sua , et in similitudinibus praesertim felicissima eloquentia , quam agnoscas , licet , vel ex his solis verbis : Fuit hic Martyr beatissimus civis noster Caesariensis , ex quo non mirum , si nostrae mentis affectus ad eum potissimum dirigitur , quod profecto ad verum , ac domesticum hujus facit ornamentum . Nam sicut arbores , quae bona ferunt poma , propriae bonitatis laudem nutrienti*

(1) Lib. 3. cap. 1. q. 2.

(3) Cap. 5. ejusdem Lib. 3.

(2) Quaest. 3. ejusd. Lib. 3. cap. 1. quaest. 9.

tribuunt humo ; sic iste ex nostrae urbis prodiens utero , ad summumque gloriae culmen eVectus , patriae , quae eum produxit , atque aluit , domesticorum pietatis fructuum jucunditatem largitus est . Boni sunt quidem fructus etiam externi , modo sapore delectent , et nutrire possint : at longe gratiores externis sunt nostrates , ac vernaculi , qui nobis gloriam quamdam ob propinquitatem conferre praeter jucunditatem videntur . Benedictus XIV. (1) ex Guyeto recenset alios titulos , sive rationes , propter quas officia propria pro quibusdam determinatis ecclesiis concedi consueverunt , scilicet inventionem , aut translationem corporum sanctorum , aut reliquiarum , insignia beneficia Sanctorum ope impetrata , prodigia caelestium apparitionum ; quibus ipse addit egregia quaedam Sanctorum facinora , aut charismata , quibus eorum sanctitas illustrata est . De inventione reliquiarum primum agit , et exemplum desumit ex officio concesso in honorem Sanguinis Jesu Christi , qui Mantuae inventus est . De quo plura congerit *loc. cit. cap. 10.* disputans etiam de commemoratione pretiosi Sanguinis Jesu Christi in civitate Brugis , ubi asservari dicitur . Hymni in officio sacrosancti Sanguinis Christi , quod in statu Veneto , et alibi agitur , stylum recentem sapiunt : primus sapphicus recte est conditus , alter trochaicus , et tertius iambicus dimeter pluribus prosodiae vitiis scatent . Longe excellit hymnus iambicus dimeter , quem pro ecclesia Brugensi Joannes Ludovicus Vives composuit , ut opinatur Georgius Cassander , cui libenter assentiar , Hispanis quamvis tacentibus , quos graviora alia de Vive fugerunt (a) . Denique causam conces-

(1) Loc. cit. cap. 7. num. 1., et 2.

(a) Nicolaus Antonius , et alii quondam , et nuper Vincentius Ximeno Bibliothecae Valentinae diligens auctor , Valentinus ipse , Andabatarum more quaesierunt , neque invenerunt annum obitus Vivilis , quem ego indagavi ex ejus sepulchri inscriptione apud Franci-

scum Svveertium in *selectis Christiani orbis deliciis* inter Brugeses inscriptiones exarata , quam in gratiam Valentinorum describere non gravabor . D. O. M. Joanni Ludovico Vivilo Valentino , omnibus virtutum ornamentis , omnique disciplinar. genere , ut ampliss. ipsius litterarum monumentis testatum est,

sionis officii proprii, quae plures complectitur, designat Guyetus *cap.cit.*: *Altera causa, ob quam praestari haberi officia propria in festis propriis, est ipsa Sanctorum celebritas, quae eo major esse videtur, quo eorum laudes, non mutuatis aliunde, aut vulgaribus, sed germanis, et innatis praeconiis efferuntur.*

253. Profecto cum omnibus anteactis seculis sanctissimi homines viguerint, qui priorum temporum hymnis novos alios pro rei opportunitate addiderint, cur hac nostra tempestate, et secuturis deinceps seculis ecclesiasticae musae usquequaque silere jubebuntur? Non ita quidem in veteri Testamento observatum est, ubi praeter cantica Isaiae, Ezechiae, Ieremiae, Iona, Habacuc, Azariae, aliaque diversa diversis temporibus, prout res postulabat, edita, Iudith in suo cantico post Holofernus caput abscissum aperte omnes invitavit ad hymnum novum Deo canendum *c.16.v.2.* *Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum novum; et vers. 15., Hymnum cantemus Domino: hymnum novum cantemus Deo nostro.* Quapropter contemnendae sunt quorundam voces, qui hymnos, aliasque officii partes *de communi* magnis efferunt laudibus non alio respicientes, nisi ut de trita memoriter recitandi via decedere aliquantisper ne cogantur. Quorum sensa jam

clariss. et Margariae Valdauræ raræ pudicitiae, omnibusque animi dotibus marito simillimae, sexusque feminei ornamento, utrisque ut animo et corpore semper conjunctiss. ita hic simul terrae traditis. Nicolaus, et Maria Valdaura Sorori, et ejus Marito B.M. moestiss. Poss. vixit Joannes Annos XLVIII. M.II. mortuus Brugis prid. non. Maji, anno M.D.XL. Margareta vixit an. XLVIII. M.III. D.IX. obiit prid. Idus Octobris anno M. D. LVII. Licebitne mihi Ciceronis verba de

Archimedis sepulchro a se reperto, et Syracusanis indicato huc transferre? Ita, ait lib.4. Tusculan., nobilissima Graeciae civitas, quondam vero etiam doctissima, sui civis unius acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Licebitne, inquam, mihi similiter gloriari? Non enim vidi editionem Valentinam operum Vivis, quam inchoatam esse, nondum absolutam audio, neque scio, an novus Editor id habuerit comperit, et ante me evulgaverit.

pridem detexit Cardinalis Quignonius in *praefatione* ad breviarium (a), in quo omnes psalmos singulis septimanis legendos praescripserat. *Illud ante omnia visum est nobis in consuetudinem revocare, ut scriptura sacra maxime omnium toto anno, et omnes psalmi singulis septimanis legerentur...* Atque utinam tam robusti essemus, ut totum etiam vetus testamentum in anno perlegere non gravaremur... Sicui ergo laboriosum in hoc breviario videbitur pleraque omnia ex libro legi, cum multa in alio, quae propter frequentem repetitionem ediscuntur, memoriter pronuncientur, compenset cum hoc labore cognitionem sacrae Scripturae, quae sic in dies augescit, et intentionem animi, quam Deus ante omnia in precantibus requirit, (hanc enim majorem legentibus, quam memoriter proferentibus adesse necesse est) et hujusmodi laborem non solum fructuosum, sed etiam salutarem judicabit.

254. His ego rationibus ductus eminentiores quosdam Hispaniae Sanctos, qui hoc honore carebant, hymnis propriis celebrandos esse extimavi, magnopere exoptans, ut universae Hispaniarum Ecclesiae, quandoquidem in eis pro aliis minoris sane nominis festis hymni proprii decantantur, simile decus, cultumque peculiarem proceribus ipsis, quibus fidem catholicam acceptam, conservatam, auctamque referre debent, nolint invidere, vel certe hanc solemniorem celebri-

(a) Cardinalis Franciscus Quignones in hac praefatione ad suum breviarium trium lectionum iterum editum, ac recognitum ingenue fatetur, se in eo conficiendo ab amicis, familiaribus, doctisque Viris, adjutum. Genesius Sepulveda, elegantissimus ejus seculi scriptor in *Epistola* 100. ait, Didacum Neyla suppetias Cardinali Quignonio contulisse. Vasaeus in *Chron. Hispan.* ulterius progressus affirmat, Breviarium jussu Quignonii a Ney-

la fuisse concinnatum. Hujus auctoritate (cl. Xaverius Llampillas tom. 2. part. 2. *Apologetici Specimen* pag. 34. „E'indubilato, inquit, „che D. Diego Neila ebbe la maggior parte nel formare detto Breviario „. Ac fortasse ita revera accidit; sed doctrina Quignonius ea erat, ut per se potuerit brevii opus maxima ex parte perficere; et Vasaeum narrationem exaggerasse non difficulter credam. Qua de re uberius in Appendice secunda.

tatem sibi adjudicent particulares illae Ecclesiae, quae eorum Sanctorum patrocinio gaudent, et gloriantur. De quibus plura sum in ipsa *Hymnodia* singillatim dicturus. Video tamen fore aliquos, qui me, dum errores aliorum corrigo, atque novos hymnos efficio, labi saepe, et errare, neque datas regulas servare animadvertant, idque turpe esse clament. Quibus breviter est respondendum. Errata quaedam in hymnis antiquis crassiora me deprehendisse, nemo unus erit, qui neget. Ea emendare, et effugere opera, et studio, quam maxime potui, conatus sum; an id fuerim assecutus, alii viderint. Siquis interea nova peccata, in quae ego inciderim, corrigere voluerit, idque eo animo aggredietur, ut hymni Hispanici praestantiores evadant, nae ille mecum faciet, gaudioque magno afficiar, quod *functus vice cotis* non solum regulis, sed ipsis quoque erroribus hoc opus adjuverim. Sin autem libidine quadam exercendi censoriam virgam in aliorum opera, a qua me omnino alienum esse profiteor, praeque me fero, mea vitia aliquis patefaciat, nihilominus, dum erudiar, aequo animo patiar. Non enim laborem hunc defugere debui, quamvis reprehensoribus eum obnoxium esse non ignorem. Et ut fatear, quod res est, cum meam operam in quibusdam hymnis non displicuisse Exteris intellexissem, periculum facere juvit, an Civibus quoque meis in eo genere placere, aut etiam prodesse aliquatenus possem. Et quocumque demum alea cecidisset, honestiorem, et jucundiorum hanc occupationem esse arbitratus sum. quam si ad ingratum aliquod negotium, aut ad otium, quod negotio quovis ingratius est, animum applicarem.

HYMNODIA

OFFICII PROPRII HISPANICI

AD LATINITATIS, METRIQUE LEGES,
ET AD CANTUS RATIONEM REVOCATA,
HYMNISQUE PLURIMIS AUCTA.

*Die 8. Decembris . In festo Conceptionis B. Mariae Virginis
Hispaniarum , et Indiarum Patronae (a) .*

Ad vesp. = Qualis aurorae facies , rubente
Dum polo surgit, tenebrasque pellit,
Nuncians laeto meliora mundo
Munera lucis .

Qualis it caelo tacito minorum
Luna stellarum comitante coetu,
Pulchrior cunctis tamen ipsa gaudet
Vincere noctem .

F f

(a) Quamvis in pervetustis breviariis Ecclesiarum Hispanarum officium Conceptionis B. M. Virginis reperiatur, nescio tamen, an in eorum aliquo hymni proprii fuerint adhibiti. Verum non in eo celebritatis gradu, ad quem nunc pervenit, olim erat hoc festum constitutum, ideoque nihil mirum videri debet, si hymni proprii defuerint. Nuper legi in *Memoriali litter. Matritens. Decemb. 1784. pag. 53.* prodiisse hispanicam officii proprii immaculatae Conceptionis ver-

sionem. *Officio proprio de la fiesta de la inmaculada Concepcion de la Virgen Maria. Madrid, en la Imprenta Real. 1784. in 8.* Interpres in prologo admonet, versionem hymnorum desumptam esse ex hymnis carmine Hispano a quodam Religioso Ordinis Mercedariorum redditis, et luci publicae commissis 1766. Apud Petrum de Alva in *Militia Conceptionis* indicatur inter alia officia *officium immaculate Conceptionis* traductum hispano sermonae. *Limae. 1639. in 8.*

Aureis ut sol radiis coruscans
Circuit totum revolutus orbem,
Astra pallescunt, superoque victa
Lumine cedunt.

Turbat ut densis acies manipulis
Hostium moestos animos, pericli
Conscios, auget bene constitutus
Ordo timorem.

Plures revelationes de solempni immaculatae Conceptionis festo celebrando narrantur in breviario antiquissimo, in quo post Kalendarium notatur: *Psalterii Ordo juxta ritum, quem nunc Romana servat Ecclesia*. Post Psalterium: *Ordo Breviarii juxta ritum Romanae Curiae*. In fine: *Hujus Operis corrector extitit Georgius de Spathariis. Presbyterorum minimus: impressor vero Nicolaus Jenson Gallicus: hac nostra tempestate impressorum princeps: quod quidem opus impressum in florentissima Urbe Venetiarum est. Anno Domini MCCCCLXXVIII. Sisto IV. Pont. Max. Romae Petri sedem regente. Andrea Vendramino inclyto Principe Venetiis principante*. Editio est elegantissima, litteris versicoloribus, aureis, rubris, caeruleis, croceis decorata. Paginae non numerantur. Liber in folio, et in membrana extat in Bibliotheca Altierana. In prima revelatione praescribitur in die Conceptionis idem officium recitandum, ac in die Nativitatis Deiparae, excepto quod nomen Nativitatis mutabitur in nomen Conceptionis. Carolus Guyetus in Hymnis Gallica-

narum Ecclesiarum correctis unum exhibet ex breviario Nivernensi pro festo Conceptionis B. M. Virginis pag. 13. post *Heortologiam*. In breviario Parisiensi anno 1736. recognito hoc festum celebratur hymnis propriis, quorum auctor littera C. praefixa indicatur. Quod si in aliis Ecclesiis hic honos Conceptioni immaculatae Deiparae tribuitur, cur in Ecclesiis Hispaniarum non erit tribuendus? eo vel maxime quia in cultu B. Mariae Virgini sine labe conceptae praestando Hispania facile reliqua omnia regna antecellit, cum eam in Patronam Hispaniarum, et Indiarum elegerit. Vellem equidem altius originem hujus celebritatis in Hispania repetere, et quod plurimi asseruerunt, posse confirmare, scilicet S. Ildefonsum hujus festi fuisse institutorem. Certe Trithemius conceptis verbis id asserit de scriptor. ecclesiast. . *Beatus Ildephonsus Archiepiscopus Toletanus constituit, ut celebraretur solemnitatis B. Mariae ante Natalem Domini, quae jam obtinuit, ut per universam Ecclesiam in honore piissimae Conceptionis illius celebretur sexto*

Sic fugat noctem , tenebrasque vincit

Virgo , sic fulget roseo nitore ,

Sic et inferni stetit una contra

Tela Tyranni .

Christe , quem Virgo peperit , Paterque ,

Et sacrum Flamen , Deus unus , audi ,

Quas preces plaudens tibi fundit omne

Orbis in aevum .

F f 2

idus Decembris . Gravior videri posset auctoritas Vitae S. Ildefonsi, quam ex urbe Catalaunensi ad Episcopum Laudunensem detulit Hermanus monachus S. Bernardo aequalis . Is dirigens S. Ildefonsi libros ita Episcopum alloquitur : *Cum vero eos in urbe Catalaunensi forte reperissem , et vobis renunciassem , protinus pergamenum comparatum mihi tradidistis , meque ad praefatam urbem propter eos transcribendos direxistis . Scripsi ergo primo Vitam ejusdem Ildefonsi , deinde praefatos ejus libros subjunxi etc.* . In hac ergo Vita , quae falso S. Juliano Toletano Antistiti affingitur , haec leguntur : *Unde etiam festum Conceptionis S. Mariae , qua scilicet ipsa concepta est , celebrari constituit , et ejus constitutione per totam Hispaniam solemniter colitur VI. idus Decembris* . His obesse poterat Concilium Londinense anno 1328. celebratum , quod Conceptionis festum S. Anselmo tamquam institutori tribuit ; sed huic difficultati nota marginis Mabillonii tom.2. *Acta Sanct.* pag. 521. occurrit, explicans verba Concilii de festi in Anglia institutione.

Ceterum dum sedulo animadverto, in officio Mozarabico Hispano antiquo nullum hujus solemnitatis vestigium apparere , vereor , ne falsa sint haec omnia . Ac potuit certe oriri ambiguitas , et error ex institutione festi Annunciationis die 18. *Decembris* , quae nunc dicitur *Expectatio Partus* . Siquidem hoc festum plura olim habuit nomina , ut ad eam diem dicemus . In Kalendario Hieronymiano Lucensi Florentinii scribitur : *Annunciatio S. Mariae de Conceptione* . Kalendarium Romanum vetus , quod Genebrardus sub initium commentariorum in psalmos Davidicos adscribit , ita Annunciationis festum profert : *Mariae Conceptio , et filii Dei Annunciatio* . Credibile igitur est, aliquos, cum legissent, festum Conceptionis a S. Ildefonso fuisse ordinatum , intellexisse de Conceptione , qua ipsa concepta est , non de altera , qua concepit de Spiritu sancto . Propterea Graeci festum immaculae Conceptionis in suo Menologio vocant *Conceptionem Annae Dei , et Domini nostri aviae* . Persuasum itaque habeo, vitam S. Ildefonsi , quam Ma-

Ad mat. = **A**ter infami coluber veneno
 Luminis primas vitiavit auras,
 Tum nefas ausus vetitum ruinam
 Traxit Adamus.
 Inde mors instans homini, nec unum
 Prodiit morbi genus, et quod illa
 Pejus est, fraudum cumulus sub alto
 Corde resedit.

billonius producit, fuisse tunc primum conscriptam, aut saltem interpolatam, cum effervescentibus controversiis de hoc Conceptionis festo inducendo piae sententiae defensores antiquitatem illius, quam maximam possent, quaererent. Salazarius in locupletissimo tractatu de immaculata Conceptione c. 35. narrationem Trithemii falsitatis arguit, novamque historiam ipse eruit, eruditorumque judicio relinquit, quam deinde alii facilius admiserunt. Allegat Bernardinum de Bustos in officio Conceptionis a Sixto IV. approbato narrantem de Beato Gundislavo Archiepiscopo Tolosano, quod *ordinavit festum Conceptionis per totam Hispaniam solemniter celebrari*. Adjungit testimonium Pelbarti a Themesvvar *lib. 4. Stellarum part. 1. art. 3.*, qui memorat, B. Ildefonso, quem *Archiepiscopum Tolosanum* appellat, Deiparam se conspiciendam praebuisse, *Commisitque eidem*, inquit, *ut celebraret annuatim festum Conceptionis suae*. Ex quo colligit Salazarius, unum, eundemque fuisse Archiepiscopum Tolosanum, qui in Hispania festum Conceptionis

induxerit, quem *Gundisalum* Bernardinus de Bustos nominat, et Pelbartus *Ildefonsum*. Aetatem Gundisalvi (nam id nominis praefert) statuendam esse opinatur Salazarius paulo post S. Ildefonsi Toletani obitum, et ante Maurorum irruptionem in Hispaniam, queriturque, Tolosates in hujus Beati sui Gundisalvi gesta, et vitam hactenus diligenter non inquisivisse. Nemo non videt, quibus nexibus contexta sit haec errorum catena. Aliquis memoriae prodidit, S. Ildefonsum Toletanum Antistitem festum Conceptionis Deiparae (scilicet Annunciationis) celebrandum proposuisse die 18. Decembris. Alius ambiguo nomine delusus addidit, S. Ildefonsum ad diem VI. idus Decembris instituisse festum Conceptionis, qua nempe B. Virgo Maria sine macula concepta est. Alius ex Ildefonso Toletano fecit Ildefonsum Tolosanum Archiepiscopum. Nec defuit postremo, qui pro Ildefonso Gundisalum scripserit. Fabulam odoratus est Trombellius, quem nuper e vivis ereptum Litterati Itali dolent, qui in *Vita Virginis Part. 2. Dissert. 13.*

Quis tot aerumnas, tot amara posset

Damna diffusi reparare luctus,

Ni Deus carnem subiisset alta

Missus ab arce?

Virgo promissum genitura Numen

Attulit culpa sine labe certum

Nuncium victi sceleris, caputque

Contudit Hydrae.

sect. 1. quaest. 2. num. 20. haec habet: *Suspicebatur pius vir haec conficta esse a quopiam minime perito viro, qui id Gundisalvo tribuerit, quod de Ildefonso veteres tradidere.* Sed rerum nostrarum ignorantia alteri scopulo ille adhaesit hanc annotationem subjungens. *Tolosae nomine hic indicatam puto urbem in Guipuzcoae provincia prope Orium flumen ad radices Pyrenaeorum positam, olim Iturissam, non Tolosam in Galliis, cujus Episcopus nullam habuit in Hispania auctoritatem.* Nam si Archiepiscopus Tolosanus in Galliis intelligitur, nequit festum Conceptionis ordinasse, quia nullam habuit in Hispania auctoritatem, multo minus nomine Archiepiscopi Tolosani indicari potest Praesul Tolosae Guipuzcoae, quae nunquam Archiepiscopum, aut Episcopum habuit, ut perspicitur in Catalogis omnium Episcopatum, qui unquam, uspiamve extiterunt. Jam vero sicut incertum est, aut etiam falsum, quod de prima institutione festi Conceptionis in Hispania circumfertur, ita manifesto liquet, postremis his temporibus nusquam sumptuosius,

quam in Ecclesiis Hispaniarum, hanc solemnitatem celebrari, cujus religiosum cultum incredibiliter auxit egregia pietas Caroli III., quem Deus sospitet, insigni Ordine Equitum sub titulo, et patrocinio immaculae Conceptionis instituto. Antequam hanc notationem e manibus dimitto, monendum censeo, Salazarium, cujus opus de Conceptione Deiparae in hac controversia solet a plerisque laudari, esse Ferdinandum Chirinos de Salazar S. J., aemulum illum (sic traditum accepi) alterius infausti laudatoris Mariae Virginis Joannis Baptistae Poza S. J.. Salazarius cognomen Hispanicum *Chirinos*, quo inter scriptores Hispanos a Nic. Antonio recensetur, latino more reddidit *Quirinus*; ex quo lapsus est illud Michael a S. Josepho Ordinis Discalce. SS. Trinitatis in sua eruditissima Bibliographia Vol. 4. pag. 95. Art. *Salazar Ferdinandus*. Dictus est, inquit, *Ferdinandus Quirinus de Salazar*. Cur scriptor noster vel apud Exteros satis clari nominis locum non invenerit in Bibliotheca nova Hispana celeberrimi Nicolai Antonii, cu-

Ad laud. = Te Deus longis speculatus annis,
Dum creat summo bona cuncta Verbo,
Hujus elegit genitrix ut esses
Candida Virgo.

Aliger caeli chorus affluentis
Gratiae donum stupuit, rebelles
Angeli nigro tremuere clausi
Carceris antro.

Te pius late dominans Iberus,
Qua patet tellus, maculae prioris
Praedicat puram, meritoque festum
Auget honore.

Huc ades, Mater pietatis, auro
Purior puro, scelerisque primi
Noxios fructus removens tuorum

Annue votis.

*us prior tomus longe post ejusdem
Commentariorum editionem anno
scilicet 1672. Romae prodiit, no-
lumus divinare: sed tamen agnosci-
mus meliorem sortem obtigisse Fer-
dinando alteri de Salazar, ignoto
prorsus homini, nisi eadem Biblio-
theca illius meminisset. Atqui in
Bibliotheca nova Nic. Antonii tom.
1. pag. 284. et seq. Ferdinando
Chirinos de Salazar elogium mul-*

*to honorificentius, et locupletius,
quam in Bibliographia critica, te-
xitur, et inter alia opus defensio-
nis pro immaculata Deiparae Vir-
ginis Conceptione, in Bibliogra-
phia doctissimi Episcopi praeter-
missum, a Nic. Antonio dicitur,
nulli eorum, quae tenera in Deipa-
ram Virginem perpetuae Charitatis
affectio expressit, inferius.*

*Die 9. Decembris . In festo S. Leocadiae Virginis , et Martyris ,
Patronae Toletanae (a) .*

Ad vesp. = Quid portenta volunt , quem Leocadia
Laeto Virgo refert pectore nuncium ,
Dum formosa videri
Effert e tumulo caput ?
Curas pervigiles , scriptaque Praesulis
Alphonsi celebrat , virginitas quibus
Propugnata Mariae
Victis emicat hostibus .
Caelesti monitu discat Iberia ,
Quae praescripta fuit grata necessitas ,
Ut defendat honores
Matris Virginis inclytos .
Gens festos agitet laetitiae dies
Exultans animis , et pia cantica
Clara voce merenti
Certet pendere Martyri .

(a) In breviario Toletano Lugduni anno 1551. edito , quod auctum , et emendatum , prodiit , et D. Ioanni Martinez Siliceo Archiepiscopo Toletano fuit dicatum , festum S. Leocadiae celebratur duobus hymnis propriis , altero ad vespertas , altero ad matutinum . Hymnus ad vespertas incipit ,

*In festo Leocadiae ,
Quod celebratur hodie ,
Hymnum canamus gloriae
Regi caelestis curiae .*

Hic hymnus est rhythmicus sine lege carminis ; sed magis exactam vulgaris rhythmus rationem servat

hymnus ad matutinum , cuius haec est prima strophæ ,

*Laetare TOLETUM
In hoc sacro festo
Cui TOTUM LAETUM
Precibus adesto .*

Potuit hoc exordium acutum videri eo tempore , quo hymnus est compositus , et inter Arabas ; si , ut refert Joannes Tamayo , et Salazar in *Martyrologio Hispano* ad hanc diem 9. Decembris , auctor horum hymnorum fuit sub Mauro- rum captivitate Cyprianus Archiepresbyter Cordubensis , quod alii non credunt . In breviario Gothico

Servos, summe Deus, sanctaque Trinitas

Orantes humili pectore respice,

Dum testantur in aevum

Laudes, atque decus tuum.

Ad mar. = Florebant pietas, virginitas, genus,

Et mores dociles in Leocadia,

Cum Praeses ferus ira

Adversus fureret Deum.

Quid, vaesane, fidem velle refringere

Fundatam supero numine juverit,

Et quod more leonis

In Christi famulos ruas?

Si nescis, furias qualis in improbas

Virtus Christicolae militis irruat,

En innupta puella

Sedem sistitur ad tuam.

Quid nunc blanditiae, quid tumidae minae.

Poenarum facies mille quid, et necis

Illaetabilis horror,

Quid possunt animi truces?

Ad laud.

alius hymnus legitur in honorem
S. Leocadiae, cujus hoc est initium,

Sanctissimae Leocadiae

Solemne festum prodiit,

Quae vana terrae despuens

Ad Regna caeli transiit.

Hunc a Montano Antistite Toletano fuisse compositum arbitratur idem Salazarius loco citato. Correctione huiusmodi omnes hymni indigent, ut legentibus perspicuum fiet, ac fortasse hac de causa omisi sunt in officio Ecclesiae Toletanae. Pinius in tractatu historico chronologico de Liturgia antiqua

Hispanica cap. 9. num. 114. de hymnis Mozarabicis hoc iudicium profert. *Hymnorum contextus plurimis mendis admodum deformis est. Causam fugio quaerere.* Video, aut videre mihi videor, quidnam vir prudens fuerit suspicatus; sed ejus suspicionem ego etiam fugio quaerere. Medicinam his malis, quantum licuit, adhibuit Excms DD. Archiepiscopus Lorenzana, editis Matriti anno 1775. missali, et breviario Gothico ad Mss. codices studio, et diligentia singulari correctis. In breviario hic S. Leoca-

A Laud. = Christum certa sequi, carceris horridum
 Antrum Virgo subit, cui pavor incubat
 Ferratisque catenis,
 Tormentisque nocentium.
 Grates ipsa tamen Caelitibus canit
 Effusas hilari corde, recogitans
 Laudum carmen, et alto
 Poscens robur ab aethere.
 Inter vota, sonos inter amabiles
 Mors horrore loci corripuit gradum,
 Praevenitque profanas
 Virgo carnificum manus.
 E caeli nitidis aedibus advolans
 Pronis Virgo preces auribus excipe,
 Praesens sive videri,
 Seu clam ferre paras opem.

*Die 10. Decembris. In festo S. Eulaliae Emeritensis V., et M.,
 Ovetensis dioecesis Patronae (a).*

Ad vesp. = Summis Eulalam tollite laudibus,
 Cives Emeritae, plaudite Virgini,
 Quae fusi pretio sanguinis arduum
 Conscendit super aethera.

G g

die hymnus, alique Mozarabici, quos in posterum indicare continget, continentur. D. Nicolaus Antonius in Bibliotheca antiqua conjicit, canticum, quod S. Ildefonsus in laudem S. Leocadiae fecisse Zixila testatur, esse hunc ipsum hymnum: ab ejus opinione dissentit Florezius tom. 3. in Dissert. §. 8. pag. 255., neque immerito, nam

Zixila partem cantici in laudem S. Leocadiae exhibet, in qua apparet distinctio hymni a cantico, quod nec metro quidem erat alligatum.

(a) De S. Eulalia Emeritensi pulcher est hymnus Prudentii *Lib. peri stephanon, sive de coronis hymno 3.*, qui incipit, *Germinis nobilis Eulalia*. Hoc genus carminis

Non priscae tumuit stirpis honoribus,
 Sed constante fide clarior occupat
 Aevo sub viridi martyrium pati
 Laudandae necis appetens.
 Nam vivens placide sedibus abditis,
 Contemplansque Deum, Praesidis audiit
 Insanam rabiem perdere plurimos
 Miris Christiadas modis.
 Ultro se tacito proripit a loco
 Testatura fidem, perque silentium
 Noctis, perque vepres irruit, ut feri
 Tendat Judicis ad forum.
 Adsis, summa Trias, votaue dirigas,
 Te donante fides mentibus haereat,
 Nostris regnet agris aurea faustitas,
 Sint belli strepitus procul.

dicitur alcmanicum trimetrum hypercatalectum, constans tribus dactylis, et una syllaba. Idcirco idoneus non est Prudentii hymnus, ut inter eos, qui modo sunt in usu, reponatur, cum diversitas metri diversam quoque rationem cantus requirat. Mozarabes tamen eum cantant. In hymno, quem offero, asserui, S. Eulalam non quaesitam ad necem properasse. Lesleus, cujus eruditae, elegantesque notae in missale Mozarabicum merito laudantur, contrarius est huic assertioni, et in notis ad missam S. Eulaliae Barcinonensis ad verbum non quaesita hoc annotat: *Hanc esse propriam laudem S. Eulaliae Barcinonensis testatur S. Eulogius Memorial. Sanct. lib. 1. : sic Justus, sic Eulalia Virgo Barcinonensis, sic Babylas Pontifex, multique alii se*

sponte obtulerunt, et coronati sunt. Historia S. Eulaliae Emeritensis proculdubio S. Eulogio nota erat, quae certe si se sponte passioni obtulisset, eam quoque in exemplum adduxisset. Hanc opinionem prius expresserat Ambrosius Morales in scholiis ad Memoriale S. Eulogii. Sed quod doctissimorum virorum pace dixerim, alienum penitus id est a vera judicandi ratione. Prudentius in suo hymno pluribus strophis hanc narrationem de S. Eulalia Emeritensi contexuit: missalia Gothica Hispanum, et Gallicum de S. Eulalia Emeritensi idem, quod canit Prudentius, commemorant. Quis autem tam luculento Prudentii testimonio opponat silentium S. Eulogii, qui fere quinque secula post Prudentium vixit? Celeberrima porro est memoria S. Eulaliae Eme-

Ad mar.= Quae te barbaries, quis furor impius
 Atroci stimulo vexat, ut incolas
 Oppressos adigas fictilibus sacrum
 Cultum Numinibus dare?
 Haec Virgo repetens intonat auribus
 Praetoris; stupet hic, fert animum tamen
 Artes per varias, seu prece, seu minis
 Pectus magnanimum domet.
 Incassum minitans terrifice fremit,
 Nec fraudes teneris illecebris juvant,
 Nullis Eulaliae cor vehementium
 Verborum patet ictibus.
 Hinc stridet crepitus, duraque verberum
 Vis, saevus geminat vulnera carnifex,
 Rivis sanguineis secta tenerrimae
 Undant membra Puellulae.

G g 2

ritensis apud S. Isidorum in *Chronico aera* 491., Fortunatum *lib.8. carm.4.*, Gregorium Turonensem *lib.1. de gloria Martyrum cap.91.*, auctorem vitae S. Fructuosi Antistitis Bracarenensis supparem eidem Fructuoso. Codex Veronensis plusquam millenarius Josephi Blanchinii, in quo Ordo officii Gothici describitur, Eulaliae Emeritensis meminit, Barcinonensem penitus tacet. Cl. Matthaeus Aymereich in opere, *Nomina, et Acta Episcoporum Barcinonensium, Diatribae Parte 3. §. 9.* in errorem inductus est putans in eo codice mentionem fieri S. Eulaliae Barcinonensis, quod apud Cennium hoc nomen legatur, sed characteribus diversis, et ex officio alio Mozara-

bico desumptum. Joseph Blanchinius *t. 1. oper. V. Cardinalis Thomasii Libellum Orationum ex codice Veronensi inseruit, et in Annotat. 9. ad pag. 18. animadvertit in margine, Codex Veronensis solum Emeritensem (Eulalam) commemorat, ut Prudentius. Blanchinius pro Emeritensi citat etiam Aldelhelmum Lib. de Gloria Virginitatis; qui tamen cap. 25. S. Eulaliae exemplum profert, sed Emeritensem non appellat. Eundem Aldelhelmi locum pro Emeritensi Florezius allegat tomo X. *Hisp. Sacr. cap. 25.* Vix autem apud antiquiores Eulaliae Barcinonensis nomen reperias, si officium Mozarabicum, et S. Eulogium excipias. Itaque aut utraque ante iudicem*

Ad laud. = Haec tormenta ferens promeritas canit
 Laudes grata Deo; sic reliquas subit
 Poenas, sic lateri complicitas faces,
 Flammarumque vorat globos.
 Extremo fugiens oris ab halitu
 Sursum caeruleum raptus in aera
 Ad promissa volat praemia candidi
 Instar spiritus alitis.
 Incestis oculis cura vigil Dei
 Artus virgineos abstulit, undique
 Immissis nivibus; non solito metu
 Lictores celerant fugam.

non quaesita constitit, aut si alter-
 utra, haec fuit S. Eulalia Emeri-
 tensis, cujus Acta, et narrationem
 Prudentii aliquis imprudenter S. Eu-
 laliae Barcinonensi accomodaverit.
 Nam quod alii suspicantur, non
 nisi unicam fuisse Eulalam, minus
 probo. Lucius Andreas Resendius
 cum lectiones Sanctorum, qui in
 dioecesi Eborensi recoluntur, es-
 set in ordinem redacturus, Eula-
 liam Emeritensem lectionibus pro-
 priis in nostram sententiam exara-
 tis decoravit, Eulalam Barcino-
 nensem lectionibus communibus
 contentam esse jussit. *Cui divae*
 (inquit in Epistola ad Bartholo-
 maeum Quebedo loquens de S. Eu-
 lalia Barcinonensi) *lectiones ideo*
non apposui, quia quae de illa cir-
cumferuntur, fere ex Emeritensi
Eulalia desumpta sunt... De Eme-
 ritensi extant et Acta, et sacer ille
 Prudentius. De altera viderint ci-
 ves Barcinonenses, et solertius in-
 vestigent. Sed ut redeam ad offi-

cium S. Eulaliae Emeritensis, nescio
 quis, invitis sane omnibus musis,
 hymnum sapphicum elaboravit,
 qui seculo praeterito proximo cum
 reliquis partibus officii proprii ap-
 probatus primum est pro Ecclesia
 Ovetensi, ac paulo post extensus
 ad omnes ecclesias Hispaniae. Eum
 omittere penitus in animum indu-
 xeram, propterea quod facilius no-
 vum condere me posse credidi,
 quam veterem ad justam formam
 reducere. Quidam Religiosus, vir
 doctus, non probabat, quod Virgo
 tertium decimum annum jam agens
tenerrima Puellula a me dicatur;
 oblitus fortasse, quod Catullus
 scripserit *Epigram. 48.: Rivales socii*
Puellularum, et in Nuptiis Julii, Tu
fero juveni in manus - Floridam ipse
Puellulam - Matris e gremio suae -
Dedis etc.; ac iterum, *Mitte bra-*
chiolum teres - Praetextate puellulae,
 et rursus, *Collocate Puellulam*. Si
 haec Catulliana displiceant, advo-
 cabo sacrum illum poetam Pruden-

Non sic Virgo tamen vota precantium
 Devotis animis edita respuit;
 Testes, quas populus concipit Asturum,
 Testes Emeritae preces.

In eodem festo S. Eulaliae. Hymnus antiquus correctus (a).

Ad vesp. = **V**irginis laudes canimus pudicae,
 Mille quae sertis redimita frontem
 Duplices palmas meruit referre
 Sanguine partas.

1. Sede festinans fugit e paterna,
 Nec timet noctem, pavet aut tenebras,
2. Lux tamen caeli rutilat, viamque
3. Monstrat eunti.
4. Ut gradu cursum celeri peregit,
 Judicis durum stetit ad tribunal,
5. Gentium Divos, simulacra caeca,
6. Surdaque temnens.
7. Impius Judex animum Puellae
8. Tentat aggressus prece captiosa,
9. Et jubet vanis adolere templis
10. Thurea dona.

tium in hymno S. Agnetis *Peri stephanon* 14. *Primis in annis forte Puellulam*. Mitto, quod apud scriptores ecclesiasticos *puella* pro *virgine* etiam adulta, etiam vetula, accipi solet. *Aevo sub viridi* pro viridi aetate idem Religiosus reprobat: sed tot sunt exempla mihi faventia, ut si ea promerem, in re minime dubia testibus me uti minime necessariis aliquis objiceret. Verum cum metro usus fuerim in

hymno praefixo, quod non omnibus fortasse placebit, quia ab usitato hymno discrepat, antiquum edere constitui, quantum potui, emendatum.

(a) Versus, numeris notati, sunt ii, qui pro aliis expunctis substituantur, ceteri ex hymno antiquo, qui corrigitur, sunt decerpti. Contigit autem aliquando, ut cum unus tantum versus correctione indigeret, duo, vel plures novi debue-

11. Illa fallaces, tenerasque voces
 12. Respuens nullis precibus movetur,
 13. Spumeis ponti velut alta rupes
 Fluctibus obstat.
 Sit decus Patri, genitaeque Proli,
 Et tibi compar utriusque virtus
 Spiritus semper, Deus unus, omni
 Temporis aevo.

- Ad mat.* = Infremit Praetor, rabieque frendet,
 14. Carceres, virgas minitans, et ignes,
 15. Nec minus fortis furiis resistit
 16. Virgo tyranni
 17. Membra dum flagris laniantur uncis,
 18. Verberum plagas numerans cruentas
 19. Gaudet, et Christi celebrat sonora
 20. Voce triumphos.

rint induci. Haec emendandi ratio,
 et distinctio in aliis hymnis deinceps
 corrigendis erit adhibenda;
 quod semel animadvertisse suffi-
 ciat. Demum versus, quos delen-
 dos censui, suo praefixo ordine
 sunt sequentes,

1. Testa festina egreditur paterna.
 2. Praevia sed luce aperit rubeta
 3. Caelicus ordo.
 4. Intrat et passu Emeritam veloci.
 5. Arguens caecas venerare gentes
 6. Numina vana.
 7. Dulcibus verbis, studiisque
 tentat
 8. Praetor emollire animum Puel-
 lae,
 9. Offerat saltem pia thura Divis
 10. Caesari placens.
 11. Illa fallaces renuit loquelas.

12. Nulla promissa alliciunt, ini-
 quis
 13. Pernegat sensus, velut alta
 rupes.
 14. Verbera intentat, moveant
 Puellam.
 15. Cuncta frustra: fortior et resistit
 16. Ipsa Tyranno.
 17. Ungulae carnes laniant cruentae.
 18. Virgo sed plagas numerans hiul-
 cas
 19. Gaudet, et Christi celebrat
 triumphos
 20. Voce sonora.
 21. Nominis magni alma tui tro-
 phaea
 22. Maxime Christe.
 23. Inquit: at Praetor furiis pre-
 hensus
 24. Balneat fervente oleo mamillas

Praestat inscriptos apices notare

Purpura tinctos, quibus exarantur

21. Nobiles palmae Crucis, et trophaea

22. Splendida Christi.

23. Haec ait: major tumet ira corde

24. Judicis; fervens oleum mamillis

25. Jussit infundi, tenerumque corpus

26. Calce peruri.

27. At nihil plumbum liquidum, nihilque

28. Calcis ardores nocuere, magnum

29. Temperant aestum, placidumque miscent

30. Numina frigus.

Ad lau. 31. Tunc faces atro volitante fumo

32. Ad latus flagrant geminum ligatae

33. Virginis, flammis vorat illa pleno

34. Oris hiatu.

25. Calce tum rivis fervidis aquarum

26. Corpus adurit.

27. Attamen calce, ex liquidove
plumbo.

28. Nulla nec parva Eulaliam fa-
villa

29. Laedit, experta omnia tempe-
rata

30. Virgo decora.

31. Lampades postremo Virgini li-
gatae

32. Applicat, quae ignem caput
occupantem

33. Transfert in pectus, hiantemque ore

34. Hausit aperto.

35. Donat haec pura Attalicos ami-
ctus

36. Artubus almis.

37. Virgo, quae es firma Emeritae
columna,

38. Astures fortes faveas benigna.

39. Audias, quod nos ferimus li-
benter

40. Supplices votum, recipe: et se-
cunda

41. Tempora indulge, ut tibi perso-
nemus

42. Carmina sancta

In his versibus facile quivis per se
deprehendet elisiones ex quibus
difficilis, et ingratus cantus red-
ditur, ut liquet ex *Dissertatione
praevia num. 203.* Praeterea cum
in sapphico carmine caesura post
secundum pedem elegantiam, et
jucunditatem afferat, duriusculi
evadunt plures ex his versibus, in
quibus ea caesura desideratur, ut
legenti manifestum fiet. Ad lati-
nitatem vero, et ad metrum quod

- Spiritus formam recipit columbae,
 Quae volans caelum penetrat coruscum,
 Contremittit lictor fugiens, relicto
 Corpore solo.
 Membra tam saepe lacerata nuda
 Contegit caelum nive decidente,
 35. Ne sacrum corpus temerent profanae.
 36. Lumina gentis.
 37. Virgo, quae caeli regione gaudes,
 38. Austurum votis faveas benigna,
 Qui tibi semper referant Patronae
 Omnia laeta.
 39. Audias, quae nos humiles precamur
 40. Supplici cultu, tribuasque vires,
 41. Ut tuas laeti resonemus almo
 42. Carmine laudes.

attinet, 4. versus peccat, quia in *veloci* primam syllabam brevem facit; 5., quia utitur active verbo *veneror*; 10., quia in *Caesari* ultimam syllabam brevem, in *placens* primam longam efficit; 24., quia verbum *balneat* barbarum adhibet; 25., quia in *fervidis* primam syllabam brevem facit; 31., quia una syllaba longior est, cum tertius pes, qui dactylus esse debet, constet ex quatuor syllabis, tribus primis longis, et ultima brevi, scilicet, *tremo Virgi*; 33., in *transfert* ultima syllaba tamquam brevi utitur, in *pectus* ultimam producit, in *hiante* secundam bre-

viat, tertiam producit, conjunctionem *que* aut non elidit sequente vocali, aut si elidit, brevior est una syllaba; 38., utitur verbo *faveas* cum accusandi casu, nisi legas, *foveas*. Addo sententiam 2. versus primae strophae ad *vesperas*, *Mille quae sertis redimita frontem* non omnibus fortasse esse placitum, cum extra rem videatur caput Virginis tot sertis onerare. Sed cum latini sermonis, carminis, et cantus ratio rite in eo versu procedat, cum mutatum nolui. Simplicius tamen, ac verius diceretur, *Quae sacro frontem redimita serto*.

Die 11. Decembris . In festo S. Damasi (a) .

Ad vesp. = Inter choros caelestium

Dicatur almo carmine ,

Qui mente rexit provida

Ovile Christi Damasus .

E Sede Petri fulminans

Disjecit errores procul ,

Compressit et prudentia

Motus frementis haeresis .

Sublime magni Praesulis

Doctrina pectus imbuit ,

Petita limpidissimo

E fonte sacrae paginae .

Extruxit hic Ecclesias

Ornans decore plurimo ,

Ut Martyrum splenderent

Cultu sepulchra debito .

Praescripta legum condidit ,

Et sanctiones utiles ,

Ut emereret sanctitas

In Christianis coetibus .

Praeibat exemplo suo

H h

(a) Romanum Pontificem Damasum, quem jure suum vocare possunt Hispani non solum cum breviario, sed etiam contra Criticos, postquam eum Hispaniae vindicavit eruditissimus Franciscus Perez Bayer, non Romanum, sed Hispanum fuisse probans, plaudentibus multis quoque Italis, Pontificem, inquam, de universa Ecclesia Catholica optime meritum quid est causae, cur peculiari quo-

dam obsequio Hispani non venerationem? Eos ut excitem, immo ut praeclari Pontificis honori ecclesiastico pro virili parte consulam, praemisso hymno eum laudandum suscepi. Rationes, quibus evincitur, S. Damasum natione Hispanum fuisse, nihil attinet hoc loco obtrudere, cum eas nitide, et nervose laudatus Bayerius in celeberrima sua Dissertatione exposuerit, iterumque cl. Xaverius Llampillas

Virtute praestans fulgida,
 Quos instruebāt regulis,
 Hos excitabat moribus.
 Ex arce summa, Pontifex,
 Tuos Iberos adjuva,
 Ut assequantur gloriae
 Desiderata praemia.
 Jesu tibi sit gloria,
 Qui natus es de Virgine,
 Cum Patre, cumque Spiritu
 In sempiterna secula.

Die 18. Decembris. In festo Expectationis B. Mariae Virginis (a).

Ad vesp.= Propinquat hora, Virgine
 Natum Deum videbimus,
 Ibera tellus gaudeat,
 Magnis resultans vocibus.
 Festum Mariae cultui
 Hoc Ildefonsus dedicat,
 Hispanus ultro suscipit,
 Pluresque mox Ecclesiae.

in sua locupletissima Hispanorum apologia in medium protulerit. In hymno produxi primum A in *Damasus* necessitate metri.

(a) Originem in Hispania a S. Ildefonso habuit festum Expectationis, et inde ad multas Ecclesias extensum est, de quo videri potest Tamayus in Martyrologio ad hanc diem, et Mabillon. in *Actis SS. Benedict.* t. 2. ann. 667., Raynaud. in *O Parascevastico*. Idcirco ratio institutionis hujus festi postulat, ut

Hispani in ejus officio aliquem hymnum concinant, quo Majorum pietatem, et cultum singularem erga SS. Virginem in memoriam revocent. Asseritur in hymno, S. Ildefonsum ordinasse hoc festum, quia ita tradunt auctores antiquissimi, vel quod S. Ildefonsus jam Praesul Toletanus majorem sollemnitatem instituto antea festo adjecerit, vel quod officium ecclesiasticum ejus diei ordinaverit, vel denique quod auctor fuerit Patribus

Precemur ergo supplices ,
 Redemptor ut nos visitet ,
 Rorate caeli desuper ,
 E nubibus Justus pluat .
 O lumen aeternum Patris ,
 O dux Adonai , maxime
 Defensor , o Jesseia
 Virente radix germine .
 O clavis , et Davidicae
 Sublime sceptrum regiae ,
 O sol sub ortu , gentium
 O rector , o Emmanuel
 Veni , tuae ne differas
 Salutis indulgentiam ,
 Antiqua mundi crimina
 Novo resolve foedere .

H h 2

Concilii X. Toletani instituendi hoc festum sub titulo Annunciationis , quod olim in quibusdam Hispaniae Ecclesiis die 25. Martii celebrabatur . Concilium vero praedictum voluit deinceps celebrari die 18. Decembris . S. Ildefonsus erat eo tempore Abbas Agalliensis , et Concilio VIII. Toletano inter alios Abbates subscriptus legitur . Olim diversa nomina hoc festum sortitum est ; dicebatur enim *Conceptio Christi* , *Annunciatio Christi* , *Annunciatio Dominica* , *Initium Redemptionis* , *Annunciatio Christi in Virgine* , *Annunciatio B. Mariae* , *Denunciatio B. Mariae* , *Passio Christi* . In Isidoriano codice Blanchinii plusquam millenario ita annotatur , *De Annuntiatione B. Mariae* , in qua *Verbum caro factum*

est . Benedictus Pontifex XIV. lib. de festis B. M. Virginis asserit , Hispanos , cum Ordinem Romanum recepissent , ex eoque festum Annunciationis die 25. Martii celebrarent , loco hujus solemnitatis translatae subrogasse festum Expectationis partus . Exinde vocabulum Expectationis tamquam hujus diei proprium habitum fuit ; et quod ajunt Hispani *Nuestra Señora de la O* , ut explicat Petrus de Ribadeneira ad hanc diem , originem duxit ex antiphonis littera O. praemissa insignitis , quae hac die inchoantur , et magnis vocibus decantantur . Id accidere non potuit nisi post officii Romani ordinem in Hispaniis susceptum . Nam in officio ecclesiastico Mozarabico nullum vestigium appa-

Virtus, honor, laus, gloria
Deo Patri cum Filio,
Sancto simul Paraclito
In seculorum secula.

*Die 30. Decembris. In festo Translationis S. Jacobi Apostoli
Hispaniarum Patroni. Hymnus antiquus ad commodiorem
modulationem redactus (a).*

- Ad vesp.* 1. **V**index Iberi nominis,
2. **J**acobe, terror hostium,
Tonitruum quem filium
Dei vocavit Filius.
3. **H**uc lucidis a sedibus
Converte dexter lumina,
Audique laeti debitas
Grates tibi quas solvimus.
Grates refert Hispania,
Felix tuo quae nomine
Te gloriatur jugiter
Dignata sacris ossibus.
4. **T**u caeca nox, et impia
Nos cum teneret vanitas,
Lucem salutis primitus
Oris Iberis impetras.
Tu bella cum nos cingerent,

ret hujusmodi antiphonarum. Festum Expectationis partus B. M. Virginis, ejusque officium Gregorius XIII. anno 1573. approbavit. Ex indulto Clementis X. extensum est ad Belgium, anno 1695. ad totum dominium Venetum propagatum est, et ex decreto Benedicti XIII. ad statum Pontificium.

(a) Franciscus Bencius, orato-

ria, et poetica facultate clarus, auctor est utriusque hymni ad vespertas, et laudes, qui inter reliqua ejus poemata, et hymnos legitur lib. 2. p. 107. voluminis inscripti: *Francisci Bencii S. J. Carminum Libri quatuor. Romae apud Jacobum Tornerium 1590. in 8.* Elegantissimi sunt hi duo hymni; sed cum in hoc carminum genere tanta sit ele-

5. Es visus inter agmina
6. Mucrone late fulminans
7. Equoque Mauros sternere .
Freti tuo nos pignore
Largum tuo te munere
Rogamus , omnes ut tuae
Spe protegas praesentiae .
Jesu tibi sit gloria
Qui natus es de Virgine
8. Cum Patre , cumque Spiritu
In sempiterna secula .

gantia adhibenda , quanta cum modulis musicis cohaereat , propterea ut cantui consulerem , aliquos versus subrogavi pro his , qui omisi sunt .

1. Defensor alme Hispaniae
2. Jacobe , vindex hostium .
3. Huc caeli ab altis sedibus .
4. Tu caeca nox atque impia .
5. Es visus ipso in praelio
6. Equoque et ense acerrimus
7. Mauros furentes sternere .
8. Cum Patre , et almo Spiritu
9. Nobis ades , dum dicimus
10. Laudes Patreno Hispaniae .
11. Quod testis usque interfuit
12. Quando in paternis aedibus .
13. Est excitata ab inferis .
14. Thaboris alto in vertice
15. Seu monte olivis consito .

Hi omnes versus , licet optimi , propter vocalium concursum , qui cantui incommodat , expuncti sunt . Festum Translationis S. Jacobi antiquissimum est in Hispania , ut ex vetustissimis breviariis praesertim Compostellanis , et Toletanis apparet . In Toletano Silicei

pag. 271. sunt sequentes hymni .

Ad Vesperas .

*Adest dies laetiae ,
Beatus in quo Jacobus
Terris datur Hispaniae
Dux , et Patronus inclytus etc.*

Ad Matutinum .

*Gaude felix Hispania .
Laetis exultans mentibus
Tui Ducis solemnia
Laetis cantando laudibus etc.*

Qui hymni , ex antiquioribus breviariis desumpti , legi possunt integri in martyrologio Hispano Salazarii ad diem 30. Decembris . Idem Salazarius alios ejusdem Translationis historicos hymnos excipit ex breviario antiquo Ms. monasterii S. Cucuphatis , quod vocant *de Valles* in Catalonia , ad diem 22. Februarii . Verum fabulosae narrationes , anilesque historiae in eis hymnis exponuntur , in quibus inducitur Rex Gallaeciae excipiens corpus B. Apostoli navi delatum , cum tota Hispania Romano Imperio esset subjecta , repetiturque origo consuetudinis , quam habent Pere-

Ad laudes. Jesu salus mortalium,

9. Ades; Patrono dicimus

10. Hispaniarum carmina,

Tuam canentes gloriam.

Laudandus hic est unice,

Quod primus in certamine

Apostolis ex omnibus

Pro te profudit sanguinem.

Tui beatus plurimis

Notis amoris maximi,

11. Quod usque testis adfuit

Reconditis mysteriis.

Seu vi potentis dexteræ

Surgit Jairi filia,

12. Cum Patris est in aedibus

13. Ad lucis auram reddita.

Seu vultus, ut sol, splendidus,

grini Compostellani, gestandi conchilia ex facto, quod ultima strophæ hymni ad vespertas commemorat.

Cunctis mare cernentibus,

Natus Regis submergitur;

Sed a profundis ducitur

Totus plenus conchilibus.

Insigni erat ingenio, multaque eruditione præditus Joannes Tamayo Salazar, sed turpiter hallucinatus est, nequid gravius dicam, dum sine judicio, ac delectu omnia documenta vetusta, aut quæ vetusta viderentur, ultro excipiebat, cumque pleraque exhibere oportuisset, malebat acumen, omnesque nervos intendere, ut difficultates pullulantes, si fieri posset, evelleret, et cum veritate hi-

storica conciliaret. Quod si hic, alique ejusdem ætatis Hispani, quantam diligentiam, et ingenium in eruendis, illustrandisque monumentis antiquis, tantam prudentiam, et judicium adhibuissent, nihil deesset Hispaniæ, cur aliis nationibus in hoc eruditionis genere invideret, neque *Chronicon Dextri*, alique commentitii codices tantas tragoedias excitassent. Aethiopem lavasse hominibus nostris visus est Aymerichius, dum P. Hieronymum Roman de la Higuera a manifesta impostoris nota defendere conatus est *oper. cit.* Dominicus Vallarsius Veronensis in not. ad cap. 132. lib. S. Hieronymi de *Viris illustr. edit. Veron. 1735.*

Die 22. Januarii Et vestis, ut nix, candida

14. Thaboris alto vertice

Ad vesp. Signum tuae dant gloriae.

15. Seu cum Parenti supplicas,

Angoris est index tui

Sudor tuo de corpore

Ceu gutta manans sanguinis.

Die 21. Januarii. In festo SS. Fructuosi Episcopi, Augurii, et Eulogii Diaconorum Martyrum (a).

Ad vesp. Deus supernam gratiam

Nostris refundat cordibus,

Laudemus ut solemniter

Trium coronas Martyrum.

Dux Fructuosus impiger

Praesul Levitas excitat,

Ament ut una consequi

Fuso cruore lauream.

aequius iudicat de Chronico Dextri: *Hujusmodi historiae antiquum exemplar nactus ego sum in Ambrosiana Mediolanensi Bibliotheca, sed de operis germanitate non iudico. Ego vero neque de codicis antiquitate facile iudicarem. Sed ut ad rem redeam, uti in aliis partibus officii ecclesiastici, ita in hymnis concinnandis in primis elaborandum est, nequid asseratur, quod fabulam sapiat, aut a veritate historica abhorreat.*

(a) Cavendum maxime est, ne antiqui illi Martyres, ac Sancti Confessores, qui magno in honore olim sunt habiti, veterem cultum amittant, et quodammodo

aliis recentioribus cedant. Acta trium horum Martyrum non solum in Ecclesiis Hispaniae, sed in exteris quoque legebantur; et in eorum laudem extat Sermo S. Augustini, qui est 101. de *Diversis*. Prudentius eosdem laudavit facundo hymno quinto *Peristephanon*: *Felix Tarraco Fructuose vestris*, metri genere, quale in breviario Romano non usurpatur; ejus tamen sensa ut plurimum expressi. Iterum hoc loco Prudentius relabitur in eam opinionem, quam nostra tempestate male sonare dixi §. XXIII, *Dissertationis num. 130. in nota.*

Olim tempus erit ruente mundo,

Post carceris molestias ,
 Quas pertulerunt fortiter ,
 Tyrannus invictos viros
 Decernit igni tradere .
 Ecclesiae jejunium
 Negant rogati frangere ,
 Et mortis ad victoriam
 Armantur abstinentia .

Se sponte poenis apparant ,
 Et irretorto lumine
 Tuentur ardentem rogam ,
 Ex quo petent caelestia .

Ignis pepercit artubus ,
 Et sola rupit vincula ,
 Ut expedirent brachia ,
 Crucisque more tollerent .

Sed ne periret gloria ,
 Mentēs solutae corporum
 A mole versus aethera
 Claro feruntur lumine .

Ut te canamus jugiter ,
 Fac nos , suprema Trinitas ,
 Vitare flammās vindices ,
 Cum mortis hora venerit .

*Quum te Tarraco Fructuosus acri
 Solvet supplicio , tegens ab igni ,
 Fors dignabitur et meis medelam
 Tormentis dare, prosperante Christo,
 Dulces Hendecasyllabos revolvens .*
 Rhabanus Maurus in Martyrologio
 perperam hunc S. Fructuosum au-
 ctorem Regulae Monachorum di-
 cit . Festum horum Mar'yrum in
 fere omnibus antiquis Hispaniae
 breviariis celebratur . Mozarabes

recitant hymnum Prudentii . Eo-
 rum Reliquiae partim apud Ligu-
 res non procul a Portu Delphini,
 partim in diversis Hispaniae lo-
 cis publicae venerationi expositae
 sunt . De poculo , quod S. Fru-
 ctuoso ad martyrium properanti a
 Christianis propinatum est , quae-
 stionem excitat , et explicat Sala-
 zarius in Martyrologio .

Die 22. Januarii . In festo S. Vincentii Martyris (a) :

Ad vesp. = Partas horrifico supplicii modo
 Palmas , atque decus Martyris inclyti
 Festivo resonent carmine pectora ,
 Exultantia gaudio .
 Cesserunt furiae , cessit atrocitas
 Illaudata feri Judicis , ignium ,
 Vincenti , rabies fugit , abest procul
 Caedis triste periculum .
 Truduntur rapidis secula seculis ,
 Et cursu revolant irrevocabili ,
 Stat , semperque sacris stabit honoribus
 Laus immobilior tua .
 Te , lucente polo donec eant dies ,
 Laudabunt homines , plausibus aethere
 Responsabit ovans coetus , et aurea
 Nunquam plectra silentia . I i

(a) Invicti Martyris Vincentii anniversarium diem cur sine hymnis propriis abire permetterem ? At ejus festum , inquires , solum ritum semiduplicis habet . Isthuc ibam . Cum plurimi Sancti in officiis Hispanicis majorem solemnitatem obtineant , qui nec indigentes sunt , neque celebritate nominis cum nostro Vincentio comparandi , quid causae est , quamobrem is non alio cultu donetur , nisi quem universa Ecclesia concessit ? Saltem Exteros nonnullos imitemur : in breviariis Constantiensi , Nivernensi , et Parisiensi hymnus S. Vincentii antiquus erat , quem correxit Guyetus : *Quantus ardor in Levita - Quanta vis Vincentii* ? In officio proprio Canonorum Regularium S. Augustini Congregationis

Gallicanae tres de eodem Sancto Martyre habentur hymni recenti stylo exarati . Florezius tom. 8. pag. 185. S. Vincentium officio proprio majoris dignitatis in Hispania celebrandum esse persuadere nititur . Magnopere laudanda est egregia opera , et industria celeberrimi Bayerii nuper ad praefecturam Bibliothecae Regiae Hispanae summo omnium plausu eruditionis , et singularis doctrinae ergo evecti , quod SS. Damasum , et Laurentium Hispanis acerrime vindicaverit . Sed interea S. Vincentium , fortitudine , et exantlatis suppliciis nulli secundum , de quo nulla unquam fuit controversia , his venerationis signis prosequi oportet , quibus praestantissimum quemque . Ceterum tametsi ad majorem ritum

Summa laude Pater, Natus et unicus,
 Dicatur pariter Nexus amabilis,
 Indivisa manens Numine Trinitas
 Nunc, olim, sine termino.

Ad matut. Delassata senis lingua Valerii
 Quae proferre nequit, dogmata nuncians
 Certo Martyrio non timido pede
 It Vincentius obviam.
 Sectus sanguineo verberere traditur
 Mactandus fidibus discruciantibus;
 Intensis variat carnificis furor
 Instrumenta doloribus.
 Prunis suppositis, crateque ferrea
 Vim perferre diu cogitur igneam,
 Quam solum valeat sancta repellere
 Ardens pectore charitas.

S. Vincentius non eveheretur, tamen novum non esset, si hymnos proprios haberet, quos sub eodem ritu semiduplicis in breviario Romano habet S. Hermenegildus. Hymno metrico rhythmico S. Vincentium Martyrem celebravit Robertus Hanyvel in sua Hymnodia: hoc honore eundem Sanctum prosequuntur Monachi Cluniacenses, qui hymnum recitant a Santolio Victorino compositum. Dubitaveram, an hunc Santolii hymnum huc transferrem, meumque praetermitterem; sed satius visum deinde fuit, ut illo indicato, in eadem ego palaestra laborarem, quod ratio operis, et meum erga Martyrem accensum studium exigebat. Celeberrimum fuit olim nomen S. Vincentii Martyris, in cuius laudem S. Augustinus plures habet

sententias. *Quae hodie*, inquit sermone 276., *regio, quaeve Provincia ulla, quousque Romanum, vel Christianum nomen extenditur, natalem non gaudet celebrare Vincentii?* Prudentius quoque hymno satis longo, et pulcherrimo Acta S. Vincentii cecinit; hunc hymnum recitant Mozarabes, additis octo strophis in principio, quarum primus versus est, *Adest miranda passio*. Joseph Blanchinius in notis ad suum codicem Veronensem Ordinis Isidoriani existimat, totum hymnum esse Prudentii, licet octo primae strophae in operibus illius non legantur. Nae Blanchinius hoc suo iudicio ostendit, se aut in Prudentio, aut in poesi parum esse versatum, qui versus ferre nulla metri lege decurrentes ausit affingere Prudentio. Quippe

Uncis viva caro scinditur ungulis,
 Candentes renovant vulnera laminae,
 Dejectum piceis in specubus premunt
 Testae corpus aculeis.
 Vis audire novum supplicii genus?
 Sic fessum thalamo purpureo locant
 Inter delicias,sertaque florea,
 Nec constantia frangitur.

Ad laud. = **H**eros suppliciis victor in omnibus,
 Elusis fatui Judicis artibus,
 Lecti blanditias deserit avolans
 Trans fulgentia sidera.
 Caelum prodigiis, corpus ut integrum
 Projectum mediis perstet agris, favet,
 Custos corvus adest, nec volucres, neque
 Accedunt avidae ferae.
 Judex aequoreis fluctibus imperat
 Mergi, Reliquiis ne pateat locus;
 Incassum, placide nam refluentibus
 Stans undis super enatat.
 Adsis o famulis rite precantibus,
 Vincenti, radium luminis impetra,
 Ne cedat pietas fracta periculis,
 Succumbatque laboribus.
 Id nostro maneat corde reconditum,
 Quod tormenta brevi praetereuntia
 Aeternae pariunt praemia gloriae,
 Permansuraque gaudia.

I i 2

Prudentius praeter quasdam voces
 ex accentu graeco, aut ex tunc vi-
 genti consuetudine aliter pronun-
 ciatas, prosodiae regulas religio-
 se servavit, ac nihil est absurdius,

quam eum auctorem credere octo
 stropharum continenter fluentium,
 in quibus paucos reperias versus ad
 carminis rationem exactos. De Re-
 liquiis Martyris consule Bolland..

Die 23. Januarii. In festo S. Ildefonsi Archiepiscopi Toletani Confessoris (a).

Ad vesp.= Inter virgineos caelicolum choros
 Nimbo purpureo vecta per aera
 Templum maxima Virgo
 Majestate replet sua.
 Gens devota sacris ingrediens locum,
 Ut fulgere vident insolitum jubar,
 Mirantur stupefacti,
 Et retro referunt pedem.
 Adscitus propius non trepido gradu
 Ildefonsus adit; munere Virginis,
 Aspectuque beatus
 Miscetur Superum choris.
 Defensoris honos ut vigeat diu,
 Complectens humeros ipsa Dei Parens
 Circumducit amictum,
 Quo Praesul celebret sacra.
 O felix pietas! o decus inclytum!
 Quod fasti memores laudibus evehant,
 Quod non obruat ullis
 Aetas invida seculis.

(a) In breviario Cardinalis Quignones insertum erat officium S. Ildefonsi, quod in breviario jussu S. Pii V. correcto loco motum est: id cur ita contigerit, divinare non ausim. Equidem vidi breviarium Romanum de Camera nuncupatum, quod fuerat ex libris Ill^{mi} Coccini S. Rotae Auditoris, Venetiis impressum 1550., in quo officium S. Ildefonsi ad hanc diem reperitur cum tribus lectionibus propriis de-

sumptis ex breviario Quignoniano. In Breviario Toletano anni 1505., itemque in altero posteriori Silicei anni 1551. in festo S. Ildefonsi canebatur rhythmus, cujus primam stropham exhibeo, *Celsi Confessoris - Festum venerandum - Nobis ut est moris - Adest celebrandum*. Deinceps cum in omnibus Hispaniarum regnis sub ritu duplici minori officium S. Ildefonsi recitaretur, sub finem seculi 17. a Sacr.

Ovetum manibus Virgineis datam
 Vestem servat adhuc, et recolit pie;
 Quae sit pignus amoris,
 Virtutem simul excitans.

Laus aeterna Patri, laus quoque Filio,
 Par individuo gloria Flamini,
 Et divina canatur
 Virtus in tribus unica.

Ad mat. = Spes mundi fragiles, vanaque praemia
 Et patris repulit blandiloquas preces
 Ildefonsus, amor
 Divino penitus vacans.
 At non celsa caput montis in arduo
 Occultare potest vertice civitas,
 Sic nec tanta latere
 Virtus evaluit diu.

Rit. Congregatione petita fuit extensio sub ritu duplici primae classis cum octava pro omnibus Hispaniarum ecclesiis, et sub ritu duplici pro universa Ecclesia. Sacra Congregatio die 19. Januarii 1697. concessit extensionem sub ritu duplici sine octava ad omnes Hispaniarum ecclesias, et sub ritu semiduplici de praecepto ad Ecclesiam universam. Sed cum Relator causae Cardinalis Colloredo difficultates quasdam proposuisset circa verba, quibus S. Leocadia fertur S. Praesulem collaudasse, et in eam sententiam inclinasset, ut negaret, fuisse a S. Leocadia prolata haec verba, *O Ildefonse per te vivit Domina mea, quae Caeli culmina tenet*; Sacra Congregatio die 6. De-

cembris 1698. censuit, ea verba, licet in lectionibus Toletanis propter vigentem inibi traditionem legerentur, non esse inserenda lectionibus pro universa Ecclesia recitandis. Subinde anno 1723. iterum eadem petitio instaurata est, dum Promotoris fidei munere fungeretur Benedictus XIV., qui haec omnia fuse narrat in opere de *Beatificatione*, et *Canon. SS. lib. 4. part. 2. cap. 10. num. 25. et seqq.* Is cum difficultates ab Eñño Colloredo excitatas renovasset, ac promovisset, Sacra Congregatio die 25. Maji 1726. lectiones S. Ildefonsi, in quibus illa verba S. Leocadiae tribuuntur, per Cardinalem Belluga porrectas, recitari posse concessit in omnibus regnis Catholico

Quis cantu referat, quantus in haeresim
 Armata minitans prodierit manu,
 Ut lugubre gementem
 Deturbarit ad inferos?
 Non oblita boni moris Iberia,
 Exemplique tenax Virginis omnia
 Ornamenta Mariae
 Totis viribus asserit.

Ad laud.= Te quondam pietas, teque fides duce
 In nostris residens floruit urbibus,
 Te pellente, refugit
 Ildefonse procul scelus.
 Tu par caelitibus colloquio frui
 Divino meritis, vita foret licet
 Tunc mortalis, in ipsa
 Terra visus es Angelus.
 Nunc alte quoniam siderea domo
 Exceptus liquido nectare pascaris,
 Audi nostra, bonosque
 Perduc vota sub exitus.

Regi subjectis sub ritu duplici 2.
 classis cum octava, in reliquis re-
 spondit, *Dilata*. Quamquam vero
 in praecedenti hymno de apparitio-
 ne S. Leocadiae nihil fuerit nomi-
 natim dictum, actum tamen de ea
 est in hymno S. Leocadiae *ad diem*
9. Decembris; in quo laus a S. Leo-
 cadia S. Ildefonso data pro B. M.
 Virginitate propugnata exprimitur,
 quae narratio extra controversiam
 est, ut assentitur ipse Card. Col-
 loredus in Voto Sac. Rit. Congre-
 gationi exhibito, quidquid sit de
 certis definitisque verbis, quibus
 usa fuisse dicatur S. Leocadia.

Commemoratur tamen in hoc hy-
 mno altera apparitio, qua S. Prae-
 sulem B. Virgo Maria alloqui di-
 gnata est, eique vestem sacram
 dono dare. Haec apparitio neque
 in dubium quidem revocata est, dum
 in Sac. Rit. Congregatione expen-
 sae, approbataeque sunt lectiones,
 ac de ea meminit Martyrologium
 Romanum ad hanc diem. Tantum
 virum, tamque egregium Deipa-
 rae defensorem, innumeris aliorum
 laudibus ornatum, nolui sine hymno
 praeterire; cujus festum ut in uni-
 versa Ecclesia ageretur, vehemen-
 ter optarem, etiamsi verba S. Leo-

Fac, regnis vigeat sparsa patentibus
 Inconcussa fides, almaque charitas,
 Hispanoque nocentes
 Cedant orbe cupidines.

Die 28. Januarii. In festo S. Juliani Episcopi, et Confessoris (a).

Ad vespas. **C**hriste, certa spes salutis,
 Et Redemptor omnium,
 Luce nos reple benignus,
 Ut precantes fervide
 Sacra festa Juliani
 Personemus carmine,
 Luminis dias ad oras
 Cum puer comparuit,
 Fulgor ore qui micabat
 Visus est ab omnibus,
 Quantus esset mox futurus,
 Evidenter indicans.
 Crevit inde causa major
 Congruentis ominis,
 Fonte dum sacro lavatur,
 Angelus fert Praesulis
 Signa non obscura, nomen
 Juliani nuncians.

cadiae, si opus esset, lectionibus expungerentur. Dolendam vero est, quod Sac. Rituum Congregatio in Decreto edito 25. Maji 1725. officium, et titulum Doctoris non concesserit, prout fuerat expetitur. Vide Bened. XIV. *loc. cit. cap. 12. n. 1.*, et seqq.

(a) Breviarium Antonii Nebrissensis opera correctum, et excusum anno 1515. hymnos sapphicos

exhibet ad vespas, ad matutinum, et ad laudes officii S. Juliani, castigationi tamen obnoxios, ut ex primo versu colligi potest, *Vocibus claris pie jubilemus*. Plures alios hymnos in eodem festo ad omnes, et singulas horas profert Salazarius in *Martyrologio Hispano ad hanc diem* ex Mss. codicibus P. Hieronymi Roman dela Higuera, quas sordes satius est non attinge-

Splendido quid non favore
 Speret altrix civitas?
 Spem tamen vicere mores
 Consequentes aurei,
 Vita plena sanctitatis
 Inter acta litteras.
 Sit decus Patri, simulque
 Filio, par gloria
 Pneumati sancto, Deique
 Simplicem substantiam
 Subditus collaudet orbis
 Seculorum seculis.

Ad matut. = **A**d sacras Episcopales
 Julianus infulas
 Cogitur subire nolens
 Omnibus volentibus,
 Luce fulget inde mira,
 Fax velut clarissima.
 Currit ad virtutis altum
 Culmen arcta semita,
 Pectus ardet intus alma
 Charitate Numinis,
 Emicat propinquus ignis
 Charitate proximi.
 Quos fames, vel quos egestas
 Rebus urget asperis,
 Carceris quos vexat horror,
 Quos premit sors invida,
 Hos fovens, et hos, et illos
 Omnibus satisfacit.

Pau-

re. Quamquam non probo Bollandianorum de Salazario censuram ad diem 28. April. in festo S. Prudentii: Convictus est apud nos Tamayus

multiplici experimento pro sinceris antiquorum scriptorum ecgraphis venditare vitas arbitrio suo interpolatas... nisi quis suspicari malit,

Pauperum Pater vocatus
 Redditus Ecclesiae
 Erogabat affluenter
 In necessitatibus,
 Ut sibi deesset ante
 Cuilibet quam subdito.

Ad laudes. Eminens accepta caelo
 Juliani charitas
 Comprobatur impetratis
 Saepius miraculis,
 Queis Deus plebem redemit
 Ad preces Antistitis.
 Affuit vis magna frugum
 Missa caeli munere,
 Cum lues saeviret atrox
 Protinus disparuit;
 Quod genus non ille morbi
 Dispulit divinitus?
 Nec minus receptus astris,
 Annuens rogantibus
 Mille damna, mille poenas,
 Mille mortes sustulit,
 Concha plaudit, et sepulchri
 Gaudet urna nobili.
 Juliane, magna nostrae
 Nationis gloria,
 Adjuva tuos Iberos
 Faustitate plurima,
 Floreant, Deumque laudent
 Corde, voce, sensibus.

K k

ipsum Tamayum esse auctorem istorum carminum; quae junior compegit, nihilo tunc poeta melior, quam postea historicus accuratus, et fidelis.

Die 5. Februarii, In festo S. Philippi a Jesu Martyris, Patroni Mexici. Hymnus antiquus ad cantus regulas revocatus (a).

Ad vespas. Salve triumphalis pugil,
 1. Orbis novi lux maxima,
 Qui morte fecisti tua
 Beatiorem patriam.
 Athleta princeps Mexici
 Trophaea celsa Martyrum,
 Dignamque caelo lauream
 Tu primus infers patriae.
 Quidquid juvenus fervida
 Peccaverat licentia,
 Libenter in mortem ruens
 2. Cruore victor expias.

(a) Caesenae anno 1780. tertio editum fuit Didaci Josephi Abad carmen de Deo hoc titulo, *Didaci Josephi Abadii Mexicani de Deo, Deoque Homine Heroica*. Praefixum est specimen vitae auctoris, qui non longe ante decesserat Bononiae. In hac vita legi, eum perfecisse duplicem hymnum inclyto Martyri, ac Patrono Mexicano D. Philippo a Jesu e S. Francisci Familia, qui apud Iapones pro Christi fide effuso sanguine felicissima adhuc matre superstite in Beatorum numerum relatus est, in ejus, ut ajunt, Officio nuperrime a S. Sede approbato insertum, aeternumque in ecclesiastica historia Abadii monumentum. Ejus igitur sunt hymni, quos proposui, aequae pii, et venusti, ac nobile carmen de Deo, Deoque Homine. Synaloeopham in

hymno ad vespas ter admisit in his versibus, quos sustuli.

1. Decus novi orbis maximum.
2. Sancta expiasti victima.
3. Nostra eluamus crimina.

Negant Lexicographi, et quod gravius est, negant veteres Grammatici, inveniri *Primoris* in nominativo singulari. His morigerari si velis, versum secundum strophae tertiae ad matutinum in hunc modum reformabis: *Praecedis ultro signifer*. Mollior etiam fluere primus versus strophae 4. ad vespas sic redditus, *Fac, ut tui nos aemuli*. Clausulam doxologiae, quae in laudato Vitae specimine praetermissa est, communem esse suspicatus sum. S. Martyrem Philippum a Jesu Martyrologio Romano ad hanc diem Benedictus XIV. adscripsit cum ceteris sociis Mar-

Tui fac ut nos aemuli
 Dolore cordis intimo
 Jugique poenitentia
 3. Sordes lavemus criminum.
 Virtus, honor, laus, gloria
 Deo Patri cum Filio,
 Sancto simul Paraclito
 In sempiterna secula.

Ad matut. = Philippe Martyr inclyte
 Jesu fidelis assecla,
 Quem praetulisti nomine
 Ad usque vis mortem sequi
 Confossus hasta triplici,
 Fusoque rorans sanguine
 Distentus expirans cruce
 Jesu refers imaginem
 Sodalium tu Martyrum
 Primoris is et signifer,
 Agmenque ducens caelitem
 Prior profundis sanguinem

K k 2

tyribus Japonensibus, ut ipse testa-
 tur in litteris Apostolicis de nova
 Martyrologii Romani Editione
 §. VIII. . Die quinta Februarii ad-
 dita a nobis est Commemoratio vi-
 ginti sex Martyrum Japonensium;
 e quorum numero tres ad Societa-
 tem Jesu pertinent; sex, nimirum
 tres Sacerdotes, totidemque Laici
 ad Ordinem S. Francisci; qui vero
 supersunt reliqui, secularibus ac-
 censendi. Notatu quoque dignum
 est, quod idem Pontifex de his
 Martyribus narrat Lib. I. cap. 30.
 n. 1. de Beat., et Canon. Sanctor. .

Post institutam, inquit, *Sacrorum
 Rituum Congregationem nonnullae
 Martyrum Causae fuerunt in ea pro-
 positae, atque expeditae, quarum
 prima fuit viginti trium Martyrum
 Japonensium ex Ordine S. Francisci,
 ac trium e Societate Jesu. Breve
 Beatificationis horum Martyrum
 editum est in Actis Bollandianis
 tom. 1. Februarii p. 740. . Relatio
 Auditorum Rotae in Appendice 2.
 ad lib. 3. Benedicti XIV. affert no-
 mina horum Martyrum, ac sexto
 loco S. Philippi. Fr. Philippus de
 Jesu, alias de las Casas, Chorista,*

Audi precantum civium
 Voces , piasque lacrymas ,
 Ductorque noster sedibus
 Tu nos beatis insere .

*Die 8. Februarii . In festo S. Joannis de Matta Confessoris .
 Hymni antiqui , sublato vocalium concursu (a) .*

1. **T**u Redemptoris quoque nomen ingens
2. Obtines virae merito Joannes ,
 Dum catenarum misere gravatos
 Pondere solvis .
3. Sic jubent caeli manifesta signa ,
4. Sacra dum supplex peragis , videndum
5. Praebuit sese veniens ab alto
6. Angelus axe .
7. Pulcher aspectu , niveaque veste ,
8. Caerulo crux , et rubeo colore
 Mixta de collo fluitans honestum
 Pectus obibat .
 Rursus apparet bicolore cervus
 Nobilis nostrae labaro salutis ;
 Rursus et caelum monet obsequentem
 Condere prolem .

oriundus ex Civitate Mexici in nova Hispania , cujus pater , et mater erant Hispani .

(a) S. Joannes de Matta primus , ac praecipuus Fundator Ordinis SS. Trinitatis , et Redemp. Capt. non immerito locum hunc sibi vendicat ; cum Falcone in Provincia natus fuerit , quo tempore ea sub Hispanorum ditione tenebatur , et cultus publicus ab immemorabili tempore eidem cum S. Felice de

Valois praestitus Hispanorum eiusdem Ordinis industria , et diligentia fuerit declaratus . De quo consuli potest Bullarium Ordinis a P. Nicolao a Virgine , Theologo insigni , Pampilone ante paucos annos impressum. Benedictus XIV. de Beat. lib. 1. cap. 41. num. 12. refert , in breviario antiquo ecclesiae Meldensis hymnum proprium SS. Joannis de Matta , et Felicis de Valois reperiri , in alio etiam antiquissi-

Condit, et magni socius laboris
 Additur Felix, Triadique summae
 Ordinem sacrat, triplicique signo
 Ornat Alumnos.

Africae Regum pretio favorem
 Frangit oblato, revocans ab orci

9. Faucibus multos, patriasque laetos
 Reddit ad oras.

Te, Deus simplex, pariterque trine,

10. Vincla dissolvas animi, rogamus,
 Liberam forma tibi servitutem,
 Christe Redemptor.

Ad laud. = Jesu, Redemptor omnium,
 Magnes, amorque cordium,
 Nos a catenis liberans,
 Ac servitute tartari.

Tibi Joannes sedulam
 Ut servitutem dediceret,
 Thracum levare vinculis
 Captiva certat agmina.

Flammis amoris aestuat,
 Quas non retardant aequora,
 Ardore Christi percitus
 Plagas remotas advolat.

mo breviario pro regnis Angliae, Scotiae, et Hiberniae lectiones proprias eorumdem. Editas in quodam Folio vidi *Commemorationes ex Anglicanae Provinciae Breviario Ordinis SS. Trinitatis Redemptionis Captivorum anno 1432. impresso pro SS. Joanne, et Felice. Romae ex Typ. R.C.A. 1649.* Scire aveo, quibus typis illud breviarium anno 1432. fuerit impressum,

vel potius, quoniam nulla tunc erat Typographia, quisnam alius annus erit subrogandus. Petrus de Alva in *Militia Conceptionis* pag. 250. allegat breviarium Ordinis SS. Trinitatis *impressum anno 1545. in 4.* Marianus a S. Stanislao *Lib. 2. cap. 10. Hypomnematis Provinciae Polonae* transcribit hymnos SS. Joannis, et Felicis ex officio typis edito Salmanticae anno 1581.

Q vera Christi charitas ,
 11. Succende pectus Filiis ,
 Ut Patris exemplo sui
 Redemptiones augeant .

Nos vinculis , quae cordibus
 Inferre tentat satanas ,
 Ut claudat ad caelum viam ,
 Jesu Redemptor , exime .
 Concede , sancta Trinitas ,
 Cui consecravisti ordinem
 Suum Joannes , triplicis
 Amare voti compedes .

12. Patri , Patrisque Filio ,

13. Qui nos redemit sanguine ,
 Tibique , sancte Spiritus ,
 Sit laus in omne seculum .

*Die 3. Martii . In festo SS. Martyrum Hemeterii , et Celedonii .
 Hymnus antiquus correctus (a) .*

Ad vespas . Scripta sunt caelo duorum
 Martyrum vocabula ,
 Aureis quae Christus illic

per Michaellem Serranum de Vargas . In breviariis recentibus hujus
 Ordinis alii sunt hymni , in quibus
 nihil est , quod in metro , aut ele-
 gantia emendes ; sed ut elisiones
 fugerem , hos versus mutavi :

1. Te Redemptoris celebri Joannes

2. Nomine aeternum quoque dicet
 aetas .

3. Laudat hoc ipsum Deus , atque
 apertis

4. Firmat ostentis : operanti ad
 aras

5. Angelus sese tribuit videndum

6. Missus ab axe .

7. Membra cui vestis nivibus te-
 gebat

8. Purior ; Crux caeruleo rubro-
 que .

9. Faucibus multos , patriasque
 abactos .

10. Vincula ut solvas animi , roga-
 mus .

11. Succende alumnis pectora .

12. Patri , et Parentis unico ,

13. Qui nos redemit , Filio .

(a) Hic hymnus excerptus est
 ex hymno I. Prudentii longiori in
 libro *Peri stephanon* ; qui etsi ni-
 tidissimus sit , mutandos tamen

Annotavit litteris ,
Sanguinis notis et idem
Scripta terris tradidit .

1. Pollet hoc Ibera tellus
2. Invidenda stemmate :
Hic locus dignus tenendis
Ossibus visus Deo ,
Qui beatorum pudicus
Esset hospes corporum .
Hic calentes hausit undas
Caede tinctas duplici ;
Illitas cruore sancto
Nunc arenas incolae
Confrequentant obsecrantes
Voce , votis , munere .

existimavi hos versus , quos suo
ordine annotabo ;

1. *Pollet hoc felix per orbem*
2. *Terra Ibera stemmate .*
3. *Forte tunc atrox secundos*
4. *Ire ad aram jusserat ,*
5. *Idolis litare nigris ,*
6. *Mammonae dicabimur ?*
7. *Gravibus ambit eirclis .*
8. *Praemicando ostenderent .*
9. *Fulgor auri absconditur ,*
10. *Subvehuntur usque in astra ,*
11. *Ac stupore oppalluit .*

Praeter versus , qui ob elisionem
excluduntur , delevi versum 3. ,
quia deest sensus in adverbio tem-
poris *tunc* , quod in hymno Pru-
dentii ad versus praecedentes in
hoc hymno praetermissos relatum
recte procedit . In 5. versu fit bre-
vis secunda syllaba in *Idolis* , idem-
que accidit in *mammonae* in ver-
u 6. . Saepe Prudentius in voca-

bulis Graecolatinis , in quibus ac-
centus a quantitate discordat , cor-
ripit syllabam longam , ut in *ma-
thesis* , *poesis* , *phrenesis* , quia apud
Graecos hae voces acuuntur in an-
tepenultima . Observatum id jam
est a Joanne Baptista Ricciolio in
Prosodia Bononiensi reformata ,
part.8. de accentu cap. 5. regula 4.
Fatetur enim , ait , Gretserus , et
nos saepe advertimus , accentum in
Graecolatinis vocabulis decepisse
poetas aliquos , et ansam in quanti-
tate peccandi obtulisse . Sic quia
graece scribitur , et pronunciatur
εἰδωλον , et Ἀνίκητος , quamvis
penultima sit longa , tamen Tertul-
lianus , contra Marcionem , Idola
vana sequi , turbam sibi fingere
Divum . Atque pio suscepit Ani-
cetus ordine sortem . Ausonius quo-
que accentu graeco delusus in nomi-
nine TRIGONOS , et TETRAGO-

Nemo puras hic rogando
 Frustra conguessit preces,
 Laetus hinc tersis revertit
 Supplicator fletibus,
 Omne quod justum poposcit
 Impetratum sentiens.

Sempiterna sit beatae
 Trinitati gloria,
 Aequa Patri, Filioque,
 Par decus Paraclito:
 Unius, trinique nomen
 Laudet universitas.

Ad mat.= 3. Saeviens olim secundos
 Israelis posteros
 Ductor aulae mundialis

4. Thus cremare jusserat
5. Numinum vanas ad aras,
 Esse Christi defugas.

Hic

NOS penultimam male corripuit. Rectius diceretur, Prudentium, aliosque veteres non fuisse deceptos, aut ignorasse veram quantitatem syllabarum, sed voluisse suorum temporum consuetudini obsequi. Septimus versus in breviariis, et officiis propriis scribitur, *Gravibus ambit circlis*. Sed editiones correctae apud Bollandianos *ad hanc diem*, et aliae habent, *Circulis*, sine contractione. Neque vero ratio metri constat, si legatur *Circlis*, cum penultima brevis esse debeat. At de prima voce *Gravibus* quid erit dicendum? Nam primus pes trochaeus est in hoc carminum genere, duabus syllabis prima longa,

altera brevi constans, et vox *Gravibus* tres syllabas breves continet. Responderi potest, Prudentium pro trochaeo posuisse pedem comparem tribrachym tribus syllabis brevibus constantem. Etenim computatis duabus syllabis, altera longa, quae est duorum temporum, altera brevi unius temporis, totidem temporum est pes trochaeus, ac tribrachys. Verum id licuerit Prudentio; sed in cantu ecclesiastico versus una syllaba longior non levem creat difficultatem, et inde effectum est, ut in breviariis neglecta carminis ratione appositum fuerit, *Gravibus ambit circlis*. Juvet etiam animadvertere, quas

Hic duorum chara fratrum
 Concalescunt pectora,
 Fida quos per omne tempus
 Junxerat sodalitas:
 Stant parati, ferre quidquid
 Sors tulisset ultima.
 Seu foret praebenda cervix
 Ad bipennem publicam
 Verberum post vim crepantum,
 Post catastas igneas,
 Sive pardis offerendum
 Pectus, aut leonibus.

L I

dam esse in hoc hymno voces,
 quae ab aurea, argenteaque latini-
 tate abhorrent, nempe, *confre-*
quentant, mundialis, defugas, prae-
micando, oppalluit: quarum ali-
 quas intactas reliqui, quia ipsius
 Prudentii, aliorumque ejusdem no-
 tae scriptorum auctoritate possunt
 sustineri, alias sustuli, ut voca-
 lium concursum defugerem. In
 breviario Mozarabico primae edi-
 tionis scribitur: *Ac stupore palluit*,
 quod melius, ac latinus est, quam
Ac stupore oppalluit. In nonnullis
 etiam Prudentii editionibus legitur,
palluit. Secunda syllaba in *frustra*
 corripitur a Prudentio, quae me-
 lius tamen esset producenda. Quod
 si quis in his quoque mutationem
 aliquam desideret, exemplo per-
 motus quorundam Galliae hymno-
 graphorum, et censorum recen-
 tium, facile castigari possunt hi
 versus:

1. *Confrequentant obsecrantes*
2. *Frustra congegit preces*

3. *Ductor aulae mundialis*
 4. *Esse Christi defugas*.
- Quorum loco:
1. *Supplicum ritu frequentant*
 2. *Contulit frustra preces*
 3. *Militum Dux infidelis*
 4. *Esse Christi perfugas*.

Quae omnia intelligi debent, si hy-
 mnus ad rationem trochaici trime-
 tri puri, ac legitimi sit revocandus.
 Nam si in versu alterno, sive eu-
 ripidio primus pes spondaeus ad-
 mittatur, tunc duo illi versus,
Mammonae dicabimur, et, *Fru-*
stra congegit preces nulli mutatio-
 ni sunt obnoxii. Confer *Disserta-*
tionem praeiviam §.XXXI.num.223.
 Prudentius fere ubique servat hanc
 regulam, ut locis imparibus so-
 lum trochaicum ponat. In hymno
 autem *Cathemerinon 9. pro omni*
hora semel spondaeum quinto loco
 admisit, *Psallat altitudo Caeli, psal-*
lant omnes Angeli. Nam quod se-
 quentem versum aliqui legunt,
Quidquid est virtutis usquam, psal-

Nosne Christo procreati

6. Daemoni litabimus,
Et Dei formam gerentes
Serviemus seculo?
Absit ut caelestis ignis
Se tenebris misceat.

Haec loquentes obruuntur

- Mille poenis Martyres,
Nexibus manus utrasque
Flexus involvit rigor,
Et chalybs attrita colla

7. Cingit arctis circulis,

lant in laudem Dei, in probatis editionibus corrigitur *psallant*, et subrogatur *psallat*. Reperi etiam in eodem hymno spondaeum tertio loco: *Sol refugit, et lugubri sordidus ferrugine*. Sed potius credam correptum a Prudentio primum *U* in *Lugubri*, quam tertia sede receptum spondaeum: nam Prudentii aevo in quibusdam syllabis quantitas mutata erat, ut multis exemplis ex ejus, et aequalium, aut posteriorum poetarum carminibus posset confirmari; quamquam non deerant aliqui delicatiores, qui imitationem meliorum poetarum etiam in syllabarum quantitate affectarent. Major quidem pars hominum pronunciationem in multis nominibus variaverat, et fere ad prima Reipublicae tempora, et ad Plautinos numeros reverterat. Romani hymnorum Correctores in *Praefatione* quaedam, quae meliora fieri potuissent, a se intacta esse relicta profitentur, *Ut*, inquit, *ille versus ad primam: NOCTEM-*

QUE SORS REDUXERIT, *ver-*
ti poterat in hunc alterum ele-
gantiorum, ET ASTRA NOX RE-
DUXERIT. Et pro illo feriae V. ad
laudes, PUROSQUE NOS PRÆ-
STET SIBI, PURASQUE MEN-
TES AMBIAT, *rotundior erat,*
et suavior versus. Item, MA-
GNÆ DEUS POTENTIÆ, *cur*
non potius, et verius, SUMMÆ
DEUS POTENTIÆ? Illud etiam,
NASCENDO FORMAM SUM-
PSERIS, *nitidius erat hoc pacto,*
NASCENS FIGURAM SUMPSE-
RIS. Ut enim SORS frequentius
invenitur pro casu, fortunave; ita
NASCENDO frequentius produci-
tur, quam corripitur apud poetas:
haec, inquam, et alia sexcenta,
quamvis elegantiora, rejecimus,
abstergere conati labeculas, non
semper omnem elegantiae florem ac-
cersere. Nihilominus multi hos
Correctores arguunt, quod in hy-
mnis antiquiorum quaedam nulla
coacti necessitate immutaverint.
Ricciolius part. VII. prosod. cap. 6.

Ad laudes. Illa laus occulta non est,
 Nec senescit tempore,
 Missa quod sursum per auras
 Evolarunt munera,
 Quae viam patere caeli

8. Denotarent lumine.

Illius fidem figurans
 Nube fertur annulus,
 Hic sui dat pignus oris,
 Ut ferunt, orarium,
 Quae superno rapta flatu
 Lucis intrant intimum.

L I 2

reg. 2. laudat hymnum Prudentii, qui canitur ad laudes feriae IV., *Nox et tenebrae, et nubila*, cujus est versus: *Tu lux eoi sideris*. Prima enim, ait, in EOI communis est, esto Urbanus VIII. considerans plerumque longam esse, reposuerit, *Tu vera lux caelestium*. Ac fortasse Urbanus VIII. ipse per se hanc mutationem invexit, nam in prima editione hymnorum emendatorum anno 1629. versus legitur, ut in Prudentio: *Tu lux eoi sideris*. Ludovicum Cavallum suscepisse demonstrandum, has hymnorum correctiones patere posse novae per Pontifices correctioni retuli ex Theophilo Raynaudo *Dissertat.* §. XXVII. num. 154.; sed ex Theophilo colligi potest, illum in primis reprobasse quasdam reformationes in hymnis S. Ambrosii, Prudentii, aliorumque hujus notae, quorum auctoritas modernorum opinionibus, et regulis est praepo- nenda. De voce *Orarium* nihil at-

tinet dicere, cum ea sit antiquo Ecclesiastico usu consecrata, quamquam non ubique pro eadem re accipitur, neque satis liquet, quodnam genus, aut partem vestis sacrae candidae significet. Annotator editionis ad usum Delphini ait, *Orarium* accipi pro limbo, qui apponitur margini, et extremitati alicujus vestimenti ornatus causa, item pro peplo, aut operculo capitis, sed proprie significare sudarium, quo os abstergitur. Hoc sensu opinor a Prudentio usurpari, cum de militibus agat, quibus non apparet causa, cur vestem aliquam ecclesiasticam ad manus fuisse existimemus: hanc interpretationem praeferunt Bollandiani. Postremo loco adverto, videri Prudentium hunc hymnum effecisse, ut anniversario die SS. Martyrum ab universo populo caneretur, quod ex ultimis versibus conjicere possumus;

State nunc, hymnite matres

- Per poli liquentis axem
 9. Fulgor auri conditur,
 Ac diu visum sequacem
 Textilis candor fugit,
 10. Permeant ad usque caelum,
 Nec videntur amplius.
 Vidit hoc conventus adstans,
 Ipse vidit carnifex,
 Et manum repressit haerens,
 11. Ac stupore palluit.
 Sed tamen peregit ictum,
 Ne periret gloria.

*Pro receptis parvulis,
 Conjugum salute laeta
 Vox maritarum strepat,
 Sit dies haec festa nobis
 Sit sacratum gaudium.*
 Apud Bollandianos, et in Martyrologio Hispano Salazarii *ad hanc diem* aliter habetur primus ex his versibus, *State nunc hymnistae matres*. Mendose, ut colligitur ex editionibus correctis, et postulat carminis lex, quae tertio loco trochaicum exigit. Non ergo Prudentius matres hymnistas appellat, sed eas hortatur *hymnizare*, sive hymnum dicere in laudem SS. Martyrum. Vossius lib. 3. de *Vitiis Sermon. cap. 14. pag. 447.* contendit legendum, *Hymnistae*; quia, *sede quidem tertia*, inquit, *requirebatur trochaeus*: sed aevo Prudentii jam *Æ* vulgo sonabat, ut *E breve*. Contrarius ei est Beda de *Metris*, qui explicans regulas trochaici carminis adjungit. *In quo aliquando et tertio loco prioris versiculi spondaicum reperies,*

*ut, Factor caeli, terrae factor:
 Verbis purgat leprae morbos.* Si enim *Æ* vulgo sonabat ut *E breve*, cur Beda in *Terrae*, et *Leprae* spondaicum, et non potius trochaicum agnovit. Atqui Beda diversos poetarum in varianda syllabarum quantitate usus diligentissime notavit; et in hymno, ex quo eos versus depromit, qui est, *Hymnum dicat turba fratrum*, alii occurrunt tertio loco indubitati spondaei, quos exempli loco seligere poterat, velut: *Virginis receptus membris Gabriele nuncio - Turba ex omni discumbenti jugem laudem pertulit - Spiritum Dei perfectum Trinitatis vinculum*. Scio Prudentium saepe corripuisse *Æ* in *haeresis*, *aenigma*, *sphaera*, aliisque nominibus graecis, sed id ita factum ab eo puto, quia hujusmodi voces graecae illius aetate scribebantur, prout in quibusdam Prudentii editionibus observavi, si ne diphthongo *heresis*, *enigma*, *sphaera*, et *E* brevi proferebantur. In

Hoc bonum Salvator ipse ,
 Quo fruamur , praestitit ,
 Martyrum cum membra nostr
 Consecravit oppido :
 Sospitent quae nunc colonos ,
 Quos Iberus alluit .

Die 13. Martii . In festo S. Leandri Episcopi Hispalensis (a) .

Ad vespas . **H**ymnum Leandro debitum ,
 Dum festa currunt annua ,
 Redempta gens Iberiae
 Plaudente voce concinat .
 Grates rependat Hispalis ,
 Et dulce solvat canticum ,
 Antistitis quae maximi
 Honore gaudet inclyto .
 Quod lux beata splenduit ,
 Et occupavit undique
 Hispaniarum limites ,
 Longe fugatis nubibus .
 Quod victa claro praelio
 Tumultuosa concidit
 Prostrata multis ictibus ,
 Et fugit amens haeresis .

casibus autem finitis in *Æ* nunquam hanc licentiam sibi arrogavit Prudentius , sed ubique *Æ* in fine casuum produxit . Lectioni nostrae favet hymnus S. *Æ*miliani 12. Nov. in officio Gothico : *Hymnite mecum consonante carmine , Narrate cuncta , praedicate , et psallite .*

(a) Clarissimum Praesulem Hispalensem Leandrum , cui potissimum secundum Deum conversio-

nem ab Arianismo debet Hispania , nefas duxi sine hymno praetermittere , licet eum in nullo breviario hoc laudis genere decoratum repererim . Ejus officium cum sex lectionibus propriis vidi in breviario Romano *de Camera* 1550. Venetiis , sed inter *festas extravagantias* . Narrant Bollandiani Continuatores *ad hanc diem* , festum S. Leandri in breviario Romano olim insertum

Quod inde fluxit purior
 Fides, quod arsit charitas,
 Cultus Sacrorum floruit,
 Plenaque virtus copia.
 Totum Leandri Praesulis
 Debetur alto muneri,
 Favore qui caelestium
 Aggressus est ingens opus.
 Te pronus orbis, Trinitas,
 Adoret omni tempore,
 Et, ut precantes audias,
 Fac, ut precemur optima.

Ad matur. = **E**cce Leander abdito
 Lates remotus angulo,
 Cur tanta se prudentia,
 Cur tanta virtus occulit?
 Si fors honorum verticem
 Vitas, ut umbra corporis
 Illi sequentur impigre,
 Quaerent latentem protinus.
 Quod si supremo Numini
 Vacare soli cogitas,
 Te cura tangat publica,
 Fidesque jam periclitans.

fuisse, quod ex Mss. codice Bibliothecae Vallicellanae colligunt. Enitendum esset maximopere, ut hic honos bene merentissimo Praesuli restitueretur. Tamayus de Salazar in *Martyrologio Hispanico ad diem 6. Aprilis* queritur, quod Commemoratio Translationis S. Leandri eo die in breviario Hispalensi *anni 1528.* celebrata, deinde omissa fuerit in breviario *anni*

1612.. Idem Salazarius festum S. Leandri *diei 27. Februarii* assignat, sed cum in Hispalensi breviario antiquo *dies 13. Martii* ei festo destinata fuerit, eadem dies pro omnibus Hispaniae ecclesiis opportunior visa est, quae seligeretur ad S. Leandrum celebrandum. Colebatur autem S. Leander in ecclesiis, et dioecesibus Hispalensi, et Carthaginiensi titulo, et officio

Viden, ferox ut undique
 Assertor instat haeresis,
 Qua Trinitatem simplicem
 Negavit hostis impius?
 Damnatus error ingruit
 Impune terras pervolans,
 Ni se quis ultro proferat,
 Qui vim refraenet impetus.
 His excitatus vocibus
 Claustro Leander exiit,
 Furentis ut retunderet
 Infame telum dogmatis.

Ad laudes. Quid non Leandro Praesule
 Sperare detur? Quae nigra
 Nox solis hujus candido
 Obstare possit lumini?
 Hortatur, urget, praecipit,
 Gentes remotas convenit,
 Viasque tentat arduas,
 Ut det salutem civibus.
 Frustra furores objicit
 Leovigildus, nam fidem
 Alter cruore filius,
 Et alter armis asseret.

Doctoris, quod a Sede Apostolica
 die 25. Aprilis 1722. ad totam Hi-
 spaniam, et regiones Regi Catho-
 lico subjectas extensum fuit. Con-
 fer Benedictum XIV. *de Beat. lib. 4.*
part. 2. cap. XI. num. fin. Adver-
 tendum est, de S. Gregorio Ma-
 gno in ejus lectionibus breviarii
 Romani recitari: *Arianos in Hi-*
spania repressit . . . Gothos haere-
sim Arianam relinquere coegit.

Dubium quidem non est, quin S.
 Gregorius, cum primum audivit,
 Gothos ad fidem fuisse conversos,
 laetitia, et gaudio exultaverit,
 quod veteri suo amico Leandro si-
 gnificavit *Epist. 41. lib. 4. Indict.*
XI. . Explere loquendo nullatenus
valeo gaudium meum, quod com-
munem filium Recaredum gloriosis-
simum Regem ad Catholicam fidem
integerrima agnovi devotione con-

Felix refulsit denique
 Fastis dies Ecclesiae
 Notanda, cessit haeresis
 Abominata publice.
 Sese fideli cultui
 Cum Rege, cumque regia,
 Et cum Potentioribus
 Hispana plebes subdidit.
 Vocatus e caelestibus
 Leander adsis orbibus,
 Tuere robur impetrans,
 Tuumque factum promote.

Die 18. Martii. In festo S. Gabrielis Archangeli. Hymnus officii proprii Hispalensis correctus (a).

Ad vesp. 1. **M**entibus laetis resonemus omnes
 2. Carmen argutis modulis, lyraque,
 Inclytus quando Gabriel ab alto
 Fulget Olympo.
 Virginis summae Paranympus ecce
 Hinc adest nobis, simul Angelorum
 Plurimis Christum venerans triumphis
 Concio tota.

Prin-

versum. Hujus dum mihi per scripta vestra mores exprimitis, amare etiam, quem nescio, fecistis. Quamnam aliam partem in conversione Gothorum S. Gregorius habuerit, vetera historiarum, et conciliorum monumenta non explicant. Gothi haeresim in Concilio III. Toletano palam ejurarunt anno 589., S. Gregorius anno sequenti 590. ad Pontificatum evectus est.
 (a) In breviario Toletano anni 1507. legitur hymnus S. Gabrielis

hoc stylo, *Gabrielem veneremur - Summi Regis Nuncium. In Compostellano antiquo, et Hispalensi anni 1539. alter hymnus recitabatur hujus generis, Gabriel fulgidus inter consocios - Posseque validus ad actus varios - Laudetur hodie. Hispalenses in breviario seculi proxime elapsi anno 1659. a breviario Benedictinorum Congregationis Vallisoletanae hymnum supra exscriptum mutuati sunt, retentis tamen illis erroribus, quos*

Principis laudes Gabrielis almi

3. Concinat noster chorus, ipse namque

4. Missus e caelo bona jussa portat

Omnipotentis .

Nuncia nobis Gabriel, precamur,

Pacis aeternae speciale munus,

Quo poli tandem teneamus aulam

Semper ovantes .

Praestet hoc nobis Deitas beata

Patris, ac Nati, pariterque sancti

Spiritus, cujus resonat per omnem

Gloria mundum .

M m

emendandos censui sublatis his
versibus,

1. *Mentibus laetis jubilemus omnes*

2. *Plectra tangentes fidibus canoris.*

2. *Concinat noster chorus, ipse nam-
que est*

4. *Magna qui mundo reserat secreta.*

Corripitur prima syllaba in *jubile-
mus*, et in *secreta*, cum longa sit
utraque. Habent etiam hymnum
proprium in matutino Benedictini
Congregationis Vallisoletanae alio
metro, non immuni tamen ab om-
ni errore, ut cernitur in primo
versu, *En noctis medium surgite
propere*. Officium proprium Hi-
spalense, hoc hymno praeterito,
antiquum in Angelorum laudem
compositum assumpsit, sed corre-
ctionem Romanam non adhibuit,
adeoque in eo claudicant hi versus,
*Rector humani generis, et auctor -
Nobis aeternum tribue benignus -
Pellat antiquum, volitet ab alto.*
Actum agerem, si cum hymnum
reformandum susciperem, cum a
Romanis Correctoribus egregie

fuerit emendatus in Apparitione
S. Michaelis Archangeli die 8. Maji,
et in Dedicatione ejusdem die 29.
Septembris ad laudes. Sed ut ap-
pareat, quantum sibi licere in ca-
stigandis hymnis docti illi viri ex-
istimaverint, hymnum veterem,
qualis in breviario Hispalensi ad
laudes hujus festi invenitur, huc
transferam.

*Christe sanctorum decus Angelo-
rum,*

*Rector humani generis, et auctor,
Nobis aeternum tribue benignus*

Scandere Caelum .

Angelus fortis Gabriel, ut hostem

Pellat antiquum, volitet ab alto

Saepius templum veniens ad istud

Visere nostrum .

Hinc Dei nostri Genitrix Maria

Totus et nobis chorus Angelorum

Semper assistat, simul et beata

Concio tota .

Hunc hymnum cum hymno brevia-
rii Romani correcto facile est cui-
vis conferre, et quantum sit inter
utrumque discrimen, perpendere.

Die 4. Aprilis. In fesio S. Isidori Archiepiscopi Hispalensis Confessoris, et Doctoris (a).

Ad vesp. = **M**usici voces Isidorus hymni
 Flagitat; blandis numeris, modisque
 Clareat nomen, resonent perenni
 Carmina laude.
 Prima turritam super astra frontem
 Hispalis tollat, celebretque pompam,
 Praesulis magni sacra sumptuoso
 Munere complens.
 Quis fidem doctis reserare chartis
 Aptior, cuinam graviore fluxit
 Vena doctrina, studiisque fervens
 Pectus honestis?
 Seu pios mores repetamus, atque
 Integram dio sub amore vitam,
 Quanta se virtus aperit, fidesque
 Quanta renidet?
 Non magis lampas rutilat, magisve
 Ardet, aurato laqueare pendens,
 Quam locat prudens pater, ut patenti
 Luceat aede.

(a) Quod in hoc hymno *trino nomine Numen unum* dixerim, cuidam docto Theologo non placebat, quia ad Sabellianorum haeresim ea locutio poterat detorqueri. At cum haeresis Sabellianorum in composita esset, quod in Trinitate uni Personae tria nomina accommodarent, et aliunde non solum apud hymnographos recentes, verum etiam apud veteres ecclesiasticos poetas Trinitas his verbis explicetur,

nulla justae reprehensionis ratio apparet. S. Paulinus in epigrammate inserto epistolae XII. ad Severum ita loquitur: *Una fides trino sub nomine quae colit unum - Unanimes trino suscipit introitu.* Et in Natali nono post medium; *Fassus enim est unum trino sub nomine Regem.* Et in Anecdotis curante Joanne Aloysio Mingarellio: *Haec tria sunt Deus unus nomina semper;* pro quo in codice Muratorii lege-

Non apes quondam retulere vanum
 Omen, infantis pueri labellis
 Caelitus doctae fabricare dolci
 Mella liquore.

Corde sincero, manibusque puris,
 Quandiu cursus fluat aeviterni
 Seculi, trino veneremur unum
 Nomine Numen.

Ad mat. = Juverit sanctas iterare voces,
 Queis procul cernens Isidorus aevum,
 Damna praedixit ruitura nostris
 Urbibus olim.

Audiat gratus, memorique condant
 Mente submittens animos Iberus,
 Instruit Praesul monitis, et aequam
 Postulat aurem.

Si scelus laxis dominans habenis
 Impium mentes trahat in furorem,
 Ultor instabit Deus, et Gothorum
 Eruet urbes.

M m 2

batur: *Haec trina sunt Deus unus nomina semper*. Quod mendum perperam emendare conatus est Mura-
 torius: *Haec trino Deus unus nomine semper*. S. Paulino consonat Prudentius in Psychomachia vers. 3. *Unum namque Deum colimus de nomine trino*. Neque immerito: nam si proprietatem vocabuli quaerimus, *nomen* de personis aptissime dicitur. *Nomen est*, ait Cicero de invent. p. 50. ed. Ald., *quod unicuique Personae datur, quo suo quaeque proprio, et certo vocabulo appellatur*. Hoc sensu accipitur *Nomen*

in Apocal. cap. 3. v. 4., *Habes pauca nomina in Sardis*. Et in Actis Apost. cap. 1. v. 15., ubi Vulgata habet; *Erat autem turba hominum simul fere centum viginti*, graece scribitur *ὄχλος ὀνομάτων*: nempe *turba nominum*, quod latine pariter dici potuisset, sive etiam *turba personarum*. Nec tamen propterea corrigenda est lectio Vulgatae, *Turba hominum*, nam ad rem ipsam perinde est, sive hoc, sive alio modo dicatur. Exempla recentium poetarum omitto, quae in Martino Claro praesertim passim

Tristibus jam jam video ruinis
 Proteri frugum per amoena campos,
 Jamque festinant fera bellicosae
 Agmina gentis.

Ad laud.= Si tamen quondam periniqua patrum
 Facta conversi doleant nepotes,
 Et Deum placent, meliora primis
 Secula current.

Majus assurget decus, et micabunt
 Bellicae juncta pietate laudes,
 Inclytum latis resonabit oris
 Nomen Iberum.

Haec pius vates: patuit secutis
 Veritas rebus, juga saeva Mauri
 Fregit Hispanus, nova vicit orbis
 Regna reperti.

Pergat ut longos honor hic per annos
 In dies auctus, populi rogantis
 Promovens rectos Isidore sensus
 Vota secundes.

occurrunt. Ex hymnario Mozarabico eandem locutionem *trino nomine* in annotatione ad diem 25. Julii aliud agens describam, *Et unum Deum sequens trino nomine*. Hunc ego hymnum praestantissimo Doctore Isidoro dedicatum conferam, cum in alium longe elegantiorum, et ad omnes latinitalis, carminisque leges exactum incidi, qui extat in Officio proprio

Hispalensi anno 1659. typis excuso: At vero cum hymnus Hispalensis pro ea potissimum dioecesi compositus fuerit, superiorem hymnum recentem, qui omnibus Hispaniae Ecclesiis promiscue convenit, hoc loco inserendum esse existimavi: antiquum autem Hispalensem libenter adjungo, paucis versibus mutatis, ut harmoniae consulam.

In eodem festo S. Isidori Hymnus officii Hispalensis numeris musicis accommodatus (a).

Ad vesp. = **G**entis Hispanae Pater, atque Doctor,
Digna praeclari soboles Severi,
Digne Leandri, similisque sancta
Indole frater.

Dum tuas curat soror alma cunas,

1. Lucis examen veniens ab aura
Vidit infantis nitidis liquare
Mella labellis.

Dulce facundi fuit hoc leporis,
Atque doctrinae specimen supernae,
Qua pios pascis, stimulisque sontes
Pungis acutis.

Pungis infectum genus Arrianæ
Pestis ultores minitantis ignes:
Nec furor Regum juvenis resistit
Fortibus ausis.

Praesul instauras fidei triumphum,
Perfidos ejus quoque perduelles
Pellis Hispanis pavidos ab oris
Fulmine linguae.

(a) Quatuor, ut vides, in his
tribus hymnis sunt versus, quos
euphoniae gratia mutavi.

1. *Lucida examen veniens ab aethra.*

2. *Esto ad aeternam Triadem pre-*
camur.

3. *Paxque cum sancta probitate et*
aequi

4. *Fama vetusta est.*

Nam quod in quarta strophæ ad
matutinum prima syllaba in *Isi-*
dore producitnr contra, quam Ric-
ciolius, alique praescribunt, ni-
hil moror: est nomen proprium,

quod ex sententia Servii, Nico-
lai Ferretti, Georgii Valla pro-
libitu corripitur, seu produci po-
test. Mihi quidem ea sententia
non probatur, nolo tamen aucto-
res contrarios erroris arguere.
Apud veteres Graecos, et La-
tinos in *Isidorus* exemplum quan-
tatis non reperi: in *Isocrates* bre-
ve est *i*, in *Isidius* primum *i* pari-
ter corripitur ab Ovidio in *Ibin*.
Alii in *Isidorus* primum *i* produ-
cent, et etymologiam repetent ex
Isis. Denique festum S. Isidori

O pater cleri, populique pastor,
Orphanis tutor, viduis levamen,
Virginum custos, monachis severae
Regula vitae.

Nunc in excelso residens olympo
Sidus o nostrae, columeque gentis,
Compari priscis fidei magistris
Luce refulges.

Sis memor chari gregis, et Patronus
2. Sis ad aeternam Triadem, precamur,
Cuncta cui dignas resonent per orbem
Secula laudes.

Ad mat.= Sol ab occasu roseos ad ortus,
Luce qui terras meliore lustrans
Noctis Hispanae nebulas, et atras
Discutis umbras:
Cujus exortu tenebrosus error,
Fraus, et inconstans furor, et profanus
Luxus, et vanae sitiens profugit
Ambitus aurae.

in omnibus Hispaniae breviariis, et cum hymnis quidem propriis, quales sequiora secula tulerunt, olim celebratum fuit, ut docet Tamayus in *Martyrologio Hispano ad hanc diem*. Inveniebatur praeterea in breviario Romano, quod Cardinalis Quignones auctoritate Pauli III. edidit; verum S. Pius V. cum plura alia, tum hoc officium S. Isidori in breviario restituto praetermisit, quamvis in breviario Romano de Camera Venetiis 1550. inter reliqua vetera reperiatur insertum. Bene autem habet, quod doctissimo, et sanctissimo viro Isidoro officium Do-

ctoris sub ritu duplici ab universa ecclesia recitandum confirmavit Romanus Pontifex Innocentius XIII. die 25. Aprilis 1722., de quo consuli potest Benedictus XIV. *De beat. lib. 4. part. 2. cap. XI. num. 15.*, qui ibidem ex Mariana, Bollandianis, et Nicolao Antonio commemorat, Bonifacio VIII. Romano Pontifice deliberante de iis, qui Doctorum Ecclesiae nomine, et numero essent cohonestandi, fuisse, qui Ambrosio Isidorum praeferebant, aut quatuor certe aliis quintum adjiciendum judicarent. Laudem, quam Tajoni Episcopo Cae-

Sed redit fas, et pietas revixit,
Et fides casto redimita cultu,

3. Pax, pudor, morum probitas, et aequi
Conscia virtus.

Hispalis clarum jubar Isidore,
Redde virtutes, vitiis repulsis,
Fac et ad priscos redeant caduca
Secula mores.

Haec rogat sacras tua gens ad aras,
Dum Deo vero pia vota fundunt,
Qui tibi festum peragunt ovantes
Baetis alumni.

Laus, honor, virtus tibi sit perennis,
Celsa Majestas hominum creatrix,
Quem Deum trinum celebrant, et unum
Rite fideles.

Ad laud. = Qui pater charos populos relinquis
Missus ad celsam Legionis urbem,
Quae tibi fido posuit Patrono
Regia templa?

saraugustano post Mabillonium tribuunt multi nostrates, et exteri, quod e SS. Patribus primus *sententias* collegerit, ad cujus exemplar Petrus Lombardus *sententiarum libros* conscripserit, Isidoro potius adjudicari velim. Nam quidquid sit, an sententiarum Magister *Libros sententiarum* Tajonis perlustraverit, minime dubito, quin Tajo ipse S. Isidorum secutus fuerit ducem. Conferantur sententiarum Libri Tajonis *Tomo 31. Hispaniae sacrae* cum tribus sententiarum Libris S. Isidori, et ovum ovo similis esse quivis

negabit. In editione Librorum sententiarum S. Isidori cum emendationibus, et notis Garsiae Loaysae anno 1593. Taurini in 4. ad marginem indicantur loca S. Augustini, et S. Gregorii, ex quibus sententiae sunt depromptae, uti accidit in Libris Tajonis. In aliis Editionibus posterioribus id desidero, et suspicor, raram esse editionem illam Taurinensem, cum in elogio Garsiae Loaysae a Nicolao Antonio fuerit praetermissa. Extat Romae in Bibliotheca Alexandrina. Loaysa notat, S. Isidorum S. Gregorio maxime

An times hostem fidei rebellem ?
 Barbarus fugit ; liceat reverti ,
 Aut tuos saltem juvet inde missa
 Luce fovere .

Civitas felix spoliis opimis
 Corporis sacri tua mira pictis
 Gesta percenset tabulis , tholisque
 Munera Regum .

Quae tuo partis merito triumphis
 Grata non uno retulere bello ,
 Namque te nostris et adesse castris

4. Fama canebat .
 Huc ades fessis pater alme rebus ,
 Nosque commenda Triadi potenti ,
 Cujus in cunctas resonat perennis
 Gloria gentes .

*Die 5. Aprilis . In festo S. Vincentii Confessoris . Hymnus
 officii Toletani , unico tantum versu correcto (a) .*

Ad vesp. = **A**lme Vincenti , veneranda cujus
 Haec dies valde colitur per orbem ,
 Quas tibi cantat chorus hic fidelis ,
 Accipe laudes .

En

usum fuisse, quod pariter de Tajone
 alii animadverterunt. Quidam etiam
 tituli eisdem fere verbis in utroque
 opere adscribuntur . Tajonis lib. 1.
 ita primos titulos exhibet . Cap. 1.
*Quod Deus incommutabilis , sum-
 mus , et aeternus existat .* Cap. II.
*De immensitate , vel omnipotentia
 Dei.* Cap. III. *De eo quod invisibilis,
 vel incircumscriptus sit Deus .* In
 Isidoro autem lib. 1. cap. 1. est :
*Quod Deus summus , et incommu-
 tabilis sit .* Cap. II. *Quod immen-
 sus, et omnipotens sit Deus.* Cap. III.

Quod invisibilis sit Deus . Flore-
 zius, aliique dubitant, fueritne Dux
 Carthaginis Severianus , pater S.
 Isidori , ac S. Leandri . Ex horum
 nominibus , quae Graeca sunt , et
 ex nominibus Fulgentii fratris , ac
 Florentinae sororis conjici potest ,
 patrem eorum non fuisse natione
 Gothum , cum non sit verisimile ,
 ut nulli ex filiis proprium suae gen-
 tis nomen imposuerit .

(a) Officia propria Toletana ty-
 pis excusa anno 1720. hos hymnos
 exhibent in festo S. Vincentii de-

En adhuc matris recubans in alvo
 Signa jam terris dare sanctitatis
 Coeperas, natus nova lux fuisti
 Splendida mundo.

Namque mox annis teneris peractis
 Praedicatorum sitiens adisti
 Ordinem, servans documenta patrum
 Corde senili.

Tactus e caelis operam dedisti
 Litteris sacris utriusque Legis,
 Quas docens verae fidei replesti
 Lumine mundum.

Angelus nobis celebris fuisti
 Ille, qui caeli medium volabat,
 Nuncians linguis, populisque cunctis
 Judicis horam.

Sit salus illi, decus atque virtus,
 Qui super caeli solio coruscans
 Totius mundi seriem gubernat
 Trinus, et unus.

Ad mat. = Luce doctrinae rutilans serenae,
 Ambitum terrae, pelagique lustrat
 Semper ardenti resonando sacrum
 Pectore verbum.

N n

sumptos ex breviariis PP. Praedicatorum, nisi quod syllabas quasdam peccantes in ordinem redegerunt Toletani. Una tantum labecula ex veteri hymno permansit in versu notato, pro quo legitur, 1. *Una cum Mauris veteri relicto*. Male enim corripitur ultima syllaba in *Una* adverbio. Nescio tamen, qui factum fuerit, ut cum breviaria clarissimi Ordinis Prae-

dicatorum saepius prodierint reformati, et correcti, ut praefert titulus anno 1573., anno 1613., et potissimum anno 1731. jussu Generalis Ripoll, adhuc anno 1750. hic hymnus fuerit typis editus cum hoc errore, aliisque in hymno Toletano emendatis. Quod autem ad musicum concentum attinet, omnia in hoc hymno rectissime procedunt. Quod si quis male sonare pu-

HYMNODIA

Ore cum sancte populos doceret,
Dicta post signis variis probabat,
Languidis reddens cruce sanitatis

Robora membris.

Doemonum saevos reprimat furores,
Pellit et morbos Dominum preatus,
Mortuos mire revocans in auras

Lucis amoenas.

Cujus instructi monitis Hebraei,

1. Grexque Maurorum, veteri relicto
More, divinis renovantur undis
Mente fideli.

Ad laud. = Sidus extremae Venetensis orae,
Et Valentinae decus urbis almae,
Ordinis sacri fuit, atque seculi

Gloria nostri.

Signa, quae multis patuere terris,
Hunc probant amplis meritis refertum,
Ac viris celsis fore comparandum

Temporis acti.

Inde post clarae monumenta vitae
Ad poli regnum, superasque sedes
Laetus ascendit capiens perennes
Victor honores.

ret in quarta strophâ ad vespas
hunc versum, *Tactus e caelis ope-*
ram dedisti; quia *tactus de caelo*
dici solet, qui fulmine percussus
est, et in quinta strophâ ad ve-
spas deesse praepositionem *per* in
hoc altero versu, *Ille, qui caeli*
medium volabat; levi mutatione
hi duo versus subrogari poterunt;
Numini parens operam dedisti.
Ille, qui caelo medio volabat.

Praedicti tres hymni S. Vincentii
tribuuntur Martiali Auribello, Or-
dinis praedicatorum Generali vige-
simonono apud Seraphinum Razzi
in *Hymnario Dominicano lib. 2.*,
qui animadvertit, primas litteras
singularum stropharum hymni ad
vespas efficere nomen *Martialis*,
atque ita revera accidit in ipso
hymno antiquo longiori, cujus
est initium, *Mente jucunda*. etc.

Angelis septus, decoratus astris,
 Doctor, et Virgo geminis coronis
 Inter illustres animas refulget

Munere Christi.

Praestet hoc nobis Deitas beata
 Patris, ac Nati, pariterque sancti
 Spiritus, cujus resonat per omnem
 Gloria mundum.

*Die 13. Aprilis. In festo S. Hermenegildi Martyris. Hymnus
 ex officio proprio Hispalensi cantui accomodatus (a).*

Ad vesp.= Regis indigni generosa proles,
 Hispalis clarum decus Hermegilde,
 Rex, et invictae fidei triumpho
 Inclyte Martyr.

Gentis inductam vitio profanae
 Arrii labem monitis Leandri,
 Tunc et Ingundae, pius eluisti
 Sanguine fuso.

N n 2

Quod Patres Ordinis Praedicatorum a numeris poeticis hymnorum non abhorruerint, liquet ex Echard *Script. Domin. tom. 2. p. 573.*, ubi de Carolo Pluchart narratur, officium festi *Compassionis B. Virginis* titulo *Recollectionis Dolorum* concinnasse, ac subjungitur; *Usus tamen non habuit in ordine istud officium, quod nec in hymnis prosodiae leges, et numeros servasset auctor, nec etc.*

(a) In Breviario de Camera Venetiis 1550. S. Hermenegildus, sive Ermenegildus inter *Extravagantes* recolitur cum officio novem lectionum. Bandinus in Catalogo codi-

cum Mss. Bibliothecae Laurentianae tom. 1. pag. 339. recenset hymnum, *quem cantavit Gildus Rex pro anima patris sui, qui erat in inferno etc.* In Indice legitur, *Gildus (forte Hermenegildus)*. Si de nostro S. Hermenegildo sit sermo, non solum anachronismum intolerabilem animadvertemus, sed etiam orationem superstitiosam, qualis ea est, sancto Martyri affingi minime patiemur. In Missali mixto Toletano anni 1551. praescribitur officium S. Hermenegildi. Quamquam Urbanus VIII., qui officium S. Martyris in Ecclesia universa sub ritu semiduplicis recitari concessit, hy-

HYMNODIA

Carceris squalor, nec acerba patris
Ira diversis metuenda poenis,
Nec ferox diram quatiens bipennem
Terruit ultor.

Nec tibi fluxo trabeata fastu

1. Fama, nec fulgor placuit coronae,

2. Vana caelestis sed amore regni

Sceptra relinquis.

Ergo Sanctorum potioris aulae

Cinctus incedis Procerum caterva

Martyr, hos fulgens melioris ornat

Purpura cultus.

O tuae gentis pater, atque custos,

3. Sint tibi semper tua regna curae,

4. Supplicum summo referas, precamur,

Vota Parenti.

Cui tuo crescens pietas trophaeo

Comparem Natum docet, et potentem

Spiritum, vivet quibus unus omni

Tempore cultus.

Ad mat. = Nocte sublustri prope lucis auras,
Quae resurgenti micat alma Christo,
Transitus sancti quoque perbeatus
Principis instat.

mnos etiam, qui in breviario Romano ad hanc diem canuntur, ipse composuerit, Hispalenses tamen hymnos supra exscriptos recitare perrexerunt, ut apparet ex breviario, sive officio proprio Hispalensi alias citato anni 1659. Ad Vocalium concursum effugiendum ommissi sunt sequentes versus.

1. Gloria, et splendor placuit coronae.

2. Lubrica aeterni sed amore regni.

3. Sint tibi haec semper tua regna curae.

4. Nostraque ad summum referas precamur.

5. Ultro et ultricem subiit securim.

6. Truncus o felix radiatus alma.

7. Lampadum luce in mediis tenebris.

8. Ecquid immanes acuis secures.

Venit a saevo genitore Mystes
 Perfidus, sectae referens nefastae
 Symbolum, digna sed eum repulsa
 Rejicit heros.

Respuit regni miseras curules,
 Praeferens regis diadema Christi;

5. Laetus ultricem subiit, jubente
 Patre, securim.

6. Truncus o felix, rutilant ab alto

7. Cui faces missae, superantque noctem,
 Laeta cui cantu chorus Angelorum
 Justa dedere.

Sit tibi, sprete nece quae triumpho
 Hermenegildum decoras perenni,
 Trinitas unus Deus, una cunctis
 Gloria seclis.

Ad lau. 8. Quid furis stricto truculente ferro?

9. An putas demens fidei potentem
 Posse restingui recalentis ignem
 Sanguine Nati?

Falleris, cedes litat ista Christo
 Gente pro vestra, fideique frugem
 Terra praeclaro dedit auctiorem
 Tincta cruore.

9. *Impie? an speras fidei potentem.*

10. *Ille ad assertae Triadis tribunal.*

11. *Una per aevum est.*

Pro Carceris squalor, rectius
 esset Vinculis captum. Versus 2.
 strophae 1. legitur ita; *Hispa-*
lis clarum decus Hermenegilde:
 quo pacto una syllaba longior es-
 set. Existimo, auctorem usum
 fuisse contractione, ac posuisse
Hermegilde. Sic Urbanus VIII.

idem nomen contraxit, cum in
 hymno ad vespertas scripsit, HER-
 MENGILDE jubar, gloria Mar-
 tyrum. In nominibus propriis,
 quae a Barbaris accepimus, licuit,
 semperque licebit hac facultate va-
 riandi pro ratione diversorum me-
 trorum uti, ac vocales pro arbitrio
 contrahere, seu producere. Quin
 etiam in Graecis, et Latinis nomi-
 nibus propriis, cum aliter carmini

Arrii pulsus populus tenebris
 Reddidit Christo meritos honores
 Luce Leandri, meritis alumni
 Hermenegildi.

10. Hic ad assertae Triadis tribunal
 Vota gentilis pietatis offert
 Pro fide supplex pius advocatus
 Sospite semper.
 Laudat et Patrem, genitaeque Prolis
 Numen aeternum, pariterque sancti
 Spiritus, quorum decus, et potestas
 Una per aevum.

Die 16. Aprilis. In festo S. Fructuosi Episcopi Bracarensis (a).

Ad vespas. Lux alma caeli vertice
 Delapsa mentes impleat,
 Ut Fructuosum debitis
 Tollamus usque laudibus.

inseri nequeunt, libere licentia
 poetica est adhibenda, ac praeci-
 pue in hymnis ecclesiasticis. Non
 enim probo, quod Muretus, S. Ha-
 drianum contra prosodiae regulas
 non ausus nominare, ita cecinit,
*Non sic ille, hodie quem colimus,
 fuit, Qui nomen tumido traxit ab
 HADRIA.* Egregie Prudentius,
 cum in hanc difficultatem incidis-
 set, ab ea se extricavit *Peri stepha-*
non hymno 4.

*Quatuor posthinc superest Virorum
 Nomen extolli, renuente metro;
 Quos SATURNINOS memorat vo-*
catos

Prisca vetustas.

*Carminis leges amor aureorum
 Nominum parvi facit, et loquendi
 Cura de sanctis vitiosa non est,
 Nec rudis unquam.*

*Plenus est artis modus annotatas
 Nominum formas recitare Christo,
 Quas tenet caeli liber, explicandus
 Tempore justo.*

(a) In officio proprio Hispanien-
 si locus datus non est S. Fructuoso
 Bracarensi Praesuli. Eum tamen
 celebrat ecclesia Bracarensis sub
 ritu duplici 1. classis; mirorque,
 cur in universa Hispania ejus fe-
 stum non peragatur. Auctor illius
 vitae, qui ejusdem fere temporis
 fuit, Fructuosum cum S. Isidoro

Superna cui scientia
 Insedit alto pectore,
 Sensusque per reconditos
 Iter reclusit mysticum.
 Perfectionis arduam
 Calcare certus semitam,
 Expertus est, quae ceteris
 Praecepta tuta traderet.
 Sequuntur hunc laeti ducem,
 Quos solitudo detinet,
 Quae dulce per silentium
 Ad astra ducit spiritum.
 Hispana claret natio
 Foecunda sanctis coetibus,
 Quos Fructuosus convocat,
 Morumque format regula.
 Suas opes ultro locis
 Impendit his monasticis,
 Latens honores despicit
 De stirpe natus Regia.

Ad matut. = Stupenda per miracula,
et ad laud. = Favente summo Numine,
 Se Fructuosi sanctitas
 Ubique claram prodidit.

comparat; nam quemadmodum hic in omni disciplinarum genere excelluit, ita Fructuosus, alterum Ecclesiae Hispanicae lumen, in doctrina praesertim mystica enituit, cujus Regula inter alias monasticas extat. Scriptor vitae apud Mabilonium *Act. SS. Ben. ad an. 670.* natum innuit in tractu Vergendensi, seu Bergendensi, *Vierzo*. Ta-

mayus in *Martyrologio ad hanc diem* Toletum natale solum Fructuosi fuisse contendit. Extruxit Monasterium Compluticum, *Rufinianense in excelsiorum montium finibus*, Visumense in confinibus tractus *Bergendensis*, et *Gallaeciae*, Pheonense, Monasterium S. Petri de montibus dioecesis Asturicensis, aliud, cui nomen de-

Calcavit undas aequoris ,
 Siccoque trajecit pede ,
 Navis periculum dispulit ,
 Et imperavit imbribus .

Cessere morbi protinus
 Languentium de corpore ,
 Et ejus ipsae nutibus
 Obtemperarunt belluae .

Quid plura ? praeter ordinem
 Abire saepe cogitur ,
 Nec usitatis legibus
 Natura rerum subditur .

Manante fama latius
 E montium recessibus ,
 Sedis coactus induit
 Episcopalis infulas .

Non mutat alta dignitas
 Mores status monastici ,
 Curas sed addit publicas ,
 Quibus suum pascat gregem .

Virtute clara fulgurans
 Dedit salutis pascua ,
 Donec solutus corpore
 Volavit ad caeli domos .

O qui laborum praemiis
 Potiris inter Angelos ,
 Da Fructuose providam
 Tuis opem gentilibus .

dit *Nono* , aliud in Castro Leonis,
 aliud in Insula Gaditana , aliud in
 alia Insula , aliud inter Monaste-
 rium Dumiense , et Bracaram , ac
 praeter haec plura alia , ut ait Ma-
 billonius *loco citato* , qui diversos

situs , ac nomina indagat , et ex-
 ponit ; sed cum eo conferendus est
 Florezius in *Hisp. sacr.* . Quocirca
 merito praeter alia antiqua brevia-
 ria festum S. Fructuosi annotatur
 in breviario Eborensi , Toletano ,

Sit

Sit laus Patri, sit Filio,
 Par laus Amori mutuo,
 Trium canatur unitas
 In aeviterna secula.

*Die 28. Aprilis. In festo S. Prudentii Episcopi Turiasonen-
 sis. Hymnus antiquus emendatus (a).*

Ad vesp. = Nulla pars vitae tibi laudis expers,
 Cujus incensae pietatis ardor
 1. Prodidit sese, micuitque primo
 Flore juventae.
 2. Lubrico cursu puerilis aevi
 Nulla te fallax rapuit voluptas,
 Casta nimirum superis calebant
 Pectora flammis.
 Mollis ut secli fugias pericla,
 3. Horridae cautus petis antra sylvae,
 Quo Deus secum vocat ad beatae
 Otia vitae.
 Pervigil seras ibi noctis horas
 Transigis multa prece, nec diurnam
 Sol ubi lucem retulit, precandi
 Deficit ardor.
 Aspero quamvis tenuata victu
 Membra non parcis laniare flagris,
 Sed Dei fervens amor est laborum
 Dulce levamen.

O o

Hispalensi, et Compostellano.
 Ejus corpus ad Compostellam de-
 latum magna ibi veneratione co-
 litur.

(a) Hos S. Prudentii hymnos
 plenos esse venustatis, pulchros
 verbis, sententiis graves quis ne-

get? Eos desumpsi ex hymnis Jo-
 annis Baptistae Sorazabal, qui hy-
 mnos breviarii Romani, et officii
 Hispanici versibus vulgaribus red-
 didit, et publici juris fecit Matrili
 1777.. Praeter synaloephas nihil ha-
 bui, quod corrigerem. Versum

Te Patrem cives celebrent superni,
 Te parem summo Sobolem Parenti,
 Teque, qui Patrem Genito perenni
 Jungis amore.

Ad matut. = Longo satis jam tempore

4. Sylvae recessus incolis,
 Tuaque virtutis jubar
 Solis refulsit Angelis.

Ut luceat mortalibus,
 Prodire suadet charitas,
 Quin ipse te vocat Deus,

5. Et intus afflans excitat.

6. His obsecutus vocibus

7. Urbis petis frequentiam,
 Deique praeco fervidus
 Acerba multa sustines.

Sed victa demum concidit
 Peccantium protervia,

8. Et te monente, lacrymis
 Admissa delent crimina.

Nunc nos ab alto respice
 Tuas ad aras supplices,
 Dignosque poenitentiae
 Proferre fructus impetra.

ultimum strophae 4. ad matutinum
 ubi prima syllaba in *dolent* produ-
 cebatur, puto male excusum, le-
 gendumque *delent*. Praetermissi
 ergo sunt sequentes versus.

1. Prodidit sese, micuitque in ipso.

2. Ludrica exosum puerilis aevi.

3. Squalida horrentis petis antra
 sylvae.

4. Te sylvae, et antra detinent.

5. Afflatu et urget intimo.

6. Ergo obsecutus Numini.

7. Ex antro ad urbem demigras.

8. Teque increpante lacrymis.

9. Teque utriusque Spiritus.

10. Atque inter pueros sedulus in-
 fimo.

11. Sese invita suo lumine prodidit.

12. Tu dulci eloquio saeva minan-
 tium.

13. Per te pax miseris reddita, ut
 iridis

- Hoc te, Pater piissime,
 Hoc te, Redemptor optime;
 9. Et utriusque Spiritus,
 Vultu precamur cernuo.

Ad laud. = Fallacis metuens gaudia seculi,
 Quae blandis animos illecebris trahunt;
 Sylvarum latebras, notaque belluis,
 Prudens, antra subiveras.

- Rursus nunc alio cedere cogeris,
 Ut vanae fugias praemia gloriae,
 10. Et mixtus pueris, sedulus infimo
 Templi munere fungeris.

- Sed virtus referens lucis imaginem
 11. Est invita suo lumine prodita,
 Hinc Praesul merito lectus, et addita
 Fulgens infula vertici.

Felices populi, quos tibi creditos
 Exemplo praeiens vocibus admones,
 Et praebens aliis, quae tibi denegas,
 Quis sit patris amor, doces.

12. Tu verbis placidis saeva minantium
 Componis sapiens jurgia civium,

13. Per te pax miseris redditur, iridis

14. Qualis luce serenitas.

O O 2

14. *Pulchra luce serenitas.*
 His addo in *strophæ* 6. ad laudes
 versu ultimo verbum *pertulit* pro
 loci, et rei gravitate non videri sa-
 tis efficax, et congruentius dici
 posse, *Effraenis furor impulit*, pro
Demens pertulit impetus. De S.
 Prudentio, ejusque cultu agit Sa-
 lazarius in *Martyrologio*, quem
 Bollandiani in *Actis Sanctorum ad*
hanc diem cap. 3. n. 21., et 22. tan-

tum non judicant falsarium. Flo-
 ruit S. Prudentius saltem ante an-
 num 846., neque est confunden-
 dus, ut nonnulli faciunt cum Pru-
 dentio hymnographo, aut quod aliis
 videtur, cum Prudentio Tricassino
 Episcopo, cujus memini in *Disser-*
tatione §. XXIII. num. 129. Pru-
 dentii Trekarum in Gallia Episcopi
 nonnulla opera Mss. adhuc latent in
 Bibliotheca Vaticana; de aliis vi-

Nobis nunc veniam posce precantibus,
 Quos pacis toties foedera cum Deo
 Heu! turpi nimium crimine frangere
 Demens pertulit impetus.
 Te, Prolem generas qui tibi comparem,
 Te, per quem Genitor secula condidit,
 Te Fons, unde fluunt munera gratiae,
 Tellus, astraque personent.

Die 4. Maji. In officio proprio Hispalensi, et die 5. Maji in officio Toletano. In festo Coronae Domini nostri Jesu Christi. Hymnus correctus (a).

Ad vespas. **L**auda fidelis concio
 Spinae trophaeum nobile,
 Quae mortis arcet impetum,
 Confertque vitae praemium.

deri potest D. Nicolaus Antonius in *Bibliotheca veteri Hispana*. Uberius ista, ut credere par est, disputabunt litterati fratres PP. Moedani in *Historia litteraria Hispaniae*, si tantum otii, ac vitae eis suppetat, ut ab initiis, in quibus jam diu haerent, progressi, saltem ad seculum 9., quo claruit Prudentius Galindo Trecarum Praesul, perveniant. In officiis Hispanicis ejus memoria non colitur, quo honore gaudet apud Trecenses die VI. Aprilis. *Tom. XII. Galliae Christ. col. 491.*

(a) In his duobus hymnis 5. *strophae* ad vespas, et ad laudes desumpta est in officio Toletano ex tempore paschali ad normam corre-

ctionis Urbani VIII.. Hispalenses antiquos versus retinuerunt, *Quaesumus, Author omnium, - In hoc paschali gaudio - Ab omni mortis impetu - Tuum defende populum*. Celebratur autem hoc festum Coronae D. N. Jesu Christi in aliis breviariis antiquis Hispanicis, ut in Abulensi, in Zamorensi, in Caesaraugustano, in Oscensi, in quorum plerisque existunt hymni superius emendati, vel alii ejusdem generis. Opinor, in multis aliis Ecclesiis Hispaniarum festum S. Coronae officio proprio esse decoratum, cum in diversis earum Sacrariis spinas sacras 115. coli compertum habuerit Tamayus Salazar in *Martyrologio Hispano ad diem*

A noxio nos vulnere
 Christus Redemptor liberat,
 Cui lancinant innoxio
 Spinae coronatum caput.
 Aculeos misserrima
 Pro gente Christus pertulit,
 Et per coronam spineam
 Dedit coronam gloriae.
 Plaudat cohors fidelium,
 Quod veprium ludibrio
 Purgat Creator omnium
 Spineta cordis horrida.
 Ut sis perenne mentibus
 Paschale Jesu gaudium,
 A morte dira criminum
 Vitae renatos libera.
 Deo Patri sit gloria,
 Et Filio, qui mortuus
 Surrexit, ac Paraclito
 In sempiterna secula.

10. *Aprilis*. Calvino irridenti multitudinem Spinarum respondet P. Joannes Ferrandus *Disquis. Reliq. lib. 1. cap. 1. sect. 5. pag. 47. Lugduni 1647.* plures ex spinis, venerationi fidelium expositis, esse tantum Dominicae Coronae spinis admotas, ad quarum *contactum edendorum miraculorum facultatem divinitus contraxerint*. Benedictus XIV. *de Beat. lib. 4. part. 2. cap. 14. num. 12. et seqq.* erudite disputat, an Spinae Coronae Domini in Patronas Ecclesiarum eligi possint, multaque ex allegato Ferrando congerit; concludit tamen, opinionem negantem a Sac. Rit. Congregatio-

ne fuisse receptam, quia titulus particularis Patroni nec Christo, communi omnium apud Patrem advocato, convenit, neque instrumentis Passionis eadem ratione applicandus est. Jam hymni, quos castigatos dedi, adeo ab omnibus metri legibus abhorrebant, ut fere nullus versus conservari potuerit; ac crediderim, nullam ab auctore habitam fuisse carminis rationem, sed solius rhythmici. Ita autem se habent.

Ad Vesperas.

*Lauda fidelis Concio
 Spinae trophaeum inclytum,*

Ad laudes. Christi coronam supplici
 Cultu fideles praedicent,
 Regis supremi laudibus
 Devota solvant cantica.
 Regem coronat omnium
 Corona contumeliae,
 Et nos vicissim maxima
 Coronat ille gloria.
 De spineis aculeis
 Christo corona plectitur,
 Sed hac ministris inferis
 Mundi potestas tollitur.

*Per quam perit perditio,
 Vitaeque datur meritum.
 Nos a puncturis liberat
 Aeterni Patris Filius,
 Dum spinis pungi tolerat,
 Spinarum culpa nescius.
 Cum spinarum aculeum
 Christus pro nobis pertulit,
 Per diadema spineum
 Vitae coronam contulit.
 Plaudat turba Fidelium,
 Quod per spinae ludibrium
 Purgat Creator omnium
 Spineti nostri vitium.*

Ad laudes.

*Aeternae Christe gloriae
 Devota laudum cantica
 Fideles solvant hodie
 Pro corona Dominica.
 Coronat Regem hodie
 Corona contumeliae,
 Cujus nobis opprobrium
 Coronam confert gloriae.
 De spinarum aculeis
 Christo corona plectitur,*

*Qua ministris Tartareis
 Mundi potestas tollitur.
 Corona Christi capitis
 Sacro perfusa sanguine
 Solutis poenis debitis
 Reos purgat a crimine*

Ex omnibus istis versibus pauci casu, non arte, legitimum sonum habent. Reliqui omnes in carmine peccant, ac plures non semel, ut perpendenti liquebit. Secundum versum ultimae strophae ad vespas, et ad laudes, *Et Filio qui a mortuis*, mutavi ob concursum vocalium. In officiis propriis ditionis Venetae *Secunda ex feriis sextis Martii* recitatur officium SS. Spinae Coronae D.N. Jesu Christi hymnis propriis ad vespas, et ad laudes affabre elaboratis, in quibus egregia prae ceteris mihi videtur penultima strophæ ad laudes, quam huc transfero, *Christi dolorum conscia - Salve corona gloriae, - Gemmis, et auro pulchrior - Vincens coronas siderum.* Hymnus ad

Corona sacri verticis ,
 Perfusa vivo sanguine ,
 Poenis solutis debitis
 Purgat reos a crimine .

*Die 14. Maji . In festo SS. Martyrum Victoris , et Coronae
 pro dioecesi Compostellana (a) .*

Ad vesp. = Victor infandos , variante poena ,
 Dum subit constans animo dolores ,
 Jamque festinat , volitatque circum
 Tempora laurus .
 Laudis in partem properans Corona
 Proripit sese , praeunte certo
 Numinis ductu , jacet et fidei
 Pectore voces .
 Martyrem laudat , Dominumque caeli
 Robur addentem , simul ad Tyrannum
 Versa funestas animi ferocis
 Exprobrat iras .
 Fervido veri pia sensa cultus
 Ore depromit , caput ingruenti
 Objicit letho ; fidei perurit
 Flamma medullas .

vesperas officii Veneti extat etiam
 in breviario Parisino , ejusque au-
 ctor indicatur his litteris, H. Vabr.
 Ep.. Guyetus in fine suae Hymno-
 diae utrumque hymnum excipit .

(a) Horum SS. Martyrum cul-
 tum , et venerationem in multis
 orbis regionibus propagatam esse
 admiratione quadam obstupefacti
 docent Bollandiani *ad hanc diem*,
 eosque sub ritu duplici in ecclesia,
 et dioecesi Compostellana coli te-

stantur . Itaque hos hymnos , quos
 pro oppido Canepina dioecesis Ci-
 vitatis Castellanae olim composue-
 ram , hoc loco inserendos censui.
 Ab Hispalensibus etiam eosdem
 SS. Martyres fuisse quondam cele-
 bratos , quamvis taceant Bollan-
 distae , et Tamayus in *Martyrolo-
 gio Hispano* , exploratum mihi est
 ex missali , cujus editionem hic
 describam . *Missale secundum or-
 dinem alme ecclesie Hispalensis ad*

Te per aeternos veneremur annos ;
 Trinitas , summo celebranda plausu ;
 Te fide mentes , resonoque linguae
 Carmine laudent .

Ad mat. = Inter haec cernit geminam volantum
 Caelitum ferri manibus coronam ;
 Illicet clamat , sibi destinari ,
 Et tibi , Victor .
 Non minis cedit , precibusque blandis ,
 Ac velut rupes pelago resistit ,
 Quam fremens circum maris aestuosi
 Verberat unda .
 Triste tormenti genus apparari
 Imperat Judex : placuit furenti
 Insolens caedes , nova luctuosae
 Stragis imago .
 Arborem flectens duplicem satelles ,
 Hinc et innixus trahit inde ramos ,
 Implicat nodos , et utraque nectit
 Parte Coronam . *Ad*

*laudem et honorem sanctissime Tri-
 nitatis , feliciter incipit . Chara-
 cteres sunt semigothici , in titulo
 rubri ; pp. 542. in fol. , in fine : Mis-
 sale divinorum secundum consuetu-
 dinem alme ecclesie Hispalensis de
 mandato R^mi ac Ill^mi Dñi Dñi Al-
 fonsi Manrique presbyteri Cardina-
 lis tituli basilice XII. Apostolorum ,
 et ejusdem ecclesie Archiepiscopi
 atque in regnis cesaree Majestatis
 generalis Inquisitoris et p^ris fidei
 catholice : summo studio correctum ;
 tersum : et emendatum : quibus-
 damque festis aliisque permultis
 p^ris utilissimis denuo additis*

*(quod in prioribus defuerat) au-
 ctum . Impressum Hispali per Joan-
 nem Varela Salmanticensem . Ad
 instantiam Dñi licentiati Joannis Te-
 miño Canonici Inquisitoris et vice
 presulis Hispalensis . Ita nequis
 alius imprimere possit sub excom-
 municationis pena ex facultate ab
 eodem R^mo Dño Cardinali et Ar-
 chiepiscopo obtenta . Anno Dñi
 M. D. XXXIIII. pridie nonas fe-
 bruarii . Libenter , cum occasio
 offertur , veteres editiones libro-
 rum liturgicorum noto , quae ad
 historiam ecclesiasticam , vitasque
 Sanctorum illustrandas utilitatem*

Ad laud. = **U**t sua rami, sibi jam relictī,
 Vi recesserunt, et utrinque scissum
 Corpus est motu, crepuere fibris
 Membra revulsis.
 Evolans longe per inane sudum
 Spiritus recto petit astra cursu,
 Et Dei cernens jubar emicanti
 Luce beatur.
 Hic coronanti Domino rependens
 Debitas grates, facilis vocari
 Supplicum sanctis precibus benignam
 Applicat aurem.
 Ergo pro tantae meritis Patronae
 Plurimae gentes pia vota gratae
 Offerunt, festo redeunte fervent
 Thura, precesque.

*Die 15. Maji. In festo S. Isidori Agricolae Confessoris Ma-
 triti Patroni (a).*

Ad vesp. = **R**egiis gazis homini negatum
 Siderum celsas penetrare sedes,
 Non Deus gemmis capitur, nec auro
 Divite caelum.

P p

aliquam possunt afferre. Quod ut
 agam in rarioribus editionibus Hi-
 spaniae, alia me ratio impellit,
 nempe quia Exteri, qui typogra-
 phicam rem commentariis editis
 persecuti sunt, originem, et pro-
 gressum typographiae Hispanae ma-
 gna ex parte, aut omnino negle-
 xerunt. Missale Hispalense rela-
 tum extat in Bibliotheca Barberi-

na, et in eo *ad diem 14. Maji* Mis-
 sa SS. Victoris, et Coronae; quo-
 rum tamen nullam memoriam re-
 perio in officiis Hispalensibus ex-
 cusis anno 1659..

(a) Officia ecclesiastica S. Isi-
 dori Agricolae composuere Fr. Jo-
 annes Gutierrez Ordinis Praedica-
 torum, et Doctor Gregorius Lo-
 pez Madera. Salazarius in *Mar-*

Pauper excultis Isidorus arvis
 Evolans alte super et Potentes,
 Et super Reges fruitur beatae
 Munere lucis.

Laus brevem finem recipit, nec aequo
 Corde praestatur, quibus alta regni
 Sceptra terrenum regimen subacto
 Orbe dederunt.

Inclyti Reges meritos honores
 Jugiter solvunt humili colono,
 Ampla se cuius precibus tueri
 Regia gaudet.

Trinitas una Deitate simplex
 Laudibus semper celebretur; ipsa
 Praestet, ut laetum vigili colono
 Pareat arvom.

Ad mat. = **L**ucis ad primos Isidorus ortus
 Numen orabat, bona cuncta gnarus
 A Deo solo repetenda, purae
 Praemia vitae.

Cum seges praeter solitum veniret,
 Ruris adjuncti stupuit colonus,
 Saepe miratus, foret unde tanta
 Copia frugum.

Hinc boves ferro stimulans, aratro
 Visus est putrem coluisse terram
 Angelus Custos operosa ruris
 Munia supplens.

tyrol. Hisp. ad hanc diem excribit
 sex hymnos in laudem S. Isidori,
 quos, ut ait, olim ecclesia Ma-
 tritensis recitabat, qui rhythmici
 sunt, et, ut ipse observat, *illorum*
temporum sapiunt ferruginem, im-

mo farraginem piam licet incultam.
 De hujus generis documentis Bol-
 landiani *ad hanc diem* sermonem
 habentes Hieronymum Romanum
 de la Higuera S. J., ne falsarium
 dicant, mentis inopem judicant.

Cum siti fauces premerentur, undas
Arido campo dare jussa tellus,
Paruit dicto, subitusque fluxit
Gurges aquarum.

Ad laud. = Parte mercedis superante magnas
Pauperum turbas Isidore pascis,
Charitas caelo tua comprobata
Se manifestat.

Nec modis cessas refovere miris,
Gloriae postquam frueris corona,
Quos salutari pietate cernis
Promere vota.

Vidit id prudens Deus, et sepultum
Corpus ut cives colerent frequentes,
Voce caelesti monuit, decora
Sede locarent.

Saepius rebus dubiis juvamen
Sensit Hispanus, prece luminosam
Visitans aram, renovansque festos
Thuris honores.

*Die 15. Maji. In festo SS. septem Praesulum Apostolicorum
Torquati, et Sociorum Martyrum (a).*

Ad vesp. = Debitas caelo, Superisque laudes
Civis Hispanus referat, pioque
Gaudeat cantu celebrare tanti
Festa diei.

P p 2

Joannes Gutierrez, a Nic. Antonio praetermissus, inter *Scriptores Dominicanos* recensetur.

(a) P. Henricus Florez tom. 3. *Hispaniae Sacrae Append.* 1. num. 1. ex officio Isidoriano Mozarabico

hymnum veterem pro festo septem Apostolicorum producit ad Mss. codices emendatum, qui incipit, *Urbis Romuleae jam toga candida*. Sed pro antiquorum temporum more plerumque extra carminis le-

HYMNODIA

Virgines castae, puerique vitae
 Integri dignas modulis canoris
 Gratias solvant, resonet sub altis
 Montibus Echo.

Unus e septem colitur beatis,
 Attulit quorum celebrata virtus
 Prima nascentis fidei per urbes
 Semina nostras.

Splenduit lumen, procul umbra noctis
 Horridae fugit, temerata fumo
 Impii thuris cecidere latis
 Fana ruinis.

Gloria laudum veneretur orbis
 Ter sacrum nomen Triadis supernae,
 Dum fluunt surde revoluta nullo
 Secula fine.

Ad mat.= Praesules septem Petrus institutos
 Misit; Hispanas petiere terras,
 Prima Jacobi (memorat vetustas)
 Acta secuti.

Forte mendaces venerata Divos
 Impium festum celebrabat Accis,
 Cum Dei servos videt inter audax
 Turba venire.

Motus ignota specie virorum
 Protinus ritu populus ferarum,
 Quae tulit casus, rapit arma dextra,
 Urget, et arcet.

ges, et aliquando extra latinitatis
 regulas vagatur. Auctorem ejus
 esse S. Isidorum aliqui asserunt,
 non alia tamen, ut arbitror, ratio-
 ne, quam quod in officio Isidoria-
 no reperitur, quam levissimam es-

se nemo iverit inficias. Recens of-
 ficii Hispanici usus obtinuit, ut
 de his Sanctis Martyribus festum
 singillatim celebretur, nimirum
die 1. Februarii de S. Caecilio, *die*
13. Maji de S. Secundo, *die 15.*

Sic datam caelo removet salutem

Inscius, sic se trahit ad periculum,

Sic gravi casu ruit, et rapaci

Volvitur unda.

Namque praegressos ubi vidit amens,

Ponte conscenso violentus instat,

Corruit (mirum!) resoluta firmi

Machina pontis.

Ad laud. = Stragis aspectu, miseroque visu

Pontis eversi, reliqui stupentes

Abstinent cursu, quatiente maesto

Corda pavore.

Plurimi lucis venientis ultro

Sentiunt donum; praeit hosce ductrix

Nobilis, Christo posuisse gaudens

Femina templum.

Inde sortiti regionis oras,

Quam colat, Praesul sibi quisque terram

Accipit, clara meruere donec

Morte coronam.

Quam fidem primi docuere patres,

Servat irrupta serie nepotum

Grex pius; posthac ut in omne servet,

Quaesumus, aevum.

Maji, aut aliis diebus non impeditis de S. Torquato, de S. Indaletio, et de S. Euphrasio Dioecesis Giennensis Patrono. De reliquis duobus Ctesiphonte, et Hesychio Officium proprium nullum est. Hymnos ad hanc diem distuli, quia in ea communis eorum omnium festivitas olim colebatur, et trium officia in eadem indicantur, diffe-

renda tamen ad primam diem non impeditam, suoque ordine distribuenda. Sunt autem ita dispositi hymni, ut singulis festis applicentur; si tamen in communi omnium eorum festo essent concinendi, primus versus tertiae strophae ad vespertas in hunc modum esset reformatus, *Martyrum septem canimus triumphos*.

Die 23. Maji . In festo Apparitionis S. Jacobi Apostoli , et Hispaniarum Patroni . Hymnus antiquus ad cantus rationem redactus (a) .

Ad vespas . Vindex Iberi nominis
 Jacobe , terror hostium ,
 Tonitruum quem filium
 Dei vocavit Filius .
 Huc lucidis a sedibus
 Converte dexter lumina ,
 Audique laeti debitas
 Grates tibi quas solvimus .
 Grates refert Hispania ,
 Felix tuo quae nomine ,
 Ductuque perstat libera ,
 Vitatque gentis dedecus .
 Tu cum jaceret barbaris
 Cedens , et impar hostibus ,
 Praesens inexpugnabile
 Robur dabas Ramirio .
 Tu bella cum nos cingerent ,
 Es visus inter agmina
 1. Equo triumphans ensifer
 Mauros furentes sternere .
 Per te redemptae Virgines
 Laudis rependunt cantica ,
 2. Et nos tributo liberi
 Hymni tributum pendimus .

(a) Magna ex parte hic hymnus descriptus , et reformatus est die 30. Decembris in festo Translationis S. Jacobi , proindeque recoli hoc loco possunt , quae illic sunt annotata . Praeterea alii versus ad evi-

tandam elisionem expuncti sunt , videlicet ,

1. *Equoque et ense acerrimus ,*

2. *Nosque a tributo liberi .*

3. *Et Filio , qui a mortuis .*

4. *Et nunc et omne in seculum .*

- Deo Patri sit gloria
 3. Et Filio , qui mortuus
 Surrexit , ac Paraclito
 4. Et nunc , et omni seculo .

Eodem die 23. Maji . Hymnus antiquus leviter correctus (a) .

Ad laud. = Jacobum celebret fortis Iberia ,
 Jacobum meritis tollat honoribus ,
 Per quem barbarici nescia foederis
 Victrix imperat hostibus .
 Vectigal trucibus pendere flebile
 Urgetur Dominis imperiosius ,
 Centenasque lupis sponte rapacibus
 Lectas sistere Virgines .
 Aversata nefas arma ferocior
 Poscit , mox Arabem fida Ramirio
 It contra , numero sed nimis impari
 Virtus cedere cogitur .

(a) Vix adducor , ut credam
 hujus hymni auctorem ultimam
 stropham composuisse , cujus ter-
 tius versus ceteris hymni partibus
 minime respondet , ut constabit
 perlectis versibus omissis .

1. *Lunatasque acies , agmina bar-
 bara .*

2. *Instatque attonitis undique pa-
 vidos .*

3. *Esto Exercituum non superabili .*

4. *Ductori , ac Domino jugis honor
 Patri .*

5. *Cum Prole unigena , almoque
 Pneumate .*

In hoc ultimo versu praeterquam
 quod ultima vocalis in *Unigena* es-
 set elidenda , et , si elidatur , deest

una vocalis , pes dactylus compo-
 nitur ex *almoque* , quod perabsur-
 dum est . Excidit etiam hymnogra-
 pho , ut primam syllabam in *pavi-*
dos produceret , pro quo nomine
territos substitui . Non dubito au-
 tem , quin auctor hujus hymni sit
 recentior , cum festum Apparitio-
 nis S. Jacobi , ejusque officium
 proprium decreto Sac. Rit. Con-
 gregationis die 27. Julii 1750. fue-
 rit approbatum , neque in brevia-
 riis ante id tempus evulgatis hujus-
 modi hymnus apparuerit . Multos ,
 quibus id notum esse debuit , narrare
 audiui , Joachimum Lariz , qui non
 multis ab hinc annis Bononiae de-
 cessit , cum philosophicis studiis

Quid sperare datur? Promicat aethere
Proles horridi clara tonitruī,

1. Lunatosque globos, agmina barbara
Sacro lumine disjicit.

Ardens in medios fertur acinaces,

(2) 2. Hostes ense premens undique territos
Maurorum cuneos rumpit, et integra
Victor proterit agmina.

3. Laus exercituum sit Domino Patri,

4. Sit virtus Genito, par quoque Flamini:

5. Cantetur Deitas in tribus unica
Per labentia secula.

Die 30. Maji. In festo S. Ferdinandi Regis Hispaniae Confessoris (a).

Ad vesp. = Quale cum caelum tonat, atque densae
Fulgurant nubes, ruit, et vagatur
Fulmen in partes varias, agente
Numinis ira.

Arcium prodest nihil alta moles
Turbinem contra, volucresque flammās,
Missus e caelo ruit ultor ignis,
Summaque tangit.

Compostellae adolescentulus operam navaret, hymnos, totumque hujus festi officium adornasse; fuisseque deinde aliquem, qui sibi licere crediderit, nonnulla verba mutare. Certe virtutes, quae in hymno emicant, et unum vel alterum vitium animadversum, ab uno, eodemque auctore prodiisse nemo credet; et sicut alteri cuivis vitia, ita virtutes Larizio libentissime attribuiam. Hunc ego novi hominem

latinissime scientem, et loquentem, qui si, ut erat disertus, ad scribendum aggressus esset, alterum Perpinianum numeraret Hispania.

(a) Cultus sanctissimi Regis Ferdinandi fere per universam Hispaniam, quod mirere, antea neglectus, seculo superiori renovatus est, et brevi auctus incredibiliter. Tamayus in sex tomis magni voluminis *Martyrologii Hispani* lo-

Non secus circum metuenda ducens
Arma Fernandus premit acer hostes,
Personant late loca militari
Pulsa fragore.

Quid ducem contra validum phalanges
Perfidi Mauri potuere? quanta
Strage vexillum volitans, crucisque
Tessera vicit?

Agminum ductor, Deus unus, una
In tribus virtus, tibi corda semper
Gloriam cantent, tibi nostra soli
Arma triumphent.

Ad mat. = Non decus vanum, vel iniqua laudis
Aura Fernandum, neque caecus ardor
Impium Maurum merita domare
Caede coegit.

Charitas movit patriae, fidesque
Cordis accensis animata flammis
Pulchra virtutum comitante longo
Ordine virtus.

Sub iugo Maurae ditionis olim
Hispalis longum gemuisse docta,
Pristinae demum reparavit altos
Legis honores.

Inde vicinas eadem beavit
Faustitas urbes, pietas revixit,
Et salus, et pax, et ubique moris
Cultus honesti.

Q q

cum non dedit Regi glorioso Fer-
dinando ob egregias virtutes anti-
quitus *Sancto* cognominato. Cle-
mens X. cultum confirmavit, offi-
cium, et missam anno 1671. de-

crevit; lectiones proprias Sac.
Rit. Congregatio anno 1675. appro-
bavit; acta egregie illustrarunt
Bollandiani. Diem emortualem S.
Ferdinandi fuisse 31. Maji, non

Ad laud. = **B**ella gesturus pia Ferdinandus
 Non timet fatum, dubiamve sortem,
 Spem fovet certam Superum benigna
 Luce vocatus.

Ferreos nexus ratis acta venti
 Impetu frangit; stupet, atque vinci
 Baetis exultat, placidasque volvit
 Mollius undas.

Ipsa victrices veneranda Virgo
 Anteit turmas, ope cujus urget
 Rex pius bellum, superatque pugna
 Victor in omni.

Vicit et mortem, super astra namque,
 Et super caelos anima recepta,
 Integrum corpus sine tabe gratos
 Spirat odores.

*Die 17. Julii. In festo SS. Jusiae, et Ruffinae sororum Vir-
 ginum, et Martyrum Hispalensium. Hymnus antiquus ad
 leges modulationis revocatus (a).*

Ad vespas. **S**alvete clarae Virgines,
 Tutela praesens patriae,
 Virtutis, et constantiae
 Exemplar admirabile.
 Non vos calybs rigentibus
 Dum nectit artus annulis,
 Nec laminis candentibus
 Catasta terret ignea.

30. aliqui contendunt, rationibus
 quidem probabilibus, non tamen
 omnino certis.

(a) Dulcissimi sunt hi SS. Ju-
 stae, et Ruffinae hymni; ut dul-

ciores tamen, cantuique aptiores
 reddantur, mutati sunt versus se-
 quentes,

1. *Caeli subiistis atria.*

2. *Te, dux corona Martyrum.*

Nec confragosa rupium
 Calcata nudis plantulis
 Fregere vos dispendia,
 Sed hinc fides fit acrior.

Dēinde victo seculo

1. Caeli subistis atria,
 Ruffina fuso sanguine,
 Et Justa digna nomine.

Rosisque purpurantibus
 Confessionis inclytae
 Intexuistis candida
 Integritatis lilia.

Ergo triumphi nobilis
 Sacris revinctae laureis,
 Palmas refertis duplices
 Agnum sequentes praeivium.

2. Te Christe ductor Martyrum
3. Cum Patre, cumque Spiritu
 In Trinitate simplici
 Aeterna laudent secula.

Ad matut. = Quid saeve tortor unguis
 Judexque fractis Virginum
 Plusquam virilis indolis
 Miraris indolentiam.

Virtutis hoc altissimae
 Agnosce munus, perfide,
 Firmissimam constantiam
 Quae debili dat sexui.

Q q 2

3. Cum Patre Christe, et Spiritu
4. Saevire in artus fictiles.
5. Mercesque earum testeas,
6. Pro gente Patrem, et Filium
7. Et Spiritum Paraclitum

8. Qui regnat omne in seculum.
 9. Sponso vocante ad nuptias.
 10. Christo immolatae victimae.
- Ex his versibus primum expunxi,
 quia longior est una syllaba, ut

4. Merces earum testeas ,
5. Molles et artus frangere ,
Sed non potestis conditas
In his faces extinguere ,
Quas ardor almi luminis
Accendit , et dulcissimus
Sponsus cadentes excipit
Christus bravium Martyrum .
Et nunc precantur sedule
6. Pro gente Numen unicum
7. In Trinitate simplici
8. Per omne regnans seculum .

Ad laudes . **A**deste sacrae Virgines ,
Quas cura fecit pervigil ,
9. Dum sponsus urget nuptias ,
Claras referre lampades .
Jam nigra noctis orbita
Ad mane clarum vertitur ,
Vincant timores turbidos
Aeterna lucis gaudia .
Aperta vobis gaudia ;
Sponsus vocat , succedite ,
Sparsasque nostris fletibus
Offerte palmas nobiles .
Offerte fusum sanguinem
10. Christo litatae victimae ,
Quo Martyres sanctissimae
Vestram beastis Hispalim .

scriptum multis in locis reperi , typographos corrigens , non auctorem , qui , ut credo , *subistis* posuerit . Extant etiam in breviariis antiquis hymni de SS. Martyribus

Justa , et Ruffina , existimatque Tamayus in *Martyr. Hisp. ad hanc diem* S. Isidori esse hymnum , qui legitur in breviario Gothico Mozarabico , quod mihi minime proba-

Ut ipse supplicantium
 Preces benignus audiat,
 Et donet indulgentiam
 Vestris rogatus civibus.
 Virtus, honor, laus, gloria
 Deo Patri cum Filio,
 Cum Spiritu Paraclito
 In seculorum secula.

Die 21. Julii. In festo S. Camilli de Lellis Confessoris, Congregationis Clericorum Regularium ministrantium infirmis Fundatoris. Hymnus anno 1783. Sac. Rit. Congregationis judicio subjectus (a).

Ad vesp. = Exultent miseri, turbaque pauperum;
 Afflictus, moriens, pesteque tabidus:
 Ardens nam Seraphin mittitur aethere,
 Omnes Lellius ut juvet.
 Quot flammis calido pectore concipit!
 Ignes quot rapidos undique projicit!
 Terram queis tepidam concremat, et faces
 Castas inserit omnibus.
 Cui non auxilium fervida charitas
 Illius tribuit, quando vel abditos
 Sub terris miseros quaerit, et extrahit
 Atro funere liberans?
 Ascendas igitur sidera fulgidus,
 Ignitos etiam trajice spiritus
 In terras; etenim clarus ab aethere
 Flagres, convenit, omnibus.

tur; est enim barbarus, et incultus, ut vel ex primo versu apparet,
Adsunt Punicea floscula virginum.

(a) Hi tres Hymni in Sacra Rituum Congregatione propositi approbationem non obtinuerunt;

Simplex o Deitas, trinaque supplices
 Exaudi gemitus, votaue respice:
 Da patris meritis limina caelitem
 Ejus scandere filios.

Ad mat. = Numen e caelo jaculans Camilli
 Pectus ardenti penetrat sagitta,
 Sensit auctorem, subito fit alter,
 Vana relinquens.

Protinus lucem recipit supernam,
 Viscera exurit sacer ignis: aevum
 Deflet exactum, statuitque sanctam
 Ducere vitam.

Pauperum strages, miseransque luctum,
 Tot malis firmum ferat ut levamen,
 Ordinem condit, data sacra Jesu
 Jussa secutus.

Blanda ceu mater, pater ut benignus
 Mulcet aegrotos, et agone mortis
 Sublevat duro, comitum frequenti
 Agmine septus.

Hoc sibi gratam reputat quietem,
 Hoc placet solum, miseros levare,
 Hoc pius longo meditatur omnis
 Tempore vitae.

Laus sit aeternum Triadi supremæ,
 Alta quæ caeli super astra regnat
 Condolens nostri, miserans cadenti
 Providet orbi.

Ad laud. = Caelites plaudant, hominesque plausus
 Edite ingentes, recitemus una
 Carminum laudes; veneremur omnes
 Festa Camilli.

quid in eis displicuerit, alii vide- novos conficerem, exaravi alios,
 rint. Eorum loco rogatus ego ut quos subjiciam.

Ecce dux noster ; pater orbis ecce ;
 Angelus custos datur , et levamen
 Omnibus ; cura vigil iste prodest
 Angelus aegris .
 Erigit lapsos , tenet et labantes ,
 Firmat erectos , pietas Camilli
 Despicit nullum , miseransque mulcet ,
 Protegit omnes .
 Vis erat lassis , manus atque truncis ;
 Pes erat claudis , oculusque caecis ;
 Indigis aurum , miseris juvamen ;
 Omnia cunctis .
 Charitas tandem foret ut perennis
 Tanta , se , mirum ! pius hic , suosque
 Nexuit voto , miseros juvandi
 Peste vel ipsa .

Alii Hymni pro eodem festo S. Camilli (a) .

Ad vesp. = Lubricae quondam studio juventae
 Per nefas errans vetitum Camillus ,
 Devio gressu peragebat inter
 Ludicra vitam .
 Non tamen cursum sceleris , nec istud
 Improbum ludi genus indicarat
 Somnium matris gravidae , crucisque
 Stemma rubentis .

(a) Nolo alias quaerere causas ,
 cur inter hymnos proprios officii
 Hispanici S. Camillo locum assi-
 gnaverim , licet non me fugiat ,
 ejus officium ab Hispanis fuisse re-
 citatum , antequam breviario Ro-
 mano fuisset insertum . Ingenue
 fatebor , noluisse me hunc hymnum
 praetermittere , quia ex eo occa-
 sionem cepi , ut ad alios concin-

nandos me accingerem . Duo ta-
 men occurrunt versus , in quibus
 elisionem admisi : 3. strophæ ad
 laudes versu 4. , *Ducere ad astra*
 et strophæ 4. ad laudes versu 3. :
Verbaque inspirant , quibus aeger
aequas , pro quibus hi possunt sub-
 rogari , *Reddere Caelo* . *Sugge-*
runt voces , quibus aeger aequas .
 Festum S. Camilli ab Hispanis olim

HYMNODIA

Quin Deus fessum miseratus orbem;
Et graves curas hominum, levamen
Pallidae morti, columeque fractis
Destinat aegris.

Ergo qua caecos animos vocare
Copia lucis solet, hac trahentes
Imprimit sensus; sequiturque blando
Corde Camillus.

Te pio cantu celebremus omni
Trinitas aevo, famulos precantes
Adjuva, vitam, dubiosque mortis
Dirige casus.

Ad mat. **O**cius magno celeres ab alta
Sede virtutes subiere coetu:
Charitas longe praeit una cunctas
Aurea dotes

Charitas fervens, jaculata molle
Lumen, accensus rubet unde vultus,
Cum redundanti sacra flamma cordis
Emicat aestu.

Ignem caelestis facis excitatus,
Prodigus vitae statuit Camillus
Morte luctantes animas propinqua
Ducere ad astra.

Caelites ipsi bene comprobatis
Promovent signis opus institutum,
Verbaque inspirant, quibus aeger aequas
Praebeat aures.

Ad

recitabatur die 15. Julii, qui est
dies designatus pro Religiosis Con-
gregationis ministrantium infirmis.
In breviario Romano destinatus est
dies 13. Julii apud Hispanos impe-
ditus festo B. M. Virginis de Car-

melo, ideoque festum S. Camilli
translatum est ad diem 21. ejusdem
mensis. Ceterum cum hoc ego
labore defunctus fuisset, alius ex
prioribus hymnis quaedam, vix
pauca verba ex meis retinens tres

Ad laud. = Quaeque pervadens loca, glorioso
 Ardui voti stimulatus ausu,
 Quod genus dirae luis, aut periculum
 Horruit unquam?
 Ille sic vixit, voluitque tali
 Filios sese religare voto,
 Nulla quos pestis, vel acuta morbi
 Terret imago.
 Artubus tandem resolutus, almis
 Gratiae donis, meritisque plenus
 Additur Divis, fugiente tranans
 Sidera penna.
 Inde submissis precibus vocatus
 Porrigit dextram miseris, opemque;
 Id decus monstrant cumulata circum
 Vota sepulchrum.

*Hymni in festo S. Camilli a Sac. Rituum Congregatione appro-
 bati (a).*

Ad vesp. = Inclytam laeti populi frequentes,
 Quae sacros condit cineres Camilli,
 Ambient aram, cumulentque votis,
 Et prece multa.
 Hunc Deus summa miseratus arce
 Sustulit lassum studiis iniquis,
 Et dedit partes scelus expiandi
 Fletibus aequis.

R r

hymnos contexuit, quos Sac. Ri-
 tuum Congregatio die 29. Martii
 1783. benigne approbavit, et le-
 ctori lubens sistam.

(a) Hos hymnos si ad veras me-
 tri regulas redigere quis vellet,

mutare deberet plures versus, quo-
 rum manifestum est vitium:

1. *Custos almi propositi severus.*
2. *Aestus amoris.*
3. *Irretorto oculo, nobilis ausibus.*
4. *Mortis indomitae fata voracia.*

Tum novo Divum recreatus igne,
 Non timet neglecta redire virtus,
 Semita jam tentat iter negata
 Fortiter audens.
 Rebus angustis animosus heros
 Semper apparet: bene praeparatum
 Pectus horrendi haud quatiunt labores,
 Durave egestas.
 Custos almi propositi severus,
 Sortibus vitae variis, maligni
 Egerit justis domitos triumphis
 Aestus amoris.
 Ergo qui saevis scelerum catenis
 Turpiter maesti premimur, Camille,
 Impetres nobis veniam, rogamus,
 Et decus omne.
 Quosque, dum vita fruimur, dolosos
 Neu sinas hostes inhiare inultos:
 Laetus intersis, dubiosque mortis
 Dirige casus.
 Laus sit aeternum Triadi per aevum,
 Alta quae caeli super astra regnat,
 Quae mare, et terras, variisque mundum
 Temperat oris.

Ad mat. = Exultent miseri, turbaque pauperum,
 Afflictus renovet pristina gaudia,
 Infirmus redeat viribus integris,
 Adstat Lellius omnibus.

5. *Quin se cum sociis insolito nisu.*
6. *Ardens Camilli in miseros.*
7. *Aegrorum turba pallida.*
8. *Unam languentis Lellio.*
9. *Noctis, lucisque tempora.*
10. *Dat fortis vili muneri.*

11. *His sordes purgat sedulus.*
12. *Agone in summo positus.*
13. *Praesens auxilium porrigit.*
14. *Quo iusti firmant pectora*
15. *Tui nos sequi vestigia*
16. *Fac mereamur effici*

Spectans vaniloqui munera seculi
 Irretorto oculo, nobilis ausibus,
 Quot flammās tacito pectore concipit,
 Omnes impiger ut juvet?
 Cui non auxilium fervida charitas
 Decernit? Gelido qui jacet in specu
 Confectum macie quaerit, et extrahit
 Atro funere liberans.

Vitam qui trepidis pauperie aspera
 In rebus tenuant corpore pallidi,
 Escas suppeditat, vestibus induit
 Fractus membra laboribus.
 Mordaci laceris sollicitudine
 Cor matris tenerum, cor patris anxium
 Praebet, quo levius sit patientia,
 Quidquid corrigere est nefas.

Mortis indomitae fata voracia
 Intentant homines? Nec labor improbus,
 Nec curae prohibent: ecce aderit vigil,
 Agon dum premit ultimus.

Quin se cum sociis insolito nisu
 Voto magnanimus consecrat arduo,
 Constantes relevent subsidiis piis
 Dira peste vel obrutos.

R r 2

17. *Extremo vitae in limine.*18. *Perducas ad caelestia.*19. *Sit tibi, summa o Trinitas.*20. *Æterna in secula gloria.*

In primo versu primo loco ponitur spondaeus pro trochaeo, in secundo versu fit breve *o* in *aestus*, cum sit longum, utpote in accusandi casu plurali, in 3. versu prima sede pro spondaeio intruditur trochaeus, idemque accidit in 4. versu, in 5. vero fit breve *i* in *nisu*,

in sexto in *miseros* producitur *i*, in 7. secundo loco ponitur spondaeus pro iambo, eodemque vitio laborant versus 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 17., 18., 20.. Praeterea in versu 12. fit longum *o* in *positis*, in 13. primum *i* in *auxilium*, in 15. *e* in *sequi*, in 16. primum *e* in *mereamur*, in 18. primum *i* in *tibi*, haec, inquam, omnia, cum brevia sint, producuntur. Addo, versus 13.,

Tu dux egregius , tu pater optimus ,
 Tu nostrum columen , tu decus inclytum .
 Fac nostra in miseros algida pectora
 Flammis talibus ardeant .
 Simplex o Deitas , trinaque , supplices
 Exaudi gemitus , votaue respice :
 Da patris precibus limina caelorum
 Ejus scandere filios .

Ad laud. = **A**rdens Camilli in miseros
 Latere nescit charitas ;
 Sacris adurit ignibus ,
 Totisque membris aestuat .
 Aegrorum turba languida ,
 Quam dirus angor opprimit ,
 Unam languentis Lellio
 Christi refert imaginem .
 Noctis , lucisque tempora
 Dat fortis vili muneri :
 Prosternit illis lectulos ,
 His sordes purgat sedulus .
 Quo quisque plagis faedior ,
 Huic ipse servit promptior ,
 Tabem nec horret ulcerum :
 Horrere nescit charitas .
 Agone in summo positos
 Praesens auxilium porrigit ,
 Quo justis firmant pectora ,
 Reique deflent crimina .

et 15. una syllaba longiores esse ,
 ac propterea nec ad purum rhyth-
 mum facere . Vellem etiam , ut
 ad musicam ecclesiasticam sequen-
 tes versus revocarentur .
Non timet neglecta redire virtus .

Semita jam tentat iter negata .
Pectus horrendi haud quatiunt la-
bore .
 Nihil interim dico de elisionibus ;
 neque animus est in latinitatem in-
 quirere , ne aliquis mihi arridere

Pater benignus impetra
 Tui nos sequi vestigia :
 Nos charitatis victimae
 Fac mereamur effici .

Extremo in vitae limine
 Omni solutos foenore ,
 Et sancto amore saucios
 Perducas ad caelestia .

Sit tibi , summa o Trinitas ,
 Aeterna in secla gloria ,
 Quae charitate fervidos
 Ditas beato lumine .

*Die 25. Julii . In festo S. Jacobi Apostoli , et Hispaniarum
 peculiaris Apostoli , et Patroni (a) .*

Ad laud. = **A**udite caeli , terraque maximi
 Claros triumphos militis , arduus
 Ut pugnat , et mucrone rumpit .
 Barbaricum populatus agmen .

putet , quod reprehendere non au-
 deo . Nomen gentile *Lellius* in 4.
 versu strophae 1. ad matutinum ,
 iterumque in 3. versu strophae 2.
 ad laudes non debuisset exprimi ,
 si vera est regula a me tradita *num.*
199. Dissertationis , et recenti Fi-
 dei Promotoris vigilantissimi au-
 ctoritate confirmata .

(a) Hymni iidem sunt , qui *die*
30. Decembris concinuntur . Eos
 excribit *Tamayus de Salazar* in
Martyrologio Hispano : alios prae-
 terea ex breviariis antiquis , nec-
 non ex pseudo-Juliano Archipre-
 sbytero , nugas scilicet canoras .
 Ex breviario autem *Isidoriano* de-

sumit hymnum , qui incipit , *O*
Dei verbum Patris ore proditum .
 Eundem a mendis repurgatum ex
 Mss. cod. Ecclesiae Toletanae exhi-
 bet *P. Henricus Florez tom. 3. Hispaniae Sacrae pag. 94.* , et pro ejus anti-
 quitate acerrime pugnat , ut inde ad-
 ventum S. Jacobi in Hispanias evin-
 cat ; qui tamen fallitur , cum hunc
 hymnum *metricum* vocat *pag. 99.* .
 Illud certe constat , antiquissi-
 mum esse , et in codicibus Mss.
 vetustissimis reperiri ; non fuis-
 se autem conditum post inventum
 S. Apostoli corpus , quod nonnul-
 li Exteri opinantur , haec ratio mihi
 persuadet , quod nulla in toto eo

Novere gentes , Afer , et aspera
 Carthago novit , Roma beatior
 Experta persensit , sub armis
 Quos animos gererent Iberi .

hymno fit mentio *inventionis corporis* , nulla sepulchri Compostellani , nulla patrocinii , quod in debellandis Mauris experti sunt Hispani . Stylus ipse , et forma , si ex his conjecturam facere licet , ab ecclesiae Gothicae tempore , et consuetudine non sunt aliena . Hymnus leges metri non servat , sed in numero syllabarum , seu rhythmum similis est dactylico asclepiadeo , quales plures sunt in officio Gothico , ut in festo S. Crispini hymnus ex duobus Mss. a P. Roa collatis apud Florez Tom. X. pag 472. , *Insignem Crispinum laudemus Martyrem , - Qui suum lavit sacro corpus sanguine , - Et unum Deum sequens trino nomine - Mundum relinquens , simul ejus copias - In Regno Dei consors factus Angelis* . Ita etiam Psalmus Alphabeticus S. Isidori carmen trochaicum sine metro imitatur : *Audi Christe tristem fletum , amarumque canticum , - Quod contritus , et percussus modulatur spiritus* . Canticum hoc extat inter opera S. Isidori edit. Paris. , et apud Bollandianos 4. Aprilis in Vita S. Isidori cap. VI. , hoc titulo : *Alphabetum Orationis ad tentamenta repellenda adversarii , et Dei gratiam promerendam* . Auctor ejus vitae , qui a multis creditur Lucas Tudensis , cap. VI. de eodem loquitur .

Scriptis postquam edidit alphabetum Papiæ (al. Patriæ) judicum , alphabetum verbalium , alphabetum theologicarum distinctionum , atque alphabetum librorum , oratione finem faciens , Orationis scripsit alphabetum , futuros plangens Gothicae gentis errores , simul eversionem etc. Advertere oportet hoc loco , hymnos Gothicos , scilicet ante Maurorum irruptionem in ecclesia Hispana Gothica compositos syllabas postremas versuum similiter desinentes nunquam , aut fere nunquam habuisse . Plurimi censent , Hispanos ex Arabibus hos verborum lusus didicisse , ex Hispanis ceteros ; quibus ego minime assentior . Ac primum quod Alvarus Cordubensis in Vita S. Eulogii Martyris versus *rhythmicos* ab Eulogio , et a seipso adolescentibus elaboratos tradit , non de hujusmodi carminum genere intelligo , sed de versibus *non metricis* , ac solum certo syllabarum numero constantibus . Id colligo ex ejusdem Alvari *Indiculo luminoso num. 35. Hispan. Sacr. Florezii tom. XI. p. 274. et seq.* Heu proh dolor ! inquit , *linguam suam nesciunt Christiani , et linguam propriam non advertunt Latini , ita ut omni (al. ex omni) Christi Collegio vix inveniatur unus in milleno hominum numero , qui salutaris fratri possit rationabi-*

Incerta postquam pugna stetit diu ,
 Gens ultra mundum lege coerceat ,
 Hispana virtus est coacta
 Alta jugo dare colla sero .

liter dirigere litteras . Et reperitur absque numero multiplex turba, qui erudite Caldaicas verborum explicet pompas . Ita ut metricè eruditiori ab ipsis gentibus carmine et sublimiori pulchritudine finales clausulas unius litterae coarctatione decorent , et juxta quod linguae ipsius requirit idioma , quae omnes vocales apices commata claudit et cola, RHYTHMICE, immo uti ipsis competit metricè universi Alphabeti litterae per varias dictiones plurimas variantes uno fine constringuntur , vel simili apice . Difficile est sensum horum omnium verborum exprimere ; sed ad poesim , quam nunc *rhythmicam* dicimus , ea pertinere dubium non est . Cum vero Alvarus dixisset , Christianos Arabico idiomate *rhythmice* carmen effundere , quia *metri* lege non adstringebantur , se corrigens addidit , *immo metricè* , quia pro natura ejus idiomatis *metrum* censi potest necessitas illa , vel lex poetis imposita versus simili fine concludendi . Igitur nondum eo tempore Cordubenses videntur poesim Arabicam linguae latinae applicuisse ; quod certe postea evenisse non abnuerim . At extra Hispaniam longe ante annum 854., quo *Indiculus luminosus* scriptus est, vigere coeperat consuetudo efficiendi versus similiter desinen-

tes , quorum artem docuit S. Bonifacius Germaniae Apostolus , et Martyr ; qui Romae anno 722. consecratus fuit Episcopus . Inter hujus Epistolas Tom. XVI. Bibliot. SS. Patr. edit. Paris. 1644. legitur epistola 65. , quam Aldhelmo Abbati scripsit Æthilvaldus ; cujus haec verba excerpo . *Huic autem nostrae parvitatìs epistolae trina cantati modulaminis carmina binis generibus digesta subdidimus , quorum primum dactylico heroico poematis hexametro etc. Tertium quoque non pedum mensura elucubratum , sed octonis syllabis in uno quolibet versu compositis una , eademque littera comparibus linearum tramitibus aptata cursim calamo perarante caraxatum dicavi . Medium vero . . . simillimis itidem versuum , et syllabarum lineis confectum repraesentans porrexì .* Iterum in epistola 69. sine nomine scribentis . *Ideo vobis dirigere versiculos metrica ratione compositos diu fixum mente tenui . . .* Hanc itaque nuper metricae artis peritiàm Domini nostri omnium generalis , meique specialis Praesulis venerandi Bonifacii sub magisterio didiciram . . . Hos namque versus jocistae more caraxatos reperietis, si diligenter non dedignemini litterarum perscrutari capita , hoc est ; quaternis versibus ceteros in medio positos

At non praeibat tunc recalentia
 Jacobus albo bella regens equo ,
 Densasque prosternens phalanges
 Fulmineo metuendus ense .

veluti ambitu quodam cingentes illos . Versus ibi exscripti sunt ejusmodi . Lectos casses catholicae - Atque obses athletice . - Tuis pulsatus precibus - Obnixae supplicantibus - Hymnista carmen cecini - Atque responsa reddidi - Sicut pridem pepigeram - Quando profectus fueram . In fine primi carminis legitur : *Finit carmen Adelmi*, quod Serarius in notis mendum putat . Fortasse legendum erit *Adelheri*, sive *Adalheri*, aut *Adalarii*, qui in martyrio subeundo socius fuit S. Bonifacii, de quo videri possunt Bollandiani *ad diem V. Junii in Commen. praevio ad Vitam S. Bonifacii n. 20., et 21.* Quod vero *Jocistae* more carmina sibi in fine consonantia composita esse dicuntur, id explicandum est ex *Etymologiis* S. Isidori, qui *Jocistam* nuncupari affirmat, qui verbis ludit . Quo magis confirmatur, apud poetas eruditos, et a vulgari consuetudine abhorrentes lusum verborum in fine versuum integri alicujus poematis nunquam fuisse olim usurpatum . Duo his addam, alterum ex *Jocistae* nomine ab Hispanis Poetas vulgares, Histrionesque appellatos fuisse *Juglares*, ac simili modo ab Italis *Giullari*, seu *Giocolieri* . Alterum, in Germania, ubi in ipsa Germanica lingua hic usus ludendi verbis antiquior videtur, versus

latinos ad eam consuetudinem conformatos aliquando dictos fuisse *Alemanicos* . Id colligo ex *Speculo Morticino*, seu *Chorea mortis Macabri*, ex Bibliotheca Melchioris Goldasti Hanoviae edita an. 1613. sub hoc titulo : *Eximii Macabri Speculum Chorea Mortuorum versibus ALEMANICIS* (id est, in morem, ac modos RHYTHMORUM GERMANICORUM compositis) ab eo editum : et a Petro Dersey Trencacio Oratore ante annos circiter sexquicentum emendatum . In 4. Fabricius in *Bib. med.*, et *inf. latinis*. asserit, (nec Mansius Fabricii Annotator dissentit,) *Speculum Chorea* a Macabro non latine compositum, sed Germanicis rhythmis, quos circa an. 1460. latinos reddidit Petrus Dersey . Sed cum nullum suae opinionis auctorem appellaverit, cum titulum descriptum non rejecerit, aequum est credere, eum ad titulum hujus editionis, quam citat, non diligenter attendisse, ex quo manifestum est, Petrum Desrey solum emendasse *Speculum Chorea mortuorum* quondam latine a Macabro editum versibus *Alemanicis*, id est, in morem, ac modum rhythmorum Germanicorum compositis . Hujus poematii versio hispanica libera versibus hispanis antiquis, sive potius poema aliud

Subinde tanto sub duce pristinum
 Accrevit ingens robur, et improbas
 Hispanus indignatus hostes
 Transtulit in Lybicos catenas.
 Hoc, hoc Patrono victa per aequora
 Regnis avitis innumeras plagas
 Adjecit, olim quae refuso
 Oceani latuere tractu.

S s

ad illius similitudinem effictum hoc titulo: *La danza de la muerte*, extat in Bibliotheca Romana Sapientiae cum aliis Opusculis Hispanis in 4.; in quorum fine legitur: *En la muy noble, y leal Ciudad de Sevilla por Juan de Varela a 20. dias del mes de Enero de 1520.* Joseph Rodriguez de Castro in erudita *Bibliotheca Hispano-Rabbinica* Matriti 1781. pag. 198., et seq. auctorem hujus poematis adstruit esse Sanctum Carrion ex Hebraeo Christianum, qui aetate jam pro-
 vectus circa annum 1360. scribebat, idque ex codice Ms. Scurialensi colligit. Sed virum doctum latuit, hujusmodi lusus poeticos *de Choreae Mortis* extare jam pridem typis commissos latine, et hispanice, ut de aliis linguis taceam. Quod autem *Choreae* hispanicae auctor sit Sanctus Carrion, difficultate non caret, nisi in exemplari edito aliquid sit adjectum, quod in Ms. desit: nam in edito haec occurrunt; *la Muerte al Zurugiano: Guido ni Bernardo que vos estudiastes-Ganar no pudieron esto que queredes*. Guido de Caulliac suum celebrem de re Chirurgica

tractatum exaravit an. 1363., in cuius studium Chirurgus, quem Mors alloquitur, incubuerat. Quod difficiliter cohaerere potest cum aetate Carrionis. Sed nihil ausim definire contra Codicis Scurialensis testimonium: uberius olim ista cum Deo volente disputabo. Redeo ad S. Jacobum. Cum duo tantum Hymni in illius festo recitentur, tertium addo, quo praesensissimum ejus patrocinium, resque gestae Hispanorum sub ejus auspicio breviter perstringuntur.

Metri genus adhibui in brevuario Romano, officiisque Hispanis hactenus inusitatum, sed quale argumento potissimum convenire existimaui. In breviariis Gallicis, aliisque passim occurrunt hujusmodi hymni alcaici dactylici. Consule *Dissertationem praeviam §. XXXI. num. 219.* Nihil igitur esset mirum, si ad gloriosissimum Patronum Jacobum praedicandum musica ecclesiastica Hispanorum novos numeros inveniret, aut aliunde petitos in suum usum converteret. Porro auxilium, quod saepissime S. Jacobus Hispanis inter pugnandum praestitit, tot miracu-

Qui nos creavit, jugis honor Patri,
 Qui nos redemit, laus quoque Filio,
 Par Flamini virtus, beato
 Lumine qui recreat fideles.

*Die 9. Augusti. In festo SS. Justi, et Pastoris Martyrum.
 Hymnus antiquus emendatus (a).*

Ad vespas. Ecce Justus, ecce Pastor
 Ambo juncti sanguine,
 Quos piae fraternitatis
 Junxerat germanitas,
 Junxit aequalis sacratae
 Passionis unitas.

Hi tamen scholis retenti,
 I. Dum vacarent litteris,
 Audientes, quod Tyrannus
 Intrat urbem persequens,
 Illico scholam relinquunt,
 Et tabellas abnuunt.

Appetunt cursu deinde
 Praesidis praesentiam,
 Et crucem Christi sequendo
 Corpus armant debile,
 Quo triumphos passionis
 Expedirent fortiter.

lis est confirmatum, tam certis constat argumentis, ut illud in dubium vertere nemo nisi scepticus audeat. Historici Hispani, praecipue Ferreras, alique exteri apparitiones S. Jacobi diversis temporibus peractas enumerant. Earum nullam vere contigisse siquis contendat, is de medio tollat omnia miracula, cum nullum sit in Ecclesia, si veteris no-

vique Testamenti historiam excipias, quod gravioribus nitatur fundamentis.

(a) Auctorem hujus hymni fuisse S. Isidorum officia propria Hispaniensia passim proferunt. Tamajus de Salazar in *Martyrologio Hispano* eum Asturio Antistiti Toletano adscribit, qui nimirum Toletana sede relictā Com-

Hoc repente Daciano

- Nunciantes inquiunt ,
 2. Advenire dogma Christi
 3. Confitentes parvulos ,
 Mortis ultro passiones ,
 Atque caedes perpeti .
 4. Aestuans adest Tyrannus
 5. Turbidus ferocia ,
 Ad suos truces ministros ,
 6. Vinciantur , clamitat ,
 Fustibus jubens tenella
 Dissecari corpora .

Tunc sacratas ambo voces

Alloquuntur invicem :

Tempus est jam temporales

Ferre poenas corporis ,

Quo futuro perfruamur

7. Angelorum gaudio .

Audiens mox Dacianus

Martyrum constantiam ,

Excitatus in furore

Dictat hanc sententiam :

8. Ambo fratres ut perempti

9. Morte dira concidant .

S s 2

plutensem Episcopatum constituit, ut reliquum vitae tempus in honorandis SS. Martyribus, quorum corpora divinitus ei commonstrata fuerant, traduceret. Res in utramque partem ambigua est, nulloque idoneo fundamento stabilita: quamquam certum est, in breviario Mozarabum hunc hymnum reperiri. Propterea ut debitus honor sive Isidoro, sive Asturio, sive antiquitati habeatur, nullam aliam

correctionem adhibui, nisi quae omnino necessaria visa fuit in his videlicet versibus.

1. Dum instruuntur litteris .

2. Ecce advenire Christum .

3. Profitentes parvulos .

4. Concitans adest hic Praeses .

5. Turbidus saevitiam .

6. Teneantur clamitat .

7. Gaudio cum Angelis .

8. Ut perempti ambo fratres .

9. Morte dira intercidant .

10. Illicet ferox satelles
 11. Ducit inde Martyres
 Ad locum campi patentem,
 Quem ferunt Laudabilem,
 12. Ense verberantur illic
 Laureantur sanguine.
 Laus tibi per omne tempus
 Trinitas indifferens,
 Laus, honor, virtusque summa,
 Singularis gloria,
 Quae Deum te seculorum
 Personet per secula.

Hymnus antiquus modulationi conformatus, et correctus (a).

- Ad mat.* 1. **A**gente sancto Spiritu,
 2. Infirma qui corroborat,
 3. Ad vincla, flagra, vulnera
 Fratres tenelli convolant.

10. Protinus eos furentes.

11. Pertrahunt satellites.

12. Ense illic verberantur.

Prima syllaba in *profitentes*, *teneantur*, *eos*, et secunda in *saevitiam*, quae brevis est, male in hymno producitur: similiter ultima in *protinus* minus recte producitur, solumque propter caesuram id posset tolerari. In *illico* o reliqui longum ob caesuram, et duas consonantes dictionis sequentis. Versus 2., 7., 8., et 11. breviores sunt una syllaba, si fiat elisio, ut fieri debet. In 4. versu spondaeus tertio loco ponitur pro trochaeo.

(a) Quamquam hymnus non est inelegans, expellendos duxi hos versus,

1. Divino agente Spiritu,

2. Qui infirma mundi roborat.

3. Ad vincla, flagra, et vulnera.

4. Et jam cruento in praelio.

5. Et colla uterque lactea.

6. Stricto mucroni subdidit.

7. Quam Christus armat, fovet,

8. Quamvis tenello in corpore.

9. Quae infirma seculi deligit.

10. Sit laus, potestas, gloria.

11. Uni, trinoque Numini.

12. Quod caede, et ore infantium.

Praeter elisiones peccant versus sextus, et undecimus, quod primam syllabam in *mucroni*, et *trino* corripiant. Decipiuntur aliqui, dum statim ac vident vocalem, quam consonans muta, ac deinde liquida sequuntur, communem in versu pro libitu faciunt: nam si ea vocalis natura longa est, nequaquam corripitur potest. Muretus u

- Vix Justus annum septimum ,
 Nonumque Pastor egerat ,
 4. Et jam cruento praelio
 Uterque mundum vicerat .
 Minas uterque Praesidis ,
 Uterque sprexit verbera ,
 5. Uterque colla lactea
 6. Ferro minaci subdidit .
 Incensa nempe charitas ,
 7. Quam Christus auctor excitat ,
 8. Vel in tenello corpore
 Nescit malis succumbere .
 In hoc triumpho nobili
 Divina virtus emicat
 9. Infirma seculi delicens ,
 Confundat ut fortissima .
 10. Laudatus omni seculo
 11. Sit unus , et trinus Deus ,
 12. Qui caede nos infantium
 Invitat ad caelestia .

in *mucro* corripuit in hymno SS. Innocentium , *Perfossa ut rutilis corda mucronibus* . Malim alias hymnorum ejus dotes imitari ; scribebat autem admodum senex , et ut in praefatione ait , *Nunc et corpus hebet senio , et mens aegra pigrescit* . Quod autem prima in *mucro* sit natura longa , notatur a multis prosodiae auctoribus . Nihilominus in quadam editione Prosodiae Bononiensis , et in Prosodia Villagarsiensi communis ea syllaba adscribitur ; errore ne Typothetae , an Editoris sententia id acciderit , incertum mihi est . Itaque haereo ; neque enim certo

scio , an *mucro* originem a *mucus* trahat , atque ita *u* habeat natura longum , an potius a *μακρός* , aut *μικρός* , quod nonnulli putant . Sed dicemusne casum fuisse , quod nemo ex antiquis poetis , qui saepissime eo verbo usi usunt , *u* in *mucro* , natura sua breve , corripuerit ? Virgilium quindecies id nomen usurpasse , *u* semper producto , comperio . Septimo versui deest una syllaba , nisi mendum aliquod in Antuerpiensibus , Venetis , ac Matritensibus editionibus irrepperit , legendumque sit , *Quam Christus armat , et fovet* ; quod probabilissimum judico .

Eodem die 9. Augusti . Hymnus antiquus emendatus (a) .

Ad laudes. Sacra victorum monumenta fratrum
 Supplici voto renovamus , et te ,
 1. Martyrum virtus , canimus , tuumque
 2. Christe triumphum .
 3. Cordis internas animante vires
 4. Igne caelesti , temerata cultro
 5. Impiae dextrae tibi consecratur
 6. Hostia duplex .
 7. Martyr ad caedem properans uterque ,
 8. Judicis spernens minitantis iram
 9. Sponte ferali resecanda colla
 10. Praebuit ensi .
 Prodeunt una genitricis alvo ,
 11. Temporis puncto jugulantur uno .
 Et duplex agnus laniatus unam
 Imbuit aram .
 12. Audias sanctis Deus alme templis
 Vota solemni geminata ritu :
 13. Eluat fusus cruor Innocentum
 14. Crimina nostra .

(a) Accipe suo ordine versus
 omissos .

1. Martyrum virtus canimus , qui
 in illis
 2. Christe triumphas .
 3. Hodie duplex tibi consecratur
 4. Victima hostili temerata cultro ,
 5. Utraque internas animante vires
 6. Uritur igne .
 7. Ultro ad immitem properat ty-
 rannum ,
 8. Utraque intentos cupit ire in
 enses

9. Nulla vis cogit jugulum minaci
 10. Subdere ferro .
 11. Tempore ad palmam rapiantur
 uno .
 12. Excipe ex nostris Deus alme
 templis .
 13. Quique adhuc stillat veteri re-
 centem
 14. Morte cruorem .
 15. Gloria aeterno Genitori , et ejus
 16. Sit coaeternae Soboli , jugisque
 17. Laus Paraclito , qui ab utroque
 manat

15. Omnium linguis resonet per aevum
 16. Carmen augustae Triadi sacratum ,
 17. Quae det ut certum precibus favorem ,
 18. Sancta precemur .

Die 10. Augusti . In festo S. Laurentii Martyris . Hymnus Prudentii ad ecclesiasticam consuetudinem accommodatus (a) .

Ad vespas . Antiqua fanorum parens
 Jam Roma Christo dedita
 Laurentio victrix duce
 Ritum triumphas barbarum .
 Extrema vox Episcopi
 Praenunciatrix gloriae
 Nihil fefellit , nam dies
 Praedicta palmam praestitit .
 Qua voce , quantis laudibus
 1. Ornabo mortis ordinem ,
 Quo passionem carmine
 Digne retexens concinam ?
 Versat famen pecuniae
 Praefectus Urbis regiae ,
 Minister insani ducis ,
 2. Exactor , atque carnifex .

18. *Numine sacro .*
 Non solum frequentem vocalium
 concursum in hoc hymno castigando
 fugere oportuit , verum etiam
 corrigendus fuit , quod tertius ver-
 sus primam vocalem in *hodie* pro-
 ducit , sextusdecimus contra pri-
 mam in *jugis* corripit . Pro *hodie*
 auctor forte posuit *hoc die* ; sed
 melius hoc verbum omittetur ex
Dissert. num. 228.

(a) Adeo manifestae sunt ratio-
 nes , quibus Hispania permoveri
 debet ad triumphum S. Laurentii
 hymnis propriis celebrandum , ut
 prorsus inutile sit eas indicare . In
 breviariis aliorum regnorum , et
 provinciarum hic honor S. Lauren-
 tio tribuitur ; Clichtoveus in ejus
 festo tres hymnos recenset , duos
 habet breviarium Nivernense , quos
 Guyetus correxit : plurimi hymno-

Laurentium sisti jubet ,

Exquirat arcam ditibus

3. Massis refertam , fulgidae

Montes monetae conditos .

4. Implete , dicebat , fidem ,

Quam vos per orbem venditis ,

Nummos libenter reddite ,

Estote verbis divites .

Triplex canatur unitas ,

Laudetur et simplex Trias ,

Summissa quam per secula

Adoret orbis machina .

Ad matut. = Nil asperum Laurentius

5. Contra refert , nil turbidum ,

Sed ut paratus obsequi ,

Obtemperanter annuit .

6. Non , inquit , arcam prodere

7. Recuso ditis Numinis ,

8. Vulgabo cuncta , proferam

9. Christi reconditas opes .

Votum sed oro flagitans

Induciarum paululum ,

Quo fungar efficacius

Promissionis munere .

Lae-

graphi inter praecipuos caelites invictum Martyrem cecinerunt . Zacharias Ferrerius ita orditur hymnum S. Laurentii , *Da triumphalem celebrare palmam - Dive Laurenti tibi purpurate - Cardo Romani laris , et propago - Gentis Iberae.* Mallem , ut quoniam Ferrerius Hispanum indicat Laurentium , non eodem tempore purpura Cardinalitia cum ornaret . Meliori sane ju-

dicio S. Laurentium Hispaniae vindicavit alias laudatus sapientissimus Bayerius . Ego vero periclitari volui , an ex longiori hymno Prudentii quam minima mutatione ecclesiastico more tres hymnos exprimere possem ; ac propterea versus sequentes immutavi .

1. *Celebrabo mortis ordinem .*

2. *Exactor auri , et sanguinis .*

3. *Massis refertam , et fulgidae .*

Laetus tumescit gaudio
Praefectus, ac spem devorat,
Aurum velut jam conditum
Domi maneret, gestiens.

Praescriptus en jam fluxerat
Dies, furebat fervido
Judex avarus spiritu

10. Promissa solvi flagitans.

Aegros, egenos, pauperes,
Quos Christiani nutriunt,
Recolligens Laurentius
Adit tribunal Judicis.

Tum Martyr: assistas velim,

11. Coramque congestas opes
Mirere, quas noster Deus
Praedives in Sanctis habet.

En ergo nummos aureos,
Quos proxime spoponderam,
Quos nec favillis obruat
Ruina, nec fur subtrahat

T t

4. Implete dictorum fidem.
5. Refert ad ista, aut turbidum.
6. Sed nec recuso prodere.
7. Locupletis arcam Numinis.
8. Vulgabo cuncta, et proferam.
9. Pretiosa quae Christus gerit.
10. Promissa solvi efflagitans.
11. Coramque dispositas opes.
12. Hinc inde tortores parant.
13. Nudare amictu Martyrem.
14. Vincire membra, et tendere.

Hi nimirum sunt versus Prudentii, pro quibus alios substitui; versus 15., 16., et 17., et stropham 6. ad Matutinum denuo condidi, ut narrationem contraherem, quae in hymno Prudentii 147. strophas conti-

net. Addidi etiam doxologiam, sive clausulam hymnorum, quae in Prudentio deest. Ex versibus omissis 1., 7., 9., 11. sunt novem syllabarum, ac proinde usitatae modulationi inepti, ut liquet ex Dissertatione praevia §. XXXI. num. 209.. In reliquis synalophas effugi, aut sensui consultum volens propter omissas aliquas strophas nonnulla verba inserui. In secunda strophâ intactum reliqui secundum versum: *Praenunciatrix gloriae*, licet, verbo *Praenunciatrix* neminem Prudentio antiquiorem usum fuisse noverim. Latinius diceretur: *Victoriae praenuntia*.

Ad laudes . **R**idemur , exclamat furens.
 Praefectus , ac miris modis
 Pet tot figuras ludimur ,
 Et vivit insanum caput ?
 Prunas repente sternite ,
 Ne fervor ignitus nimis
 Os contumacis occupet ,
 Et cordis intret abdita .
 Haec fante Praefecto , truces
 12. Hinc inde tortores sacrum
 13. Nudant amictu Martyrem ,
 14. Et crate ferrea locant .

Mihi quidem satis latinae saltem
 pro hymnis ecclesiasticis videntur
 voces illae , quas Prudentius usur-
 paverit . Sed ut delicatiorum fasti-
 dio occurrerem , id notare non pi-
 guit . Nec tacenda est pietas Pru-
 dentii , qui hymnos suos summissa
 deprecatione concludere solebat ,
 uti hunc S. Laurentii ,
*Hos inter , o Christi decus ,
 Audi et poetam rusticum ,
 Cordis fatentem crimina ,
 Et facta prodentem sua .
 Indignus agnosco , et scio ,
 Quem Christus ipse exaudiat ,
 Sed per Patronos Martyres
 Potest medelam consequi .
 Audi benignus supplicem
 Christi reum Prudentium ,
 Et servientem corpori
 Absolve vinclis seculi .*
 Eminent etiam in fere omnibus Pru-
 dentii hymnis invocatio , venera-
 tio , et cultus , quo Ecclesia San-
 ctos Martyres , eorumque Reli-

quias prosequebatur . In hoc co-
 dem hymno ita canit .

*Ipsa et Senatus lumina ,
 Quondam Luperci , aut Flami-
 nes ,
 Apostolorum , et Martyrum
 Exosculantur limina .
 O ter , quaterque , et septies
 Beatus Urbis incola ,
 Qui te , ac tuorum cominus
 Sedem celebrat ossium .
 Cui propter advolvi licet ,
 Qui fletibus spargit locum ,
 Qui pectus in terram premit .
 Qui vota fundit murmure .*

Loquitur autem de Apostolis , et
 Martyribus , quia nondum in mo-
 rem inductum fuerat , ut Confes-
 soribus honor altarium concedere-
 tur . Quocirca toto isthoc tempore ,
 et multo etiam post Apostoli , et
 Martyres solum hymnis celebra-
 bantur ; neque Prudentius praeter
 hymnos Martyrum , sive *Peri Ste-
 phanon* alios condidit in laudem San-

Postquam vapor diutinus
 Decoxit exustum latus ,
 Hoc e catasta Judicem
 Compellat affatu brevi .
 Converte partem corporis
 Satis crematam jugiter ,
 Et fac periculum , quid tuus
 Vulcanus ardens egerit .

T t 2

ctorum. In libro ejusdem *Cathemerinon* comprehenduntur hymni ad diversos anni dies , et ad diversas diei horas . Hi sunt hymni ad galli cantum , ad Matutinum , ante cibum , post cibum , ad incensum Cerei , ante somnum , jejunantium , post jejunium , omni hora , in exequiis defunctorum , ad diem VIII. Kalend. Januarias , ad diem Epiphaniae . Hymnum ad incensum Cerei male quidam inscribunt , *Ad incensum Cerei paschalis* ; cum non sit ibi sermo de Cereo paschali , sed de cereo , qui quotidie accendebatur , quemadmodum Graeci antiqui habebant etiam suum hymnum vespertinum , et hymnum , qui dicebatur , cum primum singulis noctibus lumen inferebatur , de quo agit S. Basilius in Libro *de Spiritu Sancto* . De Hymnis in *Exequiis defunctorum* extat canon Concilii tertii Toletani , quod Religiosorum Corpora cum psalmis , et hymnis tantum deferenda sint ad sepulchrum . Argumentum Hymnorum , qui sua aetate confici solebant , explicat idem Prudentius in praefatione ad Librum *Cathemerinon* . *Pecca-*

trix anima stultitiam exuat , - Saltem voce Deum concelebrat , si meritis nequit , - Hymnis continuet dies , - Nes nox ulla vacet , quin Dominum canat , - Pugnet contra hereses , Catholicam discutiat fidem , - Conculcet sacra gentium , - Labem Roma tuis inferat idolis , - Carmen Martyribus devoveat , laudet Apostolos . Cl. Petrus Garzia de la Huerta Prudentium hispano carmine reddere in animo habet , cujus versionis egregium specimen vidi . Praeivit Ludovicus Diez de Aux , nobilis Caesaraugustanus poeta seculi superioris . Optarem , ut aliquis ex eruditis Hispanis , quibus ea sit facultas , sacri poetae Prudentii opera notis illustrata denuo ederet . Quin omnium Hispanorum antiquae latinitatis auctorum collectio e nitidissimis Matritensibus typis prodire conspicitur ? Exterae nationes , quibus cordi est Hispanorum ingeniis obloqui , provocandae tunc essent , ut aequalem ipsae divulgarent collectionem veterum scriptorum , qui non solum litteras Romanas olim illustraverint , sed simul cum Latinis indigenis magno semper

15. Tum voce supplex postulat
 16. Conversionem gentium ,
 Vocem sequutus spiritus
 17. Conscendit alta sidera .
 Sic dimicans Laurentius
 Non ense praecinxit latus ,
 Hostile sed ferrum retro
 Torquens in auctorem tulit .

Die 27. Augusti . In officio proprio Toletano festum S. Agapiti . Hymnus ejus officii recognitus , et castigatus (a) .

Ad vespervas . Miles superni Numinis

1. Praeit docens Agapitus
 Salutis hostem vincere ,
 Patri salutis plaudere .

Semel recepta desuper
 Profusione spiritus ,
 Servare necdum credita ,
 Augere discit munera .

in honore sint habiti . In Prudentii operibus edendis laude dignum est consilium Victoris Giselini, qui in fine sui commentarii in medium contulit omnia Prudentii vocabula , quae quam longissime a latinae linguae puritate abesse judicabat, *ne*, inquit, *juniores in imitando fallantur* . In hunc indicem conjecit *Defuga pro transfuga*, *hymnire* pro *hymnis canere*, *Mundialis* pro *Mundanus*, quae in hymno SS. Hemeterii, et Celedonii supra recensito occurrunt . Notat etiam *orarium* pro *sudarium*, et *Fidelis* pro *Christiana Religione praeditus* . Verum

haec duo, praesertim postremum, verba sunt ecclesiastica, et hymnis aptissima .

(a) Crediderim parum correctam esse editionem hujus hymni in officio proprio Toletano anni 1720. , quod ad manus habui . Etenim in 4. strophæ ad vespervas tertius versus mendose scriptus erat in hunc modum, *Qui te celebrat, roborat* . Igitur fortasse hoc ipsum acciderit in aliquibus ex his versibus, quos amandavi .

1. Praeit, docetque Agapitus .
 2. Nos omni purget crimine .
 3. Nihil Principi dementius
 4. Tibi tyranne irascaris .

Opes avitas, semitas
 Labis, juventam floridam,
 Et omne novit lubricum,
 Quae perdidit, ne perderent.

Puer beate secula
 Laudande cuncta, servulos,
 Qui te celebrant, robora,
 Et corda sursum subleva.

Patri decus sit inclytum,
 Nato, simulque Flamini,
 Qui per preces Agapiti
 2. Nos purget omni crimine.

Ad matur. = Quindennis audacter trucem
 Urget tyrannum comprobans,

3. Nil Principi dementius,
 Quam se Deo subducere.

Vultum nec horret impium,
 Pavet minas nec horridas,
 Zelus fugat formidinem,
 Aetate major charitas.

Ignis, flagella, carceres,
 Fumus, fames, opprobrium
 Jucunda sunt Agapito,
 Aurelianum lancinant.

Saevis tibi, miserrime,
 4. Tibi furens irascaris,
 Unum studes dum tollere,
 Trophaea ponis plurimis.

5. Saevisse frustra cognita

6. Tortoris impia manu.

7. O stulta vere immanitas.

8. Crudelitas quam desipis.

9. Summisum collum Agapito

10. En is coronat nobilem

11. Cruore munda; innoxios

12. Nos redde sponso sanguinum.

In secundo versu fit brevis ultima syllaba in *omni*: in tertio licet possit esse monosyllabum *Nihil*, rectius tamen ad rationem

- Ad laud.* 5. Tyrannus ut satellitem
 6. Saevire frustra conspicit ,
 Constantiam deflectere
 Molitur arte subdola .
 7. O pertinax immanitas ,
 8. Crudelitas stultissima ,
 Captare quaeris fraudibus ,
 Tormenta quem non fregerant .
 Emissus antro concitus
 Mitis Leo provolvitur ,
 Lictor refutat , induit
 Humanitatem bellua .
 9. Vitam decet nos integram ,
 10. Labisque puram degere ,
 11. Et innocenti Martyri
 12. Offerre cultum supplicem .

*Dominica 3. Septembris . In festo septem dolorum B. Virginis
 Mariae . Hymnus antiquus correctus (a) .*

Ad vesp. = O quot undis lacrymarum ,
 Quo dolore volvitur ,
 Luctuosa de cruento
 Dum revulsum stipite
 Cernit ulnis incubantem
 Virgo Mater Filium !

cantus pronunciabitur Nil . In ultima strophæ , sive in quatuor ultimis versibus , præterquamquod versus nonus non constat , cum secundus pes sit spondaeus , sensum non satis intelligo ; proindeque novam condidi , neque tamen a sensu , quem subesse suspicor , longe recessi .

(a) Officium 'septem Dolorum B. Virginis Mariae commune est Hispanis cum Germania, aliisque locis, celebrandum *Domin. 3. Septembris.* Hymni deprompti sunt ex officiis propriis Ordinis Servorum Mariae, quibus hæc festivitas originem debet . In primo hymno omnia bellissime decurrunt . Quod enim

Os suave , mite pectus ,

Et latus dulcissimum ,

Dexteramque vulneratam ,

Et sinistram sauciam ,

Et rubras cruore plantas

Aegra tingit lacrymis .

Centiesque , milliesque

Stringit arctis nexibus

Pectus illud , et lacertos

Illa figit vulnera ,

Sicque tota colliquescit

In doloris osculis .

Eja Mater obsecramus

Per tuas has lacrymas ,

Filiique triste vulnus ,

Vulnerumque purpuram ,

Hunc tui cordis dolorem

Conde nostris cordibus .

Esto Patri , Filioque ,

Et coaevo Flamini ,

Esto summae Trinitati

Sempiterna gloria ,

Et perennis laus , honorque

Hoc et omni seculo .

elisiō non fit vocalis unius ver-
sus cum vocali sequentis euripi-
dii , de quo actum est in *Disser-
tatione* §. XXXI. num. 222. , malo
ceteris hanc veniam dare , quam
ab aliis mihi promittere . In hy-
mno ad matutinum nonnulla ani-
madvertenda reperi praeter eli-
siones . Versus postremus *stro-
phae* 3. quibusdam in editionibus ,
quas vidi , scriptus est hoc pa-
cto , *Te conficit aculeis* , et cum

secundus pes debeat esse dacty-
lus , non constat versus , pro quo
subrogavi : *Te confixit aculeis* ,
quemadmodum auctorem scripsis-
se credo ; nam ita legitur in officiis
Servorum Mariae Romae 1729. .
Tres primi versus *Strophae* 4. clau-
dicant , primus , quia ultima sylla-
ba in *sputa* fit longa , neque elidi-
tur , sequente altera vocali , nisi
auctor scripserit : *Eheu ! sputa* ,
alapae ; secundus quia in *fel e*

Ad inatut. Jam toto subitus vesper eat polo ;
 Et sol attonitum praecipitet diem ,
 Dum saevae recolo ludibrium necis ,
 Divinamque catastrophem .
 Spectatrix aderas supplicio Parens ,
 Malis uda , gerens cor adamantinum ,
 Natus funerea pendulus in cruce
 Altos cum gemitus dabat .

1. Obversans oculis Natus , atrocibus
 Sectus verberibus , Natus hiantibus
 Fossus vulneribus quot penetrantibus
2. Te confixit aculeis .
3. Heu ! vepres , alapae , verbera , vulnera ,
4. Clavi , sputa , sitis , spongia , lancea ,
5. Latro , probra , cruor , quam varia pium
 Cor pressere tyrannide !

Cunctis interea stat generosior
 Virgo Martyribus : prodigio novo
 In tantis moriens non moreris Parens
 Diris fixa doloribus .
 Sit summae Triadi gloria , laus , honor ,
 A qua suppliciter sollicita prece
 Posco Virginei roboris aemulas
 Vires rebus in asperis .

producitur ; tertius , quia in *sitis* primum *i* pariter producitur . In secundo versu *strophae* 2. ad laudes *i* in *Deiparae* , quod est breve , fit longum ; id permitti potest ob concursum trium syllabarum brevium , et necessitatem metricam . Sicuti hoc displiceat , ita corrigat , *Dulces Mariae lacrymae* . Nonnulli improbant , quod in his hymnis , et in prosa , *Stabat Mater dolorosa* , in-

ducatur *Deipara* illacrymans , quam stantem legimus , flentem non legimus . Sed lacrymae recte cohaerent cum fortitudine . Cavendum est autem , ne lacrymae *Deiparae* nimium exaggerentur , quasi indecore , effeminateque ploratum ediderit ; quod factum animadverto in officio diurno antiquissimo in membrana impresso , ubi in horis *Compassionis B. Mariae* legitur : *Heu*

Ad laud.

Summae Deus clementiae ,
 Septem dolores Virginis ,
 Plagasque Jesu Filii
 Fac rite nos revolvere .
 Nobis salutem conferant
 Deiparae tot lacrymae ,
 Quibus lavare sufficis
 Totius orbis crimina .
 Sit quinque Jesu vulnerum
 Amara contemplatio ,
 Sint et dolores Virginis
 Aeterna cunctis gaudia .
 Jesu tibi sit gloria ,
 Qui passus es pro servulis
 Cum Patre , cum Paraclito
 In sempiterna secula .

*Die 28. Septembris . In festo B. Simonis de Roxas Ordinis
 SS. Trinitatis , et Redemptionis Captivorum (a) .*

Ad vespas . Lumen immittat Deus, ut Simonem ,
 Cui caput serto radiante fulget ,
 Cantico laudis celebremus inter
 Publica vota .

V v

*dolore sternitur - Luto platearum ...
 Illa secum centies - reddit ejula-
 tum ... Cadit tunc in extasim. Do-
 lor sternit stantem ; et alia hujus-
 modi . Extat hoc Officium in Bi-
 bliotheca Excmae Domus Altieri :
 fuit ad usum Thomae Poynter (Ar-
 migeri pro corpore Regis Angliae
 Henrici VII.) qui obiit an. 1530., et
 illud habuit ex dono Arthuri Prin-
 cipis Valliae. Deest locus, et annus
 editionis . Demum versus praeter-
 missos suo ordine exhibeo ;*

1. *Pendens ante oculos Natus ,
 atrocibus .*
2. *Te conficit aculeis .*
3. *Heu ! sputa , alapae , verbera ,
 vvinera ,*
4. *Clavi , fet , aloae , spongia , lan-
 cea ,*
5. *Sitis , spina , cruor quam varia
 pium .*
6. *Cum Patre , et almo Spiritu .*

(a) Tres hos hymnos , duos sap-
 phicos , et tertium iambicum di-
 metrum in honorem B. Simonis

HYMNODIA

Uberes fructus venientis aevi
 Nunciat primum puerile tempus ,
 Dum vocat clare pia vagientis
 Lingua Mariam .
 Tum crucis signo bicolore gaudens
 Deligit coetum Triadis supernae ,
 Laeta cui plaudit rigidis catenis
 Libera turba .
 Vita par tanto micat instituto ,
 Sive captivos properat juvare ,
 Seu viam monstrans animas redemptas
 Ducit ad astra .
 Trinitas cantu resonet perenni ,
 Summa sit Patri , parilisque sancto
 Flamini virtus , tibi laus sit aequa ,
 Christe Redemptor .

Ad mat. = **D**um Simon cura vigilante pectus
 Format aeternae studiis salutis ,
 Omnium votis trahitur reluctans
 Munus ad amplum .
 Evehit servum Deus , ut probati
 Emicent mores , quibus ille vanum
 Despicit mundum pius , et potenti
 Pauper in aula .
 Arduum tendens per iter nitescit
 Purior virtus removentis instar
 Humidas nubes , et euntis alto
 Solis olympo .

de Roxas confeceram . Sed cum
 a S. Rit. Congregatione unius
 tantum hymni approbatio fuisset
 expetita , propositus est hymnus
 a Causae Patrono Josepho Placidi
 compositus ; in quo erat quidem ,

quod tollere posses , sed plura re-
 periebantur digna castigatione .
 Pro ejusdem B. Simonis hymno
 concinnando elaboravit cl. Lucia-
 nus Gallisa , Bibliothecae Ferra-
 riensis Praefectus , quem multa

Jure nunc caeli placidis fruentem
Gaudiis multa prece, thure multo
Ambiunt urbes, decorantque festis
Ignibus aras.

Ad laudes. Caeli recepto sedibus
Melos Simoni concinant,
Qui cordis affectu pio
Cultum Mariae diligunt.
Ardebat ille maximo
Amore Matris Virginis,
Quem fructuosis artibus
Augebat inter proximos.
Hinc sub Mariae nomine
Sodalitatem condidit,
Quae sparsa per provincias
Per regna floret plurima.
Non ergo mirum, fasciam
Si puritatis indicem
Dignatur ipsa virginum
Regina servo tradere.
Defensus hoc munimine
Astum retundit Daemonis,
Nec experitur noxiam
Rebellionem corporis.
Exinde raptus sensibus
Versatur inter caelites,
Divina dum mysteria
Supplex ad aram perficit. V V 2

premere audio aliquando edenda,
ingenti eruditionis famae, qua gau-
det, responsura. Hujus oda bene
latina, elegansque est, sed regu-
lis hymnorum parum conformis.
Itaque cum hymnus ecclesiasticus

B. Simonis esset penitus reforman-
dus, nonnullae meae fuerunt in hoc
labore partes: et ex hymnis Placi-
di, et Gallisa, quantum per re-
gulas, et per alios licuit, reti-
nens, cetera de meo penu adjunxi,

HYMNODIA

Tibi , Redemptor omnium ,
 Aeterna plaudant saecula
 Cum Patre , cum Paraclito
 In Trinitatis foedere .

*In eodem festo B. Simonis de Roxas Hymnus ad vesperas ;
 et ad matutinum a S. Rit. Congregatione approbatus .*

Nomen , et laudes canimus Simonis ,
 Sede qui caeli nitida receptus
 Supplicum justis precibus benignam
 Admovet aurem .

Os puer primo tenerum resolvens
 Exhibet cultus specimen futuri ,
 Et Dei Matrem Gabrielis alma
 Voce salutat .

Voce caelesti monitus supernae
 Deligit coetum Triadi sacratum ,
 Laeta cui plaudit rigidis soluta
 Turba catenis .

Vita par tanto micat instituto ,
 Sive captivos properat juvare ,
 Seu piis instans monitis frequentes
 Instruit urbes .

Huic fames fractum violenta corpus
 Saepe lassavit , lacerata saepe
 Ictibus flagri maduere multo
 Membra cruore .

nisi quod ex alio , qui suas merces
 postea voluit obtrudere , florem
 aliquem decerpsi , ut omnibus ,
 quoad fieri posset , facerem satis .
 Versus 1. , et 2. strophae 3. ita
 erant concepti , *Caelitum sacrae
 cupidus coronae - Deligit coetum*

Triadis supernae . Sed cum visum
 fuisset , ut alio modo redderentur ,
 scriptum illico fuit , *Voce caelesti*
 etc. , ex quo accidit , ut idem no-
 men *voce* in hoc versu , et in pro-
 ximo superiori resonet , *Voce sa-
 lutat .* Denique hymnum, *Nomen*,

Respuens annos nimium fugaces
Aestuat puro pietatis igne ,
Sedulus longa prece , lacrymisque
Numen adorat .

Ut sit exemplum nivei pudoris ,
Cinguli donum recipit beatum ;
Carnis hinc nunquam stimulos , facemque
Sensit iniquam .

Regiae proli datus est magister ,
Norma virtutis , speculum , decusque ,
Nobiles factis animos , simulque
Voce refingens .

Sint tibi laudes , honor , atque grates
Trinitas caeli super astra regnans ,
Unde virtutum fluit , et bonorum
Copia dives .

*Die 12. Octobris . In festo Commemorationis B. Mariae de
Columna (a) .*

Ad vesp. = Jubilo dulci canimus Mariam ,
Flumen aeternae pietatis unde
Hauriunt omnes , quibus ardet alto
Pectore virtus .

et laudes canimus Simonis approbatum esse certo scio , sed cum haec eduntur , nondum legitime promulgatus est .

(a) Libens praetereo hymnos , et carmina , quae ex faece seculo superiori in Hispania diffusa collegit Salazarius *adhanc diem in Martyrologio Hispano* , quaeque S. Marco Maximo , et commentitio poetae Burdigalensi Aulo Halo adscripsit . Horum loco in honorem

B. Mariae Virginis de Columna novos hymnos condere opportunum visum fuit . Quid vero actum fuerit in Sac. rituum Congregatione super concessione officii , et missae B. Virginis *del Pilar* nuncupatae , copiose narrat Benedictus XIV. *de beatificat. lib. 4. part. 2. cap. X. num. 17. et seqq.* . Accurate exponit difficultates , quas ipse , qui eo tempore magna cum laude Promotoris fidei munere fungeba-

Cujus est primo fidei sub ortu
 Noster expertus populus favorem,
 Cum per Hispanas micuisset oras
 Stemma salutis.

Longa quod plausu cecinit vetustas,
 Quod patres olim coluere festum,
 Praedicent sancte, celebrentque grata
 Mente nepotes.

tur, contra concessionem expetitam promovit, concluditque n. 20., *In officii hujus concessione elucet pietas, et prudentia Congregationis sacrorum rituum: pietas quidem, cum non improbaverit traditionem in Hispaniis receptam; prudentia vero, cum narrationem sic temperaverit, ut ecclesiae aedificationem beatissimae Virgini, ecclesiae autem dedicationem in ejus honorem non ipsi beatissimae Virgini, sed potius S. Jacobo adscripserit.* Propterea historiam sacelli in honorem sanctissimae Virginis de Columna constructi ita in hymnis attigi, ut a mente Sac. Congregationis, et a narratione approbata *lectionis sextae* nelatum quidem unguem discesserim. Hispanorum pietas erga Virginem Mariam ex hac Imagine de Columna, aliisque magni nominis pervulgata est apud Exteros. Non aequè nota est ipsis Hispanis Imago Deiparae, quae sub titulo *Indigentium* Carseolis colitur, et ex Hispali in Italiam translata asseritur ex traditione magis pia, quam probabili, si adjuncta omnia expendas. Sed potest res ipsa vera esse, quamvis nonnihil falsi admi-

xtum fuerit, uti solèt accidere in antiquis historiis, et traditionibus. Librum legi a Canonico Philippo Giuliani compositum, quo haec historia continetur. *Istoria della miracolosa Imagine di S. Maria de' Bisognosi portata dalla Spagna in Italia, detta poi la Madonna di Monte Carsoli.* Nella quale si describe la di lei traslazione seguita nell'anno 610.. In Ronciglione 1763. in 8. pp. 36.. Cl. Mazzolari scriptis suis antea editis satis jam cognitus, et laudatus idem argumentum nuperrime pertractavit, et hymnum a me elaboratum in laudem ejus Imaginis inseruit, quem hoc loco describam. Video enim in Hispania plures esse Deiparae imagines tituli non dissimilis; quo magis pia traditio Carseolis vicens de translatione illius Imaginis corroboratur. Alfonsus Ramon scripsit: *Historia, y milagros de la Imagen de nuestra Señora de los Remedios de Madrid.* 1617. in 8.. Antonius Navarro: *Historia, y milagros de nuestra Señora de la Caridad de Illescas.* Christophorus Granados de los Rios: *Historia de nuestra Señora de los Remedios de*

Fertur ut quondam monitus Jacobus
 Caesaraugustae posuisse templum,
 Nostra sic aedes nitidas Mariae
 Corda dicemus.

Sit decus summum tibi Christe, Mater
 Pura quem Virgo generavit, aequa
 Laude dicatur Pater, et perennni
 Spiritus aevo.

La Fuensanta 1636. in 8. . Ferdinandus de Torquemada : Aparicion de nuestra Señora de los Remedios . Granatae 1654. in 4. . Vincentius Aznar : De los milagros de nuestra Señora del Remedio . Barcinone 1626. . His igitur Imaginibus Hispanis applicari potest hymnus, quem dicebam .

Ad B. Virginem INDIGENTIUM nuncupatam hymnus .

*Quicumque fessi mobilis
 Sulcatis undas seculi,
 Clamore cordis intimo
 Opem Mariae poscite .
 Haec supplicantes respicit,
 Et singulari nomine
 Vocatur indigentium
 Spes, et patrona maxima .*

*Nec vana nuncupatio
 Tanti refertur nominis,
 Testantur hoc miracula,
 Quibus fideles adjuvat .
 Siquos egestas improba
 Vexat, rogantes fervide
 Praesto Mariae sentiunt
 Adesse providentiam .*

*Exulta si novalia
 Fructus colonis denegant,
 Exorat illa, frugibus
 Ut expleantur horrea .*

*Nubes resolvit imbribus,
 Cum sicca tellus aruit,
 Serenitatem nunciat,
 Cum largus imber obfuit .
 Si terra crebris motibus
 Mentis pavore concutit,
 Succurrit ipsa protinus,
 Et tuta reddit pectora .*

*Haec praestat, ut belli furor
 E Christianis sedibus
 Longe recedens irruat
 In Thracis oram perfidam .*

*Haec sanitatem gentibus
 Impertit, afflans aethere
 Auras salubres, oppida
 Contagione liberans .*

*Non morbus ullus lethifer
 Affligit humanum genus,
 Quem non fugatum saepius
 Pendens tabella denotet .*

*Magis timenda crimina
 Si pectus urgent conscium,
 Regina caeli gratiam
 Remissionis impetrat .
 Iesu, Parentis Virginis
 Dulces precatus audiens,
 Nostram rogamus, subleves,
 Benignus indigentiam .*

*Similis huic est alter hymnus,
 quem in honorem Virginis Deiparae sub titulo Maris, eodem Maz-*

Ad matut. = Grata Virgini Mariae ,
 Praesidi dulcissimae ,
 Gaudeat sublime donum
 Concinens Hispania ,
 Occupet nec ulla mentes
 Impudens oblivio .
 Virgo stans super columnam
 Fulget aede maxima ,
 Excubantes hinc et inde
 Lampades pulcherrimae ,
 Nocte certatim dieque
 Dulce lumen offerunt .

Quae

zolario rogantē , confeci , qui idoneus est Hispanis oppidis , unde nautae solvunt , et ubi Dei Genitrix ad propulsanda maris pericula solet invocari .

*Hymnus ad Beatam Virginem
 MARIS nuncupatam .*

*Inter maris pericula ,
 Et inter undas seculi
 Sidus Maria fulgidum
 Splendet benigno lumine .
 Te , Virgo , stellam turbidi
 Maris potentem dicimus ,
 Et clade prima naufragi
 Opem supernam poscimus .
 Errantium tu navium
 Cursus favore dirigis ,
 Caelique tutum servulos
 Portum tenere communes .
 Ne fracta navis cantibus
 Absorbeatur , provides ,
 Avertis ipsa scandali
 Offensionem lubricam .
 Pirata nullus offuit ,
 Cum navigantes adjuvas ,*

*Pugnare sic , et vincere
 Astum doces nos Daemonis .
 Cessare ventorum minas
 Nautae precantes sentiunt ,
 Mentis represso protegis
 Tentationis impetu .
 Obscura si nox ingruit ,
 Aut saeva tempestas furit ,
 Navem gubernas lucidi
 Vultum serenans aetheris .
 Nec supplicantium pectora
 Replere cessas gaudio ,
 Procul repellens turbidae
 Obscuritatis nubila .
 Te , Virgo , nautae liberi
 Emensa post pericula
 Grato salutant cantico
 Templo ferentes munera .
 Fac , ut clientes fervidis
 Qui te precantur vocibus ,
 In mortis hora noxios
 Vincant furores hostium .
 Ut cum beatis Angelis
 Portu potiti gloriae
 Laudis rependant canticum*

Quae patres coepere primi
 Tecta cultu simplici ,
 Posterì majore sumptu
 Promoventes extruunt ,
 Prisca paupertas placebat ,
 Nec novus mos displicet .
 Nempe devotas ad aras
 Supplices se conferunt ,
 E remotis dona terris
 Consecrantur aedibus ,
 Spargit unde Virgo clemens
 Gratias uberrimas .
 Sit tibi virtus , decusque ,
 Christe nate Virgine ,
 Sit Patri laus , et datori
 Gratiarum Flamini ,
 Una jugiter canatur
 In tribus divinitas .

X x

*Agantque grates debitas .
 His Matre natus Virgine
 Votis Redemptor annuat ,
 A quo reguntur aetheris ,
 Terrae , marisque termini .*

Hi duo hymni conditi sunt non ut intra officium ecclesiasticum recinantur , sed ut ab universo populo vel decantentur , vel recitentur . Viget enim hic mos in Italia , ut in ecclesiis aliqui sint hymni appensi , et expositi ad fidelium pietatem excitandam , qui etiam inter preces alias publicas canuntur . Exemplum afferam in hymno in honorem S. Bonaventurae , qui , dum haec nostra excuduntur , ab Episcopo Balneoregiensi approbatus est . Recitaba-

tur antea hymnus sapphicus rudis , et inficetus : qui mihi a cl. Francisco Xijon Canonico , et Archipresbytero Balneoregiensi communicatus est , ut vel antiquum hymnum reformarem , vel novum potius cuderem . Ei morem gerere cupiens novum hymnum effeci in haec verba :

*Civitas grates meritas supremo
 Numini solvat , resonetque plausu ,
 Dum pio cantu celebrare gaudet*

Gesta Patroni .

*Qui memor charae patriae beatis
 Caclitum pridem domibus receptus ,
 Civium lenis precibus benignas*

Admovet aures .

*Dum gravi morbo premeretur infans ,
 Matre dilectam sobolem vovente ,*

Ad laudes. **T**e musicis concentibus ,
 Te congruente carmine ,
 Te centies, te millies
 Jessaea Virgo dicimus .
 Nitor recedat siderum ,
 Florum procul sit gratia ,
 Tu vincis una maximas
 Decore pulchritudines .
 Quos urget incumbantium ,
 Premitque moles criminum ,
 His dexteram tu porrigis ,
 Et, ut resurgant, adjuvas .

*Redditur constans , meliorque ,
 caelo*

Auspice , vita .

*Matris ut votum subeat fidelis ,
 Signa Francisci sequitur libenter ,
 Unde doctrinae radios ubique*

Spargere coepit .

*Seu viam certa ratione tradens ,
 Qua coli possit generosa virtus ,
 Explicat libris pia christianae*

Dogmata vitae .

*Seu manu stringens calamum po-
 tentem*

*Maeresum contra furiosa tela ,
 Sancta divinae fidei tuetur*

Jura , decusque .

*Nec minus morum probitate pollens
 Ardet accensae face charitatis ,
 Inclytus Praesul , Seraphimque
 Doctor*

Rite vocatus .

*Auctus hinc magnis meritis laborum
 Praemio gaudet , fruiturque caelo :
 Inde constanti populos favore*

Protegit aequus .

*Ejus exultans ope nostra vultus
 Sumit urbs laetos , penitus repulsa
 Peste lethali , gravibusque morbis
 Saepe fugatis .*

*Trinitas omni celebretur aevo
 In tribus simplex Deus , una virtus ,
 Cujus aeternis regitur subactus
 Legibus orbis .*

Hic hymnus cum typis Seminarii
 Montis Falisci esset imprimendus ,
 qui ejus Seminarii scholas regunt ,
 eum corrigere conati sunt , muta-
 ta ultima strophæ , et primo quo-
 que versu strophæ 3. , 4. , et 5. ,
 pro quibus excudi fecerunt .

*Dum puer morbo premeretur , illi ,
 Matris ut votum peragat fidelis ,
 Seu viam certa ratione pandens
 Sit Patri , et Nato , Patre non mi-
 nori ,*

*Et simul , sancte o tibi , par utrique ,
 Spiritus , nulli reticenda in omni*

Gloria secla .

Tu, quos vides virtutibus,
 Et sanctitate floridos,
 Tuis sub alis protegis,
 Et promotes ad ardua.
 Iibera gens, antiquitus
 Dignata quae presentia
 Almae Patronae claruit,
 Amore certet mutuo.
 Huic templa ponat aurea,
 Et corde puro serviat
 Contentione maxima,
 Devotione fervida.

X x 2

Ex his solum eam correctionem *pandens viam pro tradens viam*, inventus est aliquis, qui tolerabilem esse arbitraretur. Certe nequaquam ego eum notarem, qui *pandere viam* dixisset, sed meliora exempla sequens semper praeferam *tradere viam* cum Cicerone de *Divinat.* pag. 108. edit. Aldi. *Optimarum artium vias tradere.* De leg. pag. 159. *Litigandi tradere vias.* Omitto alia ejusdem Ciceronis *artificio, et via tradere, ratione tradere*. Xijonius, qui hujusmodi Aristarchorum Magister facile esse posset, non tulit, in hymno, quem calculo suo ipse approbaverat, a Grammaticis Montis Falisci vel unum verbum mutari. Itaque hymnum, qualem supra dedi, typis Viterbiensibus excusum simul cum oda anacreontica italica, qua idem hymnum nitide exposuit, Episcopo Balneoregiensi obtulit, qui die 5. Julii 1786. decretum hoc edidit: *Publicentur superiores Hymnus,*

Oratio, et Paraphrasis, necnon Hymnus cum Oratione recitetur tam in septenario, quam in laudibus, quae recitari solent, quibuscumque aliis omissis. In hymno etiam, quem in honorem *Deiparae indigentium* concinnavi, aliqua mutatio, levior tamen, inducta est. Libellus Mazzolarii hunc titulum praefert: *il Santuario di Maria Santissima detta de' bisognosi ne' Marsi.* In Roma 1785.. Opus, ac se Deiparae consecrat *Josephus Marianus Parthenius*, quod nomen in aliis quoque operibus sibi Mazzolarius imposuit. In hac historia enarranda a Canonico Giuliani aliquantulum dissentit, quem nescio an viderit; neque ex Hispali, sed ex oppido prope Hispalim imaginem transvectam affirmat. In hymno vero meo duo primi versus in hos conversi sunt: *Quicumque fessi quaeritis - Rebus levamen asperis.* Libellus alter Mazzolarii de *Virgine Maris* nuncupata nondum pro-

Jesu tibi sit gloria,
 Qui natus es de Virgine,
 Cum Patre, cum Paraclito
 In sempiterna secula.

Die 22. Octobris . In festo S. Salomes Viduae . Hymnus antiquus correctus (a).

Ad vesp. = Siderum celsis domibus receptam
 Feminam dulci celebremus hymno,
 Quae plagis nostris genito Jacobo
 Auxit honorem.
 Claruit nati meritis Salome,
 Claruit sancto pariter marito,
 Clarior Christi quod ad usque mortem
 Assecla mansit.
 Non crucis stipes rigidus, nec illam
 Terruit lethi pavor, ad sepulchrum
 Inde se confert properans, ut ungat
 Corpus Iesu.
 Huc ades magni genitrix Patroni,
 Impetra vires, ut iniqua cordis
 Vota pellentes, fidei, crucisque

diit, sed sub praelo jam est: interea dicere nequeo, an versus aliqui ex meis diverso modo fuerint typis commissi.

(a) Sententiam hujus hymni, ut potui, retinui; mutavi autem versus omnes, qui ita se habebant,
*Ista, quam laeti colimus fideles,
 Sedibus celsis Superum locatam,
 Est decus nostrum, quia mater extat
 Alma Jacobi.*

*Haec Dei cultrix Salome vocata
 Sancta Zebedaeo quoque juncta san-
 cto*

Conjugem, charamque domum reliquit

Assecla Christi.

*Perstitit constans, cruce non recessit
 Territa, aut illo moriente fugit,
 Curat et funus Domini, et sepulchrum*

*Fervida visit,
 Tu pia o nostri genitrix Patroni
 Filii, cunctos refove clientes,
 Semper ut nostro capiti queamus
 Vivere juncti.*

In secunda stropha versus secundus una syllaba longior est, ut lique-

Signa sequamur .

Sit decus Patri , genitaeque Proli ,
Et tibi compar utriusque virtus
Spiritus semper Deus unus , omni
Temporis aevo .

Eodem die 22. Octobris . Hymnus ad vespertas leviter emendatus (a) .

Gratum diem sol extulit ,
Quo valle rapta seculi

1. . Sionis alma filia
Aeterna captat gaudia .

Amore Christi saucia

Corpus cucurrit ungere ,

Vivum sequuta mortuo

Piis parentat ritibus .

bit sonum legitimum digitis , et aure callent . In tertio versu ejusdem strophae propter conjunctionem *que* alieno loco appositam cantus incommodus , difficilisque evadit , de quo consuli potest *Dissertatio praevia §.XXXI. num.205. et seqq.*

(a) Facile quivis agnoscet , auctorem hujusce artis peritum huic hymno elaborando operam suam contulisse . Equidem mirabar , qui in primo versu notato , qui ita aiebat ,

1. *Alma Sionis Filia* ,
Pro pede spondaeo , vel iambo choreus , seu trochaeus excidisset . Causam vero esse postmodum comperi , quod a P. Carolo Guyeto

compositus hic hymnus esset in honorem SS. Mariae Jacobi , et Salomes , de quibus recte numero plurali procedebat versus , *Almae Sionis Filiae* . Secundus versus , propter elisionem expulsus , erat hujusmodi ,

2. *Vivum e sepulchro conspicit* .

Deerat hic versus in hymno Caroli Guyeti . Neque inutile arbitror totum ejus hymnum transcribere . Erat autem hymnus antiquus in breviario Carnutensi in festo SS. Mariae Jacobi , et Salomes *die 10. Maji* ad vespertas , qui in hunc modum incipiebat , *Gratulentur Ecclesiae* . Hunc hymnum correxit Guyetus inter alios , qui post illius Heortologiam reperiuntur .

HYMNODIA

Quam vivus ipse traxerat
 Odore virtutum sacro ,
 Isthæc vicissim comparat
 Fragens sepulto balsamum .

O mira sors ! o gaudium !
 Cui sic studebat mortuo ,

2. Resuscitatum conspicit ,
 Suaque tangit dextera .

Summo Patri cum Filio ,
 Sanctoque sit Paraclito
 Aeterna laus , et gloria
 In seculorum secula .

*Gratum diem sol extulit ,
 Quo valle ductae seculi
 Almae Sionis Filiae
 Aeterna captant gaudia .
 Christo propinquae sanguine ,
 Propinquiores at fide ,
 Vivum sequuntae mortuo
 Piis parentant ritibus .
 Quas vivus ipse traxerat
 Odore virtutum sacro ,
 Versa parant illae vice
 Fragens sepulto Balsamum .
 O mira sors ! o gaudium !
 Cui sic studebant mortuo ,
 Fit vivus illis obviam ,
 Manuque se tangi sinit .
 Nunc quanta caelo plenius
 Consummat illas charitas ,
 Totis ubi te vultibus
 Jesu fruendum commodas .
 Vni Deo sit gloria ,
 Quem sexus omnis praedicat ,
 Dignosque nos praestet sibi*

Laudes perennes reddere .

Neque solum in ecclesia Carnuten-
 si , verum etiam in Rhemensi ce-
 lebratur festum SS. Mariae Jacobi,
 et Salomes ; refertque eo lo-
 co Guyetus alium hymnum , cujus
 est initium , *Par feminarum nobi-
 le* . Ex quo me juvat colligere , re-
 cte in ecclesiis Hispanicis officium
 S. Mariae Salome S. Jacobi Hispa-
 niarum Patroni matris hymnis pro-
 priis fuisse decoratum . Ecclesia
 Compostellana in antiquissimis bre-
 viariis S. Salomen hymnis propriis
 rhythmo , sed sine lege metri de-
 currentibus celebrabat *ad diem 23-
 Octobris* . Versus ille Guyeti : *Fra-
 grans sepulto balsamum* , duplici
 mendo corruptus legitur in officiis
 propriis Hispanicis Edit. Venet. ,
**FLAGRANS SEPULCHRO bal-
 samum** .

Die 24. Octobris . In festo S. Raphaelis Archangeli . Hymnus antiquus castigatus (a) .

Ad vespervas . **C**hriste splendor alme Patris ,
 Vita , virtus cordium ,
 Invicem te concinentes
 Dulce carmen fundimus ,
 Caelites inter beatos
 Voce , votis psallimus .
Laudibus canamus omnes
 Angelos , sed maxime
 Raphaellem , qui salutis
 Et viae custos datus ,
 Ardua virtute fretus
 Alligavit Daemonem .

(a) Praeter sententias , et ultimam stropham non integram vix quidquam aliud ex hymno veteri retinui . Ejus auctor adeo negligens metri fuit , ut etiam ubi facile potuit , illud non servaverit , certum syllabarum numerum adhibuisse contentus . Sed ut cum hymno jam emendato collatio fieri possit , antiquum repraesento .

*Tibi Christe splendor Patris ,
 Vita , virtus cordium ,
 In conspectu Angelorum
 Votis , voce psallimus ,
 Alternantes concrepando
 Melos damus vocibus .
 Collaudamus venerantes
 Omnes caeli Principes ,
 Sed praecipue fidelem
 Medicum , et comitem
 Raphaellem in virtute
 Alligantem Daemonem .*

*Quo custode procul pelle ,
 Rex Christe piissime ,
 Omne nefas inimici
 Mundo corde , et corpore ,
 Paradiso redde tuo
 Nos sola clementia .
 Gloriam Patri melodis
 Personemus vocibus ,
 Gloriam Christo canamus ,
 Gloriam Paraclito ,
 Qui trinus , et unus Deus
 Extat ante secula .*

Vident omnes , etiam me tacente , leges consuetas metri trochaici solum fuisse observatas in secundo versu primae strophae , et in ultimo secundae . Ultima strophæ rite fluit , si excipias quintum versum semel , atque iterum , tertio , et quarto claudicantem , videlicet , *Qui trinus et unus Deus* . Canitur etiam ad laudes in hoc officio S. Ra.

Hoc sacro custode pelle ,
 Christe Rex piissime ,
 Criminis noxam , luemque ,
 Corpus , et cor liberans ,
 Et choris adjunge caeli
 Nos tua clementia .
 Gloriam Patri melodis
 Personemus vocibus ,
 Gloriam Christo canamus ,
 Gloriam Paraclito ,
 Seculo qui regnat omni
 Trinus , et simplex Deus .

*Die 25. Octobris . In festo S. Fructi Confessoris , et Ecclesiae
 Segoviensis Patroni . Hymnus antiquus emendatus (a) .*

Ad vespas . Superba tecta civium ,
 1. Periculosa munera ,
 2. Et seculi frequentiam
 Vitare Fructe cogitas .
 3. Deserta quaeris invia ,
 Lates cavernis abditus ,
 4. Ignotus ut sis omnibus ,
 5. Solisque notus Angelis . Te

phaelis hymnus correctione indigens ; sed ea peti potest ex iis , quae dixi *die 18. Martii* . Nempe in festo *Dedicationis S. Michaelis Archangeli ad laudes* recitatur hymnus antiquus a Correctoribus Romanis recognitus , ex quo prima , quarta , quinta , et sexta strophæ substitui possunt his , quae modo in officio S. Raphaelis usurpantur . Hymnum ad vespas emendavit quoque Guyetus , vel novum potius

fecit in *Hymn. Correct.* in festo S. Michaelis , in quo hic hymnus paucis mutatis olim recitabatur . Correctores Romani diversum metrum , nempe iambicum dimetrum adhibuerunt : *Te splendor , et virtus Patris* .

(a) Viginti septem versus mutati sunt , quos hic exhibeo .

1. *Vulgi coronas mobilis .*
2. *Et detrahentes circulos .*
3. *Occulta eremi penetras .*

Te solitudo recreat

6. Amica pacis optima,
7. Ingrata mundi gentibus
Caelestibus gratissima.
- Montis cacumen horridi
8. Ascendis, ut securius
9. Volare possis arduae
Virtutis ad fastigium.
10. Laudetur alma Trinitas
11. In unitate simplici,
12. Cui paret orbis subditus
13. Per universa secula.

Ad matut. = Ut montis alti verticem
Calcere Fructo contigit,
14. Et inde terras aspicit
15. Premi tot infortuniis.

Y y

4. Mundi ut nocentis oculos
5. Ut basilisci fugias.
6. Tranquillitatis socia.
7. Vita mundanis horrida.
8. Per semitas difficiles
9. Ascendis ut pervenias.
10. Gloria tibi, Domine,
11. Fecundae fructus Virginis,
12. Qui ligni vitae fructibus
13. Beatum Fructum reficis,
14. Atque inde tamquam e specula
15. Videre terrae incommoda.
16. Cor pane caeli reficit.
17. Munitus his praesidiis.
18. Vir inclytus miraculo.
19. Excelsa montis percutit,
20. Divisit rupem baculo.
21. Profundum vallis cernitur.
22. Terrore victis hostibus.
23. Cujus sub umbra civitas.

24. Segoviensis recubat.
 25. Tuis obumbra civibus
 26. Illisque ut afflet, impetra.
- Non omnes certe hi versus necessario mutari debuerunt: peccant nihilominus plures ex eis, nempe 3., quia primam in *penetras*, 4., quia primam in *oculos*, 5., quia primam in *basilisci*, et *fugias* producant; 6., quia longam pariter efficit primam in *socia*; 7., quia ultimam in *vita* longam, primam in *mundanis* brevem facit; 8., quia secundam in *difficiles* producit; 9., quia similiter secunda in *pervenias* tamquam longa utitur; 10., 11., 12., 13. adeo sunt informes, ut septem errores in eis deprehendantur. Jam in versu 14. prima in *specula*, in 16. prima vocis *reficit*, in 17. secun-

- Totum Deo se devovet ,
 Virtutis armis cingitur ,
 Corpus premit jejunio ,
 16. Cor pane caeli recreat .
 17. His septus armis acriter
 Retundit astus Daemonis ,
 Mauros furentes territat
 18. Insignibus miraculis .
 19. Immane saxum percutit ,
 20. Ictuque virgae dividit ,
 21. Profunda vallis cernitur ,
 22. Stupent timore Barbari .

Ad laudes. Jam plenus annis, proximus
 Vitae fugacis ultimo ,
 Solvi catenis corporis ,
 Et esse cum Christo cupit .

da vocis praesidiis ; in 24. prima verbi *recubat*, hae, inquam, omnes vocales contra, quam natura earum fert, producuntur. Praeterea ultimae syllabae in *divisit*, et *profundum*, quae positione sunt longae, corripuntur. Apostolica Sedes concessit, festivitatem S. Fructi celebrari hymnis propriis, antiphonis, responsoriis, et lectionibus secundi nocturni ex Mss. codicibus Ecclesiae Segoviensis. Menardus apud Mabillonium non repugnantem in *Actis SS. Benedict. ad annum 670. in Vita S. Fructuosi Bracarenensis* vocat Episcopum Segoviensem hunc nostrum S. Fructum, qui ne sacerdos quidem fuit. Audivi saepe multos, cum hujusmodi officium S. Fructi veluti parum

grave aspernarentur : illi, quorum interest, ea de re judicabunt. Superioribus annis *Ordo divini officii recitandi a sacerdotibus Regiae Hispanorum Ecclesiae de Urbe cum festis*, quae generaliter in Hispania celebrantur, praescribebat, in officio S. Fructi praeter lectiones secundi, et tertii nocturni omnia esse de communi Confessoris non Pontificis, aliquando vero neque lectiones secundi nocturni proprias admisit. Recte, si officium proprium S. Fructi ad universam Hispaniam non est extensum. Quod si officium istiusmodi, quale in proprio officio Sanctorum Hispanorum legitur, ut ab omnibus Hispaniae Ecclesiis recitaretur, ab Apostolica sede concessum fuit,

Maturus aevo praecoces

Offerre fructus appetit,

Deoque grates reddere,

Ut terra cultori suo.

O Fructe, flos, et arboris

Propago faecundissima,

23. Cujus sub umbra protegi

24. Segovienses gestiunt.

25. Tuis adesto civibus,

Ut absit aestus criminis,

26. Illis ut afflet, impetra,

Caelestis aura pneumatis.

Die 12. Novembris. In festo S. Didaci Confessoris. Hymnus ex officio proprio Hispalensi ad musicam modulationem conformatus (a).

Ad vespas. Fallacis undas seculi,
Mundique fugit retia,
Ducente Christi Spiritu,
Primis ab annis Didacus.

Y y 2

minime licere cuiquam privato existimo, quia officium proprium minus arridet, ad commune confugere. Florezius *tom. XI. pag. 89.* narrat, hoc officium approbatum fuisse anno 1609., referente Cardinali Bellarmino, extensum anno 1729. ad universam Hispaniam.

(a) Franciscus Bencius *Lib. 2. Carminum p. 115.* inter alios aliorum Sanctorum hymnos S. Didacum duobus celebrat, altero iambico: *Regnator alme siderum*, altero sapphico: *O sacrum caeli decus, o beate.* Eum, qui S. Dida-

ci hymnos concinnavit, ex hymnis Bencii praesertim ex iambico profecisse puto, neque aegre fero, sed laudarem magis, si Bencii hymnos integros, inviolatosque in officio S. Didaci recitari maluisset. Sistus V. officium proprium S. Didaci, et hos hymnos ab illorum temporum elegantia non alienos approbavit. Neque aliud emendatione dignum apparuit, nisi quod commodioris cantus gratia mutati sunt sequentes versus.

1. *Francisci iter per arduum.*

2. *Seque arctius ligat Deo.*

Deserta dum petit loca,

Corpusque castigat suum;

Perfundit illum largius

Caelestis imber gratiae.

Sublime mox scandit jugum

1. Praecepta Francisci sequens,

Et sancta per vestigia

2. Christo ligat se strictius.

Immunda quidquid appetit,

Miratur et quidquid caro;

Calcat, relinquit, negligit,

Lucretur ut Christum sibi.

Jesu, tibi sit gloria,

Qui magna solus efficis,

3. Cum Patre, cumque Spiritu

Per seculorum secula.

3. *Cum Patre, et almo Spiritu.*

4. *Inopem canamus Didacum.*

5. *Caeli bonis praedivitem,*

6. *Humilem canamus Didacum.*

7. *Ad celsa vectum sidera.*

8. *Quae suscitatur de pulvere.*

9. *Egenum, et inter Principes.*

10. *In sede sublimi locat.*

11. *Sensusque confixit tuae*

12. *Tecum ipse confixus cruci.*

13. *Tandem ad beata praemia.*

14. *Veniam precamur supplices.*

Versus 4., 6., et 14., licet longiores sint ceteris, rectam tamen servant mensuram, cum in hoc carminis genere aliquando pro iambo, vel spondaeo pes anapaestus primo loco ponatur. Verum ea syllaba aucta difficultatem canentibus ingerit, ut explicatum est in *praevia Dissertatione §. XXX. num. 209.* Reliqui versus propter elisiones re-

jecti sunt. Alibi tertium versum doxologiae similiter correxi, subrogaviq; *Cum Patre, cumque Spiritu.* Dubitaveram, an ea emendatio omnibus esset placitura; sed nactus postea hymnos famigeratos Santolii Victorini, versum eundem eodem prorsus modo correxisse comperi, quo magis confisus sum fore, ut versus hoc loco a me, et alias adhibitus censuram effugiat. Non vero intelligo, quidnam causae habuerit Santolius, cur, cum saepe hunc versum reformatum, et sine elisione usurpaverit, nonnunquam tamen antiquum reliquerit, immo etiam ubi non erat, invexerit, scribens in stropha ultima a se composita, *Cum Patre, et almo Spiritu*; ut videri potest in hymnis breviarii Cluniacensis ad diem 3. Maji. Enim vero si causa est ulla,

- Ad mat.* = 4. **P**auper canatur Didacus,
 5. Et corde summissus pio,
 6. Qui dives est caeli bonis,
 7. Et celsa calcit sidera.
 Christi potens o dextera,
 8. Quae pauperem de pulvere
 9. Attollis, inter Principes
 10. Ut sede sublimi loces.
 En qui reliquit omnia,
 Felix recepit omnia,
 Illustribus miraculis
 Late coruscat inclytus.
 Corpus, flagellis saepius
 Quod asperis afflixerat,
 Odore fragrat plurimo,
 Et membra sanat languida.

cur hic versus mutetur, ubique mutari debet, si nulla, nusquam. Praestat hoc loco admonere, me libenter daturum fuisse operam aliis aliarum Ecclesiarum Hispaniae hymnis reconcinnandis, si quemadmodum Officia propria dioeceseos Toletanae, et Hispalensis, ita etiam ceterarum dioeceseon in promptu habuissem. Officia propria Eborensia, hymnosque proprios legi, quos etsi ab omni errore non immunes repererim, tamen intactos reliqui, ne falcem in alienam messem arguerer immisisse. Equidem labori, ac diligentiae non pepercissem, si spes affulsisset inveniendi alia ad meum argumentum pertinentia; sed in tanta librorum Hispaniensium inopia, ac prae-

sertim eorum, qui officia, resque liturgicas continent, nemini mirum videri debet, si paucos hymnos correctos addidi his, qui in proprio Officio Sanctorum Hispanorum Venetiis excuso perleguntur. Quin etiam pro his, quos adjeci, gratia habenda est P. Blasio a Virgine, in theologicis cognitionibus praestanti, qui aditum ad Bibliothecam S. Caroli ad quatuor fontes de Urbe Ordinis Discalceatorum SS. Trinitatis Congregationis Hispaniae mihi perhumaniter communicavit. Difficilior fuit accessus ad Bibliothecam PP. Calceatorum SS. Trinitatis Hispanorum; sed eum tandem extorquere potui, deprecatore, et comite D. Raimundo Diosdado, qui propter eminentem lin-

Summo Patri sit luminum ,
 Natoque Patris gloria ,
 Et cum beato Spiritu
 Cunctis in aevum seculis .

Ad laudes . **M**undi Redemptor optime ,
 Qui morte mortem destruis ,
 Tuam crucem sanctissimam
 Omnes ad astra tollimus .
Dilexit illam Didacus ,
 Amore dulci saucius ,
 Illamque post te fortiter
 Consors triumphi sustulit .
Carnem rebellem comprimens
 Escam malorum pessimam ,
 I I. Sensusque configens tuae
 I 2. Confixus est tecum cruci .

guarum orientalium cognitionem , rerumque omnium eruditionem , PP. Trinitariis Calceatis jam diu cognitus erat . Non multo deinde post Rñus P. Antonius Quevedo pro singulari ejus merito Minister ejusdem Conventus , et Procurator Generalis sui ordinis in curia Romana renunciatus , aliisque honoribus auctus Bibliothecae adeundae , cum liberet , potestatem mihi benignissime fecit . In ea tamen praeter missale , et breviarium Mozarabicum Excñi Archiepiscopi Lorenzana opera , et studio editum nihil inveni , quod mihi usui esse posset . Nec praetereundus silentio est D. Blasius Miner , vir multijugae lectionis , acerrimique judicii , qui hymnos a Joan-

ne Baptista Sorazabal versibus Hispanicis redditos , aliosque libros sponte commodavit . Gaudeo , hanc occasionem mihi oblatam , qua bene de me meritis hominibus aliquam grati animi significationem ostenderem . Quod si quis non oblatam occasionem , sed a me quaesitam esse arbitretur , sciat , malle me importunum , quam parcum in referenda gratia videri . Officia propria Religionum , nisi pauca certis de causis , non attigi : nam aliae clero seculari facile se conformant , aliae suis moribus , et ritibus antiquissimis malunt vivere ; neque vero officia , quibusdam Religiosis Ordinibus peculiaris , Hispaniae dici possunt propria . Cisterciense s Congregationis Hi-

13. Ad magna tandem praemia
 Athleta fortis evolans
 Suavi sopore solvitur
 Charae crucis complexibus.
 Te, Christe clementissime,
 14. Pacem precamur supplices,
 Tu pro tuis fidelibus
 Audi precantem Didacum.

Die 15. Novembris. In festo S. Gertrudis Virginis, pro Provincia Cataloniae. Hymnus antiquus intactus (a).

Ad vespas. Gertrudis arca Numinis,
 Sponsoque juncta Virginum.
 Da nuptialis pangere
 Castos amores foederis.
 Quadrima Christo nubilis
 In claustra prompte convolas,
 Spretoque nutricis sinu
 Sponsi requiris oscula.

spanae aliquam cogitationem hac de re suscepisse nuper accepi ex *Memorial. Litterar. Matritens. Februar. 1784. pag. 62., et 63.*, ubi annunciat opus in 4. Augustini Vazquez Varela Generalis ejus Congregationis, quod inscribitur: *Ilustracion Apologetica al Breviario, Misal, y Ritual Cisterciense de la Congregacion de S. Bernardo en los Reynos de Castilla etc.*. Et quamvis Rñus Generalis disputet contra anonymum auctorem opusculi Ms., qui nescio quam praeposteram reformationem obtrudere tentabat, nihilominus quarta sui operis parte agit de reformatio-

ne, quae congruentius adhiberi potest, et debet. Ita certe referunt auctores *Memorialis Matritensis*, quod anno 1784. mense Januario optimis auspiciis inchoatum est, et multiplices res, atque omnium scientiarum capita acri judicio, et summa diligentia exposita complectitur.

(a) Auctorem horum hymnorum investigare non potui: eos in *monastico Diurno* Ordinis Benedictini Venet. edit. 1697. extare scio. Ex omnibus officii proprii Hispanici hymnis hi soli pro Cataloniae provincia in honorem S. Gertrudis recitati ad omnes carminis, latini-

Candentis instar lili
 Odore mulces sidera,
 Et virginali caelitum
 Regem decore pertrahis.
 Qui vivit in sinu Patris
 Cinctus perenni gloria,
 Amanter, ut sponsus, tua
 Recumbit inter ubera.

Amore Christum vulneras:

Hic te vicissim vulnerat,

Tuoque cordi propria

Inurit alte stigmata.

O singularis charitas,

Et mira commutatio!

Hic corde respirat tuo,

Tu vivis hujus spiritu.

Te, sponse Jesu Virginum,

Beata laudent agmina,

Patri, simul Paraclito

Par sit per aevum gloria.

Ad mat. = Mira nocturnis, modulante lingua,
 Gesta Gertrudis celebremus horis,
 Quae sacris instans precibus, peregit
 Tempora noctis.

Illius

tatis, modulationis, elegantiae-
 que leges sunt exacti; quos meri-
 to proinde cum praestantissimis
 possis conferre. Eos vero, tamet-
 si nulla correctione indigeant, huc
 transtuli, quia si alios etiam rudes,
 et inconditos exscribere non piguit,
 in optimis exarandis hunc laborem
 impendere volupe mihi fuit; tum
 ut intelligatur, auctorem, vel au-
 ctiores, qui praedictos hymnos con-

diderunt, illos etiam, qui, ut in
 officio proprio S. Gertrudis inse-
 rerentur, allaborarunt, non igno-
 rasse certe, quibus regulis hymni
 concinendi in Ecclesiis perfici de-
 beant, neque improbaturos ope-
 ram, quae in veteribus reforman-
 dis collocaretur. Plures nunc esse
 in Hispania, qui politioribus litte-
 ris insigniter sunt exculti, suba-
 ctoque judicio pollent, explora-

Illius votis Deus obsecundans
 Mox repentinas pluvias profundit ,
 Moxque suspensos gravibus coercet
 Nubibus imbres .
 Arva jam dudum glacie rigeant ,
 Corde cum maesto miserans colonos ,
 Fervidis Virgo lacrymis resolvit
 Frigora brumae .
 Ne seges largo vitietur imbre ,
 Sedulis caelum precibus serenat ;
 Et graves laesi gemebunda placat
 Numinis iras .
 Igneis mentes penetrat sagittis ,
 Languidis confert animis medelam ,
 Atque succendit scelerata castis
 Pectora flammis .
 Virginum sponsum, superumque Regem ;
 Virginum sanctae celebrent choreae ,
 Et sacram supplex Triadem per aevum
 Orbis adoret .

Z z

tum mihi est ; qui propterea huic
 labori perficiendo impense fave-
 bunt, suamque operam praestare
 poterunt . Nonnullorum scripta ad
 nos perlata , avideque perlecta
 aperte demonstrant, auctores in-
 genio , eruditione , elegantia , ve-
 nustate , et poetico lepore excelle-
 re ; hi autem sunt D. Vincentius
 Garzia dela Huerta , D. Thomas
 Yriarte , D. Gregorius Salas , D.
 Ignatius Lopez de Ayala . Reli-
 quos , qui doctrinae non vulgaris
 fama in Hispania florent , longum
 esset omnes, invidiosum paucos re-
 censere . D. Antonius Ponz , qui ,

Hispaniae Provinciis peragratiss,
 monumenta ad picturam , archi-
 tecturam , et statuariam pro singu-
 lari harum artium peritia , qua
 praestat, docte non minus quam fi-
 deliter exponit, multa praeterea
 attingit, quibus confirmari posset,
 amoeniorum scientiarum studium
 summopere vigere. Ejus vero opus
 quatuordecim jam tomis constans
 prae ceteris hujus generis mihi pla-
 cet, quod amore patriae veritas
 non corrumpitur, et sicut laudabi-
 lia commendat, ita etiam corrigen-
 da sincerus scriptor animadvertit .
 Quod si illi auctores, qui *Itinera*

Ad laud. = **A**d sacros virgo thalamos anhelans
 Nuptias caelo celebrare gestit;
 Et piis votis nimium morantem
 Provocat horam.
 Aegra cum languet, manifestus adstat
 Caelitum turma comitante Christus,
 Atque divini recreat jacentem
 Lumine vultus.
 Surge, conclamat, soror, atque sponsa,
 En tibi pando penetrabile cordis,
 Ut triumphali reserata scandas
 Sidera curru.
 Ista vox omnes penetrat medullas,
 Atque compages animi resolvit:
 Spiritus liber volat in reclusa
 Viscera Christi.
 Regios agni thalamos petentem
 Jubilans stipat superum corona:
 Atque complexus, et amica cantat
 Oscula sponsi.

sua litteris consignarunt, tam fuissent ingenui in alienis, quam est **Ponzius** in propriis referendis, i-

stiusmodi scriptiones non tanta certe infamia laborarent, vix ut ulla fides plerisque adhibeatur.

APPENDIX I.

363

*Proponitur novum Festum in officio ecclesiastico
Hispaniarum instituendum Conversionis
gentis Gothorum ab haeresi Ariana
in Concilio III. Toletano (a).*

§. I.

*De Festo Conversionis Gothorum instituendo . Ad Illustrissimum,
et Reverendissimum Clerum Hispanum .*

Si quantum splendoris , dignitatisque vestrae , Illustrissi-
mi , et Reverendissimi Domini , cupidum me , studiosum-
que esse sentio , ac prae me fero , tanta praeditus essem aut
facultate in eloquendo , aut auctoritate in persuaden-
do , minime dubitarem , quin proposita vobis novi Festi

Z z 2

(a) Cum in congressu quodam
familiari de rebus ecclesiasticis ,
et festis Hispanorum propriis sermo
incidisset , cl. Thomas Belon , qui
aderat , asseruit , pietati maximo-
pere consentaneum fore , ut in Ec-
clesiis Hispaniae , quae etiam vi-
ctorias nonnullas a Mauris relatas
quotannis celebrant , festivitas so-
lemnis institueretur , qua memo-
ria *Conversionis Gothorum* celebri-
tate anniversaria recurreret ; exi-
stere pro hujus novi officii lectio-
nibus propriis valde opportunam
S. Leandri Homiliam in tertio Con-
cilio Toletano recitatam . Haec eru-
ditissimi juvenis cogitatio cum ce-

teris omnibus , tum mihi admodum
arrisit ; et , ut commodum tunc in
hymnodiae ecclesiasticae Hispanae
recognitionem incumbere , *Ap-
pendicem* hoc loco adjicere in ani-
mum induxi , cujus in *primo* §. Cle-
ro Hispanico , cujus interest , pro-
babiles novae institutionis causas
exponam , in *altero* in rei ejusdem
confirmationem adducam integram
Orationem , qua S. Leander genti
suae gratulans praecclarum benefi-
cium a Deo acceptum exornat , et
ad gaudium , solemnemque celebri-
tatem invitat , in *tertio* denique
missae , et officii , quod eligi pos-
set , specimen adumbrabo .

Conversionis Gothorum Institutione amplissimum essem fructum relaturus . Quoniam vero neque de meo ingenio quidquam sperare ausim , et is ego sim , quocum praeclare actum putem , si tantum non orationem meam rejeceritis , hoc unum superest , ut in sola rei gravitate , et in vestra cognitissima pietate , et religione totius negotii spem collocandam mihi esse constituam . Nam tametsi plerique , e quorum numero me esse ultro profiteor , a novis institutionibus festorum vehementer abhorreant , nisi causae idoneae , gravissimaeque proferantur , quod , ut recte ajunt , frequentia solemnitatum non hujus exilii propria sit , sed ad patriam , manentemque caeli civitatem spectet ; nihilominus qui mature , accurateque perpendat , ex quibus tandem aerumnis Hispania universa in tertio Concilio Toletano feliciter liberata , ad quem exinde honoris apicem ascenderit , illico fatebitur , pium , justumque esse consilium , ut stato die perpetua tanti beneficii memoria , et anniversaria celebritas recolatur . Reformidat animus , ac prope modum horret veteres illos luctus , infandaque mala reminisci , quae in Gothorum regno perfidia Ariana impune grassante , funestamque discordiae faciem alte praeferente inter Regem Leovigildum , filiumque ejus sanctissimum Hermenegildum exercitibus hinc inde comparatis , et commissis efferbuerunt . Postquam autem gloriosi Martyris Hermenegildi accensis apud Deum precibus , indefesso Leandri Praesulis labore , et studio , piissimique Recaredi cura , et industria Comitum generalia Regni tum ecclesiastica , tum secularia Toleti habita fuerunt , et in eis haeresim Arianam Rex , Optimatesque rite detestati sunt , stabilita recta Fide per catholicam formulam , orthodoxamque SS. Trinitatis professionem , quis adeo in historia ecclesiastica peregrinus est , ut nesciat , quantum deinde gaudium consecutum fuerit , quam insigniter Religio Christiana effloruerit , quot , qualesque viros Clerus Hispanus produxerit ? Quae omnia cum admirabili , satisque copiosa oratione clarissimus Praesul

Leander partim exposuerit, partim praenunciarit, nihil necesse est a me distinctius commemorari; eam enim integram §. II. dabo, ut gravissima egregii Doctoris auctoritate apud aequos Judices evidentem propositi mei utilitatem evincam. De qua Homilia, tertii Concilii Toletani calci adjuncta, quid senserit historiae ecclesiasticae parens Cardinalis Baronius, placitum mihi est, ut referam; quamquam enim elegantiam styli, qualem frustra in ejus temporis scriptoribus quaesieris, in ea desiderat, vim tamen, efficaciamque rationum summopere commendat *ad annum 589. n. 20.* his verbis. *Ita peroravit ante Synodum S. Leander simplici, et impolito stylo, ut seculi hujus barbarie silvescentis conditio ferebat, sed divina scientia valde referto, et sapientia mirifice exornato, instar arboris licet cortice durioris, tamen pomorum pendulorum faecunditate pulcherrimae.* Non tamen adeo impolitus est stylus Leandri, ut id Baronius exaggerare debuerit. Siquidem neque Leandro elegantia penitus deest, neque ea abundat Baronius.

2. Igitur illud dumtaxat mihi elaborandum est, ut breviter demonstrem, maximum, ac singulare beneficium a Deo in tertio Toletano Concilio nationi Hispanae collatum idoneam causam esse, quamobrem ex usu, perpetuaque Ecclesiae consuetudine dies festus, solemnisque Conversionis Gothorum consecratur. Teste vero utar locupletissimo, Ven. Cardinali Josepho Maria Thomasio, novitatibus festorum inducendis maxime infenso, atque ex eo loco testimonium proferam, ubi in primis se infensum ostendit, nimirum ex *Suffragio*, quod in Sac. Rit. Congregatione tulit, ne festum in honorem Patris Aeterni celebrandum admitteretur, quod a Benedicto XIV. relatum est *Lib. 4. de Beatif. et Canonizat. Ser. Dei part. 2. cap. 31. num. 4.* Ad duas, inquit, potissimum causas, vel tres revocantur a Patribus institutiones festivitatum Domini: una ad tollendam desidiam negligentiorum hominum: altera ob consecrationem ipsam certorum dierum ex patratis miraculis: et tertia ad renovandam

memoriam celebriorum beneficiorum divinorum in Ecclesia . Et, ut ea , quae de prima , et secunda causa edisserit doctissimus Cardinalis , praetermittam , ita tertiam quaestioni institutae congruentiorem exponit , et exornat . Tertiam denique causam ob memoriam scilicet divinorum beneficiorum etc. , quae POTISSIMA EST , ubique fere Patres indicant ; et , ut aliquos recenseam , eam attingunt laudatus auctor Constitution. Apostolicarum Lib. 7. cap. 30. , Sanctus Leo serm. 7. de Epiphan. , et S. Augustinus ad Inquisitiones Januarii lib. 2. , sive epist. 55. alias 119. . . . et Serm. 220. alias de Diversis 78. de vigiliis Paschae : Hoc semel , inquit , factum esse optime nostis , et tamen solemnitas , tamquam saepe fiat , revolutis temporibus iterat , quod veritas semel factum totum Scripturarum vocibus clamat . . . quod etiam semel factum in rebus veritas indicat , hoc saepe celebrandum in cordibus piis solemnitas revocat etc. . Quam totam rationem apposite ad rem nostram accommodari posse nemo , opinor , iverit inficias , qui divinum , immortaleque conversionis Gothorum beneficium expenderit ; cujus tamen nulla in officiis ecclesiasticis Hispaniarum extat memoria ad debitas Deo gratias persolvendas , singulis annis renovanda .

3. Quoniam vero , ut prudenter admonet laudatus Cardinalis , *Sufficiant nobis exempla Majorum . Sapimus , si sapientiam antiquorum exquirimus , et sequimur ; exemplis quoque , et auctoritate Majorum evidenter ostenditur , expetitam institutionem insolita aliqua novitate non esse displicituram . Quid enim ? Apud Graecos , et quidem ex antiquissimo tempore , nonne solemne est , ut similibus de causis , ac levioribus plerumque , commemorationes in Menaeis , et festivitates peragantur ? Obvii sunt libri eorum liturgici : pervulgatum est , quod observat immortalis memoriae Pontifex Benedictus XIV. lib. 4. de Beatif. part. 2. cap. 9. num 15. . In Graecorum Menaeis , ait , non Sanctorum solum et solemnitatum Dominicalium , sed et aliarum quoque rerum memorabilium celebritas locum obtinet . Profecto in eis*

licet animadvertere, die 23. *Januarii* sextam oecumenicam Synodum peculiari officio esse decoratam, aliis diebus memoriam aliorum Conciliorum generalium, et Patrum, qui eis interfuerunt, reoli; die 24. *ejusdem* Mensis *Januarii* commemorationem celebrari magni terraemotus, qui Theodosio Juniore imperante per tres integros dies Constantinopolim concussit. De Natali vero die *ejusdem* urbis Constantinopolitanae id Menaea Graeca praescribunt: *Eodem Mense* (Majo) *undecima commemorationem spiritualiter facimus diei Natalis hujus a Deo custoditae, et urbium Reginae, quae praecipue commendata est Dominae nostrae sanctae Deiparae, et ab ea semper servata est.* Subjunguntur hi duo versus,

Natalem diem tuum oportet me honorare,

Cum in te, Urbs, natalem diem sortitus sim.

In officio vero habentur cantus, et hymni in laudem *ejusdem* urbis, et memoriam beneficiorum, quibus a Deo affecta est. Sed ad Concilium Nicaenum quod attinet, plerique veterum 318. Patres communi omnes laude prosequuntur, et mysticas significationes illis applicant; fuitque olim in more positum anathema precari iis, qui pacta, et sepulchra eorum violassent, ut constat ex Eduardo Corsinio *Disert. 3.* Kirkerus praeterea refert in *Prodrom. Kopto, sive Aegypt. cap. 2.* Coptitas, et Aethiopas in Confessione liturgica 318. illos Patres pro Sanctis nominare, quia, ut recte ait Paschasius Diaconus in *praefat. Lib. de Spiritu sancto; Et si ex hoc numero paucorum fragilitas declinavit, universalis tamen numeri mysterium non resolvit.*

4. Ceterum non id modo agimus, ut pro alicujus Concilii festo instituendo pugnemus, sed pro celebratione conversionis nostrae Gentis, qua bonum a Deo majus nec desiderari potest, nec dari. Quod si in Ecclesiis Hispanicis festivitates quaedam anniversariae justa quidem ratione, sed minoris sane ponderis tamquam in gratiarum actionem celebrantur, quid causae esse potest, cur ad sempiternam

praestantissimi beneficii divini memoriam conservandam ; renovandamque eadem , aut major etiam solemnitas non sit adhibenda ? In officiis propriis Toletanis anni 1720. *ad diem 6. Septembris* annotatur , *Festum Victoriae Cardinalis Infantis prope Norlingem . Duplex . In Ecclesia Mairice .* In eisdem , et in breviario antiquiori Toletano D. Joanni Martinez Siliceo anno 1551. dicato *ad diem 30. Octobris* indicatur , *Festum Victoriae de Benamarim .* Extant autem in hoc veteri breviario hymni proprii, quibus triumphus de Benamari-
no, et laudes Alfonsi XI. Regis rudi, et inculto stylo concinuntur . Festum Deditio-
nis Granatae in breviario Burgensi olim habuit locum . Sed ut diversae plerumque sunt hominum sententiae , et quod aliis pietas , aliis superstitio esse videtur , sublatum est , teste ipso auctore officii Joanne Maldonato Presbytero ,
cujus haec sunt verba ad marginem lectionum edit. Lugd. 1595. : *Hanc deditio-
nem urbis Granatae Antonius Rogius Indiarum Patriarcha , Burgensis Episcopus e breviario sustulit , superstitiosum judicans Praesulem Fonseca , qui
celebritatibus ejusmodi novis indulgendum censebat , meque ad eam scribendam induxerat .* Ferdinandus de Talavera Archiepiscopus Granatensis composuisse dicitur , referente Nic. Antonio in *Bibliotheca nova* , quatuor officia , quae variis diebus recitantur , et in his duo , *in die expugnationis laudatae urbis Granatensis .* Joannes Tamayo de Salazar tom. 1. *Martyr. Hispan. ad diem 2. Januarii* recenset *Festum Exaltationis Fidei ob Granatae recuperationem* cum lectionibus , et hymnis propriis ex breviario Compostellano edito anno 1569. . Neque vero sola Hispania istiusmodi honore , et genere celebritatis sacrae victorias ex hostibus reportatas prosequuta est . In breviario Parisiensi anni 1643. pro *die 18. Augusti* ita legitur : *Fit Duplex pro commemoratione victoriae Regis Philippi Pulchri .* Et in lectionibus secundi nocturni enarratur victoria de rebellibus Flandris ipsa *die 18. Octobris* relata . Praetereo multa alia , quae huc conferri possent , etiam ex officiis Ecclesiae universae petita , velut festum
SS. Ro-

SS. Rosarii, Dedicationis S. Mariae ad Nives, B. Mariae Virginis de Mercede, nec non de Carmelo, in quibus non prorsus dissimilis ratio institutionis agnoscitur. Alios titulos festivitates instituendi ex Martyrologio Romano desumptos enumerat Benedictus XIV. *lib. 4. de Beat. part. 2. cap. 19. num. 9.*, nimirum Ordinationis nonnullorum Episcoporum, Inventionis corporis aliquorum Sanctorum, Translationis corporum quorundam Sanctorum, quos singillatim recenset, additque, *Nec omitti potest, mentionem fieri in Martyrologio Romano ad diem 7. Octobris celeberrimae illius Victoriae, quam anno 1571. fidelium classis de Turcis reportavit ad Echindas Insulas, captis hostium triremibus centum et octoginta, ceterisque disjectis.* Haec pietatem redolent: non ita duo illa sollemnia Angliae festa, alterum 30. die Januarii, quo Carolus I. capite truncatus est, alterum die 5. Novembris, quo Angli obedientiam Romano Pontifici debitam abjecerunt.

5. Propius ad controversiae nostrae caput accedit, quod de Polonis refertur. Paulus Christianus Hilscher heterodoxus tractatum edidit, *De Dominica Laetare, ritumque Idolum mortis illa die ejiciendi. Lipsiae 1690. in 4.* Nihil aliud de hoc auctore, quem nancisci non potui, asserere mihi licet, nisi quod in *Bibliotheca Rituali tom. 2.* notat Franciscus Antonius Zacharias, nempe auctorem repetere morem illum a Polonis memoriam Idololatriae anno Christi Domini 465. rejectae recolentibus. Sed qualiscumque sit ritus ejiciendi Idolum mortis in *Dominica Laetare*, et undecumque origo petatur, his immorari diutius non oportet. Nam in Menologio Graeco similis quiddam invenitur. In eodem, ut ait citatus nuper Pontifex num. 10., *mentio pariter fit nonnullorum aliorum mirabilium eventuum quibus vel haeresis aliqua finem habuit, vel peccatores ad poenitentiam conversi sunt, die etenim 25. Septembris narratur, maximum terraemotum Theodosio Magno Imperatore contigisse, haeresimque tunc Theopaschitarum blasphemantium, atque affirmantium, Divinitatem etiam in cruce passam fuisse, cessasse.* Praeterea Theo-

dora immortalis memoriae, virilisque animi femina, cui tutela filii Michaelis Imperatoris commissa erat, sacrarum imaginum cultum magna cum celebritate instauravit, et Iconoclastarum haeresim subvertit. Igitur in ejus rei perenne monumentum festum a Graecis institutum est quotannis solemner celebrandum prima Dominica Quadragesimae, quam idcirco *Dominicam Orthodoxiae* nominant. In veteri officio Quadragesimali Graeciae orthodoxae ab E^mo Angelo Maria Quirini recognito, et castigato ad fidem praestantissimi codicis Barberini ita notatur hoc festum, *Dominica prima Jejuniorum, et SS. Prophetarum Moysis, et Aaron, atque aliorum. Item Orthodoxiae, seu Restitutionis sanctarum imaginum.*

6. Quid? festum Cathedrae S. Petri Antiochiae die 22. Februarii, et Cathedrae, qua Romae primum sedit, die 18. Januarii, non ne idcirco est institutum, ut fundatio Ecclesiae tum Antiochenae, tum catholicae Romanae celebretur? Nec nova isthaec sunt; nam in breviario Mozarabico hymnus est pro Cathedra S. Petri, qui incipit, *O Petre petra Ecclesiae*; reperiturque in hymnario Ven. Cardinalis Thomasii. Cathedrae Antiochenae celebritatem commendat S. Augustinus *Serm. 15. de Sanctis: Institutio solemnitatis hodiernae a senioribus nostris Cathedrae nomen accepit, ideo quod primus Apostolorum Petrus hodie Episcopatus cathedram suscepisse referatur. Recte ergo Ecclesiae natalem sedis illius colunt, quam Apostolus pro Ecclesiarum salute suscepit, dicente Domino, Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.* Quod si non rem tantum, sed ipsum quoque nomen quaerimus, celebratur in universa Ecclesia *Conversio S. Pauli*, celebratur in Hispania, atque aliis in locis *Conversio S. Augustini*; utraque inserta est in Martyrologio Romano. Haec rationum momenta, quae ex intima rei natura, beneque comprobatis exemplis attuli, certiora sunt, quam ut ullis cavillationibus infirmari, evidentiora, quam ut tenebris offusis obscurari valeant. Placuit non multos ante annos piis, eruditisque viris

consilium in vulgus editum de novo festo generali ordinando, quo omnes simul Apostoli stato die, atque alio omnes pariter Sancti Episcopi uniuscujusque dioeceseos celebrarentur; de quo videri potest Josephi Antonii Dinovartii Diarium, sive *Journal. Ecclesiastique tom. 13. Nov. p. 163. : tom. 14. Aug. p. 179. . In Bib. nov. Nic. Antonii tom. 2. p. 329. col. 1.* Petrus de la Portilla Duque, typis jam excusa prima parte *Hispaniae Illustrioris*, in altera, quam editurus erat, inter alia proponebat: *Nueva Festividad a la Cruz en todas las Iglesias de España, su Titulo: Glorificatio Crucis, y podria celebrarse el segundo dia de Enero*, cujus hominis ingenium, et industriam Nic. Antonius commendat. Non est igitur ambigendum, quin hoc alterum consilium festi Conversionis Gothorum instituendi his, ad quos spectat, sit placitum, eoque etiam magis id sperare licet, quia nostra argumenta et efficaciora sunt, et in oculos omnium statim incurrunt.

7. Quaerat tamen fortasse aliquis, quod, qualeve officii genus pro Conversione gentis Gothicae in Hispania commemoranda esset recitandum. Non unum, eundemque morem in his solemnitatibus, quarum commune officium nullum est, servatum fuisse reperio. Breviarium Toletanum antiquum, cujus supra memini, psalmos feriae currentis cum hymnis, et lectionibus propriis in festo Victoriae de Benamarino praescribit. In posterioribus Toletanis officiis propriis ad victoriam Cardinalis prope Norlingem, et in Parisino breviario ad alteram victoriam a Philippo Pulchro obtentam celebrandam officium de B. Virgine recitatur. Equidem dubius haesi aliquandiu, an de Ecclesiae Dedicatione, an de Epiphania Domini, an de Cruce, an de SS. Virgine Deipara, officium mutuari oporteret, quod in festo Conversionis Gothorum partibus quibusdam propriis additis perageretur. Non enim decere arbitror Graecorum more novum singulare officium confici. Verum omnem prorsus dubitationem abjeci, simul ac cogitatio SS. Trinitatis, contra quam haeresis Ariana debacchabatur, animum occupavit; in cujus honorem novam festivitatem con-

gruentissime referri posse facile omnes consentient . Non me praeterit , male quondam audivisse eos , qui primi festum SS. Trinitatis celebrarunt ; scripsisseque Micrologi Auctorem *Cap.6. de Ecclesiasticis observationibus* , hanc novitatem a Romana Sede respui , ac Pontificem Alexandrum (II. , ut arbitror) respondisse : *Juxta Romanum Ordinem nullum diem specialiter adscribi debere solemnitati S. Trinitatis, nec S. Unitatis, praecipue cum omni Dominica , immo quotidie utriusque memoria celebretur .* At vero cum novis deinde rationibus emergentibus , aut antiquis clarius explicatis Apostolica Sedes peculiare festum , et officium SS. Trinitatis approbaverit , recitandumque ordinaverit , nullus relinquitur dubitandi locus , quin eo majori studio altissimum hoc mysterium designato proprio officio praedicare , et colere debeamus , quo serius fideles illud frequentare coeperunt .

8. Jam lectiones tertii nocturni piaculum esset aliunde desumere , quam ex piissima S. Leandri homilia . His hymnos proprios , et lectiones secundi nocturni adjungere non erit incongruum , ut facti series , quae in laudata S. Leandri Oratione solum indicatur , distinctius enarretur . De die autem destinanda nihil refert disputare , cum nulla alia seligii aptior possit , quam *dies 8. Maji* , in qua videlicet tertium Concilium Toletanum celebratum est , aut alia dies infra octavam non impedita . Percommodum vero accidit , quod ea dies ita in parte aestiva breviarii inseratur , ut officium SS. Trinitatis sine ulla difficultate possit usurpari . Gaudeo rem hanc ipsam de fausti hujus diei memoria retinenda gravi Eusebii Nieremberg testimonio posse confirmare , qui in opere : *de la Devocion , y Patrocinio de S. Miguel antiguo Tutelar de los Godos , y Protector de España . Matriti 1643. : Ad Regem Hisp. , sic habet cap. 26. : La devocion, que en España huvo con S. Miguel , es muy antigua, y los Reyes Godos la tuvieron muy particular , y bastara para que la tuviessen eternamente los Españoles haver sido dia de S. Miguel , quando toda España se hizo Catolica .* P. Henricus Florez advertit , Patres

Concilii primum die 4. Maji fuisse congregatos, professionem vero Fidei editam die 8. Maji : addit, Concilium hoc fuisse omnium Hispaniae *celeberrimum*, quamvis Concilium IV. in lectionibus S. Isidori pariter dicatur *celeberrimum*, quia ob multitudinem Canonum auctoritas Concilii IV. Toletani saepius allegatur. Quae omnia cum mirifice ad novam institutionem procurandam, promovendamque colliment, qua tandem alacritate excitari vos oportet, Illm̃i, et Rm̃i DD., ad gloriosissimum Majorum vestrorum factum, singularemque Dei benevolentiam recolendam? Quisnam inter vos reperietur aut tam immemor beneficiorum divinorum, aut in referenda gratia tam negligens, qui huic operi non faveat, in ejusque perfectionem totis viribus non incumbat? Quamquam ineptus ego sum, qui pluribus verbis vos detinere voluerim, cum in promptu sit gravissima Hispalensis Antistitis Leandri homilia, quae pios Hispanorum animos in hanc sententiam, ut et opto, et spero, compellet. Causam is obtineat, qui primus eam peroravit.

§. II.

Homilia S. Leandri ex Actis III. Concilii Toletani deprompta.

Concilium Toletanum III., in quo Arriana haeresis in Hispania damnata est. Anno Christi 589. die 8. Iduum Majarum etc.

Homilia S. Leandri Episcopi in laudem Ecclesiae ob conversionem Gentis.

Festivitatem hanc omnium esse solemniorem festivitatum novitas ipsa significat. Quoniam sicut nova est conversio tantarum plebium causa, et nobiliora sunt solito Ecclesiae gaudia: nam multas solemnitates per anni discursum celebrat Ecclesia, in quibus tametsi habet gaudia consueta; nova vero sicut in hac non habet. Aliter enim gaudet de rebus semper possessis, aliter de lucris magnis his nuper inventis. Pro qua re et nos.

majoribus gaudiis elevamur, quia repente novos Ecclesiarum parturisse populos intuemur, et quorum asperitatem quondam gemebamus, de eorum nunc gaudemus credulitate. Ergo materia gaudii nostri tribulationis praeteritae occasio fuit. Gemebamus, dum gravaremur, dum exprobraremur; sed gemitus illi id egerunt, ut hi, qui per infidelitatem nobis erant sarcina, fierent nostra per suam conversionem corona.

2. Hoc enim gratulative profert in psalmis Ecclesia dicens (1), *In tribulatione dilatasti me*. Et Sarra (2), dum saepe a Regibus concupiscitur, nec maculam pudicitiae sentit, et Abraham causa pulchritudinis suae divitem facit; ab ipsis enim Regibus Abraham ditatur, a quibus Sarra concupiscitur. Condigne ergo Ecclesia catholica Gentes, quas simul senserit fidei suae decore, ad sui eas sponsi, hoc est, Christi lucra transducit, et per ea regna suum virum divitem reddit, per quae se inquietari persenserit. Sic enim dum ex initio lacescit, vel invidentium dentibus mordetur, dum premitur, eruditur; et dum insectatur, dilatatur. Quoniam patientia sua aemulatores suos aut superat, aut lucratur.

3. Dicit enim ad eam divinus sermo (3) *Multae filiae congregaverunt divitias, tu autem supergressa es universas*. Si non mirum, quod haereses filiae dicuntur, sed attendendum, quod loco spinarum ponuntur; filiae sunt, eo quod ex semine Christiano generantur; spinae sunt, eo quod foris a Dei Paradiso, hoc est, extra catholicam Ecclesiam nutriuntur; et hoc non lectura sensus nostri, sed Scripturae divinae auctoritate probatur, dicente Salomone (4): *Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias*. Ergo ne magnum vobis videretur, quod haereses dixerit filias, continuo eas numerat esse spinas; haereses, inquam, aut in aliquem angulum mundi, aut in unam gentem inveniuntur versa-

(1) Psalm. 4. (2) Genes. 12., et 20. (3) Prov. 31. (4) Cant. 11.

ri. Ecclesia vero catholica, sicut per totum mundum tenditur, ita et omnium gentium societate constituitur. Recte ergo haereses in cavernis, quibus latent, congregant ex parte divitias. Ecclesia autem catholica in specula totius mundi locupletata supergreditur universas.

4. Exulta ergo, et laetare Ecclesia Dei; gaude, et con-surge unum corpus Christi; induere fortitudine, et jubila exultatione; quoniam tui moerores in gaudium sunt mutati, tristitiae habitum in amictum laetitiae versum est. Ecce repente oblita sterilitatis, et paupertatis tuae uno partu populos innumeros genuisti Christo tuo. Nam dispendiis tuis proficis, tuoque damno subcrescis; tantus denique est sponsus tuus, cujus imperio regeris, ut dum te patiatur depraedari ad modicum, rursum praedam tuam ad te reducat, et hostes tuos tibi conquirat. Sic autem agricola, sic piscator, dum lucra attendit futura, quae seminat, et quae amodo incesserit, non imputat damna. Tu proinde jam ne fleas, ne lugeas temporaliter, quosdam recessisse a te, quos cernis cum magnis lucris rediisse ad te.

5. Exulta ergo fidei confidentia, et tui capitis merito, fide esto robusta; dum quae recolis olim repromissa, nunc cernis fuisse completa. Ait enim in Evangelio ipsa Veritas (1), *Oportebat Christum mori pro gente*. Et non tantum pro gente, sed *ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum*. Tu profecto in psalmis proclamas odientibus pacem dicens (2): *Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in unum*. Et rursum (3), *In conveniendo populos in unum, et regna, ut serviant Domino*. Quam dulcis sit charitas, quam delectabilis unitas, non nesciens, per prophetica vaticinia, per evangelica oracula, per apostolica documenta, nonnisi connexionem gentium praedicas, nonnisi unitatem populorum suspiras, nonnisi pacis, et charitatis bona disseminas.

(1) Joan. 11. (2) Psalm. 33. (3) Psalm. 101.

6. Laetare ergo in Domino, eo quod non sis fraudata desiderio tuo; nam quos tanto tempore, gemitu teste, et oratione continua concepisti, nunc post glaciem, post hyemem, post duritiam frigoris, post austeritatem nivis, velut jucunditatem agrorum, frugem, et laetos verni (1) flores, vel adridentes vinearum stipitibus palmites repente in gaudio peperisti.

7. Ergo, fratres, tota charitate animi exultemus in Domino, et jubilemus Deo salutari nostro. Hoc de cetero per ea, quae jam sublata sunt, ea, quae adhuc expectantur implenda, vera esse credamus. Quae enim praefata sunt, Domino dicente (2), *Alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me (3) adducere, ut sit unus grex, et unus Pastor*; ecce contuemur fuisse completa. Pro qua re non dubitemus totum mundum posse in Christo credere, atque ad unam Ecclesiam convenire. Quoniam rursus ipso testificante didicimus in Evangelio (4): *Et praedicabitur, inquit, hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc, inquit, veniet consummatio*.

8. Si ergo remansit pars aliqua mundi, vel gens barbara, quam fides non irradiaverit Christi; profecto credituram, atque in unam Ecclesiam esse venturam, nullo modo dubitemus, si ea, quae Dominus dixit, vera esse putamus. Ergo, fratres, reposita est loco malignitatis bonitas, et errori occurrit veritas; ut quia superbia linguarum diversitate ab unione gentes separaverat (5), eas rursus gremio germanitatis colligeret charitas, et quemadmodum unus possessor est totius mundi Dominus, ita (6) ut possessionis ejus esset unum cor, et animus unus (7): *Pete a me, (ait) et dabo tibi gentem haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae*. Propterea ex uno homine propagatum est

(1) f. veris

(2) Joann. 10. Mat. 28. Marc.

16. Luc. 24.

(3) Al. ad me exc. (4) Matth. 24.

(5) Genes. 11.

(6) et exc.

(7) Psal. 2. Gen. 2.

omne hominum genus, ut qui ex uno illo procederent, unum saperent, unitatem quaererent, et diligerent.

9. Ordo ergo naturalis exposcit, ut qui ex uno homine trahunt originem, mutuam teneant charitatem; nec dissentiant a fidei veritate, qui non disjunguntur naturali propagine. Haereses vero, et divisiones e fonte manant vitiorum; unde quisquis ad lenitatem (1) venit, ex vitio ad naturam redit; quia sicut naturae est fieri ex pluribus unitatem, sic est vitii, fraternitatis declinare dulcedinem. Erigamur ergo tota mente in gaudio, ut quia gentes studio decertandi perierant, sibimet in amicitiam Christus unam Ecclesiam procuraret, in qua eas rursus reduceret concordia charitatis.

10. De hac profecto Ecclesia vaticinatur Propheta dicens (2): *Domus mea, domus orationis vocabitur omnibus gentibus*. Et iterum: *Erit*, inquit, *in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes; et ibunt populi multi, et dicent: Venite ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob*. Mons enim Christus est, et domus Dei Jacob una Ecclesia est ejus, ad quam et gentium concursus, et populorum pronunciat confluere conventum. De qua rursum alio loco dicit Propheta (3): *Surge illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est, et ambulabunt, ait, gentes in lumine tuo, et Reges in splendore ortus tui. Leva in circuitu oculos tuos, et vide: omnes isti congregati sunt, et venerunt tibi; et aedificabunt, inquit, filii peregrinorum muros tuos, et Reges eorum ministrabunt tibi*.

11. Qui ut notesceret, quae ventura essent genti, vel populo, quae ab unius Ecclesiae communione recidissent, sequutus est (4): *Gens enim, et regnum, quod non servierit tibi, peribit*. Alio denique loco similiter ait: *Ecce gentem, quam nesciebas, vocabis; et gentes, quae non cognoverunt te, ad te current*. Unus enim est Christus Dominus, cujus est una

B b b

(1) Ad unitatem. (2) Esa. 2. (3) Esa. 60. (4) Esa. 55.

per totum mundum Ecclesia, sancta possessio; ille igitur caput, et ista corpus, de quibus in principio Genesis dicitur (1): *Erunt duo in carne una*; quod Apostolus in Christo intelligit, et in ecclesia (2). Dum ergo ex omnibus gentibus unam vult Christus habere Ecclesiam, quicumque extraneus est ab ea, licet Christi nomine nuncupetur, Christi tamen corporis compage non continetur. Haeresis enim, quae respuit catholicae Ecclesiae unitatem, eo quod adulterino amore diligat Christum, non uxoris, sed concubinae obtinet locum. Quoniam revera duos dicit Scriptura esse in carne una, videlicet Christum, et Ecclesiam; quo locum meretrix nullum invenit tertium (3): *Una est enim*, ait Christus, *amica mea, una est sponsa mea, una est genitricis suae filia*. De quo item eadem Ecclesia pronunciat, dicens: *Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi*.

12. Quaerant nunc haereses, a quo constuprentur, vel cujus sint prostibulum factae, quoniam ab immaculato toro recesserunt Christi: a quo quanto pretiosam esse novimus copulam charitatis; tanto Deum hac celebritate laudemus; quod gentes, pro quibus sanguis fusus est Unigeniti sui, non passus est extra unum ovile Diaboli dentibus devorari. Lugeat igitur veterinosus praedo suam praedam amisisse, quia impletum videmus, quod Propheta vaticinante audivimus (4): *Equidem*, inquit, *haec (5) captivitas a forti tollitur (6), et quod ablatum fuerat, a robusto salvatur (7)*. Parietem enim discordiae, quem fabricaverat Diabolus, pax Christi destruxit, et domus, quae divisione in mutuam certabat caedem, uno jam Christo lapide angulari conjungitur. Dicamus ergo omnes: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis*. Nullum enim praemium charitati compensatur. Inde omni gaudio praeponitur, quia et charitas facta est, quae omnium virtutum obtinet principatum. Superest autem,

(1) Gen. 2. (2) Ad Eph. 5. (3) Cant. 6. (5) Et alias
 (4) Esa. 49. Esa. 28. Rom. 9. Pet. 1. (6) Tolleitur. alias.
 c. 2. Luc. 2. (7) Salvabitur. exc.

ut unanimiter unum omnes regnum effecti tam pro stabilitate regni terreni, quam felicitate regni caelestis Deum precibus adeamus; ut regnum, et gens, quae Christum glorificavit in terris, glorificetur ab illo non solum in terris, sed etiam in caelis. Amen.

§. III.

Specimen officii recitandi in festo Conversionis gentis Gothorum in Concilio III. Toletano.

*Die 8. Maji. Festum Conversionis gentis Gothorum
ab haeresi Ariana, in honorem
SS. Trinitatis.*

*Omnia in officio, et missa prout in die festo SS. Trinitatis
praeter ea, quae hic habentur propria.*

Ad vesp.= Carmen antiqui memor usque doni
Pendat Hispanus Triadi supernae,
Caelitum plaudat recinens ab alto
Aethere coetus.

Natio late dominans Gothorum,
Labe doctrinae maculata, demum
Novit errorem, recipitque toto
Pectore Christum.

En dies clari redeunt, novumque
Lumen, Hispana regione cedit
Haeresis frendens, nigra luctuosae
Noctis imago.

Sic, noto nubes removente, solis
Fulgurat vultus, zephyro tepenti
Sic hyems terris fugit, et renidet
Floridus annus.

Gloriam Patri repetamus, omni
Natus aequalis celebretur aevo,
Has ferat laudes ab utroque manans
Nexus amoris.

Ad mar. = Patris elusa feritate, vectus
 Jam triumphali super astra curru,
 Lucis aeternae capiebat auras
 Hermenegildus.

Non tamen charae patriae, nec ille
 Fratris oblitus, roseum cruorem
 Exhibet Christo, Fideique semen
 Crescere poscit.

Annuens votis Deus excitavit
 Praeditum magnis meritis Leandrum,
 Tota gens cujus sapiente dextra
 Ducta regatur.

Ut poli sedes, meliusque regnum
 Maryrem Regem docuit subire,
 Sic parem cura, studioque fratrem
 Format alumnum.

Laetus huic aequam Recaredus aurem
 Praebuit, tanto docilis magistro,
 Mente doctrinam bibit, aureosque
 Pectore mores.

Lectio IV.

Postquam Hispania sub Gothorum imperium cecidit, Ariana haeresis ab eis invecta miserabiles strages edidit. Huic nefariae sectae Leovigildus Rex addictus cum multa alia in Catholicos perpetravit, tum filium Hermenegildum magnae spei juvenem, et orthodoxae fidei praeceptis a S. Leandro imbutum crudeliter occidi jussit, quod de Arianorum manu Communionem accipere recusaret. Subinde cum pater innocentis filii vitam sanctissime actam animo revolveret, Recaredum, alterum filium, ejusdem Leandri disciplinae tradidit, ut ex ea schola talis prodiret Recaredus, qualis prodierat Hermenegildus. Nec fefellit eventus. Nam indefessi Praesulis institutionibus adeo profecit Recaredus, ut rerum

potitus populos omnes sibi subjectos, non vi, et minis, sed ratione, et persuasionibus ad Ecclesiam catholicam traduxerit. Itaque Concilium Toleti congregari voluit, quo Ariana haeresis palam ejurata damnaretur.

R. Tunc acclamatum est in laudibus Dei, et in favore Principis ab universo Clero. Gloria Deo Patri, et Filio, et Spiritui sancto. * Cui cura est pacem, et unitatem Ecclesiae suae sanctae catholicae providere.

Ps. Gloria Deo nostro Jesu Christo, qui pretio sanguinis sui Ecclesiam catholicam ex omnibus gentibus congregavit. Cui cura.

Lectio V.

Episcopi catholici sexaginta duo ad celebrandum Concilium convenerunt, quod inter Toletana tertium ordine est, et magnam semper venerationem habuit. In primis Recaredus Patres adhortatus est, ut vigiliis, jejuniis, accensisque apud Deum precibus sese compararent ad ecclesiasticam disciplinam iniquitate temporum collapsam statutis legibus instaurandam. Deinde gravi, et efficaci oratione, in qua mirifici pietatis sensus emicabant, immortales gratias Deo egit, et incredibili gaudio se exultare dixit, quod divino auxilio adjutus non solum gentem suam, sed Suevos quoque paulo ante in suam ditionem redactos, alieno aberrantes vitio, ad veritatis viam, et Ecclesiae unitatem revocasset. Praeclare demum peroravit, cum populos conversos Episcoporum diligentiae commisit, asserens, aeternam hanc sibi fore coronam, si quos ipse ad fidem adduxerat, in ea fundati, optimeque constituti Episcoporum vigilantia permanerent. Hac habita oratione piissimus Rex ante Episcopos, tamquam ante conspectum Dei, ut dixit, consistens formulam Fidei a se subscriptam protulit, qua doctrina catholica de sanctissima Trinitate continebatur.

R. Gloria Deo nostro Jesu Christo, qui tam illustrem gentem unitati verae Fidei copulavit, et unum gregem, et

unum Pastorem instituit. * Cui a Deo aeternum meritum, nisi vero Catholico Recaredo Regi? *Ps.* Cui a Deo aeterna corona, nisi vero orthodoxo Regi? Cui.

Lectio VI.

Insignem religiosi Principis pietatem universum Concilium laetis, faustisque acclamationibus excepit, quas multae deinde Synodi sunt imitatae. Ariani Episcopi, aliique Proceres exemplum Regis sequuti professionem Fidei pariter subscriptam obtulerunt. Quibus peractis, multa sancte, et utiliter in Concilio stabilita sunt, sed illud potissimum Recaredi consilio, et suasionem, ut in missae sacrificio symbolum Fidei more Ecclesiae orientalis clara voce diceretur; qua nulla in Ecclesia occidentali antiquior memoria extat symboli in missae solemniis recepti. S. Leander luculentam homiliam habuit, qua omnium animos ad laetitiam, et ad diem festum celebrandum excitavit, magnopere cohortans, ut pro regis, regnique temporali felicitate, aeternaeque gloriae consecutione divinam majestatem deprecarentur.

R. Ipse novarum plebium in Ecclesia catholica conquistator. * Ipse mercatur veraciter apostolicum meritum, qui apostolicum implevit officium. *Ps.* Ipse sit Deo, et hominibus amabilis, qui tam mirabiliter Deum glorificavit in terris praestante Domino nostro Jesu Christo. Ipse. Gloria. Ipse (a).

(a) Nihil est in lectionibus affirmatum, nisi ex Concilio III. Toletano, auctoribusque probatissimis depromptum, quod supervacaneum est pluribus velle demonstrare, cum obvia fontes cuilibet pateant. Responsoria, et versiculi ex puris, putis verbis, et acclamationibus Episcoporum constant, quorum auctoritate idoneum quaesitum est illis patrocinium. Neque hujusmodi laudes ab eccle-

siastico officio sunt alienae. In festo Orthodoxiae, sive extinctionis haeresis Iconoclastarum apud Graecos legitur in Oda I. *Hodie Dei nutu, et voluntate triumphat Ecclesia Regibus nostris Michael, atque Theodora pie Fidem vindicantibus.* In Oda II. *Laudemus Christum, qui nobis Reginam constituit piam amatricem Christi unum cum germine a Deo coronato.* In Oda VI. *Veteris splendoris decorem*

Lectio VII.

*Ex Homilia S. Leandri Episcopi ad Patres
Concilii III. Toletani (a).*

Festivitatem hanc omnium esse solemniorem festivitatum novitas ipsa significat. Quoniam sicut nova est conversio tantarum plebium causa, et nobiliora sunt solito Ecclesiae gaudia: nam multas solemnitates per anni discursum celebrat Ecclesia, in quibus tametsi habet gaudia consueta; nova vero sicut in hac non habet; taliter enim gaudet de rebus semper possessis, aliter de lucris magnis his nuper inventis. Pro qua re et nos majori-

adeptus est Christianus populus nutu Theodora Reginae, ejusque filii pii Michaelis Imperatoris. In Oda VII. E prioris haereseos caligine liberati nutu Theodora dignissimae Reginae canimus. Benedictus es Domine. In Oda VIII. Illustra, misericors, divina gloria tua Reges nostros, atque Angelicis praesidiis, et armis eos protege, subjiciens illis, Domine, gentium audaciam. Omitto alia ex hoc, et ex aliis locis: haec, quia nostris simillima sunt, libenti animo decerpsi. Nolim tamen Recaredum cum Michaeli Imperatore conferri: nam hic post Iconoclastarum errorem eversum vitam gessit magis execrandam, quam laudandam.

(a) Cum Evangelium SS. Trinitatis ex cap. 28. Matthaei depromptum conversionem omnium gentium attingat; *Euntes ergo docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; aptissime ad illud ac-*

commodari potest homilia S. Leandri, quae in eodem argumento versatur. Affectam jam, ac, quantum in me situm est, absolutam hanc Appendicem cum haberem, ex cl. Thoma Belon, qui primus hujus consilii auctor extitit, audiui, se quoque, ut idem persuaderet, in sua Ecclesia Gothica illustrata elaborare. Hoc opus ut quantocius prodeat in lucem, votis omnibus expetendum est, tum ut antiquitates Ecclesiae Gothicae ab eruditione, et judicio, quo auctor pollet, singulari novum splendorem accipiant, tum ut, si quid huic meae diatribae deerit, (deerunt autem multa,) ex validioribus ejus rationibus suppleatur, quo facilius omnes ad eandem sententiam amplectendam excitentur. Sane non modo facile paterer, sed etiam guaderem, has meas nugas, quas tertium jam in annum pressi, a praestantioribus praeveniri.

bus gaudiis elevamur , quia repente novos Ecclesiarum parturisse populos intuemur , et quorum asperitatem quondam gemebamus , de eorum nunc gaudemus credulitate . Ergo materia gaudii nostri tribulationis praeteritae occasio fuit . Gemebamus , dum gravaremur ; sed gemitus illi id egerunt , ut hi , qui per infidelitatem nobis erant sarcina , fierent nostra per suam conversionem corona .

Lectio VIII.

Exulta ergo , et laetare Ecclesia Dei ; gaude , et con- surge unum corpus Christi ; induere fortitudine , et jubila exultatione , quoniam tui moerores in gaudium sunt mu- tati , tristitiae habitum in amictum laetitiae versum est . Ecce repente oblita sterilitatis , et paupertatis tuae uno partu populos innumeros genuisti Christo tuo . Nam dispendiis tuis proficis , tuoque damno subcrescis ; tantus denique est Sponsus tuus , cujus imperio regeris , ut dum te patiatur depraedari ad modicum , rursum praedam tuam ad te re- ducat , et hostes tuos tibi conquirat . Sic autem agricola , sic piscator , dum lucra attendit futura , quae seminat , et quae amodo incesserit , non imputat damna . Tu proinde jam ne fleas , ne lugeas temporaliter quosdam recessisse a te , quos cernis cum magnis lucris rediisse ad te .

Lectio IX.

Ergo , fratres , tota charitate animi exultemus in Domino , et jubilemus Deo salutari nostro . Parietem enim discordiae , quem fabricaverat Diabolus , pax Christi destruxit , et do- mus , quae divisione in mutuam certabat caedem , uno jam Christo lapide angulari conjungitur . Dicamus ergo omnes : Gloria in excelsis Deo , et in terra pax hominibus bonae vo- luntatis . Nullum enim praemium charitati compensatur . Inde omni gaudio praeponitur , quia et charitas facta est , quae omnium virtutum obtinet principatum . Superest autem una- nimiter unum omnes regnum effecti tam pro stabilitate regni terre-

terreni, quam felicitate regni caelestis Deum precibus adeamus, ut regnum, et gens, quae Christum glorificavit in terris, glorificetur ab illo non solum in terris, sed etiam in caelis. Amen.

Ad laud. = **U**t Gothus labem sceleris vetusti
Eluat, tendens ad ovile Christi,
Ampla Toleti recipit vocatos
Regia Patres.

Parte concurrunt Proceres ab omni,
Qui Pyrenaeos tenuere saltus,
Quos ab extremis mare fabulosum
Discidit Afris.

Hic Duces coetus utriusque rite
Haeresim damnant, praeunte Rege,
Tresque Personas profitentur, unum
Numen adorant.

Et Fidem sanctis monitis Leandri
Adstruunt, quam nec male sanus unquam
Error, aut longo spatio recurrens
Auferat aetas.

APPENDIX II.

BREVIARII QUIGNONIANI FATA.

§. I.

*Historia Breviarii a Cardinali Francisco Quiñones
confecti exponitur.*

Saepe in *Dissertatione de Hymnis Ecclesiasticis*, et in *Hymnodia* mentionem Breviarii a Cardinali Francisco Quignones concinnati, cum occasio tulit, injeci; sed properanti multa praetermittenda fuerunt, neque omnia certe, quae ad

variā ejus breviarii fortunā pertinent, illuc inferri commodē poterant. Spero autem, multis gratum me esse facturum, si in hac altera *Appendice* accuratius, et enucleatius, quam ab ullo hactenus tentatum noverim, totam hanc historiam exposuero, et nobilem hunc Hispanum, celeberrimum breviarii Romani reformatorem, vindicavero. Ita vero rem peragam, ut plura nova afferam; ea, quae in locis allegatis satis explicata sunt, leviter attingam; quae autem ibi indicata sunt tantum, fusius explanem. Vitam, aliaque gesta Cardinalis Quignonii persequuntur Wadingus in *Annalibus Minorum*, et in *Catalogo Scriptorum* sui Ordinis, Davila in *Theatro ecclesiastico Cauriensis Ecclesiae*, Nicolaus Antonius in *Bibliotheca nova Hispana*, et uberius Ciaconius cum Auctario in *Vitis Cardinalium*, et Oldoinus in *Vitis Cardinalium Scriptorum*, qui plures alios Quignonii laudatores allegat. Nobis satis sit memorare, fuisse eum Legionensem, filium Didaci Fernandez de Quignones, Comitum primi de Luna, et Joannae Henriquez, filiae Henrici comitis de Alva-de Liste: Religionem Franciscanorum ingressum, laudabiliter docendi, et gubernandi munera explevisse, renunciatum Burgis anno 1522. Generalem Ministrum. A Carolo V. ad Clementem Pontificem VII. missus, et inde ad Carolum regressus adeo prudenter periculosissimis temporibus se gessit, ut operam suam Caesari, et Pontifici valde probaverit, ab hoc purpura donatus, qua propter singularem virtutem, ac doctrinam, dignus ante obitam legationem censebatur.

2. Jam pridem de novo breviario, et quidem breviori conficiendo cogitatum fuerat, ut num. 148. *Dissertationis* §. XXV. observavi, adductis verbis, quae in fronte operis Zachariae Ferrerii anno 1525. editi legebantur. *Breviarium Ecclesiasticum ab eodem Zacharia Pontifice longe brevius, et facilius reddiū, et ab omni errore purgatum propediem exhibet.* In nota margini apposita *Biblioth. Ecclesiast. Schultingii tom. 4. parte 2. sectione de poetis piis, et sacris*

asseritur, Ferrerium ante suos hymnos promisisse breviarium *carmine* longe brevius, et facilius redditum; quod falsissimum est, cum nulla mentio *carminis* habeatur in fronte operis, ubi breviarium facilius promittitur. Igitur cum Ferrerius nescio quo casu ad exitum breviarii reformationem non perduxisset, Clemens VII. Francisco Quignonio inter Cardinales anno quidem 1527. electo, sed anno 1529. declarato, negotium dedit, ut novum, commodiusque breviarium conficeret: quod auctor ipse narrat in praefatione ad Paulum III.: *Quibus rebus animadversis, inquit, felicitis recordationis Clemens VII. Pont. Max. quum intelligeret, officii sui esse cum aliorum Christianorum commoditatibus prospicere, tum in primis clericorum, quibus ministris uteretur in commisso sibi grege administrando, me hortatus est, negotiumque dedit, ut quanta cura, et diligentia niti possem, preces horarias ita disponerem, et ad veterem illam formam, quoad fieri posset, redigerem, ut difficultatibus, dispendiisque sublatis, nec a summa rationis olim ab antiquis, sanctisque Patribus institutae discederetur, nec rursum clerici ab officio precandi deterrerentur. Quam ego provinciam libentissime suscepi, simul ut Christi Vicario honestissime praecipienti parerem, simul ut bono publico pro mea virili parte servirem. Hoc breviarium Clementis VII. sive hortatione, sive jussu inchoatum, sub Paulo III. absolutum est, et hujus Pontificis voluntate editum. Id testatur ipse Quignonius in eadem praefatione ad breviarium anno 1536. Romae vulgatum, cuius est titulus, *Ad sanctissimum Patrem, et Dominum nostrum Paulum III. Pontificem Maximum Francisci Quignonii. sanctae Crucis in Jerusalem Presbyteri Cardinalis in Breviarium proxime confectum, ac denuo recognitum Praefatio. Incipit autem, Breviarium Romanum nuper a nobis felic. record. Clementis VII. Pontificis Maximi hortatu confectum, ac potius in ampliorem sacrarum Scripturarum lectionem ad veterem sanctorum Patrum, et Conciliorum antiquorum formam revocatum, tuaque voluntate, sanctissime Pater, editum, graves plerosque, ac**

doctos viros ita probasse, et recepisse intellexi, ut nihil in eo mutandum existimarent.

3. Ex his perspicui licet, non esse hanc primam breviarii Quignoniani editionem, ut multi affirmant, et alii innuere videntur, sed praecessisse aliam anno 1535., aut 1534., quo Pontifex electus est Paulus III., peractam. Hanc primam editionem caruisse antiphonis, quae in reliquis omnibus editionibus apparent, a Doctore Navarro Martino Azpilcuetta edocemur *de Oratione, et Horis Canoniceis cap. 19. n. 203. Probabilior tamen esset (novi breviarii ordinatio) si quoad, Te Deum, Pater noster, et hymnos laudum provideretur, ut in editione posteriori provisum fuit quoad antiphonas, sine quibus prima prodierat. Et iterum cap. 21. num. 206.. Quinimmo non sufficeret facultas expressa recitandi Romanum per BREVIARIUM NOVUM ad recitandum per breviaria prima, quae antiphonis carent, licet nonnulli sed male contra faciant, si facultas facta fuit post editionem breviorium habentium illas, ut super his omnibus non semel interrogatus respondi(a).* Cl. Franciscus Zacharias *Lib. I. cap. IV. num. IV. Bibliothecae Ritualis, Antequam, inquit, liber e Romanis praelis exiret, ejus exemplum Parisios delatum fuerat; notae enim sacrae Facultatis annum 1535. praeseferunt.* Loquitur de notis censurae Facultatis Parisiensis, quas a se inspectas refert Richardus Simonius *tom. 1. Epist. Select. epist. 27. pag. 241..* Sed potius inferre debuit, breviarium Quignonii typis vulgatum fuisse ante annum 1536., prout ex praefationis relatae initio colligitur, et manifestius ex iis, quae subjunguntur in ea praefatione, quam *luculentam* vocat, et fere integram excipit Zacharias. *Alios itidem animadverti graves etiam, et prudentes homines, qui ejus (Breviarii editi) rationem magnopere probantes, nonnihil tamen in eo desiderari affirmarent. Illud ve-*

(a) Hanc Editionem anni 1535. me visam, fuse describam, cum breviarii totam historiam absolvero. nunc plerisque ignotam tandem a

ro nunquam dubitavi, fore in tanta multitudine nonnullos, ex iis videlicet, qui in diverso precandi ritu consenuissent, quibus labor ille noster non esset perinde gratus, existimantibus ab inveterata illa consuetudine precandi nulla ratione clericis esse discedendum. Immo vero nobis PRIMAM EDITIONEM breviarii non tamquam promulgationem legis esse placuerat, sed quasi PUBLICAM QUAMDAM DELIBERATIONEM, ut sic proposita nostra sententia, judicia multorum exquireremus etc..

4. Quin etiam ex eadem praefatione constat, Cardinalem in prima editione aliquam breviarii reformati rationem reddidisse. Itaque, ait, multorum sententiis collatis, quae nobis partim vocibus, partim scriptis innotuerunt, iudicium eorum sequuti, qui omnium prudentissime sentire visi sunt, libenter quaedam addidimus, alia mutavimus, et omnia diligenter recognovimus, retenta tamen summa forma breviarii. Sed quoniam sic fert natura rerum, ut nihil sit tam rectum, nihil tanta ratione in vitam, usumque hominum inductum, cuius novitas non sit aliquibus ingrata, non temere facturi esse videmur, si rationem totius instituti nostri, a nobis PRIUS SUMMATIM REDDITAM, nunc accuratius recognito breviario, paulo latius explicabimus. Prodiit igitur breviarium Quignonianum anno 1534., aut sequenti, cui, ut videtur, praefixus fuit titulus in posterioribus editionibus retentus, *Breviarium Romanum ex sacra potissimum scriptura, et probatis Sanctorum historiis collectum, et concinnatum*. Jacobus Gaudinus in libello *Assumptionis Deiparae vindicatae* in medium producit ipsam censuram Parisiensem contra breviarium Quignonii, ut in ea asseritur, *nuper editum, et promulgatum*, quae lata dicitur anno 1534.. Argui inde poterat, breviarium typis Romanis anno 1534. prodiisse; sed verius puto, annum 1534. excidisse pro anno 1535., ad quem ceteri referunt censuram: nam Paulus III. prope finem anni 1534. ad Cathedram Pontificiam evectus est. Quare si Facultas theologica Parisiensis mense Julio, ut fertur, iudicium suum pronunciavit, differri illud debet ad annum 1535.. Dicat fortasse aliquis, vocem *Editionis*,

et *Promulgationis* sub id tempus nondum ita fuisse restrictam, ut liber *editus* necessario intelligeretur *typis impressus*. Verum id quidem est; sed praeterquam quod difficile est factu, potuisse sine typorum auxilio multorum judicia tam brevi tempore exquiri, quod prima editione voluit Cardinalis, Breve Pauli III., cujus verba mox adducam, die 5. Februarii 1535. datum est, quo conceditur facultas *imprimendi*, et vendendi hoc breviarium, atque adeo hoc eodem anno prima ejus impressio est figenda. Postquam prudentium, graviumque virorum diversa judicia, et censuram Facultatis Parisiensis Cardinalis expendit, edidit denuo anno 1536. eadem forma breviarium recognitum, quibusdam etiam additis, aliisque mutatis. Hanc secundam editionem aliae secutae sunt. In primis Parisiensis eodem anno 1536., quam omisit Zacharias in *Biblioth. Rit.*, et quam se vidisse testatur Claudius Jolyus in *Dissertatione de verbis Usuardi in festo Assumptionis* pag. 93., a Joanne Parvo, et Yolanda Bonhomme litteris Gothicis conscripta in 8., cui annexum est Breve Pauli III. die 5. Februarii 1535. datum. Hoc Breve, ut refert Jolyus, commendatur breviarium Quignonii, quod in eo, *Vetus, et novum Testamentum quotidianis lectionibus ita distributum esset, ut annis singulis totum fere a legentibus reperiretur absolutum*, et conceditur facultas *illud IMPRIMENDI, vendendi, et singulis clericis ac presbyteris secularibus recitandi ita ut ad veteris officii secundum usum Curiae, vel alterius Ecclesiae, quod tunc in usu habebatur, recitationem minime tenerentur, dummodo specialem super hoc licentiam a Sede Apostolica obtinissent*. Donius d' Attichy Episcopus Aeduensis *Flor. Histor. Cardinal. ad annum 1527.* operam a Cardinali Quignonio in precibus horariis ordinandis praestitam mirifice approbans innuit, se quoque vidisse diploma Pauli III., quo Privilegium *imprimendi* breviarii continebatur. Nec dubito, quin istiusmodi Breve primae editioni Romanae praefixum fuerit, in editionibus Italicis, et Lugdunensibus, quas vidi, omissum est. Illis editionibus successerunt Veneta typis Lucae An-

tonii Junctae in 8. an. 1538., Antuerpiensis eod. an. 1538., Lugdunensis eod. an. 1538., Parisina 1539. in 16. apud Yolandam Bonhomme viduam Thielmanni Kerver in Bibliotheca Casanatensi, Lugdunensis anno 1540., Parisiensis 1542., Lugdunensis 1542., quam in Indice Bibliothecae Barberini video citari, Lugdunensis 1543. in 8. ex Jolyo, quam ego etiam Romae vidi in Biblioth. PP. Hispanorum SS^{mae} Trinitatis in via Aquaeductuum. In fronte notatur: *Cum Privilegio summi Pontificis, et Regis Galliarum*. In fine *Joannes Barbous excudebat*; Veneta apud Haeredes Junctae anno 1543., Lugdunensis anno 1544. per Balthasarem Arnoullet in 4. Papal. in Bibliotheca Corsinia, Parisiensis anno 1545. apud Kervel in 12., Veneta ad signum Agnus Dei in 8. anno 1646., Parisiensis in 8. anno eodem 1546., Lugdunensis in 8. anno itidem 1546. a Theobaldo Pagano procurata, Veneta apud Junctas anno 1547. in 4. a me visa apud cl. Giovenazzium, Lugdunensis ejusdem Theobaldi anno 1548. in 8. quam vidi in Bibliotheca Angelica, Lugdunensis e Petri Fradinii Typographio anno 1550., Lugdunensis anno 1552. a Pagano proposita cum Privilegio Regis, ubi Simonius affirmat legi, *Joint la correction, et examen de Matthieu Ory Docteur en Theologie, Inquisiteur General de la Foi, avec aussi l'approbation de la Sorbone*; Lugdunensis 1553. in 12. per Bartholomaeum Fraenum, quam in Bibliotheca Imperiali reperi, Lugdunensis an. 1556. in 8., et in fol., Lugdunensis anno 1557. apud Haeredes Blasii Guidonis, Antuerpiensis in 8. cum argumentis in psalmos, indice ad Epistolas, et Evangelia, quae in missa leguntur, invenienda, VII. psalmis, et officio mortuorum ex officina Christophori Plantini 1561. in Biblioth. Casanatensi, Antuerpiensis iterum in 8. in Aedibus Jo: Steelsii 1563. in Bibl. Casanatensi, Veneta apud Junctas 1563. in 8., Antuerpiensis 1566. in 8.. Has editiones e Catalogis Bibliothecarum, ac testibus oculatis recenset laudatus Zacharias, quibus addidi a me visas, et indicatas, quarum postremam ex Jolyo desumpsi. In catalogo Bibliothecae Bodlejanae vidi adscriptam

editionem breviarii Quignoniani Lugdunensem anno 1556. per *Matth. Ori*: quam non puto diversam ab ea, quam eidem anno supra assignavi. Mendose tamen scribitur per *Matth. Ori*, cum Matthaeus Ory solum in examen breviarium revocaverit, et correxerit. Erat enim Inquisitor Generalis Fidei in Gallia; quod olim munus ad examen, et emendationem librorum concedebatur. In *Exercitationibus scholae liturgicae collegii Romani* anno 1751. editis *Exercitat.* 9. lego, breviarium Quignonianum tam uno volumine, quam in quatuor distributum typis multoties fuisse excusum; editas separatim Horas, quarum exemplar apud se habebat auctor *Exercitationum Azevedus*. Quid ex tot editionibus arguere liceat, postmodum explicabo.

5. Placet enim mihi prius inquirere, quo pacto haec omnia, quae hactenus certa, et explorata esse videntur, cohaerere possint cum narratione, quam Antonius Caracciolo in *Vita Ms. Pauli IV.* circa confectionem novi breviarii sub Clemente VII. excogitatam contexuit. Memini me hanc vitam ex fide Benedicti XIV. in *Dissertatione* allegasse num. 149. Exinde ejus legendae copiam in Bibliotheca Excmae Domus de Alteriis perhumaniter mihi Praefectus ejus cl. Giovenazzius fecit. Codex ita inscribitur. *Vita e gesti di Gio: Pietro Carafa, cioè di Paolo IV. Pontefice Massimo, raccolti dal P. D. Antonio Caracciolo. Copiata anno 1633.* Is auctor lib. 2. cap. 7. refert, Clementem VII. Episcopo Theatino, ac sociis mandatum dedisse, ut novum breviarium, missale, et officium B. Virginis concinnarent. *Ordinò anche Papa Clemente (VII.) al Vescovo Theatino per la molta confidenza, che aveva in lui, e agli altri nostri Padri, che volessero formare un nuovo breviario, messale, ed offizio della Madonna, e dava loro facoltà d'adoprarlo, e di farne pruova, e però li mandò un Breve spedito a 21. di Gennaro del 1529. e frà tanto gli esimè da ogni obbligo di dire altro offizio, secondo il comune breviario, che allora correva.* Pergit Caracciolus, diligentiam suorum Majorum maximopere commendans. *Perciò il Vescovo Theatino, ed altri nostri Padri,*

Padri , come i più riformati del Clero , ed intendentissimi de' riti ecclesiastici cominciarono a fare il detto breviario , riponendovi gli antichi riti , e l' antiche Lezzioni , ed homilie de' SS. Padri , e levandone via l' historie apocrife , le rubriche intrigate , e molte Homilie d' autori Eretici , e dannati , come d' Origene , Eusebio , Emisero , ed altri simili .

6. Quid ergo causae esse potuit, cur Clemens VII. Quignonio hoc ipsum negotium reformandi breviarium commiserit ? aut cur Clericorum Regularium Theatinorum tam egregiis coeptis non faverit ? Caracciolus inconstantiam , levitatemque Pontificis temere accusat . *Mà l' instabilità , che fu così innata a Clemente VII. , fè ridurre il negozio a nulla ; perochè quel Papa , come bene dice il Florebello , che fu suo Segretario , non ebbe chi l' avanzasse in designare cose buone , e riforme utili per la Chiesa d' Iddio , ma li suoi disegni o non li cominciava a porre in opra , o cominciati di là a poco gli lasciava imperfetti . Il qual suo difetto fù causa di tutti gl' infelici successi del suo Papato .* Nihil vero est necesse istiusmodi vitium Clementi objicere . Etsi enim primi Clerici Theatini , religiosissimi viri , et primo fervore vigentes, Caracciolo visi fuerint , *i più riformati del Clero , ed intendentissimi de' riti ecclesiastici ;* potuit tamen prudenter Pontifex ad eundem laborem Cardinalem Quignonium sibi optime notum impellere , ut e duobus breviariis , quod optimum videretur , eligeret approbandum . Quid quod Clemens VII. illo Brevi , quod Caracciolus allegat , Episcopo Theatino , ac sodalibus hanc provinciam non imposuit , sed solum eis suam operam ultro offerentibus facultatem concessit , ut certum modum recitandi , quem excogitaverant , in ordinem redigerent , examini deinde subjiciendum ?

7. Ac miror Caraccioli fiduciam , qui Breve Clementinum excipserit , asserens , eo Patribus suis praeceptum fuisse injunctum , ut novum officium conficerent . An putabat , eos , qui vitam italicam Pauli IV. legerent , Breve latinum Pontificium aut non esse lecturos , aut non esse intellecturos ? Perpicua sane est Pontificis narratio in citato Brevi . *Vos religio-*

nīs, et divini cultus honore, ac favore (sic, melius, fervore) succensi missas, et divina officia, quibus nunc S. R. Ecclesia utitur, ad certum modum, ut quidem vobis videtur, decentiorem, SSque Patrum, et sacrorum canonum statutis convenientiorem, magisque aptum profectui celebrantium, et devotioni audientium excogitastis, quem componere desideratis, Nobis, et Sedi Apostolicae postea offerendum, ut ex illius inspectione, an publico Ecclesiarum usui tradendus sit, decernere possimus etc.. His postulatis benigne annuit Pontifex, sed interea experiri voluit, quale breviarium ex officina Quignonii prodiret; eoque etiam magis, quia eo ille respiciebat, ut breviarium commodius, et privatim recitantibus utilius conficeretur, quod a PP. Theatinis non sperabat, cum hi breviarium veteri longius confecerint.

8. Sed ecce iterum nova difficultas ex eodem loco Caraccioli; quippe is refert, Petrum Carafa Episcopum Theatinum in novum breviarium concinnandum incubuisse, quia breviarium Quignonianum vehementissime ei displicuit. *Restò dunque la fatica fatta intorno al breviario in mano ai Padri nostri così imperfetta, e se bene il Vescovo Theatino non mancò di ricordarlo a Giberto Datario, scribendogli nel 1533. il gran bisogno, che la Chiesa di Dio haveva di non usare più l'antico breviario così difformato, ed apocrifo, non dimeno non giovò nulla il suo ricordo, e fra tanto gli uomini di poco spirito, e la dissoluta Corte sene erano tutti corsi al Breviario chiamato di Santa Croce fatto con moltà brevità, e con mostruosa diversità dall'antico breviario dal Card. Quignonio. Dispiacque tanto il detto breviaretto agli uomini gravi, ed intendenti de' riti ecclesiastici, che molitissimi di loro non potevan mai ridursi ad adoperarlo; in particolare il B. Xaverio, come narra il Tursellino lib. X. Vitae cap. 71. non l'adoperò mai, ed il nostro Carafa l'ebbe tanto a male, che più tosto si risolvè di farne un suo, come si è detto. Qui autem haec sibi cohaerent? Ex Brevi Clementis VII. die 21. Januarii 1529. dato manifestum est, Episcopum Theatinum, et socios novum ordinem recitandi jam excogitasse: Cardinalis Quignonius suum breviarium ante annum 1534.*

non vulgaverat . Restat ergo , ut concludamus , Caracciolum in anachronismum incidisse , falsamque causam reddidisse , cur Episcopus Theatinus breviarii reformationem excogitaverit . Consule notam , quam num. 17. subjiciam .

9. Rectius fortasse aliquis conjiciet , Petrum Carafa non aequis oculis breviarium Quignonianum aspexisse , quod eo admisso suus , ac sociorum labor irritus , et ignotus permaneret . Quidquid id est , mihi quidem non probatur narratio Caraccioli , quod Episcopus Theatinus senectutem , maleque affectam valetudinem causatus dispensationem a recitatione divini officii impetravit , nequod ex breviariis , quae fuerant , erantque in usu , legere teneretur . *E tra tanto per uscir d' obli-ghi di dir offizij tanto goffamente compilati , come erano tutti quei , che s' adoperavano a suo tempo , veggendo ancora , che Papa Clemente non si risolveva di riformarlo , e ridurlo all' antico modo , come fu fatto da quei santi Papi , egli sotto scusa della vecchiezza , e poca salute , ma veramente per non servirsi di breviarii tanto difformati , chiese , ed accapò dal Papa d' esser' esente di dir l' Offizj , come a suo luogo diremo più giù .* Nec prodest illi exemplum S. Francisci Xaverii : nam is e duobus breviariis approbatis , aut permissis , altero recenti breviori , altero antiquo longiori , hoc illi praeferibat ; quia vera pietate permotus majorem recitandi laborem defugere nolebat , non quod breviarium Quignonianum , multoque minus antiquum adeo improbare , ut satius duceret obreptitiam dispensationem extorquere . En verba Tursellini *lib. VI. Vitae S. Xaverii cap. 5. Insignem vero ejus in hoc genere religionem fecit illorum licentia temporum . Nuper novum ternarum lectionum breviarium (sanctae Crucis dicebatur) occupatorum hominum levamen editum erat : ejusque usus Francisco propter occupationes ab initio concessus . Ille tamen quamvis ingentibus curis , negotiisque distentus nunquam permissa uti voluit licentia : verusque breviarium novenarum lectionum haud paulo longius perpetuo recitavit .* Innuit hoc loco Tursellinus , breviarium Quignonii non potuisse a quolibet sine facultate usurpari , sed ab iis tantum , qui-

bus privatim permittebatur ; quod confirmatur etiam in Vita Cardinalis Quignonii apud Ciaconium in Auctario , et apertius ex Brevi Pauli III. , quod allegat Jolyus . Quod autem S. Franciscus Xaverius novum Quignonii breviarium non respuerit ; ex ejus litteris ad S. Ignatium , et Petrum Codatium Vlisipone Kal. Nov. 1540. datis manifestum est , lib. 1. Epist. nov. collectore Petro Possino epistola VI. . *Opus etiam esset impetrari privilegium sex clericis arbitrato nostro communicabile utendi BREVIARIO NOVO . Ea res usum haberet nonnullum ad facilius alliciendos quosdam , ut nos in Indias sequi vellent .* Hujus loci Marcus Burriel in epistola ad P. Franciscum Rabago meminit , sed non eum accurate expendit . Nam referens, in praefatione breviarii Salmantini, iterum editi ante correctionem breviarii Romani, affirmari, plurimos breviario novo tunc uti , ex epistola S. Xaverii intulit , *Bien que los mas ajustados no se atrevian a usarle sin licencia particular .* Inferre potius debuit , nemini usum breviarii Quignoniani sine peculiari facultate fuisse permissum .

10 Agedum , videamus , quam fortunam breviarium Cardinalis Quignonii subierit . Statim ac Parisios delatum est , sacra Facultas Parisiensis censuram acerrimam in illud exercuit anno 1535. . Sleidanus scriptor heterodoxus Lib. IX. , Quignonium vocans *Cardinalem Crucejum* a titulo sanctae Crucis , comminiscitur , Theologis Parisiensibus hoc breviarium haereticum visum fuisse : sed ex Richardo Simonio tom. 1. *Epist. select. Ep. 27. pag. 241. ,* qui censuram inspexerat , liquet , sacrae Facultati displicuisse , quod officium parvum B. Virginis, antiphonas , responsoria , aliaque id genus praetermisset , neque antiquum ordinem , numerumque psalmorum servasset . Cum autem , ait sacra Facultas , *haec usque adeo salutaria Ecclesiae instituta in ecclesiasticis officiis a primordio ferme Ecclesiae ad haec usque tempora servata fuerint , mirum quonam pacto is , qui novum breviarium edidit , haec omnia rejiciat , ac rejicienda decernat , tamquam , ut inquit , nec ad pietatem , nec ad cognitionem sacrae scripturae magnopere conducant . . . pa-*

rum quoque sapere sobrie visus est hujusmodi scriptor, dum suam unius sententiam antiquis Patrum decretis, communi et approbatio usui, ac Ecclesiae authenticis historiis minime erubuit praeferre; proinde ut quam periculosa sit, nec ferenda hujusmodi brevii editio, cognoscant omnes operae pretium est ostendere. Nicolaus Ladvocat Billiad Doctor Sorbonicus, et Canonicus Parisiensis in libello, cui titulus, *Vindiciae Parthenicae Parisiis* 1570. §. 250. pag. 470. et seq., contra Jolyum disputans censura Facultatis theologiae Parisiensis auctoritatem brevii Quignoniani elevare conatur, et ex Actis initium adscribit. *Anno Domini 1535. die 27. mensis Julii congregata Facultate apud Sanctum Mathurinum ad audiendum rationes, et motiva scripta per deputatos, qui erant in magno numero, propter quae non videatur recipiendum breviarium de novo editum, et promulgatum etc.* Et quoniam Claudius Jolyus tum in *Dissertatione de verbis Usuardi in Martyrologio Ecclesiae Parisiensis ad diem XV. Augusti in festo Assumptionis*, tum in alio libello *de Magnatum restitutionibus*, ac praesertim in *Consultatione de reformandis Horis canonicis* miris laudibus breviarium Quignonii extulerat, illum Ladvocatus refellit, primum quia non solum Facultas theologiae, sed ipsa Universitas Parisiensis porrecto libello apud supremam curiam intercessit, ne in Galliae Ecclesiis novum breviarium admitteretur, deinde adductis rationibus ipsius censurae, quas singillatim explicat, et promovet. Alia verba ejusdem censurae ex Jacobo Gaudino postea proferam, ut illae rationes patefiant.

II. His, aliisque similibus argumentis facere satis conatus est Cardinalis in praefatione editionis secundae anni 1536. *Mihi enim, ut saepe sum professus, cogitanti, atque animo repenti initia veteris instituti, quo sancitum est, ut clerici sacris initiati, vel sacerdotiis praesidentes singulis diebus perlegant horarias preces, quas canonicas etiam appellamus, tres praecipuae causae spectatae fuisse videri solent. Quarum ea prima est, quod cum ceteri homines in quaque civitate aut suum quisque negotium agant, aut in republica administanda sint occupati, cle-*

ricis ex eo vocatis, quod sortis Domini sint, quique bonis ecclesiasticis alantur, hoc potissimum negotium divinis, et humanis legibus est injunctum, ut Deum habere propitium in commissum sibi populum, ac de se bene merentem cunctis rationibus enitantur. Quod non solum sacrificiis efficitur, sed etiam precibus, quae a pio corde proficiscantur... Altera causa est, ut qui reliquo populo exemplo debent esse virtutis, et sanctimoniae, assidua precatione Deum alloquentes, minus opportuni reddantur tentatori diabolo... Tertia, ut religionis quoque futuri magistri quotidiana sacrae Scripturae, et ecclesiasticarum historiarum lectione erudiantur, complectanturque, ut Paulus ait, fidelem sermonem, et potentes sint exhortari in doctrina sana, et eos, qui contradicunt, arguere. Et profecto si quis modum precandi olim a maioribus traditum diligenter consideret plane intelligat, horum omnium praecipuam ab ipsis habitam esse rationem. Sed factum est, nescio quo pacto, precantium negligentia, ut paulatim a sanctissimis illis veterum Patrum institutis discederetur. Nam libri Scripturae sacrae, qui statis anni temporibus legendi erant more majorum, (ut est in monumentis Gelasii Papae, et Concilii Romani 70. Episcoporum,) vix dum incoepti omittuntur in alio breviario. Tum historiae Sanctorum quaedam tam incultae, et tam sine delectu scriptae habentur in eodem, ut nec auctoritatem habere videantur, nec gravitatem. Accedit tam perplexus ordo, tamque difficilis precandi ratio, ut interdum paulo minor opera in requirendo ponatur, quam, cum inveneris, in legendo. Quid autem egerit, paulo post enarrat. Quod ipsi animadvertentes, conditionemque temporum, et infirmitatem clericorum spectantes rationem ineundam putavimus, ut pari propemodum labore, ut cum festum celebrabatur, sed minore, quam cum agebatur de feria, veteris testamenti magna, et utilissima pars, et totum novum praeter partem Apocalypsis, in anno, et singulis septimanis psalmi omnes perlegerentur, terni singulis horis, unius longitudine cum alterius sic compensata,

ut labor legendi diurnus par propemodum sit omnibus diebus, sive feria sit, sive festum celebretur . . . Versiculos, responsoria, et capitula omittere idcirco visum est, non quod haec supervacanea, aut inutilia viderentur, (augent enim pietatem, et sunt Scripturae sacrae particulae,) sed quoniam cum introductae sint ad cantus potissimum modulandos, et legentes morentur cum molestia quaeritandi, locum relinqui volumus continenti lectioni Scripturae sacrae, quae magis facit ad pietatem, atque doctrinam privatim legentium, quorum hac quidem in parte majorem rationem haberi volumus, quam concinentium. Nec enim ad precandum cuncta utilia, et salubria congeri debent, ne clerici graventur iniquiori pondere . . . Sanctorum historiis diligenter consideratis quasdam delegimus, ex probatis auctoribus Graecis, et Latinis fere decerptas, et has cultiore stylo, non tamen fucato, sed potius ex industria, et jussu Clementis Pontificis attemperato, disposuimus per annum.

12. Parisienses Theologi his rationibus acquievisse videntur, quandoquidem breviarium Quignonianum eadem forma retenta, quibusdam additis, et mutatis in editione secunda Romana 1536., typis Parisinis prodiit anno 1536., 1539., 1542., 1545., 1546., ut supra constitit, et editionem Lugdunensem anni 1552. approbatio Inquisitoris generalis Matthaei Ory, et Sorbonae praecesserat. Confer dissertationem nostram *de Hymnis Ecclesiasticis* §. XXV. p. 125. . Mirabitur aliquis tot editiones Lugdunenses tam brevi tempore procuratas, anno 1538., 1540., 1542., 1543., 1544., 1546., 1548., 1550., 1552., 1553., 1556., in 8., et fol., 1557. . Atque id verti posset in laudem breviarii, quasi ad pristinum antiquitatis statum fuisset restitutum, ac propterea ab Ecclesia Lugdunensi, quae antiqui moris retinentissima est, et, ut ait S. Bernardus in Epist. 175., *in officiis ecclesiasticis haud facile unquam visa est acquiescere novitatibus*, obviis ulnis admissum. Ego vero crediderim, Lugdunenses memores opinionis sui Episcopi Agobardi contra antiphonas in Ecclesia

inductas disserentis , quam excussimus in *Dissertatione §.XX. num. 109. et seqq.* , breviario Quignoniano, a quo antiphonae, versiculi , et responsoria antiqua exulabant , tantopere favisse . Neque vero Ecclesia Lugdunensis illud admisisse inde redarguitur ; ac fortasse typographis , et bibliopolis magis , quam Canonicis , aut clericis Lugdunensibus tot editiones repetitae placebant . Sed Gallos universe breviarium Quignonianum in deliciis , et manibus habuisse praeter editiones toties in Gallia renovatas confirmat Espencaeus clari nominis Theologus Parisiensis *Lib. 1. Digress. cap. XI. . Atqui recentioris breviarii* , inquit , *quod tam multorum manibus teritur , concinnator , tam hortante Clemente VII. , quam probante Paulo III. Pontifice Maximo , Quignonus Cardinalis inter alias instituti sui rationes non dubitavit praefari etc.* . Falsum est igitur , quod aliqui narrant , paucos fuisse , qui novum breviarium fuerint amplexi ; et exemplaria quidem , quae adhuc in Bibliothecis asservantur , trita pleraque , et usu consumpta apparent . Rara tamen haec esse credidit anonymus heterodoxus , ad quem Richardus Simonius epistolam 27. *Select.* scripsit . Legerat ille praefationem apud Marcum Antonium de Dominis , vehementerque probaverat , sed Marco Antonio raritatem breviarii affirmanti fidem praestiterat . Respondit Simonius, in nostris regionibus plura inveniri exemplaria , atque adeo unum ei dono misit , quo Bibliothecam ornaret suam . Demum Gallis breviarii novi laudatoribus accensendus est Guillelmus Paradinus Bellijocensis Ecclesiae Decanus , qui in *Historia sui temporis gallice scripta lib. 5. cap. ult.* Paulum III. commendat , quod breviarium Romanum veteri formae , et splendori restituisset . In Hispania vero pluribus hoc breviarium placuisse testis est Dominicus Soto *in tractatu de Justitia et jure Quaest. 5. art. 4. lib. 10.* , docens quosdam fuisse clericos , qui choro interesse cum tenerentur , *breviarium novum* , cujus auctorem non nominat , privatim recitarent , et deinde in choro quamvis praesentes contiscerent ; nonnullos etiam , qui existimarent , officio , quod in choro canebatur

tur, suo muneri se non satisfacere, nisi hoc alterum brevium privatim perlegerent.

13. Haec Dominicus Soto inter incommoda ex *novo breviario* exorta recenset. Etsi vero dubium non sit, quin illi clerici ignorantia quadam, et errore perducti male se gesserint, hic abusus, qui facile poterat evelli, breviarii introductioni obstare non debuit, si aliunde utilitas ejus comprobaretur. Non enim hoc vitium erat breviarii, sed hominum, qui saepe optimis institutis abutuntur, quemadmodum in dioecesi Mediolanensi erant tempore S. Caroli Borromaei sacerdotes, qui se sua peccata alteri confiteri non esse obligatos crederent, quod aliorum confessiones exciperent. At Sotus, qui, cum minime velle videtur, breviario Quignoniano maxime obloquitur, haec objicit *Lib. 1. quaest. 7. art. 1. Nihil adversus novitatem novi breviarii obmurmurandum est, postquam SS. Papa id permittit: tamen finis ille, ob quem mutatio facta est, videlicet ut stas solvantes horas memoriter psalterium discant, non est ille, quem SS. Patres horis dicendis canonicis praefixere. Cantus enim ecclesiastici non studii gratia, sed tantum divinae laudis instituti sunt, ut melodia militantis Ecclesiae instar triumphantis institueretur. Ubi non cessatur clamare, Sanctus, Sanctus etc. Et lib. 10. quaest. 5. art. 4. Sed ajunt, breviarium illud non esse excogitatum, ut publicitus in Ecclesia cantetur, sed ut privatim quisque horarum pensum solvat. Hoc autem obzandiculum multorum profecto est incommodorum causa. Primum enim cum clericorum status ex omnibus constet, si singuli semel illo orandi modo assueverint, facile eum admittent in publicum. Quod jam in aliqua Ecclesia Hispaniae intentatum est. Quod Tridentini in Concilio non sine moerore, et scandalo fuit auditum... Haec dixerim non quod in caelum, hoc est, in Apostolicam Sedem, cui summus honor deferendus est, os ponere cogitaverim, sed ut alios Antistites inferioris classis admonuerim, ne pergant in suis Ecclesiis novis horarum ritibus clerum conturbare (a). In*

E e e

(a) De qua Hispaniae Ecclesia reperisse mihi videor. P. Henricus Florez *tomo 4. Hisp. sacr. cap. 2.*

Bibliotheca Vaticana asservatur *MS. Consultatio de novo breviario Romano tollendo*, auctore Joanne de Arze. Breviarium Quignonii titulum Romani breviarii praeferebat, et, ut ex verbis Soti, aliorumque liquet, *novum* dicebatur. Non igitur dubito, quin haec consultatio contra breviarium Quignonianum fuerit directa. Quisnam est autem iste Joannes de Arze? Cognomen hominem Hispanum indicat; et poterat credi, fuisse Joannem *Arze* de Herrera, sive Joannem *Arce*, ut loquitur D. Nicolaus Antonius, qui in Bibliotheca nova Hispana asserit, asservari ejus opus *Ms. in Bibliotheca Ambrosiana*, inscriptum, *Apologia por Raymundo Lullo*. Jacet Romae in Ecclesia S. Jacobi domus Hospitalis Hispanorum, et ex inscriptione patet, fuisse Palentinae dioeceseos clericum, Juris utriusque Doctorem, Ferdinandi Magni Cardinalis Auditorem, Causarum Curiae Advocatum insignem, qui in honestissimum otium secedens vitam sanctissime instituit, et dum Christianae charitatis exercitiis vacaret, decessit *Kal. Aprilis 1540. aetatis 51.* Tempus, locus, quo vixit, et hominis pietas, ac cetera adjuncta satis suadent, potuisse eum a novitate, et brevitate breviarii Quignoniani abhorrire, et *Consultationem* adversus illud elucubrari his rationum momentis, quae Sotus, alique expresserunt.

14. Ceterum qui attente consideret rationes novi Breviarii concinnandi, quas ex Quignonio supra *num. 11.* protuli, facile animadvertet, opinor, infirmam esse impugnationem Soti. Quignonius ostendit, a SS. Patribus in ordine precum disponendo primam quidem pietatis, sed nonnullam etiam

n. 73. tract. 2. allegat breviarium antiquum Turiasonense ordinatum juxta ritum Cardinalis Quignones. Alva in *Militia Conceptionis p. 247.* inter alia recenset breviarium Turiasonense impressum an. 1541. in 4.. De hoc breviario Sotum loqui intelligo. Quod confirmare possum ex descriptione operis Joannis

de Arce post historiam breviarii addenda ex codice *Ms.*, quem demum nancisci potui. Non fuisse auctorem Joannem de Arce in Bibliotheca Nic. Antonii recensitum liquet ex anno obitus hujus 1540., nisi fortasse aliquis error in his numeris irrepserit. Auctor *Consultationis* an. 1551. scribebat.

doctrinae rationem habitam fuisse; ita a se ex sacra Scriptura officium esse ordinatum, ut *simul* cum sacra eruditione *major pietas* conjungeretur, tum quia perplexus ordo, ac labor, qui in requirendis locis ponitur, et alio animos vocat, tolleretur, tum quia major attentio esset adhibenda ab his, qui nova semper legerent, quam si memoriter recitarent. Consule Dissertationem nostram n. 253. Certe neque Quignonius omnes penitus repetitiones verborum sustulit, neque ex cantu *Sanctus, Sancius* recte quis colligat, nihil aliud in officio esse legendum, nisi antiphonas, responsoria, et versiculos. Quodnam fuerit iudicium Ven. Card. Thomasii de ordinando breviario sine antiphonis, responsoriis, ac versiculis pro utilitate privatim recitantium, expositum est in citata Dissertatione num. 153. Sed quaerenti mihi causas, cur nonnulli officio ecclesiastico Cardinalis Quignonii tam pugnaciter restiterint, quaedam probabiles occurrunt. Neque vero illud afferam, operam hominis Hispani Gallis, Religiosi ceteris diversorum Ordinum Religiosis fortasse non placuisse; quod de hominibus piis suspicari non debemus, nedum asserere. Potius existimabo, *brevitatem*, et *novitatem* breviarii multis displicuisse; tum etiam quod Cardinalis suae piae sententiae nimium tribuisse quibusdam visus est in festo immaculatae Conceptionis B. Mariae Virginis, ubi haec lego: *Ex dictis Sanctorum lectio etc. Thomas. Maria ab omni peccato originali, et actuali immunis fuit. Dominicus. Sicut primus Adam fuit ex terra Virgine, et nunquam maledicta formatus, ita decuit in secundo Adam fieri.* Eadem lectio addita est Breviario Romano de Camera Venetiis 1550. Non me praeterit, in antiquo codice operum S. Thomae anno 1625. reperto in Bibliotheca Cardinalis Sforza, et exhibito Urbano VIII. super epistolas Sancti Pauli ad illum textum, *Omnes peccaverunt in Adam*, ita excipere S. Thomam, *Excepta S. Virgine, quae nullam contraxit maculam originalis peccati*, sed certe haec verba desunt in plerisque editionibus, et assertio illa minime probari poterat iis, qui auctoritate praesertim S. Thomae permoti

contrariae adhaerebant sententiae . Immo vero plurimum Joanni Maldonato displicuit, qui, cum esset jam breviamarium abrogatum, liberrime pronuntiavit; *Quisquis composuit breviamarium illud brevissimum Quignonis, fecit lectionem unam conflata ex testimoniis omnium veterum auctorum, ut persuaderet, omnes sensisse, B. Virginem fuisse conceptam sine peccato originali, quod profecto fuit hominis impudentissimi, cum nemo eorum auctorum, quos citat, ita senserit, et quod amplius est, non poterat ignorare, D. Thomam esse in contraria sententia, tamen voluit nobis persuadere, etiam illum ita sensisse: quod non est bonam causam bene agere, sed prodere.* Haec verba Maldonati a sacra Facultate Parisiensi referri, et in Maldonati scriptis a se visa testatur Simonius *Epist. 15.*, qui Facultatis censuram anno 1574. latam subjicit: *Cogitur Facultas verba ista redarguere tamquam falsa, praesumptuosa, scandalosa, et injuriosa in optimos Pontifices, et ipsam Sedem Apostolicam, quam sicut Quignonium, et doctos alios, et pios viros non veretur accusare falsitatis, ignorantiae, impudentiae, et imposturae in religionem.* Richardus Simonius hanc censuram cum censura anni 1535. conferens constantiam (a) in Theologis

(a) Parisiensis Universitatis constantia aliqua ex parte defendi potest, quod censura adversus primam editionem anni 1535. lata fuerit, non adversus secundam, in qua Quignonius nonnulla reformavit, quaedam omisit, alia addidit. Haec ipsa lectio, ex dictis S. Thomae, S. Dominici, aliorumque Sanctorum conflata, deest in prima editione. Quare Maldonatus in breviamarii auctorem non debuit adeo aspere declamare; multo vero minus ei imputare, quod eam lectionem fabricaverit, ut Maldonati verba innuere videntur. In Bibliotheca Angelica extat breviamarium

secundum consuetudinem Romanae Curiae, in cuius fine notatur; *impressum Neapoli industria et impensis Mathiae Moravi: vigilique studio per Fratrem Bernardinum de Sicilia Ordinis Minorum castigatum. Ab anno autem nostrae Redemptionis M. CCCC. LXXXV. cum nonnullis sanctorum sanctarumve officiis hic in fine annexis: feliciter consummatum pridie Idus Octobris.* In 8. pagg. 1032. caractere partim gothico, partim romano. In officiis annexis inseritur, *Officium immaculae Conceptionis Virginis Mariae editum per Reverendum Patrem D. Leonardum No-*

Parisiensibus desiderat. Quodsi auctoritate in hac controversia pugnandum sit, auctorem non mediocre, sed haud scio an gravissimum producam Martinum Azpilcuetam novi breviarii defensorem, quem minime pudeat adversariis opponere. Is enim *De Oratione, et Horis Canonicis cap. 18. a num. 201. ad num. 211.* quaestionem hujusmodi erudite explicat: *Magnae quaestionis est, inquit, an bona, vel mala fuerit nova ordinatio breviarii novi Romani ab Illmo Cardinali S. Crucis facta . . . His non obstantibus, probabilis semper visa fuit. Tum quia &c.* Novem rationes affert, quibus Cardinalis breviarium probandum confirmet. Cum autem opus suum post breviarium a S. Pio V. abolitum recuderet, Sotique sententiam adversus illud commemoraret *cap. 21. num. 24., Et ipse*

garolum Prothonotarium Apostolicum: artium ac sacrae Theologiae doctorem famosissimum. In hoc officio lectiones 1., et 2. nocturni conflantur ex dictis plurium sanctorum, et ex verbis relatis S. Thomae, ac S. Dominici. Non omitam rubricam ibi additam: *Si festum Conceptionis in Dominica venerit, fit de festo: quia specialis effectus Dei fuit in illa die. Et ideo Dominica transfertur ad diem sequentem et hoc ex dispensatione Pontificis.* In Ecclesiis Hispaniae viget nunc privilegium recitandi officium Conceptionis etiam in Dominica Adventus. Hoc breviarium, aliave antiqua, in quibus officium idem legitur, Maldonatus, qua erat eruditione, potuit nosse; et cum adversus Doctores Parisienses defenderet, immaculatam Virginis Conceptionem fide divina non esse credendam, potuit consulere opus P. Vincentii Ban-

delli de Castro, quo nemo plura in eandem sententiam conghessit; is scribens sub Urbano VI., qui indulgentiam concessit recitantibus illud officium, rationes diluit ex verbis S. Thomae, aliorumque Sanctorum petitas; negat vero verba esse S. Dominici, quae inlectionibus ei adscribuntur. Verba illa desumpta sunt ex libro de Corpore Christi, quem multi S. Dominico attribuerunt; sed Dominico de Pantaleonibus ordinis Praedicatorum rectius alii adjudicant. Verba S. Thomae reperies in *1. sent. dist. 44. art. 3. ad 4.*, sed cum aliquo discrimine; *Potest aliquid creatum inveniri, quo nihil purius esse potest in rebus creatis, si nulla contagione peccati inquinatum sit; et talis fuit puritas beatae Virginis, quae a peccato originali, et actuali immunis fuit.* Ubi vides, non legi, ab omni peccato, prout in officio Nogaroli legitur.

quidem, ait, nulla ratione ejus (breviarii) inventionem colorat. Ego vere multis, quo excusarem et Pontifices Maximos ejus formulam recitandi per frequentes dispensationes probantes, et innumeros clericos praesertim seculares, et in his etiam Summae, qui tanto applausu illud susceperunt, ut etiamnum deplorent ablatum. Causae quoque prodest, quod idem Doctor Navarrus, non minus pius, quam doctus, breviario Quignoniano usus fuerit. Ibid. cap. 10. num. 62. Toto tempore, quo secundum formam praedicti breviarii (Cardinalis S. Crucis) pronunciavi horas &c.

15. Sed verusne auctor hujus Breviarii fuit Cardinalis Quignonus, an aliorum opera usus solum nomen praestitit? Id credidisse videtur Joannes Vasaeus in *Chronico Hispaniae* Cap. VII., qui Didacum Neyla juris Pontificii doctorem, et Salmanticensem Canonicum, graece, latineque doctissimum laudans, *Breviarium*, inquit, *trium lectionum jussu Francisci Quignonii Cardinalis, auspiciis summi Pontificis ita venuste, ita erudite concinnavit, ut nihil supra*. Nicolaus Antonius *Bibliothec. nov. tom. I. pag. 233.* postquam haec Vasaei verba retulit, subjungit, *Haec Vasaeus. Qui et infra: Non est silentio praetereundus (ait) singularis ipsius amicus, et in compositione breviarii socius, vir non solum utriusque linguae peritia, sed etiam eximia pietate praestans*. Excidit Nicolao Antonio nomen Gasparis de Castro, cujus eo loco meminit Vasaeus, *Non est (ait) silentio praetereundus GASPAR DE CASTRO singularis ipsius (Didaci Neyla) amicus, et in compositione breviarii socius &c.* Vasaeus igitur laudem totam breviarii Quignoniani Didaco Neyla, et Gaspari de Castro tribuit. At Nicolaus Antonius *ibidem pag. 354.* de Francisco Quignones haec habet: *Singulare interim viri aequae docti, pii-que de litteris, ac doctrina meritum in eo collocatum communis persuasio est, quod Clementis ejusdem hortatu breviarium Romanum confecerit aliquanto brevius, sed NUMERIS OMNIBUS Pauli Papae III. judicio, qui approbavit, atque Ecclesiae totius PERFECTUM, et ABSOLUTUM: quod Romae publicavit*

anno 1536. , in quo tamen opera usus fuit Didaci a Neyla , ut in eo jam annotatum manet , Joannesque Genesius Sepulveda diserte affirmat in centesima suarum epistolarum ad eundem data .

16. Ex hac eadem epistola ipsum Genesium adiutorem dat Cardinali in conficiendo breviario Nicolaus Antonius ibidem pag. 543. . Contulit quoque (Genesius) operam cum Didaco Neyla , Salmantinae postea Ecclesiae Canonico in conficiendo breviario illo , quod Franciscus Quignones S. R. E. Cardinalis jussu Clementis Pontificis a se , et aliis elaboratum in lucem edidit ; de quo ei ad Neylam scribenti centesimam ex suis epistolis fidem habemus (a) . Quod mihi non videtur satis esse , ut cum Francisco Xaverio Llampillas , litteraturae Hispanae vindice doctissimo , tom. 2. Specim. apologet. part. 2. pag. 33. affirmem ; Questo breviario uscì in nome di detto Carcinale , e a lui ne danno tutto l' onore non pochi scrittori : non dimeno è indubitato , che D. Diego Neyla altri dei celebri letterati Spagnuoli ,

(a) Sepulveda rogans Didacum Neyla , ut librum suarum epistolarum diligenter excudendum curaret , his verbis eum compellat : *Quod ut suscipias , oro , ut Romae in dirigenda , et emendanda impressione ejus libri fecisti , qui clericorum consuetudine breviarium Romanum appellatur ... Quem librum Quignonius Cardinalis , patronus noster , te potissimum ADMINISTRO , ET ADJUTORE , καὶ μὲν συμπάτρωντος Clementis VII. Pont. Max. voluntate confecerat . Idem Sepulveda breviarium tuetur epist. 87. adversus Joannem Martinez Guixeno , qui secundum cognomen latine vertens maluit appellari Silicens , et tunc erat magister Philippi Principis , deinde Archiepiscopus Toletanus renunciatus . Is breviarium recens*

insectabatur odio , ut fama erat , plusquam Vatiniano . Habebat autem tria exemplaria , sive , ut ait , Sepulveda , tres libros , captivos scilicet , custodiaeque datos , velut novae Religionis interpretes . Ab eo igitur amice petit Sepulveda , ut unum ex illis ad se mittat . Ut habeam , inquit , quem possim in alterius locum sufficere jam usu confecti , et pene demortui . Simul breviarium hoc vocat , Vetus SS. Patrum institutum , magna ex parte in consuetudinem revocatum , idque non privato consilio , sed jussu , et auctoritate Pont. Max. , et communi sacerdotum , atque Praesulum Romanorum approbatione . Denique laetari se ait , quod paulo ante intellexisset , breviarium novum non tam Siliceo displicere , quam vulgus hominum jactabat .

che in quel secolo diede all' Italia il Collegio di S. Clemente di Bologna ebbe LA MAGGIOR PARTE nel formare detto Breviario . Profecto Cardinalis , vir insigni pietate , et doctrina , ut eum appellat Spondanus *ad ann. 1527. n. 9.* , ingenue in praefatione saepe laudata confessus est , quosdam domesticos adjuutores se habuisse , *Adhibitis igitur , inquit , quibusdam meorum domesticorum prudentibus hominibus , ac sacrarum litterarum , et Pontificii juris doctrina praeditis , eisdemque graece , et latine eruditis DEDI OPERAM QUAM MAXIME POTUI , ut commode , ac ex utilitate publica REM CONFICEREM .* Quibus expressis notis , et laudibus Cardinalis Didacum Neyla , Genesium Sepulveda (a) , et Gasparem de Castro quasi

(a) Praeter singularem theologiae , jurisque Pontificii scientiam quanta linguae graecae peritia sepulveda praestaret , non alio argumento efficacius ostendi potest , quam lepida narratione Hieronymi Nigri in *Epistolis Princip. tom. 1. epistola ad Marcum Antonium Micheli data 1. Sept. 1523.* ; quam eo libentius indicabo , quia ex ea primo Sepulvedae in Urbem adventui intelligendo nonnihil luminis accedere potest , et in hac parte ejus Vita ceteroqui locupletissima a Francisco Cerda et Rico , eximio latinitatis , et antiquitatis cultore , elaborata , et editioni Matritensi omnium Sepulvedae operum anno 1780. praefixa , aliquatenus illustrabitur. Igitur Alcyonius scriptis Aristotelis e graeco in latinum sermonem convertendis magnum sibi nomen comparaverat , pecuniaque a Cardinali Julio de Medicis , qui postea fuit Clemens VII. , donatus fuerat , ut Galeni

opus de *Partibus* latinum faceret . Sepulveda libellum Bononiae typis edidit , cui titulus , *Errata Petri Alcyonii in interpretatione Aristotelis , a Joanne Genesio Sepulveda Cordubensi collecta , ex epistola Longolii Lib. 3. ad Octavianum Grimoaldum edit. Venet. 1539. pag. 206.* . Quid tunc Alcyonius ? Omnia exemplaria libelli contra se promulgati coemit . Sepulveda quidem iterum suum opusculum vulgare meditabatur , sed non videtur id effecisse . Hoc unum constat , eum , Romam cum venisset , hoc ipso tempore aggressum fuisse Alexandrum Aphrodisium super *Metaphysicam* Aristotelis latine reddere ; quod ut ageret , non exiguum pecuniae summam a Cardinali Julio de Medicis acceperat . Disrumpebatur dolore Alcyonius , ardebat invidia : sed audiendus jam est Nigri , qui haec omnia pulchre narrat : *Uno Spagnuolo , non però lo Stunica , ha tolto la gatta con l'Alcio-*

quasi digito commonstrat; neque ulla est ejus culpa, siqui forte totam illi gloriam concesserint.

17. Jam vero cum breviarium Cardinalis Quignonii magno multorum plausu ubique diffundi coepisset, Cardinalis Joannes Petrus Carafa, ad Cathedram S. Petri anno 1555. assumpto Pauli IV. nomine evector, vehementer obstitit, ne ulterius progrediretur. Caracciolus in ejus Vita, citans *Diarium Rosarii*, narrat, penitus ab eo fuisse prohibitum, quod alibi scriptum non reperi. *Alli 8. d'Agosto 1558. Paolo IV. proibì affatto il breviario del Quignonio detto di santa Croce (Diarium Rosarii) per essere sconvenevole, e contra la forma antica, e però ne da lui, nè da altre persone gravissime già mai accettato.* Haec Caracciolus lib.4. cap.6. . Ex Bulla Pii V. *Quod a nobis postulat*, anno Incarnationis Dominicae 1568. inferri potest, Paulum IV. tantum providisse, ne ulla novi breviarii, videli-

F f f

nio, e ne ha stampato un libretto in Bologna. L'Alcionio ha comprato tutti quei libri, ma lo Spagnuolo li vuol far ristampare. Il detto Spagnuolo è qui, ed ha havuto dal Cardinale de Medici Ducati dugento per tradurre Alessandro sopra la *Metafisica*, e già intendo ne ha tradotto due quinterni, non troppo cultamente, ma molto più chiaro e fedele, che l'Alcionio ne' suoi: il quale si dispera, che costui abbia credito, e scrive di qui a favoriti de Medici lettere piene di veneno; pregandoli, che non lo vogliano favorire appresso il Cardinale. Di che essi prendono grande spasso, e gli rispondono, che non sanno che si fare, perchè la dottrina di costui lo ha tanto posto innanzi al Cardinale, che essi pareriano o maligni, o ignorantì a volerlo disfavorire.

Della qual cosa l'Alcionio più s'avampa, ed il Cardinale, che sa la cosa, ne piglia gran solazzo. Negat Niger, hunc Hispanum esse Stunicam, de quo ad eundem Michelium epistola pariter Romae data 26. Junii anno 1522. scripserat: *Vi scrissi, credo, un'altra fiata, che lo Stunica era qui, e scriveva contra Erasmo, non contra l'Alcionio.* Ha dato fuori un Indice, il quale chiama *BLASPHEMIAE ERASMI*, ma il Cardinale Svizzero l'ha minacciato su la vita, et deterruit hominem ab editione. Hic Stunica est Didacus Lopez Zuñiga; Cardinalis Helvetius per me fuerit Matthaeus Schiner natus apud Gomeianos in viculo Mulibacho, qui obiit Romae prope finem anni 1522.

cet Quignoniani licentia permetteretur . Nam ut supra constitit , breviarium Quignonii *novum* dicebatur , et qui eo uti vel-
lent , facultatem petere tenebantur : *Hanc nimirum orandi va-
rietatem* , ait S. Pontifex , *gravissime ferens fel. mem. Paulus
Papa IV. emendare statuerat . Itaque provisione adhibita , ne ul-
la in posterum novi breviarii licentia permetteretur , totam ratio-
nem dicendi , ac psallendi horas canonicas ad pristinum morem ,
et institutum redigendam suscepit .* Falsum est igitur , quod
censura Parisiensis Facultatis theologiae adversus Maldona-
tum habet ; *Quignonii breviarium Sedes Romana approbavit , et
dicere proposuit auctoritate Pauli III. , Julii III. , et Pauli IV. ,
in quos omnes redundant contumeliae dictae in Quignonium .*
Claudius Jolyus , quem merito Ladvocatus refellit , his Ponti-
ficibus Julium IV. approbatorem breviarii Quignoniani adjun-
xerat . Pergit Caracciolus de Paulo IV. narrans . *Attese lungo
tempo egli stesso a fare un breviario riformato secondo l'antica gra-
vità , e rito , mà perchè era tanto occupato , e voleva farlo lui solo
di sua propria fatica , perciò non lo potè finire , mà restarono
i suoi abbozzi , e principj per i successori Pontefici .* Ait subla-
tos fuisse , *quell' hinni male sonanti della Transfigurazione , e della
SS. Trinità , che erano nel vecchio breviario .* Non apparet certa
ratio , cur tantum laborem in reformando breviario subire de-
buerit , siquidem ante multos annos in id opus simul cum aliis
sodalibus strenue incubuerat , nisi forte rationis prius initae
pertaesus alia prorsus via decurrere in animum induxerit (a) .

(a) Confer eundem Caraccio-
lum in opere edito *Synop. veter.
Religios. rit. p. I. ad cap. I.* , ubi rur-
sus breviarium Quignonii exagi-
bat , et Josephum Silos *part. I.
Histor. Theatin. pag. 95.* , ex quo
Meratus in *Comment. brev. in Ga-
vant. sect. 2. cap. I.* narrat , ad con-
cilium Tridentinum delatum fuis-
se missale , et breviarium , *quod ,
inquit , nostri seniores ediderant .*

Idem Meratus erga Quignonium
aliis aequior breviter , sed exacte,
et citra invidiam breviarii Quigno-
niani ideam , et rationem exponit .
Sed cum facultas utendi hoc bre-
viario concedi non soleret nisi
Presbyteris *secularibus* , qui eam
peterent , non intelligo , quamob-
rem Meratus , et ejus sodales lau-
di Majorum suorum verterint ,
quod nunquam illud admiserint .

Quid autem usque ad breviarium Pianum fuerit consecutum, commemoratum est in *Dissertatione num. 150. et seq.*

18. Censuram, quam adversus breviarium Quignonii S. Pius V. tulit, defendunt Joannes Langhecrucius *lib. 2. de divinis officiis rite perag. cap. 18., et lib. 6. cap. 9. et seqq.*, et Schultingius *Biblioth. Eccles. tom. 1. part. 2. cap. 48.* iisdem fere rationibus, quibus Sotus illud breviarium impugnaverat. Schultingius potissimum urget, psalmos, et lectiones in breviario Quignonii temporibus, et festis, quae per annum celebrantur, non convenire. Id autem non prohibuit, ne maximis laudibus aliqui diligentiam, et breviarium ipsum Quignonii extulerint. Auberyus in *Historia gallica Cardinalium Parisiis 1645.* Quignonium, ejusque breviarium dilaudat; sed illud male, quod censura Parisiensis Academiae confixum unquam fuisse negat; hoc autem pejus, quod non dubitaret asserere, (ut ait,) ob veterem inter Dominicanos, et Franciscanos rivalitatem fuisse a S. Pio V. prohibitum, nisi hujus sanctitas obstaret. Nam dum erga S. Pontificem pius videri vult, impietatis erga ipsas Religiones, ac sanctam sedem Romanam arguitur. Quid? nonne Dominicanus fuit Matthaeus Ory, Parisiensis sacer Inquisitor, cujus judicio approbatum fuisse breviarium Quignonii num. 4. p. 391. retulimus? Hominis tum eruditionem, tum probitatem con-

F f f 2

Joseph Silos, qui Breve Clementis VII. ad Petrum Carafa, sociosque circa breviarii reformationem *lib. 3. ad an. 1528.* transcripsit, multo magis breviarium vetus Romanum improbat; *Quod Romae tunc temporis breviarium terebatur, nullis non erroribus, ac mendis plenum.* Quae censura viro prudenti aequitatis limites transiliisse facile videatur. Carolus Bromato da Erano, sive, verum nomen, Bartholomaeus Carrara in Vita Pauli

IV. edita 1748. ad an. 1524., 1529., et 1533. easdem suorum Majorum laudes in officiis ecclesiasticis instaurandis inculcat, et in anachronismum, quem in Caracciolo num. 8. notavi, incurrit; sed mitior est in novum breviarium, quod pium, et aliqua laude dignum dicit; dispensationem vero a Petro Carafa petitam, de qua n. 9. dixi, in speciem commutationis officii veteris in recens, ab ipso, ejusque sociis compositum, repraesentat.

spicuum celebrat Joannes Petrus Maffejus *lib. 1. cap. 20. Vitae S. Ignatii*. Non silebo tamen, me in editione Lugdunensi anni 1552. in 8., vel potius 12. non reperisse verba illa, quae ex Simonio affert Zacharias, quibus scilicet examen, et correctio ab Oryo facta asseritur. Sed non propterea negabo, ea in alia editione inveniri. Waddingus in *Catalogo Scriptorum*, et Nicolaus Antonius allegant auctorem anonymum *Consultationis de horis canonicis cap. 6.*, cujus haec verba refero, *Quignonius in suo breviario multa praestitit docte, et prudenter... Hymnos vero, ceterasque lucubrationes humanas aliquatenus expolierat, ac satis latinas fecerat. Haec autem omnia ita coaptaverat, ut istud officium, licet universa, quae necessaria sunt, atque etiam amplius, quam illud, quo nunc utimur, contineret, multo tamen brevius, atque compendiosius esset... Nec video, quare deinde prohibitum fuerit, nisi forte quod ea, quae sunt optima, propter leves, ac nullius pene momenti causas multis haud raro displicent, veluti istud officium, quod siquid ego judico, nullis aliis rationibus aboleri potuit, nisi vel amore prolixitatis... vel odio commodae brevitatis... vel respectu canus... vel praetextu antiquitatis*. Dissertatio haec, sive Consultatio de reformandis horis canonicis, ac rite constituendis Ecclesiasticorum muneribus excusa est anno 1643. in 8. sine auctoris, et urbis nomine: iterum prodierit emendatam legi, sed hanc secundam editionem non vidi. Waddingus, et Nicolaus Antonius nomen auctoris tacent, sive illud ignoraverint, sive ejus auctoritati parum confisi fuerint. Nicolaius Dominicanus in *Dissertatione anno 1667. edita de Jejunii christiani, et christianae Continentiae vero, ac legitimo ritu Consultationem* Launojo affingit, cui adhaeret Catalogus Bibliothecae Barberinae. Sed compertum est, auctorem fuisse Claudium Jolyum Ecclesiae Parisiensis Cantorem, et Canonicum, ac Launoji discipulum. Eruditus Bibliothecae ritualis confector aut ad auctorem *Consultationis de horis canonicis*, aut ad rationem temporum non attendit, cum *tom. 3. in supplem. pag. 312.* scripsit, post hanc consultationem, ejus-

que querelam de prohibitione novi breviarii prodiisse defensionem Bullae Pianae adornatam a Langhecrucio, et Schultingio, qui certe longe ante Claudium Jolyum suas lucubrationes typis commiserant. Zacharias eo loco auctorem anonymum *Consultationis* audaciae arguere videtur, quem antea proprio vocans nomine, et *Consultationis* auctorem enuncians, *virum aequae pium, ac doctum* fuisse confirmat. Ceterum exploratum est, operam a Quignonio in breviario reconcinnando collatam, non esse vituperandam, ac magnopere juvisse, ut deinde breviarium magis correctum, magisque absolutum prodiret. Lagomarsinius *Vol. 2. Epist. Pogiani in annotatione 30. ad hujus vitam* nonnullas lectiones ex breviario Quignoniano, et Romano S. Pii V. desumptas inter se confert, nec semper lectiones a Pogiano meliores factas exemplo ex lectionibus S. Francisci petito animadvertit.

§. II.

*Describitur Praefatio Editionis primae Breviarii
Cardinalis Quignonii (a).*

Ad Sanctiss. Patrem, et D. N. Paulum III. Pont. Max.

Francisci Quignonii tit. S. Crucis in Jerus.

Presb. Card. in Breviarium proxime

confectum Praefatio

Cogitanti mihi, pater sanctiss., atque animo repetenti initia veteris instituti, quo sancitum est, ut clerici sacris initiati, vel sacerdotes praesidentes singulis diebus perlegant hora-

(a) Breviarium Francisci Cardinalis Quignonii anno 1535. typis prodiisse adversus plurimos Bibliographos certis argumentis supra demonstravi. Postea in eam editionem incidi, existentem in Bibliotheca Angelica, quae diu

clausa, dum index accuratissimus conficeretur, tandem studentium publico bono patuit. Titulus est: *Breviarium Romanum ex sacra potissimum scriptura et probatis sanctorum historiis constans MDXXXV. in 8. pp. 920.* In fine, *Romae apud*

rias preces, quas canonicas etiam appellamus, tres omnino (a) causae spectatae fuisse videri solent. Quarum ea prima est, quod cum ceteri homines in quaque civitate aut suum quisque negotium agant, aut in republica administranda sint occupati, clericis ex eo vocatis, ut Hieronymus testatur, quod de sorte Domini sint (b), quique bonis ecclesiasticis aluntur, hoc potissimum negotium divinis, et humanis legibus est injunctum, ut in commissum sibi populum, ac de se bene merentem Deum propitium habere (c) cunctis rationibus enitentur. Quod non solum sacrificiis efficitur, sed etiam precibus, quae a pio corde proficiscantur, teste Jacobo, qui nos ad precandum cohortans, orate (inquit) pro invicem ut salvemini, multum enim valet deprecatio justis assidua (d). Altera causa est, ut qui reliquo populo exemplo debent esse virtutis, et sanctimoniae, assidua precatatione Deum alloquentes, minus opportuni reddantur tentatori diabolo, si eos invenerit, ut Hieronymus ait, oc-

Antonium Bladum Asulanum anno Domini MDXXXV. Calend. Martii. Inter hanc primam Editionem, aliasque ejusdem breviarii recogniti quaedam sunt varietates, quarum exemplum sit in festo S. Jacobi Apostoli. In prima editione: Hispaniam adiisse, et ibi novem tantum viros convertisse traditur.... quo die corpus ejus translatum esse creditur Compostellam. In breviario recognito: Hispaniam adiisse et ibi Evangelium praedicasse auctor est Isidorus.... Postea vero ipsius Apostoli corpus Compostellam translatum est. Ex prima igitur editione Breve Pauli III., et Cardinalis praefationem transcribam, et nonnullas correctiones in praefatione aliarum editionum factas notabo: alias cuivis conferenti diversas has praefationes facile

est animadvertere: nam editiones posteriores magis sunt obviae.

(a) *In breviario recognito*, praecipuae.

(b) *In br. recog.* Clericis ex eo vocatis, quod sortis Domini sint.

(c) *In Br. recog.* ut Deum habere propitium in commissum sibi populum, ac de se bene merentem.

(d) *In Brev. recog.* quae a pio corde proficiscantur: ipsi enim, ut testimonio versibusque utar beati Alexandri Papae, et Martyris, pro populo interpellant, et populi peccata comedunt, quia precibus suis, et oblationibus ea delent, atque consumunt. Qui quanto digniores fuerint, tanto facilius pro quibus necessitatibus clamant, exaudiuntur. Quod testimonio probat Jacobi Apostoli, qui nos ad precandum cohortans etc.

cupatos, et a cogitationibus caducarum rerum subinde avocati, contemplationi divinarum assuescant. Tertia, ut Religionis quoque futuri magistri quotidiana sacrae scripturae, et ecclesiasticarum historiarum lectione erudiantur, completanturque, ut Paulus ait, eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, et potentes sint exhortari in doctrina sana, et eos, qui contradicunt, arguere. Et profecto si quis modum precandi olim a majoribus traditum diligenter consideret, horum omnium ab ipsis habitam esse rationem manifesto deprehendet (a). Sed factum est nescio quo pacto hominum negligentia (b), ut paulatim a sanctissimis illis veterum Patrum institutis discederetur. Nam primum libri sacrae Scripturae, qui statis anni temporibus erant perlegendi, vix dum incoepti a precantibus praetermittuntur. Ut exemplo esse possunt liber Genesis, qui incipitur in septuagesima, et liber Isaiae, qui in adventu, quorum vix singula capitula perlegimus, ac eodem modo cetera veteris testamenti volumina degustamus magis, quam legimus, nec secus accidit in Evangelia, et reliquam scripturam novi Testamenti, quorum in loco successerunt alia, nec utilitate cum his, nec gravitate comparanda, quae quotidie agitatione linguae magis, quam intentione mentis inculcantur. Deinde psalmorum plerisque, qui singulis hebdomadae diebus erant destinati, rejectis, pauci quidam toto fere anno repetuntur. Tum historiae sanctorum tam inculte, et tam negligenti iudicio scriptae leguntur, ut nec auctoritatem habere videantur nec gravitatem (c). Accedit tam perplexus ordo, tamque difficilis precandi ratio, ut interdum paulo minor opera in inquirendo ponatur, quam cum inveneris, in

(a) *In Br. recog.* consideret, plane intelligat, horum omnium praecipuam ab ipsis habitam esse rationem.

(b) *In Br. rec.* precantium negligentia.

(c) *In Bre. rec.* Nam libri scri-

pturae sacrae, qui statis anni temporibus legendi erant more majorum, ut est in monumentis Gelasii Papae, et Concilii Romani LXX. Episcoporum, vix dum incoepti omittuntur in alio brevuario. Tum historiae sanctorum

legendo . Quibus rebus animadversis , felicitis recordationis Clemens VII. Pontifex Maximus. , cum intelligeret officii sui esse , cum aliorum Christianorum commoditatibus prospicere , tum in primis clericorum , quibus ministris uteretur in commisso sibi grege administrando , me hortatus est , negotiumque dedit , ut quantum cura , et diligentia niti possem , preces horarias ea ratione disponerem , ut sublatis , quas dixi , difficultatibus , et dispendiis , clerici majoribus etiam commodis ad precandum allicerentur (a) . Quam ego provinciam libentissime suscepi simul ut pastori summo (b) honestissima praecipienti parerem , simul ut bono publico pro mea virili parte servirem . Adhibitis igitur quibusdam meorum domesticorum prudentibus hominibus sacrarum litterarum , et pontificii juris doctrina praeditis , eisdemque graece , et latine eruditis , dedi operam quam maxime potui , ut commode ac ex utilitate publica rem conficerem in hunc maxime modum .

Omissis antiphonis , capitulis , et responsoriis , ac multis hymnis , ceterisque id genus rebus scripturae sacrae lectionem impediens , breviarium constat ex psalmis , et scriptura sacra veteris , et novi testamenti , et sanctorum historiis , quas ex probatis , et gravibus auctoribus graecis , et latinis decerpimus , easdemque stylo paulo quidem cultiore , non tamen fucato , exornare curavimus . Relicti sunt etiam ex hymnis , qui plurimum omnium habere visi sunt auctoritatis , et gravitatis . Psalmi sunt ita distributi , retento , quatenus licuit , veterum Patrum instituto , ut omnes perlegantur singulis hebdomadis totius anni , terni singuli horis , unius

quaedam tam incultae et tam sine delectu scriptae habentur in eodem , ut nec auctoritatem habere videantur , nec gravitatem .

(a) *In br. rec.* preces horarias ita disponerem , et ad veterem illam formam , quoad fieri posset , redigerem , ut difficultatibus , dispen-

diisque sublatis , nec a summa rationis olim ab antiquis , sanctisque Patribus institutae discederetur : nec rursum clerici ab officio precandi deterrerentur laboris magnitudine .

(b) *In br. rec.* ut Christi Vicario .

longitudine cum alterius brevitate sic compensata, ut labor legendi diurnus par propemodum sit tota hebdomada, et perinde toto anno.

Quod pertinet ad ceteram scripturam sacram ex veteri testamento perleguntur utilissimi, et gravissimi quique libri: Ex novo autem nihil praetermittitur, praeter Apocalypsim, cujus principium tantum legitur: quin potius epistolae Pauli cum canonicis, et actis Apostolorum repetuntur. Ex lectionibus enim ternis, quae singulis diebus totius anni leguntur, prima est ex veteri testamento, secunda ex novo, qua totum ipsum (dempta, ut diximus, parte Apocalypsis) absolvi-
tur, tertia ex historia Sancti, si cujus festum celebratur, quod si nullum fuerit, Apostolorum acta, et epistolae tertia lectione repetuntur ordine notato in calendario.

Propter inconstantiam temporis Paschatis, et aliorum festorum, quae mobilia dicuntur, fieri non potuit, ut regulas omnino vitaremus, quarum tam plenum erat prius breviarium, ut vix aetas hominis ad earum rationem perdiscendam sufficeret, sed nos tam raras, et perspicuas regulas disposuimus, ut eas cuivis facile sit intelligere.

Officium beatae Virginis quotidianum non legitur, sed loco ejus ad vesperam, et matutinum fit commemoratio quotidie, et omnibus sabbatis totum officium eidem Virgini praestatur, nisi festum inciderit.

Habet haec precandi ratio tres maximas commoditates. Primam, quod precantibus simul acquiritur utriusque testamenti peritia. Secundam, quod res est expeditissima propter summam ordinis simplicitatem, et nonnullam brevitate. Tertiam, quod historiae sanctorum nihil habent, ut prius, quod graves, et doctas aures offendat. Hic autem est ordo, et precandi ratio (a).

G g g

(a) *En rationem precandi.*

Ad matutinum. Pater noster cum signo crucis, Confiteor Deo etc. Domine labia mea etc. Deus in adjutorium etc. Deinde

sequitur invitatorium tempori, seu festo conveniens. Psalmus, Venite exultemus etc. in cujus fine dumtaxat invitatorium repetitur, non autem in medio. Tum

Discrimen igitur inter illud, quo hactenus usi sumus, et hoc breviarium est, quod in illo, quamquam veteribus patribus placuisset, totam fere sacram scripturam legi singulis annis, tamen vix una particula legitur carptim libros degustando. In hoc autem legitur singulis annis magna, et praecipua pars

hymnus destinatus. Posthaec sine antiphona leguntur tres psalmi, deinde lectiones tres, quarum quaeque incipitur a benedictione, et desinit in, Tu autem Domine etc. Benedictio ante primam lectionem, quae est ex veteri Testamento, Deus pater omnipotens etc. Ante secundam, quae ex novo, Unigenitus Dei etc. Tertia lectio est vel ex historiis Sanctorum, cum dies est festus, et tunc praecedit benedictio, Cujus festum colimus etc. vel ex epistolis, vel actis Apostolorum repetendo, et tunc praecedit benedictio, Spiritus sancti gratia etc. In sabbatis autem, in quibus tribuimus officium beatæ virgini, dicitur benedictio, Per Virginem matrem etc. Post tertiam lectionem, Te Deum laudamus, cujus loco in adventu, et quadragesima dicitur psalmus, Miserere mei, praeterquam in festis Sanctorum, in quibus dicitur etiam tunc, Te Deum laud.

Ad laudes.

Deus in adjutorium, deinde terni psalmi cum cantico, Benedictus, quod canticum nullo die praetermittitur. Domine exaudi etc. Oratio conveniens. Postremo, nisi totum officium tribuatur beatæ Virgini, fit de ipsa commemoratio, item de Apostolis, et

omnibus Sanctis. Benedicamus Domino, et, Fidelium animae etc.

Ad primam.

Pater noster cum signo crucis. Deus in adjutorium. Hymnus consuetus. Terni psalmi, diebus autem dominicis additur symbolum, Quicumque vult, aliis vero symbolum, Credo in Deum, Domine exaudi, Oratio consueta, Benedicamus Domino, et, Fidelium animae.

Ad tertiam, sextam, et nonam eodem modo, exceptis symbolis, et dicitur Oratio, quae dicta fuerit ad laudes.

Ad vesperam.

Pater noster cum signo crucis. Deus in adjutorium. Hymnus. Psalmi terni. Canticum, Magnificat, quod nullo die praetermittitur. Oratio, et commemorationes, ut ad matutinum.

Ad completorium.

Converte nos deus. Deus in adjutorium. Hymnus, Te lucis. Psalmi terni, cum cantico, Nunc dimittis, quod etiam dicitur singulis diebus. Oratio, Visita, Salve regina. Oratio, Omnipotens sempiternus Deus. Quae omnia supradicta latius explicantur in prima dominica adventus. *Haec omnia in Praefatione Quignonius.*

veteris testamenti, et totum novum praeter partem Apocalypsis, ut diximus, epistolis, et actis apostolorum etiam repetitis.

Quod pertinet ad psalterium, in illo breviario pauci quidam psalmi saepissime repetuntur, plerique ne semel quidem leguntur toto anno. In hoc omnes leguntur singulis hebdomadis sine taedio, nam singulis horis terni psalmi accommodantur, nullo eadem hebdomada repetito. Deinde in illo sanctorum historiae non paucae leguntur tam rudi stylo, tam sine rerum delectu et gravitate, ut sint interdum contemptui, atque derisui legentibus. In hoc nihil tale relictum est, omnia sunt cultiora, graviora, et ex historia ecclesiastica, et auctoribus probatis gravibusque decerpta.

Postremo in illo summa erat confusio propter regularum multitudinem, et perplexitatem, et festorum translationem, et varias commemorationum, versiculorum, responsoriorum, antiphonarum, et similium rerum laboriosas ac parum graves inculcationes, et iterationes, quae nec ad pietatem, nec ad cognitionem scripturae sacrae magnopere conducebant. In hoc talibus omnibus impedimentis sublatis in sacrae scripturae continua lectione potissimum, et gravibus sanctorum historiis versamur, paucis et perspicuis regulis apposis.

Itaque si quis diligenter animadvertat, et vetus patrum consilium, institutumque consideret, plane intelliget, hoc breviarium non tam esse novum inventum, quam breviarii veteris in commodiorem, et cultiorem formam restitutionem, sublatis quibusdam rebus, quae medio tempore praeter iudicium, et gravitatem obrepserant.

Porro quamquam non fuit nobis propositum brevitati, sed commoditati precantium consulere, utrumque tamen, ut speramus, consecuti sumus. Nam licet lectiones singulae longiores sint in hoc breviario, sunt tamen tres dumtaxat, cum in priore adjuncto officio beatae virginis sint duodecim cum totidem versiculis, et responsoriis, et licet quidam psalmi in hoc sint longiores, in illo tamen singulis diebus leguntur multo plures, si repetitos numeros tamquam diversos.

Accedit, quod in illo magna est perplexitas, et longitudo officii tum feriae, tum etiam dominicae diei. In hoc nulum, aut minimum est dierum totius anni discrimen: nec enim interest ad longitudinem de dominica, seu feria agatur, an de festo. In illo psalmi hinc inde cum difficultate, mora, et taedio volvendis chartis exquiruntur. In hoc per dies et horas totius hebdomadae dispositi sunt. Qui noster ordo non parum facit ad temporis brevitatem, et laboris levamen. Adjuvat itidem ordo lectionum, nam prima et secunda simplici et immutabili ordine dispositae sunt in totum annum, sive festum incidat, sive non. Diversitas enim officii festi, dominicae, et ferialis diei consistit in mutatione invitatorii, et hymnorum ad matutinum, et vesperam, et tertiae lectionis, et orationis, cetera sunt ejusdem rationis utrobique.

Sicui autem laboriosum in hoc breviario videbitur pleraque omnia ex libro legi, cum multa in alio, quae propter frequentem repetitionem ediscuntur, memoriter pronuntientur, compenset cum hoc labore cognitionem scripturae sacrae, quae sic in dies augescit, et intentionem animi, quam Deus ante omnia in precantibus requirit (hanc enim majorem legentibus, quam memoriter proferentibus adesse necesse est,) et hujusmodi laborem non modo fructuosum, sed etiam salutarem judicabit. Habes, Pater sanctiss., instituti nostri rationem, habes formulam breviarii, superest, ut si tibi res, quemadmodum speramus, non improbabitur, ipse quoque faveas incoeptis nostris, et labori publicae commoditatis gratia suscepto. Vale.

A tergo. Dilectis filiis Thomasio, et Benedicto
Junctae, Antonio Blado, et Antonio Salamanca
Romae librorum impressoribus (a).

PAULUS PAPA III.

Dilecti filii salutem et apostolicam benedictionem. Divinum officium per dilectum filium nostrum Franciscum tituli sanctae Crucis in Jerusalem Presbyterum Card. nuper nobis oblatum, in quo vetus et novum testamentum quotidianis lectionibus ita distributum est, ut annis singulis totum fere a legentibus reperiatur absolutum, imprimendi ac vendendi li-

(a) Hoc Breve Pontificium cum Praefatione relata in prima editione breviarii anni 1535., ut dixi, extat. In secunda vero proxima anni 1536., quam non vidi, aliud Breve videtur fuisse insertum, quod in aliis editionibus omissum est. Etenim Alva in *Funiculis Nodi indissolubilis* pag. 644. narrat, Paulum III. die 3. Julii 1556. in Bulla, quae incipit *Breviarium divini officii* licentiam impertivisse imprimendi breviarium Quignonii, in quo continetur officium Conceptionis, *Sicut lilium*. Absoluta jam primae editionis breviarii Quignonii descriptione, adjiciam ea, quae ex censura facultatis theologiae Parisiensis adversus illam editionem delibavit Gaudinus, pag. 361. *Vindic. Assumpt. Deip.*.
[Cum novum quoddam breviarium Roma delatum fuisset ad Universitatem Parisiensem, in quo antiphonae, et responsoria, capitula, homiliae, et pleraque alia salu-

taria mittebantur, quae ab omni antiquitate recepta erant: eadem Facultas confecit rationes, et motiva, quibus tolli e manibus fidelium debuit, quae rationes sequuntur. Rationes, et motiva, propter quae videtur Universitati Parisiensi non recipiendum breviarium nuper editum, et promulgatum. In primis advertendum est, quod dictum breviarium discrepat, et dissonum est ab aliis omnibus breviariis quarumcumque dioeceseon, etiam Romanae Ecclesiae, cum omnia alia breviaria pleraque sancta, et salutaria ad pietatem, et devotionem fideles adducentia contineant, quae istud breviarium non habet; cujus generis sunt Horae B. Mariae, antiphonae, responsoria, capitula, homiliae, sive expositiones catholicorum Doctorum sine evangeliiis, et aliis Scripturis, ordo, et numerus psalmorum, et modus legendi illos in Ecclesia, nec non

centiam vobis concedimus, omnibusque aliis impressoribus, ne illud intra triennium a dat. praesentium computandum imprimere, seu venale habere sine vestra licentia audeant sub poena excommunicationis ubique, et in terris nostris etiam amissionis librorum, et insuper vigintiquinque aureorum, quotiens contravenient, vobis applicandorum inhibemus. Mandantes Gubernatori, Senatori, et ceteris Tribunalibus dictae Urbis, ut, dum a vobis requirentur in executione dictarum poenarum, vobis faveant, et praesentes litteras faciant inviolabiliter observari. Et insuper omnibus et singulis clericis, et presbyteris dumtaxat secularibus, qui illud recitare voluerint, concedimus, ut ad veteris officii secundum usum Romanae Curiae, vel alterius Ecclesiae, quod nunc in usu habetur, recitationem minime teneantur, sed recitationi officii et horarum canonicarum, perinde ac si vetus officium recitassent, satisfecisse censeantur, dummodo singuli specialem super hoc licentiam a sede apostolica obtineant, quam per solam signaturam absque alia impensa expediri mandabimus. Volentes etiam praesentium litterarum transumptis manu notarii publici subscriptis, et sigillo personae in ecclesiastica dignitate constitutae munitis, plenam fidem tam in iudicio, quam extra haud secus haberi, quam si ipsae originales

et ordo legendi sacras Scripturas in matutinis juxta varietatem temporum ab Ecclesia hactenus observatus; cum antehac usque adeo salutaria Ecclesiae instituta in ecclesiastico officio a primordiis ferme Ecclesiae usque ad haec tempora servata fuerint, mirum quoniam pacto is, qui hoc breviarium condidit, rejiciat, et rejicienda decernat... Ex his itaque patet, quantum distet a veterum Patrum instituto in hunc usque diem et pie, et sancte servato hoc novum

breviarium; tum quia in eo nova, et inaudita fit psalmorum distributio, nequaquam feriis, aut festis Christi accommodata; tum in eo relinquitur ordo consuetus legendi diversos libros sacrae Scripturae pro temporum varietate. Tum in eo dimittuntur homiliae, et expositiones catholicorum Doctorum in evangelia ad dies pertinentia; tum denique in pertinentibus diebus solemnibus et aliis leguntur scripturae, et historiae diebus convenientes deseruntur.]

litterae exhiberentur . Dat. Romae apud sanctum Petrum sub annulo piscatoris Die V. Februarii M. D. XXXV. Pontificatus nostri anno Primo .

Blosius .

§. III.

Historia Breviarii Quignoniani ex Consultatione Joannis

de Arze de NOVO BREVIARIO ROMANO

TOLLENDO illustratur .

Consultationem Joannis de Arze de novo breviario Romano tollendo in Biblioth. Bibl. Ms. Montfauconii indicatam adversus breviarium Francisci Cardinalis Quignones fuisse elaboratam idoneis rationibus collegeram . Rem ita omnino se habere postmodum comperi , inspecto ipso codice Ms. Consultationis . Duo exemplaria habui ad manus , alterum elegantius , correctiusque *codic. Vatic. 4878.* , alterum *codic. Vatic. 5302.* . Titulus est . *De novo Breviario Romano tollendo Consultatio . Illmo , et Rmo DD. Marcello Crescentio tit. S. Marcelli Presbytero Cardinali , et Sedis Apostolicae ad sacram synodum oecumenicam Tridentinam a latere Legato . D. I. Joannes de Arze Presbyter Pallantinus , professione Theologus .* In codice 5302. mendose scribitur : *Joannes de Arze Presbyter Palatinus professione , Theologus .* Cognomen Arze utrobique ita exprimitur : Indices aliqui habent *Arce* ; Hispanis sive *Arze* , sive *Arce* dicatur , idem sonat , eodemque modo profertur .

2. Auctor in praefatione ad Cardinalem Crescentium haec de se testatur : *Quod si haec , ut spero , placuisse sensero : dabimus et alia pleraque non minus Ecclesiae profutura ; ut de Erasmi , Thomae Cajetani scandalo tollendo : deque Bibliis vulgatis a typographorum injuria , et sciorum quorundam audacia et fallacibus scholiis , annotationibusque , et castigationibus , vendicandis : deque aliis non paucis cum apud Hispanos meos , tum apud alios nuper obortis noxiis zizaniis : quae sane apostolica egent censura . Quae omnia cum apud nos jam pridem deli-*

tescant, te auctore, ac patrono, in hac maxime tridentina luce prodire gestiunt. Opus hoc constat 18. capitibus praeter praefationem, et perorationem; in fine tempus, quo absolutum est, notatur: *Tridenti Kalendis Augusti 1551..* Ex eo nonnulla seligam ad hujusce rei historiam illustrandam.

3. Caput VIII. inscribitur: *Chori ecclesiastici officium interturbat ubique (breviarium novum,) partim etiam tollit, et tranformat.* Inter alia autem haec legi digna sunt. In quibusdam choris; etiam cathedralium ecclesiarum magna ex parte mutatum vidimus veterem psallendi ritum, et ut interim alios omit- tam, (multa enim passim narrantur hac de re) in Hispania tres proferre possum Ecclesias (quarum una est metropolis, duae ca- thedrales) nempe Caesaraugustanam, Tyrasonensem, Pallenti- nam. In quibus chori officium mutatum est tam in nocturno, quam in diurno officio: et adhuc refragante proprio Episcopo, Albaracinensis Ecclesia cathedralis, quae Secobricensi est con- juncta; eadem novitatis vestigia nuper imitata est. Quod ipse- met Secobricensis Episcopus Gaspar Borsa Tridenti nuper con- questus est.... Porro quod majore admiratione dignum est, hu- jusmodi proscriptiones [breviarii veteris] in ecclesiis superius explicatis, et novorum breviorum editiones instar hujus Ro- mani, citra auctoritatem summi Pontificis tentatae sunt. Pergit narrare gravia scandala ex novo breviario orta, nominatim Caesaraugustae feria IV. in officio tenebrarum, et feria V. in coena Domini.

4. Capite X. probare conatur, Haereticos antiquos fuisse primos inventores officii trium lectionum, additque: *Extre- mo loco quidam viri boni, doctique, sed novitatis, ut apparet, nimium studiosi (de Quignonio enim viro optimo, ac religioso nihil sinistri suspicari libet) pio, ut creditur, zelo... hunc ordi- nem invexerunt. . . Mox ad missalia innovanda, et deformanda potius, quam reformanda licentia haec excurrit. Quod feliciter successit, cum jam extent missalia ad instar hujus breviarii con- sarcinata. De his missalibus instar breviarii Quignoniani explicatius agit cap. XI. . Editusque est missalis liber juxta ri- tum*

rum (sic enim vocant) novi breviarii Romani (ita enim habet inscriptio) in quo plurima sunt mutata ... in officio namque missae in quatuor temporibus, in Sabbato sancto, et vigilia Pentecostes lectiones omnes, quibus hactenus semper usa est Ecclesia, expunctae sunt: unica sola lectione, seu epistola superstita. Adhuc etiam in aliis diebus non pauca mutata sunt ... Excusa sunt huiusmodi missalia Lugduni 1550. elegantibus characteribus.

5. Quantum novitas breviarii Quignoniani placuerit, ex his missalibus arguitur, multisque verbis exaggerat Arzius eod. cap. . Cum primum exorta est haec novitas, curatum est saltem verbo tenus, ut solis occupatissimis clericis liceret ad hunc modum psallere mox ad rudes, et otiosos clericos derivatum est hoc institutum. Ad monachos posthaec (quod dolendum est) pervenit, qui clam, et furtive insciis Praelatis propriis haec meditabantur. Quamvis hac in re (ut audio) diligentia suorum superiorum, et provida cura (cum imminens malum jam jam propius spectarent) sufficienter cautum est, ne amplius haec fiant, et quae facta sunt, penitus revocentur. Denique et Praelati (quod est omnium gravissimum) haec usurparunt: non sine scandalo piorum, et offendiculo subditorum. Tandem omnibus facta est copia recitandi juxta hunc morem. Qui initio Romam mittebant pro litteris Pontificiis, ut haec sibi licerent, mox per Legatos, et Nuncios Apostolicos coeptum est dispensari, extremo loco ad bullas, et indulgentias Pontificias res delata est. Quarum una est clausula, ut vocant, ut possit quis tali novo breviario uti ... Ut nihil hic dicam de corruptis nuper diurnalibus Romanis, qui instar breviarii novi editi sunt.

6. Quod ab aliis male habitum fuerit breviarium novum, ex cap. XV. conficitur. Dissidium Caesaraugustanum inter clerum, et populum occasione diminuti officii (quod vocant tenebrarum) noverunt Hispani omnes, et quod infremuerit populus in clerum: et eo relicto confugerint omnes ad monachos Adde, quod ridiculis ubique nominibus, et infamibus traducitur hoc breviarium in omnibus regionibus, quae ego honori illius parcens hic non adscribo. Nota enim sunt in Hispania nostra tria,

aut quatuor epitheta, quibus infamatur, magno quorundam risu, quorundam vero indignatione. Jam cap. XVI. contra brevium Quignonianum allegantur Joannes Matthaeus Episcopus Veronensis, qui in constitutionibus synodalibus talem ritum in choro induci prohibuit; ejus successor Aloysius Lipomanus, qui sui cleri Veronensis statum hac in re deplorabat, et in melius convertere studebat; Petrus Augustinus Episcopus Oscensis, qui in praefatione brevii a se paulo ante recogniti cladem Romani, Caesaraugustanique brevii lamentatus est, et conatus eorum, qui haec breviana prodixerant, retudit; Hieronymiani, et Franciscani, qui publico consilio a summo Pontifice impetraverant, ne ullus e suis Religiosis quacumque occasione, vel praetextu breviario novo uti posset.

7. Extremo loco, et capite XVIII. Arzius rationibus in utraque praefatione 1. et 2. editionis brevii novi allatis fuisse respondet. Et quamvis non neget, *quasdam historias in veteribus breviiis esse reformandas, quasdam etiam cultiori stylo exornandas*, tamen in hoc genere multa in novo breviario esse, quae sibi displiceant, animadvertit. Exempli loco: in prima editione sententia de triplici Magdalena *probabilior* dicebatur, quo verbo omisso in secunda editione eadem sententia expressa est simul cum altera de unica Magdalena. Arzius voluisset, hanc solam recitari. Theologi Parisienses eandem narrationem de triplici Magdalena in prima editione brevii damnaverant, ceu tradit Ladvocatus *Vindic. Parthenic. p. 478.*, qui paulo ante plura verba ex censura Parisiensi transcribit circa horas quotidianas B. Virginis a Quignonio omissas, Cardinalem coarguens, quod cultum Deiparae imminuerit. At vero post brevium Romanum a S. Pio V. restitutum, in quo lex recitandi horas quotidianas B. Virginis antiquata est, minime vituperandus est Quignonius, quod eis in suo breviario locum non dederit, quamvis illi, qui ante S. Pium V. scripserunt, hac ratione plerique brevium novum impugnaverint. Quod autem Arzius post Parisienses

urget, in breviario novo non legi sacr. scripturam quibusdam diebus festis congruentem, id nonnullis hominibus piis, et doctis parvi faciendum esse videtur prae utilitate, quae ex integro codice biblicorum per anni spatium recitato permaneret. Bernardus Lamyus *Apparat. Biblic. lib. 3. cap. 9.* parum referre ait, hoc, an alio ordine sacra Scriptura legatur, dummodo tota annuo spatio legenda in breviario insereretur: tamen ex auctore pietate, et doctrina insigni, qui anno 1669. libellum elegantem typis Caroli Savreux edidit, novam methodum explicat, qua in breviario integer biblicorum codex, ut olim fiebat, sine ullius partis praetermissione posset recitari, quam methodo Quignoniana meliorem non judico.

8. Ex iis, qui in Hispania officii ecclesiastici novitatem induxerunt, Archiep. Turiasonensem Herculem Card. Gonzaga Arzius excusat, quod negotiis gravissimis implicatus aliorum suasionibus annuerit. Ex quo reformandus est Ciaconius cum Oldoino, apud quem de Hercule Gonzaga legitur: *Sub Paulo IV. Archiepiscopus Tarraconensis, seu Tyrasonensis, ut alii volunt, factus est.* Hercules Gonzaga multo ante Pauli IV. Pontificatum Archiepiscopus erat Tyrasonensis, seu Turiasonensis, nempe anno saltem 1541., si eo anno breviarium Turiasonense secundum ritum Cardinalis Quignones impressum est, quod narrat Alva in *Militia Conceptionis*; certe Archiepiscopus Turiasonensis erat, dum Arzius anno 1551. scriptionem suam conficeret. Petrus Augustinus, Episcopus Oscensis, quem pro se Arzius appellat, frater est celeberrimi Antonii Augustini. Hunc ipsum Antonium declamationem in Concilio Tridentino adversus breviarium Quignonii habuisse, quae Ms. cum aliis codicibus Ms. ejusdem in Bibliotheca collegii imperialis Matritensis asservabatur, ex Burrieli ad Ravagum epistola didici. Gregorius Mayans, qui diligentissime vitam Ant. Augustini litteris consignavit, eos Ms. codices extare nescivit, quibus certe editio Lucensis omnium operum Ant. Augustini potuisset nobilitari: etsi subvereor, ne Declamatio memorata sit oratio illa, quam Grancolas l. 1. c. 5. re-

fert Episcopum Ilerdensem Tridenti habuisse, *ut ostenderet, quantum interesset breviarium, et ritualium emendatio.* In Praefatione breviarii Ilerdensis 1571. editi officia trium lectionum improbantur. Admonebo etiam, Thomam Cajetanum, *de cujus scandalo tollendo* Arzius nescio quid fuerat meditatus, videri esse Thomam de Vio Cajetanum. De auctore ipso hujus Consultationis nihil aliud novi nisi quod de se locis adductis commemorat: ex quibus liquet, diversum esse a Joanne Arze de Herrera Presbytero Dioecesis Pallentinae, qui Romae vivere desiit non 1540., ut pag. 402. posui, sed 1590. ut habet Nic. Antonius, vel potius 1591., ut legitur in emendationi inscriptione sepulchri in collectione hujusmodi monumentorum ad Hispanos spectantium, quam D. Petrus Eulogius de Castro prudenti, et utili consilio ex pluribus Urbis ecclesiis confecit, mihiq; nuperrime communicavit; nam ipsum sepulchrum inspicere frustra sum conatus. Inscriptio Nic. Antonii, *Joanni Arceo etc. Ferdinandi Magni, tunc Cardinalis, Auditori* corrigenda est hoc pacto: *Ferdinandi Magni Etruriae Ducis jun. Card. Auditori.* Stylum Consultationis verba inde extracta satis commendatura spero. De re ipsa si quaeras, quid senserim; auctor doctrina ecclesiastica abundat, splendide breviarium vetus, ejusque ordinem tueretur, sed in novo impugnando debilis est inter magnos clamores, rectiusque fecisset, si *Declamationem*, non *Consultationem*, inscripsisset.

§. IV.

Kalendarium primi Breviarii Quignoniani.

Quod Hieronymus Lagomarsini^{us} vol. 2. *Epistol. Poggiani in annot. ad hujus vitam* loco minus proprio fecit, et Zacharias *Biblioth. rit lib. 1. cap. 4. num. 4.* imitatus est, ut festa in posterioribus editionibus breviarii Quignoniani admissa recenserent, id ego congruentius exequar circa breviarium primae editionis ipsis ignotum.

Januarius . Dies 1. Circumcisio Christi dup. maj. 2. Basilius episc. confes. 3. Antherus pap. mart. 4. Martina virg. mart. 5. Telesphorus p. m. 6. Epiphania d. ma. 7. Lucianus presbyt. m. 10. Paulus primus eremita . 11. Iginus p. m. 13. Hilarius e. c. 16. Marcellus p. m. 17. Antonius abbas d. min. 20. Fabianus , et Sebastianus mm. d. mi. 22. Vincentius , et Anastasius mm. 24. Timotheus e. m. 25. Conversio Pauli apost. d. ma. 26. Polycarpus e. m. 27. Joannes Chrysostomus e. c. 31. Metranus , Cointha , et Serapion mm. .

Februarius . 1. Ignatius e. m. 2. Purificatio M. V. d. maj. 3. Blasius e. m. 4. Phileas e. , et Philoromus m. 5. Agatha v. m. 18. Simeon e. m. 22. Cathedra Petri apost. d. ma. 24. Matthias apost. d. ma. 27. Julianus , et Eunus mm. .

Martius . 3. Asterius m. 4. Lucius p. m. 7. Thomas Aquinas c. 9. Quadraginta milites mm. 12. Gregorius p. c. d. mi. 18. Alexander e. m. 19. Joseph c. d. mi. 21. Benedictus ab. d. mi. 25. Annunciatio M. V. d. ma. 28. Priscus , Malchus , et Alexander mm. .

Aprilis . 4. Isidorus e. c. 6. Xystus p. m. 11. Leo p. m. 13. Justinus philos. . m. 14. Valerianus , Tyburtius etc. mm. 18. Apollonius senat. m. 22. Cajus p. m. 25. Marcus evang. d. ma. 26. Cletus , et Marcellinus p. m. .

Majus . Philippus , et Jacobus apostoli d. ma. 2. Athanasius e. c. 3. Inventio S. Crucis . d. ma. 4. Alexander p. m. 6. Joannes ante portam lat. d. mi. 14. Victor , et Corona mm. 19. Potentiana v. 25. Urbanus p. 30. Felix p. m. .

Junius . 1. Pamphylus presbyt. 2. Marcellinus , et Petrus mm. 11. Barnabas ap. d. ma. 13. Antonius c. 18. Marcus et Marcellinus mm. 19. Gervasius , et Protasius mm. 24. Nativitas Joannis Baptistae d. ma. 26. Joannes , et Paulus mm. 28. Leo p. 29. Petrus et Paulus apostoli mm. d. ma. 30. Commemoratio Pauli d. mi. .

Julius . 2. Visitatio V. Mariae ad Elisabeth d. ma. 11. Pius p. c. 13. Anacletus p. m. 14. Bonaventura Cardinalis . 18. Symphorosa cum septem filiis mm. 21. Praxedis v. 22. Maria

Magdalena d. mi. 25. Jacobus ap. d. ma. 26. Anna mater Mariae V. d. mi. 29. Martha v.

Augustus . 1. Vincula S. Petri d. mi. 2. Stephanus m. 5. S. Maria ad nives d. ma. 6. Transfiguratio domini d. ma. 7. Dominicus c. d. mi. 8. Xystus II. p. m. 10. Laurentius m. d. mi. 12. Clara v. 15. Assumptio M. V. d. ma. 20. Bernardus ab. d. mi. 24. Bartholomaeus ap. d. ma. 26. Zepherinus p. c. 28. Augustinus e. c. d. mi. 29. Decollatio Joannis Baptistae d. maj.

September . 3. Seraphia v. m. 8. Nativitas M. V. d. ma. 9. Petrus, Dorotheus, et Gorg. mm. 14. Exaltatio S. Crncis d. ma. 15. Cornelius, et Cyprianus . 21. Matthaeus ap. et evang. d. ma. 22. Mauritius cum sociis mm. 23. Linus p. m. 27. Cosmas, et Damianus mm. 29. Michael Archangelus d. ma. 30. Hieronymus c. d. mi.

October . Franciscus c. d. mi. 7. Marcus p. c. 9. Dionysius, Rusticus etc. mm. 14. Callistus p. m. 18. Lucas evang. d. ma. Ptolomaeus, et Lucius mm. 21. S. Hilarion ab. 26. Evaristus p. m. 28. Simeon, et Judas apostoli d. ma. 29. Marcellus m.

November . Festum omnium SS. d. ma. 9. Dedicatio Basilicae Petri, et Pauli d. min. 11. Martinus e. c. d. mi. 12. Martinus p. m. 19. Pontianus p. m. 21. Praesentatio M. V. d. ma. 22. Caecilia v. m. 23. Clemens p. m. 24. Chrysogonus m. 25. Catherina v. m. d. mi. 26. Petrus ep. m. 29. Saturninus, et Sisinnius mm. 30. Andreas ap. d. ma.

December . 2. Bibiana v. m. 6. Nicolaus, ep. c. d. mi. 7. Ambrosius e. c. d. mi. 8. Conceptio M. V. d. ma. 10. Melchides p. m. 11. Damasus p. c. 13. Lucia v. m. d. min. 21. Thomas ap. d. ma. 25. Nativitas Domini d. ma. 26. Stephanus protomartyr. d. min. 27. Joannes evang. d. maj. 28. Innocentes mm. d. mi. 29. Thomas archiep. m. 31. Sylvester p. c.

In editionibus consequentibus alia festa ex his omissa sunt, alia nova addita. Octava in prima editione solum concedebatur festis Nativitatis Domini, Epiphaniae, Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, Corporis Christi, Assum-

ptionis et Nativitatis Mariae V., Nativitatis S. Joannis Baptistae, solemnitatis SS. Apostolorum Petri, et Pauli, et diei omnium SS.. Simplicior erat ratio recitandi octavas, adeoque infra octavam Assumptionis non dicitur in primo breviario lectio ex sermone sub S. Hieronymi nomine prolato ad Paulam etc., qua lectione Claudius Jolyus in Dissertatione de verbis Usuardi etc. suos adversarios convincere conatur. In editione secunda, aliisque posterioribus haec lectio, pluresque novae, necnon octavae multis festis adjunctae apparent. In primo breviario Quignonius admodum cautus in historiis sanctorum enarrandis erat, verbo *traditur* saepe usus, ut in lectione S. Marthae: *Quae navis, ut traditum est, velis, remis, clavoque spoliata mari committitur, ut omnes facto naufragio perirent*. In breviario recognito deest, *ut traditum est*. Ita etiam in lectione S. Dionysii 9. Octobris *tradiur* mutatum est in *memoratur*. Neque ullo partium studio abreptus Quignonius id observabat: nam de S. Francisco Assisiense primum scripsit: *Oranti apparuisse memoratur Seraph crucifixus, qui in manibus et pedibus ipsius stigmata plagarum Christi mirabiliter impresserit . . . Cujus rei Nicolaus Papa III. publicis litteris testimonium praebuisset traditur*. Deinde breviarium recognoscens subrogavit: *Oranti apparuit Seraph crucifixus, qui in manibus et pedibus ipsius stigmata plagarum Christi mirabiliter impressit*. Omissis vero his de re historica mutationibus, forma primi breviarii expeditior erat, et simplicior ordine breviarii recogniti, adeo ut si alterutrum esset restituendum, mallet primum, quam secundum; fidemque libenter praestabo Cardinali Quignonio in praefatione breviarii recogniti affirmanti, breviarium nuper a se editum *graves plerosque, ac doctos viros ita probasse, et recepisse, ut nihil in eo mutandum existimarent*.

APPENDIX III.

Censura Hymnorum Santolii Victorini ex Libro MENAGIANA inscripto extracta, et expensa.

Scriptores Gallos in Santolii Victorini Hymnis celebrandis vix ullum modum tenuisse, qui eorum hac in re judicia legerit, facile sibi persuadebit, et argumento esse possunt, quae in *Dissertatione praevia ad Hymnodiam* §. XXIX. num. 167. etc. exposita sunt, et notata. Non defuerunt tamen, qui multa, eaque non levia, in hujusmodi hymnis animadvertenda censerent; quorum ego censuram proferre constitui, non quod laudibus Santolii quidquam detractum velim, sed ut, auditis, collatisque inter se diversis hominum ejusdem nationis sententiis, aequus rerum arbiter prudenter, et incorrupte judicet; tum etiam, ut quid fugiendum, sequendumve sit in hoc lucubrationum genere, facilius possit intelligi. Ac primum quidem mihi occurrunt opera quaedam posthuma P. Joannis Commirii edita Parisiis 1704., in quibus sunt multi hymni, videlicet 12. in S. Martinum, 3. in S. Gildardum, 1. in S. Perfectum Cordubensem Martyrem, 8. in S. Ursulam, et Socias Virgines, ac Martyres, 1. in S. Liberatum, et Socios Martyres, 1. in S. Saturninum, 1. in S. Augustinum, 3. in S. Nicasium, 2. in Beatum Aloysium Gonzagam, 3. in S. Symphorianum, 1. in S. Maximum. Mundities latini sermonis, et venustas, quae in reliquis Commirii operibus elucet, in hymnis maxime eminet; habita praeterea est diligenter ratio modulationis ecclesiasticae. Crederes, Commirium cum Santolio olim amico, tunc rivali, de palma poeseos hymnodicae certare voluisse. Nam ut ad id veniam, de quo proposui dicere, Commirius plura epigrammata adversus Santolium inter haec opera posthuma habet. Nihil ille quidem stylo Santolii objicit; nam eum antea plurimum laudaverat, vel

vel potius maximis laudibus a Santolio ornatus mutuum reddiderat . Nihilominus quoddam epigramma gallicum Nicolai Boelei Pratellii latinum fecit , in quo hymni Santolii dicuntur *ampullis graves* ; suo vero nomine Commirius nihil fere nisi laesam a Santolio amicitiae fidem queritur . Ceterum Dominus de la Monnoye data opera , et severitate censoria omnes Victorini hymnos in examen revocavit . Tota ejus animadversio in noto opere , cui titulus est , *Menagiana* , edit. *Amstelodamens* . 1713.-1716. tom.3. pag.402. etc. inserta est .

Censor usus est collectione hymnorum Paris. 1698. in 12. apud Dionysium Thierry : eandem ego prae manibus habeo .

1. In primo hymno, qui est auctoris anonymi , censor notat titulum , *Sacris pignoribus* , vulgo *sanctis Reliquiis* , quia simpliciter pro titulo rectius diceretur , *sanctis Reliquiis* , quam *Sacris pignoribus* .

2. Pag. 22. in hymno Joannis Baptistae Santevil Junioris reprehendit hunc versum : *Cum virgam quatiens imperat Aridae* , quod vox *Arida* pro *terra* non accipiatur , nisi in sacris literis .

3. Pag. 173. in hymno Claudii Santevil in hoc versu : *Quam pio plangas Pater impiorum - Corde ruinam* , negat *Plangere* recte sumi active pro *lamentari* cum accusandi casu .

Reliqui omnes hujus Libri hymni auctorem habet Joannem Baptistam Santevil Seniore , qui adscito *Santolii Victorini* nomine solet appellari , in quibus haec animadvertit censor .

4. Pag. 5. *Tormenta quae non horruit ?* De S. Barbara , qui versus efficit , *un contre sens horrible* . Sed fortasse Santolius interrogationem non apposuit .

5. Pag. 5. *Frui sponso pro frui marito* , atque alibi *sponsa pro uxore* . De quo postea dicam .

6. Pag. 5. . *Si prole non terras replent* pro *Si prole terras non replent* .

7. Pag. 6. *Vinclis ligant se mutuis - His conjuges liberrimi* . De Christo , ac S. Barbara . Haud recte dicitur ; per ea vincula Christum esse liberum , neque a vinculis , quibus se mu-

- tuo *ligant* , Christum , et S. Barbaram esse liberos .
8. Pag. 6. *Ad dulce nomen Barbarae - Vanos tremores ponimus .*
Cur tremores *vani* dicuntur ?
9. Pag. 10. *Substrahens* , et alibi *substrahe* pro *subtraho* .
10. Pag. 11. *Aestimas auri pretiosa damna .* Dicitur solet *parvi* ,
vel *magni* aliquem *aestimare* , non vero *aestimo* hunc esse bo-
num virum .
11. Pag. 11. *Sicque dotatus pudor immolandos - Servat honores :*
pro *Et sic* ; reprehenditur etiam locutio , *immolandos honores* .
12. Pag. 11. *Sic nos tenebras amare .* Ambiguum .
13. Pag. 11. *Cingere mitra* aliquem pro *cingere frontem* , ca-
put , comas , tempora alicujus .
14. Pag. 16. *Per te , divus amor , frigida pectora - Puris igni-*
bus ardeat (lege *ardeant*) pro *dive amor* , vel *divum amorem* .
15. Pag. 20. *Virgo Dei puerpera .* *Puerpera* non regit casum gi-
gnendi , quamvis apud *Vidam* id reperiatur .
16. Pag. 20. , et alibi *Coaevus* . Hoc vocabulum non coepit esse
in usu nisi post , vel circa dimidiatum *Seculum IV* . . Nam apud
Ciceronem quod aliqui legunt *Coaevus* , legendum est *Coquus* ,
ut plures animadverterunt .
17. Pag. 25. *Vrgent ecce Rhemos gens fera Vandali .* Prima vo-
calis in *Rhemos* est longa . *Santolius* iterum eam corripuit pag.
188. , produxit vero pag. 68.
18. Pag. 25. *Intrat templa Nicasius .* Prima vocalis in *Nicasius*
est longa , secunda brevis .
19. Pag. 32. *Dicere .* In praesenti Passivo melius *diceris* . Ni-
hilominus *Terentius* passim *videre* pro *videris* utitur .
20. Pag. 32. *In fervens olei conficitur mare .* Audacter *mare olei*
pro *aheno* . In sacra Scriptura haec metaphora adhibita est pro
vase amplo 3. Reg. cap. 7. v. 23.
21. Pag. 33. *Sacrae participes et socii necis - Discamusque mori .*
Praepostera conjunctionis *que* *trajectio* , sive *transpositio* .
22. Pag. 34. *Et iugo Christi tibi poena major - Subdere gentes .*
Perperam poena pro *labore* (*peine* ,) quod saepe alias occur-
rit .

23. Pag.34. *Quos tu creasti, memor usque servas*. Non constat versus, nisi legatur *Quos creasti tu*; sed tunc abest nitor, et harmonia.
24. Pag.34., et 125. *Quem fides veri studiosa trinum - Credit et unum*. Vix alios concinniores versus in omnibus his hymnis reperiatis; sed fateri oportet, eos depromptos esse ex Sannazarii Hymnis.
25. Pag.36. *Te vocant flexi poplite supplices*. Melius, *flexo poplite*.
26. Pag.36. *Fuso tinctaque sanguine*. Vitiosa constructio.
27. Pag.42. *Eremus*. Vox parum latina.
28. Pag.45. *Nota Sulpiti pietas*. Primum *i* in *Sulpiti* est breve.
29. Pag.45. *Deerant tyranni*. Non est trisyllabum *deerant*, et, si aliquando fit, producit primum *e*.
30. Pag.49. *Ruenti*. In ablativo absoluto dicitur *ruente*.
31. Pag.49. *Caelo non hominum quae posuit manus*. Pro *quae hominum manus non posuit*.
32. Pag.51. *Astra redire*, pro *redire ad astra*.
33. Pag.55. *Saule tendis quos in hostes?* Melior haec constructio, *Quos in hostes Saule tendis?*
34. Pag.55. *Insecutor*. Rejicitur hoc verbum Prudentianum.
35. Pag.56. *Addunt - Seque triumpho*. Incongrua trajectio conjunctionis *que*.
36. Pag.57., et 258. *Gliscit in mentem*, pro *venit in mentem*: *Gliscere* non est idem, ac gallicum *glisser*.
37. Pag.57. *O Genevenses*. Reprobantur nomina hujusmodi in *ensis*, praesertim longa, in hoc versuum genere.
38. Pag.57. *Tamdiu noctis gemitis sub umbra*, pro *dormitis*.
39. Pag. 59. *Nihil atque spiret* pro *atque nihil spiret*.
40. Pag.65. *Christum anhelantis*. Legendum, *Christumque anhelantis*, ut constet versus.
41. Pag.66. *Sit fas beato sub sene nos mori*. Rectius *cum sene*; sermo est de Simeone cantante, *Nunc dimittis*.
42. Pag.68. *Cupiunt doceri - Teque magistro*, pro *cupiuntque*.
43. Pag. 69. *Daemon ut cedat, jubet*. Longum est o in *Daemon*.

44. Pag. 70. *Plangere dolores*, pro *lamentari*.
45. Pag. 71. *Intras Pharos* pro *Pharon*.
46. Pag. 71. *Qui nos foves*, *laus*, *Spiritus*. Deest tibi.
47. Pag. 73. *Durusque pro throno lapis*. Latine non dicitur *thronus*, neque *crux* idonee vocatur *lapis*.
48. Pag. 74. *Nequae vacaret*, pro *nequa*.
49. Pag. 75. *Vel cujus attactu* pro *cujus vel attactu*.
50. Pag. 77. *Praeco*, absolute positus pro concionatore, rejicitur.
51. Pag. 78. (leg. 80.) *Nos infenso* (leg. *inoffenso*) *pede ducat astris* pro *ad astra*.
52. Pag. 81. *Quantis*, et *quibus suspiriis*, reprehenditur haec locutio prosaica.
53. Pag. 83. *Subdita proles*, pro *obsequens*.
54. Pag. 95. *Non deest*. Est monosyllabum *deest*. vide num. 29.
55. Pag. 96. *Indiges non hic ministris* pro *non indiges*.
56. Pag. 98. *Quodque fugisti*, *fugiant caduci* - *Culmen honoris*. Ineptum est *precari*, ut *fideles* *fugiant culmen honoris*, quod S. Caelestinus V. fugit.
57. Pag. 99. , et 202. *Desertum* in singulari reprobatur.
58. Pag. 100. *Lux* *redit terris sacra Landerico*, *Lux Parisinae sacra semper urbi*. Variatur significatio verbi *sacra* in primo, et secundo versu.
59. Pag. 101. *Num suis dives satis est olympus* - *Incolis?* pro *Non*.
60. Pag. 109. *Assides conviva nobis* - *Ipse tu convivium*. Quo sensu Christus est *Conviva nobis* in Eucharistia?
61. Pag. 110. *Nos vides quam dissitos* pro *Quam vides nos*. *Dissitus* pro *remoto* non usurpatur.
62. Pag. 114. *Septimus mensis*, neque *claudet annus* - *Septimus aevum*. Deest unum *neque*.
63. Pag. 124. *Securis*. Prius dixerat fuisse *ensem*.
64. Pag. 125. *Victor exemplis animosiores* - *Fac iuis nostras sociare palmas*. Improbatur syntaxis.
65. Pag. 126. *Rutilantiem in auro* pro *rutilantem auro*.

66. Pag. 127. *Graviora ferro vulnera pro vulnera graviora iis*, quae ferrum infert.
67. Pag. 134. *Ut nos reducat*. Legendum, ut *reducat nos*. Vide supra num. 23..
68. Pag. 135. *Quod fit*. Prosae id convenit, non carmini.
69. Pag. 135. *Victricem Dei*, ambiguum.
70. Pag. 135. *Qui christiano gloriantur nomine-Athena frustra vincla captivos tenent*. Censor hoc loco ait. *L'Auteur s'est très-mal à propos imaginé je ne sais quelle élégance dans ses sortes de transpositions dont ses hymnes sont toutes pleines*.
71. Pag. 151. *Obstupendis*. Veteres dicunt *obstupescendis*.
72. Pag. 153. *Ingenito Patri pro non genito*.
73. Pag. 159. *Nil damnas temere, nil leviter probas*. Ultimum *e* in *temere* creditur breve ab auctore censurae ex versu in tragoed. Octaviae. *Nihil in propinquos temere constitui decet*.
74. Pag. 168. *Suprema laus sit Parenti*, legendum *Laus suprema sit Parenti*.
75. Pag. 168. *Remeare urbes pro ad urbes*.
76. Pag. 171. *Ire recessus pro ire ad recessus*, seu recessus petere, quod aptius dicitur.
77. Pag. 172. *Subigisque menti*. Perperam subigo cum dativo.
78. Pag. 176. *Regibus qui dat, repetitque regna*, pro *repetit a Regibus*.
79. Pag. 177. *Monte sub celso Sequanas ad oras*. Longum est *a* in *Sequana*, quamvis Ausonius corripuerit.
80. Pag. 179. *Invasor*, non est verbum latinum.
81. Pag. 179. *Ibat qui toties, dum furor impetit - Ferro Christidas, erudit mori*. Obscurum.
82. Pag. 183. *Lance pendis non severa-Luce functi crimina*, de S. Michael, quasi is peccata supplicum dissimulet.
83. Pag. 184. *Nuncium*, neutrum non est, sed masculinum.
84. Pag. 188. *Nedum vir; impubes sed annos-Judicii gravitate vincit*. (leg. pensat.) pro *Impubes, nedum vir*, vel pro *Non-dum vir; impubes sed annos - Judicii gravitate pensat*.

85. Pag. 196. *Sic renascenti cruciata poena - Corpora subdunt pro renascente poena*, et *subdunt* pro *subigunt*.
86. Pag. 197. *Nesciens solis* pro *nesciens solem*.
87. Pag. 198. *Sacris barbara gens, jam docilis regi - Christum fontibus induit*. Non recte exprimitur sensus.
88. Pag. 198. *Tres caelo simul advolant* pro *ad caelum*.
89. Pag. 200. *Clatra* pro *clathros*.
90. Pag. 203. *Si non vincla gravant manus* pro *gravent*.
91. Pag. 204. *Compita per*, absolute positum pro *per Compita*.
92. Pag. 204. *Viscera Martyris - Quando nuda patent, illius intimam - Rimeris penitus fidem*. Ridicula sententia, ac Momi propria. Damnantur quinque strophae paginae 203. ob vitium obscuritatis.
93. Pag. 209. *Accensae rutilant undique lampades, - Te praesente micant minus*. Frigide dictum.
94. Pag. 211. *Quae subduntur, et imperant*. Sine dativo *subdo* non significat *subjicio*.
95. Pag. 211. *De cathedra docent - Pleni numine Martyres*. - *Pensée burlesque* (ait censor) *burlesquement exprimée*.
96. Pag. 214. *Qui flevire, serenus - Abstergit lacrymas Pater*. Deest *eis*, aut *his*.
97. Pag. 218. *Hoc, luce functi spiritus - Tam triste munus exigunt*. Idem est *luce fungi*, ac *mori*, quod spiritibus non convenit.
98. Pag. 223. *Media tunica* pro *dimidia tunica*.
99. P. 224. *Turo*. Fit longum *u*, quod est breve.
100. P. 224. *Ora deformi dabat una virtus - Unde niteret*. Obscure.
101. Pag. 225. *Nec truci quamvis caput immolandum - Pro Dei causa posuit sub ense, - Martyris palmam retulit vel isto - Dignus honore*. De S. Martino Confessore, informis, et intricata constructio.
102. Pag. 229. *Valeriano sese addidit*. Legendum est, *se addidit*: autrement (ait auctor censurae) *il y aura trop d'une syllabe pour le chant*. Il est vrai, qu'il restera encore deux inconveniens, la rudesse de l'élision: *Valeriano SE addidit* dans un vers

qui se chante, e la seconde syllabe de Valeriano allongée.

103. Pag. 203. *Flammis ahenis fervido - Pudica Virgo mergitur.*

De S. Caecilia, quae non in aere, ut forte legit Santolius, sed in aëre balnei sui inclusa est ex Actis apud Baronium.

104. Pag. 232. *Divis invidiam facis*, neque catholice, neque latine.

105. Pag. 240. *Aperta non, euntibus - Addent moras pericula pro Aperta non addent moras - Euntibus pericula.*

106. Pag. 241. *Divina quae gessit homo.* Ponitur tertia sede choreus gessit pro iambo, vel spondaeo.

107. Pag. 244. *Confundisque tyrannum, - Dum, quos deprimis, elevas.* Confundo significat misceo, elevo plerumque minuo.

108. Pag. 256. *A quo magnanimae praelia sustinent - Spreto funere Virgines*; pro cuius ope, vel per quem.

Haec est censurae summa; nam quaedam leviora praeterii, vitia etiam Orthographiae, quae, ut ipse censor ait, *majori ex parte imputanda sunt typographo*. Qui Bailleti operi *de judiciis Sapientum* notas adjecit, scilicet idemmet Bernardus Moneta, sive de la Monnoye hanc censuram opponit elogio, quo Bailletus tom. 4. num. 1549. Santolium prosequitur iisdem verbis, quae ex Dictionario Morerii attuli in *Dissertat.* num. 202.. Annotator e contrario opinatur, animadversioni censoriae expositae difficulter responderi posse. Ac sane sunt multa a censore docte, periteque notata; sed in aliis plerique dissentient. Praetereo illa omnia, quae *meliora* fieri potuisse dicuntur: nam hoc pacto infinitus reprehendendi pateret campus. Trajectiones autem verborum, sive constructiones, quae duriores videntur, interdum in optimis auctoribus reperiuntur, ut in Catullo, *Mamurrae pathicoque, Caesarique*: et alibi: *expuitussim - Non immerenti quam mihi meus venter - Dum sumptuosas appeto, dedit, coenas*. Nihilominus frequentius id fit a Santolio, quam ut tolerari possit. Verum improbare non auderem n. 2. *Arida pro terra*, n. 3., et 44. *plangere* cum accusativo, n. 10. *aestimo* pro *existimo*, *puto*, n. 11. *Cingere mitra* aliquem pro *cingere caput alicujus*, n. 14. *divus amor* pro

dive amor, num. 15. *puerpera* cum Genitivo *Dei*, num. 16. *coaevus* pro *aequali*, num. 20. *fervens olei mare* pro *aheno pleno ferventis olei*, num. 77. *eremus*, num. 29. *deerant* trisyllabum cum primo *e* brevi, num. 34. *insecutor*, num. 37. *Genevenses*, num. 47. *thronus*, num. 48. *nequae* pro *nequa*, num. 57. *desertum* in singulari, num. 58. varietatem significationis vocis *sacra*, num. 65. *rutilantem in auro*, num. 71. *obstupendis*, num. 72. *ingenitus* pro *non genito*, num. 107. *confundis*; haec, inquam, aliaque similia censurae nota non inurerem. Etenim pleraeque voces indicatae ecclesiasticae sunt, et hymnis congruunt; aliae idonea veterum auctoritate defendi possunt, ut ex lexicis vulgatis apparet. Quod autem censor *maritus*, et *uxor* dici mallet num. 5. pro *sponsus*, et *sponsa*, contra ego haec verba ex Ecclesiae usu praeferam, et potius castigarem Santolium, dum ait de Christo, et S. Barbara, *Conjuges liberrimi*, et *Deo superba conjuge*. Praeterea *nuncium* neutrum pro *nuncius* num. 83. ex ipso Vossio de *Vitiis Sermon.* lib. 1. cap. 14., qui illud reprobatur, non esse reprehendendum redarguitur, cum doctissimorum hominum contrariae sint sententiae. At in *temere* num. 13. quid est animadversione dignum? Nonne quamvis ultimum *e* breve esset, ob caesuram produci posset? In *protinus* ob caesuram *u* produci posse dixi pag. 324. in nota, ac pariter *o* in *illico* ob caesuram, et duas consonantes dictionis sequentis in sententia nonneminis, qui illud *o* semper esse breve scripsit, sed revera dubium mihi non est, quin sit commune. Quibusdam visus est vocalem brevem ob caesuram produxisse Lucretius lib. 1. v. 806., quamvis in eadem dictione consonans non succedat: *Imbribus, aut tabe nimborum arbusta vacillant*. Et Ovidius Amor. lib. 2. eleg. 12. *Terra ferax cerere, multoque feracior uvis*. Et Statius 3. Theb. *Effugiet, vix Oedipode fugiente timeret*. Nam quod Ricciolius part. 4. prosod. reg. 2. versum Virgilii *Aeneid.* 12. allegat, *Me sinite, auferte metus, ego foedera faxo*, alii melius legunt, *Me sinite, atque auferte metus, ego foedera faxo*. Ita etiam versus Virgilii ab aliis productus ex Ciri, *Nec levis hoc facere,*
ne-

neque enim pote cura subegit correctior legitur, *Nec levis hoc faceret, neque enim pote cura subegit*. Quamquam versum Lucretii similiter alii corrigunt, *Imbribus, aut tabi nimborum arbusta vacillent*, et alterum Ovidii, *Terra ferax cereris, multoque feracior uvae*. *Oedipode* potest dici ablativus primae declinationis graecae. Sane mihi non aliud exemplum pro Santolio occurrit praeter versum Virg. lib. 3. *Aen. v. 164. Dona dehinc auro gravia, sectoque elephanto*; ubi Servius notat: GRAVIA finalitatis ratione producitur, sed satis aspere; nam in nullam desinit consonantem. Quid quod ultimum *e* in temere longum esse auctores prosodiae vulgo tradunt? Aliis temere ex temerarie per contractionem factum videtur, aliis melius ex antiquo *temerus*, et utrolibet modo *e* postremum producendum est. In hac opinandi ratione tenendum est, aut versum Senecae, sive auctoris *Octaviae* corruptum esse, aut senarium iambicum aliquando apud Tragicos, uti saepe apud Comicos, quarta sede admittere spondaeum, quod nonnullis exemplis posset confirmari: etsi non probo, quod Riccio-
lius hunc ipsum versum, *Nihil in propinquos temere constitui de-
cet* in exemplum adduxerit, ut in temere longum esse *e* postre-
mum ostenderet, et facilius Santolium ob caesuram, quam
alio modo, defendi posse existimo. Potiori jure censor casti-
gare potuit stropham illam in hymno S. Quintini pag. 208.
*Ne sacros cineres contigeris reus-Tardo poena sequax non pede
deserit-Fossor dirigit; mors subito reum-Indignata praeoccu-
pat*. Nam si mors pede non tardo deserit, nunquam conse-
quitur reum; si pede tardo sequax non deserit, non subito eum
consequitur, multoque minus praeoccupat, quamvis indignata.

Pariter non video, cur censor verba *invasor, dissitus, pro
remoto*, atque alia hujus generis excludenda judicaverit, ac
nonnulla, quae aequae, vel magis reprehensioni patent, prae-
termiserit, veluti *adytus* pro *adytum* pag. 30. *Osacros adytus!*
et in festo Decollationis S. Joannis Baptistae *resecatum* pro
resecio: *Ille vox crudo resecata ferro*. Certe aequior his non est
animadversio circa verbum *glisco* pro gallico *glisser*, ut asse-

ritur num 36. . En duo illa loca , quae indicantur , pag. 57. *Gliscit in mentem meditantis illa - Quae beat Divos eadem voluptas*, pag. 258. *Non vana pompa seculi - Sensus fefellit, nec malis-Gliscens voluptas artibus - Virile pectus molliit*. Quaererem a censore , cur *glisco* his in versibus non possit habere significationem , qua gaudet in illo Virgilii , *Accenso gliscit violentia Turno* , aut in altero Statii Thebaid. 9. *Mentitumor , atque audacia gliscit* ? Nec dubium est , quin ita sit accipiendum illud , *malis gliscens voluptas artibus* , quidquid sit de gallico *glisser* , et de *gliscii in mentem* .

Ne vero putet aliquis , me Santolii peccata defendere , ut meis patrocinium quaeram , dicam ingenue , mihi etiam illius hymnos oculis neque lynceis , neque lividis percurrenti quaedam displicuisse praeter alia vitia , quae in *Menagianis* recte observata fuisse monui . Ac primum in festo S. Joannis Evangelistae pag. 30. fit breve *u in duco* ; *A quo vita ducit , principium petis* , - *Et primordia luminis* . Simile est illud in festo S. Antonii Abbatis pag. 42. *Ut nitens plumis sine labe puris - Ne sui perdat labe quid nitoris - Transvolat nubes, humilesque terras - Deserit ales* . Longum est *a in labes* , ut in primo versu cernitur , sed cur fit breve in altero ? immo quid eo loco significat *labe* ? Sed majori fortasse reprehensione dignae sunt sententiae quaedam duriores, metaphorae audaces, et indecorae . De S. Barbara pag. 4. *Deo superba conjuge* . Quid enim est *superbus* , nisi arrogans , insolens , imperiosus , elatus , inflatus , non ferendus , se efferens , spe , atque animo inflatus , asper , difficilis , gravis , qui fastidio , et contumacia effertur ? De Christo Domino pag. 88. *Caelestis eni Rex curiae - Ut monstret ad caelum viam - Secumque ducat exules - Se sponte fecit exulem* . Non placet , *exulem* a caelo dici Dei Filium , qui beata Patris visione semper fuerit perfruitus . Pag 92. *Cruz* vocatur lectus , in quo nos parit Christus : *Tu lectus , in quo nos parit* ; et pag. 187. *lorus* , et ibidem *Lancea* , quia aperuit latus , obstetrix : *Per te salutis, lancea , largius - Fluxere fontes , quando Dei latus - Praegnantis obstetrix recludis - Sacrilega famulante dextra* .

Abbas Guyotus Desfontaines tom. 7. observ. de scriptis recen. pag. 7. criminationem depellit nescio a quo oblatam contra hanc Santolii stropham : *Inscripta saxo lex vetus - Praecepta, non vires dabat, - Inscripta cordi lex nova, - Quidquid jubet, dat exequi* . Santolium erroribus suo tempore in Gallia disseminatis fuisse aliqui jactarunt, quamvis non defuerint, qui affirmaverint, illum eum esse, qui ne intelligere quidem nascentem haeresim potuerit. In illa certe strophâ nihil mali subesse puto; sed non propterea omnia, quae in Santolii hymnis referuntur, libenti animo excipiam, quidquid sit de auctoritate, quam hymnis Santolianis conciliare possunt tot brevioria Gallicana, quae eos adoptarunt, et a Guyoto recensentur, nempe Aurelianense an. 1693., Saniciense an. 1700., Lexoviense an. 1704., Narbonense 1709., Meldense 1713., Andegavense eodem tempore, Trecense 1719., Aniciense, et Antisiodorenses 1726., Rothomagenses 1728., Nivernenses 1729., Claromontanum eodem anno. Nam ut ab omni censura abstineam, dura mihi videtur sententia illa de Christo patiente pag. 75. *Clamore magno dum Patrem - Sibi relictus invocat - Cum morte luctantem Deum - Non audit ille, vix Pater*. Dum aliquis breviorum Galliae laudator benignam interpretationem his verbis quaerit, ego potius credam Filium Dei a Patre, (quem nunquam *vix Patrem* appellabo,) in cruce non solum auditum, sed etiam exauditum fuisse pro sua reverentia, ita intelligens locum Apostoli cap. 5. ad Hebr. ver. 7. *Qui in diebus carnis suae preces, supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido, et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia*. Quod autem cap. 27. Matth. v. 46, *Circa horam nonam clamavit Iesus voce magna, Eli Eli lamina sabachthani*, cum SS. Patribus, qui a Calmeto indicantur, interpretabor, quod *Salvator non pro se, sed pro membris suis exclamavit*. Gravis etiam pro Santolio videri posset auctoritas Patris Bourdaloue, si neque ipse fuisset Gallus, et in poesi aequae, ac in concionibus insignis extitisset. Is in epistola gallica ad Santolium Victorinum tom. 2.

operum hujus edit. Paris. 1729. nimis magnifice asseruit, optare se, ut omnes hymni breviarii Romani e Santolii officina prodirent. Equidem si bene novi ingenia Romanorum, et universe Italorum, non credo, eos opinioni Bourdalouii esse subscripturos, ne Hispanos meos in hujus invidiae partem adducam.

Pergo ad alia. Displicet nonnihil, quod dicatur pag. 12. in hymno S. Nicolai: *Ipse dux facti Deus insolentis*, quamvis variam *insolentis* significationem non ignorem. Neque probbo versus illos pag. 21. de Virgine Deipara: *Quam celsa! quae se deprimens - Altum Tonantem deprimis; - In te, sui jam non memor, - Descendit e caelo Deus*. Neque item illos de Iesu Christo in Eucharistia pag. 109, *Ipse factus es pusillus, - Pauper, exul, indigens*. Cur autem Crucem Domini sic alloquar; *Manus Tonantis quae ligabas - Semper eris pretiosa torques*? Ita lego pag. 187. Placida vero caeli gaudia non exprimerem hoc pacto: *Pontifex terris rapitur Salesus, - Festa dum caeli fremunt aula plausu*. Nihil dico de cognomine *Salesus*, quod in hymnis non esse inserendum docui num. 199. *Dissertat*; in quam sententiam facere videntur decreta S. Rit. Congregationis 22. Dec. 1624; et 23. Junii 1736. Santolius vero *Salesi* nomen gentile ter intrusit. Id autem minus est reprehendendum, cum ad hanc legem Santolius non attenderit, aut ea se astringere noluerit. Sed quod in synaloephas et ecthlipses non raro incidit, vix dignus est venia, cum ei propositum fuerit modulis ecclesiasticis consulere. Hoc idem vitium Carolo Coffin scriptori Gallo objici potest, qui professus, se hymnos partim denuo condere, partim recognoscere antiquos, quos *idoneis Ecclesiae cantui numeris alligaret*, saepe elisiones duriusculas admittit, ut pag. 41. *Reges pompa alios, alibi Subdere amant*. Coffinus Santolio clarior est, et doctior. Nuper illius hymnos vidi inter volumina miscellanea in 12. Bibliothecae Marefuschiae hoc titulo: *Hymni sacri, Auctore Carolo Coffin, Ant. Universitatis Parisiensis Rectore, Collegii Dormano - Bellovaci Gymnasiarcha. Parisiis 1736.* Passim, etiam

aliud agens, in novos hymnorum correctores incurro, quo magis reprehensiones quorundam eludere licet, qui novum, inauditumque facinus esse putant, de veterum hymnorum vitiis in latius, musicisque numeris verba facere, sive quod ignari sint, quid rerum in republica litteraria gestum fuerit, sive quod inter carminum dotes antiquitatem reponant, quasi *meliora dies, ut vina, poemata redderet*. Redeo ad sententias Santolianas.

Falsum partim est, partim puerile, quod in obitu S. Landerici asseritur, et interrogatur pag. 101. *Pauperes lugent, lacrymisque turbant - Gaudia caeli. - Num suis dives satis est olympus-Incolis? terras spoliare cesset*. Nec verius est illud pag. 130. *Nil fecit, et nil pertulit - Homo Deus, te nescio*, de S. Jacobo Majori nuncupato. Illud etiam de S. Cajetano pag. 140. *Praedicent Regem, Dominumque mundi - Praedicent justum; Gaetane, cunctis - Providum terris tibi praedicare - Convenit uni*. Nec sibi cohaeret Santolius paulo infra eundem S. Cajetanum alloquens: *Te canam sanctis similem Prophetis - Quosque provisor Deus educabat*. De S. Caecilia pag. 231. haec noto: *Ter percussa sua de nece fortior - Ter Virgo meruit mori*. Sed neque ter, neque semel mori Virgo meruit, et non nisi semel mortua est: in cujus Actis apud Laderchium non lego, in aëre, aut aere balnei, sed *flammis balnearibus . . . calore balnei*. De SS. Apostolis haec habentur pag. 236. *Haec nempe plena lumine - Tu vasa frangi praecipis, - Lux inde magna rumpitur, - Ceu nube scissa fulgura*. Fortasse Santolius alludere voluit ad Gedeonis factum cap. 7. Judic. v. 17. et seqq. *Divisitque trecentos viros in tres partes, et dedit tubas in manibus eorum, lagenasque vacuas, ac lampades in medio lagenarum . . . coeperunt bucinis clangere, et complodere inter se lagenas*. Cumque per gyrum castrorum in tribus personarent locis, et hydrias confregissent, tenuerunt sinistris manibus lampades, et dextris sonantes tubas, clamaveruntque: *Gladius Domini, et Gedeonis*. Sed quid est lucem rumpi, vasis confractis? Displicet tum sententia, tum locutio; quemadmodum illa metaphora, sive allegoria de SS.

Martyribus p. 245. *Acti procellis omnibus-Sui cruoris flumine - Vehuntur, et Christo duce-Portus beatos occupant.* Alterius generis est, quod de S. Caelestino V. affirmatur p. 97. *triplici corona - Frons timet cingi*, et pag. 98. *Fleverat quando triplici tiara - Vidit ornatam radiare frontem.* Bonifacius VIII., qui Caelestino V. successit, tiara *duplici* primus usus est, quam postea Urbanus V. *triplicem* fecit. Denique animadvertendum est, Santolium, cum edita est Parisiis collectio ejus hymnorum, agnovisse errorem quemdam suum pag. 241. *Divina quae gessit homo*, ubi tertio loco admisit choreum; sed in calce paginae hanc notationem adjunxisse: *Sic peccasse gloriabor, ut pietati consulam.* Hanc excusationem non accipient, qui attendant, eum vehementissime declamasse contra *pinguem avorum gentem*, quibus eadem excusatio pietatis non profuit, *Dissert. num. 167.* Haec fere habui, quae censurae *Managiani operis* adjicerem. Verum cum nihil ex omni parte sit beatum, ut ait optimus poeseos magister: *Ubi plura nitent in carmine, non ego paucis-Offendar maculis, quas aut incuria fudit, Aut humana parum cavit natura.* Sed Galli de suo Santolio praestabiliorem opinionem haberi volunt, quorum judicium eo magis faciendum esse videtur, quia jam diu in breviariis novis adornandis, refingendisque maximo conatu, et industria laborant. Tot nova breviaria hoc seculo in Gallia prodierunt, tot opuscula, et Dissertationes de officiis singularibus, de precibus horariis universe, de litanis, hymnisque recentibus Deiparae in *Mercurio gallico*, in *Diario Dinouartii*, in *Bibliotheca rituali Zachariae* indicantur, ut possit aliquis subvereri, ne in Galliis, ut feminae novas vestium formas, ita Sacerdotes nova breviaria quotannis inveniant, in quibus vel sola novitas placeat. Sed quod dicere coeperam, hymni Santolii plerisque Gallis etiam post animadversionem censoriam, quam excussi, adeo arrident, ut nova versio gallica in lucem venerit Parisiis 1760., interprete Domino Poupin, quam Trivultiani eodem anno pag. 666. mense Martio annunciant, asserentes ad hanc partem officii ecclesiastici perficiendam divini-

tus concessum fuisse Santolium. Equidem existimo, hujusmodi laudes immodicas fuisse perstrictas a Dinouartio, quem iidem Trivultiani referunt *anno 1759. Sept. pag. 2302.* promississe editionem novam hymnorum Santolii ex autographo ipsius quasdam correctiones continente. In hac editione patefaciendae erant quaedam varietates, et mutationes, quae in nonnullis breviariis evenerant, ut cantui consuleretur, praemittenda etiam; *la notice historique de ce grand Poete fort mal peint iusqu' ici, e plus defigurè, qu' embellì dans ses portraits.* Nam Dinouartium non omnia in Santolii hymnis probasse observavi in *Dissertatione praevia num. 204.* Sane siquid in poesi, praesertim latina, vident Itali, (vident autem, ut quidam eorum sibi arrogant, longe acutius, quam reliqui omnes, ut ego ultro assentior, non minus, quam ceteri) fateri necesse est, Santolium in primo poetarum ordine non esse collocandum. Nam cum optimos quosque poetas non indiligenter sibi undique comparent, atque adeo denuo excudant, Santolii Hymnos Romae neque in Bibliotheca Casanatensi, neque in Barberina, neque in Corsinia, neque in Alexandrina, neque in Passioneia ad Angelicam translata, neque in Marefuschia, quae nunc sub hasta est, quarum utraque scriptoribus Santolii amicis abundat, mihi reperire contigit, ac vix tandem eos nactus sum in Bibliotheca Collegii Romani. Ubi autem poetas recentes, quos post antiquos legere, et imitari liceat, recensent, Santolium nusquam laudatum memini. Sed Galli, opinor, non indigent plausoribus, qui ipsis domi, ut ajunt, nascuntur.

BIBLIOTHECA

REGIA

MONACENSIS

FINIS

INDEX PARAGRAPHORUM DISSERTATIONIS.

§. I. S copus , et ratio Disserta- tionis .	Pag. 1	§. XIX. Novi hymnorum impugna- tores.	85
§. II. Quid sit Hymnus .	4	§. XX. Ecclesiasticae hymnodiae ad- versarii refelluntur .	88
§. III. Non Graeci , sed Hebraei fuerunt primi auctores hymno- rum .	7	§. XXI. Eccles. Hispanae consuetu- do in hymnis celebrandis .	91
§. IV. Judaeorum hymnodia .	10	§. XXII. Hymnorum auctores orien- tales .	95
§. V. Hymnorum apud Christianos origo a Christo , et Apostolis repetenda .	15	§. XXIII. Latini veteres hymnorum auctores .	101
§. VI. Quinam sint in novo Testa- mento hymni ?	17	§. XXIV. De hymnis ecclesiasticis emendandis post restitutas litte- ras agi coeptum est .	113
§. VII. De primitivae Ecclesiae hymnodia , ac primum de The- rapeutis .	21	§. XXV. Rom. Pontificum in refor- manda hymnodia diligentia .	121
§. VIII. Quid ex Therapeutarum in- stituto ad concentum sacrorum hymnorum confirmandum colli- gi debeat	24	§. XXVI. Novae curae a summis Pontificibus adhibitae in brevia- rio corrigendo , ac praecipue in hymnis emendandis .	129
§. IX. De aliis r. sec. hymnis .	29	§. XXVII. Hymnorum emendatio sub Urbano VIII.	134
§. X. Argumenta hymnodiae eccle- siasticae seculi secundi .	33	§. XXVIII. Vindicatur correctio hymnorum Urbani VIII. jussu peracta .	139
§. XI. Monumenta tertii seculi pro sacr. hymnis Christianorum .	39	§. XXIX. Hymni recentes , si boni sint , praeferri debent antiquis mendosis , et barbaris .	144
§. XII. Nonnulli Haeretici hymnis ecclesiasticis male abutuntur .	41	§. XXX. Recensentur hymni in bre- viario Romano existentes post correctionem Urb. VIII., eorum- que auctores indagantur .	150
§. XIII. Melodia ecclesiastica quar- to seculo aucta, et propagata .	46	§. XXXI. Praescribuntur regulae ad hymnos novos condendos , ve- teresque castigandos .	171
§. XIV. Origo in occidente musi- cae , et alternae modulationis hymnorum inquiritur .	51	§. XXXII. De auctoritate Episcopo- rum in hymnos .	209
§. XV. Quaenam fuerit S. Augusti- ni de hymnis sententia .	57	§. XXXIII. Exponitur quid in Hi- spanico Hymnario sit reforman- dum .	216
§. XVI. Frequens modulationis hy- mnorū consuetudo ante S. Chry- sostomi tempora invaluerat .	60		
§. XVII. Eccl. Romana hymnorum usū a Franciscanis non accepit .	63		
§. XVIII. Monachor. hymnodia .	78		

INDEX HYMNORUM.

Die 8. Decembris. In festo Conceptionis B. M. V. Hymnus ad vesp. pag. 225., ad matutinum 228., ad laudes 230.

Die 9. Decembr. . In festo S. Leocadiae V. et M. ad vesp. 231., ad mat. 232., ad laud. 233.

Die 10. Decembr. . In festo S. Eulaliae Emeritensis V., et M. ad vesp. 233., ad mat. 235., ad laud. 236.

In eodem festo . Hymnus antiquus correctus . Ad vesp. 237., ad mat. 238., ad laud. 239.

Die 11. Decembris. In festo S. Damasi ad vesp. 241.

Die 18. Decembris. In festo Expectationis B. M. V. ad vesp. 242.

Die 30. Decembr. . In festo Translationis S. Jacobi Apostoli hymnus antiquus ad commodiorem modulationem redactus ad vesp. 244., ad laud. 246.

Die 21. Januarii . In festo SS. Fructuosi Ep., Augurii, et Eulogii Diaconorum Martyrum ad vesp. 247.

Die 22. Januarii . In festo S. Vincentii M. ad vesp. 249., ad mat. 250., ad laud. 251.

Die 23. Januarii . In festo S. Ildefonsi Archiep. Toletani ad vesp. 252., ad mat. 253., ad laud. 254.

Die 28. Januarii . In festo S. Iuliani Ep. C. ad vesp. 255., ad mat. 256., ad laud. 257.

Die 5. Februarii . In festo S. Philippi a Jesu M., Patroni Mexici, hymnus antiquus ad cantus regulas revocatus ad vesp. 258., ad mat. 259.

Die 8. Februarii . In festo S. Joannis de Matta C. hymni antiqui, sublato vocalium concursu ad vesp. 260. ad laud. 261.

Die 3. Martii. In festo SS. Mm. Hemeterii, et Celedonii hymnus antiquus correctus. Ad vesp. 262. ad mat. 264., ad laud. 267.

Die 13. Martii . In festo S. Leandri Episc. Hispalensis ad vesp. 269., ad mat. 270., ad laud. 271.

Die 18. Martii . In festo S. Gabrielis Archangeli hymnus officii proprii Hispalensis correctus ad vesp. 272.

Die 4. Aprilis . In festo S. Isidori Arch. Hispal. C. D. ad vesp. 274., ad mat. 275., ad laud. 276.

In eodem festo S. Isidori . Hymnus officii Hispalensis numeris musicis accommodatus ad vesp. 277., ad mat. 278., ad laud. 279.

Die 5. Aprilis . In festo S. Vincentii Confessoris hymnus officii Toletani, unico tantum versu correcto ad vesp. 280., ad mat. 281., ad laud. 282.

Die 13. Aprilis. In festo S. Hermenegildi M. hymnus ex officio proprio Hispalensi cantui accommodatus, ad vesp. 283., ad mat. 284., ad laud. 285.

Die 16. Aprilis . In festo S. Fructuosi Ep. Bracarenensis ad vesp. 286. ad mat., et laud. 287.

Die 28. Aprilis . In festo S. Prudentii Turiasonensis hymnus antiquus emendatus ad vesp. 289., ad mat. 290., ad laud. 291.

Die 4. Maji. In officio proprio Hispalensi, et die 5. Maji in officio

- Toletano . In festo Coronae
D. N. J. C. hymnus correctus
ad vesp. 292. ad laud. 294.
- Die 14. Maji. In festo SS. MM. Vi-
ctoris, et Coronae pro Dioecesi
Compostellana ad vesp. 295., ad
mat. 296., ad laud. 297.
- Die 15. Maji. In festo S. Isidori
Agricolae Conf. Matriti Patroni
ad vesp. 297., ad mat. 298., ad
laud. 299.
- Die 15. Maji. In festo SS. Septem
Praesulum Apostolicorum Tor-
quati, et Sociorum Martyrum
ad vesp. 299., ad mat. 300., ad
laud. 301.
- Die 23. Maji. In festo Apparitionis
S. Jacobi Apostoli hymnus anti-
quus ad cantus rationē redactus
ad vesp. 303.; ad laud. hymnus
antiq. leviter correctus 303.
- Die 30. Maji. In festo S. Ferdinan-
di Regis Hisp. C. ad vesp. 304.,
ad mat. 305., ad laud. 306.
- Die 17. Julii. In festo SS. Justae,
et Ruffinae VV. et MM. Hispa-
lens. hymnus ant. ad leges mo-
dulationis revocat., ad vesp. 306.
ad mat. 307., ad laud. 308.
- Die 21. Julii. In festo S. Camilli
de Lellis Confes. hymnus anno
1783. Sac. Rit. Congregationis
judicio subjectus ad vesp. 309.,
ad mat. 310. ad laud. 310.
- Alii hymni pro eodem festo S. Ca-
milli ad vesp. 311., ad mat. 312.,
ad laud. 313.
- Hymni in festo S. Camilli a S. Rit.
Congregatione approbati ad ves.
313. ad mat. 314. ad laud. 315.
- Die 25. Julii. In festo S. Jacobi
Apostoli Hispaniar. Patroni ad
laud. 317.
- Die 9. Augusti. In festo SS. Justi,
et Pastoris MM. hymnus anti-
quus emendatus ad ves. 322.
Hymnus antiquus ad matutinum
modulationi conformatus, et
correctus 324., hymnus anti.
ad laudes emendatus 326.
- Die 10. Augusti. In festo S. Lau-
rentii Martyris hymnus Pruden-
tii ad ecclesiasticam consuetudi-
nem accommodatus ad vesp. 327.
ad mat. 328., ad laud. 330.
- Die 27. Augusti. In festo S. Aga-
piti in officio Toletano hymnus
recognitus ad vesp. 332. ad mat.
333. ad laud. 334.
- Dominica 3. Septembris. In fe-
sto septem dolorum B. M. V. hy-
mnus anti. correct. ad vesp. 334.,
ad mat. 336., ad laud. 337.
- Die 28. Septembris. In festo B. Si-
monis de Roxas C. ad vesp. 337.
ad mat. 338. ad laud. 339.
- In eodem festo hymnus approbatus
341. Notandum, hunc hymnum
legitime approbatum fuisse 17.
Septemb. 1785., sed in 4. stro-
pha ita duo versus ultimi legun-
tur, *Seu viam monstrans, ani-
mas redemptas - Ducit ad astra:*
et in 6. strophā versus 2. *Aestuat
puro recreatus igne.*
- Die 12. Octobris. In festo Con-
memorationis B. M. de Columna
ad vesp. 341., ad mat. 344., ad
laud. 346.
- Die 22. Octobris. In festo S. Salo-
mes Viduae hymnus antiquus
correctus ad vesp. 348., ad
mat. 349.
- Die 24. Octobris, In festo S. Ra-
phaelis Archangeli hymnus anti-
quus castigatus ad vesp. 351.

Die 25. Octobris . In festo S. Fructi C. , et Ecclesiae Segoviensis Patroni hymnus antiquus emendatus ad vesp. 352., ad mat. 353., ad laud. 354.

Die 12. Novembris. In festo S. Didaci Conf. hymnus ex officio Hispalensi ad musicam modulationem conformatus ad vesp. 355., ad mat. 357. ad laud. 358.

Die 15. Novembris. In festo S. Gertrudis V. pro provincia Cataloniae hymnus antiquus intactus ad vesp. 359. ad mat. 360., ad laud. 362.

APPENDIX I.

Proponitur novum Festum in officio ecclesiastico Hispaniarum instituendum Conversionis gentis Gothorum ab haeresi Ariana in Concilio III. Toletano p. 363.

§. I. De festo Conversionis Gothorum instituendo . Ad Illustr. et

Rev. Clerum Hispanum 366.

§. II. Homilia S. Leandri ex Actis tertii Concilii Toletani deprompta 373.

§. III. Specimen officii in festo Conversionis gentis Gothorum 379.

APPENDIX II.

Breviarii Quignoniani fata . p. 385.

§. I. Historia breviarii a Cardinali Francisco Quiñones confecti exponitur 385.

§. II. Describitur Praefatio editionis I. breviarii Quignonii 413.

§. III. Historia Breviarii Quignoniani ex Consultatione Joannis de Arze de novo Breviario Romano tollendo illustratur 423.

§. IV. Kalendarium primi Breviarii Quignoniani 428.

APPENDIX III.

Censura Hymnorum Santolii Victorini ex libro *Menagiana* inscripto extracta, et expensa p. 432.

INDEX RERUM, ET NOMINUM.

Abad Didacus Joseph pag. 258.

Abaelardus Petrus 74.

Accentus Graeci 262.

Acclamationes in Conciliis ex Concilio Tol. III. ortum ducunt 382.

Adonius versus 195.

Adrianus Papa I. 183.

Æ pro e brevi non usurpavit Prudentius 268.

S. Aemiliani hymnus 269.

Aethiopes 367.

Aetius 62.

Aevum pro aetate 237.

Africani 191.

S. Agapiti HYMNUS 332.

Agobardus refellitur 88. 89. ejus hymnus 208.

Albericus 169.

Albertus Card. 124.

Albinus, seu Alcuinus 19. 155.

Alcaeus 8.

Alcyonius Petrus 408. 409.

Alcman 9.

Alcor Archidiaconus de 121.

Alcuinus . V. Albinus .

Aldelhelmus 235.

Alexander haereticus 41.

Alexander Aphrodiseus 408.

Alexander Natalis notatur 30. citatur 111., et alibi .

Alexander VII. 213.

- Alexius Antonius 168.
 Alfonsus XI. Rex 368.
 Allatius Leo 96. et alibi.
 Alphanus Archiep. 206.
 Alvarus Cordubensis 109. 110.
 Amalarius 5. 77. et saepius.
 Ambrosiani hymni 51. 53. 57. 153.
 195. 205.
 S. Ambrosius 66. 93. 104. 113. 150.
 seqq.
 Americani 191. 212.
 Amoebaea carmina 61.
 Anacreon 8. 9.
 Anatolius Episc. 96.
 Andreas Cretensis 95. 97. 99.
 Andres Joannes 103.
 Angelo Mauritius a S. 103.
 Angliae festa impia 369.
 Ansaldus 38.
 S. Anselmus 110. 227.
 Antheus 8.
 Anthimus 97. 99.
 Antiphonaria 69.
 Antiphonae 54. 130. 168. 169.
 403.
 Antonianus Silvius Card. 113. 132.
 133. 155. 160.
 Antonius Nicolaus illustratur 103.
 116. 121. 127. 128. 132. 167.
 215. 221. 227. 233. 279. 292.
 368. 371. 402. 406. 412. 428.
 Appollinaris haereticus 46.
 Apostolicorum septem Praesulum
 HYMNUS 229.
 Apparitionis S. Jacobi HYMNUS
 302.
 Aquasparto Matthaeus 168.
 Aquinius 134.
 Arabes 191. 212.
 Arator subdiaconus 105.
 Archimedis sepulchrum 222.
 Archintus Philippus 129.
 Archius Nicolaus 129.
 Areopagita Dionysius 29.
 Arevalo Rodericus Sancius 122.
 Argelati Philippus 129.
 Argensola Bartholomaeus Leonar-
 dus, et Lupercius 156.
 Ariani 60. 61. 93. 94. 202. 203. 271.
 364.
 Arii Thalia 45. 62.
 Arion 8.
 Aristoteles 8. 408.
 Armeni 99.
 Arteaga Steph. impugnatur 164. et
 seqq. laudatur 183.
 Arze Joannes 402. 423. et seqq. 428.
 Asclepiades 8.
 Asclepiadeum metrum 195.
 Assemanus Aloysius 32. 106. Steph.
 Evodius 14.
 Asturius Episc. Tolet. 322.
 S. Athanasius 26. 32. 45.
 Athenaeus 4.
 S. Athenogenes 40.
 Attichy Ludov. Donius 390.
 Auberyus Antonius notatus 411.
 Auchaldus 110.
 Averani Joan. 212.
 S. Augustinus 53. 57. 191. 279. ejus
 de hymnis sententia 17.
 Augustinus Antonius, et Petrus
 426. 427.
 Augustinus Bugellensis 170.
 Aulae Regiae Matthaeus 168.
 Aulus Halus 341.
 S. Aurelianus 80.
 Auribellus Martialis 282.
 Ausonius 263. 437.
 Ayala Ignatius Lopez 361. Joan.
 Interian 183.
 Aymerich Matthaeus 235. 246.
 Azevedo Emmanuel 82. 392.
 Aznar Vincentius 343.
 Azpilcueta V. Navarro Doctor.

Babaeus Magnus 99.
 Bailius refellitur 104.120.
 Baillet Adrianus 177.439.
 Bandelli Vincentius 405.
 Barberinus Thadaeus 154.
 Barbosa Machado Didacus 128.
 Bardesanes 42.43.
 Baronius Cardin. defenditur 204.
 notatur 365.
 Bartoli Daniel 160.
 S. Basilius 48. 202. 203. ejus elo-
 quentia 220.
 Basilius diaconus 41.
 Bauman Joan. Godofredus 171.
 Bayer Franc. Perez 241. 249. 328.
 Becichemus Martinus 123.144.
 Beda 5. 108. 113. ejus opinio 182.
 Bedfordius 10.
 Belethus Joannes 119.
 Bellarminus Card. 88. 132. 160. 219.
 Bellonus Petrus 212.
 Belluga Ludovicus Card. 253.
 Belon Thomas 363.382.
 Ben Carpzovius Joannes 212.
 Bencius Franciscus 244.355.
 Benedictini Monachi 92.206.
 Benedictis Jacobus de 112.
 S. Benedictus 80. 92. ejus hymnus
 reprobatus 171.
 Benedictus Canonicus 64.65.76.
 Benedictus XIII. 244.
 Benedictus XIV. 32. 82. 210. 213.
 et alibi saepe et saepius.
 Benedictus Gualferius 206.
 Benedictus Petrus 14.
 Bensarede 145.
 Benzonius Rutilius 18.
 S. Bernardinus 156.
 S. Bernardus 74. 83. 111. 114. 151.
 156. 161. 169. 170. 185.

453
 Berno Abbas 31.
 Bessa Bernardus de 73.
 Beuf. Abbas le 103. V. Lebeuf.
 S. Bibiana 194.
 Bibliotheca Ambrosiana Mediolan.
 247. 402. Alexandrina, seu
 Romana Sapientiae 279. 321.
 447. Altierana 226. 337. Ange-
 lica 391. 413. 447. S. Annae
 hospitii Carmel. ex calc. Hisp.
 117. Barberina 370. 391. 447.
 corrigitur ejus Index 121. 412.
 Bodlejana, corrigitur ejus In-
 dex 391. S. Caroli ad qua-
 tuor fontes 357. Casanatensis
 391. 447. corrigitur ejus In-
 dex 121. Cluniacensis 172.
 Collegii imperialis Matrit.
 427. Collegii Romani 447.
 Corsinia 391. 447. Laurentia-
 na 283. Marefuschia 444. 447.
 Passioneia 447. Scurialensis
 321. Sforza 403. Vallicellana
 270. Vaticana 68. 141. 402.
 423. Viae Aquaeductuum Ord.
 SS. Trinit. 357. 391.
 Bilancini Ferdinandus 168.
 Binghamus Joseph corrigitur 56.
 204. 68. 163.
 Blanchinius Joseph 67. 234. notatur
 235. 250.
 Boeleus Pratellius Nicol. 433.
 Bollandiani 67. 111. et saepe.
 Bona Card. laudatur 9. 61. notatur
 39. 44.
 S. Bonaventura 112. 170. ejus HY-
 MNUS 345. in nota.
 Bonifacius Episc. Mogunt. 76.
 Bonifacius Joan. Bapt. 3.
 Bonifacius VIII. 278. 446.
 Borsa Gaspar Ep. 424.
 Bosquillon 145.
 Bosy 145.

Bouhurs 145.
 Bourdaloue Ludovicus notatus 443.
 Bramicelli Guillelmus 168.
 Brasichellanus Joan. M. 205.
 Breviaria cujus facultate edenda
 209. seqq. Breviarium Abu-
 lense 292. Albaracinense 424.
 Andegavense 149. 443. Ani-
 ciense 443. Antisiodorensis
 443. Aurelianense 148. 443.
 Benedictin. hispan. 272. 273.
 Benedictin. 359. Burgense
 120. 368. Cadurcense 209.
 Caesaraugust. 292. 424. 425.
 426. Canonic. Reg. S. August.
 249. Carnutense 349. Casi-
 nense 151. 206. Cenomanense
 209. Cisterciense 359. Cla-
 romontanum 443. Cluniacen-
 se 114. seqq. 153. 194. 356.
 Compostellanum 245. 272.
 289. 368. Constantiense 249.
 Corisopitense 149. S. Crucis
 vid. Quignones. Monasterii
 S. Cucufatis 245. Dolense
 149. Dominican. 129. 130.
 188. 281. Eborensis 121. 357.
 Franciscan. 73. 74. 188. Hispa-
 lense 272. 276. 284. 289. 292.
 297. 357. Hispan. 118. 120.
 Ilerdense 428. Lexoviense 209.
 443. Meldense 149. 443. Moza-
 rabicum vide Mozarabicum.
 Narbonense 443. Nivernense
 226. 249. 327. Oscense 292.
 426. Pallentinū 424. Parisiense
 119. 147. 149. 185. 194. 197.
 211. 249. Pictaviense 211. Qui-
 gnonianum vid. Quignones. Ro-
 manum 64. seqq. 73. 74. 90.
 119. 121. 129. seqq. 161. 178.
 185. 186. 194. 199. 202. 211.
 217. 226. 269. 271. 278. 404.

411. de Camera 252. 403. Ro-
 thomagensis 209. 211. 443. Sal-
 mantinum 118. 271. 396. Sa-
 niciense 443. Servorum Ma-
 riae 334. Toletanum 33. 120.
 231. 245. 252. 272. 280. 292.
 332. 357. 368. Trecense 143.
 Trecorensis 149. Trinitario-
 rum 260. Turiasonense 402.
 424. 427. Zamorensis 292.
 Briso Eunuchus 61.
 Bromato da Erano Carolus 411.
 Brun Petrus le 32.
 Brunet Joh. Bapt. 168.
 Bullonius Emmanuel Theod. Card.
 145. 146.
 Buonamici Timotheus 131.
 Burriel Marcus Andr. 2. 3. 18. nota-
 tus 396.
 Bustis Bernardinus de 156. 228.
 Buxtorfius 14.

C
 S. Caecilii HYMNUS 290. 300.
 Caelestinus I. 64. 66. II. 65. V. 436.
 446.
 S. Caesaria 56. S. Caesarius 56. 79.
 80.
 Caesura quam vim habeat 440.
 Cajetanus Constantinus 110. Tho-
 mas 423.
 Calamato Alexander 168.
 Calcagninus Caelus 129.
 Calinus Mutius 131.
 Callimachus 9.
 Callistus Nicephorus corrigitur 25.
 63. 203.
 Calmet Augustinus 443.
 Calvinus refellitur 293.
 Camilli de Lellis HYMNI 309.
 seqq.
 Cangius Carolus corrigitur 37.
 Canisius Henricus 110.

- Canones* hymni genus, 97.
 Cantabrici hymni 212.
Cantares mysteriosos Liber 215.
 Cantica veteris Testamenti 11. 222.
 Canticum *Benedictus* 18. *Magnificat* 18. Simeonis 19.
 Cantores David 11.
 Cantus ecclesiasticus 49. 50. 177. 180.
 Capellae Pontif. officium 74. 75.
 Caracciolus Antonius 124. rejicitur 392. et seqq.
 Carafa Petrus V. Paulus IV.
 Caramuel Joannes 166.
 Cardulus Fulvius 132.
 Carmen non exigit rationem metri 31.
 Carolus Franciae Rex 126.
 Carolus Imperator 163.
 Carolus I. Anglorum Rex 369.
 Carolus V. 126. 386.
 Carolus III. Hispaniar. Rex 229.
 Carrara Barthol. notatus 411.
 Carrera 120.
 Carrion Sanctus 321.
 Cartagena Alfonsus de 216.
 Casalius Joan. Bapt. 181.
 Casia 96. 100.
 S. Casimirus 112.
 Cassander Georg. 6. corrigitur 52.
 Cassianus. notatur 26. ejus editio 204.
 Cassiodorus 6.
 Cassius Severus 179.
 Castro Gaspar de 406. Joseph Rodriguez de 321. Petrus Eulogius 428.
 Catalanus Joseph. 205.
 Catechismus Romanus 131.
 Cathedrae S. Petri festum 370.
 Catullus 138. 197. 439.
 Cavalieri Joan. Mich. 170. 213. rejicitur 214.
 Cavalieri Marcellus 170.
 Cavalli Ludovicus 137. 267.
 Caveus Guilielmus 160.
 Caulliac Guido 321.
 Cedrenus 97.
 Celano Thomas de 170.
 Cencius Camerarius 64. seqq. 75.
 Cennius Cajet. defenditur 85. refellitur 91. 92. 103.
 Cerda Joan. Ludovicus 31. 45.
 Cerda, et Rico Franciscus 408.
 le Cerf Philippus 148.
 Cermelli Augustinus 138.
 Chaldaei 99.
 Chamillardus Stephanus 104.
 Chariton 98.
 Chiliastae 39.
 Chilpericus 106.
Chorea mortis liber 321.
 Chori in cantu Ecclesiae 25. 47. 49. 61. 79.
 Chorus triplex 49. 50.
 Christianorum veterum convivia 35. 36. doctrina, et poesis 37. 38. cantus 26.
 S. Chrysostomus Joannes 37. 60. 93.
 Ciaconius Alfonsus 386. corrigitur 427.
 Cicero 134. 143. 173. 181. 222. 273.
 Cistercienses 167. 359.
 Claravallenses Monachi 83.
 Clarus, seu Claire Martinus 171. 177. 275. rejicitur 187. seqq. 200.
 Claudianus Mamercus 105.
 S. Clemens 31. seqq. Clemens Alexandrinus 35. 36. 202. VII. 122. seqq. 129. 156. 386. et seqq. 408. VIII. 132. 160. 168. X. 244. 305. XI. 150.
 Clericus Joannes 27.
 Clitoveus Jodocus 116. 142. 327.
 Cluniacenses Monachi 83. 146.

Coccinus Jo. Baptista 252.
 Codex Canonum ecclesiae Hispan. 86.
 Codex Canonum S. Isidori 86.95.
 Coena Christianorum 35.
 Coffin Carolus reprehensus 444.
 Colloredus Card. 253.
 S. Columbanus 81.
 Columna V. Deipara.
 Commentaria de libris minoribus 171.
 Commirius Joannes 432. seq.
 Conancius 106.
 Conceptio Immaculata B. M. V. 125. ejus HYMNUS 225. officium 403.
 Concilium Agathense 49.89. Antiochenum 40. Bracarense 85. Carthaginense III. 85. Cojacense 94. Compostellanum 94. 95. Ephesinum 41. Laodiceum 45. Londinense 227. Nicaenum 367. Romanum 66. Toletanum III. 82. 331. 363. et seqq. IV. 16. 17. 90. 205. VIII. 82. 94. X. 243. XI. 82. Tungrense 80. 89. Vasense II. 202.
 Conradus Prior Carthusiae 112. 202.
 Constantinopoleos Natalis commemoratio 367.
 Constantinus 35.
 Constantinus Porphyrogenneta 96. 99.
 Constitutiones Apostolicae 31.
Consultatio de reform. hor. can. 412.
 Contacia 97. 98.
 Conversionis Gothorum FESTUM 363. et seqq.
 Conversio S. Pauli, et S. Augustini 370.
 Convivia vet. Christianorum 35.

Coptitae 367.
 Corneille Petrus 145.
 Coronae Spineae HYMNUS 292.
 S. Coronae, et Victoris HYMNUS 295.
 Correa Thomas 146.
 Correctores hymnor. Rom. vid. Urban. VIII.
 Cortes Gregorius Card. 206.
 Corsignani Petrus Antonius 170.
 Corsinius Eduardus 367.
 Cosmas Ep. 96. 97.
 Costerus Franciscus 150.
 Crescentius Marcellus Card. 423.
 Crucis adoratio 164.
 S. Ctesiphontis HYMNUS 299. 300.
 Cudworth R. 27.
 S. Cyprianus 39. 40.
 Cyprianus Salomon Ernestus 46. auctor vitae S. Caesarii 8. Ep. 96. monachus 206. Archipresbyter 231.

Dactylicum archilochium carmen 196.
 S. Damasus 33. 63. 65. 113. 118. 191. ejus vita 202. HYMNUS 241.
 Damascenus 30.
 Damchet 145.
 Damophilus 8.
 Danezius Petrus 88.
 Davila Aegidius Gonzalez 386.
 Deiparae lachrymae non indecorae 336. HYMNUS 225. 334. 341. 343. in nota. 344.
 Desfontaines Petrus Franciscus Guyot 211. 443.
 Dextri Chronici codex antiquus 247.
Dialogos de las lenguas liber 121.
 Diarium litterator. Rom. 177.

Dictionarium scriptor. eccles. 144.
S. Didaci HYMNUS. 355.

Diereville 145.

Dies obitus in hymnis non expri-
mendus 200. 201.

Diez de Aux Ludovicus 331.

Dinouartius Joan. Anton. 179. 186.
211. 212. 371. 446. 447.

Dionysius Alexandrinus 39. 202.
203. Areopagita 29. 38. Car-
thusianus 150.

Diosdado Raymundus 357.

Diurnum vetus 336. Quignonianum
392. 425.

Dolorum Virg. Mariae HYMNUS
334.

S. Dominicus 403. 404.

Dominis Marcus Ant. de impugna-
tur 400.

Donatistae 57.

S. Donatus 81. 82.

Doxologia 201. seqq.

Du Perier 145.

Dupuis 145.

Durandus Guillelmus 77. 115.

Durantus Stephanus 88.

Eborensis ecclesiae officia corre-
cta 127.

Echard Jacobus 283.

Ecthlipsis 177. 178.

Editio quid olim significaverit 389.
390.

Einsegerus Guillelmus 170.

Elpis 105. 113. 154. 161.

Ennius 4.

Ennodius 106. 113.

S. Ephrem 14. 42. 43. 198.

Epiphanius 28.

Episcoporum auctoritas in hymnos,
et breviaria 209. seqq.

Epitome Clementina 32.

Erasmus 102. 121. 153. 409. 423.
rejicitur 160. 167. 195.

Erbertus 14.

Erskine Carolus 175.

Espencaeus Carolus 124. 400.

Esseni 21.

Estius Guillelmus 20.

Eugenius I. Toletanus 107. H. To-
letan. Ep. 217. III. 107.

Eugenius Pont. IV. 169.

S. Eulaliae Barcinonensis 234.

S. Eulaliae Emerit. HYMNI 233.

S. Euphrasii HYMNUS 299. 300.

Europaei 19.

Eusebius Caesariens. 34.

Euthymius 98.

Exemptorum ecclesiae 214.

Eximeno Antonius 187.

Expectationis partus M. V. festum,
et HYMNUS 242.

Fabricius Georgius 51.

Fabricius Joan. Albertus notatus 36.

Faidet 145.

Fati vox an christianum deceat 176.

Faustus Rhegiensis 53.

Felix Toletanus 107. 217.

S. Ferdinandi HYMNUS 304.

Ferdinandus Imperator 126.

Ferdinandus Magnus Etruriae Dux
402. 428.

Fernandez de Madrid Alfonsus, et
Franciscus 121.

Ferrandus Joannes 293.

Ferreras Joannes 322.

Ferrerius Zacharias 122. 129. 143.
386. notatus 139. 176. 183.
328.

Ferretus Joannes Petrus 129.

Ferretus Nicolaus 277.

Ferus Joannes 124.

Festa non facile admittenda 364.

M m m

quibus de causis admitti possint 364. et seqq.

Festa diversa 366. et seqq.

Firmilianus Caesariensis 202.

Flavianus monachus 26. 78. 202.

Flavius Episc. 113. 146.

Florebello 393.

Florentinus Franciscus M. 227.

Florez Henricus impugnatur 85.

et seqq. 317. 235. laudatur

169. 233.

Fonseca Joannes 120. 368.

Forerius Franciscus 131.

Fosse 145.

Fortunatus Venantius 102. 106.

113. 147. 159. 161. 163.

Franciscani 63. 64. 411. 426.

S. Franciscus Assisias 431.

S. Franciscus Xaverius 216. 395.

396.

Frangipane Latinus Ursinus 170.

Frizzolius Laurentius 129.

S. Fructi HYMNUS 352.

SS. Fructuosi, et Sociorum HY-

MNUS 247.

S. Fructuosus Ep. 82. 92. ejus

HYMNUS 286.

Fulbertus 110.

Fuligatti Stephanus 160.

Fuscararius Aegidius 131.

Gabrielis Arch. HYMNUS 272.

Gabriel Felix 168.

Galindo Prudent. Trecar. Ep. 102

291.

S. Galli monasterium 112.

Galli rerum suarum laudatores 447

Gallia breviariorum inventrix 446.

Gallia christiana 292.

Gallisa Lucianus 338.

Gallucius Tarquinius 136.

Garofalo Blasius 15.

Garzia de S. M. Alvarus 216.

Garzia de la Huerta Petrus 331.

Vincentius 361.

Gaspar Archiep. Arelat. 219.

Gavantus Bartholomaeus 150.

Gaudinus Jacobus 124. ejus la psus

389.

Gauthstruda Abbatissa 96.

Gayus Presbyter 34.

Gazaeus Alardus 204.

Gedeonis praeclarum facinus 445.

Gelasius 66. 67. 217.

Genebrardus Gilbertus 227.

Gennadius 67.

Georgius Nicom. Archiep. 96.

Gerberonius Gabriel 110.

Gerbertus Martinus 181.

Germanico-Latini hymni 212.

Germanus P. C. 95.

S. Gertrudis HYMNUS 359.

Gesnerus Conradus 8. Joan. Mat-

th. 3.

Gildus Rex 283.

Giovenazzi Vitus Maria 52. 196.

391.

Giselinus Victor notatus 332.

Giuliani Philippus 342.

Glyconium metrum 195.

Godfridus Card. 111.

Goetzius Georgius 212.

Gomerus 14.

Gomez Thomas 167.

Gonzaga Hercules 427.

Gonzalez Joannes de Deo 138.

Gordius Martyr Caesar. 220.

Gothescalcus 206.

Gothi 93. 94. 203. 271.

Gothicum officium vide Mozara-

bicum.

Graecorum metra 198.

Granados de los Rios Christopho-

rus 342.

Granatae expugnationis festum 368

Grancolas Joannes 65. seqq. impugnatur 119. 135. 141. 172. 210.

Gregorius Episc. 206. Magnus 67. 68. 113. 142. 150. 166. 170. 183. 217. 271. 279. Nysseus 47. 48. Thaumaturgus 48. Turonensis 106. Pont. III. 94. VII. 68. IX. 65. XIII. 244.

Gretserus Jacobus 101.

Grotius Hugo 20.

Guido Aretinus 184. 185.

Guido de Castello 65.

Guido de Caulliac 321.

Guixeño V. Siliceus.

Guillelmus Carolus Gaspar 147.

Gundisalvus Episcopus fictitius 228.

Gutierrez Andreas 116. 117. Joannes 297.

Guyet Carolus 7. 48. 148. 149. 171. 173. 187. 327. 349. corrigitur 132.

H **H**
Hadrianus Imperator 193.
Haeretici hymnis male usi 40. seqq.
Hambert Isaacus 149.
Hanyvel Robertus 188. 250.
Harduinus Joannes 85.
Hare Franciscus 16.
Harmonius 42. 43.
Hartmanus Contractus 112. 118. seqq.
Haymo 64.
Hebdomada major 77.
Heimerus Episc. 169.
SS. Hemeterii, et Celedonii HYMNUS 262.
Hermanus monachus 227.
S. Hermenegildus 149. 364. ejus HYMNUS 262.
Herrera 169.

459
S. Hesichii HYMNUS 299. 230.

Hieracis hymni 44. 45.

S. Hieronymus suas interpretaciones defendit 2. ejus auctoritas 13.

Hieronymiani 426.

Hierotheus 29.

Higuera Hier. Roman de la 132. 246. 253. 298.

S. Hilarius 51. 52. 113. 152. 160. 167. 198.

Hilarius quidam 52. 118.

Hildebertus 112.

Hilligerus Joann. Zaccharias 3.

Hilscher Paulus Christianus 369.

Hincmarus Rhemensis 52. 162. 206.

Hippolytus 35.

Hispana Ecclesia 91. seqq.

Hispana poemata sacra 215.

Hispani clerici qua in re Romanos superabant 94.

Hispani latini auctores veteres 331.

Hispaniae pietas erga Conceptionem 225. seqq.

Holstenius Lucas 80.

Honcala Antonius 121.

Homeri hymni 7. 8.

Horatius 14. 173. 181. 186. 195.

S. Hormisda 79.

Hubaldus 110.

S. Hunegundis 145.

Hymnaria biblioth. Vatic. 68. 141.

Hymnarium Hispanicum 216. seqq.

Hymnarium Mozarabicum 199. corruptum 232. 234.

Hymnarium Parisiense 118.

Hymnarium quid 115.

Hymni an praelegendi in scholis 149.

Hymni breviarii Romani 69. 129. 130. 150.

Hymni breviarii Romani correctio.
M m m 2

ne metri indigentes 152.155.
158.197.
Hymni extra officium latini, et
vulgares 211.212.
Hymni Graecorum veterum 7.8.
Hymni in Gallia 144. seqq.
Hymni Judaeorum 9. seqq. an me-
trici 13.
Hymni novi an admittendi 217.
seqq.
Hymni qua facultate admittendi
209.210.
Hymnire, Hymnistae 267.268.
de Hymnis qui scripserint 3. 46.
171.212.
Hymnographi 188. 189. 196. 198.
206. 212. 282. 283. 432. 444.
Hymnographi occidentales 101.
seqq.
Hymnographi orientales 95. seqq.
Hymnorum diversa metra 193.
seqq.
Hymnorum regulae 172. seqq.
Hymnorum veterum argumentum
331.
Hymnorum veterum barbaries
114. 118. 122. 123. 129. 135.
seqq. 217.
Hymnos Concilium IV. Tolet. ap-
probat 15. 16.
Hymnus acathistus 101. actionis gra-
tiarum 211. ad sepulchrum
S. Petri 211. Hymnus alpha-
beticus 105. 113. 191. 193.
Christo affictus 19. 86. *Gloria*
in excelsis 31. 33. 40. 201. *Glo-*
ria Patri 201. seqq. *Lumen hi-*
lare 32. 40. nuptialis 4. Ora-
euli Gentilium 36. *Sanctus*
Deus 32. *Sanctus, Sanctus* 33.
Te Deum laudamus 56. trium
puerorum 12.
Hypopsalma 192.

J, et I
J, et I quandonam scribendum,
178.
S. Jacobi praedicatio in Hispania
30. HYMNUS 91. 414. fe-
stum, et HYMNUS 244.
Jacobus Sarugensis 198.
Jacoponus 112. 162.
Iambici dimetri 184. 185. 194.
Iambici trimetri acatalectici 196.
Japonenses Martyres 258.
Idolum mortis 369.
Jessei 28.
Ignatius Christomachus 100.
Ignatius Florentinus 206.
S. Ignatius Martyr 25. 29. 35. 79.
Ibachius Odoacer 132.
S. Ildefonsus 53. 107. 217. non in-
stituit festum Conceptionis
226. 233. 242. ejus HYMNUS
252.
S. Indaletii HYMNUS 299. 300.
Innocentius III. 117. 124. 162. IV.
73. VIII. 156. XI. 188. XII.
278.
Interian de Ayala Joannes 183.
Joannes Archiep. 96. Bar - Aphto-
nius 99. Caesaraug. 106. Chri-
stomachus 100. Chrysosto-
mus 37. 60. 93. 97. 203. Dama-
scenus 96. seqq. Eremita 196.
Evangelista monachus 206.
Euchait. Metrop. 96. Geometra
96. 97. Parmensis 73.
S. Joannis de Matta HYMNUS 260.
Job 9. 15.
Jolyus Claudius 124. 209. 412. 431.
refellitur 134. 397.
Joriis Potitus de 168.
Joseph Hebraeus 13. Hymnogra-
phus 96. 97. Studita 99. 100.
Thessalonic. 97. Josepho Mi-
chaelis a S. Ep. lapsus 229.

S. Irenaeus 202.
 Isaac Magnus 99.
 S. Isidorus 6. 81. 92. 107. ejus HYMNUS 274. 300. 308. 322. primum i. breve an longum habeat 277. prius Tajone sententiarum libros edidit 278.
 S. Isidori Agric. HYMNUS 297.
 Iso 180.
 Itali poeseos periti 444. 447.
 Judaeorum recentium hymni 212.
 Iudicii extrema dies 104. 247.
 Judith hymnus novus 222.
 Julianus Bracarensis Ep. 90.
 Julianus Toletanus 107. 217. 227.
 S. Juliani Conchens. Ep. HYMNUS 225.
 Julius Africanus 202. Caesar 198.
 Julius Pollux 8.
 Julius Pont. III. 410. IV. 410.
 Juohovius Albertus 168.
 SS. Justae, et Ruffinae HYMNUS 306.
 SS. Justi, et Pastoris HYMNUS 322.
 Justina 53.
 Justinus Martyr 33.
 Juvencius Joseph 114.
 Juvencus Presbyter 101.

K **K**
 Kalendarium Quignonian. 428.
 Kirker Athanasius 181. 367.
 Kopti V. Coptitae.

L **L**
 Labbe Philippus 110. et saepius.
 Laconum cantus 50.
 Lacrymae cum fortitudine cohaerent 336.
 Lactantius Firmianus 102.
 Laderchius Jacobus 132.
 Ladyocat Nicol. 124. 397. 426.

Laevius 138.
 Lagomarsini Hieronymus 131. 413. 428.
 Lahoz Bonifacius 168.
 Lamius 38. Joannes
 Lamyus Bernardus 427.
 Langhecrucius Joannes 411.
 Lara 120.
 Lariz Joachimus 303. 304.
 Lassus Hermionensis 9. 174.
 Launojus Ioan. 176. 205. 412.
 Lavarde 179.
 S. Laurentii HYMNUS 327.
 Laureus Stephanus 129.
 Lazzeri Petrus 128.
 S. Leander 92. 106. ejus HYMNUS 269. homilia 364.
 Lebeuf Ioannes 181. V. Beuf.
 Legionensis Ludovicus de Leon 215.
 S. Leo Pontif. 202. II. 68. X. 122. 123. 129. 143. 150.
 Leo Pariensis Poeta 192.
 S. Leocadiae HYMNUS 231. 253.
 Leon Ludovicus de 215.
 Leonini versus 189. seqq.
 Leontii Ariani simulatio 202. 203.
 Leovigildus 364.
 Leslaeus Alexander 104. refellitur 234.
 Liber de Roman. Pontificibus 33.
 Licentiae poeticae 184.
 Lingua graeca, et latina 45.
 Lippomanus Aloysius 426.
 Lirinense monasterium 56. 80.
 Liserus 102.
 Litaniae 48. Deiparae 446.
 Litterae restitutae 115.
 Llampillas Xaverius 223. 241. 407.
 Loaysa Garsias 110. 279.
 Lombardus Petrus 279.
 Longolius Christophorus 408.
 Lopez de Ayala Ignatius 361.

Lopez de Barrera Franciscus 86.
 Lopez Madera Gregorius 297.
 Lora Jacobus 52. 116. 117.
 Lorenzana D. Franciscus 107. 232.
 Low Robertus 15.
 Lucianus 36.
 Lucilii hymni 4.
 Lucretius 440.
 Ludovici Godfridus 212.
 Ludovicus Pius 109.
 Lugdunensis Ecclesia 89. 399.
 Lugdunenses editiones bievlar.
 Quign. 399.
 Lullius Raymundus 402.
 Lupus Christianus emendatus 168.
 citatur 202. refellitur 207.
 Lupus Ferrariensis 109.
 Lusitanorum de Castellanis que-
 rela 128.
 Lutheri, et Lutheranorum hymni
 212.
 Lycius 8.

Mabillonius Joannes 151. nota-
 tur 93. 172. 354.
 S. Macrina 50.
 Maffaeus Marchio 65. Joan. Petrus
 412.
 Maggi Laurentius 168.
 Maglorianus Claudius Santevil 147.
 197.
 Maitropus 100.
 Maldonado Joan. Conchens. 120.
 368. Joan. S. J. 122. theolo-
 gos Parisienses convincit 125.
 notatus 404.
 Mamachius Thomas Maria 25. 86.
 Mamercus, seu Mamertus 147. 159.
 Manrique Alfonsus Card. 296.
 S. Marcus 28.
 Marcus Ep. 96. Marcus Maximus
 341.

Margunius Maximus 168.
 Mariana Joannes 93.
 Marianus Parthenius 347.
 Marinus Leonardus 131.
 Marius Joan. Bapt. 108.
 Maronitae 99.
 Marra Donatus 168. ejus error 52.
 Marracius Hippolytus 96. et alibi.
 Martene Edmundus notatus 43. 81.
 Martianay Joan. 14.
 Martinengius Prosper 196.
 S. Martinus 199. 206. Bracarensis
 86.
 Massorethae 14.
 Massorillus Laurentius 118.
 Matthaei Xaverius 15.
 Matthaecus Joannes 426.
 Maurini editores vindicantur 53.
 laudantur 113. notantur 52.
 54. 58. 70. 113. 205.
 Mayans Gregorius 121. 427.
 Mazochius Alexius Symmachus 9.
 Mazzolarius Joseph 342. et seqq.
 Mechlita 9.
 Meletianorum hymni 45.
 Memoriale litterator. Matrit. 225.
 359.
 Mena Joan. Bapt. 168.
 Menagiana 433.
 Menardus Hugo 107. corrigitur
 354.
 Mendoza Alfonsus 15.
 Menochius Joan. Steph. 20.
 Meratius Cajetanus Maria 7. refel-
 litur 65. 78. 123. 410.
 Mercerus 14.
 Mercurius gallicus 446.
 Merenda Antonius Maria 66.
 Metellus Tegerensis 110.
 Methodius Ep. 96. P. C. 96.
 Metrophanes 96.
 Metrum an exigat hymnus 5. 189.
 seqq.

Metrum an fuerit apud Hebraeos
13. seqq.
Meyerus Jacobus 116. 197. 198.
Mezzangui Philippus 209.
Michael Joannes David 13. Imper.
370. 382. Psellus 96.
S. Michaelis Arch. Apparitio et De-
dicatio 273. ejus in Hispania
cultus 372.
Miner Blasius 358.
Mingharellius Aloysius 274.
Missale Hispalens. antiq. 295.
Missale Quignonianum 424.
Mnemia Timothoe 4.
Modulatio cantus ecclesiastici 25.
26. 42. 47. 50. 60. 61. Vid.
cantus, musica.
Molleri Joan. Joachim. 212.
Monachi Sedis Apostolicae 70.
Monachorum hymni 78. seqq.
Monasteria hispanica 287.
Monasterium quid significet 93.
S. Monica 53.
Monnoye Bernardus 145. 433. 439.
Montalvan Joan. Perez de 122.
Montanus Benedictus Arias 131.
Montanus Episc. Tolet. 232.
Montfauconius Bernardus 25. 123.
Morales Ambrosius 119. impugna-
tur 334.
Moreri Dictionarium 146. 439.
Morus Thomas 22.
Moshemius Joan. Laurent. 31.
Moteta 213. 215.
Mozarabicum officium 70. 71. 227.
232. 235. 243. 250. 265. 269.
276. 283. 299. 308. 323. 370.
Mucro an u habeat commune 324.
Muneratius Joannes 176.
Muratorius Lud. Ant. impugnatur
192. 273.
Murcia, ejus typographia antiquis-
sima 216.

463

Muretus Marc. Ant. 131. 180. 199.
rejicitur 286. 325.
Musae alternis canentes 61.
Musaeus 8.
Musica 164. seqq. 176. seqq. V.
Cantus.
Myron 8.

N

Naeuius 138.
Navarro Antonius 342.
Navarrus Doctor 149. 388. 405.
Nebrissensis Antonius 116. 120. 235
Nepos Episcop. 39.
Newtonius Isaacus 10. 166.
Neyla Didacus 223. 406. 407.
Nicephorus Callistus corrigitur 25.
63. 203.
Nicetas 79.
Nicetius Episc. 53.
Nicolai Alfonsus 10.
Nicolajus Joannes corrigitur 412.
Nicolaus Pontif. I. 171. III. 74.
431.
Nieremberg Eusebius 372.
Nierses Chelaiensis 99.
Nigri Hieronymus 408.
Nilus Rossanensis 100.
Nogarola Leonardus 404.
Nomen trinum recte de Trinitate
dicitur 274.
Nomina gentilia familiarum 175.
444.
Nomina propria qua quantitate pro-
ferenda 285.
Nonius 4.
Notam septimam musicam quis in-
venerit 166.
Notkerus 169. 170. 171. 180.
Nuñez Delgado Petrus 116.
Nuñez de Guzman Ferdinandus
150.
Nyssen S. Gregor. 47. 48.

Odae Graecorum metro, et
prosa 100.

Odo Abbas 110. 113. 160.

Oderisius Abbas 151.

Officia propria an concedenda 219.

Officia Toletan. 217. Venet. 294.

Officium recitandum quale ab Ec-
clesia conceditur 365.

Officium vid. Breviarium.

Officium pro infirmis 70. S. Gun-
disalvi 127. S. Elisabeth. 127.
S. Gaudiosi 116. SS. Trinita-
tis 130. 372. S. Joseph. 152.
SS. Nominis Jesu 156. S. Vi-
ctoris 172. SS. Sanguinis Chri-
sti 221. Conceptionis 225.
seqq. Compassionis B. Virgi-
nis 283. Parvum 426.

Oldoinus Augustinus 386. notatus
427.

Olearius Joan. Christophorus 219.

Olita Joannes 168.

Orarium quid sit 267.

Ordo Romanus 72. 146.

Origenes 13. 34. 202.

Orpheus 8. 9.

Orthodoxiae festum 370. 382.

Orthographiae quaedam regula
178.

Ory Matthaeus 391. 411.

Ostius Georgius 3.

Oudeux 168.

Oudin Caesar refellitur 97. 108.
112.

Oudin Franciscus 149.

Ovidius 138. 277. 440.

Pacheco de Toledo Franciscus
Card. 117.

Paciaudus Paulus M. notatur 89.
167.

Pagius Antonius Junior 74.

Palanterius Joan. Paul. 52. 168.

Palentina historia 122.

Pantaleonibus Dominicus de 405.

Patris aeterni festum improbatum
365.

Paraclitus i longum, an breve ha-
beat 137.

Paradinus Guillelmus 400.

Parisienses Theologi a Maldonato
superati 125. eorum censura
de Breviar. Quignon. 388.
396. 404. 421. 426. adversus
Maldonatum 404. falsa 410.

Passione V. Clara Maria de 150.

SS. Pastoris, et Justi HYMNUS
322.

Patroni ecclesiarum 219. seqq.

Pauli, et Stephani regula 80.

Pauli Sebastianus 38.

Paulinus scriptor vitae S. Ambro-
sii 54. Aquilejensis 108. 147.
158. Nolae Epis. 105. 113. 272.

Paulus Apost. 38. 443.

Paulus Diaconus 108. 113. 164. 206.
Samosatenus 40. 41.

Paulus III. 129. 387. et seqq. 421.

IV. 124. 126. 130. 392. et seq. 410.
V. 134.

Pausaniae dictum 217.

Penon Franciscus 188.

Penthemimeris 195.

Perez de Guzman Ferdinandus 215.
216.

Perpinianus Joan. Petrus 128.

Perrault 145.

Persae 191.

Persin Petrus Joan. corrigitur 89.
210.

Pervigilium Veneris 197.

Petavius Dionysius 148.

Petrarcha Franciscus 115. refellitur
189.

Petru-

Petrobusiani 83.
 Petruccius Hieronymus 136.
 S. Petrus petra ecclesiae 57. 370.
 Petrus Abaelardus 83. Compostel-
 lanus 169. Cluniacensis 83. 111.
 146. 171. Damiani 110. 113.
 156. Diaconus 111. 206. Dres-
 densis 202. Pictaviensis 172.
 Peyronet Arnaldus 77.
 Pezius Bernardus 112.
 Pherecratium carmen 195.
 S. Philippi a Jesu HYMMUS 258.
 Philippus Pulcher Galliae Rex 368.
 Philo Platonis imitator 22. judicia
 de eo 27.
 Philosophi moderni 13.
 Philostorgius 62. notatur 203.
 Philotheus P.C. 95.
 Photius P.C. 34. 96.
 Pianacci Joan. Peregrinus corrigi-
 tur 82.
 Pictetus Benedictus 3.
 Pilar Virginis del HYMNUS 341.
 Pincianus Ferdin. 150.
 Pinello Petrus 166.
 Pinius Joannes 94. 232.
 Piranus Paulus 149.
 Piny Alexander 188.
 Pius IV. 125. 126. 168.
 S. Pius V. 90. 125. 130. 210. 278. 409.
 411.
 Pius VI. ejus eximia pietas 211.
 Placcius Vincentius 160.
 Placidus Joseph 175. 338.
 Placidus Romanus 206.
 Planenatus Jacobus 188.
 Plato 22. 23. ejus de hymnis sen-
 tentia 217.
 Plinii epistola de Christianis 30. 38.
 Pluchart Carolus 283.
 Plutarchus 50. et alibi.
 Poenae damnatorum 104.
 Poeseos a prosa oratione distinctio

465
 14. de poesi Hebraeorum scri-
 ptiores 15. poesis theologo uti-
 lis 142. poesi quaenam ver-
 ba congruant 186. poesis sa-
 cra laudata 215.
 Pogianus Julius 131. 176. 411.
 Politici versus Graecorum 193.
 Poloni 369.
 Pontas Joannes refutatus 210.
 Pontifices Romani breviaria, et
 hymnos corrigunt 121. seqq.
 Ponz Antonius 361.
 Portilla Duque Petrus 371.
 Portocarrero Ludov. Emman. Card.
 217.
 Possevinus Joan. Bapt. 168.
 Possinus Petrus 216. 396.
Potior potiris, et poteris 137. 138.
 Pouget Antonius 14.
 Poupin 446. 447.
 Poynter Thomas 337.
 Poza Joan. Bapt. 229.
 Praedicatorum PP. 76. 281. 411.
Primoris in nominativo perperam
 258.
 Priscianensis Franciscus 123.
 Priscianus 138.
 Priscillianistae 19. 85.
 Procopius Chartophylax 96.
 Prosae V. Sequentiae.
 Prosodiae variatio 266.
 Prosper Aquitanicus 54.
 Prudentius 92. 102. 113. 114. 118.
 193. 195. 233. 241. 250. 262.
 seqq. 273. 286. 327. seqq.
 S. Prudentii Episc. Turiason. HY-
 MNUS 289.
 Prudentius Trecar. Episc. 102. 291.
 Psalmorum liber 11.
 Psalmus abecedarius S. Augustini
 191.
 Psalterium Parisiense 118.
Puella pro virgine etiam adulta 237.

Puellula de qua dici possit 236.
Puteanus Erycus 166.

Quevedo Antonius 358. Bartholomaeus 127.

Quignones Franc. Card. 123. seqq. 130. 223. 252. 278. ejus brevii FATA 385. ejus gesta 386. breviar. prima editio 388. 413. plures editiones 388. 412. 421. verus auctor 406.

Quirinus Ang. Maria Card. 96. 98. 371.

Radegundis 164.

Radulfus 68. 116.

Ramon Alfonsus 342.

S. Raphaelis Arch. HYMNUS 351.

Ratramnus 206.

Ravago Franciscus 3.

Raynaldus Card. 206.

Raynaudus Theophilus 18. castigatus 137.

Razzi Seraphinus 130. 282.

Recaredus 364.

Reliquiarum cultus 330.

Resende Andreas 127. 236.

Responsorialia 69. 130.

Rhabanus Maurus 6. 109. 113. 152. ejus error 248.

Rhodiginus Caelius 8.

Rhosei Franciscus 129.

Rhythmi definitio, ac divisio 187. seqq.

Ribadeneira Petrus 243.

Ribera Emman. Bern. impugnatur 137.

Ribera Franciscus 184.

Ricciolius Jo; Bapt. notatus 158. 159. 263. 440.

Rinaldus, seu Raynaldus Card. 206.

Rioche Joannes 170.

Ripoll Thomas 281.

Robertus Claudius 146.

Robertus Franciae Rex 169.

Robias Marchio de 145.

Robinet Urbanus 209.

Rodomontadas castellanas Liber 120.

Rodriguez de Castro Joseph. 321.

Rogius Antonius 368.

Romana Ecclesia 63. seqq.

Romanae sedis magisterium 71.

Romanus Diaconus 98. 100.

Romero de Avila Hieron. 186.

Rosarii diarium 409.

Rosarius, seu Rosales Petrus, non Joannes, 117.

Roxas B. Simon de 175. ejus HYMNUS 337.

Rubeus Joan. Bapt. 150.

Rubricae de hymnis 201.

SS. Justae, et Ruffinae HYMNUS 306.

Ruinart Theodoricus 35.

Rychel Dionysius 168.

S. littera nonnullis ingrata 174.

Sabbas 98.

Sabellianorum haeresis 274.

Sabinus Clodius 178.

Salas Gregorius 361.

Salazar de Mendoza Petrus 118.

Salazar Ferdin. Chirinos rejicitur 228.

S. Salomes HYMNUS 348.

Salomonis psalmi 45.

Salutatio Deiparae an sit hymnus 17. 18.

Salvus Abbas 110.

Sammarthani 146.

Sancius Archip. Tolet. 111.

Sanctorum cultus 330.
 Sandoval, y Roxas Bern. Card. 217.
 Sangrinus Angelus 206.
 Sannazarius Actius Sincerus 116.
 Sanrei 137.
 Santa-Ella Rodericus 118.
 Santevil Joan. Bapt. 114. seqq. 153.
 177. 179. 194. 197. 199. 356.
 CENSURA hymnorum ejus
 432. seqq.
 Santevil Joan. Bapt. Junior 433.
 Santevil Claudius 147. 197. 433.
 Santolius vid. Santevil Joan. Bapt.
 Sapphicus versus 195. Sappho 8.
 Saturnini Martyres 286.
 Savaro Joannes 159.
 Saurin 145.
 Scaliger 27.
 Scanvenburg. Adolphus 124.
 Schiner Matthaeus 409.
 Schmidius Joan. Andreas 46.
 Schola liturgica Collegii Romani
 81.
 Schultingius Cornelius 150. 411.
 ejus error 386.
 Sedulius 102. 105. 113. 115. seqq.
 163. 185. 208.
 Seculares Potestates reformatio-
 nem breviarii petunt 126.
 S. Secundi HYMNUS 300. 399.
 Semperius Joannes 3.
 Seneca, pater Senecae Philosophi,
 non est auctor Controvers. et
 Suasoriar. 179.
 Sepulveda Joan. Genesius 223.
 407. et seqq.
 Sequentiae 168. seqq. 191.
 Sergius Christomachus 100.
 Serpilius Georgius 212.
 Servatus Lupus 109.
 Servius 277. 441.
 Sforza Mutius 168.
 Sicilia Bernardinus de 404.

467
 Sidonius Apollinaris 105. 159. 160.
 197.
 Siccus Anacletus 168.
 Sigebertus 81. 165.
 Siliceus Joan. Martinez 120. 407.
 Silos Joseph 130. reprehensus 411.
 Similiter cadens, similiter desi-
 nens 190.
 B. Simon de Roxas V. Roxas.
 Simonides 8.
 Simonius Richardus 125. 400.
 Sinenses 191.
 Sirletus Card. 131.
 Sirmondus Jacobus 106. et alibi.
 Sixtus Pontif. I. 33. IV. 156. V.
 355.
 Sleidanus Joannes 396.
 Smith Thomas 3.
 Socrates historicus 45. et alibi.
 Sophronius Hierosolym. 95. 98.
 Sorazabal Jo: Bapt. 168. 289. 358.
 Sorbona V. Parisienses theologi.
 Sotades, et Sotadea carmina 45.
 Soto Dominicus in Breviar. Quign.
 invēhitur 400. et seqq.
 Souchay 8.
 Sozomenus 28. et alibi.
 Spanhemius 182.
Speculum morticinum liber 321.
 Spinae coronae Dominicae 292.
 Spondaici versus 182.
 Spondanus Henric. 408.
 Stanislaō Marianus a S. 261.
 Statius 404.
 Stephanus Christomachus 100.
 Leodiensis 130. monachus 80.
 Stesichorus 9.
 Strabo 212.
 Strada Famianus 136.
 Strozziā Laurentia 188.
 Stukius Joan. Guilielmus 8.
 Suarez Franciscus 88.
 Suetonius 197. 198.

Svveertius Franciscus 221.
 Sybillarum carmina 34.
 Sybillistae Christiani 34.
 Syllabae longae qua ratione olim
 proferebantur, et scribeban-
 tur 184.
 Symbolum Fidei inter Missarum
 sollemnia ex Concil. III. Tol.
 originem trahit in ecclesia oc-
 cidentali 382.
 Symmachus Pontifex 31.
 Synaloephe 177. 219. 438.
 Synaeresis aliquando fugienda 185.
 Synesius Episc. 96. caute legendus
 205.
 Syracusani 222.
 Syri 198.

Tajo non est primus collector
 sententiarum 278.
 Talavera Ferdinandus 368.
 Tamayo, et Salazar Joannes 231.
 notatur 245. 246. 253. 298.
 Targum 10.
 Tartari 191.
 Tassimus 113.
 Telesphorus Pontifex 31. 33.
 Temiño Joannes 296.
 Terentius 434.
 S. Teresiae hymnus 201.
 Terpander 9.
 Terraemotus Commemoratio 369.
 Tertullianus 35.
 Thalia Aarii 45. 62.
 Theatini Cler. Reg. 392. seqq.
 Themeswar Pelbartus 42.
 Theoterictus 99.
 Theoctistus 98. 99.
 Theodaldus Episc. 165.
 Theodora Imperatrix 370. 382.
 Theodoretus 42.
 Theodoricus monachus 206.

Theodorus Lascaris 99. lector 97.
 monachus 26. 78. Mopsueste-
 nus 79. Studita 99. Syracusa-
 nus 99.
 Theodosius Magn. Imper. 369.
 Theodulphus 108. 113. 163.
 Theopaschitae 369.
 Theophanes Graptus 96. seqq.
 Theophilus Imperator 96.
 Therapeutae 21. 22. 187. 189.
 Thiers Joan. Bapt. refellitur 128.
 citatur 137.
 S. Thomas 76. 111. 115. 162. 163
 170. 208. 403. 404.
 Thomasius V. Card. 49. saepius. Im-
 pugnatnr 64. ejus opinio 55.
 113. ejus votum 130. 365. 403.
 Tiara triplex pontificia 445.
 Tillemontius Sebastianus 65.
 Timocles 97.
 S. Timotheus 30.
 Timotheus Michael 150. ejus error
 157. 163.
 Tiraboschi Hieronym. 109. saepius.
 Emendatur 134.
 Toletani Patres 107.
 Torquemada Ferdinandus 343.
 S. Torquati HYMNUS 299. 300.
 Torre Ferdinandus 117.
 Torrentius Laevinus 176.
 Trajanus Imperator 104. 139.
 Translationis S. Jacobi HYMNUS
 244.
 Travasa Cajet. Maria notatur 42.
 Tribrachys in iambico metro 185.
 Trina deitas dici potest 274. seqq.
 Trinitatis laus 55. 202. seqq.
 274. ejus festum 371. et seqq.
 Trisagium 32.
 Trithemius 169. et alibi.
 Trivultianae ephemerides 447.
 Trochaica sectio 180. trochaicum
 metrum 196. 265.

Trom-

Trombellii Jo. Chrysost. error 229.
Tudertinis Jacobus de 112. 162.
Tursellinus Horatius 394. 395.
Typographia Hispana antiqua 297.

V

V

Valdaura Margareta, Nicolaus,
Maria 222.
Valentia Jacobus 157. Petrus 131.
Valentianus de Marsalia Greg. 163.
168. 198.
Valentini 222. 223.
Valentinianus 53.
Valentinus haereticus 41. 42.
Valesius Henric. refellitur 37. 140.
Valla Georgius 277.
Vallarsius Dominicus 246.
Vanspenii Zegeri opinio de breviam
riis 210.
Van Til Salomon 191. seqq.
Vasaetus Joan. reprobatur 223. 406.
407.
Vaultier 145.
Vazquez Varela Augustinus 359.
Ubaldo Eustachius a S. 54.
Venantius Fortunatus 102. 106. 113.
147. 159. 161. 163.
Verba cantui, et poesi congrua 186.
Veritas in hymnis 171.
Vernei Ludov. Ant. 188.
Victore Adamus a S. 102.
Victoriarum festa 368.
Victorinus Vid. Santevil Joan. Bap.
Victorinus Afer 102. 205.
SS. Victoris, et Coronae HYMNUS
295.
Vida Hieronymus 434.
Vigiliae 33. 53. 58.
Vigilius Papa 105.
Killancicos carmen hispanum 214.
Villan Hugo Guilelmus 148.
S. Vincentii Conf. HYMNUS 280.

469
S. Vincentii Mart. HYMNUS 449.
Virgilius 137. 195. 225. 440.
Virgine Nicol. a 260. Blasius 357.
Virgo Deipara V. Deipara.
Vives Joan. Ludov. 116. ejus emor-
tualis dies 221.

Uldaricus 64.
Ulphilas 93.
Vocales communes 185. 186.
Voces quatenus ab hymnis exclu-
dendae 175. 176.
Vossius Isaacus rejicitur 166. 268.
Urbanus IV. 76. V. 446.
Urbanus VIII. 134. seqq. 154. seqq.
161. 184. 186. 188. 194. 196. 198.
207. 352.
Ureña Petrus 166.
Ursinus Frangipane Latinus 170.
Usserius 10. et alibi.
Usuardus 124. 176.
Waddingus Lucas 73. illustratur
412.
Walafridus Strabo 5. et saepius.
Walchius Joan. Georg. 3.
Wagnereckius Simon rejicitur 98.
Wicelius Georg. 102.
Wimphelingius Jacobus 118. 170.
Wolphius Joan. Christophor 212.

X

X

Xaverius V. Franciscus.
Xijon Franciscus 345.
Ximeno Vincentius notatur 128.
221.

Y

Y

Yriarte Thomas 361.

Z

Z

Zacharias Franc. Ant. notatur
103. 117. 388. 412. 413.
Zixila 233.
Zuñiga Didacus Lopez 409.

ERRATA CORRIGENDA

Pagina Versu

38.	6.	Philosophorum
57.	30.	es
Ibid.	31.	inquisitiones Januarii
64.	20.	seculum XII.
152.	1.	desiit
157.	25.	Origenis
189.	4.	sentiam
190.	5.	invenies
225.	28., et 29.	immaculatae . sermone
231.	31.	caelestis
268.	25.	loco
282.	5., et 6.	Daemonum . precatus
285.	21.	caedes
317.	17.	dele punctum .
349.	6.	<i>Ad matutinum</i>
Ibid.	17.	callenti
383.	9.	aliter
400.	35.	conticescerent
445.	5.	tempore

PONTIFICATV • D • N • PII • SEXTI • ANNO • XII •

SALVATOR • BOMBELLIVS

CVRATOR • OFFICINAE • LIBRARIAE • SALOMONIANAE

INCHOAVI • OPVS • EIDIBVS • MAIS

ABSOLVI • PRID • NATAL • VIRGINIS • GENETRICIS

ANNO

CLIOCCCLXXXVI.

REGNANTE • IN • HISPANIA • KAROLO • III • P • F • AVG •

ET • PER • OMNIA • CATHOLICO •

PONTIFICATA · D · N · PII · SEXTI · ANNO · XII ·

SALVATOR · BOMBELLIVS

CURATOR · OFFICINAE · LIBRARIAE · SALOMONIANAE

INCHONAV · OPVS · RUDIVS · M ·

ABSOLVI · TRID · NATAL · VIRGINIS · GENETRICIS

CLICCCCLXXVI ·

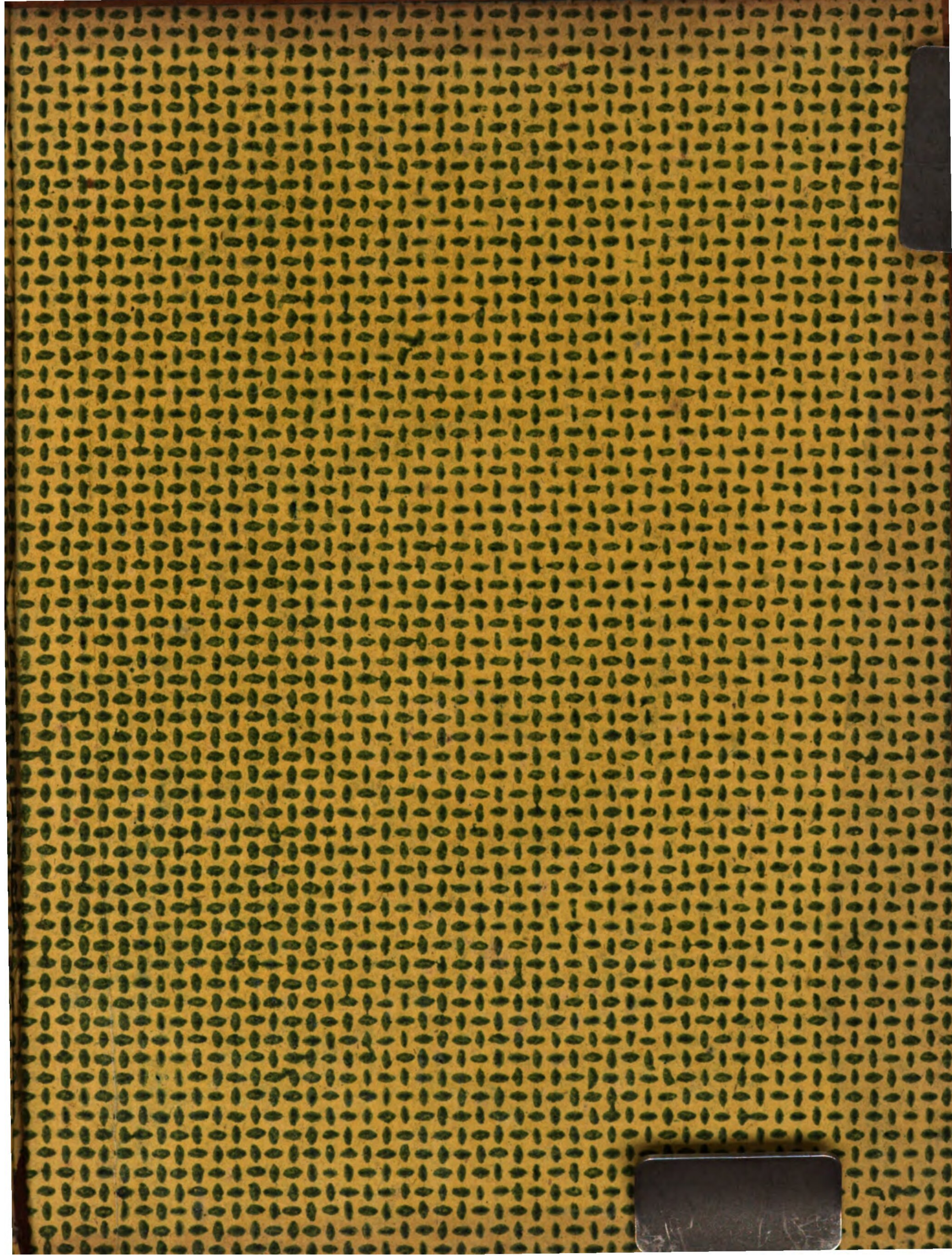
ANNO

REGNANTE · IN · HISTANIA · KAROLO · III · P · F · AVG ·

ET · PER · OMNIA · CATHOLICO ·

Arévalo, Faustino,

Hymnodia hispanica

Roma 1786

4 Liturg. 40

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10524345-6